

มติหญิงชายกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้หญิง:
กรณีศึกษาผู้หญิงที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิง

นางสาวเพ็ญประภา ภัทรานุกรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

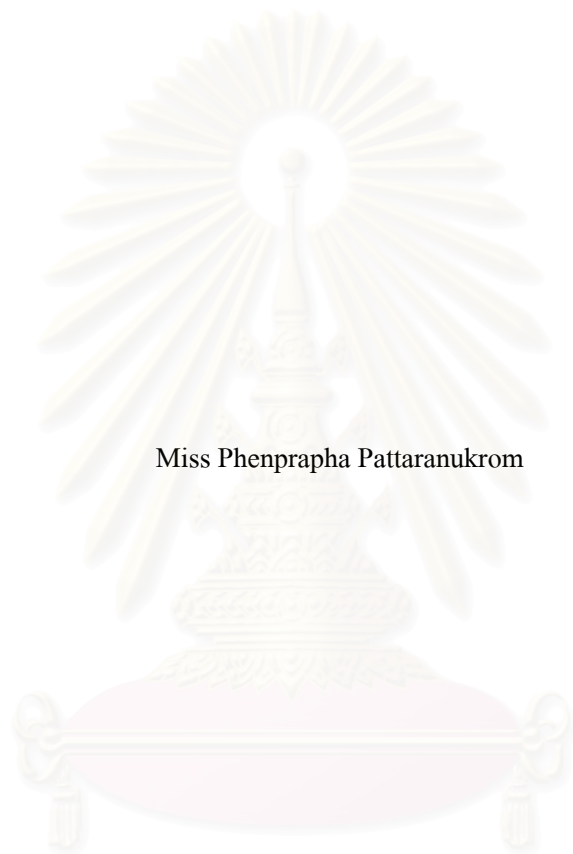
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN : 974-14-1829-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

GENDER AND LEARNING PROCESS FOR WOMEN EMPOWERMENT:
A CASE STUDY OF WOMEN IN NON GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS
INVOLVED WITH WOMEN DEVELOPMENT

Miss Phenprapha Pattaranukrom

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the degree of doctor of Philosophy Program in Development Education
Department of Educational Policy, Management and Leadership

Faculty of Education
Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-14-1829-9

นางสาวเพ็ญประภา ภัทรานุกรม: มิตินหญิงชายกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลัง
อำนาจในตนเองของผู้หญิง: กรณีศึกษาผู้หญิงที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน
ด้านผู้หญิง (GENDER AND LEARNING PROCESS FOR WOMEN
EMPOWERMENT: A CASE STUDY OF WOMEN IN NON GOVERNMENTAL
ORGANIZATIONS INVOLVED WITH WOMEN DEVELOPMENT) อาจารย์
ที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ มาลี พดกมลพงศาวิสิ ; 351 หน้า. ISBN 974-14-1829-9

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ว่าทฤษฎีมิตินหญิงชายในสังคมไทย ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของผู้ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิง และนำเสนอแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองสู่ความเสมอภาคหญิงชาย ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดสนทนากลุ่มในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์พบว่าทฤษฎีมิตินหญิงชายเป็นใหญ่เป็นทฤษฎีหลักของสังคมไทย ส่งผลให้ผู้หญิงถูกจัดวางให้เป็นอื่นในสังคม ผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิงเรียนรู้ที่จะสร้างพลังอำนาจในตนเองด้วยการทำงานและกิจกรรมในระดับบุคคลก่อนที่จะขยายไปสู่ระดับกลุ่มและสังคมส่วนรวม กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองมี 4 ขั้นตอน เริ่มจากการสร้างความเข้าใจปัญหาของผู้หญิงที่เกิดจากอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่เป็นวาทกรรมครอบงำสังคม ตามด้วยการสร้างความตระหนักในคุณค่าของตนเอง การเข้าใจระบบโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม และการต่อต้านโครงสร้างอำนาจดังกล่าวเพื่อป้องกันการกลับไปสู่ภาวะไร้อำนาจหรือภาวะที่ถูกกดขี่

สำหรับแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองสู่ความเสมอภาคหญิงชาย มีข้อเสนอให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับความเสมอภาคระหว่างเพศ ให้องค์กรพัฒนาเอกชนร่วมมือกับสถานศึกษาและศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจัด โครงการฝึกอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับความเท่าเทียมกัน และให้ครอบครัวกับชุมชนปลูกฝังค่านิยมในการให้ความเคารพความแตกต่างระหว่างเพศ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา ลายมือชื่อนิติศ.....
สาขาวิชา พัฒนศึกษา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา 2548 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4484610127 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD: GENDER/ WOMAN EMPOWERMENT/ DISCOURSE ANALYSIS/ GENDER EDUCATION

PHENPRAPHA PATTARANUKROM: GENDER AND LEARNING PROCESS FOR WOMEN
EMPOWERMENT: A CASE STUDY OF WOMEN IN NON-GOVERNMENTAL
ORGANIZATIONS INVOLVED WITH WOMEN DEVELOPMENT. THESIS ADVISOR:
ASSOC.PROF.CHANITA RUKSPOLLMUANG, Ph.D. THESIS CO-
ADVISOR:ASSIST.PROF.MALEE PREAKPONGSAWALEE, 351 pp. ISBN 974-14-1829-9

The objectives of this study were (1) to analyze gender discourse in Thai society, (2) to examine learning process for empowerment of women in non-governmental organizations involved with women development, and (3) to propose educational guidelines for gender equality. Documentary research, in-depth interview, and focus group discussion were employed for data collection and analysis.

It was found that patriarchy was the dominant discourse in Thai society. Thus, the identity of women was recognized as “the other”. In order to empower themselves, women in non-governmental organizations learned to work and share activities at the individual level prior to networking their work at group level and, finally, to the society-at-large. Their empowerment learning process began with activities relating to awareness of women problems in patriarchal society, women self-value, patriarchal structure of the society, and finally, their power to resist such structure.

As for the educational guidelines, it was proposed that schools should organize their learning activities with the recognition of gender equality. There should be cooperation among non-governmental organizations, schools, and non-formal education centers in providing short-course training on such matter. Family and community should socialize their members the value of gender respect.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department: Educational Policy, Management, and Leadership

Field of study: Development Education

Academic year: 2005

Student signature.....

Advisor's signature.....

Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วย การได้รับคำปรึกษาและความเมตตาอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ช่วยศาสตราจารย์มาลี พงษ์พงสาวดี อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ช่วยให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ ทำให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ต่างๆ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการศึกษา จึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ โรจน์ปรีชา ที่ถ่ายทอดแนวคิดในการทำวิจัย การเขียนรายงาน รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่มีส่วนร่วมให้คำแนะนำทำให้ผู้วิจัยมีมุมมองทางด้าน สตรีนิยมกว้างขวาง ขอขอบคุณผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรีที่ให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะและมุมมอง ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ ดร.ครุณี ชูประยูร คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก รวมถึงเพื่อนร่วมงานที่ให้กำลังใจตลอดมา ขอขอบคุณเพื่อนพ้องน้องพี่ที่ทำให้การทำ วิทยานิพนธ์มีชีวิตชีวามากขึ้น

ท้ายที่สุดขอกราบขอบพระคุณ “พ่อ” แม้จะล่วงลับไปแล้ว แต่ได้วางรากฐานครอบครัวและ การศึกษาอย่างดีไว้ให้ และ “แม่” ผู้หญิงเข้มแข็งที่ให้ความรักอย่างเต็มเปี่ยมและสร้างแรงบันดาลใจที่มี คุณค่ายิ่งแก่ลูก พี่น้อง และหลานที่ช่วยเหลือ และให้กำลังใจ ขอขอบคุณพันเอก (พิเศษ) ณรงค์ สบาย พร ที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดความมุ่งมั่นและมีพลังในการทำงานเสมอมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	2
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	9
ขอบเขตของการวิจัย	9
คำจำกัดความในการวิจัย	13
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	14
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
ตอนที่ 1: แนวคิดเกี่ยวกับมิติหญิงชาย และวาทกรรม	16
1.1 ทฤษฎีนิโอมาร์กซิส.....	16
1.2 ทฤษฎีสตรีนิยม.....	18
1.3 การวิเคราะห์วาทกรรมโดยมิเชล ฟูโก(Michel Foucault).....	51
1.4 มิติหญิงชายในฐานะวาทกรรม.....	63
1.5 มิติหญิงชายในฐานะภาพสะท้อนของอุดมการณ์/ค่านิยม.....	72
1.6 ภาคปฏิบัติการวาทกรรม: การส่งผ่านวาทกรรมมิติหญิงชาย.....	75
1.7 ความรู้: อำนาจในการกำหนดความจริง.....	76
1.8 ผลกระทบต่อผู้หญิงจากปฏิบัติการของวาทกรรมมิติหญิงชาย.....	82
1.9 แนววิเคราะห์ในเรื่องเพศ(sex) กับมิติหญิงชาย (gender).....	83
1.10 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อมิติของมนุษย์.....	86
ตอนที่ 2: แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง	97
2.1 แนวคิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง	
โดยเปาโล แฟร์(Paolo Freire).....	98
2.2 แนวคิดการเห็นคุณค่าในตนเอง.....	119
ตอนที่ 3: แนวคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้	121
ตอนที่ 4: แนวคิดเกี่ยวกับองค์การพัฒนาสตรี	128
ตอนที่ 5: งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	143

สารบัญญ(ต่อ)

บทที่		หน้า
3	วิธีดำเนินการวิจัย.....	148
	1.การวิจัยเอกสาร.....	148
	2.การสัมภาษณ์.....	151
	2.1 ประเด็นในการวิเคราะห์.....	151
	2.2 ผู้ให้สัมภาษณ์.....	151
	2.3 เครื่องมือ.....	152
	2.4 การเก็บข้อมูล.....	153
	2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	153
	2.6 การตรวจสอบข้อมูล.....	153
	3.การสนทนากลุ่ม.....	154
4	การวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชายในสังคมไทย.....	157
	1.กระบวนการสร้างวาทกรรมมิติหญิงชายและการส่งผ่านวาทกรรม สู่สถาบันทางสังคม.....	158
	1.1 มิติหญิงชายกับครอบครัว.....	158
	1.2 มิติหญิงชายกับการศึกษา.....	178
	1.3 มิติหญิงชายกับการเมือง การปกครอง.....	186
	1.4 มิติหญิงชายกับเศรษฐกิจ.....	189
	1.5 มิติหญิงชายกับศาสนา.....	199
	2.ผลกระทบต่อผู้หญิงจากวาทกรรมชายเป็นใหญ่.....	202
5	การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง.....	210
	1. การเข้าสู่การทำงานในองค์การพัฒนาสตรีของผู้ให้ข้อมูล.....	211
	2. กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้ที่ทำงาน ในองค์การพัฒนาสตรี.....	216
	2.1 การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล.....	217
	2.2 การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม.....	222
	2.3 การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา.....	225
	2.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการณรงค์ยุติความรุนแรง.....	231
	3. ผลของการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาสตรี	234
	3.1 พัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล.....	234

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
3.1.1 การเรียนรู้และเข้าใจในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น.....	235
3.1.2 ความรู้สึกในคุณค่าของตนเอง.....	238
3.1.3 การเข้าใจในระบบโครงสร้างชายเป็นใหญ่.....	240
3.1.4 การได้รับความสำเร็จในการทำงาน.....	242
3.2 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง.....	243
3.2.1 ปัญหาและอุปสรรคภายใน.....	244
3.2.2 ปัญหาและอุปสรรคภายนอก.....	248
3.3 ข้อเสนอแนะในด้านกฎหมายและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง..	255
6 การวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย.....	259
1. แนวทางการจัดการศึกษาในระบบ.....	261
2. แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ.....	281
3. แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย.....	282
7 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	291
สรุปผลการวิจัย.....	291
อภิปรายผลการวิจัย.....	306
ข้อเสนอแนะ.....	324
รายการอ้างอิง.....	328
ภาคผนวก.....	341
ภาคผนวก ก	342
ภาคผนวก ข	346
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	351

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1	ข้อสงวนและปีที่ข้อสงวนในอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี..... 160
ตารางที่ 2	การปรับเปลี่ยนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับเกี่ยวกับผู้หญิงและครอบครัว..... 165
ตารางที่ 3	ลักษณะประจำตัวของผู้หญิงและผู้ชายจากหนังสือแบบเรียน..... 182
ตารางที่ 4	ข้อมูลอาชีพจากหนังสือแบบเรียน..... 183
ตารางที่ 5	สัดส่วนของผู้หญิงและผู้ชายในการสมัครรับเลือกตั้งและได้รับเลือกตั้ง..... 186
ตารางที่ 6	สัดส่วนผู้หญิงและผู้ชายที่ได้รับเลือกตั้งในการเมืองระดับท้องถิ่น..... 187
ตารางที่ 7	สัดส่วนข้าราชการหญิงและชายแยกตามระดับ..... 188
ตารางที่ 8	อายุของผู้ให้สัมภาษณ์..... 210
ตารางที่ 9	ระดับการศึกษาของผู้ให้สัมภาษณ์..... 210
ตารางที่ 10	ประสบการณ์ในการทำงานของผู้ให้สัมภาษณ์..... 210
ตารางที่ 11	คุณลักษณะผู้ร่วมสนทนากลุ่ม..... 260

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดในเรื่องมิติหญิงชาย (gender) นั้นได้มีการนำมาใช้อย่างกว้างขวาง เมื่อสามสิบกว่าปีมานี้เอง โดยกลุ่มที่นำมาใช้ คือนักสตรีนิยมในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ ซึ่งนำมาใช้เพื่อรื้อถอนและสร้างใหม่ระบบสังคม ซึ่งมีแนวโน้มที่จะจัดความสำคัญของผู้หญิงและผู้ชายไว้ไม่เท่ากัน นั่นคือการวางผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิงในทุกมิติ โดยอธิบายได้ว่า มิติหญิงชายเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังที่จะให้เพศหญิงและเพศชายแสดงออกในลักษณะที่เหมาะสมในความเป็นชาย และความเป็นหญิง การแสดงนี้สามารถเรียนรู้ได้จากสังคมนอบข้าง และสถาบันของสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมืองทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ชายต้องมีลักษณะเข้มแข็ง เป็นผู้นำ ทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงมีลักษณะที่อ่อนแอ เป็นผู้ตาม เป็นแม่บ้าน เป็นต้น

ตลอดระยะเวลาในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา องค์การสหประชาชาติมีส่วนสำคัญอย่างมากในการผลักดัน ให้เกิดกระบวนการพัฒนาผู้หญิงและจัดอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของผู้หญิงขึ้นในประเทศสมาชิกต่างๆทั่วโลก ทั้งนี้ ด้วยตระหนักชัดว่าปัญหาของการพัฒนาผู้หญิงที่สำคัญส่วนหนึ่งมาจากความไม่เสมอภาค ผู้หญิงถูกเลือกปฏิบัติในสังคม สอดคล้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) โดยกลุ่มแนวคิดสตรีนิยม (feminism) มีความเชื่อว่าสังคมในปัจจุบันถูกรอบงำด้วยระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchal system) กล่าวคือเพศชายเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ความเป็นไปของสังคม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศ ผู้หญิงถูกกดขี่ และกลายเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการถูกเลือกปฏิบัติ การไม่ได้รับความเป็นธรรม ตลอดจนกรณีปัญหาต่างๆของผู้หญิงภายใต้ระบบอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในสถาบันทางสังคมที่สั่งสมและหล่อหลอมให้ผู้หญิงเป็นชนชั้นสองในสังคม (ปฐมาภรณ์ บุษปธารง, 2546: 26)

ท่ามกลางปัญหาความไม่เท่าเทียม ความด้อยโอกาสทางสังคมของผู้หญิงซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อและค่านิยมสังคมเดิมที่มองว่า ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิง หรือ “ชายเป็นช้างเท้าหน้า หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” ซึ่งเกิดขึ้นมากมายในหลายรูปแบบทั้งแบบชัดและเปิดเผยและเป็นมานานจนบางครั้งกลายเป็นสิ่งเคยชินและยอมรับสภาพโดยไม่มีคำถามใดๆกลายเป็นธรรมชาติในการดำรงชีวิต

ในต่างประเทศ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว ต้นกำเนิดของแนวคิดนี้มีมาตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 (ค.ศ.1848) และถึงจุดสูงสุดในปี ค.ศ.1920 กล่าวคือในประเทศสหรัฐอเมริกา

นับเป็นครั้งแรกที่สตรีอเมริกันมีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง กลุ่มเคลื่อนไหวโดยแนวคิดสตรีนิยมนี้รู้จักกันในนามของกลุ่ม Woman's Suffrage แต่การตื่นตัวของสิทธิสตรีในยุคนี้ก็ต้องชบเซาลงเนื่องจาก เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสงครามสิ้นสุดลง ผู้หญิงตงงานและถูกกำหนดพื้นที่ให้อยู่ในบ้านอีกครั้ง อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้หญิงในระลอกที่สอง ได้เริ่มต้นอีกครั้งในปลายทศวรรษที่ 1950 และต้นทศวรรษ 1960 ในรูปแบบขบวนการปลดแอกสตรี(women's liberation movement) (พจี ยิวชิต, 2541 : 162) โดยมุ่งให้ผู้หญิงซึ่งเป็นประชากรครึ่งหนึ่งในสังคมได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองอย่างเท่าเทียมผู้ชาย สภาพความไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงชายนี้สอดคล้องกับรายงานขององค์การสหประชาชาติ เมื่อปี ค.ศ. 1993 ใน Human Development Report มีสาระสำคัญว่ายังไม่มีประเทศใดในโลกที่ผู้หญิงมีสิทธิเท่ากับผู้ชาย มีคุณภาพชีวิตที่เท่าเทียมกับผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็น ด้านการศึกษา การทำงาน สุขภาพอนามัย โอกาสและสิทธิทางการเมือง ยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนาด้วยแล้วความไม่เท่าเทียมในสองเพศยังมีเพิ่มมากขึ้น (UNDP,1993 : 32-33)

ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ในบางประเทศที่ผู้หญิงถูกกดขี่มาก ๆ ดังเช่นกรณีผู้หญิงในประเทศบังคลาเทศ ซึ่งถูกกีดกันสิทธิขั้นพื้นฐานไม่ให้ทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้มาเลี้ยงตัวเองหรือครอบครัว เพราะถือว่าการกระทำที่ไม่เหมาะสม ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติยศของวงศ์ตระกูล ประเพณีปฏิบัติที่ห้ามผู้หญิงทำงานนอกบ้านนี้ ทำให้ผู้หญิงกลุ่มหนึ่งได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก นั่นคือผู้หญิงที่เป็นแม่หม้ายสามิตาย หย่าร้างกับสามี สามีทอดทิ้ง หรือผู้หญิงที่สามีไม่สามารถหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวได้เนื่องจากเจ็บป่วย หรือพิการ หรือมีรายได้ไม่เพียงพอเลี้ยงดูครอบครัว เป็นต้น ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ ผู้หญิงเหล่านี้จะได้รับความเจ็บปวดและแรงกดดันอย่างมาก เพราะอีกด้านหนึ่ง หากไม่คืนรณางานทำก็ไม่มีรายได้มาเลี้ยงครอบครัว ก็ต้องอดตายเท่านั้นเอง แต่ในอีกด้านหนึ่ง ถ้าหากออกไปหางานทำ นอกจากไม่มีความรู้และทักษะที่ตลาดต้องการแล้ว ยังจะถูกสังคมและชุมชนที่ตัวเองสังกัดอยู่ประณาม รังเกียจเดียดฉันท์ ถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูกบีบบังคับให้ออกจากบ้านสามี ทำให้ไม่มีที่พึ่ง และก่อดตายได้เช่นกัน ฉะนั้นไม่ว่าจะเลือกทางใด ผู้หญิงกลุ่มนี้ก็จะได้รับแต่ความเจ็บปวดรวดร้าวทั้งสิ้น แต่ผู้หญิงชื่อ ซาลิฮา บีกัม (Saleha Begum) ในประเทศบังคลาเทศ ได้ลุกขึ้นมาต่อสู้แหวกกฎเกณฑ์ของสังคมที่มีมาช้านานด้วยการหางานทำนอกบ้านเพื่อความอยู่รอด แม้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศ จะมีการรับประกันในเรื่องโอกาส ความเสมอภาคในการทำงานและค่าแรงงานของผู้หญิงให้เท่าเทียมกับผู้ชายก็ตาม แต่ในความเป็นจริงผู้หญิงถูกกีดกัน และถูกเลือกปฏิบัติอย่างมาก มีการแยกค่าจ้างระหว่างเพศชายกับเพศหญิง มีการกำหนดประเภทของงานเป็นการเฉพาะสำหรับเพศชายและเพศหญิง นั่นคือ ในการจ้างงาน จ่ายค่าแรงงาน หรือการทำงานจะวางอยู่บนฐานของความแตกต่างทางเพศเป็นสำคัญ (Chen,1995: 37)

ในประเทศไทยนั้นได้มีขบวนการความเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของผู้หญิงมาแต่อดีตกาล แม้จะเป็นการเรียกร้องในฐานะปัจเจก แต่การเรียกร้องครั้งนั้นก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ กล่าวคือในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ธรรมเนียมของอำแดงเหมือนที่รักใคร่กับนายริด และได้เสียกันแล้วแต่ถูกพ่อแม่ของอำแดงเหมือนบังคับให้แต่งงานกับนายภู อำแดงเหมือนไม่ยินยอม และต่อสู้ด้วยการทำเรื่องร้องต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงตัดสินให้อำแดงเหมือนตกเป็นภรรยาของนายริด เพราะทรงพิจารณาว่าการที่พ่อแม่บังคับบุตรให้แต่งงานครั้งนั้นมีลักษณะเป็นการขายบุตร อีกทั้งพระองค์ยังทรงประกาศพระราชบัญญัติลัทธิ จ.ศ.1227(พ.ศ.2408) ซึ่งระบุว่าบิดามารดาจะขายบุตรได้ก็ต่อเมื่อบุตรยินยอมให้ขาย และชายที่บุตรจะไป จะถือว่าหญิงนั้นเป็นภรรยาที่ต่อเมื่อหญิงนั้นยินยอมเท่านั้น

อย่างไรก็ตามมีข้อน่าสังเกตว่า การประกาศดังกล่าวได้ระบุว่าหน้าที่ให้หญิงเลือกคู่ได้นั้นจะถือเฉพาะ “หญิงในตระกูลต่ำ” ถ้าเป็นหญิงในตระกูลสูง การเลือกคู่ต้องตามใจบิดามารดา เนื่องจากเห็นว่า “วิสัยคนตระกูลต่ำมีแต่คิดจะหาเงินหาทองยอมข่มขืนบุตรหลานแล้วเอาไปขาย ให้ไปทนยากอยู่ในที่ที่ตัวเองจะได้เงินได้ทองมา” แต่หญิงสูงศักดิ์ ถ้าปล่อยให้สิทธิเลือกคู่เอง อาจเลือกคู่เป็นไพร่จะทำให้เกิดการเสื่อมเสียต่อวงศ์ตระกูล ดังนั้นสิทธิในการเลือกคู่ที่ผู้หญิงได้มาในครั้งนั้น ได้ถูกจำกัดอยู่ในเฉพาะผู้หญิงชั้นล่าง ที่น่าสังเกตคือ การให้สิทธิหรือไม่ให้สิทธิในการเลือกคู่ในครั้งนั้นตั้งอยู่บนคำอธิบายที่สัมพันธ์กับพ่อแม่และเครือญาติ คือให้สิทธิในการเลือกคู่แก่หญิงชั้นล่างเพื่อปกป้องลูกจากพ่อแม่ที่เห็นแก่เงิน และที่ไม่ให้สิทธิแก่หญิงชั้นสูงเพราะป้องกันการเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล มิได้ให้สิทธิดังกล่าวโดยคำนึงถึงสิทธิของผู้หญิงในฐานะปัจเจกที่มีสิทธิเลือกทางเดินชีวิตของตนเองแต่อย่างใด สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างในความหมายเรื่องสิทธิของผู้หญิงไทยที่แตกต่างจากสังคมของหลายๆ ประเทศทางตะวันตกที่เน้นสิทธิของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก

แนวคิดสตรีนิยม หรือสตรีนิยม เริ่มมีบทบาทอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในสังคมไทย ในช่วงพ.ศ. 2521-2523 เป็นช่วงที่มีการก่อตั้งองค์กรพัฒนาสตรียุคใหม่ที่มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย โดยใช้แนวคิดสตรีนิยม(feminism) นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการทำงานพัฒนาสตรี โดยใช้ผู้หญิงเป็นศูนย์กลาง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยกลุ่มพัฒนาสตรีเหล่านี้มีส่วนในการผลักดันให้ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against-CEDAW) มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 8 กันยายน 2528 แต่ในการภาคยานุวัติในครั้งนี้ประเทศไทยได้ตั้งข้อสงวนไว้เพื่อที่จะเป็นการยกเว้นไม่ผูกพันตามอนุสัญญา จำนวน 7 ข้อ เนื่องจากยังมีกฎหมาย และระเบียบต่างๆ ภายในประเทศที่ยังไม่ได้แก้ไข อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน ด้วยระยะเวลาเกือบ 20 ปีประเทศไทยได้มีการแก้ไขกฎหมาย และระเบียบต่างๆ ซึ่งคงเหลือข้อสงวนที่ว่าด้วยความเสมอภาคในด้านครอบครัวและการสมรส ซึ่งมีกฎหมายและข้อระเบียบต่างๆ ตลอดจนแนวปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวยังมีสิ่งที่จะต้องแก้ไข ปรับปรุงอยู่อีก

มาก (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2546:4 -ภาคผนวก) แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดให้หญิงชายมีสิทธิเท่าเทียมกันตั้งแต่พ.ศ.2517 หากแต่กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญในครั้งนั้นยังมีอีกมาก จนกระทั่งในปี พ.ศ.2540 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ได้กำหนดให้ “หญิง ชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน” ไว้อย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540: มาตรา30) แต่ในทางปฏิบัติยังมีอีกหลายส่วนด้วยกันที่ผู้หญิงยังต้องพึ่งพา หรือขึ้นต่อผู้ชาย นั่นคือในความเป็นจริงผู้หญิงส่วนใหญ่ยังไม่มีอำนาจทางการเมือง ถูกกดขี่ทางเศรษฐกิจ ได้รับค่าจ้างแรงงานที่ต่ำกว่าชาย ทำงานระดับล่างมากกว่าชาย ตกเป็นเหยื่อในธุรกิจค้าประเวณีและธุรกิจความสวยงาม รวมถึงถูกจำกัดในโลกที่แคบกว่าผู้ชาย ปัญหาเหล่านี้ นับเป็นปัญหาที่ซับซ้อน ฝังลึก เป็นปัญหาโครงสร้างสังคม ที่ไม่สามารถแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น หรือแก้ปัญหาเพียงด้านใดด้านเดียว แต่ต้องแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง และจริงจังด้วยความร่วมมือของทุกฝ่ายอย่างเข้าใจ แม้ว่าเวลาที่ผ่านไปผู้หญิงจะมีโอกาสก้าวเข้ามามีบทบาทมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต ผู้หญิงมีโอกาสมามีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น ในระดับท้องถิ่นผู้หญิงมีบทบาทในการเป็นผู้นำ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้นเป็นลำดับ หลายครั้งที่เห็นผู้หญิงเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างเป็นทางการรวมถึงการอยู่เบื้องหลังความสำเร็จในการเคลื่อนไหวทางสังคมและงานพัฒนาสังคมอื่นๆอีกมากมาย แต่ผู้หญิงเหล่านี้ก็เป็นเพียงส่วนน้อยในสังคม

การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยน่าจะมาจากการที่ผู้หญิงได้รับการศึกษา อันเป็นโอกาสที่สำคัญที่นำไปสู่การเรียกร้องสิทธิต่างๆของผู้หญิง และได้กลายเป็นขบวนการทางสังคมในเวลาต่อมา รวมถึงผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน อันเป็นโอกาสที่สำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่างๆ แม้จะไม่ได้โดดเด่นในระดับสากลแต่ก็ทำให้กระแสแนวคิดสตรีนิยมในประเทศไทยทั้งในฐานะที่เป็นแนวคิดและเป็นการเคลื่อนไหวมีออกมาเป็นระยะๆ เมื่อมีเหตุการณ์ในสังคมที่ชี้ให้เห็นถึงการเอารัดเอาเปรียบ หรือความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นกับผู้หญิง การกระทำการเคลื่อนไหวดังกล่าวส่วนใหญ่มักเกิดจากกลุ่มผู้หญิงกลุ่มหนึ่งที่ต้องการเห็นสังคมมีความเสมอภาคมากขึ้น ระหว่างชายหญิงเพราะเชื่อว่ามีสิทธิชายในสังคมที่เป็นอยู่เหล่านั้นมิใช่เป็นธรรมชาติ หรือเป็นกฎเกณฑ์ตายตัว แต่มีสิทธิชายเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่งในสังคม กล่าวคือ วาทกรรม (discourse) หมายถึงกระบวนการในการสร้างหรือกำหนดแนวคิดหรือ ความหมาย ต่อสิ่งต่างๆในสังคม อาจจะเป็นในรูปแบบของความรู้ ความจริง อำนาจ นอกจากนี้วาทกรรมยังตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และยอมรับสังคมโดยส่งวาทกรรมนั้นผ่านสถาบันทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง มีสิทธิชายจึงเป็นเพียงกฎเกณฑ์ที่สังคมสร้างขึ้น เช่นเดียวกับกฎเกณฑ์อื่นๆในสังคม ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยหรือเมื่อผู้มีอำนาจกำหนดต้องการให้เปลี่ยน ด้วยลักษณะเช่นนี้ มีสิทธิชายจึงนับเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่งในสังคม

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันของหญิงชายในรูปแบบต่าง ๆ นั้นเกิดจากการเสกสรรปั้นแต่งทางสังคม (social construction) มิใช่ความแตกต่างทางสรีระที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ข้อกำหนดความแตกต่างระหว่างเพศ มิได้เกิดจากข้อจำกัดในทางร่างกายของหญิงและชายที่แตกต่างกันเสมอไป ตามทัศนะของเองเกิล (ใจ อึ้งภากร, 2545: 92-93) ข้อกำหนดความแตกต่างนี้เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กล่าวคือในอดีตหญิงและชายทำงานทุกอย่างร่วมกันในบ้าน งานและบ้านอยู่ทีเดียวกัน หญิงและชายเท่าเทียมกัน เพราะงานที่ทำต่างมีความจำเป็นต่อการอยู่รอดจนกระทั่งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาทำให้เกิดการก่อกำเนิดสถาบันทรัพย์สินส่วนบุคคล เกิดการสั่งสมความมั่งคั่งของคนกลุ่มหนึ่ง อันเป็นจุดเริ่มต้นของสังคมชนชั้น โดยการสั่งสมดังกล่าวเกิดในกลุ่มของผู้ชายในการทำกิจกรรมและเลี้ยงสัตว์ จึงทำให้ผู้ชายเป็นใหญ่เหนือผู้หญิง เมื่อมีการสะสมความมั่งคั่ง ผู้ชายก็ต้องการถ่ายทอดความมั่งคั่งของตนสู่ทายาทที่แท้จริง จึงได้เปลี่ยนระบบแบบเดิมที่ยึดสายทางแม่ (matrilineal) ให้กลายเป็นการยึดสายทางพ่อ (patrilineal) ผลที่ตามมาคือระบบครอบครัวแบบเดี่ยวเมียเดียวเพื่อตอบสนองการสืบสายเลือดทางผู้ชาย การก่อกำเนิดสถาบันดังกล่าวทำให้ความหมายของกิจกรรมของมนุษย์เปลี่ยนไป ครัวเรือนไม่ใช่หน่วยผลิตอีกต่อไป ผู้ชายไปทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต (production) นอกบ้านและได้กลายเป็นกิจกรรมที่มี “มูลค่า” ตรงข้ามกับกิจกรรมการผลิตซ้ำ (reproduction) ซึ่งเป็นงานในบ้านของผู้หญิง เช่น การดูแลเด็ก การหุงหาอาหาร รวมถึงงานบ้านทั่วไป กลายเป็นกิจกรรมที่ไม่มีมูลค่าไม่มีผลตอบแทนเป็นตัวเงิน ทั้ง ๆ ที่งานดังกล่าวมีความสำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัว (Frederick Engles, 1978: 75) การแบ่งงานกันทำนี้สืบทอดมาจนปัจจุบันและบางครัวเรือนหารายได้ของผู้ชายไม่เพียงพอ ผู้หญิงจำเป็นต้องเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยได้รับค่าจ้างที่ต่ำกว่าอย่างใดก็ได้ หน้าที่รับผิดชอบในบ้านเหล่านั้นก็ได้แย่งเวลาของผู้หญิงในการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ ทำให้ต้องหยุดงานบ่อย ๆ หรือการต้องยุติการทำงาน

ปัญหาในด้านมิติหญิงชายในสังคมเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกมานาน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนทำให้สังคมเกิดความรู้สึกเคยชินกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงควรเสริมพลังอำนาจในตนเองให้เกิดแก่ผู้หญิง ให้มีการพัฒนาในระดับบุคคล กลุ่ม หรือสังคม ให้มีพลังเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาความเชื่อ ค่านิยม ความคิดในสังคมให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่หญิง-ชายย่อมมีความเสมอภาคกันในโอกาสทางสังคม ซึ่งหากผู้หญิงได้มีโอกาสพัฒนาความคิด ความสามารถให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม จะทำให้ผู้หญิงสามารถเผชิญกับปัญหาได้อย่างมีสติ คิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม พึ่งตนเองได้ รวมถึงมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ สามารถผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมในด้านมิติหญิงชาย

ด้วยกรอบคิดในเรื่องวาทกรรม (discourse) การศึกษาในประเด็นปัญหาของมิติหญิงชาย ไม่อาจมองผ่านการก่อรูปแนวทางการปฏิบัติทางสังคมในการกำหนดมิติหญิงชาย ความสัมพันธ์ของทั้งสองเพศ รวมถึงโครงสร้างความเป็นหญิงชายได้ การศึกษาในครั้งนี้จึงได้นำกรอบคิดในเรื่อง

วาทกรรม (discourse) ของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault, 1926-1984) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงโด่งดังได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาไว้ในงานยุคหลังของเขาโดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ต้นคริสต์ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา ซึ่งในการศึกษานี้จะใช้ในความหมายเดียวกันกับ ฟูโก กล่าวคือฟูโกได้ให้ความหมายของ “วาทกรรม” ในการศึกษาของเขาว่า วาทกรรมหมายถึงกระบวนการในการสร้าง หรือ กำหนด แนวคิด ความหมาย ตลอดจนกรอบคิด ต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคม อาจจะเป็นในรูปแบบของความรู้ ความจริง อันอาจนอกจากนี้วาทกรรมยังตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และยอมรับจากสังคมทั่วไป ซึ่งจะเห็นถึงการเข้าไปจัดระเบียบหรือควบคุมการกำหนดบทบาทหญิงชาย ในสังคมระบบชายเป็นใหญ่ โดยการสร้างและให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ นั้น นอกจากวาทกรรมจะเข้าไปกำหนดเอกลักษณ์และให้ความหมายแล้วยังทำหน้าที่ เก็บกัก ปิดกั้น บดบัง ขจัด หรือทำลาย สิ่งที่แตกต่างกันจากเอกลักษณ์และความหมายที่วาทกรรมนี้สร้างขึ้น อย่างไรก็ตามเอกลักษณ์และความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมานั้นสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสิ้นไหลไปตามวาทกรรมที่สร้างสิ่งนั้นขึ้นมา ด้วยมุมมองดังกล่าว ฟูโก จึงเห็นว่าวาทกรรมเป็นมากกว่าเรื่องของภาษา คำพูดหรือการตีความ แต่เป็นเรื่องของอำนาจและความรุนแรงที่แสดงออกมาในรูปแบบของภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (discursive practices) ในสังคม การให้ความหมายกับมิติหญิงชาย โดยกำหนดให้ชายเหนือกว่า จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยชุดของวาทกรรม ที่ถูกสร้างขึ้นจากฝ่ายที่มีอำนาจในสังคม ซึ่งวาทกรรมไหนจะเป็นวาทกรรมหลักและขยายไปในสังคม ก็ขึ้นอยู่กับ การต่อสู้ช่วงชิงผ่านกระบวนการวาทกรรมนั้นๆ คือกระบวนการสร้างหรือ กำหนดหรือ ก่อรูป ให้ความหมาย ตลอดจนกรอบคิดโดยกระบวนการวาทกรรมที่จะกระทำผ่านกฎเกณฑ์ จารีตปฏิบัติในสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคม เช่นการปลุกฝังจากสถาบันครอบครัว การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมถึงการมีสถาบันการศึกษาที่แยกมิติหญิงชายอย่างชัดเจน ดังที่ฟูโกกล่าวว่า ในทุกสังคมการผลิตวาทกรรมจากการควบคุม คัดสรร จัดระบบและแจกจ่าย ภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่งซึ่งมีหน้าที่พลิกแพลง เพื่อให้เรามองไม่เห็นถึงอำนาจและอันตราย รวมถึงความน่าสะพรึงกลัวของวาทกรรม เพื่อให้วาทกรรมดังกล่าว ดำรงความเหนือ หรือการสามารถควบคุมสังคม สำหรับสังคมปัจจุบันของเรา กฎเกณฑ์ที่รู้จักกันดีคือการกีดกันหรือปิดกั้นในรูปแบบที่เราคุ้นเคยกันดี เช่นการห้ามทำหรือห้ามพูดสิ่งนั้น สิ่งนี้ ด้วยเหตุผลอะไรก็แล้วแต่ทำให้สิ่งนั้นดำรงอยู่ในสังคมโดยไม่มีแม่แต่จะถกเถียงหรือตั้งข้อสงสัยด้วยความเคลือบใจ (Michel Foucault เอียงในไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร, 2545: 20-21)

มิติหญิงชาย (gender) ในสังคมไทยซึ่งมีแนวโน้มที่จะจัดความสำคัญของผู้หญิงและผู้ชายไว้ไม่เท่ากัน นั่นคือการวางผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิงในทุกมิติ รวมถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองเพศ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยชุดของวาทกรรม ซึ่งถูกกำหนดโดยผ่านอำนาจในสังคม สิ่งที่ทำให้วาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ชุดนั้นสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมอย่างต่อเนื่องยาวนานและแพร่กระจายไปทั่วทุกสังคมได้นั้น ก็ขึ้นอยู่กับ การต่อสู้ช่วงชิงผ่านกระบวนการสร้างกำหนด ก่อรูป และให้ความหมาย ตลอดจนกรอบคิด โดยกระบวนการวาทกรรมจะกระทำผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันอื่นๆ ในรูปแบบของกฎเกณฑ์

จารีต ประเพณีในสังคม คำสอน ความเชื่อและความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยกระบวนการวาทกรรมการสร้างผู้หญิงให้ด้อยกว่าชายจึงถูกกำหนดให้มีตัวตนขึ้นเป็นประเด็นสำคัญ การมีทฤษฎีเดิมที่ใช้อธิบายครอบคลุมปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่าง ๆ (grand theory) ไม่สามารถนำมาอธิบายได้อีกต่อไป แต่ขึ้นกับลักษณะเฉพาะเจาะจงและความเป็นอิสระของวิธีต่าง ๆ อำนาจไม่ได้ถูกรวมอยู่เฉพาะในปริวิตถลเดียวของสังคม และถูกกระจายไปทั่วทุกสถาบันของสังคม ที่ประกอบกันเป็นสังคมนั้น วาทกรรมการสร้างผู้หญิงให้ด้อยกว่าผู้ชายก็เช่นเดียวกันไม่ได้ดำรงอยู่ในสถาบันเดียวแต่กระจายอยู่ในทุกแง่มุมของสังคม ดังนั้นการแก้ปัญหาของผู้หญิงทางสังคม หรือทางการเมือง หรือทางเศรษฐกิจ หรือการศึกษาเพียงด้านเดียว ไม่สามารถทำให้สถานะของผู้หญิงดีขึ้นอย่างแท้จริง

นอกจากนี้สังคมนิยมชายเป็นใหญ่ (patriarchal system) ซึ่งเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับเพศชาย เก็บกดปิดกั้นเพศหญิง มีระบบการคิดแบบจัดลำดับสูงต่ำ การคิดแบบแยกขั้วและความเป็นสากล เพื่อสยบโลกไว้ใต้อำนาจของเพศชาย เช่นการมองธรรมชาติว่าเป็นสตรีและสื่อนัยถึงความเป็นเพศอ่อนแอ หรือเป็นผู้ถูกกระทำมากกว่าเป็นผู้กระทำ ความสำคัญของการสลายบรรดาเส้นแบ่งเดิม ๆ ในสังคมนั้น อยู่ที่การกระทำให้เกิดความชอบธรรมของการเก็บกดปิดกั้น บนฐานของเส้นแบ่งเหล่านี้หมดความศักดิ์สิทธิ์ลง ไม่ว่าจะเป็เส้นแบ่งระหว่าง ผู้ชาย/ผู้หญิง ผิวขาว/ผิวดำ แข็งแรง/อ่อนแอ ธรรมชาติ/วัฒนธรรม หรือเหตุผล/อารมณ์ ก็ตาม เพราะจะทำให้เราสามารถตั้งคำถามกับบรรดาการกดขี่ ขูดรีด ครอบงำ เก็บกด ปิดกั้นแบบต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมที่เราอยู่ได้ เช่นการอ้าง “ธรรมชาติ” ของผู้หญิงหรือความเป็นผู้หญิงนั้นเป็นธรรมชาติ นั่นคือ ความเป็นผู้หญิงต้องเป็นในแบบที่สังคมกำหนด ไม่สามารถเปลี่ยนแปลง เนื่องจากถูกกำหนดโดยธรรมชาติ นอกจากจะช่วยปกปิดให้มองไม่เห็น การอ้าง “ธรรมชาติ” ของผู้หญิงนี้ ก็นำไปสู่การเก็บกด ปิดกั้นผู้หญิงด้วยตนเองและยังทำให้มองไม่เห็นความแตกต่างของผู้หญิงด้วยกันและหลงคิดไปว่ามีสิ่งทีเรียกว่า “ธรรมชาติ” ของผู้หญิงเหมือนกันทั้งโลกไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้ผู้หญิงยอมรับสภาพที่สร้างขึ้นมาขึ้นโดยไม่มีข้อสงสัยใดๆ ยอมจำนนต่อกฎเกณฑ์สังคมที่ถูกกำหนดด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่

กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้จากการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเอง ตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paulo Freire, 1921-1997) นักการศึกษาชาวบราซิล ที่มุ่งให้ผู้ที่ถูกกดขี่หลุดพ้นสู่ความเป็นเสรี กลุ่มผู้ที่ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตริเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งขององค์การพัฒนาเอกชนที่มีแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคม โดยมีรูปแบบกิจกรรมการให้การศึกษาที่หลากหลายและเป็นรูปธรรมมากมาย เช่น การให้คำแนะนำปรึกษาเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม การอภิปราย การเสวนา การสัมมนา การฝึกอบรม การให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น การได้รับเชิญเป็นวิทยากร การผลิตเอกสารสิ่งตีพิมพ์ การจ้ดรายการวิทยุ หรือการจัดห้องสมุดหรือศูนย์เอกสารเป็นรูปแบบกิจกรรมการศึกษาที่ทำในรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ การจัดการศึกษาเคลื่อนที่ อนุบาลเคลื่อนที่ นิทรรศการ ศูนย์สาธิต ทัศนศึกษา การจัดค่าย

พักแรมกลุ่มผู้ประสบปัญหาหรือการประชุมสัมมนาเครือข่าย นอกจากนี้ยังมีภารกิจเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม การผลิตรายการโทรทัศน์เผยแพร่ทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น (มาลี พุกฤษ์พงสาวลี ,2541: 17)

ในสังคมไทยนั้นมีผู้ที่ทำงานในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนในการทำงานเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในรูปแบบต่างๆ รวมถึงความพยายามปรับเปลี่ยนวาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ที่เป็นวาทกรรมหลักในสังคม โดยองค์กรเหล่านี้มุ่งทำงานช่วยเหลือผู้หญิงในสังคมทั้งในระดับรากหญ้า และระดับนโยบาย กลุ่มบุคคลที่ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีทั้งภาครัฐและเอกชนนี้ เป็นกลุ่มคนที่ได้สัมผัสกับปัญหาของผู้หญิงในสังคมมากมายทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มาจากชนชั้นกลาง มีการศึกษา ฟังพาดตนเองได้ เสียสละในการทำงานเพื่อสังคม กล้าแสดงออก มีความกระตือรือร้น มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรู้สึกถึงตัวเองในด้านดี รู้สึกถึงพลังที่มีอยู่ในตนเอง มีแรงจูงใจ สามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง (empowerment) และมีความพร้อมในการทำงานเพื่อสังคม มีความรับผิดชอบสูง ซึ่งไม่เพียงแต่ความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ขยายไปสู่ความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นและสังคมด้วย จึงนับได้ว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงสามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากร มีโอกาสและมีศักยภาพในการกำหนดชีวิตตนเอง ทำให้ผู้หญิงซึ่งเป็นประชากรครึ่งหนึ่งในสังคมได้เห็นคุณค่าของตัวเอง มีความสามารถ มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและสังคม

การศึกษานี้มุ่งที่จะสืบค้นเพื่อเห็นถึงกระบวนการสร้างหรือกำหนด แนวคิด ความหมาย ตลอดจนกรอบคิดให้กับมิติหญิงชายว่ามีกระบวนการอย่างไร และมีผลกระทบต่อผู้หญิงในสังคมอย่างไร ในฐานะที่มิติหญิงชายเป็นวาทกรรม หรือที่เรียกว่าการวิเคราะห์วาทกรรม(discourse analysis) ตามแนวคิดของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ซึ่งเป็นระเบียบวิธีวิจัยรูปแบบหนึ่งตามหลักของทฤษฎีหลังสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างสิ่งใหม่ หรือปรับสิ่งนั้นใหม่ หรือการรื้อมาสร้างใหม่ (deconstruct) ในขณะที่เดียวกันก็จะศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของกลุ่มผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรี ทั้งภาครัฐและเอกชนซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานสัมผัสกับปัญหาของผู้หญิงโดยตรง และสามารถกำหนดแนวทางในการทำงานได้ด้วยตัวเองพอสมควร มีทางเลือกและสามารถตัดสินใจเลือกทางออกที่เหมาะสม ว่ามีกระบวนการเรียนรู้จากการศึกษาในการสร้างพลังอำนาจในตนเองอย่างไร รวมถึงการนำเสนอแนวทางในการจัดการศึกษาสร้างพลังอำนาจในตนเองเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย ทั้งในระดับครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ในประเด็นเป้าหมายการเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมาย สำคัญ แนวทางการจัดการเรียนรู้หรือเนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการประเมินผล เพื่อสร้างสังคมแห่งความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชายในสังคมไทย
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ที่ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองสู่ความเสมอภาคหญิงชายในสังคม

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชายในสังคมไทย เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวคิดของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) โดยการอธิบายประเด็นมิติหญิงชายด้วยทฤษฎีสตรีนิยม เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการในการสร้าง หรือกำหนด แนวคิด ความหมาย ตลอดจนกรอบคิดต่อมิติหญิงชาย ในรูปแบบของความรู้ ความจริง อำนาจ รวมถึงการตรึงความหมาย ของมิติหญิงชายที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้าง โดยการส่งผ่านสถาบันทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งจะศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นต่อไปนี้

1.1 การสร้างหรือกำหนด แนวคิด หรือความหมาย ตลอดจนกรอบคิดที่เข้ามากำหนดมิติหญิงชายโดยส่งผ่านสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว โรงเรียน การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และ ศาสนา

1.2 ผลกระทบต่อผู้หญิงจากปฏิบัติการของวาทกรรมมิติหญิงชายในระบบชายเป็นใหญ่

2. การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี ใช้กรอบแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire, 1970: 79-82) ที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี ดังนี้

- 2.1 การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล
- 2.2 การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม
- 2.3 การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา
- 2.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการณรงค์ยุติความรุนแรง

องค์กรพัฒนาสตรีในการวิจัยนี้เป็นองค์กรพัฒนาสตรียุคใหม่ที่ก่อตั้งตั้งแต่ในช่วง พ.ศ. 2521-2523 ที่มีนโยบายเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย โดยองค์กรภาคเอกชนถือตามทำเนียบขององค์กรพัฒนาเอกชน 2546 โดยคณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา ส่วนองค์กรพัฒนาสตรีภาครัฐที่สัมภาษณ์เพิ่มเติม คือสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

3.การวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจสู่ความเสมอภาคหญิงชาย
วิเคราะห์แนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษาใน 3 รูปแบบ ดังนี้

- 3.1 การจัดการศึกษาในระบบ
- 3.2 การจัดการศึกษานอกระบบ
- 3.3 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์วาทกรรมของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ในมุมมองของทฤษฎีสตรีนิยม และแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของเปาโล แฟร์ (Paulo Freire) รวมถึงแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรม ของ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ ที่ถูกสร้าง หรือกำหนด และส่งผ่านสถาบันทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง หรือที่เรียกว่าภาคปฏิบัติการวาทกรรม ที่มีผลต่อระบบความเชื่อและความสัมพันธ์ในสังคม โดยกระบวนการให้ความหมายกับมิติหญิงชายในสังคม มีการสร้างให้ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายในทุกด้าน รวมถึงการสร้างมายาคติ (myth) ให้ผู้หญิงเชื่อ และปฏิบัติตนไปในทิศทางที่ระบบสังคมผู้ชายเป็นใหญ่ (patriarchal System)เป็นผู้กำหนดต้องการ พยายามขจัดสิ่งที่ตรงข้ามออกไป หรือการกีดกันสิ่งทีนอกกรอบที่สังคมกำหนด ตั้งแต่การกำหนดคุณลักษณะให้กับมิติหญิงชายในสังคม ผู้มีอำนาจในการสร้างและส่งผ่านวาทกรรม รวมถึงการทำให้มิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่นั้นดำรงอยู่ในสังคมอย่างแน่นหนา อุดมการณ์นี้ไม่เพียงแต่จะปรับเปลี่ยนแนวคิด ความหมายให้กับมิติหญิงชาย แต่ยังปรับเปลี่ยนภาคปฏิบัติการของมิติหญิงชายในสังคมด้วย ดังนั้นสิ่งที่ต้องการสืบค้นต่อไปคือลักษณะของมิติหญิงชายที่ถูกสร้างขึ้นนั้นถูกสร้างขึ้นมาให้เป็นที่ยอมรับในสังคม และการส่งผ่านวาทกรรมทางสถาบันทางสังคม เป้าหมายสูงสุดของอำนาจก็คือ “การครอบงำ” ทั้งร่างกายและจิตใจของผู้หญิงให้อยู่ภายใต้กรอบของวาทกรรมที่เข้ามากำหนดตัวตนให้กับผู้หญิง สิ่งสำคัญของกระบวนการวาทกรรมจึงอยู่ที่การสร้าง/สถาปนา หรือทำให้กลายเป็น “เหตุการณ์” (Michel Foucault,1981:76-78) หรือเป็นประเด็นปัญหา การทำให้เกิดตัวตนให้กับผู้หญิง ได้อย่างไร รวมถึงผลกระทบต่อผู้หญิง

2. แนวทางการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paulo Freire)

กลุ่มผู้ให้เป็นกลุ่มที่แสดงออกโดยการต่อต้านอำนาจ ไม่เห็นด้วยกับวาทกรรมชายเป็นใหญ่หรือการสร้างให้หญิงคือกว่าชายเป็นวาทกรรมหลัก มีการพัฒนากระบวนการในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ซึ่งในการศึกษาคครั้งนี้ สนใจศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ที่เน้นการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจให้กับผู้ถูกกดขี่มุ่งให้ทุกคนร่วมกันอภิปรายในประเด็นปัญหาที่ประสบอยู่และมีความสนใจ เน้นกระบวนการสื่อสาร การพูดคุยสนทนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อภิปรายประเด็นปัญหาต่างๆที่เชื่อมโยงกับชีวิตความเป็นอยู่และประสบการณ์เดิม ช่วยให้ผู้คคลค้นพบตนเองว่ามีความรู้ความสามารถที่จะต่อต้านอิทธิพลต่างๆ และสามารถควบคุมอนาคตของตนเอง ตลอดจนมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ตนอยู่ให้ดีขึ้น ประสบการณ์นั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ อันรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้รู้สึก ที่เห็นที่ได้ยิน เหล่านี้ต่างก็เสริมประสบการณ์ชีวิต เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จริง อันเป็นการสั่งสมที่นำไปสู่การเกิดพลังอำนาจในตนเอง ซึ่งผู้หญิงที่มีพลังอำนาจในตนเองนั้น จะเป็นบุคคลที่เห็นคุณค่าในตนเอง เชื่อในความสามารถที่ตนมีอยู่ มีความสามารถในการกำหนดและบรรลุเป้าหมายของตนเอง สามารถต่อต้านอิทธิพลต่างๆ และเพิ่มทางเลือกให้กับตัวเองและสังคม (Hawks, 1992 : 609-618) โดยการศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) นั้น จะศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาที่เน้นการแก้ปัญหา (problem posing education) ผ่านวิธีการ “เสวนา” (dialogue) เพื่อสร้าง “มโนสำนึก” (conscientization) ในการมองปัญหาที่ผู้หญิงที่เป็นอยู่ ด้วยกระบวนการทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนาความสำเร็จในการทำงาน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างวาทกรรมชุดใหม่

3.แนวทางการวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองสู่ความเสมอภาคหญิงชาย แบ่งเป็น3 รูปแบบ คือ 1.การศึกษาในระบบ 2.การศึกษานอกระบบ และ3. การศึกษาตามอัธยาศัย ในประเด็นของเป้าหมายการเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมาย สาระสำคัญในการเรียนรู้ แนวทางการจัดการเรียนรู้หรือเนื้อหาสาระ ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในสังคม กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการประเมินผล ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาสังคม อันเป็นการเบียดขับวาทกรรมหลักมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ชุดเดิม ในการศึกษานี้จึงสามารถสรุปกรอบแนวคิดในการศึกษาเป็นแผนผังได้ดังนี้

แนววิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่
ในสังคม ตามแนวคิดของ มิเชล ฟูโก(Michel
Foucault) ในมุมมองของทฤษฎีสตรีนิยม

- กระบวนการสร้าง หรือกำหนด แนวคิด
ความหมาย ตลอดจนกรอบคิดให้แก่มิติหญิงชาย
แบบชายเป็นใหญ่ ในรูปแบบของกฎระเบียบ
ข้อบังคับ กฎหมาย นโยบาย แผนการดำเนินงาน
โดยส่งผ่านวาทกรรมทางสถาบันทางสังคมต่างๆ
เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด องค์กรทางการเมือง
- ผลกระทบต่อผู้หญิงจากปฏิบัติการวาทกรรมมิติ
หญิงชายแบบชายเป็นใหญ่

กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเอง
ของเปาโล แฟร์(Paolo Freire) แบบการแก้ปัญหา
(problem posing education) เพื่อสร้างมโนสำนึก
(concientization) ในการมองปัญหาความสัมพันธ์เชิง
อำนาจระหว่างหญิงชาย เพื่อปลดปล่อยผู้หญิงจาก
การเป็นผู้ถูกกดขี่ผู้ความเป็นเสรี ในกิจกรรม

- การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับ
บุคคล
- การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนใน
ระดับกลุ่ม
- การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา
- การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการณรงค์ยุติความ
รุนแรง

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย

- แนวทางการจัดการศึกษาในระบบ
- แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ
- แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำจำกัดความในการวิจัย

1. วาทกรรม (discourse) หมายถึงกระบวนการในการสร้างหรือกำหนด แนวคิดหรือความหมายต่อสิ่งต่างๆในสังคม อาจจะเป็นในรูปแบบของความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตน นอกจากนี้วาทกรรมยังตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับในสังคม โดยส่งวาทกรรมนั้นผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน

2. มิติหญิงชาย (gender) หมายถึง สิ่งที่สังคมคาดหวังที่จะให้เพศหญิงและเพศชายแสดงออกในลักษณะที่เหมาะสมในความเป็นชาย และความเป็นหญิง การแสดงนี้สามารถเรียนรู้ได้จากสังคมรอบข้าง และสถาบันของสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมืองทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ชายต้องมีลักษณะเข้มแข็ง เป็นผู้นำ ทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงมีลักษณะที่อ่อนแอ เป็นผู้ตาม เป็นแม่บ้าน เป็นต้น

3. วาทกรรมมิติหญิงชาย (gender discourse) หมายถึงกระบวนการในการสร้าง หรือกำหนดแนวคิด ความหมาย ต่อมิติหญิงชาย อาจจะเป็นในรูปแบบของความรู้ ความจริง อำนาจ ซึ่งจะเห็นถึงการเข้าไปจัดระเบียบหรือควบคุมการกำหนดมิติหญิงชาย โดยกำหนดให้หญิงด้อยกว่าชายในสังคม ระบบชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังตรึงให้ความหมายของมิติหญิงชายที่สร้างขึ้น ให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับในสังคม โดยส่งผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น การกำหนดให้ “ผู้ชายมีลักษณะที่เข้มแข็ง เป็นผู้นำ ทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว” เมื่อกำหนดวาทกรรมนี้ขึ้นมาในรูปแบบของความจริง(หรืออุดมการณ์)ของสังคม วาทกรรมนี้ก็จะทำหน้าที่ให้สิ่งนี้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับ โดยส่งผ่านทางสถาบันครอบครัว เช่น การเลี้ยงดูในครอบครัวโดยทั่วไปมักปล่อยให้เด็กผู้ชาย วิ่งเล่นซุกซน ไปในพื้นที่นอกบ้าน ได้เต็มที่ ซึ่งเป็นการสร้างลักษณะที่เข้มแข็ง และเป็นผู้นำ รวมทั้งคุ้นเคยกับพื้นที่นอกบ้าน (ในขณะที่ เด็กผู้หญิงถูกเลี้ยงให้เรียบร้อย ใช้พื้นที่แคบๆอยู่กับบ้าน กลายเป็นคนอ่อนแอ คุ้นเคยกับพื้นที่ในบ้าน คุ้นเคยกับการทำงานซ้ำๆ เช่น งานบ้าน)

4. อัตลักษณ์ (identity) หมายถึง ความรู้สึกถึงความเป็นตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม อาจปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอด อัตลักษณ์ที่เข้าใจและรับรู้ขึ้น

5. กระบวนการเรียนรู้ หรือการเรียนรู้ (learning process /learning) หมายถึง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความรู้ ทักษะ และทักษะในเรื่องนั้นๆในทางที่ดีขึ้น โดยการปรับพฤติกรรมนั้นอาจจะเกิดขึ้นจากการฝึกงาน การปฏิบัติจริง หรือการได้รับ

ประสบการณ์ตรง และอื่นๆ ซึ่งการเรียนรู้ที่นั่นเกิดขึ้นได้จากการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ รวมถึง การศึกษาตามอัธยาศัย

6. กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง (empowerment) หมายถึง กระบวนการในการตระหนักตนเอง ว่ามีความรู้ มีพลังที่เข้มแข็งในการดำเนินชีวิตของตน รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และสามารถดึงพลังและศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ได้ สามารถวิเคราะห์ปัญหา วางแผนแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมในสังคมที่ตนอยู่ มีความสามารถที่จะต่อต้านอิทธิพลต่างๆ เริ่มต้นจากความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และความด้อยโอกาส สามารถเพิ่มทางเลือกในการจัดการกับปัญหาของบุคคล กลุ่มและชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย

7. องค์กรพัฒนาสตรี (women development organization) หมายถึงองค์กร มูลนิธิ สมาคม โครงการ หรือหน่วยงานที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ที่มีนโยบายในการทำงานเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย โดยให้ความช่วยเหลือและพัฒนาผู้หญิง ด้วย การให้การศึกษาและบริการสังคมในรูปแบบต่างๆ โดยมีได้แสวงหากำไรหรือผลประโยชน์ใด ๆ ซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ในทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชน 2546 โดยคณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา เช่น มูลนิธิเพื่อนหญิง สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงกระบวนการสร้างวาทกรรมมิติหญิงชายในสังคมไทย ด้วยการมองว่ามิติหญิงชายเป็นวาทกรรม คือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา
2. ได้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้ ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี
3. ได้แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองสู่ความเสมอภาคหญิงชายในสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

ตอนที่ 1: แนวคิดเกี่ยวกับมิติหญิงชาย และวาทกรรม

- 1.1 ทฤษฎีนีโอมาร์กซิส
- 1.2 ทฤษฎีสตรีนิยม
- 1.3 การวิเคราะห์วาทกรรม
- 1.4 มิติหญิงชายในฐานะวาทกรรม
- 1.5 มิติหญิงชายในฐานะภาพสะท้อนของอุดมการณ์/ค่านิยม
- 1.6 ทัศนคติการวาทกรรม: การส่งผ่านวาทกรรมมิติหญิงชาย
- 1.7 ความรู้: อำนาจในการกำหนดความจริง
- 1.8 ผลกระทบต่อผู้หญิงจากปฏิบัติการของวาทกรรมมิติหญิงชาย
- 1.9 แนววิเคราะห์ในเรื่องเพศ(sex) กับมิติหญิงชาย (gender)
- 1.10 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อมิติของมนุษย์

ตอนที่ 2: แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

- 2.1 แนวคิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง
- 2.2 แนวคิดการเห็นคุณค่าในตนเอง

ตอนที่ 3: แนวคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้

ตอนที่ 4: แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรพัฒนาสตรี

ตอนที่ 5: งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1: แนวคิดเกี่ยวกับมิติหญิงชาย และวาทกรรม

1.1 ทฤษฎีนีโอมาร์กซิสต์ (Neo Marxism)

ในหนังสือ “ต้นกำเนิดของครอบครัว ทรัพย์สินส่วนตัวและรัฐ” (origin of the family, private property and the state) เองเกิลส์ (Friedrich Engles 1820-1895) นักปรัชญาชาวเยอรมัน ได้นำแนวคิดทฤษฎีแรงงานนี้มาใช้ในการวิเคราะห์สภาพระบบครอบครัวในสังคมยุคบุกเบิกของมนุษยชาติ (primitive society) พื้นฐานของความสัมพันธ์ทางการผลิต (productive relation) คือระบบกรรมสิทธิ์แบบรวมหมู่ ในยุคนั้นเครื่องมือทำการผลิตยังอยู่ในระดับต่ำมากทางด้านประสิทธิภาพ จึงเป็นไปได้ที่มนุษย์จะดำรงชีวิตอย่างโดดเดี่ยว รูปแบบของการใช้ชีวิตและใช้แรงงานแบบรวมหมู่จึงเป็นวิถีทางเดียวสำหรับการอยู่รอด แรงงานมนุษย์ในยุคบุกเบิกยังไม่สามารถสร้าง “ส่วนเกิน” ขึ้นมาได้ กิจกรรมแรงงานหรือการใช้แรงงานของมนุษย์ในสังคมยุคบุกเบิก เป็นการรวมตัวร่วมใช้แรงงานกันแบบง่าย ๆ เช่น ในการล่าสัตว์ ในการผลิตเก็บเกี่ยวพืชผล ครอบครัวจำนวนมากได้ทำงานเลี้ยงชีพร่วมกัน ถือครองทรัพย์สินสมบัติร่วมกันโดยปราศจากความรุนแรง ผลผลิตที่ได้ถูกแบ่งปันกันอย่างเท่าเทียม (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2524 : 7)

เองเกิลส์เสนอว่า ฐานะของสตรีนั้นมีจุดตั้งต้นและคลี่คลายออกมาจากระบบการผลิตและฐานะทางครอบครัว รูปแบบของครอบครัวในยุคแรก ๆ เป็นรูปแบบการสมรสหมู่ (group marriage) คือทั้งผู้ชายและผู้หญิงในกลุ่มทั้งหมดต่างก็เป็นคู่เมียเสมอกันหมด ด้วยรูปแบบสมรสเช่นนี้ ความริษยาชิงหวงในเรื่องเพศเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก ผู้ใหญ่ชายหญิงต่างก็ถือว่าเด็กทุกคนที่เกิดมาเป็นลูกของพวกเขาทุกคน จากการสมรสแบบส่วส่วนต่อมาก็จึงเกิดมีรูปแบบของครอบครัวที่นับเอาทุกคนในหมู่เป็นวงศ์วานสังคญาติกันหมด ซึ่งเรียกว่า ครอบครัวแบบสังคญาติ (consanguine family) ครอบครัวแบบนี้ นับว่าเป็นครอบครัวขั้นแรกของมนุษย์ ซึ่งได้มีการวางระเบียบไว้หลวม ๆ คือ ได้กำหนดการสมรสไว้ตามรุ่นของบุคคลนั้น ๆ กล่าวคือ พวกปู่ย่า ตายายก็เป็นคู่เมียกันหมด รุ่นพ่อแม่ต่างก็เป็นคู่เมียกันหมด และในทำนองเดียวกันลูกชายหญิงทั้งหมดต่างก็เป็นคู่เมียกัน ต่อมาได้คลี่คลายมาสู่ครอบครัวแบบ punaluan family คือ ห้ามไม่ให้พี่น้องชายหญิงสมรสกัน การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป และในขั้นนี้การสมรสก็ยังคงเป็นการสมรสหมู่อยู่ (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2524 : 48)

ลักษณะการสมรสแบบหมู่นี้ ใครเป็นบิดาของเด็กเป็นเรื่องที่รู้แน่ไม่ได้ แต่ใครเป็นมารดาของเด็กเป็นเรื่องที่รู้กันได้ ดังนั้นจึงมีการสืบสายโลหิตทางฝ่ายหญิงเท่านั้นที่รับนับถือกัน ในเวลาต่อมาจึงเรียกว่า “สิทธิทางมารดา” (mother-right) (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2524 : 14) และเนื่องจาก

มีกฎหมายห้ามการสมรสระหว่างเครือญาติ ทำให้การสมรสหมั้นตัวแคบลง จึงเกิดการสมรสคู่เกิดขึ้น แต่ครอบครัวแบบคู่ยังไม่สามารถหาเลี้ยงตนอย่างเป็นอิสระได้ การเกิดการสมรสคู่ก็ยังมีได้ ทำลายครัวเรือนสหชีพที่ยอมรับว่าสตรีมีอำนาจสูงสุดในครอบครัว ในการสมรสคู่ผู้หญิงได้นำชายผู้เป็นสามีจากชาติวงศ์อื่น (clan) มาอยู่ในชาติวงศ์ของผู้หญิงทั้งหมดหรือแทบทั้งหมดในครัวเรือนอยู่ในชาติวงศ์เดียวกัน สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนถือเป็นสมบัติร่วมกันของทุกคน

ในยุคที่เกิดการสมรสคู่ขึ้น การเลี้ยงสัตว์และการเพาะปลูกในยุคนี้ได้ขยายตัวออกไปจนถึงขั้นที่เห็นได้ว่า งานประเภทนี้เป็นบ่อเกิดแห่งโรคทรพีอันใหม่ ซึ่งทรพีสินในตอนแรกก็ตกเป็นของชุมชนชาติวงศ์ แม้ว่าปัจเจกบุคคลจะมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นของตัวเอง แต่เมื่อตายลงสมบัติก็จะสืบทอดไปยังสมาชิกของเผ่าหรือกลุ่มที่เป็นเพศเดียวกัน ในการตัดสินใจทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมเท่ากันหมดไม่ว่าหญิงหรือชาย ทั้งสองเพศมีความเท่าเทียมกัน เพราะมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตทางเศรษฐกิจของกลุ่ม การทำงานเพื่อส่วนรวมทำให้ลักษณะงานผู้หญิงและงานผู้ชาย ที่เป็นงานผลิตและงานในครัวเรือนที่ต่างกันมีความสำคัญเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ดี ความเพิ่มขึ้นของโรคทรพีได้เสริมสร้างฐานะของผู้ชายขึ้นสองทาง ในทางหนึ่งทำให้ฐานะของผู้ชายในครอบครัวมีความสำคัญล้ำหน้าผู้หญิง อันเป็นเหตุมาจากการที่ผู้ชายได้ครอบครองทรัพยากรที่มีผลต่อศักยภาพในการผลิตเท่านั้น (ฝูงสัตว์เลี้ยง) และในอีกทางหนึ่งเมื่อผู้ชายได้สำนึกในความเป็นใหญ่ของตน ซึ่งถูกเชิดชูขึ้นมาจากที่ได้ครอบครองทรัพยากร ผู้ชายก็มีความกำเริบคิดขบประเพณีการสืบทอดที่มีอยู่เดิม ให้สมบัติตกเป็นของลูก แต่ความคิดนี้ไม่อาจดำเนินไปได้ถ้ายังสืบสายโลหิตทางมารดาอยู่ จึงได้คิดล้มล้างประเพณีการสืบสายโลหิต สิ่งนี้ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในครอบครัว ให้มีโครงสร้างภายในครอบครัวที่ไม่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน เพราะประกอบไปด้วยผู้หญิงและเด็กที่ไม่มีทรพีสินและต้องพึ่งหัวหน้าครอบครัว

แนวคิดนี้โอมาร์กซิสมองว่า การที่จะปลดปล่อยผู้หญิงให้หลุดพ้นจากการเป็นเบี้ยล่างผู้ชาย จะมีทางเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อผู้หญิงได้รับโอกาสเข้าร่วมมีส่วนร่วมในการผลิตที่เป็นงานขนาดใหญ่คืองานที่เกี่ยวข้องกับสังคม และระบบการแลกเปลี่ยนที่ไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสามารถควบคุมแรงงานของอีกฝ่ายได้ ส่วนงานในหน้าที่แม่บ้านนั้น ต้องกำจัดตัดทอนลงมาให้เบาจนถือได้ว่าเป็นงานส่วนเล็กน้อย เพราะขณะนี้มูลค่าการใช้แรงงานส่วนหนึ่งของผู้หญิงที่เลี้ยงดูครอบครัวต่อไปถูกละเลยไม่คิดมูลค่า โดยผลกการให้เป็นงานในบ้าน ดังนั้นต้องหาทางที่จะแปรเปลี่ยนงานบ้านให้เป็นงานสาธารณะ ซึ่งหมายความว่า เป็นงานที่รัฐจะต้องแบกรับภาระจากสตรีผู้เป็นแม่บ้าน และสังคมต้องร่วมรับผิดชอบในทางปฏิบัติ เช่น ต้องมีโรงเรียนเด็ก โรงอาหารสาธารณะ โรงซักผ้า

ฯลฯ ของสังคม ซึ่งจะทำให้ในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ทำการผลิตเพื่อสังคม ที่ผ่านมาสถานภาพของผู้หญิงกลายเป็นรองและจำกัดบทบาทอยู่ภายในบ้านและภายใต้อำนาจของชาย พร้อมกับพัฒนาการของการถือครองทรัพย์สินส่วนตัวและการกำเนิดชนชั้น การผลิตอันไม่ใช่เพื่อตอบสนองการบริโภควันต่อวันได้เป็นบ่อเกิดของระบบสังคมอันอยู่ติธรรม สังคมแห่งชนชั้น การปลดปล่อยผู้หญิงออกจากการถูกกดขี่จึงต้องการให้ผู้หญิงทุกคนมีส่วนร่วมในการผลิตเท่าเทียมกับผู้ชายหรือได้รับสิทธิในการร่วมครอบครองปัจจัยการผลิตในด้านเศรษฐกิจ ต้องมีการยกเลิกระบบการผลิตแบบชนชั้นแบบทุนนิยม ต้องยกเลิกรัฐของทุนนิยม และต้องมีการต่อสู้ของมนุษย์หญิงชายเพื่อปลดปล่อยตนเองจากทัศนคติความเชื่อต่าง ๆ ที่กดขี่ผู้หญิงและผู้ชายอันเป็นปรากฏการณ์ที่คอยพิทักษ์ระบบเดิมเอาไว้ อเล็กซานดรา คอลลอนไท (Alexandra Kollontai) นักสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ มองว่า การที่จะสามารถบรรลุไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ได้นั้น ต้องการการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นของผู้หญิงในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างเพศ และรูปแบบของครอบครัวในแบบเดิม ไม่ใช่สิ่งจะถูกล้มล้างไปโดยอัตโนมัติเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไปสู่ระบบสังคมนิยม แต่ควรจะต้องถูกจัดการแก้ปัญหาโดยตรง สิทธิทางการเมือง เศรษฐกิจ และกฎหมาย สิทธิในการทำแท้ง งานบ้านและการดูแลเด็ก ควรจะอยู่ในหลักการที่เป็นข้อกำหนดร่วมกันของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ เธอได้กล่าวว่า “ศีลธรรมแบบใหม่ถูกสร้างโดยระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ แต่เราคงจะไม่สร้างเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์ โดยปราศจากการสนับสนุนจากศีลธรรมแบบใหม่” (ใจ อึ้งภากร, 2545 : 119-120)

1.2 ทฤษฎีสตรีนิยม (Feminism)

การศึกษามิตผู้หญิงชายในสังคมสามารถนำทฤษฎีสตรีนิยม ซึ่งใช้หลักในการวิเคราะห์โดยใช้ผู้หญิงเป็นศูนย์กลางให้ความสนใจกับสถานภาพ บทบาทและปัญหาของผู้หญิงในสังคม โดยปฏิเสธความเชื่อว่าการแบ่งหน้าที่และบทบาททางเพศและความเป็นชายเป็นหญิงเป็นเรื่องที่เกิดโดยธรรมชาติ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ พยายามอธิบายความเป็นไปเช่นนี้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างและการปลูกฝังทางสังคมโดยเชื่อว่าผู้หญิงไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง แต่ถูกสังคมทำให้กลายเป็นผู้หญิง (one is not born, but rather becomes a woman) ดังนั้นโครงสร้างความเป็นชายหญิงและความสัมพันธ์ของทั้งสองเพศ จึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ นอกเหนือจากความพยายามเข้าใจสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ (patriarchy) และพยายามเปลี่ยนแปลงระบบดังกล่าว สตรีนิยมยังมุ่งที่จะใช้ความรู้เกี่ยวกับสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ (patriarchy) เพื่อเป็นหลักในการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของผู้หญิงด้วย ดังนั้นสตรีนิยมจึงไม่ได้เป็นเพียงกรอบการวิเคราะห์หนึ่งในการทำความเข้าใจสังคม แต่มีลักษณะเป็นยุทธศาสตร์ในการพยายามที่จะปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ของหญิงชาย

แนวคิดในช่วงแรกได้ก่อให้เกิดการรวมตัวของผู้หญิงเป็นขบวนการเคลื่อนไหวในหลายประเทศในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จุดมุ่งหมายร่วมกันในช่วงนั้น คือการเรียกร้องสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งทางการเมือง การเรียกร้องนั้นประสบผลสำเร็จ การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในระยะต่อมา แม้ไม่มีจุดมุ่งหมายทางการเมืองเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่ได้ก่อให้เกิดการตระหนักถึงสิทธิของผู้หญิงมากขึ้น และมีการเรียกร้องในประเด็นต่าง ๆ ที่หลากหลาย รวมถึงการเรียกร้องให้มีการอธิบายถึงสภาพที่เป็นรองของผู้หญิงอย่างเป็นระบบมากขึ้น กล่าวคือจำเป็นต้องสร้างทฤษฎีในการอธิบายปรากฏการณ์นี้ เพื่อใช้ในการพัฒนายุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการปลดปล่อยผู้หญิงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะถ้าปราศจากการพัฒนาทฤษฎีที่สมบูรณ์ ยุทธศาสตร์ของนักสตรีนิยมในการต่อต้านความเป็นรองของผู้หญิงก็อาจเป็นเพียงการพูดถึงสัญลักษณ์และอาการของมันแทนที่จะเป็นการเข้าถึงสาเหตุที่แท้จริง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ทฤษฎีสตรีนิยมเริ่มเกิดขึ้นในช่วงแรกด้วยจุดมุ่งหมายทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิง เพื่อทำความเข้าใจถึงความเป็นรองของผู้หญิงรวมทั้งการกีดกันหรือกลายเป็นกลุ่มคนชายขอบในพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ (Jackson & Jone, อ้างใน สุเทพ สุนทรเกสัช, 2540 : 288 – 290) ทฤษฎีในแนวสตรีนิยมจึงค่อนข้างแตกต่างจากทฤษฎีอื่น ๆ ที่ไม่เพียงแต่จะทำความเข้าใจสิ่งที่เป็นอยู่เท่านั้น แต่ต้องการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้นด้วย หลายทศวรรษสตรีนิยมได้เติบโตอย่างต่อเนื่อง มีการเสนอประเด็นใหม่ๆ และมีการตั้งคำถามกับประเด็นและวิธีการศึกษาของนักสตรีนิยมรุ่นก่อนๆ มีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสตรีนิยม หรือสตรีศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรี และสูงกว่า(ชลิดาภรณ์ ตังสัมพันธ์, 2546: 4) อย่างไรก็ตามก็สตรีนิยม หรือสตรีศึกษามีไข่มุมมุ่งหมายในทางวิชาการเพียงอย่างเดียว แต่มีจุดมุ่งหมายทางการเมืองด้วย ช่วยทำให้เข้าใจเงื่อนไขต่าง ๆ ในสังคมที่ทำให้ผู้หญิงอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าผู้ชาย และทำให้มองเห็นความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงสังคมและการเมือง ทฤษฎีควรส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นต่อสถานะของผู้หญิง (สุเทพ สุนทรเกสัช, อ้างแล้ว : 294) จุดมุ่งหมายพื้นฐานของทฤษฎีคือวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความเป็นเพศเพื่อทำความเข้าใจในอำนาจที่แตกต่างกันระหว่างหญิงและชาย ความเหนือกว่าของผู้ชาย ทำความเข้าใจต่อสภาพการณ์ที่ถูกกดขี่และความไม่เท่าเทียมของผู้หญิงและสาเหตุของสิ่งที่เป็นอยู่ทั้งหมด เพื่อเอาชนะการกดขี่และความไม่เท่าเทียมนั้น

ทฤษฎีสตรีนิยมยังแตกต่างจากทฤษฎีอื่น ๆ ในประเด็นที่ว่า ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาทฤษฎี แฟล็กซ์ (Flax, 1993 : 78) เสนอว่า นักทฤษฎีในแนวนี้ต้องใช้ประสบการณ์ของชีวิตเป็นพื้นฐานส่วนหนึ่งในการทำความเข้าใจเพื่อใช้ในการพัฒนาทฤษฎี เธอเชื่อว่าทฤษฎีสตรีนิยมต้องมีรากฐานจากประสบการณ์ชีวิต แอนเดอร์เซน (Andersen) มองว่าในการทำความเข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์ของความเป็นเพศในสังคมและวัฒนธรรม นักสตรีนิยมจะพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดในชีวิตของผู้หญิงและผู้ชายในการวิเคราะห์ เพื่อเชื่อมต่อประสบการณ์ร่วมของสังคม ประสบการณ์ส่วนบุคคลถูกมองว่าเป็นการทดสอบทฤษฎีขึ้น

สุดท้ายและเป็นผู้ตัดสินความเป็นจริงและประสบการณ์ของผู้หญิงเป็นตัวแทนของประจักษ์นิยมที่ชัดเจน เพราะฉะนั้นทฤษฎีในแนวสตรีนิยม คือ วิสัยทัศน์ ภาระหน้าที่และขอบเขตของทฤษฎีคือตัวคนที่รู้สำนึกที่ถูกปรับแต่งและเชื่อมโยงกับการต่อสู้ที่เกิดขึ้นจริงของผู้หญิง ทฤษฎีต้องเกิดขึ้นจากประสบการณ์การต่อสู้ของผู้หญิง รวมถึงปฏิเสธที่จะมองทฤษฎีในฐานะที่เป็นการสร้างอุดมการณ์เป็นเรื่องราวที่แต่งขึ้นจากลัทธิสังคมนิยมที่ผิดพลาดและผลประโยชน์ทางการเมืองหรือทางสังคม การที่นักสตรีนิยมให้ความสำคัญกับการใช้ประสบการณ์ส่วนตัวของผู้หญิงมาใช้ในการสร้างทฤษฎี ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการมองว่าคำอธิบายถึงความเป็นผู้หญิง ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายและอื่น ๆ ที่มีมาก่อนหน้านี้ ล้วนเป็นการเสนอโดยนักคิดผู้ชายทั้งสิ้น และเป็นการเสนอให้ผู้หญิงอยู่ในสถานะที่เป็นรองมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ การสร้างความคิดทางปรัชญา สถิติทางวิทยาศาสตร์สังคม ล้วนถูกรวบงำโดยวาทกรรมเหยียดผู้หญิง รวมถึงความรู้ที่มีอยู่ก็ถูกรวบงำโดยผู้ชาย เพราะฉะนั้นการปลดปล่อยผู้หญิงคือการให้ความสำคัญกับประสบการณ์และการรับรู้ของผู้หญิง ผู้หญิงสามารถใช้ร่างกายของตนเองเป็นแหล่งที่มาของความรู้และเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ผู้หญิงจะมีความรับรู้และประสบการณ์บางอย่างที่เหมือนกันสามารถให้ข้อมูลของความรู้สึกและข้อมูลทางร่างกายของผู้หญิง ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์มากที่สุดทีเดียว และข้อเท็จจริงของนักสตรีนิยมที่เคารพต่อประสบการณ์ ต่อการรับรู้ ต่อเสียง ต่อความรู้ของผู้หญิงจะเป็นพื้นฐานในการปลดปล่อยผู้หญิง เป็นพื้นฐานที่จำเป็นและที่เป็นไปได้ในการที่จะสร้างโลกใหม่ อย่างไรก็ตาม การใช้ประสบการณ์จริงของผู้หญิงในการสร้างทฤษฎีแม้ว่าจะเป็นเรื่องที่จำเป็น แต่ก็มีข้อต้องระมัดระวังด้วย คือ ต้องไม่ลืมว่าตัวประสบการณ์นั้นมิได้เกิดขึ้นอย่างโดด ๆ แต่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยความสัมพันธ์ทางสังคมและภาษาของวัฒนธรรมชายเป็นส่วนใหญ่ (Frye, 1993 : 51-55)

นอกจากการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของผู้หญิงแล้ว ได้มีการเสนอให้พิจารณาสภาพทางจิตวิสัย(subjective) ในทฤษฎีด้วย เช่นงานของลอรีเรน โค้ด (Lorraine Code, 1996 : 27) ส่วน อลิสัน แจกเกอร์ (Alison Jagger, 1996 : 11-15) เสนอว่า อารมณ์ก็เป็นเรื่องที่ต้องนำมาพิจารณาด้วย การได้มาซึ่งความรู้จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับอารมณ์ อารมณ์ไม่ใช่เป็นเรื่องของผู้หญิง แต่อารมณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างจากสังคม อารมณ์ถูกทำให้เป็นเรื่องไม่ดี เป็นข้อด้อยของมนุษย์ในช่วงศตวรรษที่ 17 เมื่อเหตุผลถูกทำให้เป็นเรื่องที่สำคัญในสังคมตะวันตก ในการสร้างทฤษฎี อารมณ์มีความสำคัญพอ ๆ กับการสังเกต เหตุผล การกระทำ ส่วนกระบวนการสร้างความรู้สึก นักสตรีนิยมได้เสนอถึงการสร้างจิตสำนึก (consciousness raising) โดยการที่ผู้หญิงรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและหญิง เพื่อพัฒนาความเข้าใจต่อสภาพเป็นรองของผู้หญิง เป็นกระบวนการที่ผู้หญิงจะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างแบบแผนประสบการณ์ หรือคำอธิบาย ต่อปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ของหญิงและชายในสังคมที่ดำรงอยู่ การสร้างจิตสำนึกเป็นวิธีการของสตรีนิยมเป็นการร่วมกันสร้างความหมายขึ้นมาใหม่ให้กับ

ความหมายของประสบการณ์ทางสังคมของผู้หญิงในขณะที่ผู้หญิงมีชีวิตในประสบการณ์นั้น ในวิธีนี้จิตสำนึกของผู้หญิงไม่ได้ถูกเสนอในฐานะของผู้หญิงคนใดคนหนึ่ง แต่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม จากวิธีการสร้างจิตสำนึกได้แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายเป็นข้อเท็จจริงทางสังคมเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ทางชนชั้น ที่ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องส่วนบุคคล

จากการเรียกร้องให้มีการสร้างทฤษฎีหรือองค์ความรู้ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่านั้น ได้ก่อให้เกิดผลงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมิติหญิงชายผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา และเมื่อสตรีนิยมเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ทฤษฎีต่าง ๆ ที่ถูกนำเสนอก็มีทิศทางที่แตกต่างกันมากขึ้นกลายเป็นสำนักคิดต่าง ๆ หลายสำนักคิด กระนั้นก็ตามสำนักคิดต่าง ๆ ของสตรีนิยมยังคงมีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดกระแสหลัก ๆ ที่มีอยู่ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเสรีนิยม ลัทธิมาร์กซ์ หรือแนวคิดหลังสมัยใหม่ โดยนำแนวคิดเหล่านั้นมาขยายความ ปรับแต่ง ให้กลายเป็นกรอบคิดทางทฤษฎีที่กว้างขึ้น และอ้างอิงได้ และได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันเองในหมู่นักสตรีนิยม ซึ่งทำให้ทฤษฎีสตรีนิยมมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องในช่วง 40 ปี ที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังได้มีการพยายามที่จะสร้างคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในทุกกลุ่มและในทุกสังคมมากขึ้น สำนักคิดแรกที่เกิดขึ้นในสตรีนิยม คือ สตรีนิยมแนวเสรีนิยม

1.2.1 สตรีนิยมแนวเสรีนิยม (Liberal Feminism)

สำนักคิดแรกของสตรีนิยม เป็นสำนักที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากแนวคิดเสรีนิยมซึ่งถือว่าเป็นสำนักคิดกระแสหลักในสังคมตะวันตกมาเป็นเวลานาน แมรี โวลสโตนคราฟต์ (Mary Wollstonecraft 1759-1797) จอห์น สจิวต มิล (John Stuart Mill 1806-1873) และแฮร์เรียต เทเลอร์ (Harriet Taylor 1807-1853) ล้วนถือว่าเป็นนักสตรีนิยมสายเสรีนิยมทั้งสิ้น

สตรีนิยมแนวเสรีนิยมเชื่อว่าความสามารถทางสติปัญญาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และเป็นเรื่องที่ไม่ผูกพันกับเพศ โดยได้แย้งความเชื่อที่มีสืบต่อกันมาว่าผู้หญิงมีความสามารถในการใช้เหตุผลพอ ๆ กับผู้ชาย การที่ผู้หญิงไม่ได้ตระหนักในส่วนนี้ของตน ก็เพราะผู้หญิงถูกกีดกันไม่ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษา และให้มีบทบาทจำกัดอยู่เฉพาะในครัวเรือน ในขณะที่ผู้ชายมีบทบาทอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสพัฒนาความคิดของตนน้อยกว่าผู้ชาย สังคมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้พัฒนาและใช้ความสามารถในการใช้เหตุผลที่เท่านี้ โดยสังคมและรัฐจะไม่เข้าไปแทรกแซงการกระทำของสมาชิกเหล่านี้ ถ้าการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดหรือกระทบกระเทือนสิทธิ

ของผู้อื่น ในที่สุดแล้วการเปิดโอกาสให้มนุษย์แต่ละคนในสังคมพัฒนาและกระทำในสิ่งที่ถนัด จะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวมด้วย (ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2539 : 502)

ผู้หญิงถูกกำหนดให้มีหน้าที่เป็น “แม่พันธุ์” และ “แม่นม” และมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็ก บทบาทและความรับผิดชอบดังกล่าวของสตรีถูกกำหนดขึ้นมาให้สอดคล้องกับสภาพทางชีววิทยา ระหว่างเพศ ต่อมาแม้ว่าจะได้มีการคิดยามืดคุมกำเนิด และการจัดตั้งสถานเลี้ยงเด็กและโรงเรียน ขึ้นมา การแบ่งงานระหว่างสตรีและบุรุษดังกล่าวนี้ก็ได้อาจเป็นที่นิยมและยอมรับกันอย่างกว้างขวาง จนได้พัฒนาและกลายรูปเป็น “วัฒนธรรม” ประจำสังคมในที่สุด ซึ่งเท่ากับว่าบทบาทดังกล่าวของ สตรีเป็นที่ยอมรับกันว่าถูกต้อง และไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ อีก ดังนั้นขนบประเพณี และวัฒนธรรมประจำสังคม จึงได้เข้ามามีบทบาทช่วยรักษาสິงเหล่านี้ให้ดำรงอยู่ต่อไป แม้ว่าความ จำเป็นของบทบาทดังกล่าวจะได้หมดสิ้นไปแล้ว

เบ็ตตี ฟรีดมัน (Betty Friedan 1921-) ได้เสนอในหนังสือ The Feminism Mystique (1963) โดยวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการกดขี่สตรีว่ามีสาเหตุมาจาก “ระบบการเรียนการสอน” การให้ ข่าวสารซึ่งเป็นอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ สตรีได้รับการอบรมสั่งสอนให้วางตัวเป็นกุลสตรี สตรีจะสามารถแสวงหาความพอใจและความสำเร็จในชีวิตได้จากการกระทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นเมียและแม่เท่านั้น มิใช่แสวงหา ความก้าวหน้าและความสำเร็จในชีวิตจากอาชีพการงานนอกบ้าน นอกจากนี้สตรีนิยมแนวเสรีนิยม ยังวิพากษ์วิจารณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศในสังคมร่วมสมัย โดยอาศัยหลักการว่าด้วยความเสมอภาค เสรีภาพและความเป็นธรรม และถือว่าการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศดังกล่าว เป็นการลิดรอนไม่ให้ ผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกับชายในการเลือกกระทำในสิ่งที่ตนเองสนใจ และไม่ให้ผู้หญิงได้ใช้ ความสามารถของตนอย่างเต็มที่ สตรีนิยมแนวเสรีนิยมยังเชื่อดูด้วยว่าในฐานะที่เป็นกลุ่มประชากร หนึ่งครั้งหนึ่งในสังคม แต่ผู้หญิงไม่ได้รับเสรีภาพหรือโอกาสเท่ากับผู้ชาย ในระดับปัจเจกบุคคล สังคม จะพิจารณาความสามารถของผู้ชายเป็นรายบุคคล แต่จะตัดสินความสนใจและความสามารถของ ผู้หญิงจากเพศโดยมองว่าผู้หญิงทุกคนเหมือนกัน การเลือกปฏิบัติที่เห็นได้ชัดที่สุด เช่น การออก กฎหมายให้หญิงและชายมีหน้าที่การงาน ความรับผิดชอบและโอกาสแตกต่างกัน หรือให้ผู้หญิงต้อง พึ่งพาผู้ชาย ผู้หญิงไม่สามารถทำธุรกรรมทางกฎหมายได้ด้วยตัวเองเมื่อจดทะเบียนสมรส นอกจากนี้ยังมีกฎหมายที่มีผลบังคับให้ใช้เฉพาะหญิง เช่น การห้ามผู้หญิงทำงานในบางประเภท การกำหนดชั่วโมงการทำงานที่แตกต่างกัน และการกำหนดข้อบังคับในเรื่องระยะเวลาการพักผ่อน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ใช้กีดกันผู้หญิงออกจากงานที่มีค่าตอบแทนดีกว่าและจากการที่จะได้เลื่อนตำแหน่ง สูงขึ้น สตรีนิยมแนวเสรีนิยม ยังตระหนักด้วยว่า ความยากจนเป็นสาเหตุที่ทำให้สตรีส่วนใหญ่ไม่ เสมอภาคกับชาย ผู้หญิงไม่มีกำลังหรือไม่มีโอกาสใช้เสรีภาพของตน เนื่องจากภาระหน้าที่สำคัญ

อันดับแรกที่สังคมมอบหมายให้คือ งานที่ไม่มีมูลค่าหรือไม่มีค่าจ้างตอบแทน เช่น งานเลี้ยงดูเด็ก และงานบ้าน เป็นต้น สตรีนิยมแนวเสรีนิยม ให้ความสำคัญกับการต่อสู้เพื่อการพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก เพราะมองว่าการพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ผู้หญิงมีอำนาจในการตัดสินใจทำอะไรได้ด้วยตนเอง

ด้วยสมมติฐานดังกล่าว นักสิทธิสตรีแนวเสรีนิยมจึงเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคมโดยทำให้งานบ้านเป็นวิชาชีพ งานบ้านทุกอย่างเป็นงานบริการที่มีค่าจ้างตอบแทนไม่ใช่งานบริการให้เปล่า เด็กเล็กจะถูกส่งไปสถานเลี้ยงเด็กเล็ก เด็กที่โตก็จะส่งไปสถานเลี้ยงเด็กกลางวัน เสื้อผ้าส่งไปร้านซักรีด ส่วนบ้านก็จ้างพนักงานทำความสะอาด งานเหล่านี้ควรจะได้ค่าตอบแทนที่ดีเพื่อให้ผู้ที่มีความชำนาญทำเป็นอาชีพได้ สตรีนิยมแนวเสรีนิยม เชื่อว่าคนเราย่อมมีความพึงพอใจที่ได้ใช้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ ในสังคมที่มีการแข่งขันกว้างขวางถ้าผู้หญิงชายมีความเสมอภาคกันอย่างแท้จริง ก็จะไม่มีการบังคับให้ผู้หญิงต้องทนทำงานที่ไม่มีค่าจ้างอีกต่อไป

สตรีนิยมแนวเสรีนิยม เชื่อในการปฏิรูป (reform) ยิ่งถ้าเกิดการปฏิรูปบ่อยครั้งเท่าใดก็จะมีผลช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมให้มีความเสมอภาคได้มากขึ้น เช่น การปฏิรูปกฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง การรวมพลังเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีในรูปแบบต่างๆ จะช่วยสร้างอิทธิพลให้กับกลุ่มเพื่อใช้ในการต่อรองและเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคได้ และเชื่อว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยลบล้างทัศนคติที่เหยียดหยามทางเพศให้หมดสิ้นไปได้

สำหรับทัศนคติในมิติของสตรีนั้น สตรีนิยมแนวเสรีนิยมไม่สนับสนุนให้ผู้หญิงหันไปมีพฤติกรรมเหยียดชาย เช่น หันไปใช้ชีวิตที่ก้าวร้าว และใช้ชีวิตแข่งขันกันอย่างเอาเป็นเอาตายเพื่อแสวงหาความสำเร็จ เพราะเห็นว่าไม่คุ้มค่า อย่างไรก็ตาม บุคคลแต่ละคนควรจะมีอิสระที่จะสร้างความเป็นมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์แบบโดยไม่ต้องพะวงว่าบุคลิกของตนนั้นจะเข้าข่ายบุรุษ (ความแข็งแกร่ง) หรือสตรี (ความอ่อนหวานนุ่มนวล) คุณสมบัติต่าง ๆ เช่น สมรรถภาพ ความแข็งแกร่ง ความกระฉับกระเฉงความกล้าหาญ ความสุภาพอ่อนโยน และความเชื่อมั่นในตนเอง ฯลฯ ควรเป็นลักษณะของมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่จำเป็นจะต้องมีการแบ่งแยกคุณลักษณะตามความแตกต่างด้านเพศอีกต่อไป สตรีนิยมแนวเสรีนิยม มองว่าความไม่เท่าเทียมกันทางเพศและการกดขี่เพศหญิงเป็นผลมาจากการปลุกฝัง การศึกษาและกรอบข้อบังคับของสังคม โดยเฉพาะกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้นแนวทางแก้ไขปัญหาคือเน้นไปที่การแก้กฎหมายที่มีอคติและเลือกปฏิบัติทางเพศ การเปิดโอกาสทางด้านการศึกษาและการทำงานให้เท่าเทียมกัน รวมถึงการลดภาระงานบ้านของหญิงด้วย (ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2539 : 503)

1.2.2 สตรีนิยมแนวสังคมนิยม (Socialist Feminism)

สตรีนิยมแนวสังคมนิยม เป็นการผสมผสานการวิเคราะห์ระหว่าง การกดขี่ทางชนชั้น และการกดขี่ทางเพศที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างซับซ้อนแนบแน่น กล่าวคือผสมผสานแนวคิดในเรื่องระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) กับระบบทุนนิยมว่าเป็นเรื่องเดียวกัน และมุ่งหาวิธีการกำจัดทั้งการกดขี่ทางชนชั้น และการกดขี่ทางเพศ โดยเชื่อว่าผู้หญิงกลายเป็นผู้ที่ถูกกดขี่เพราะผู้หญิงต้องพึ่งพาผู้ชายในทางเศรษฐกิจ จึงพยายามที่จะเสนอให้มีการตีค่าการทำงานบ้านของผู้หญิงว่าเป็นการทำงานอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับงานนอกบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายในแบบดั้งเดิมนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการล้มล้างการแบ่งแยกทางเพศ และชนชั้นทางสังคม เป็นเป้าหมายของระบบสังคมนิยมที่จะทำให้ผู้หญิงเป็นอิสระ และความเป็นอิสระของผู้หญิงจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องเป็นสังคมในระบบสังคมนิยมเท่านั้น

อย่างไรก็ดีแนวคิดสตรีนิยมแนวสังคมนิยมยังถือได้ว่า ยังมีความใกล้ชิดกับแนว มาร์กซิสต์อยู่หลายประการ เชื่อในความเหมือนกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย และยังวิเคราะห์สังคมโดยแบ่งเป็นโลกส่วนตัวและโลกสาธารณะ และให้ความสนใจในประเด็นเรื่องการทำงานของผู้หญิงว่าถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างไรในสังคม สตรีนิยมแนวสังคมนิยมเห็นด้วยกับมาร์กซิสต์ว่าการจะได้มาซึ่งการปลดปล่อยหรือความเป็นอิสระของผู้หญิง จำเป็นที่ผู้หญิงต้องเข้าไปร่วมในการผลิตในพื้นที่สาธารณะ และงานที่ทำนั้นต้องรวมถึงงานที่มีเกียรติ อยู่ในระดับผู้บริหารและไม่ควรมีสิ่งที่เรียกว่า “งานของผู้หญิง” ในพื้นที่สาธารณะอีกต่อไป แนวคิดสังคมนิยมเป็นเงื่อนไขแรกที่สำคัญในการปลดปล่อยผู้หญิง แต่เงื่อนไขนี้เพียงอย่างเดียวไม่พอ เพราะอคติทางเพศยังคงดำรงอยู่แม้ว่าความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตโดยสาธารณะเกิดขึ้นแล้วก็ตาม สตรีนิยมแนวสังคมนิยมถูกมองว่าเป็นส่วนขยายของลัทธิมาร์กซ์ตามแบบฉบับ เพราะแท้จริงแล้วใช้แนวคิดที่เหมือนกันในเรื่องเกี่ยวกับชนชาติมนุษย เกี่ยวกับการอุปถัมภ์และความเท่าเทียมกัน และเกี่ยวกับบทบาทของรัฐ แต่สตรีนิยมแนวสังคมนิยม พยายามที่จะแสดงให้เห็นว่า สภาพการณ์ของผู้หญิงและปริณทิตของความสัมพันธ์ส่วนตัวโดยทั่ว ๆ ไป ต้องการการวิเคราะห์อย่างละเอียดมากกว่ามาร์กซิสต์ รวมทั้งความสัมพันธ์ในปริณทิตส่วนตัวระหว่างหญิงกับชายที่ไม่เท่าเทียมกันเชิงอำนาจนี้จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง และเป็นไปได้ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงก่อนการเปลี่ยนแปลงในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต

สตรีนิยมแนวสังคมนิยมเกิดขึ้นมาจากแนวคิดมาร์กซิสต์และสตรีนิยมแนวสุดขั้ว โดยเสนอการวิเคราะห์ทางชนชั้นของมาร์กซิสต์เปรียบเสมือนสภาพสถานะเดิม (thesis) ในขณะที่การวิเคราะห์แนวระบบชายเป็นใหญ่ของสตรีนิยมแนวสุดขั้วเป็นความคิดด้านปฏิปักษ์ (antithesis) ส่วนสตรีนิยมแนวสังคมนิยมคือการสังเคราะห์ความคิดตรงข้ามทั้งสองนั้น (synthesis) สตรีนิยมแนวสังคมนิยมมี

ภาระในการทำความเข้าใจระบบของอำนาจที่เกิดจากทุนนิยมชายเป็นใหญ่ (capitalist patriarchy) เพื่อเป็นการเน้นถึงความสัมพันธ์เชิงวิภาษวิธีที่สนับสนุนกันและกันระหว่างโครงสร้างทุนนิยมชนชั้น และโครงสร้างสูงต่ำทางเพศ การทำความเข้าใจถึงการพึ่งพิงกันและกันของทุนนิยมและระบบชายเป็นใหญ่เป็นเรื่องสำคัญสำหรับการวิเคราะห์ทางการเมืองของสตรีนิยมแนวสังคมนิยม ทุนนิยมใช้ระบบชายเป็นใหญ่ และระบบชายเป็นใหญ่ถูกนิยามจากความต้องการของระบบทุนนิยม ระบบชายเป็นใหญ่เป็นส่วนทำให้เกิดการจัดระดับชั้นสูงต่ำ ทำให้ผู้หญิงซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นรองเป็นผู้ถูกควบคุมทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันทุนนิยมในฐานะที่เป็นระบบชนชั้นทางเศรษฐกิจที่มีจุดหมายในการหากำไรก็ทำหน้าที่บำรุงเลี้ยงการจัดระดับสูงต่ำของระบบชายเป็นใหญ่ ระบบทุนนิยมและชายเป็นใหญ่ไม่ได้เป็นระบบที่เป็นอิสระจากกันและกัน และไม่ใช้ระบบเดียวกัน แต่ทั้งสองระบบพึ่งพิงสนับสนุนซึ่งกันและกัน สังคมทุนนิยมชายเป็นใหญ่เกิดขึ้นเมื่อกลางศตวรรษที่ 18 ในประเทศอังกฤษ และกลางศตวรรษที่ 19 ในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยที่ระบบชายเป็นใหญ่เกิดขึ้นก่อน ผ่านทางการดำรงอยู่ของการจัดระดับทางเพศในสังคม อันเป็นผลจากคำอธิบายทางอุดมการณ์และการเมืองของความแตกต่างทางชีวภาพ วัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ได้ถูกสืบทอดจากสังคมยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง เพื่อปกป้องความสูงต่ำทางเพศในสังคม (Zillah Eisenstein, 1979 : 5)

ในสังคมทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงอยู่ในสภาพที่ถูกกดขี่ทั้งจากระบบทุนนิยมและชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงถูกนิยามว่าเป็นแม่ ไม่ใช่คนทำงานในอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ซึ่งเป็นอุดมการณ์ชนชั้นปกครอง ทำให้ผู้หญิงต้องผูกติดอยู่กับการทำงานบ้านที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนเพราะงานบ้านในสังคมทุนนิยมไม่ใช่งานการผลิตจึงไม่มีค่าตอบแทน สำหรับผู้หญิงที่ออกไปทำงานนอกบ้านก็จะได้รับค่าตอบแทนต่ำ เพราะผู้หญิงไม่เคยถูกนิยามว่าเป็นคนทำงานและมักถูกมองเป็นเพศที่ด้อยกว่า ได้มีการพยายามปรับในเชิงอุดมการณ์สำหรับการทำงานของผู้หญิง โดยมีค่านิยมใหม่ว่าแม่ผู้ทำงาน (working mother) โดยที่ผู้หญิงยังไม่สามารถหลุดออกจากนิยามของระบบชายเป็นใหญ่ได้ นั่นคือผู้หญิงคือแม่ พวกกระฎุมพีในฐานะที่เป็นชนชั้นจะได้รับผลกำไรจากค่าแรงงานต่ำของผู้หญิงขณะที่ผู้ชายในฐานะปัจเจกบุคคลได้รับประโยชน์จากแรงงานที่ผู้หญิงทำให้ผู้ชายในครอบครัว ผู้ชายไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นใดได้รับประโยชน์จากระบบอภิสิทธิ์จากสังคมชายเป็นใหญ่ ความสัมพันธ์ทางสังคมของทุนนิยมชายเป็นใหญ่ของสังคมอเมริกัน ถูกรักษาและสืบทอดผ่านทางอุดมการณ์เสรีนิยม เชื่อในความยิ่งใหญ่เหนือกว่าของผู้ชายและอคติทางเชื้อชาติ เพราะฉะนั้นการจะทำลายความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่ต้องทำลายโครงสร้างของระบบสูงต่ำทางเพศ ทางเชื้อชาติ และทางชนชั้น ที่ได้รับการรักษาไว้บางส่วนจากการแบ่งงานกันทำทางเพศ คือการแยกตลาดและบ้านออกจากกัน การแบ่งแยกการค้าเงินและกิจกรรมของผู้หญิงและชายออกจากกันได้ก็คิดกันผู้หญิงออกจากการผลิตสินค้าหรือวิธีการผลิต อันเป็นเหตุให้ผู้หญิงตกเป็นเบี้ยล่างของผู้ชาย ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่า เพราะสามารถควบคุมแรงงานของผู้หญิงในการให้กำเนิดและอบรมเลี้ยงดูบุตร

งานของผู้หญิงหรืองานบ้าน ถือว่าเป็นงานที่ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเพราะไม่สามารถวัดค่าเป็นตัวเงินได้ และแรงงานของผู้หญิงก็เป็นแรงงานราคาถูก ในระบบพ่อเป็นใหญ่การกดขี่ผู้หญิงมีพื้นฐานมาจากปัจจัยทางชีวภาพที่ผู้หญิงเป็นผู้ให้กำเนิดบุตร ร่างกายของผู้หญิงจึงเป็นวัตถุในการให้กำเนิดและอบรมเลี้ยงดูบุตร ในขณะที่ผู้ชายควบคุมกลไกในการให้กำเนิดที่มีอยู่ตามธรรมชาติและอารมณ์ความรู้สึกเรื่องเพศของผู้หญิง ผ่านสถาบันการแต่งงานและสถาบันครอบครัวระบบชายเป็นใหญ่เกี่ยวข้องกับวิธีการผลิตแบบทุนนิยม นับตั้งแต่การให้กำเนิดและอบรมเลี้ยงดูบุตรไม่ได้ถูกจัดให้เป็นกิจกรรมของสังคม กิจกรรมดังกล่าวไม่ใช่กิจกรรมทางเศรษฐกิจและเป็นงานที่ไม่มีค่าจ้างตอบแทน ทำให้ผู้หญิงสูญเสียฐานะทางเศรษฐกิจในระบบตลาด กลายเป็นคนที่พึ่งตนเองไม่ได้ทางเศรษฐกิจและมีบทบาททางการเมืองเป็นรองผู้ชาย

กล่าวคือสตรีนิยมแนวสังคมนิยมมองว่าแนวคิดการสร้างความเท่าเทียมกันทางสังคม จากความเท่าเทียมทางชีววิทยาอาจเป็นสิ่งที่เพื่อฝัน ถึงอย่างไรก็ตามกลุ่มนี้ก็มองว่า ระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ เกิดจากพัฒนาการการแบ่งงานตามเพศ (sexual division of labor) ซึ่งกำหนดจากศักยภาพของแต่ละเพศ ผู้ชายทำหน้าที่ล่าสัตว์ ห่ออาหาร ผู้หญิงก็เลี้ยงลูกดูแลบ้านและหุงหาอาหาร การแบ่งงานดังกล่าวระหว่างหญิงชายในสังคมนับรวม เป็นการแบ่งงานเพื่อความอยู่รอด เพราะอาหารที่ได้มาเป็นสมบัติของส่วนรวม การแบ่งงานทางเพศที่พัฒนามาเป็นความสัมพันธ์ที่เพศหนึ่งกดขี่ครอบงำและเอารัดเอาเปรียบอีกเพศหนึ่ง เกิดขึ้นในสังคมที่มีระบบความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินที่หามาได้

จูเลียต มิตเชล (Juliet Mitchell) เป็นนักสตรีนิยมสายสังคมนิยมยุคแรก ๆ งานที่เป็นที่รู้จักกันอย่างดี คือ Woman's Estate ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1972 มิตเชลใช้แนวคิดมาร์กซิสต์เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์การกดขี่ผู้หญิง แต่ก็มองว่าแนวคิดมาร์กซิสต์มีข้อจำกัดในการเสนอสถานะที่เป็นรองของผู้หญิงอย่างรอบด้าน เพราะสภาพที่เป็นรองของผู้หญิงไม่ได้เกิดจากเศรษฐกิจหรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ประกอบด้วยโครงสร้าง 4 โครงสร้างที่ประกอบกันอย่างซับซ้อนเป็นหนึ่งเดียว และโครงสร้างทั้งสี่เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการกำหนดสถานะที่ด้อยกว่าของผู้หญิง โครงสร้างทั้งสี่คือ การผลิต การสืบพันธุ์ การารมณ์ และกระบวนการขัดเกลาเด็ก

ในด้านการผลิต มิตเชลเสนอว่าการให้ความสำคัญกับความแข็งแรงทางสตรีระ โดยเฉพาะในอดีต ทำให้ผู้หญิงถูกมองว่าไม่เหมาะกับการทำงานที่ต้องใช้แรงงานมากในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เมื่อสังคมเปลี่ยนไป ความแข็งแรงทางสตรีระถูกใช้น้อยลงเพราะมีการใช้เครื่องทุ่นแรงมากขึ้น แต่ผู้หญิงกลับถูกทำให้เชื่อว่าหน้าที่ของผู้หญิงคือการทำงานบ้านซึ่งไม่ถือว่าเป็นงานทางการผลิต ทำให้ผู้หญิงอยู่ในสภาพที่เป็นรองเสมอมา เธอมองว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากที่ผู้หญิงต้องมีส่วนร่วมใน

การผลิต เพราะการมีส่วนร่วมในการผลิตเป็นเงื่อนไขแรกที่สำคัญในการปลดปล่อยผู้หญิง แต่การเข้าไปอยู่ในกำลังแรงงานของผู้หญิงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการปลดปล่อยผู้หญิงได้

การสืบพันธุ์เป็นอีกโครงสร้างหนึ่งที่มีความสำคัญ ในสังคมทุนนิยมได้สร้างอุดมการณ์ว่าการเลี้ยงดูเด็กและการดูแลบ้านเป็นอาชีพตามธรรมชาติของผู้หญิง ครอบครัว ผู้หญิง และลูกถูกทำให้เชื่อว่าเป็นหนึ่งเดียวกัน ครอบครัวเป็น “ที่” ของผู้หญิง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วทั้งหมดนี้เป็นการสร้างขึ้นทางวัฒนธรรมและทำให้ผู้หญิงไม่มีส่วนร่วมในการผลิต นอกจากนี้การสืบพันธุ์ถูกมองเหมือนกับว่าเป็นเรื่องทางชีวภาพไม่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นภาพลวง เพราะในความเป็นจริงการสืบพันธุ์ของผู้หญิงถูกควบคุมจากผู้ชาย ไม่ว่าจะมิลูกหรือไม่ หรือมีบอยแค่นั้น จะถูกควบคุมจากผู้ชายในฐานะเป็นผู้ควบคุมเทคโนโลยีการคุมกำเนิด แม้ผู้หญิงอาจควบคุมได้ทางอารมณ์ แต่ในทางกฎหมายและเศรษฐกิจทั้งผู้หญิงและเด็กก็ถูกควบคุมโดยผู้ชาย ดังนั้นตราบดที่การสืบพันธุ์ถูกมองในแง่ที่เป็นเรื่องทางชีวภาพ เป็นเรื่องธรรมชาติการกดขี่ที่ผู้หญิงได้รับอยู่จะไม่มีวันหมดไป

การารมณ์เป็นอีกโครงสร้างที่ต้องแยกพิจารณาออกมาจากการสืบพันธุ์เพราะการารมณ์และการสืบพันธุ์ไม่ได้มีความสัมพันธ์กัน ในประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของมนุษยชาติ ผู้หญิงถูกทำให้เป็นเสมือนวัตถุทางเพศ วัฒนธรรมที่ผูกติดอยู่กับการารมณ์ที่ผ่านมาได้สร้างความเลวร้ายต่อความเป็นตัวของตัวเองของผู้หญิงและก่อให้เกิดรูปแบบการกดขี่ผู้หญิงอย่างที่สุด เช่น การที่สามีมีภรรยาได้หลายคนโดยผู้หญิงต้องซื่อสัตย์ต่อผู้ชายคนเดียว อย่างไรก็ตาม การแต่งงานระบบฟัวเดียวเมียเดียวที่เป็นอยู่ก็ไม่ได้ทำให้สภาพของผู้หญิงดีขึ้นมากนัก และระบบฟัวเดียวเมียเดียวผ่านการแต่งงานในรูปแบบปัจจุบันที่ใช้ความรักเป็นพื้นฐานอาจจะไม่สามารถเป็นจริงได้ เพราะมันมีความขัดแย้งกันอยู่ระหว่างการแต่งงานและความรัก เธอเสนอว่าลัทธิหรือแนวคิดเรื่องความรักเพิ่งเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 20 ส่วนเรื่องการแต่งงานเกิดมาก่อนนานแล้ว เมื่อความคิดเรื่องความรักเกิดขึ้น มันได้ถูกนำมาละลายเข้าเป็นสิ่งเดียวกันกับการแต่งงาน คือ รักกันจึงแต่งงานกัน ทำให้เกิดความคิดเหลวไหลที่ว่าเป็น “การเลือกที่อิสระของชีวิต” ทั้งที่ความรักและการแต่งงานไม่สามารถเข้ากันได้ ความรักเป็นเรื่องของอารมณ์ ควบคุมไม่ได้และเกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ ขณะที่การแต่งงานเป็นเรื่องของความตั้งใจ เป็นพันธะสัญญาทางกฎหมายของพวกกระฎุมพีที่กำหนดให้มีความซื่อสัตย์ต่อกันและกันไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งจากความขัดแย้งในตัวมันเองทำให้เกิดการหย่าร้าง หรือความสัมพันธ์ทางเพศนอกสมรสจำนวนมากในปัจจุบัน เพราะฉะนั้นการแต่งงานตามกฎหมายจึงเป็นการกดขี่ในรูปแบบใหม่ไม่ได้ทำให้เกิดการารมณ์ที่เท่าเทียมและเป็นอิสระ ส่วนการขัดเกลากฎทางสังคมที่สังคมมักจะยกให้เป็นหน้าที่ของผู้หญิงฝ่ายเดียวโดยนำไปผูกพันกับการสืบพันธุ์ของผู้หญิง ก็เป็นอีกโครงสร้างหนึ่งที่กดขี่ผู้หญิง เพราะได้มีการศึกษาบอกว่าเด็กต้องการทั้งพ่อและแม่ในการขัดเกลากฎทางสังคม และในปัจจุบัน

เวลาที่แม่อยู่กับลูกก็น้อยลงมาก เพราะฉะนั้นเธอจึงเสนอว่าสังคมควรมีรูปแบบการขัดเกลาทางสังคมหลาย ๆ รูปแบบ และไม่จำเป็นต้องเป็นหน้าที่ของแม่ที่ให้กำเนิด การปลดปล่อยผู้หญิงจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งสี่ด้าน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้านใดด้านหนึ่งไม่อาจทำให้การปลดปล่อยผู้หญิงประสบความสำเร็จได้ ผู้หญิงต้องเข้าสู่ระบบการผลิต และเงื่อนไขการทำงานต้องมีความเท่าเทียมกัน รูปแบบต่าง ๆ ของการสืบพันธุ์ กามารมณ์ และกระบวนการขัดเกลาเด็ก ต้องเป็นอิสระจากการควบคุมของรัฐ

นอกจากนี้ไฮดี ฮาร์ทมันน์ (Heidi Hartmann) นักสตรีนิยมแนวสังคมนิยมอีกคนหนึ่ง เสนอว่าการแบ่งแยกงานตามเพศ (job segregation) เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ผู้หญิงถูกกดขี่ การจัดการในเรื่องการแบ่งแยกงานตามเพศ รวมทั้งสถานะของผู้หญิงในตลาดแรงงานในสังคมปัจจุบันเป็นผลจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่ยาวนานระหว่างระบบชายเป็นใหญ่และระบบทุนนิยม ไม่มีสิ่งทีเรียกว่าทุนนิยมล้วน ๆ หรือชายเป็นใหญ่ล้วน ๆ ทั้งสองระบบดำรงอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่น ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะฉะนั้นถ้าต้องการยุติความเป็นใหญ่ของผู้ชาย จำเป็นต้องจำกัดการแบ่งแยกงานตามเพศด้วย ในทัศนะของฮาร์ทมันน์ ระบบชายเป็นใหญ่หมายถึง ชุดของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ชายด้วยกันที่มีฐานทางวัตถุ โดยฐานทางวัตถุได้สร้างการพึ่งพิงกันและกันและการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวในหมู่ผู้ชายที่ทำให้พวกเขาสามารถอยู่เหนือผู้หญิง (Hartmann, 1995 :367) แม้ว่าในหมู่ผู้ชายจะมีการแบ่งแยกชนชั้นอยู่ แต่พวกเขาสามารถรวมกันได้เพื่อมีอำนาจในการควบคุมผู้หญิง การควบคุมผู้หญิงสร้างผลประโยชน์จำนวนมากแก่ผู้ชาย ผู้ชายควบคุมผู้หญิงในการเข้าถึงทรัพยากรและในทางกามารมณ์ ซึ่งทำให้ผู้ชายสามารถควบคุมกำลังแรงงานของผู้หญิง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้แรงงานผู้หญิงในการรับใช้ผู้ชายทั้งในเรื่องส่วนตัวต่าง ๆ ในทางกามารมณ์ และในการดูแลเด็ก ระบบชายเป็นใหญ่ถูกสร้างขึ้นเพื่อที่ผู้ชายจะได้สามารถควบคุมแรงงานของผู้หญิงและเด็กในครอบครัว จากการทำเช่นนั้นผู้ชายเรียนรู้วิธีการของการจัดการที่มีระดับสูงต่ำและการควบคุม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป สังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น มีการแยกส่วนที่เป็นสาธารณะและส่วนที่เป็นส่วนตัว แต่ผู้ชายยังคงควบคุมกำลังแรงงานของผู้หญิงโดยตรงอย่างเป็นทางการและโดยอ้อมผ่านทางสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม ในสังคมทุนนิยม แรงงานผู้หญิงถูกควบคุมโดยระบบชายเป็นใหญ่ผ่านทาง การแบ่งแยกงานตามเพศ อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่สร้างความเชื่อที่ว่าผู้หญิงมีหน้าที่ในการดูแลบ้านและดูแลลูก และทำให้ผู้หญิงเป็น “คนอื่น” หรือคนนอก(the other)ในฐานะคนงาน เพราะฉะนั้นฮาร์ทมันน์จึงเสนอว่า การแบ่งแยกงานตามเพศเป็นกลไกพื้นฐานในสังคมทุนนิยมในการรักษาไว้ซึ่งความเหนือกว่าของผู้ชาย การสร้างความเชื่อที่ว่าหน้าที่หรืองานหลักของผู้หญิงคืองานบ้าน และการที่ผู้หญิงได้รับค่าจ้างแรงงานต่ำทำให้ผู้หญิงไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ต้องพึ่งพิงผู้ชาย เป็นการผลักดันให้ผู้หญิงต้องแต่งงานและเมื่อผู้หญิงแต่งงานก็ต้องทำงานบ้านและดูแลลูก ซึ่งก็ทำให้สถานะของผู้หญิงในตลาดแรงงานค่อยลง เพราะไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่เมื่อ

เปรียบเทียบกับผู้ชาย เปรียบเสมือนวงจรอุบาทว์ ในขณะที่ผู้ชายได้ประโยชน์จากสภาพเช่นนี้ ไม่ว่าจะ เป็นค่าจ้างแรงงานที่สูงขึ้นและการมีคนทำงานให้

โดยพื้นฐานระบบทุนนิยมและชายเป็นใหญ่ก็มีความขัดแย้งกันอยู่ เพราะผู้ชายไม่ต้องการ ให้ผู้หญิงทำงานนอกบ้านแต่ต้องการให้อยู่ที่บ้านเพื่อรับใช้พวกเขา มีผู้ชายส่วนน้อยที่เป็นนายทุนซึ่ง ต้องการให้ผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงานในตลาดแรงงานเพื่อที่พวกเขาจะได้มีแรงงานราคาถูก ความขัดแย้ง นี้เห็นได้ชัดเจนในอังกฤษในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 และในสหรัฐ ฯ ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ที่ สภาพแรงงานผู้ชายออกมาเคลื่อนไหวไม่ต้องการให้มีการจ้างงานผู้หญิงด้วยเหตุผล 2 ประการคือ ผู้หญิงเป็นแรงงานราคาถูกที่เข้ามาแข่งขันกับแรงงานผู้ชายในตลาดแรงงาน และการทำงานของ ผู้หญิงทำให้ผู้หญิงไม่สามารถดูแลลูกได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังอ้างถึงสภาพอันเลวร้ายที่ผู้หญิง ได้รับจากการทำงาน การเคลื่อนไหวของแรงงานผู้ชายในการผลักดันให้ผู้หญิงออกไปจาก ตลาดแรงงานแทนการช่วยจัดตั้งสภาพแรงงานให้กับผู้หญิงหรือเรียกร้องให้มีการจ่ายค่าจ้างสูงขึ้น แก่ผู้หญิง อีกทั้งการเรียกร้องให้นายทุนจ่ายค่าจ้างสูงขึ้นแก่แรงงานผู้ชายให้พอเพียงสำหรับครอบครัว หรือเงินอุดหนุนครอบครัว (family wage) เพื่อที่ผู้หญิงจะได้อยู่รับใช้ผู้ชายที่บ้าน ถือว่าเป็นการ สะท้อนระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามนายทุนผู้ชายและคนงานผู้ชายสามารถ ประนีประนอมกันได้ โดยการกำหนดให้มี “งานของผู้หญิง” และห้ามไม่ให้ผู้หญิงทำงานของผู้ชาย และให้งานของผู้หญิงมีค่าจ้างแรงงานต่ำลง นอกจากนี้ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ทางนายทุนได้ยอม จ่ายเงินอุดหนุนครอบครัว ซึ่งแสดงถึงความเป็นหุ้นส่วนระหว่างระบบชายเป็นใหญ่และทุนนิยม การ ที่นายทุนยอมเพราะพวกเขารู้ว่าแม่บ้านจะผลิตและดูแล “คนงานในอนาคต” ได้ดีกว่าภรรยาที่ทำงาน รับจ้าง และผู้หญิงจะกลายเป็นผู้บริโภครวม การเกิดเงินอุดหนุนครอบครัวได้ส่งผลหลายประการคือ ผู้ชายได้ค่าจ้างแรงงานสูงขึ้นส่วนผู้หญิงได้ค่าแรงงานต่ำทำให้ผู้ชายมีความได้เปรียบทางเศรษฐกิจ วิธีการนี้ผลักดันให้ผู้หญิงรับผิดชอบงานบ้านซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ชายโดยตรง การต้องเข้ามา รับผิดชอบงานบ้านของผู้หญิงยังทำให้สถานะของผู้หญิงในตลาดแรงงานด้อยลงไปอีก ฮาร์ทมันจึง กล่าวอย่างชัดเจนว่า “คนงานผู้ชายมีและยังคงมีบทบาทสำคัญในการรักษาไว้ซึ่งการแบ่งแยกทางเพศ ในกระบวนการแรงงาน” (Hartmann, 1979 : 208) ซึ่งนำไปสู่สถานะที่เป็นรองของผู้หญิง เพราะฉะนั้นผู้ชายไม่ว่าจะเป็นนายทุนหรือคนงานยังคงร่วมมือกันในการรักษาไว้ซึ่งความเหนือกว่า ของผู้ชายในสังคม

ในทางทฤษฎี เป็นไปได้ที่การแบ่งงานกันทำตามเพศไม่ได้นำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันทาง เพศ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมพบว่างานที่ถูกระบุว่าเป็นงานของผู้หญิงเป็นงานที่มีสถานภาพที่ต่ำ กว่า ได้รับค่าจ้างแรงงานต่ำกว่า ถูกมองว่าเป็นงานที่ใช้ทักษะน้อยกว่า และมักเป็นงานที่ไม่มีอำนาจ ไม่สามารถตัดสินใจ การแบ่งงานกันทำตามเพศเป็นรากฐานของวัฒนธรรมย่อยทางเพศ ซึ่งทำให้

ผู้หญิงและผู้ชายมีประสบการณ์ทางชีวิตที่แตกต่างกัน และอาจมีผลทางจิตวิทยาที่ทำให้ผู้หญิงรู้สึกต้องพึ่งพิงผู้ชาย ดังนั้นสิ่งที่ต้องทำเพื่อปลดปล่อยผู้หญิงในฐานะที่เป็นสตรีนิยมแนวสังคมนิยม คือการต่อสู้กับทั้งระบบชายเป็นใหญ่และระบบทุนนิยม เพราะแม้ว่าสังคมนิยมจะเปลี่ยนวิธีการผลิต คือจากทุนนิยมเป็นสังคมนิยมได้แล้ว สภาพชายเป็นใหญ่ยังคงดำรงอยู่ ความเชื่อเรื่องชายเป็นใหญ่ของผู้ชายถูกฝังรากลึกจนกลายเป็นกฎเกณฑ์ทางพฤติกรรมที่ผู้ชายไม่สามารถเป็นรองผู้หญิงในชนชั้นทางสังคมนิยมเดียวกันได้ ดังนั้นในการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องเปลี่ยนทั้งสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมในทางกว้าง และเปลี่ยนนิสัยความเคยชินที่ฝังรากลึกในผู้หญิงและผู้ชาย สังคมที่ควรจะเป็นคือสังคมที่ตระหนักว่าการพึ่งพิงกันและกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายเป็นเสรีภาพไม่ใช่ความน่าอาย บุคลิกลักษณะของการเอาใจใส่ดูแลเป็นเรื่องสากลที่เกิดขึ้นได้ทั้งในผู้หญิงและผู้ชาย ไม่ใช่พฤติกรรมที่ถูกนำมาใช้ในการกดขี่ และผู้หญิงต้องไม่สนับสนุนอิสรภาพที่ผิด ๆ ของผู้ชายโดยการแบกรับงานบ้านและดูแลลูกแต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป

ไอริส ยังจ์ (Iris Young) เสนอว่า ทฤษฎีสตรีนิยมแนวสังคมนิยมควรค้นหาทฤษฎีของความเคลื่อนไหวของระบบชายเป็นใหญ่ และพิจารณาว่าการเคลื่อนไหวนั้นมีปฏิสัมพันธ์หรือขัดแย้งกับพลวัตภายในของระบบทุนนิยมอย่างไร สตรีนิยมแนวสังคมนิยมต้องพัฒนาทฤษฎีที่เป็นหนึ่งเดียวจากส่วนที่ดีที่สุดของแนวคิดมาร์กซิสต์และสตรีนิยมแนวสุดขั้วต้องสามารถทำความเข้าใจทุนนิยมชายเป็นใหญ่ในฐานะที่เป็นระบบเดียวโดยมีเรื่องการกดขี่ผู้หญิงเป็นแกนหลัก นอกจากนี้เธอยังมองว่าการวิเคราะห์โดยแยกระบบทุนนิยมออกจากระบบชายเป็นใหญ่อย่างเด็ดขาดนั้นไม่ถูกต้อง การที่อธิบายว่ามีการพัฒนาระบบชายเป็นใหญ่ในบ้านและระบบทุนนิยมนอกบ้านนั้นไม่ถูกต้อง เพราะไม่มี “ภายใน” อยู่ในครอบครัว จนเมื่อทุนนิยมสร้าง “ภายนอก” สำหรับครอบครัวขึ้น ในสังคมก่อนทุนนิยมครอบครัวไม่ได้ถูกแยกออกจากเศรษฐกิจอย่างชัดเจน ระบบทุนนิยมทำให้ทั้งสองแยกออกจากกัน การแบ่งแยกปริมาตรสาธารณะออกจากปริมาตรส่วนตัวเป็นปรัชญาของพวกเสรีนิยม เป็นอุดมการณ์ของพวกกระฎุมพีซึ่งเป็นแนวคิดที่ไม่ควรยอมรับ การวิเคราะห์โดยแบ่งแยกทั้งสองออกจากกันทำให้ไม่เห็นความแตกต่างและความเหมือนกันของชีวิตคนงานกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว การรับรู้ถึงสิ่งนี้จะช่วยในการพัฒนาจิตสำนึกปฏิบัติ นอกจากนี้ข้อสันนิษฐานของตัวแบบระบบคู่ที่มองว่าปริมาตรพื้นฐานของความสัมพันธ์ระบบชายเป็นใหญ่อยู่ที่ครอบครัว ทำให้ไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะและระดับของการกดขี่ผู้หญิงที่มีความจำเพาะเมื่อผู้หญิงอยู่ภายนอกบ้าน เช่น มองไม่ออกว่าการใช้ผู้หญิงเป็นสัญลักษณ์ทางเพศในการสนับสนุนการบริโภคของทุนนิยมในปัจจุบันเป็นหน้าที่ของปริมาตรอื่นที่แตกต่างไปจากเงื่อนไขที่ต้องการทางเศรษฐกิจของทุนนิยมผูกขาด

การใช้แนวคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำตามเพศ (gender division of labor) ในการวิเคราะห์ การกีดกันผู้หญิง การแบ่งงานกันทำตามเพศ หมายถึงการใช้แรงงานแตกต่างกันตามความเป็นเพศเชิง โครงสร้างในสังคม งานที่เข้าร่วมถึงการเลี้ยงและดูแลลูก การดูแลผู้สูงอายุ การทำความสะอาดบ้าน เช่นเดียวกับการผลิตวัตถุในโรงงาน เหมมองว่าการแบ่งงานกันทำตามเพศต้องเป็นเกณฑ์หลักของ วัตถุนิยมประวัติศาสตร์สตรีนิยม ถือเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมของการใช้ แรงงานที่แตกต่างกันทางเพศ การวิเคราะห์การแบ่งงานกันทำตามเพศสามารถใช้อธิบายถึงจุดกำเนิด และการดำรงไว้ซึ่งความเป็นรองของผู้หญิงในโครงสร้างทางสังคม ผู้ชายสามารถอยู่ในตำแหน่งทาง สถาบันที่สูงกว่า ก็ต่อเมื่อมีการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมอันเกิดขึ้นจากกิจกรรมทางแรงงานที่ทำให้ ผู้ชายสามารถควบคุมและเข้าถึงทรัพยากรในขณะที่ผู้หญิงไม่สามารถทำได้ การวิเคราะห์การแบ่ง งานกันทำตามเพศยังทำให้สามารถทำการวิเคราะห์เชิงวัตถุนิยมของความสัมพันธ์ทางสังคมของ แรงงานในแง่มุมเฉพาะของความเป็นเพศ เพราะการวิเคราะห์จะพิจารณาจากสิ่งที่ผู้หญิงทำจริง ๆ ทำให้สามารถอธิบายถึงความผันแปรในประเภทและระดับของความเป็นรองของผู้หญิงแต่ละกลุ่มใน สังคม ซึ่งจะช่วยให้หลีกเลี่ยงการเหมารวมว่าผู้หญิงทั้งหมดทั่ว ๆ ไป หรือผู้หญิงทั้งหมดในสังคมใด สังคมหนึ่งมีสภาพการณ์ที่เหมือนกันและเป็นหนึ่งเดียว การใช้แนวคิดการแบ่งงานกันทำเป็น ประโยชน์กว่าการวิเคราะห์โดยชนชั้น เพราะให้ความละเอียดและความชัดเจนในการวิเคราะห์ถึง ความสัมพันธ์ทางการผลิตได้มากกว่า เช่น จะเห็นได้ชัดเจนว่าใครเป็นผู้ออกคำสั่ง ใครเป็นคนรับ คำสั่ง ใครได้รับค่าจ้างมาก ใครได้รับค่าจ้างน้อย ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าส่วนใหญ่ผู้หญิงอยู่ในฐานะที่เป็น รอง การแบ่งงานกันทำเป็นความคิดรวบยอดที่มีพลังที่จะเปลี่ยนสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์เป็นสตรี นิยมแนวสังคมนิยมได้ และสตรีนิยมแนวสังคมนิยมจะสามารถอธิบายทฤษฎีแนวคิดทางเพศได้

ในอีกแง่หนึ่งนั้นทุนนิยมเป็น เคยเป็น และจะเป็นระบบชายเป็นใหญ่โดยแก่นแท้และโดย พื้นฐานอยู่เสมอ ระบบทุนนิยมมีรากฐานอยู่บนความเหลื่อมล้ำทางเพศ ที่นิยามให้ผู้ชายเป็นแรงงาน หลักและผู้หญิงเป็นแรงงานรอง เป็นการกีดกันที่มีรูปแบบเฉพาะที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบทุนนิยม กระบวนการทำให้ผู้หญิงอยู่ชายขอบและอยู่ในฐานะกำลังแรงงานชั้นสองเป็นลักษณะที่จำเป็นและ เป็นพื้นฐานของระบบทุนนิยม ในสังคมก่อนทุนนิยม ผู้หญิงและผู้ชายในฐานะสามีและภรรยา เป็น เสมือนหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ ภรรยาไม่ได้หวังพึ่งสามีทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อเกิดระบบทุนนิยมขึ้น งาน กับบ้านถูกแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดผู้ชายถูกกำหนดให้เป็นกำลังแรงงานหลัก ส่วนผู้หญิงถูกผลัก ให้ไปอยู่ชายขอบในกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ โดยการนิยามให้ผู้หญิงเป็น กำลังแรงงานชั้นสอง เป็นแรงงานสำรองราคาถูก ซึ่งสามารถถูกดึงมาใช้ในพื้นที่การผลิตใหม่ ๆ โดย ไม่ต้องเลิกจ้างคนงานเดิม และยังสามารถถูกใช้เพื่อรักษาระดับค่าจ้างรวมทั้งความไม่พอใจของ คนงานให้อยู่ในระดับต่ำ การทำเช่นนี้ได้ก็โดยผ่านทาง การอธิบายของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่ว่า หน้าทีหลักของผู้หญิงคือดูแลบ้านและครอบครัว อุดมการณ์ความเป็นหญิง ความเป็นแม่บ้านเกิดขึ้น

เมื่อเกิดทุนนิยมและยังคงได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องจากระบบทุนนิยม เพื่อสร้างความชอบธรรม ให้กับการรักษาระดับค่าจ้างแรงงานของผู้หญิงให้อยู่ในระดับต่ำโดยอ้างถึงการต้องเป็นแม่บ้านของ พวกเธอ ผู้หญิงเองก็ซึมซับภาพความเป็นผู้หญิง ความเป็นแม่บ้านและทำให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายเชื่อว่า “เมียที่ไม่ต้องทำงาน” เป็นเครื่องหมายแห่งสถานภาพ ดังนั้นผู้หญิงจึงกลายเป็นกำลังแรงงานชั้นสอง และได้รับค่าจ้างแรงงานที่ต่ำอันเป็นประโยชน์ต่อระบบทุนนิยม เพราะฉะนั้น ระบบชายเป็นใหญ่ไม่ควรถูกพิจารณาว่าเป็นระบบที่แยกออกจากระบบทุนนิยมทั้งโครงสร้างของชนชั้นและความเป็นเพศ เกี่ยวพันกันอย่างแนบแน่น ความสัมพันธ์ทางสังคมของชนชั้นและความเป็นเพศเติบโตมาด้วยกัน และวิวัฒนาการมาจนถึงรูปแบบปัจจุบันนี้ อีกทั้งการต่อสู้ของผู้หญิงต้องไม่เป็นการต่อสู้กับระบบ ชายเป็นใหญ่ที่แยกไปจากการต่อสู้กับระบบทุนนิยม แต่ “การต่อสู้ที่แท้จริง ต้องเป็นการต่อต้านทุน นิยมชายเป็นใหญ่ที่ผนึกรวมและโหดร้าย ซึ่งก็คือสังคมที่เรามีชีวิตอยู่ อย่างไรก็ตามตั้งแต่กลาง ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา แนวคิดนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งจุดยืนและความคิดทางการเมือง โดย ให้ความสำคัญกับพหุนิยมและความแตกต่างระหว่างเพศมากขึ้นและมีทัศนะแนว “ผู้หญิงเป็น ศูนย์กลาง” โดยมองว่าแนวคิดผู้หญิงเป็นศูนย์กลาง มีความสามารถในการยึดกุมประสบการณ์ของผู้หญิงและมีพลังในการวิเคราะห์ เพราะ ผู้หญิงในสังคมที่มีอคติทางเพศเสียเปรียบในทางกายภาพ ตราบเท่าที่เราเรียนรู้ที่จะมีชีวิตรอดไปตามค่านิยมที่วัฒนธรรมชายเป็นใหญ่กำหนดให้ ในทาง กายภาพผู้ชายกำหนดตำแหน่งแห่งที่ให้ผู้หญิง และทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุตามที่ต้องการ

อลิสัน แจ็กเกอร์ (Alison Jagger) เป็นนักสตรีนิยมแนวสังคมนิยมที่เป็นที่รู้จักอีกผู้หนึ่งและ ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มระบบหนึ่งเดียว งานที่ถูกกล่าวถึงมากคือ *Feminist Politics and the Nature* (1983) เธอมีความเชื่อเช่นเดียวกับนักสตรีนิยมแนวสังคมนิยมคนอื่น ๆ ว่าผู้หญิงถือเป็นกลุ่มคนที่แตกต่าง จากกลุ่มคนอื่น ๆ เพราะมีประสบการณ์ร่วมที่แตกต่างจากกลุ่มที่คล้ายโอกาสอื่น ๆ เธอกล่าวว่า ผู้หญิง มีประสบการณ์การถูกกดขี่ร่วมที่เหมือนกัน แม้ว่าการกดขี่เหล่านั้นอาจถูกประนีประนอมโดยชน ชั้น เชื้อชาติ และกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตามมันก็ยังตัดข้ามเส้นของชนชั้น ผู้หญิงทุกคนง่ายต่อการ ถูกข่มขืน ง่ายต่อการถูกทำร้ายร่างกายจากผู้ชายในครอบครัว และง่ายต่อการถูกทำให้เป็นวัตถุทาง เพศ และการล่วงละเมิดทางเพศ ผู้หญิงทุกคนเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแลลูก และในความเป็น จริงแล้ว งานที่ผู้หญิงทั้งหมดทำในตลาดแรงงาน ล้วนเป็นงานที่แบ่งแยกตามเพศ ในทุกชนชั้นผู้หญิง มีเงินมีอำนาจ และมีเวลาพักผ่อนน้อยกว่าผู้ชาย (Alison Jagger, 1983 : 77 – 78) แจ็กเกอร์ได้ใช้ แนวคิดเกี่ยวกับความแปลกแยก (alienation) ในการวิเคราะห์ การกดขี่ทางเพศ การที่ผู้หญิงพยายาม ควบคุมน้ำหนัก ออกกำลังกาย แต่งเนื้อแต่งตัว ทำตัวเองให้ดูดีหรือสวยก็เพื่อผู้ชาย ผู้หญิงแทบจะ ไม่ได้เป็นผู้ตัดสินใจเองเลยว่า ร่างกายของเธอจะถูกใช้เมื่อไร ที่ไหน อย่างไรและโดยใคร มีสภาพไม่ ต่างจากคนงานผู้ชายที่แปลกแยกจากตัวของพวกเขา มีสภาพเป็นเพียงเครื่องจักรที่แรงงานถูกดูดไป ใช้ การที่ผู้หญิงพยายามดูแลรูปร่าง แต่งเนื้อแต่งตัว ทำให้ร่างกายของผู้หญิงไม่ต่างไปจากวัตถุสำหรับ

ผู้ชายและตัวของเธอเอง และไม่ต่างจากการที่คนงานรับจ้างต้องแข่งขันกับคนงานคนอื่น ๆ เพื่อจะได้เงิน “พิเศษ” ผู้หญิงก็แข่งขันกันแต่งตัวเพื่อ “การจ้องมองของผู้ชาย” เพื่อให้ผู้ชายยอมรับ

การเป็นแม่และกามารมณ์ก็เป็นประสบการณ์ที่แปลกแยกสำหรับผู้หญิงด้วย ผู้หญิงถูกทำให้แปลกแยกจาก “ผลผลิต” ที่เกิดจากแรงงานในการสืบพันธุ์ของเธอ เธอไม่สามารถเป็นผู้ตัดสินใจได้ว่าเธอควรมีลูกกี่คน ในสังคมที่ต้องการแรงงานจากเด็ก ผู้หญิงถูกบอกให้มีลูกมาก ๆ แต่ในสังคมที่เด็กกลายเป็นภาระทางเศรษฐกิจ ผู้หญิงถูกกดดันให้มีลูกน้อย ๆ ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยถูกบังคับให้ทำแท้งโดยไม่เต็มใจหรือถูกบังคับให้ทำหมัน นอกจากนี้ผู้หญิงยังแปลกแยกจากกระบวนการสืบพันธุ์ ในการคลอด แพทย์จะใช้เครื่องมือที่ซับซ้อน บางครั้งใช้เทคนิควิธีที่ไม่จำเป็น เช่น การคลอดแบบผ่าท้องโดยที่ผู้หญิงไม่ต้องการ และเมื่อมีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น เช่น การผสมพันธุ์นอกมดลูก หรือเด็กหลอดแก้ว ยิ่งทำให้ผู้หญิงแปลกแยกจากผลผลิตและกระบวนการของการให้กำเนิดมากยิ่งขึ้นในการเลี้ยงดูก็เช่นเดียวกัน ผู้หญิงไม่ได้เลี้ยงดูตามแนวทางของเธอแต่เลี้ยงตามคำแนะนำของ “ผู้เชี่ยวชาญ” ซึ่งใช้ความรู้ตามแนววิทยาศาสตร์ซึ่งผู้ชายเป็นผู้ครอบครองอยู่ ผู้เป็นแม่เองก็ถูกตั้งมาตรฐานที่บอกว่าแม่ที่เหมาะสมควรเป็นเช่นไร และพยายามแข่งขันกันเพื่อตนจะได้เป็น “แม่ตัวอย่าง” ของ “เด็กสมบูรณ์แบบ”

ผู้หญิงนอกจากจะแปลกแยกจากร่างกายตัวเอง จากกามารมณ์ของตัวเอง และจากผลผลิตและกระบวนการของความเป็นแม่แล้ว ผู้หญิงยังแปลกแยกจากความสามารถในทางสติปัญญา เพราะผู้ชายเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขของแนวคิดและวาทกรรมที่มีอยู่ในสังคม เพราะฉะนั้นผู้หญิงไม่ค่อยกล้าที่จะเสนอแนวความคิดในที่สาธารณะเพราะคิดว่าความคิดของเธอไม่มีค่าแก่การรับฟัง แม้ในกลุ่มนักวิชาการผู้หญิงยังกลัวว่าพวกเธอจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้อย่างแท้จริง ระบบทุนนิยมที่ชายเป็นใหญ่ได้ทำให้ผู้หญิงแปลกแยกจากทุก ๆ สิ่งซึ่งถือเป็นการกดขี่ผู้หญิงในสังคม

1.2.3 สตรีนิยมแนวสุดขั้ว (Radical Feminism) และสตรีนิยมแนววัฒนธรรม (Cultural Feminism)

สตรีนิยมในแนวสุดขั้วนี้เสนอว่าการกดขี่ผู้หญิงเกิดขึ้นเพราะเธอเป็นผู้หญิง กล่าวคือผู้หญิงถูกกดขี่เพราะเพศของเธอ การกดขี่ทางเพศเป็นรูปแบบพื้นฐานของการกดขี่แรกของการกดขี่ในรูปแบบต่างๆ ในโลกนี้ นักสตรีนิยมแนวสุดขั้วนี้เป็นกลุ่มที่แยกตัวออกมาจากขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของพลเมืองและพวกชายใหม่ในสหรัฐอเมริกาในช่วงปลายทศวรรษ 1960 (Imelda Whelehan, 1995 : 79-80) มีวัตถุประสงค์ที่จะทำความเข้าใจและยุติระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ผู้หญิงสามารถเป็นกลุ่มที่มีผลประโยชน์ร่วมเป็นหนึ่งเดียวกันในลักษณะ “sisterhood” ซึ่งอยู่

นอกเหนือการแบ่งแยกของเชื้อชาติและสีผิว ผู้หญิงควรจะรวมตัวกันเพื่อให้บรรลุเสรีภาพ และอำนาจของผู้ชายไม่ได้จำกัดอยู่ในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แต่ได้ขยายเข้ามาสู่พื้นที่ส่วนบุคคล ดังคำกล่าวที่ว่า “the personal is the political” กล่าวคือเรื่องที่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ว่าจะเป็นความรัก ความสัมพันธ์ในครอบครัว ก็ล้วนแต่มีการเมืองเข้าไปเกี่ยวข้องทั้งสิ้นในรูปแบบของการควบคุมกำกับ ซึ่งเป็นเครื่องมือหลักของการใช้อำนาจชายเป็นใหญ่

นอกจากนี้ยังมองว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) โดยการแบ่งแยกเป็นเพศชาย-หญิงนี้เป็นการแบ่งที่พื้นฐานที่สุดที่มีมาก่อนชนชั้นหรือสีผิว ผู้หญิงเป็นกลุ่มคนกลุ่มแรกในประวัติศาสตร์ที่ถูกกดขี่ และการกดขี่นี้ก็ยากที่จะกำจัดโดยการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นในสังคม (ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2539 : 504)

สตรีนิยมแนวสุดขั้ว ถูกเสนอออกมาในช่วงต้นศตวรรษ 1970 โดยนักสตรีนิยมที่ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญของแนวคิดนี้ คือ เคต มิลเลต (Kate Millet 1935-) เขียนหนังสือ Sexual Politics งานชิ้นนี้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง ใน Sexual Politics (1969) มิลเลตเสนอว่าการเมืองหมายถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างอำนาจ การที่คนกลุ่มหนึ่งถูกควบคุมจากคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพราะฉะนั้นการเมืองทางเพศ (sexual politics) คือการที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิงและสามารถควบคุมผู้หญิงให้อยู่ภายใต้ความต้องการของผู้ชาย ทุก ๆ เส้นทางของอำนาจภายในสังคมอยู่ในมือของผู้ชายทั้งหมดอย่างสมบูรณ์ และนั่นคือระบบชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย (patriarchy) การยอมรับของสังคมต่อความสัมพันธ์ทางเพศที่เหลื่อมล้ำทางอำนาจเช่นนี้เกิดขึ้น “ผ่านทาง” กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของทั้งสองเพศ ไปสู่การเมืองแบบชายเป็นใหญ่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ บุคลิกลักษณะ บทบาทและสถานภาพ (Kate Millett, 1969:46) กลุ่มที่ครอบงำสังคมซึ่งก็คือผู้ชาย จะเป็นผู้กำหนดความเป็นผู้ชายและความเป็นผู้หญิงตามค่านิยมและตามความต้องการของตนซึ่งมีผลต่อบทบาทที่แต่ละฝ่ายต้องกระทำ และมีผลต่อสถานภาพที่ตามมา เช่น ความเป็นผู้หญิงหมายถึงความอ่อนแอ ไม่กล้าตัดสินใจ ชอบใช้อารมณ์ ไม่มีเหตุผล เพราะฉะนั้นผู้หญิงจึงไม่สามารถเป็นผู้นำในระดับต่าง ๆ ได้ ผู้หญิงที่อยู่ในสถานะที่เป็นรองเสมอมา ในทางเศรษฐกิจ ผู้หญิงจะทำงานที่มีเกียรติทางอาชีพน้อยกว่าและได้รับค่าตอบแทนต่ำกว่า แม้ว่าทางการศึกษาในสังคมตะวันตกผู้หญิงได้รับโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมผู้ชายแล้ว แต่ยังมี การแบ่งเป็นวิชาของ “ผู้หญิง” เช่น สาขามนุษยศาสตร์ วิชาของ “ผู้ชาย” เช่น วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งมีผลต่อเกียรติและค่าตอบแทนที่ตามมาภายหลัง กล่าวโดยรวมคือ “ความมีอำนาจของผู้ชาย” ถึงที่สุดแล้ว ไม่ได้อยู่ที่ความแข็งแรงทางสรีระ แต่อยู่ที่การยอมรับระบบค่านิยมซึ่งไม่ใช่เรื่องทางชีวภาพ (Kate Millet, อ้างแล้ว : 48) ความแตกต่างระหว่างเพศที่เข้าใจกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบทบาทที่สำคัญหรือบุคลิกลักษณะ มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมของระบบชายเป็นใหญ่ มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมมากกว่าชีวภาพ และถ้าเมื่อใดผู้หญิงไม่ปฏิบัติตามลักษณะ “ความเป็น

หญิง” เธอจะถูกทำร้ายในลักษณะต่าง ๆ เพราะฉะนั้นสิ่งที่มิลเล็ดเสนอคือ ต้นเหตุของการกดขี่ผู้หญิง อยู่ที่ระบบชายเป็นใหญ่ และเป็นต้นเหตุที่สำคัญกว่าระบบชนชั้นเพราะมีความเป็นสากล เป็นปรากฏการณ์ที่มีระยะเวลายาวนาน และมีพลังมากกว่าระบบชนชั้น เพราะระบบชายเป็นใหญ่ทำให้ความสัมพันธ์ที่เป็นรองของผู้หญิงเป็นเรื่องของธรรมชาติ มิลเล็ดวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นระหว่างระบบชายเป็นใหญ่กับสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ศาสนา การศึกษา หรือในนิยายปรัมปรา เธอมองว่าสถาบันหลักของระบบชายเป็นใหญ่คือครอบครัว ครอบครัวเป็นตัวกลางระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม ทำหน้าที่สนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวปรับและปฏิบัติตามอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ครอบครัวมีสภาพเหมือนหน่วยของรัฐที่มีชายเป็นใหญ่ปกครองพลเมืองผ่านทางหัวหน้าครอบครัว “ครอบครัวเป็นหน่วยชายเป็นใหญ่ภายในสังคมชายเป็นใหญ่” นอกจากครอบครัวแล้ว บทบาทและบุคลิกลักษณะทางเพศที่ถูกสร้างขึ้นโดยระบบชายเป็นใหญ่ยังถูกเสริมให้แข็งแกร่งโดยกลุ่มเพื่อน โรงเรียน และสื่อต่าง ๆ ในขณะที่สตรีนิยมสายเสรีนิยมหรือสายมาร์กซิสต์พยายามเสนอว่าผู้หญิงและผู้ชายไม่มีความแตกต่างกัน และต้องพยายามทำให้ไม่แตกต่างกัน มิลเล็ดกลับยอมรับในความแตกต่างกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย “เพราะว่าสถานการณ์แวดล้อมทางสังคมผู้ชายและผู้หญิงเป็นวัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจริง ๆ และประสบการณ์ชีวิตของพวกเขาก็แตกต่างกัน” แนวคิดของมิลเล็ดถือว่าเป็นหนึ่งในทฤษฎีแรก ๆ ที่พยายามอย่างจริงจังที่จะทำความเข้าใจธรรมชาติของการกดขี่ผู้หญิงที่มีลักษณะเฉพาะ และยังส่งสัญญาณของการไม่ยอมให้การกดขี่ผู้หญิงถูกวิเคราะห์อย่างง่าย ๆ หรือให้เข้าไปอยู่เป็นส่วนย่อยในการวิเคราะห์ของชนชั้นที่ซับซ้อนดังเช่นที่ปรากฏในแนวคิดแบบมาร์กซิสต์

นอกจากมิลเล็ดแล้ว ชูลามิท ไฟร์สโตน (Shulamith Firestone) ถือว่าเป็นนักสตรีนิยมแนวสุดขั้วที่มีการกล่าวถึงมากอีกผู้หนึ่ง งานเขียนของเธอ *The Dialectic of Sex : The Case for Feminist Revolution* ตีพิมพ์ออกมาในระยะไล่เลี่ยกับงานของมิลเล็ด และถูกตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง ไฟร์สโตนเป็นผู้ก่อตั้งขบวนการปลดปล่อยผู้หญิง (Women’s Liberation Movement) ใน *The Dialectic of Sex* (1970) เธอเสนอว่าในสังคมมีการแบ่งชนชั้นโดยมีฐานอยู่ที่เพศหรือเป็นชนชั้นทางเพศ (sex class) ไฟร์สโตนวิจารณ์มาร์กซ์และเองเกลส์ว่าทั้งคู่ผิดพลาดที่พยายามอธิบายการกดขี่ของผู้หญิง เช่นเดียวกับการอธิบายเศรษฐกิจ และพยายามบีบให้สตรีนิยมเข้าไปอยู่ในกรอบมาร์กซิสต์ หน้าที่ในทางการสืบพันธุ์ของผู้หญิงและผู้ชายทำให้เกิดการกระจายอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน การที่ผู้หญิงต้องคลอดลูกที่เจ็บปวด การให้นมหรือเลี้ยงลูก ทำให้ผู้หญิงต้องพึ่งพิงผู้ชายเพื่อการมีชีวิตรอด นอกจากนี้การที่ผู้หญิงซึ่งเป็นครึ่งหนึ่งของเผ่าพันธุ์มนุษย์ต้องให้กำเนิดและเลี้ยงดูเด็ก ทำให้ผู้หญิงมีสภาพเป็นชนชั้นทาสที่ต้องรักษาไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์ เพื่อให้อิสระแก่มนุษย์อีกครั้งหนึ่งซึ่งเป็นผู้ชายได้อยู่ในโลกของธุรกิจ และในระยะต่อมาหน้าที่การสืบพันธุ์ของผู้หญิงได้ถูกทำให้กลายเป็นสถาบันเพื่อผลประโยชน์ของผู้ชาย เพราะฉะนั้นทางออกที่จะทำลายระบบที่ผู้หญิงต้องพึ่งพิงผู้ชาย หรือระบบชน

ชั้นทางเพศ คือการควบคุมการเจริญพันธุ์โดยอาศัยเทคโนโลยีเข้าช่วยเนื่องจากมองว่าการทำหน้าที่สืบพันธุ์ของผู้หญิงเป็นสาเหตุทำให้เกิดความเป็นรองของผู้หญิง เพราะฉะนั้นไพรส์โตนจึงเสนอทางออกคือ ผู้หญิงต้องเลิกทำหน้าที่สืบพันธุ์ และใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการผลิตสมาชิกใหม่ของสังคมแทนผู้หญิง ส่วนการดูแลเด็กนั้นถือว่าเป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคนในสังคม การมีลูกไม่ใช่เป็นความชอบธรรมอย่างแท้จริง แต่เกิดจากการขยายตัวของมนุษย์ผู้ชายต้องการลูกเพราะเป็นวิถีทางในการสืบทอดชื่อ ทรัพย์สินสมบัติ ชนชั้นและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ส่วนผู้หญิงการมีลูกเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับการอยู่บ้านของผู้หญิง โดยอ้างว่าเป็นเรื่องของความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ความปิติยินดีในการคลอดลูกเป็นมายาคติของระบบชายเป็นใหญ่ (Shulamith Firestone, 1970 : 8 – 12) ในเรื่องมายาคติของความเป็นแม่เป็นมายาคติที่ตั้งอยู่บนความเชื่อ 3 อย่างคือ หนึ่ง ผู้หญิงทุกคนต้องการเป็นแม่ ซึ่งเรามองว่าเป็นเพียงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านทางกระบวนการขจัดเกลตาทางสังคม สอง ผู้หญิงทุกคนต้องการลูกของตัวเอง โดยบอกว่าผู้หญิงมี “สัญชาตญาณ” ของความเป็นแม่ แต่ที่จริงไม่มีสัญชาตญาณ แต่เป็นเรื่องที่วัฒนธรรมสร้างขึ้น ความเชื่อสุดท้ายก็คือ เด็กทุกคนต้องการแม่ของพวกเขา แต่คนที่เด็กต้องการไม่จำเป็นต้องเป็นแม่ของพวกเขาเอง เด็กต้องการใครก็ได้ที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้ และใครที่พวกเขาสามารถพึ่งพิง ผู้ซึ่งสามารถจะดูแลพวกเขาอย่างสม่ำเสมอ สร้างวินัย ตระหนักและชื่นชมกับความเป็นตัวตนเฉพาะของเด็ก มีความรักให้และเป็นผู้ที่อยู่กับเด็กเสมอเมื่อพวกเขาต้องการ อย่างที่เห็นอยู่เสมอว่าเด็กจะรักบุคคลที่เลี้ยงดูใกล้ชิดเขามากกว่าแม่เสมอ หากบุคคลนั้นเลี้ยงดูเขาด้วยความรัก เพราะฉะนั้นความเป็นผู้หญิงที่ผูกติดกับความเป็นแม่ไม่ใช่เป็นเรื่องทางธรรมชาติแต่เป็นความเชื่อที่ถูกสร้างขึ้นภายในสังคม และเมื่อผู้หญิงมีโอกาสในการกำหนดชีวิตของตัวเองได้ ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะไม่เป็นแม่นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการให้อิสระภาพในทางเศรษฐกิจแก่ผู้หญิงและเด็กโดยไม่ต้องพึ่งพิงผู้ชายอีกต่อไป ผู้หญิงและเด็กต้องเข้าร่วมในด้านต่างๆ ทั้งหมดของสังคม และให้อิสระภาพแก่ผู้หญิงและเด็กทั้งหมดในการทำอะไรก็ได้ที่พวกเขาต้องการในเรื่องที่เกี่ยวกับเพศ

แม้ว่าแนวความคิดนี้พยายามอธิบายการกดขี่ผู้หญิงจากลักษณะเฉพาะของผู้หญิงและได้รับความสนใจอย่างสูง แต่ก็มีข้อวิพากษ์วิจารณ์อยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะข้อเสนอเรื่องการสืบพันธุ์ของผู้หญิง ที่มองว่าในสังคมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงสามารถถูกอธิบายความหมายได้ใน 2 ตัวแบบ คือ ตัวแบบช่อง (brothel model) ซึ่งสัมพันธ์กับการค้าประเวณี และตัวแบบการทำไร่ทำนา (farming model) ซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นแม่ และโสเภณีกับความเป็นแม่นั้นมีทุกอย่างเหมือนกัน และจะเหมือนกันมากขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อมีการใช้เทคโนโลยีการสืบพันธุ์ ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติคุณค่าของผู้หญิงถูกให้คุณค่าจากการที่เธอเป็นผู้ให้กำเนิดเด็ก ถ้าอำนาจของเธอในเรื่องนี้หมดไป ผู้หญิงจะมีบทบาทอะไรในโลกใบนี้ นอกจากนี้การเสนอให้อาศัยเทคโนโลยีมาแทนผู้หญิงก็จะมีผลกระทบต่อผู้คุมผู้คุมมากขึ้น เพราะปัจจุบันผู้ชายเป็นผู้ควบคุมการสืบพันธุ์ของผู้หญิงอยู่แล้วผ่านทาง

การแพทย์ผู้ชายและ/หรือความรู้ทางการแพทย์เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ของผู้หญิงที่ผลิตโดยผู้ชาย และผู้ชายก็เป็นคนควบคุมเทคโนโลยีทั้งหมดอยู่ด้วย การใช้เทคโนโลยีจึงเป็นการเพิ่มอำนาจควบคุมให้กับผู้ชาย การวิเคราะห์ของไฟร์สโตนดูจะหมดยุคความน่าจะเป็นไปได้เมื่อรับรู้ว่ เทคโนโลยีเป็นมิติหนึ่งที่อยู่ในโครงสร้างอำนาจของสังคม และถูกพัฒนาตามความต้องการของผู้ชายชนชั้นปกครอง

การมองถึงสภาพเฉพาะของผู้หญิงและระบบชายเป็นใหญ่มีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดสถานะความเป็นรองของผู้หญิงที่เป็นอยู่ แนวคิดนี้ได้รับความสนใจไม่ใช่น้อยและถูกพัฒนาต่อเนื่องมาโดยตลอด แอนเดรีย ริช (Adrienne Rich 1929-) เป็นผู้ที่ให้ความสนใจในเรื่องความเป็นแม่ของผู้หญิงและระบบชายเป็นใหญ่ เธอเขียนหนังสือชื่อว่า *Of Woman Born : Motherhood as Experience and Institution* ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1976 และได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง ริชเขียนหนังสือเล่มนี้จากประสบการณ์การเป็นแม่ของลูก 3 คน และในฐานะนักสตรีนิยม เธอเสนอคล้ายกับสตรีนิยมแนวสุดขั้ว คนอื่น ๆ ว่าระบบชายเป็นใหญ่เป็นหัวใจสำคัญของการกดขี่ผู้หญิง

สตรีนิยมแนวสุดขั้ว เห็นว่าจำเป็นต้องทำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและอุดมการณ์ของสังคมใหม่หมด ความเท่าเทียมกันทางเพศจึงจะเกิดขึ้นได้ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทำลายล้างและสร้างสรรค์ควบคู่กันไปสถาบันที่ต้องถูกทำลายล้าง ได้แก่ สถาบันทางเศรษฐกิจและสังคม ลัทธิทุนนิยม รวมถึงการยกเลิกเอกลัทธิที่บุรุษเคยได้รับให้หมดสิ้นไป โดยเฉพาะสิทธิพิเศษทางด้านค่านิยมและวัฒนธรรมเพื่อที่จะสามารถยกเลิกบทบาทที่ติดอยู่กับความแตกต่างระหว่างเพศไป

ผู้หญิงจะต้องปลดปล่อยตนเองให้หลุดพ้นจากความเชื่อค่านิยม และทัศนคติที่ดูถูกตนเอง ดูหมิ่นเหยียดหยามศักดิ์ศรีด้วยตนเอง และจะต้องทำลายความเชื่อที่ว่าสตรีเกิดมาเพื่อมีหน้าที่รับใช้บุรุษให้หมดสิ้นไป สตรีนิยมแนวสุดขั้วให้ความสำคัญกับการสร้างค่านิยมใหม่ให้ตั้งอยู่บนหลักของความเสมอภาคระหว่างเพศ การต่อสู้โดยวิธีการในกรอบของการเมืองที่เป็นทางการในระบบผู้ชายเป็นใหญ่จะไม่ได้ผล เพราะสถาบันต่าง ๆ เช่น รัฐ ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือของระบบดังกล่าว แนวทางการต่อสู้ก็คือ การแยกตัวออกจากระบบดังกล่าวในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเพศในรูปแบบหญิงรักหญิง ในฐานะที่เป็นรูปแบบของการแสดงออกในทางการเมือง (political lesbianism) และการปฏิบัติทำลายล้างระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่ (ชลิคาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2539 : 504) จะเกิด “สังคมใหม่” ที่ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ คือ

1. สตรีจะต้องได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจาก “ความโหดเหี้ยมของ สภาวาการณ์ทางด้านชีววิทยาในฐานะแม่พันธุ์” การเลี้ยงดูเด็กจะต้องเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของ สังคม โดยผู้ชายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการนี้ด้วย ซึ่งจะมีผลให้โครงสร้างสังคมได้มีการ ปรับปรุงกันอย่างขนานใหญ่

2. สังคมจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้หญิงและเด็กได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เกี่ยวกับชีวิตและอนาคตของตนเอง

3. สังคมจะต้องมีหน้าที่ในการรวบรวมและชักจูงผู้หญิงและเด็กให้เข้ามามีส่วน ร่วมหรือมาบิบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างใหญ่ ๆ ของสังคมในทุก ๆ ด้าน

4. เสรีภาพทางเพศของผู้หญิงและเด็กจะได้รับการประกันและคุ้มครอง ด้วย การใช้ความรักเป็นหลักในการพิจารณาคำเนินการ

สตรีนิยมแนวสุดขั้วปฏิเสธการกดขี่ในทุกรูปแบบและต้องการการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทางอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่ซึ่งเป็นรากฐานของการกดขี่ผู้หญิง แง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็น ผู้หญิงและความสัมพันธ์ชายหญิงถูกเชื่อมกับระบบชายเป็นใหญ่ เช่น ความรักถูกมองว่าเป็น เครื่องมือของปีศาจไปโตย (ระบบชายเป็นใหญ่) ที่ทำให้ผู้หญิงไม่เห็นการกดขี่และความสัมพันธ์เชิง อำนาจระหว่างชายและหญิง ความสัมพันธ์กับผู้ชายจึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง หรือผู้หญิงควรตัด ขาดจากผู้ชาย เพื่อที่จะหลุดจากวังวนของการดึงดูดและสนองความต้องการของผู้ชาย และใน ความสัมพันธ์เชิงโรแมนติกของชายหญิงนี้เอง ที่เป็นพื้นที่ที่อำนาจปีศาจไปโตยได้แสดงออกอย่าง เป็นรูปธรรมในการกดขี่ผู้หญิง หรือเรื่องของความสวยงามทางร่างกายซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้หญิงให้ ความสำคัญ ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของระบบชายเป็นใหญ่ในการควบคุมและทำร้ายผู้หญิงทั้งทาง ร่างกายและความคิด นอกจากนี้ความอยากสวยตามมาตรฐานที่ถูกสร้างขึ้นในโครงสร้างอำนาจที่ ผู้ชายเป็นใหญ่ ทำให้เกิดเครือข่ายทางธุรกิจที่มีผลกำไรมหาศาล ผู้หญิงจะเป็นอิสระได้โดยการ ปฏิเสธมายาคติเกี่ยวกับความสวยงาม (ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2539 : 238)

สำหรับนักสตรีนิยมสายสุดขั้วที่โดดเด่นและได้รับการอ้างถึงมากคนหนึ่งคือ แมรี คัลลี เขียนหนังสือชื่อ Gyn/Ecology : The Metaethics of Radical Feminism (1990) งานชิ้นนี้ถูกมองว่าเป็น เครื่องบ่งชี้ที่สำคัญของการวิเคราะห์ผู้หญิงในฐานะที่เป็นศูนย์กลาง ตามแนวคิดของสตรีนิยม คัลลี เสนอว่าทุกสังคมในโลกล้วนเป็นสังคมชายเป็นใหญ่และมีอารยธรรมเหยียดและกีดกันผู้หญิง ผู้ชาย โดยรวมทำให้ผู้หญิงมีสภาพเป็นเหยื่อ ผู้ชายข่มขืนผู้หญิง ผู้ชายคดพลังงานผู้หญิงไปใช้ และปฏิเสธ

อำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองของผู้หญิง คุณลักษณะต่าง ๆ ของความเป็นหญิงไม่ว่าทั้งที่เป็นด้านบวก เช่น เรื่องความอ่อนโยน การดูแลเอาใจใส่ หรือเป็นด้านลบ เช่น การอิจฉาริษยา ล้วนเป็นสิ่งที่ระบบชายเป็นใหญ่สร้างขึ้นทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นผู้หญิงควรปฏิเสธคำตราหน้าเหล่านั้นทั้งหมด คุณลักษณะของความเป็นผู้หญิงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่มีอะไรที่เกี่ยวกับผู้หญิงอย่างเป็นแก่นสาร ระบบชายเป็นใหญ่ได้ประกาศถึงวัฒนธรรมของผู้ชายที่เป็นหลัก และถ้าคุณลักษณะใดที่แตกต่างจากคุณค่าที่วัฒนธรรมนั้นให้ไว้ จะถูกมองว่าเป็นวัฒนธรรมที่ค้อยหรือเป็นวัฒนธรรมชายขอบ ระบบชายเป็นใหญ่ได้สร้างภาพผู้หญิงแบบปลอม ๆ ขึ้น หล่อหลอมให้ผู้หญิงเป็นไปตามความต้องการของผู้ชาย สร้างความรับผิดชอบผิดทิศโดยผ่านทางภาษาของนิทานปรัมปรา ศาสนา ศิลปะวรรณกรรม คำราของผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ รวมทั้งสื่อและไวกรรม ภาษาและมายาคติของระบบชายเป็นใหญ่ในทุก ระดับได้สร้างมลพิษแก่จิตใจ จิตวิญญาณและร่างกายของผู้หญิง คัลลี ได้ให้ความสำคัญกับภาษามาก ในฐานะที่มีอำนาจและสามารถสร้างอำนาจได้ และกล่าวว่าผู้ชายได้ครอบครองการใช้ภาษา และได้ใช้ภาษาเป็นส่วนหนึ่งในการลดค่าของผู้หญิง และทำให้ผู้หญิงอยู่ในฐานะที่เป็นรอง ภาษาของชายเป็นใหญ่ได้ควบคุมคุณภาพความเป็นผู้หญิง ทำให้ตกอยู่ภายใต้คำสาปของความแตกแยก ตัดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนและจักรวาลของผู้หญิง เพราะฉะนั้นผู้หญิงต้องหลีกเลี่ยงและเอาชนะภาวะการครอบครองภาษาของผู้ชาย โดยการปฏิเสธความหมายที่ผู้ชายให้ไว้ในภาษาและให้ความหมายใหม่ คัลลีได้วิเคราะห์คำศัพท์ต่าง ๆ ในภาษาอังกฤษที่สะท้อนถึงการเหยียดผู้หญิงในภาษา เธอเรียกร้องให้ผู้หญิงยอมรับการเป็น Hag (นังแม่มด) Crone (อีแก่) Spinster (สาวที่นทีก) Lesbian (หญิงรักร่วมเพศ) เพราะคำเหล่านี้สะท้อนถึงผู้หญิงที่ปฏิเสธการเชื่อฟังและยอมจำนนต่อระบบชายเป็นใหญ่

นอกจากนี้งานของคัลลียังถือว่าเป็นตัวแทนของสตรีนิยมสุดขั้วอย่างชัดเจนในประเด็นการเสนอถึงความเป็นสากลของการกดขี่ผู้หญิง เธอเสนอถึงธรรมเนียมปฏิบัติที่ผู้หญิงถูกกระทำในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลกเพื่อแสดงว่าไม่ว่าที่ใดบนโลกใบนี้ผู้หญิงถูกกดขี่เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นพิธีสวดตีในอินเดีย การรัดเท้าของผู้หญิงในประเทศจีน การขลิบหรือตัดอวัยวะเพศของผู้หญิงในหลายประเทศในทวีปแอฟริกา การเผาแม่มดในยุโรปในศตวรรษที่ 15 – 17 ทั้งหมดนี้คือการทำทารุณกรรมต่อผู้หญิงโดยผู้ชาย เป็นวัฒนธรรมครอบงำของผู้ชาย เธอยังวิจารณ์สังคมอเมริกันในเรื่องนรีเวชวิทยาซึ่งเป็นวิธีการของชายเป็นใหญ่ที่เข้ามาแทนหมอดำแย ว่าเป็นการฆ่าเผ่าพันธุ์ผู้หญิง แทนที่จะพัฒนาหมอดำแยซึ่งมีความรู้ ความชำนาญอยู่แล้ว แต่กลับสร้างหมอผู้ชายเข้ามาควบคุมเนื้อตัวร่างกายผู้หญิง และผู้หญิงถูกทำให้เชื่อว่า “หมอรู้ดีที่สุด” หมอถือเป็น “Holy Ghost” ผู้หญิงจำนวนมากยินดีที่จะบอกเล่าเรื่องส่วนตัวแก่นรีแพทย์มากกว่าผู้หญิงด้วยกัน แต่ความจริงแล้วนรีเวชวิทยาและการรักษาที่เป็นอยู่เป็นการทำร้ายผู้หญิงมากกว่าเป็นการช่วย ไม่ว่าจะการให้ความสำคัญกับการรักษาโรคโดยการผ่าตัด การควบคุมอวัยวะสืบพันธุ์ของผู้หญิงโดยการให้ฮอร์โมนเพศเสริม การใช้ยาหรือสารเคมีของ

แพทย์ซึ่งอาจนำไปสู่การเป็นโรคมะเร็งได้ แม้แต่เรื่องวัยทองหรือวัยหมดประจำเดือน ก็ถูกทำให้เชื่อว่าเป็นความเจ็บป่วย จำเป็นต้องได้รับการรักษา ทำให้ผู้หญิงวัยนี้ซึ่งเป็นวัยที่ผ่านประสบการณ์มากพอที่จะยืนหยัดด้วยตัวเองกลับต้องมาเผชิญกับปัญหาใหม่ที่ต้องเยียวยาตกเป็นรอง และถูกควบคุมโดยผู้ชายต่อไป

คัลลีต้องการเสนอจุดยืนใหม่ของสตรีนิยมแนวสุดขั้ว โดยปฏิเสธการปฏิรูปของขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงและปฏิเสธความสำเร็จที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของผู้หญิงที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้ทางกฎหมาย การมีโครงการสตรีศึกษา ศูนย์ให้ความช่วยเหลือผู้หญิงกรณีที่ถูกข่มขืนหรือขบวนการเคลื่อนไหวอื่น ๆ ของผู้หญิง เพราะมองว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงของขั้วญเล็ก ๆ น้อย ๆ จากระบบชายเป็นใหญ่ ไม่ใช่ชัยชนะของการต่อสู้ เธอไม่สนใจที่จะเผชิญหน้ากับระบบชายเป็นใหญ่ แต่เสนอว่าเพื่อความอยู่รอดของผู้หญิงในสังคมที่เหยียดผู้หญิงเช่นนี้ ผู้หญิงต้องหันกลับมาค้นหาความเป็นตัวตนของผู้หญิง ความเท่าเทียมกันอยู่ที่อิสรภาพในการค้นพบความเป็นตัวตนที่แท้จริง และอุดมการณ์ของผู้หญิงเอง ในการเดินทางเพื่อค้นหาตัวตนนั้น ผู้หญิงจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้หญิงคนอื่น ๆ เพื่อเอาชนะการครอบงำของระบบชายเป็นใหญ่ การเดินทางที่โดดเดี่ยวจะทำให้การต่อสู้เป็นไปด้วยความยากลำบาก มิตรภาพระหว่างผู้หญิงเป็นเรื่องที่จำเป็น แต่มิตรภาพที่วุ่นวายต้องคำนึงถึงความเป็นอิสระของปัจเจกด้วย (Mary Daly, 1978 : 378) เมื่อผู้หญิงได้มารวมกัน ทั้งมิตรภาพและความรักในหมู่ผู้หญิงจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับความเป็นตัวตนของผู้หญิงแต่ละคน การที่ผู้หญิงรักผู้หญิงไม่ทำให้ผู้หญิงสูญเสียอัตลักษณ์ของตัวเอง แต่กลับเป็นการสร้างมากกว่า และเมื่อผู้หญิงในฐานะปัจเจกที่มีตัวตนมารวมกันก็จะร่วมกันสร้างวัฒนธรรมใหม่ของผู้หญิงขึ้นมา ไม่ใช่วัฒนธรรมที่เป็นอยู่ที่ถูกครอบงำโดยระบบชายเป็นใหญ่ในทุกด้าน

กล่าวโดยสรุป สตรีนิยมแนวสุดขั้วนี้ สามารถสรุปประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1. ให้ความสำคัญความเป็นเพศผู้หญิงในฐานะที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดการกดขี่ทางเพศกล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้หญิงถูกกดขี่เพราะเธอเป็นผู้หญิงและมองว่า “ผู้หญิงแต่ละคนจะมีความเหมือนกันไม่ว่าจะแตกต่างกันในชนชั้น เชื้อชาติ อายุ กลุ่มชาติพันธุ์ สัญชาติ มากกว่าที่ผู้หญิงคนใดคนหนึ่งจะเหมือนกับผู้ชาย” เช่นผู้หญิงไทยจะมีความเหมือนกับผู้หญิงอเมริกัน มากกว่าที่จะเหมือนกับผู้ชายไทย ดังนั้นจึงได้มีการเสนอความคิดเรื่องความเป็นพี่น้องของผู้หญิงทั้งหมด (sisterhood) นอกจากนี้ยังมองว่า การกดขี่ผู้หญิงเป็นรูปแบบการกดขี่ที่เป็นพื้นฐานที่สุดและเป็นกลุ่มคนที่ถูกกดขี่เป็นกลุ่มแรกในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

2. ระบบชายเป็นใหญ่เป็นสาเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการกดขี่ผู้หญิง เป็นระบบอำนาจทางเพศซึ่งผู้ชายเป็นผู้ครอบครองอำนาจสูงสุดและสิทธิประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อุดมการณ์ชายเป็น

ใหญ่ถูกหล่อหลอมในสังคมผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน จากการศึกษาเช่นนี้นักสตรีนิยมแนวสุดขั้วได้เชื่อมปริวิตถลส่วนตัวกับปริวิตถลสาธารณะ เพศในฐานะที่เป็นปริวิตถลส่วนตัวกลายเป็นเรื่องการเมืองด้วย นักสตรีนิยมสายนี้บางคนมองว่า ผู้ชายในฐานะปัจเจกอาจไม่ได้เป็นผู้สร้างระบบนี้ แต่เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากระบบที่เป็นอยู่ (Christian Delphy, 1984 : 73)

3. โครงการต่าง ๆ ที่ถูกเสนอเพื่อการแก้ไขสภาพที่เป็นอยู่ของสตรีนิยมแนวสุดขั้วมักมีลักษณะไปในทางปฏิวัติมากกว่าปฏิรูป และต้องการจะโค่นล้มทุกรูปแบบของการกดขี่ผู้หญิง โดยมองว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะเกิดความเท่าเทียมกันระหว่างเพศในระบบสังคมที่เป็นอยู่ แต่การเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิวัติจะไม่ใช่เป็นแบบฉบับปล้น แต่เป็นการค่อย ๆ สะสมชัยชนะไปที่ละเล็กละน้อยผ่านการต่อสู้ระดับเล็ก ๆ สตรีนิยมแนวนี้เน้นที่การมีกลุ่มองค์กรขนาดเล็ก มากกว่ากลุ่มขนาดใหญ่ที่เป็นทางการและมีการบริหารจากส่วนกลาง และมีหลักการต่อต้านองค์กรการของพวกชนชั้นสูง

4. เชื่อและเน้นในความแตกต่างระหว่างผู้หญิงผู้ชาย โดยบางกลุ่มจากสายนี้เชื่อว่าความแตกต่างเกิดจากธรรมชาติ แต่บางกลุ่มเชื่อว่า ความแตกต่างดังกล่าวเป็นเพราะโครงสร้างสังคมหรือถูกสร้างขึ้นโดยวัฒนธรรม

5. ประเด็นที่ให้ความสนใจศึกษาที่มีความหลากหลายมาก มีทั้งเรื่อง ศาสนา ศิลปะ ดนตรี สุขภาพ วรรณกรรมและอื่น ๆ โดยมีความเชื่อว่า ต้องตั้งคำถามทุกแง่มุมของชีวิตผู้หญิงที่ผู้หญิงเคยยอมรับว่าเป็นมาตรฐาน เป็นเรื่องปกติ เป็นเรื่องที่ยอมรับได้ และพยายามหาวิถีทางใหม่ในการทำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น สตรีนิยมแนวสุดขั้ว ให้ความสนใจศึกษาเป็นพิเศษในเรื่องของความเป็นแม่ และเรื่องเกี่ยวกับกามารมณ์ เรื่องกามารมณ์ถูกมองจากนักสตรีนิยมสายนี้หลายคนว่าเป็นประเด็นที่สำคัญมากของสตรีนิยม เพราะความรุนแรงและการครอบงำที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิงได้ถูกทำให้เป็นปกติและชอบธรรมในพฤติกรรมทางเพศ ผ่านทางความเชื่อว่าเป็นเรื่องกามารมณ์แล้ว ผู้ชายโดยธรรมชาติจะก้าวร้าวและเป็นผู้นำ ในขณะที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายรองรับและเป็นผู้ตาม และเมื่อกามารมณ์ถือว่าเป็นพฤติกรรมพื้นฐานหนึ่งของมนุษย์ การเป็นรองของผู้หญิงจึงถูกถือว่าเป็นบรรทัดฐานในบริบทอื่น ๆ ด้วย เช่นการข่มขืน การล่วงละเมิดทางเพศ การค้าประเวณี และสื่อลามก สตรีนิยมสายนี้ต่อต้านสื่อลามกเพราะมองว่าเป็นการแสดงกามารมณ์ของผู้หญิงเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชาย สร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรื่นรมย์ทางเพศกับความรุนแรงที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิง ผู้หญิงจะเป็นรองอยู่ตลอดไปถ้ากามารมณ์ไม่ได้รับการทำความเข้าใจใหม่ หรือการสร้างความหมายใหม่ (Rosemarie Tong, 1995 : 53)

6. ให้ความสำคัญกับร่างกายของผู้หญิง ว่าก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย และให้ความสำคัญกับร่างกายผู้หญิงในฐานะเป็นที่ซึ่งสามารถค้นพบความรู้เกี่ยวกับผู้หญิง และเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี

7. ให้ความสนใจในการศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นหญิงและความเป็นชาย รวมทั้งการยอมรับผู้หญิงชาย ส่งผลให้สตรีนิยมแนวสุดขั้วมีความคิดในเชิงบวกต่อเรื่องสตรีรักเพศเดียวกันและมองว่าความรุนแรงระหว่างหญิงกับหญิงเป็นกระบวนการที่จำเป็นของการยอมรับผู้หญิง ซึ่งเป็นการยอมรับที่ตอบสนองต่อความต้องการและเติมเต็มความปรารถนาของผู้หญิงเอง แนวคิดสตรีรักเพศเดียวกัน (Lesbianism) ไม่ใช่เรื่องส่วนบุคคล แต่เป็นเรื่องอัตลักษณ์ทางสาธารณะ ซึ่งตั้งให้ผู้หญิงมาอยู่รวมกันเป็นชุมชนของผู้หญิง บันทอนความเป็นเจ้าของผู้หญิงเป็นการส่วนตัวภายใต้การแต่งงานแบบการยอมรับผู้หญิงชาย แนวคิดสตรีรักร่วมเพศเป็นการคุกคามต่ออุดมการณ์ การเมือง และเศรษฐกิจ ที่มีพื้นฐานอยู่ที่ความยิ่งใหญ่ของผู้ชาย สตรีนิยมแนวสุดขั้วต้องการกำจัดการแบ่งบทบาททางเพศ ไม่ต้องการให้มีมีการแบ่งความเป็นหญิงหรือความเป็นชาย ขณะที่สตรีนิยมแนววัฒนธรรมเชื่อว่ามีความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย และยกย่องความเป็นผู้หญิง (womanhood) ว่ามีคุณค่าและเหนือกว่าผู้ชาย สตรีนิยม กลุ่มนี้มองว่า ลักษณะบทบาทและค่านิยมที่เป็นของผู้หญิงและถูกเชื่อมโยงกับผู้หญิง เช่น ความเป็นแม่ ความอ่อนโยน ความห่วงใยเอื้ออาทรผู้อื่น งานบ้าน หรือ ความเป็นแม่บ้านที่เป็นที่มาของความสุขและอำนาจของผู้หญิง เป็นต้น ซึ่งลักษณะเหล่านี้ถูกจัดเป็นลักษณะที่ด้อยกว่าในระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ดังนั้นแนวคิดนี้จึงไม่พยายามสนใจวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ แต่กลับมุ่งให้ความสำคัญกับคุณลักษณะและค่านิยมของผู้หญิง โดยให้การเชิดชูว่าลักษณะของผู้หญิงเป็นลักษณะที่ดีกว่า และเหนือกว่า เพราะผู้หญิงสามารถทำอะไรได้หลายอย่างที่ผู้ชายไม่สามารถทำได้ แท้จริงเป็นสิ่งที่ดีกว่าหรือเหนือกว่าลักษณะและค่านิยมที่เป็นของผู้ชาย

บางคนมองว่าสตรีนิยมแนววัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการของสตรีนิยมแนวสุดขั้ว โดยในช่วงเริ่มแรกสตรีนิยมแนวสุดขั้วให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างทางสังคม แต่เมื่อเวลาผ่านไปกลับพบว่าการเรียกร้องและสิ่งที่ผู้หญิงได้รับจากระบบ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับโอกาสทางการศึกษา หรือความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย ไม่ได้ช่วยให้ผู้หญิงได้รับความเท่าเทียมกันที่แท้จริง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางพื้นฐานของสังคมที่เอื้อให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างเพศที่แท้จริง สตรีนิยมแนววัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนปฏิกิริยาโต้ตอบ โดยหันมาสนใจความเป็นตัวตนของผู้หญิงเองและสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงที่ตัวของผู้หญิงมากกว่าที่ตัวระบบ

สตรีนิยมแนววัฒนธรรมให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมผู้หญิง โดยเสนอว่าผู้หญิงมีบุคลิกลักษณะที่แตกต่างจากผู้ชาย เช่น การเอาใจใส่ดูแล ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น ฯลฯ และคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้หญิงเหล่านี้ถือว่าดีกว่าหรือเหนือกว่าผู้ชาย ในทางแนวคิดสตรีนิยมที่ว่า ผู้หญิงและผู้ชายไม่มีความแตกต่างกัน เพราะเชื่อว่าในที่สุดแล้วความเชื่อที่ว่าหญิงและชายไม่มีความแตกต่างกันและการยึดมั่นในบรรทัดฐานที่เป็นเหตุเป็นผล และบรรทัดฐานเรื่องสิทธิเสรีภาพภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ที่จะนำทุกคนไปสู่จุดหมายร่วมกัน จะทำให้บรรทัดฐานเหล่านั้นที่เป็นของผู้ชายกลายเป็นบรรทัดฐานที่ครอบงำและเป็นใหญ่ในสังคมเพียงบรรทัดฐานเดียว ซึ่งที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากต้นตอของปัญหาการกดขี่ผู้หญิงอยู่ลึกเกินกว่าเรื่องสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ หรือตัวบทกฎหมาย แต่อยู่ที่ระบบสัญลักษณ์ทั้งหมดในสังคม วัฒนธรรม รวมถึงแบบแผนพฤติกรรมทุกอย่างในชีวิต โดยมีภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มีอิทธิพลมากที่สุด ที่เป็นตัวสร้างหรือกำหนดความเข้าใจของคนในสังคม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของแต่ละคนตั้งแต่วัยเด็ก ที่สร้างให้สังคมวัฒนธรรมของเรามีโครงสร้างที่เน้นความสำคัญของเพศชาย และการมองว่าผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายโดยธรรมชาติมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ดังนั้น การเชื่อว่าผู้หญิงและผู้ชายเท่าเทียมกัน หรือ “เหมือนกัน” โดยธรรมชาติ โดยไม่สืบค้นที่มาและความชอบธรรมของความเชื่อเช่นนี้ย่อมไม่ต่างอะไรกับ “การเสพติดอยู่กับโลกที่ไร้ความแตกต่าง โลกที่มีบรรทัดฐานเดียว คือ บรรทัดฐานของผู้ชายที่เป็นเกณฑ์ “สากล” เท่ากับกำลังพยายามเปลี่ยน “ผู้หญิง” ให้กลายเป็น “ผู้ชาย” ทั้งในแง่ของเจตคติ การรับรู้ บทบาท การมองตัวเองและสังคม (รวมถึงผู้หญิงคนอื่น ๆ) ให้เป็นไปตามกรอบการมองของผู้ชาย และทำลายความเป็นผู้หญิงทิ้งไป จริยธรรมผู้หญิงก็เหนือกว่าผู้ชาย เพราะฉะนั้นผู้หญิงจึงควรรักษาและชื่นชมกับคุณลักษณะความเป็นผู้หญิง สตรีนิยมแนวนี้ยอมรับในคุณลักษณะที่ผูกติดมากับความเป็นผู้หญิงที่สังคมกำหนด แต่ได้พยายามที่จะนำคุณลักษณะที่ถูกมองว่าไม่ดีหรือด้อยของผู้หญิงมาให้คุณค่าใหม่ เช่น ความเป็นผู้ไม่แสดง (passivity) ของผู้หญิงถูกมองใหม่ว่าคือความมีสันติ หรือลักษณะจิตวิสัยของผู้หญิง (subjectiveness) ถูกมองว่าเป็นความตระหนักถึงความเป็นตัวตนที่ก้าวหน้า เป็นต้น ในขณะที่ยอมรับและชื่นชมในคุณลักษณะของความเป็นผู้หญิง สตรีนิยมแนววัฒนธรรมจะอ้างว่าคุณลักษณะความเป็นชายนั้นเป็นสิ่งไม่ดี เช่น ความก้าวร้าว การแข่งขัน เพราะฉะนั้นพวกเขาจึงเรียกร้องให้รักษาความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายไว้ ซึ่งต่างจากพวกสตรีนิยมสายเสรีนิยมอย่างคนละชั่วทีเดียว เพราะสตรีนิยมสายเสรีนิยมพยายามเสนอว่าผู้หญิงและผู้ชายไม่แตกต่างกัน และต้องการให้ผู้หญิงมีคุณลักษณะเช่นเดียวกับผู้ชายโดยใช้บรรทัดฐานของผู้ชาย

สรุปแล้วสตรีนิยมแนววัฒนธรรมนี้มีทัศนะว่า คุณสมบัติของผู้หญิงแตกต่างจากผู้ชายนั้น อาจกลายเป็นพลังสำคัญของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ จึงเป็นกระแสที่ทาง

ทฤษฎีมุ่งค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ วัฒนธรรมของผู้หญิงที่เป็นเอกเทศ โดยการปฏิเสธ และปลดปล่อยวาทกรรมเดิมของมิตหญิงชายในสังคมที่เป็นอยู่

1.2.4 สตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่ (Post modern Feminism)

แนวคิดสตรีนิยมหลังสมัยใหม่เชื่อว่าผู้หญิงทั้งปวงล้วนมีความแตกต่างกันไม่สามารถนำมาวิเคราะห์หรือพูดถึงในลักษณะเดียวกันได้ และทฤษฎีสตรีนิยมทั้งหมดที่พยายามอธิบายเรื่องของผู้หญิงในลักษณะเดียวกันก็ไม่สามารถเป็นไปได้ ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจาก แนวคิดหลังสมัยใหม่ ที่ไม่เชื่อในการอธิบายที่เป็นแบบหลักเดียว ปฏิเสธความมีแก่นแท้ของสรรพสิ่ง เสนอว่าไม่ควรมองว่าวิทยาศาสตร์ จริยศาสตร์และศิลปะเป็นสิ่งที่แยกออกจากกัน และยังปฏิเสธความเชื่อในหลักการพื้นฐานนิยม (foundationalism) ซึ่งเป็นความคิดที่ว่าความรู้จะมีฐานอยู่บนหลักการที่มั่นคงที่มีมาก่อนแล้ว และไม่มีความจริงที่เป็นวัตถุวิสัย เพราะความจริงเหล่านั้นได้จุดสว่างขึ้นผ่านรูปแบบของวาทกรรม ตัวอย่างเช่น วาทกรรมว่าด้วยการสร้างบทบาทผู้หญิงให้ด้อยกว่าผู้ชาย ก็จะเป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมายให้กับสิ่งที่เรียกว่าผู้ชายหรือผู้หญิง ก็ขึ้นกับกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่วาทกรรมว่าด้วยการสร้างผู้หญิงให้ด้อยกว่าชายนั้นกำหนดขึ้น ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นผลผลิต โดยตรงจากการสร้างขึ้นของวาทกรรมว่าด้วยการสร้างผู้หญิงให้ด้อยกว่าชายทั้งสิ้น (Michel Foucault, 1977 : 59 – 60) ก่อนหน้านั้นการผลิตเกิดขึ้นในครัวเรือน เป็นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในบ้าน (domestic industry) ซึ่งการผลิตเช่นนี้ทั้งสามีและภรรยามีส่วนร่วมในการผลิตโดยเท่าเทียมเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ต่อมาเกิดการผลิตแบบอุตสาหกรรมครอบครัว (family industry) จะมีบางคนในครัวเรือนรับงานนอกบ้านมาทำโดยได้รับค่าจ้าง แต่งานที่รับมาทำนั้นส่วนใหญ่ทำที่บ้าน ซึ่งยังถือว่างานและบ้านยังอยู่ในที่เดียวกัน ความคิดที่ว่าผู้ชายเป็นผู้เลี้ยงดูภรรยา และงานของภรรยาและลูกเป็นเรื่องเล็กๆ ไม่สำคัญไม่เคยปรากฏ จนกระทั่งในศตวรรษที่ 17 ยุคอุตสาหกรรมทุนนิยม (capitalistic industry) งานและบ้านถูกแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด ครัวเรือนไม่ใช่หน่วยการผลิตอีกต่อไป ผู้หญิงชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง กลายเป็นผู้บริโภคและถอยห่างออกจากการผลิต เพราะรายได้จากการทำงานนอกบ้านของผู้ชายเพียงพอไม่ต้องไปรับจ้าง ในขณะที่ภรรยาที่ยากจนจำเป็นต้องทำงานบ้านและเข้าสู่ตลาดแรงงาน ได้รับค่าจ้างที่ต่ำและขาดการคุ้มครอง (Alice Clark อ้างใน วารุณี ภูมิสินสิทธิ์, 2545 : 25-26) ผู้หญิงต้องถูกทำให้มีบทบาท ที่ด้อยกว่าชาย ตั้งแต่ระบบทุนนิยมเริ่มเข้ามา ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ผู้หญิงไม่เคยด้อยกว่าผู้ชาย การเกิดบทบาทผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย ก็เพราะวาทกรรมที่สร้างให้บทบาทผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย ซึ่งเป็นการแบ่งบทบาทหญิงและชายตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ฉะนั้นการสร้างบทบาทหญิงชายจึงไม่ได้เป็นกลางแต่อย่างใด แต่ในตัวของมันเองคือเทคนิควิธีการของอำนาจที่แยบยลในการกำหนดให้ผู้หญิงและผู้ชายเป็นเช่นนั้น (labeling)

สำหรับสตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่ เกิดหลังช่วงทศวรรษ 1970 ได้เริ่มมีการยอมรับในความแตกต่างของกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายในสังคมมากขึ้น เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กลุ่มรักเพศเดียวกัน ทำให้แนวคิดสตรีนิยมที่พยายามเสนอถึงความเป็นหนึ่งเดียวของผู้หญิงที่เป็นสากลถูกวิจารณ์อย่างมากว่าเป็นความคิดที่ผิดพลาดเพราะการตระหนักว่าความเป็นเพศอยู่ในฐานะที่เป็นกลุ่มทางการเมืองที่สำคัญ ต้องไม่ปฏิเสธความแตกต่างอื่น ๆ ที่สำคัญในกลุ่มผู้หญิงด้วย ไม่ว่าจะเป็นชนชั้น เชื้อชาติและความพึงพอใจทางเพศ สถานะของผู้หญิงแต่ละคน ในตัวมันเองประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย (Hester Eisenstein, 1984 :8) นอกจากนี้การเสนอถึงความเป็นสากลของผู้หญิงยังถูกกล่าวหาว่าเป็นความคิดเฉพาะของพวกผู้หญิงผิวขาวชาวตะวันตก ในความเป็นจริงนั้น การกดขี่ผู้หญิงในโลกใบนี้ไม่มีรูปแบบที่เหมือนกันบางครั้งไม่สอดคล้องกันในแต่ละสังคม หลายครั้งขัดแย้งกัน บางครั้งเชื่อมโยงกัน บางครั้งเชื่อมโยงกันไม่ได้ เช่น การเอารัดเอาเปรียบผู้หญิงในประเทศโลกที่สามที่สำคัญคือการที่กรรมกรหญิงถูกกดขี่จากบริษัทข้ามชาติของสหรัฐอเมริกา ซึ่งแตกต่างจากการกดขี่ที่ผู้หญิงในโลกที่หนึ่งประสบ ดังนั้นแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่เสนอถึงความหลากหลายและปฏิเสธความเป็นสากลของปรากฏการณ์ทางสังคมจึงได้รับความสนใจในหมู่สตรีนิยม ได้มีการเสนอว่าแนวคิดสตรีนิยมโดยพื้นฐานมีความเหมือนกับแนวความคิดหลังสมัยใหม่อยู่หลายประเด็น ได้แก่ ทั้งแนวคิดสตรีนิยมและแนวคิดหลังสมัยใหม่เป็นเพียงสองแนวคิดเท่านั้นที่เสนอถึงข้อวิพากษ์อย่างถึงรากถึงโคนต่อกรอบความคิดยุครู้แจ้งที่มีลักษณะเป็นแนวความคิดความเป็นชายเป็นศูนย์กลาง ทั้งสองแนวคิดปฏิเสธข้อเสนอเรื่องความเป็นองค์ประกอบที่มีเหตุผลเป็นสากล สตรีนิยมและแนวคิดหลังสมัยใหม่ยังเสนอเหมือนกันว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากตำแหน่งแห่งที่เฉพาะหนึ่ง ๆ สตรีนิยมส่วนใหญ่จะเสนอว่าความเป็นเพศเป็นความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้บริบทเฉพาะหนึ่ง ๆ ไม่ใช่เป็นผลที่ตามมาของสรีระ รวมทั้งตั้งคำถามต่อความคิดในเรื่องการมีความเป็นตัวตนที่คงที่และเป็นธาตุแท้ (Jackson & Jones, 1988 : 15) อย่างไรก็ตามสตรีนิยมหลายแนวเช่น แนวเสรีนิยม แนวมาร์กซิสต์ แนวสังคมนิยม เป็นขบวนการความเคลื่อนไหวของยุคสมัยใหม่ เพราะฉะนั้นจึงมีพื้นฐานอยู่บนความคิดแบบเสรีมนุษยนิยม และทำให้คุณค่าหลาย ๆ อย่างของยุคสมัยใหม่ยังมีส่วนอยู่ในจุดยืนของสตรีนิยมปัจจุบันอยู่มาก เช่น ความคิดในเรื่องความเสมอภาค ความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชน

สตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่ได้นำความคิดหลังสมัยใหม่ในหลายส่วนมาใช้อธิบายในมิติหญิงชายโดยเฉพาะความคิดในเรื่องวาทกรรม การให้ความสำคัญต่อเรื่องอำนาจในการสร้างวาทกรรมของความคิดหลังสมัยใหม่เป็นการย้ำเตือนว่า “ผู้หญิง” ได้ถูกสร้างขึ้น ไม่ได้มีมาแต่กำเนิด และได้สร้างความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับการสร้างความเป็นเพศในสังคมต่าง ๆ ความคิดเรื่องวาทกรรมได้ทำให้เห็นว่า ในการทำความเข้าใจมิติอัตลักษณ์ความเป็นเพศทางสังคมนั้น การศึกษาสภาพทางชีวหรือทางจิตใจไม่เพียงพอ จำเป็นต้องศึกษาถึงปฏิบัติการทางสังคมในช่วงประวัติศาสตร์เฉพาะ

หนึ่ง ๆ ที่การอธิบายทางวัฒนธรรมของความเป็นเพศได้ถูกผลิตและแพร่กระจายไป และทำให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางสังคมเป็นสิ่งที่ซับซ้อนมาก มันเกิดจากปฏิบัติการทางสังคม ที่แตกต่างหลากหลาย และอัตลักษณ์ของคนในสังคมไม่ได้ถูกสร้างขึ้นครั้งเดียวแล้วจบคงที่อยู่ตลอดไป แต่เปลี่ยนแปลงตามเวลาที่ผ่านไปและตามความสัมพันธ์และการกระทำของผู้กระทำที่เปลี่ยนไป ดังนั้นสตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่จึงปฏิเสธความเหมือนกันของกลุ่มผู้หญิง หรือมีอัตลักษณ์ของกลุ่มผู้หญิงที่แน่นอน และรวมไปถึงการปฏิเสธการเมืองแบบอัตลักษณ์ เพราะการเมืองแบบนี้จำเป็นต้องสร้างความเหมือนกันและความเป็นแก่นแท้ของกลุ่มขึ้นเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางการเมือง พวกหลังสมัยใหม่มองว่าการใช้อัตลักษณ์ของกลุ่มถือว่าเป็นอันตราย เพราะการสร้างอัตลักษณ์เป็นการดำเนินการทางอำนาจ ไม่ใช่การปลดปล่อยตัวตนที่แท้จริง สตรีนิยมสายหลังสมัยใหม่จึงเรียกร้องให้สตรีนิยมเลิกความคิดในเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นเพศเสีย ถ้าเชื่อว่าการจำกัดความของ “ผู้หญิง” เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและถูกจำกัดโดยกรอบความคิดบางอย่าง ก็ควรเลิกให้คำจำกัดความของผู้หญิงเสีย จะทำให้เกิดอัตลักษณ์ที่หลากหลายขึ้นในความเป็นผู้หญิง เพราะไม่ได้ถูกจำกัดโดยกรอบความคิดบางอย่างอยู่ และจะทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่าอัตลักษณ์ความเป็นเพศเกิดได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม การเสนอให้เลิกใช้อัตลักษณ์ความเป็นเพศหรือความเป็นผู้หญิงในการต่อสู้เรื่องความเป็นรองของผู้หญิงถือว่าเป็นข้อถกเถียงที่สำคัญมากในสตรีนิยมปัจจุบันนี้และมีความเห็นที่ไม่เห็นพ้องต้องกันนัก จะไม่เชื่อว่ามีความเป็นผู้หญิงเช่นกัน และยังเสนอว่าควรเก็บความคิดนี้บนเหตุผลที่ว่า เป็นความคิดเชิงกลยุทธ์ในการต่อสู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่เชื่อว่าไม่มีมิติของผู้หญิง ไม่มีความเป็นผู้หญิง ไม่มีบทบาทเฉพาะของผู้หญิงทุกอย่างล้วนถูกสร้างผ่านทางปฏิบัติการทางวาทกรรม จึงไม่มีความเป็นผู้หญิงที่แท้ คงที่ตายตัว และไม่เปลี่ยนแปลง แต่อัตลักษณ์ของผู้หญิงควรถูกมองว่าเป็นความหลากหลาย ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยความเป็นเพศหญิงเท่านั้น (Fraser, Nancy and Linda Nicholson, 1990 : 17-18) ความเป็นเพศน่าจะถูกมองว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของส่วนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นชนชั้น เชื้อชาติ ความเป็นชาติพันธุ์ อายุ และความเป็นเพศใดเพศหนึ่ง (sexual orientation) ที่ประกอบเป็นอัตลักษณ์ของคนคนหนึ่ง เพราะการไม่รวมองค์ประกอบอื่น ๆ เข้าไปพิจารณาด้วยเป็นการสร้างความเป็นเอกภาพที่จอมปลอมมาจากความหลากหลายขององค์ประกอบต่าง ๆ และทำให้องค์ประกอบที่ไม่เป็นที่รู้จักเป็นส่วนชายขอบไป ความคิดเช่นนี้นำไปสู่การปฏิเสธความคิดเรื่องสารัตถะนิยม หรือความมีธาตุแท้ของผู้หญิงด้วย

มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) เป็นนักคิดแนวหลังสมัยใหม่ชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากในความคิดเรื่องอำนาจและความรู้ ฟูโกเสนอว่าอำนาจที่มีอยู่ทุกที่ในสังคม “อำนาจถูกผลิตจากช่วงเวลาหนึ่งไปสู่อีกช่วงเวลาหนึ่ง ในทุก ๆ จุดจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง อำนาจอยู่ในทุกที่ ไม่ใช่เพราะว่ามันห้อมล้อมทุก ๆ สิ่ง แต่เป็นเพราะมันมาจากทุก ๆ แห่ง (Michel Foucault อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร, 2545 : 117) อำนาจไม่ได้ถูกรวมอยู่เฉพาะในปริมณฑลเดียวของสังคม แต่กระจาย

ไปทั่วทุกสถาบันของสังคมที่ประกอบเป็นสังคมนั้น มีความเหมาะสมกับการเมืองของสตรีนิยม เพราะทำให้เข้าใจได้ว่าวาทกรรมที่สร้างผู้หญิงให้ด้อยกว่าชายไม่ได้ดำรงอยู่ที่สถาบันเดียวแต่กระจายอยู่ทุกมุมของสังคม ดังนั้นจะมองปัญหานี้ทางด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวย่อมไม่สามารถทำให้สถานะของผู้หญิงดีขึ้นอย่างแท้จริง ผู้หญิงจำเป็นต้องคัดค้านความรู้ วาทกรรมของอำนาจ ที่ทำให้ผู้หญิงด้อยกว่าชายในทุก ๆ ที่ในสังคมนี้

มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ยังเสนอว่าทางด้านเพศและอำนาจ บังเอิญบุคคลได้ถูกควบคุมผ่านทางการเป็นเพศใดเพศหนึ่ง โดยเฉพาะผ่านการสร้างวาทกรรมในวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องและผ่านทางวาทกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วย การทำความเข้าใจในเรื่องอำนาจในความเป็นเพศต้องศึกษาที่วาทกรรมที่สร้างขึ้นมาไม่ใช่พิจารณาที่ตัวการกระทำทางเพศ ฟูกอล่าว่า เพศทางสรีระกำหนดเอกภาพจอมปลอมเพื่อรักษาไว้และขยายกฎเกณฑ์ของความเป็นเพศได้ปริมาตรการสืบพันธุ์ ดังนั้นความสอดคล้องกันของการเป็นเพศดำเนินการในแนวเดียวกัน ไม่ใช่เป็นพื้นฐานของการเมืองแต่เป็นผลของการเมือง การต่อสู้ทางการเมืองต้องไม่ทำให้เป็นเรื่องเพศ และให้หลีกเลี่ยงจากการเมืองที่มีฐานอยู่ที่อัตลักษณ์ความเป็นเพศ เพราะอัตลักษณ์ของบุคคลประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ของสังคมและปฏิบัติการอันมากมายที่บุคคลเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์เหล่านั้นบางครั้งก็ขัดแย้งกันและเป็นพลวัต อัตลักษณ์ของผู้หญิงคนเดียวหนึ่งไม่ใช่ประกอบขึ้นจากความเป็นเพศหญิงแต่เพียงอย่างเดียว แต่ประกอบด้วยเชื้อชาติ สัญชาติ ชนชั้น เป็นต้น

แนวคิดสตรีนิยมควรให้ความสำคัญกับมุมมองที่เป็นท้องถิ่น บริบททางประวัติศาสตร์ ศึกษากลไกที่เฉพาะเจาะจงของการกดขี่ของผู้หญิงมากกว่าจะศึกษาถึงปรากฏการณ์ที่เป็นสากลของความเป็นใหญ่ของชาย อันจะนำไปสู่การต่อสู้ของผู้หญิงได้ แทนที่จะพยายามกล่าวถึงธรรมชาติความเป็นหญิงที่เป็นธาตุแท้ น่าจะพยายามทำความเข้าใจว่าผู้หญิงถูกสร้างโดยวาทกรรมใดในสังคมที่เฉพาะที่ และแทนที่จะเสนอถึงความเป็นสากลของระบบชายเป็นใหญ่ น่าจะทำการศึกษาวិวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของโครงสร้างระบบชายเป็นใหญ่ กล่าวคือวิเคราะห์ตัวอย่างที่เฉพาะเจาะจงของปรากฏการณ์ชายเป็นใหญ่นั้น นักสตรีนิยมไม่สามารถต่อต้านระบบชายเป็นใหญ่ที่เป็นสากลได้ แต่สามารถต่อต้านปรากฏการณ์ของชายเป็นใหญ่ที่เฉพาะเจาะจงได้ สามารถคัดค้านโครงสร้างสังคมที่มีลักษณะชายเป็นใหญ่ที่เฉพาะเจาะจงได้ ซึ่งเป็นการต่อต้านของท้องถิ่น ทั้งนี้ไม่มีอะไรที่เป็นสากลหนึ่งเดียว ทุกสรรพสิ่งล้วนแตกต่างหลากหลายในตัวมันเอง

สตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่ปฏิเสธในเรื่องความเป็นสากลของผู้หญิง ความเหมือนกันของผู้หญิงทั้งโลก เพราะมองว่าการเสนอเช่นนี้เป็นการละเลยความแตกต่างที่มีอยู่ในหมู่ผู้หญิง เป็นการ

ตัดผู้หญิงบางกลุ่มออกไปเพราะผู้หญิงไม่ได้เหมือนกันทั้งหมด การเชื่อในความเป็นสากลของผู้หญิง ถูกวิจารณ์ว่าอาจสะท้อนถึงแง่มุมเชิงเผด็จการที่มีอยู่ในแนวคิดสตรีนิยม การเสนอผู้หญิงในฐานะ กลุ่มคนที่เหมือนกันไม่ต่างไปจากแนวคิดเผด็จการเรื่อง “มนุษย์” (Man) ของตะวันตกว่าเป็นมนุษย์ สากลและเป็นมนุษย์ผู้ชาย สตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่จะให้ความสำคัญกับความแตกต่างของผู้หญิง ที่มีอยู่อย่างมากมาย รวมทั้งความหลากหลายที่มีอยู่ในผู้หญิงแต่ละคน การให้ความสำคัญกับความแตกต่าง จะเป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของผู้หญิง เพราะเป็นการเพิ่มพันธมิตรได้มากกว่าการที่จะมีกลุ่มผู้หญิงที่มีเอกภาพเดียวภายใต้ผลประโยชน์ร่วมที่เป็นสากล นอกจากนี้การเน้นที่ความแตกต่างยังนำไปสู่การมองเห็นหนทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของผู้หญิงในหลาย ๆ ทาง ไม่ใช่ หนทางเดียว เช่น การจัดการเรื่องการดูแลเด็ก

สตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่ยังปฏิเสธระบบคิดแบบแบ่งเป็นคู่ตรงข้าม และเสนอให้คิดแบบ ไม่เป็นคู่หรือด้านหนึ่งตรงข้ามกับอีกด้านหนึ่ง เช่น ผู้หญิง/ผู้ชาย ธรรมชาติ/วัฒนธรรม การเสนอ ความคิดว่ามีการคิดแบบหญิงของนักสตรีนิยมบางคนก็ถูกมองจากสตรีนิยมแนวนี้ว่าเป็นลักษณะการ คิดแบบคู่ตรงข้ามคือ เพศทางชีวภาพ/ความเป็นเพศหรือเพศทางสังคม การสร้างทางชีวภาพ/การสร้าง ทางสังคม ซึ่งเป็นระบบคิดที่ผิดพลาด ควรจะพิจารณาอย่างเป็นภาพรวมมากกว่า เพราะร่างกายของ พวกเราโดยตัวมันเองเป็นการสร้างทางสังคม เพศทางชีวและความเป็นเพศที่ถูกสร้างจากสังคม ไม่ได้แยกจากกันหรืออยู่ตรงข้ามกัน แต่ได้ก่อรูปรวมกันเป็นเราในฐานะปัจเจก

เปรียบเทียบทฤษฎีในแนวนีโอมาร์กซิสต์และแนวสตรีนิยม

ทฤษฎีทั้งในแนวนีโอมาร์กซิสต์ และในแนวสตรีนิยม ทั้งสองแนวนี้นต่างมองว่าปัญหา ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศมีรากฐานมาจากโครงสร้างสังคม ดังนั้นถ้าจะแก้ปัญหาเรื่องผู้หญิง ก็จะต้องแก้ที่โครงสร้างสังคม โดยแนวนีโอมาร์กซิสต์เน้นที่โครงสร้างชนชั้นทางสังคม ส่วนแนวสตรี นิยมเน้นที่โครงสร้างสังคมที่ชายเป็นใหญ่

ทฤษฎีในแนวนีโอมาร์กซิสต์ มีจุดเด่นคือสามารถอธิบายลักษณะของการกดขี่ผู้หญิงโดย เชื่อมโยงกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ นอกจากนั้นยังได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาการกดขี่ผู้หญิง เฉพาะหน้า โดยมองว่าสังคมชนชั้นและระบบทุนนิยม ทำให้เกิดการกดขี่ผู้หญิง การจะแก้ไขปัญหา การกดขี่ผู้หญิงได้จะต้องทำการล้มเลิกสังคมชนชั้น แล้วการกดขี่ผู้หญิงก็จะหมดไป แต่ขณะเดียวกัน ก็ต้องทำการต่อสู้เพื่อล้มล้างทัศนคติความเชื่อต่าง ๆ ที่กดขี่ผู้หญิงและผู้ชายที่ตกทอดมาจากสังคมเดิม ด้วย มาร์กซิสต์ได้ให้ความสำคัญกับโครงสร้างสังคมชนชั้น การที่ชนชั้นกรรมชั้ถูกกดขี่จากชนชั้น นายทุน แต่เมื่อดูแล้วผู้หญิงในทุกชนชั้นต่างก็ถูกกดขี่จากสังคมชายเป็นใหญ่ด้วย คือ ถึงแม้ว่าใน

ระดับหนึ่งชนชั้นกรรมชีพทั้งชายและหญิงต่างก็ถูกกดขี่จากชนชั้นนายทุน แต่ผู้หญิงทั้งในชนชั้นกรรมชีพ ชนชั้นกลางหรือชนชั้นนายทุนต่างก็ถูกกดขี่จากผู้ชายด้วย ดังนั้นนอกจากโครงสร้างทางชนชั้นแล้วสิ่งหนึ่งที่น่าจะพิจารณาในปัญหาผู้หญิงก็คือโครงสร้างชายเป็นใหญ่

สตรีนิยมแนวเสรีนิยม อธิบายว่าการเลือกปฏิบัติระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย และความไม่เท่าเทียมกันทางเพศเกิดจากการอบรมบ่มเพาะ การศึกษาและกฎหมาย การทำงานบ้านเป็นงานไม่มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจทำให้สถานภาพของผู้หญิงต่ำกว่าผู้ชาย ดังนั้นจึงเสนอให้งานบ้านเป็นวิชาชีพลดภาระงานบ้านของผู้หญิง และมีการแก้ไขกฎหมายที่เลือกปฏิบัติแก่ผู้หญิง เปิดโอกาสทางการศึกษาและให้ผู้หญิงพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ แนวทางนี้เน้นการปฏิรูประบบให้เป็นธรรมกับผู้หญิงมากขึ้น

ข้อดีของแนวเสรีนิยมก็คือ การพยายามแก้ปัญหาโดยละเอียดกับระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่ และโครงสร้างอำนาจที่เป็นอยู่ แต่เน้นไปที่การแก้ไขกฎหมาย และการทำให้ผู้หญิงมีบทบาทเหมือนผู้ชายมากขึ้นทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศยังคงอยู่ ผู้หญิงบางคนและบางกลุ่มเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์จากแนวทางนี้ โดยการเข้าไปมีบทบาทและอำนาจในโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นทางการ และระบบเศรษฐกิจ ในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ยังคงประสบปัญหาแบบเดิม หรือลำบากมากขึ้น เพราะมีการเพิ่มขึ้นของบทบาทนอกบ้านรวมเข้ากับบทบาทในบ้าน ส่งผลให้ผู้หญิงที่ไม่ต้องการทำงานนอกบ้านกลายเป็นผู้หญิงที่ไม่ได้มาตรฐานตามแบบฉบับของผู้หญิงยุคใหม่

สตรีนิยมแนวสุดขั้ว อธิบายว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งระบบนี้ครอบงำอยู่ในทุกระดับความสัมพันธ์ แม้แต่ในเรื่องเพศสัมพันธ์และการแต่งงาน นอกจากนี้ปัจจัยด้านจิตวิทยา และชีววิทยาที่นำไปสู่การแบ่งงานระหว่างเพศทำให้ผู้หญิงด้อยกว่าชาย แนวทางนี้ยังเห็นว่ารัฐเป็นเครื่องมือของระบบ ดังนั้นจึงควรแยกตัวออกจากระบบดังกล่าวในทุกด้าน รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้ชาย มองว่าความรัก ความสัมพันธ์เชิงโรแมนติคเป็นเครื่องมือของระบบชายเป็นใหญ่ และปฏิเสธมายาคติเกี่ยวกับความงาม และการปลดปล่อยผู้หญิงจากการเป็น “แม่พันธุ์”

จุดเด่นของทฤษฎีแนวนี้คือ พยายามอธิบายปัญหาผู้หญิงโดยใช้ประสบการณ์และการมองโลกของผู้หญิงเป็นฐาน (ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2546 : 225) และพยายามแก้ไขปัญหาระบบโครงสร้าง แต่ทฤษฎีนี้ก็ได้อธิบายความแตกต่างระหว่างผู้หญิง เช่น ในเรื่องความรักและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย จะทำอย่างไร ถ้าผู้หญิงยังคงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ด้านนี้

อยู่ แล้วจะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายให้มีความเท่าเทียมกันมากขึ้นได้หรือไม่ หรือว่าในเรื่องความเป็นแม่ หรือว่าความงาม จะทำอะไรถ้าผู้หญิงบางกลุ่มยังคงให้ความสำคัญกับการเป็นแม่ และความงามอยู่

สตรีนิยมแนววิถันธรรม ได้ปฏิเสธระบบความหมายของปิตาธิปไตยที่ไม่ให้คุณค่ากับความหมายที่ถูกเชื่อมโยงกับผู้หญิง โดยให้คุณค่ากับค่านิยม และสิ่งที่ถูกเชื่อมโยงกับผู้หญิงว่าเป็นสิ่งที่เหนือกว่าชาย เช่น ความอ่อนโยน ความเอื้ออาทรหรือว่าความเป็นแม่ มองว่าผู้หญิงกับผู้ชายแตกต่างกันและไม่ควรนำบรรทัดฐานของผู้ชายมาใช้เป็นบรรทัดฐานของผู้หญิง

จุดเด่นของแนวทางนี้อยู่ที่ว่า การพยายามให้คุณค่ากับระบบความหมายที่เชื่อมโยงเข้ากับผู้หญิง แต่การตีความเหล่านี้ก็ยังไม่หลุดออกไปจากกรอบความหมายแบบเดิม คือ ลักษณะที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นหญิง ก็ยังเป็นไปตามความเชื่อดั้งเดิมของความเป็นชายหญิง ที่มองว่าแก่นของผู้หญิงเกี่ยวโยงอยู่กับบทบาทในบ้าน และความเป็นแม่ ทำให้ละเลยผู้หญิงอีกมากที่ไม่ต้องการจะเป็นแม่ หรือเป็นแม่ไม่ได้ และถึงแม้แนวทางนี้จะให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างหญิงชาย แต่ก็ลืมนึกไปว่าในระหว่างผู้หญิงเองก็มีความแตกต่างกัน ผู้หญิงไม่ได้มีความเหมือนกันไปหมดทุกเรื่อง ผู้หญิงยังมีความแตกต่างทั้งในด้านเชื้อชาติ ชนชั้น สีผิว และระบบความหมายในเรื่องเพศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเข้มแข็งหรือความอ่อนโยน ทั้งสองเพศควรจะมีได้เหมือน ๆ กัน ไม่ใช่ผู้กระบบความหมายเข้ากับเพศใดเพศหนึ่ง

สตรีนิยมแนวสังคมนิยม มีความเห็นว่าการกดขี่ทางเพศ ชนชั้น และเชื้อชาติ มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น เน้นการวิเคราะห์ระบบทุนนิยมระบบชายเป็นใหญ่ ในระบบทุนนิยมการแยกผู้หญิงออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แยกตลาดออกจากบ้าน และการทำงานบ้านถือเป็นงานที่ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ทำให้สถานภาพของผู้หญิงตกต่ำกว่าชาย ผู้ชายควบคุมเรื่องเพศผ่านสถาบันการแต่งงานและครอบครัว แนวทางนี้ได้ทำการศึกษาการแบ่งงานระหว่างเพศทั้งในบ้านและนอกบ้าน

สตรีนิยมแนวสังคมนิยม ดูเหมือนว่าจะเป็นแนวทางที่สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายได้ครอบคลุมมากกว่าแนวอื่น ๆ แต่การมองผู้หญิงยังอิงอยู่กับลักษณะและบทบาทของชายหญิงอย่างที่เป็นอยู่ และสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับทวิลักษณ์ในปรัชญาตะวันตก ที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว (Public-Private Distinction) การมองบทบาทและที่ทางของผู้ชายและผู้หญิงโดยเชื่อมโยงเข้ากับพื้นที่ทั้งสอง โดยพื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ของผู้ชาย และพื้นที่ส่วนตัวซึ่งเป็นเรื่องของปัจเจกและ

ครอบครัวเป็นพื้นที่ของผู้หญิง สิ่งที่เป็นอยู่หรือเกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนตัวแตกต่างจากความเป็นไปและความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่สาธารณะ

การที่สตรีนิยมแนวสังคมนิยม ได้ให้ความสำคัญกับการกดขี่ทางเพศ ชนชั้น และเชื้อชาติ ทำให้สามารถใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงได้ครอบคลุมมากกว่าแนวทางอื่นๆ เพราะโครงสร้างของสังคมชนชั้น เชื้อชาติ และโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ในขณะที่นายทุนกดขี่ชนชั้นกรรมาชีพ ประเทศที่พัฒนาแล้วก็กดขี่ประเทศด้อยพัฒนา และโครงสร้างสังคมที่เอื้อให้ผู้ชายได้รับประโยชน์จากการกดขี่ผู้หญิง และในการที่จะแก้ไขปัญหานอกจากการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจแล้ว ต้องมีการเปลี่ยนในระบบความคิดของคน เปลี่ยนความเชื่อความหมายต่าง ๆ ในสังคม ให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเสรี โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเพศ ชนชั้น หรือสีผิว

ส่วนสตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่ ให้ความสำคัญกับการปฏิเสธความคิดต่าง ๆ ที่ผ่านมา ปฏิเสธระบบคิดของยุคสมัยใหม่ ปฏิเสธกรอบความรู้ยูครูแจ้ง (enlightenment) ปฏิเสธระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม ไม่เชื่อในเรื่องการมีคำตอบหรือคำอธิบายที่เป็นหลักเดียวกัน (grand theory) แต่มองว่าทุกปรากฏการณ์มีคำอธิบายของมันเองที่เฉพาะและแตกต่างกับปรากฏการณ์อื่น แต่ให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะเจาะจงและความเป็นอิสระของวิถีต่าง ๆ ของการกดขี่ที่ดำรงอยู่ในสังคม วาทกรรมที่เกี่ยวกับความเป็นเพศเป็นแก่นแท้ในการยึดกุมการทำงานของอำนาจไม่ใช่ตัวพฤติกรรมทางเพศหรือประวัติศาสตร์ของมัน ดังนั้นสตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่จึงเชื่อว่านักสตรีนิยมไม่สามารถต้านระบบชายเป็นใหญ่ที่เป็นสากลได้ แต่สามารถต่อต้านปรากฏการณ์ของชายเป็นใหญ่ที่เฉพาะเจาะจง หรือเฉพาะพื้นที่ได้ สามารถคัดค้านโครงสร้างสังคมที่มีลักษณะชายเป็นใหญ่ที่เฉพาะเจาะจงได้ ซึ่งเป็นการต่อต้านเฉพาะท้องถิ่น เนื่องจากความเป็นเพศเป็นความรู้ที่ถูกสร้างภายใต้บริบทเฉพาะหนึ่ง ๆ

1.3 การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) โดยมิเชล ฟูโก (Michel Foucault)

เป็นการยากที่จะให้ความหมายของการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) ได้อย่างชัดเจนแน่นอนและตายตัว แต่การวิเคราะห์วาทกรรมเป็นวิธีการที่จะทำให้เข้าถึงปัญหาที่กำลังถูกตั้งคำถาม และที่สำคัญการวิเคราะห์วาทกรรมไม่ใช่วิธีตอบคำถามด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่พยายามอธิบายปัญหาด้วยเหตุผลที่ตายตัว แต่การวิเคราะห์วาทกรรมจะทำให้ทราบถึงที่มา หรือสิ่งจูงใจที่ทำให้สิ่งนั้นมีขึ้นมาในสังคม ทำให้เข้าใจถึงแก่นแท้ของปัญหานั้น รวมถึงทางแก้ไข และสิ่งที่หลอกลวงที่สร้างขึ้นมาเบื้องหลังการเกิดขึ้นของสิ่งนั้น(หรือปัญหานั้น)

การวิเคราะห์วาทกรรมนี้เป็นผลจากการกำเนิดของยุคหลังสมัยใหม่ (post modern period) ซึ่งแนวคิดหลังสมัยใหม่นี้ไม่เชื่อในการให้ความหมายใดๆ ให้กับทุกสิ่งในโลกนี้ ในขณะที่ทฤษฎีหรือแนวคิดอื่นมักจะพยายามสร้างระบบคิด รวมถึงการให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ที่ต้องการศึกษา ยุคของหลังสมัยใหม่ เป็นยุคที่ต่างจากยุคอื่นๆ กล่าวคือไม่มีอะไรที่เป็นความหมายที่แน่นอนตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ ของสังคมในเวลานั้น และสิ่งที่มีอำนาจเหนือในการกำหนด

ทฤษฎีหลังสมัยใหม่ต้องการเสนอให้เกิดการรื้อสร้าง แนวคิด ระบบคิด รวมถึงค่านิยม และสมมุติฐานต่างๆ ที่ครอบงำสังคมอยู่ นักคิด นักปรัชญาคนสำคัญที่เป็นที่รู้จักทั่วโลกในยุคหลังสมัยใหม่นี้ได้แก่ เดอริดา (Jacques Derrida 1930-2004) ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มใช้คำว่า deconstruction หรือการรื้อสร้าง ที่ใช้การแพร่หลายในแวดวงสังคมศาสตร์ และมิเชล ฟูโก (Michel Foucault 1926-1984) ซึ่งเป็นผู้ที่ริเริ่มวิธีการศึกษาปัญหาหรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่ต้องการคำอธิบายโดยการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) นอกจากนี้ยังมีนักคิดในแนววิพากษ์ (critical thinkers) อีกหลายท่าน เช่น Julia Kristeva Jean – Francois Lyotard และ Fredric Jameson

ในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาใช้การวิเคราะห์วาทกรรมในแบบเดียวกันกับที่ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ใช้ในงานเขียนของเขา โดยเฉพาะในงานเขียนตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมาจนถึงช่วงสุดท้ายของชีวิต กล่าวคือ วาทกรรมในที่นี้ หมายถึงกระบวนการในการสร้างหรือกำหนด แนวคิด ความหมาย ตลอดจนกรอบคิด หรือทัศนคติความเห็นร่วมกันของสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ต่อมิติหญิงชายในสังคม อาจจะเป็นในรูปแบบของความรู้ ความจริง อำนาจ นอกจากนี้วาทกรรมยังตรงสิ่งๆ ที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และยอมรับสังคมในวงกว้าง (valorige) ซึ่งจะเห็นถึงการเข้าไปจัดระเบียบหรือควบคุมการกำหนดมิติหญิงชาย โดยกำหนดให้หญิงด้อยกว่าชายในสังคมระบบชายเป็นใหญ่ รวมถึงการทำหน้าที่ เก็บกด ปิดกั้น บดบัง ขจัด หรือทำลาย สิ่งที่แตกต่างกันไปจากเอกลักษณ์และความหมายที่วาทกรรมนี้สร้างขึ้น กลายเป็น “วาทกรรมหลัก” (dominant discourse) การให้ความหมายของวาทกรรมในงานของฟูโกดังที่กล่าวนั้น เกิดขึ้นในงานที่ผลิตขึ้นในช่วงหลังคริสต์ทศวรรษ 1970 ซึ่งถือว่าเป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษาของเขา จากวิธีการศึกษาที่เรียกว่า “archaeology” สู่วิธีการศึกษาที่เรียกว่า “genealogy” หรือ “วงศ์วิทยา” นอกจากนี้ ความหมายของวาทกรรมดังกล่าว ยังสอดคล้องกับความคิดในช่วงสุดท้ายในชีวิตของฟูโก ที่ให้ความสนใจศึกษาสิ่งที่เรียกว่า “เทคโนโลยีของการสร้างตัวตน” (Technologies of the Self) ก่อนหน้าการศึกษาแบบวงศ์วิทยา ฟูโกได้ให้ความสำคัญกับภาษาอย่างมาก โดยมองว่าวาทกรรมคือระบบที่ทำให้การพูด/การเขียนในสังคมหนึ่งๆ เป็นไปได้ เพราะวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกต่างๆ ในการพูด การเขียน

ดังนั้นวาทกรรมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของภาษา หรือคำพูด แต่มีภาคปฏิบัติกรรมของวาทกรรม (discursive practices) ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ด้วย มิเชล ฟูโก(Michel Foucault) ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “วาทกรรมถูกสร้างขึ้นจากความแตกต่าง ระหว่างสิ่งที่สามารถพูดได้อย่างถูกต้องในช่วงเวลาหนึ่ง (ภายใต้กฎเกณฑ์และตรรกะชุดหนึ่ง) กับสิ่งที่ถูกพูดอย่างแท้จริง สนามของวาทกรรมในขณะหนึ่งก็คือกฎเกณฑ์ว่าด้วยความแตกต่างนี้ ฉะนั้น วาทกรรมจึงสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมา ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนชุดหนึ่ง กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง หรือการเลื่อนหายไปของสิ่งนั้นๆ นั่นคือควบคู่ไปกับสิ่งต่างๆ ที่สังคมสร้างขึ้น ยังมีการสร้างและการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ถูกพูดถึงโดยวาทกรรมอีกด้วย” (Michel Foucault, 1972: 63) ยกตัวอย่าง เช่นวาทกรรมว่าด้วยการพัฒนา ก็จะเป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมายให้กับสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” สิ่งใดจะถือว่าเป็น “การพัฒนา” หรือ “ด้อยพัฒนา” ก็ขึ้นกับกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่วาทกรรมว่าด้วยการพัฒนานั้นกำหนดขึ้น ฟูโกเรียกกฎเกณฑ์นั้นว่า “archive” แม้แต่ประเทศที่เรียกว่า “ประเทศด้อยพัฒนา” หรือ “ประเทศโลกที่สาม” ก็เป็นผลผลิตโดยตรงจากการสร้างขึ้นของวาทกรรมว่าด้วยการพัฒนายุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองทั้งสิ้น ก่อนหน้ายุคแห่งการพัฒนาไม่ปรากฏว่ามีการจัดแบ่งประเทศออกเป็น “ประเทศพัฒนา” กับ “ประเทศด้อยพัฒนา” หรือ “ประเทศโลกที่สาม” แต่อย่างไร จะมีก็แต่ประเทศยากจน (แต่ไม่จำเป็นต้องด้อยพัฒนา) หรือประเทศในภูมิภาคเอเชีย ออฟริกา ลาตินอเมริกา หรือตะวันออกกลางเป็นต้น ประเทศในภูมิภาคเหล่านี้ เพิ่งกลายสภาพเป็น “ประเทศด้อยพัฒนา” ก็เพราะวาทกรรมว่าด้วยการพัฒนายุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองกำหนดให้เป็น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การจัดประเภทของประเทศ (categorization) ออกเป็นประเทศพัฒนา กับประเทศด้อยพัฒนา มิใช่เป็นการจัดแบ่งด้วยสภาพภูมิศาสตร์ แต่เป็นการจัดแบ่งตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันมากกว่า ฉะนั้นการจัดประเภท การแยกแยะต่างๆ จึงมิใช่เครื่องมือที่เป็นวิทยาศาสตร์ หรือเป็นกลางแต่อย่างใด แต่ในตัวของมันเองคือเทคนิควิธีการ และวิทยาการของอำนาจที่แบบขลแบบหนึ่ง เนื่องจากป้าย หรือฉลากจากการจัดประเภทเหล่านี้ (Labeling) จะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับ สถานภาพความสูงต่ำ บทบาทหน้าที่ อำนาจ ของสิ่งนั้นๆ เช่น การจัดประเภทภูมิปัญญา/ความฉลาดของคน (IQ) ก็เป็นการสร้างประเภทของคนขึ้นมา เช่น “คนสมองเลิศ” “คนฉลาด” “คนโง่” หรือการจัดแบ่งประเภทของคนในสังคมเป็น เด็ก ผู้หญิง ผู้ชาย ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ซึ่งในแต่ละประเภทของคนเหล่านี้ ก็จะมีการกำหนดบทบาท หน้าที่ สถานภาพเฉพาะให้แตกต่างออกไป หรือวาทกรรมว่าด้วยความบ้าของจิตเวช ก็เช่นเดียวกัน ได้นำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์เฉพาะชนิดใหม่ ให้กับคนในสังคมในศตวรรษที่ 19 เรียกว่า “คนบ้า” “อาชญากร” หรือบุคคลที่เป็นอันตรายต่อสังคม (the dangerous individual) เพราะก่อนหน้านี้ ไม่ปรากฏว่ามีการจัดประเภทคนแบบนี้ในวาทกรรมของจิตเวชแต่อย่างใด ในทำนองเดียวกัน ฟูโกได้แสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมถึงอำนาจที่แบบขลของวาทกรรมในการสร้างเอกลักษณ์หรือความเฉพาะเจาะจงให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคม (disciplining techniques) ในการศึกษา

เรื่องเทคนิควิธีการลงโทษของสังคมสมัยใหม่ หรือสังคมที่เน้นการควบคุมในรูปของการจัดระเบียบ วินัยว่า “ในระบบของวินัย เด็กๆจะถูกจัดระเบียบ หรือทำให้จำเพาะเจาะจงมากกว่าผู้ใหญ่ คนป่วย มากกว่าคนที่มีความสุขสมบูรณ์ แข็งแรง คนบ้ากับคนรัย มากกว่าคนปกติกับคนดี ในแต่ละกรณี บุคคลประเภทแรกในกลุ่มต่างๆที่กล่าวถึงข้างต้น จะถูกจัดระเบียบหรือทำให้มีลักษณะเฉพาะเจาะจง อย่างมากจากกลไกการควบคุมในอารยธรรมของเรา เมื่อสังคมต้องการจัดระเบียบคนที่มีสุขภาพ สมบูรณ์แข็งแรง คนปกติ หรือคนดี ก็จะกระทำในรูปของการเปรียบเทียบกับกลุ่มคนประเภทแรก โดยการดูว่าบุคคลนั้นๆ มีความเป็นเด็ก ความบ้า หรือความชั่วร้ายในตัวมากน้อยเพียงใด ศาสตร์และการวิเคราะห์เชิงจิตวิทยาทุกแขนง ต่างล้วนมีรากเหง้ามาจากกระบวนการจัดระเบียบหรือการสร้าง ความเฉพาะเจาะจงที่กลับหัวกลับหางแทบทั้งสิ้น” (Foucault, 1977: 193) นั่นคือยังมีความ เฉพาะเจาะจง ความเป็นส่วนตัว หรือมีเอกลักษณ์สูงเท่าใด ย่อมหมายความว่า ได้มีการจัดระเบียบหรือ ควบคุมในสิ่งนั้นมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย และผู้ที่อ่อนแอ ผู้ที่เสียเปรียบจะถูกจัดระเบียบควบคุม มากกว่าผู้ที่แข็งแรง

ดังนั้นในความเห็นของมิเชล ฟูโก(Michel Foucault) เอกลักษณ์และความหมายจึงเป็นเรื่อง ของการใช้อำนาจเข้าไปบังคับยึดเหนี่ยวให้เป็นวาทกรรมชุดหนึ่ง ขณะเดียวกันวาทกรรมชุดดังกล่าว ก็ จะเก็บบด บดบัง ปิดกั้น ขจัด หรือทำลายมิให้สิ่งที่แตกต่างไปจากเอกลักษณ์และความหมายของสิ่ง ที่วาทกรรมนั้นสร้างขึ้นปรากฏตัวขึ้น มากกว่าเป็นเรื่องของการผูกติดกันอย่างเหนียวแน่นของ คุณสมบัติเฉพาะบางอย่างในตัวของสิ่งเหล่านั้นเอง ที่ทำให้เป็นอย่างที่เป็นอยู่ อย่างที่นิยมเข้าใจกัน เช่นอวัยวะเพศกับความเป็นชาย หรือหญิง ผิวสีกับความเป็นคนขาว กับคนดำ บัตรประจำตัว ประชาชน หรือหนังสือเดินทาง กับ “ความเป็นพลเมือง” ในวาทกรรมความเป็นพลเมืองของรัฐ ประชาชาติปัจจุบัน เป็นต้น นั่นคือจารีตปฏิบัติและกฎเกณฑ์ของสังคมในรูปของวาทกรรมและ ปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในเรื่องนั้นๆต่างหาก ที่เป็นตัวกำหนดเอกลักษณ์และความหมายให้ เกิดขึ้น ดังนั้นเอกลักษณ์และความหมายจึงมีลักษณะลื่นไหล (elusive) เปลี่ยนแปลงไปตามวาทกรรม ที่สร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ไม่แน่นอน ตายตัว หยุตนิ่ง หรือที่เรียกว่า “discursive/narrative Identity” นั้นเอง

เมื่อเป็นเช่นนั้น เรื่องของวาทกรรมกับเรื่องของอำนาจและความรุนแรงจึงแยกกันไม่ออก มิเชล ฟูโก(Michel Foucault) กล่าวไว้อย่างชัดเจนในปาฐกถาน่าที่มีชื่อเสียง และถือเป็นงานหลักชิ้น หนึ่งที่สรุปรวบยอดความคิดของเขา เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 1970 ที่ Collège de France ว่า “เราจะต้อง เข้าใจวาทกรรมในฐานะที่เป็นความรุนแรงที่กระทำต่อสิ่งต่างๆ หรือในแทบทุกกรณี ในฐานะที่เป็น การกระทำ/ภาคปฏิบัติของวาทกรรม ที่เราบังคับ/ยึดเหนี่ยวให้กับโลกแห่งความจริง และใน ภาคปฏิบัติการณ์เองที่วาทกรรมได้สร้างเหตุการณ์และกฎเกณฑ์ต่างๆขึ้นมาบังคับใช้กับสิ่งต่างๆนั้น”

กล่าวอีกนัยหนึ่ง วาทกรรมเป็นมากกว่าเรื่องของภาษา คำพูดหรือการตีความ แต่เป็นเรื่องของอำนาจ และความรุนแรงที่แสดงออกมาในรูปของของภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในสังคม (discourse practices) หรือที่มิเชล ฟูโก(Michel Foucault) ได้กล่าวไว้ในอีกตอนหนึ่งว่า “ในทุกสังคม การผลิตวาทกรรมจะถูกควบคุม คัดสรร จัดระบบ และแจกจ่ายภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่พลิกแพลงเพื่อให้เรามองไม่เห็นถึง อำนาจ และอันตราย รวมถึงความน่าสะพรึงกลัวของวาทกรรม เพื่อให้วาทกรรมดังกล่าวดำรงความเหนือกว่า/ความเป็นเจ้าในสังคม สำหรับในสังคมปัจจุบัน กฎเกณฑ์ที่รู้จักกันดีก็คือการห้าม เช่นห้ามพูดในสิ่งนั้น ห้ามทำในสิ่งนี้” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 24-25) เช่นเดียวกับการห้ามผู้หญิงมิให้ทำสิ่งต่างๆที่ผู้ชายทำได้ ในระบบสังคมที่ผู้ชายเป็นผู้กำหนด

แหล่งที่สร้างกฎเกณฑ์เหล่านี้ที่สำคัญในสังคมในความเห็นของมิเชล ฟูโก(Michel Foucault) ได้แก่อำนาจ (power) ดังที่ได้กล่าวแล้ว แต่มิใช่อำนาจในรูปแบบที่ดิบและหยาบกร้าน ไร้กำลังเข้าบิบบังคับ แต่เป็นอำนาจที่ผ่านการขัดเกลาซักฟอกจนขาวสะอาดในรูปของ “ความรู้” (knowledge) ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ และก็มีใช้ความรู้แบบต่างๆไป และกว้างๆอีกด้วยแต่เป็นความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะ เช่น วิทยาศาสตร์ ชีววิทยา แพทย์ศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ อาชญวิทยา และความรู้ในเรื่องเพศ เป็นต้น กล่าวคือเงื่อนไขกฎเกณฑ์เฉพาะที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดขึ้นมา ตัวอย่างเช่น ในงานศึกษาถึงประวัติศาสตร์ว่าด้วยเรื่องเพศ มิเชล ฟูโก(Michel Foucault) ได้เปิดประเด็นคำถามที่ยากแก่การปฏิเสธถึงการดำรงอยู่ของอำนาจในสังคมว่า อำนาจเป็นที่ยอมรับก็เพราะสามารถปกปิดธาตุแท้/ความหยาบกร้านของมัน ความสำเร็จของอำนาจอยู่ที่ความสามารถในการปกปิดอำพรางกลไกในการทำงาน และกลไกที่สำคัญในการทำงานที่สำคัญของอำนาจก็มีใช้กฎหมายอย่างที่มีกนิมเข้าใจกัน แต่เป็นกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติต่างๆในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติของบรรดาผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายในรูปของวาทกรรมเฉพาะ/วาทกรรมวิชาการว่าด้วยเรื่องนั้นๆ เพราะฉะนั้น อำนาจจึงมิใช่วัตถุธรรมที่เราสามารถเข้าไปจับต้อง ยึดถือไว้ได้ เช่น สถาบัน โครงสร้าง หรือกำลัง แต่อำนาจคือปายหรือฉลากที่เราคิดให้กับ “สถานการณ์ที่สลับซับซ้อนของการต่อสู้ช่วงชิงเชิงยุทธศาสตร์ในสังคม” (a complex strategical situation in a particular society) ดังนั้น ประการแรกที่น่าสนใจเกี่ยวกับการนำเสนอของฟูโก จึงอยู่ที่การแสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้ ซึ่งไม่มีผู้ใดสนใจศึกษาปัญหานี้ว่าเป็นรูปธรรมและจริงจัง ประการที่สอง อยู่ที่การแสดงให้เห็นถึงด้านบวกของอำนาจ กล่าวคือในอดีตที่ผ่านมาอำนาจมักถูกมองในทางลบ เช่น อำนาจเป็นเรื่องของการกดขี่ บังคับ ควบคุม กักขัง ห้ามทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่สำหรับฟูโกแล้ว ความโดดเด่นของอำนาจอยู่ที่การสร้าง หรือการผลิต และสิ่งสำคัญที่อำนาจสร้างคือความรู้ เอกสิทธิ์ และความจริง ฟูโกเห็นว่าเราต้องยุติการมองหรือเข้าใจอำนาจในเชิงลบ ไม่ว่าจะเป็นการกีดกัน กดขี่ ตรวจสอบ บังคับ บิดเบือน หรือปิดบังอำพราง จริงๆแล้ว อำนาจสร้าง/ผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจสร้างความจริง สิ่งต่างๆในสังคม และสร้างพิธีกรรมให้กับสิ่งที่เรียกว่าความจริงด้วย ประการ

สุดท้ายอยู่ที่การชี้ให้เห็นถึงอันตรายของสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” และความอยากรู้อยากเห็นเป็นเรื่องของความรุนแรงและการทำลายล้าง มากกว่าเป็นเรื่องของความสงบสุข เพราะสำหรับความรู้แล้ว ไม่มีอะไรที่ถือเป็นการสูญเสีย/เสียสละที่ยิ่งใหญ่ ความรู้มีความสำคัญสูงสุด แม้แต่มนุษย์เองก็สามารถถูกลดทอนลงเป็นเพียงวัตถุหรือสิ่งที่ถูกศึกษา เพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของความรู้ได้

ในส่วนของการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) โดยสาระสำคัญแล้วก็คือ การพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการ ขึ้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และ รายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในการสร้างหรือกำหนด แนวคิด ความหมาย ตลอดจนกรอบคิดให้กับสิ่งต่างๆที่อยู่ในสังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำ (hegemony) ในการกำหนดแนวคิด ความหมาย หรือกรอบคิดว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อย่างเป็นไปอย่าง มีความเกี่ยวข้องกับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดจากการสร้าง รวมถึงการเก็บ/กด ปิดกั้น สิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมมีอย่างไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่ที่การพิจารณาค้นหาว่า ด้วยวิธีการหรือกระบวนการใดที่สิ่งต่างๆในสังคมถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อการศึกษา/เพื่อการพูดถึงของวาทกรรม (an object of discourse/ discursive object) นั่นก็คือการพิจารณาถึงภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมนั่นเอง วัตถุประสงค์ของวาทกรรมนี้ มิเชล ฟูโก(Michel Foucault) มิได้หมายถึงโลกวัตถุที่สามารถจับต้องได้ แต่หมายถึงชุดของความสัมพันธ์ที่มีความสลับซับซ้อนในสังคม (a complex group of relations) ที่เป็นตัวกำหนดการพูดถึงสิ่งนั้นๆ เช่น บรรดาสถาบันต่างๆในสังคม รวมตลอดถึงระบบเศรษฐกิจ กระบวนการทางสังคม แบบแผนพฤติกรรม จารีตปฏิบัติ เทคนิควิทยาการ ระบบการจัดประเภทแยกแยะต่างๆในสังคม แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือว่า ชุดของความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนนี้ มิได้ดำรงอยู่ในตัววัตถุประสงค์ของวาทกรรมหรือโลกแห่งความเป็นจริง แต่อยู่ภายนอกตัววัตถุประสงค์ของวาทกรรม และเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ของวัตถุประสงค์นั้นๆอีกต่อหนึ่งในรูปของวาทกรรม หรือที่เรียกว่า “a field of exteriority” หรือบรรดาปัจจัยเงื่อนไขต่างๆที่ก่อให้เกิดวาทกรรมขึ้นมา

ดังนั้นการพูดถึงการก่อตัวของวัตถุประสงค์ของวาทกรรมหรือสิ่งที่วาทกรรมพูดถึง ก็คือการพิจารณาศึกษาถึงชุดความสัมพันธ์ที่เป็นตัวกำหนดภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่บรรดาผู้เชี่ยวชาญในแขนงวิชาต่างๆ ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดขอบเขตของสิ่งที่พูด/สิ่งที่ศึกษาว่า จะพูดอย่างไร พูดเรื่องอะไร ใครเป็นผู้พูด จึงจะได้รับความหมาย สื่อสารกันรู้เรื่อง และเป็นที่ยอมรับในสังคม นอกจากนี้ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมยังสถาปนาผู้พูดให้มีอำนาจ/ความชอบธรรมในการพูดในเรื่องนั้นๆอีกด้วย เช่น หมอมีอำนาจ/ความชอบธรรมในการพูดถึงความเจ็บป่วย สุขภาพอนามัยคนไข้ หรือนักเศรษฐศาสตร์พูดถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น แต่มิได้หมายความว่าผู้พูด

เหล่านี้ สามารถพูดอะไรตามใจชอบ หรือมีอิสระเสรีในการในการพูด แต่ต้องพูดตามภายใต้กฎเกณฑ์ของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ

ดังนั้นสำหรับการวิเคราะห์วาทกรรมแล้ว มนุษย์หรือผู้พูดจึงเป็นเพียง “ร่างทรง” หรือผู้ที่กระทำตาม/ตอกย้ำ/ผลิตซ้ำ (enact) แนวคิด หรือความหมายของสิ่งที่พูด มากกว่าคิดค้นหรือสรรสร้างระบบ/กฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมา เพราะถ้าเป็นแบบหลัง ก็สื่อสารกับคนในวงการไม่รู้เรื่อง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้พูดสามารถพูดได้ภายใต้กรอบของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ เท่านั้น ดังนั้นวาทกรรมจึงเป็นตัวกำหนดว่าใครจะเป็นผู้พูด พูดอะไร พูดเมื่อไร และพูดอย่างไร ประโยคเดียวกัน ถ้าหากพูดโดยบุคคลที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน ต่างโอกาส ต่างสถานที่กัน ความหมายก็ไม่เหมือนกัน เช่น พูดกับคนไข้ในบริบทของการตรวจรักษา ย่อมมีความหมายและน่าเชื่อถือมากกว่าญาติของคนไข้ที่พูดประโยคเดียวกัน และยิ่งไปกว่านั้น ประเด็นสำคัญของการวิเคราะห์วาทกรรมมิได้อยู่ที่ว่า คำพูดนั้นจริงหรือเท็จ อย่างที่นักทฤษฎีแนวปฏิฐานนิยมและประจักษ์นิยม (positivists and empiricists) สนใจ แต่ความสนใจกลับอยู่ที่แนวคิด หรือความหมายชุดหนึ่งที่เป็นตัวกำกับให้การพูดนั้นเป็นไปได้มากกว่าเรื่องของข้อเท็จจริง แนวคิด หรือความหมายนั้นอยู่ในตัววาทกรรม อยู่ในภาคปฏิบัติกรของวาทกรรมมิใช่อยู่ภายนอกวาทกรรม เมื่อเป็นเช่นนั้น จุดแตกหักของการวิเคราะห์วาทกรรมจึงอยู่ที่ตัววาทกรรม และภาคปฏิบัติของวาทกรรม ไม่ใช่บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือวัฒนธรรมอย่างทีนิยมกระทำกันในแนวการวิเคราะห์แบบอื่นๆ ในเรื่องนี้ ฟูโกต์กล่าวว่า “วาทกรรมมิใช่ทางผ่านหรือที่แสดงออกหรือปกปิดของความปรารถนา แต่วาทกรรมคือตัวความปรารถนา และถ้าหากดูจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา วาทกรรมมิใช่เป็นเพียงผลลัพธ์อันเกิดจากการต่อสู้และการครอบงำ วาทกรรมคือตัวอำนาจที่ต้องเข้าไปจัดการ หรือยึดเอาไว้” (Michel Foucault อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร 2545: 30)

โดยทั่วไปแล้ว กระบวนการหรือขั้นตอนในการวิเคราะห์วาทกรรม จะเริ่มต้นด้วยคำถามที่ดูเหมือนง่ายและมีความเป็นรูปธรรมสูงว่า อะไรคือสิ่งที่กำลังพูดถึงหรือกำลังศึกษา หรือวาทกรรมของสิ่งนั้นคืออะไร เช่นการวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชาย ก็จะเริ่มด้วยคำถามที่พื้นๆที่สุดและดูเหมือนง่ายที่สุดว่า “อะไรคือสิ่งที่เรียกว่า มิติหญิงชาย (what is gender?)” แต่การตั้งคำถามดังกล่าวของแนวการวิเคราะห์วาทกรรม มิใช่ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการสร้างหรือกำหนดคำนิยามที่แน่นอนตายตัว ชัดเจน และสามารถวัดค่าในเชิงปริมาณได้ให้กับสิ่งที่ศึกษา หรือพูดถึง อย่างความพยายามของนักทฤษฎีแนวปฏิฐานนิยมและประจักษ์นิยมที่เรียกว่า “คำนิยามเชิงปฏิบัติการ” (operation definition) แต่เป็นการตั้งคำถามเพื่อต้องการตรวจสอบหรือสืบค้นว่าเอกลักษณ์และความหมายของสิ่งที่เรียกว่า หรือที่เรียกว่า หรือที่ถือว่า “มิติหญิงชาย” นั้นถูกสร้างขึ้นมาอย่างไรและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง (formation and transformation) ระยะแรกเรียกกระบวนการสืบค้นนี้ว่า

“genealogy” ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนและเรียกใหม่ว่า “กระบวนการในการทำให้สิ่งต่างๆกลายเป็นประเด็นปัญหาที่ต้องได้รับการศึกษา หรือพูดถึง” (problematization) ยิ่งไปกว่านั้น การหาความหมายของการวิเคราะห์วาทกรรม ยังมีใช้การขุดหรือเจาะลงลึกเพื่อค้นหาความหมายที่ซ่อนเร้นหรือปกปิดอยู่ในสิ่งที่ศึกษาอย่างวิธีการของนักทฤษฎีแนวการตีความ (hermeneutics) หรือนักทฤษฎีแนวโครงสร้างนิยม (structuralisms) กระทำกัน แต่เพื่อศึกษาถึงชุดของแนวคิด หรือความหมายที่เป็นตัวกำหนด หรือสร้างความหมาย (forms) ให้กับสิ่งที่เรียกว่า “มิตินุญชาย” ในรูปของวาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยมิตินุญชาย ฟุโกเรียกวิธีการศึกษาแบบนี้ว่า “archaeology”

ในการตั้งคำถามที่เรียบง่ายและพื้นๆว่า สิ่งนั้น สิ่งนี้คืออะไร เพื่อค้นหาวาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ นอกจากจะทำให้เห็นถึงการโยงใยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่สิ่งนั้นดำรงอยู่แล้ว ยังทำให้เห็นถึงความสิ้นไหลเปลี่ยนแปลงมากกว่าเอกภาพแน่นอน หรือความตายตัวของสิ่งนั้นๆในสังคมด้วยว่าเป็นเพียงผลผลิตของวาทกรรมชุดหนึ่งเท่านั้น ในส่วนของมิตินุญชาย คำถามที่ว่าอะไรคือ “มิตินุญชาย” นั้น จะช่วยให้เราเห็นถึงโยงใยของอำนาจในสังคมและระหว่างสังคมว่าใครมีอำนาจ/ความชอบธรรมที่จะพูดถึงเรื่องของมิตินุญชาย และพูดอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เช่นด้วยวิธีการใดและด้วยเหตุผลอะไรที่ผู้ที่มีมุมมองแบบ “ชายเป็นใหญ่” จึงสามารถผูกขาดพูดถึงเรื่องของการพัฒนาผู้หญิง ที่ไม่เคยมีมุมมองของผู้หญิงเองเลย และยังเป็นการพูดถึงปัญหาของผู้หญิง มีสาเหตุมาจากผู้หญิงเองในแบบเดียวกันด้วย ยิ่งไปกว่านั้นบรรดาผู้คนที่มุมมองเช่นนี้เหล่านั้นยังทำตัวเสมือน “ผู้พิพากษา” ที่กำหนดตัดสินว่าอะไรคือการพัฒนาผู้หญิงอีกด้วย

เมื่อรู้อย่างคร่าวๆว่าสิ่งที่ต้องการศึกษาหรือพูดถึงคืออะไรแล้ว ด้วยการคว้ามุมแนวคิด ความหมาย หรือกรอบคิดอะไรกำหนดการพูด การคิด การเขียน ในเรื่องนั้นๆ ขั้นตอนต่อไปของการวิเคราะห์ก็จะดูว่าสิ่งที่ว่านั้นมีหน้าที่ หรือบทบาทอย่างไรในสังคม ก็คือการดูภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในเรื่องนั้น ซึ่งจะช่วยให้เราเห็นถึงโยงใย/เครือข่ายของสภาพสังคมที่วาทกรรมชุดนั้นดำรงอยู่ว่ามีรายละเอียด เล่ห์สนกลในอย่างไรบ้าง คล้ายกับที่ ซูซาน บอร์ดโด (Bordo, 1993) ได้แสดงให้เห็นอย่างน่าสนใจในการศึกษาเรื่อง “เรือนร่างสตรี” (Female Bodies) ของเธอว่า ในสังคมตะวันตก มีกระบวนการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “เรือนร่างที่สวยงาม” (Perfect Bodies) อย่างไร ทำไมเรือนร่างสตรีที่ถือว่ากันว่า “สวย” ในสังคมตะวันตกจึงต้องเป็นแบบนั้น เช่น ผอมสูง มีส่วนเว้า ส่วนนูนเฉพาะที่เป็นต้น ด้วยวิธีการและกระบวนการใดที่ร่างกายสตรีเฉพาะบางประเภท ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่น่าตื่นตาตื่นใจในการเสพย์ด้วยสายตาของเพศชาย และจากการศึกษาเรื่องเรือนร่างสตรีที่สวยงามนี้เอง บอร์ดโดได้แสดงให้เห็นว่ามีวาทกรรมชุดหนึ่งกำกับความสวยของเรือนร่างผู้หญิง ด้วยการสืบค้นกลับไปเพื่อชี้ให้เห็นว่าเรือนร่างสตรีที่พึงปรารถนานั้นเป็นผลรวมหรือการตกผลึกของพลังอำนาจต่างๆที่

สลบซับซ้อนในสังคมตะวันตก และมีภาคปฏิบัติภารกิจจริงของวาทกรรมว่าด้วยเรือนร่างสตรีที่สวยงาม เช่น ต้องมีวิธีการควบคุมน้ำหนัก การออกกำลังกาย รวมตลอดถึงการทำศัลยกรรมตกแต่งเพื่อให้ดู “สวย” ตามเกณฑ์ว่าด้วยความสวยที่วาทกรรมกำหนดขึ้น และในทำนองเดียวกัน เฮสส์-ไบเบอร์ (Hesse-Biber) ได้ชี้ให้เห็นว่าวาทกรรมว่าด้วยเรือนร่างสตรีที่สวยงามในปัจจุบันนำไปสู่ลัทธิบูชาความผอมว่าคือความสวย (thinness is beauty) และนำไปสู่ธุรกิจการค้าแบบต่างๆ เพื่อจัดการกับเรือนร่างผู้หญิงให้ผอม พร้อมนำไปสู่พฤติกรรมการกินอาหารที่ไม่ถูกต้อง เช่นการอดอาหารเพื่อให้ผอม หรือการกินอาหารตามใจตนเอง แล้วอาเจียนออกมาภายหลังเพื่อไม่ให้อ้วน อันนำมาสู่การเป็นโรคที่ร้ายแรงถึงแก่ชีวิต เป็นต้น

ภาคปฏิบัติภารกิจของวาทกรรมเฉพาะด้านที่สำคัญๆในสังคม (serious speech acts) นั้นคือได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การวิเคราะห์วาทกรรมไปสู่เรื่องของการศึกษากระบวนการในการสร้างหรือเรียกว่าการสถาปนาตัวตนของคนในสังคม (modes of subjectivities) มากกว่าเรื่อง แนวคิด หรือกรอบคิด ในเรื่องนั้นๆ ซึ่งถือเป็นสาระสำคัญของวิธีการศึกษาที่เรียกว่า “archaeology” เพราะฟูโกเริ่มตระหนักชัดว่า สุขยอดของอำนาจและการครอบงำอยู่ที่การสร้างตัวตน การทำให้มนุษย์กลายเป็นตัวตนใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ แต่เปลี่ยนแปลงไปตามเทคนิควิทยาการในการสร้างตัวตนให้กับมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย หรือที่เรียกว่า “technologies of the self” นั่นคือเทคนิควิทยาการเกี่ยวกับตัวตนของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย สร้างเอกลักษณ์ และความเป็นตัวตนของมนุษย์แตกต่างกันไป เช่นในยุคสมัยของกรีกและโรมัน “การดูแลตัวเอง” มีความสำคัญมาก เพราะถ้าหากสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงก็สามารถช่วยเหลือผู้อื่น และสังคมได้ แต่ในยุคต่อมา เทคนิควิทยาการเกี่ยวกับตัวตนของมนุษย์ได้เปลี่ยนไปสู่เรื่องการ “รู้จักตัวเอง” ซึ่งผุดขึ้นมาดั่งเรื่อง “การดูแลตัวเอง” ด้วยการทำให้เห็นว่าการเน้นการดูแลตัวเองเป็นการเห็นแก่ตัว ไม่เสียสละและขาดการรับผิดชอบ แต่ “การรู้จักตัวเอง” ก็มาพร้อมกับเรื่องของอำนาจและการทำให้สยบยอม เพราะการรู้จักตัวเองต้องกระทำการละทิ้งการเป็นตัวของตัวเอง (self-renunciation) การเข้มงวดกับตัวเอง (asceticism) และการเจียมตัวรู้จักฐานะตัวเอง เช่นมนุษย์ไม่ใช่พระเจ้า เป็นต้น หรือการที่ผู้หญิงถูกครอบงำ หรือถูกทำให้เชื่อในการทำงานบ้านและเลี้ยงลูกให้ดี ไม่ต้องออกไปทำงานข้างนอกบ้าน แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปผู้หญิงจำเป็นต้องไปทำงานนอกบ้าน เพราะเศรษฐกิจ แต่ผู้หญิงก็ยังคงถูกทำให้เชื่อว่างานบ้านและเลี้ยงลูกเป็นหน้าที่ที่ต้องทำให้ดี ในขณะที่เดียวกันก็ต้องทำงานนอกบ้านด้วย

นอกจากนั้นเทคนิควิทยาการเกี่ยวกับตัวตนของมนุษย์ ยังนำไปสู่การเล่นเกมที่ด้วยความจริง (a truth game) ที่น่าสนใจอย่างมากด้วย ดังที่ฟูโกได้ชี้ให้เห็นว่าในศาสนาคริสต์ยุคแรกๆ เป็นศาสนาแห่งการปลดปล่อย สามารถเปลี่ยนแปลงคนจากสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะหนึ่งได้ เช่น จากคนบาปที่ทำความผิดไปสู่การมีชีวิตใหม่ผ่านเทคนิควิธีการสารภาพบาป หรือจากความตายไปสู่

ความเป็นอมตะผ่านเงื่อนไข กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ศาสนาคริสต์กำหนดขึ้น ฉะนั้น นอกจากศรัทธาแล้ว สิ่งศาสนาคริสต์สร้างให้เกิดขึ้นก็คือ “ความจริง” ชุดหนึ่งที่เป็นจริงด้วยเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ต่างๆที่ศาสนาคริสต์กำหนดให้เป็นจริง เช่นในฐานะที่เป็นคริสตศาสนิกชน จะต้องเชื่อว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้จริง ในศาสนาคริสต์ ต้องเชื่อในความเป็นจริงของกัมภีร์ไบเบิล และที่สำคัญที่สุดต้องเชื่อว่าตัวเองเป็นใคร มีความรู้สึกอย่างไร ยอมรับความผิดและพร้อมจะเปิดเผย และสารภาพความเป็นตัวตนของตนต่อพระผู้เป็นเจ้าของหรือผู้อื่น เพื่อชำระล้างจิตวิญญาณของตนเองให้สะอาด จะได้เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าของได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ความจริงของศาสนาคริสต์ก็คือความจริงเกี่ยวกับตัวตนของคนที่น่าเชื่อถือศาสนาคริสต์นั่นเอง

แต่นั่นก็มิได้หมายความว่า มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ไม่ได้ให้ความสำคัญของการกำหนดแนวคิด หรือกรอบคิดในเรื่องนั้นๆอีกต่อไป ตรงกันข้ามฟูโกเพียงต้องการเน้นย้ำให้เห็นว่ายังมีภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่สำคัญมากอีกชุดหนึ่งในสังคมมนุษย์ ที่ยังไม่ได้รับความสนใจศึกษาสืบค้น และตรวจสอบอย่างแท้จริง นั่นคือ ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วย ตัวตนของเราเอง ยกตัวอย่างเช่น ตัวตนชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “คนมีศีลธรรม” (an ethical subject) เพื่อแสดงให้เห็นว่าเรื่องของศีลธรรมนั้นมิใช่มีความหมายเพียงแค่ว่า ถึงการกระทำตามกฎเกณฑ์ และมาตรฐานทางศีลธรรมล้วนๆ แต่เป็นเรื่องของการสร้างเอกลักษณ์ หรือตัวตนของคนในสังคมอีกด้วย เนื่องจากในทางปฏิบัติจริง มีช่องว่างที่กว้างมากระหว่างกฎเกณฑ์ กฎหมาย และคุณค่าทางศีลธรรม กับการกระทำและการปฏิบัติจริง เพราะกฎเกณฑ์ กับการปฏิบัติจริงเป็นคนละเรื่องกัน และช่องว่างนี้เองที่ทำให้เกิดสนามหรือเครือข่ายโยงใยของวาทกรรมว่าด้วยศีลธรรมขึ้นมา เปิดโอกาสให้คนในสังคมมีอิสระที่จะเคลื่อนไหวว่าจะทำตัวเป็น “ผู้มีศีลธรรม” มากน้อยกว่ากันเพียงใด และด้วยวิธีการใด ภายใต้กฎเกณฑ์และมาตรฐานทางศีลธรรมดังกล่าว เพราะฉะนั้นการมีศีลธรรม จึงมิใช่เรื่องของความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอย่างที่นิยมเข้าใจกันเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่แยกไม่ออกจากกระบวนการในการสร้างตัวตนให้กลายเป็นผู้มีศีลธรรมขึ้นมา เพราะคนเราสามารถทำตัวให้เป็นผู้มีศีลธรรมได้ด้วยเหตุผลและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันมากมาย เช่น เพื่อให้เกิดการยอมรับ เพื่อเป็นนายของตัวเองเพราะสามารถควบคุมกิเลสตัณหาของตัวเองได้ เพื่อต้องการปลื้มใจ เพื่อพาตัวเองออกไปจากโลกที่วุ่นวาย หรือเพื่อขึ้นสวรรค์หลังจากตายไปแล้ว เป็นต้น นั่นคือนอกจากกฎเกณฑ์ซึ่งถือเป็นสาระสำคัญของวิธีการศึกษาแบบ “Archaeology” แล้ว ยังให้ความสำคัญกับความเป็นประวัติศาสตร์ (genealogy/historicity) และเครือข่ายโยงใยของกระบวนการสร้าง สิ่งที่เราเรียกว่า “ความมีศีลธรรม” อีกด้วย มิเชล ฟูโก (Michel Foucault)กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “ ไม่มีการกระทำที่มีศีลธรรมแบบใด ที่ไม่ได้อ้างอิงกฎเกณฑ์ หรือไม่มีมาตรฐานทางศีลธรรมใด ที่ไม่นำไปสู่การสร้างตัวตนแบบหนึ่งขึ้นมาในฐานะที่เป็นผู้มีศีลธรรม และจะไม่มีการสร้างคนที่มีศีลธรรมขึ้นมา หากปราศจากซึ่งระบบ หรือกระบวนการในการสร้างตัวตนที่เป็นตัวกำหนดการประพฤติปฏิบัติตัวแบบ

หนึ่ง การกระทำที่มีศีลธรรม จึงแยกไม่ออกจากบรรดารูปแบบต่างๆในการสร้างตัวตน” (Michel Foucault, 1985: 28) ดังนั้นเรื่องของความมีศีลธรรม รวมถึงเรื่องอื่นๆในสังคม จึงแยกไม่ออกจากเรื่องของ พฤติกรรม/การกระทำ กฎเกณฑ์ และกระบวนการในการสร้างตัวตนให้กลายเป็นผู้มีศีลธรรม ขึ้นมา การให้ความสำคัญกับเรื่องของการกำหนดแนวคิดหรือกรอบคิดเพียงอย่างเดียวอย่างวิธีการศึกษาแบบ “archaeology” จึงไม่เป็นการเพียงพอ แต่ต้องเพิ่มเติมด้วยการให้ความสำคัญกับกระบวนการในการสร้างตัวตนในฐานะที่ผู้มีศีลธรรมด้วย

จากที่กล่าวมาในเรื่องของวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่าการนำเอาการวิเคราะห์วาทกรรมมาใช้กับการศึกษามิติหญิงชาย จะช่วยให้เราเห็น “ธาตุแท้” ของสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” ว่ามีใช้เกี่ยวกับ บทบาทหน้าที่ของผู้หญิง บทบาทหน้าที่ของผู้ชาย การแบ่งงานกันทำ ความสงบสุขในสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่มิติหญิงชายในตัวของมันเองเป็นเรื่องของการต่อสู้ที่หลากหลายและรอบด้าน เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมาย และการดำรงอยู่ของสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” ในรูปของวาทกรรมมิติหญิงชาย จากนั้นก็พยายามสถาปนาวาทกรรมชุดดังกล่าวให้เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมและระหว่างสังคม เพื่อเปลี่ยนสถานภาพจากวาทกรรมชุดหนึ่งในเครือข่าย/โยงใยของกลุ่มวาทกรรมในสังคม สู่การเป็นวาทกรรมเฉพาะด้าน (the individualization of discourse) นั่นคือ แม้ว่าวาทกรรมเองก็หนีไม่พ้นเรื่องของเทคนิควิธีการจัดระเบียบหรือการสร้างความเฉพาะเจาะจง (individualizing techniques) ดังนั้นเรื่องของมิติหญิงชาย จึงมีใช้เรื่องของ บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงชาย การแบ่งงานกันทำ หรือการจัดบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสม อย่างที่พยายามจะให้เข้าใจกัน แต่มิติหญิงชายเป็นเรื่องของอำนาจ และการต่อสู้ เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้าง หรือกำหนด แนวคิด ความหมาย หรือกรอบคิดชุดหนึ่งขึ้นมา เพื่อใช้เป็นกรอบในการ พูดถึง เขียนถึง อธิบาย ทำความเข้าใจตัดสินสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” มากกว่า ดังนั้นการวิเคราะห์วาทกรรม ก็คือการสืบค้นเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างชุดของปฏิบัติการของวาทกรรมต่างๆ ในสังคมว่าแต่ละภาคปฏิบัติการมีความสัมพันธ์กันอย่างไร หรือเรียกว่า “สนามวาทกรรม” (discursive field)

อย่างไรก็ดีในการวิเคราะห์วาทกรรมในงานวิจัยนี้จะไม่กระทำในลักษณะของความหมายที่ยกให้วาทกรรมมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาด ในฐานะที่เป็นตัวกำหนด หรือสร้างความหมายและการดำรงอยู่ให้กับสิ่งต่างๆในสังคมแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่การวิเคราะห์วาทกรรมในงานวิจัยนี้ จะมีพื้นที่ให้กับโลกแห่งความจริงด้วยว่าสามารถมีปฏิกิริยาโต้ตอบ ต่อต้าน ขัดขืน หรือส่งเสริมวาทกรรมได้ด้วย นั่นคืองานวิจัยนี้จะพยายามแสดงให้เห็นถึงบทสนทนาระหว่างวาทกรรมว่าด้วยมิติหญิงชาย กับกลุ่มผู้หญิง ในฐานะที่เป็นตัวของตัวเอง ไม่ใช่ในฐานะที่เป็นวัตถุที่ถูกชี้หน้า ศึกษา หรือพูดถึงของวาทกรรมฝ่ายเดียว กล่าวคือ จะไม่ปล่อยให้วาทกรรมทำอะไรตามใจชอบ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การ

วิเคราะห์ว่าททกรรมในครั้งนี้ มิได้มองโลกแห่งความจริงของผู้หญิง ว่าเป็นเพียงกระดาดปลาที่รออยู่
 นิ่งๆ เพื่อให้ว่าททกรรมมิติหญิงชายเข้าไปจับเขียน หรือทำอะไรตามใจชอบ แต่กินอำนาจและความ
 เป็นตัวของตัวเองให้กับผู้หญิง ปลดปล่อยผู้หญิงจากการเป็นวัตถุที่ถูกศึกษาหรือถูกพูดถึง หรือวัตถุ
 ธรรมของว่าททกรรมมิติหญิงชาย ผู้การเป็นตัวแสดง หรือผู้กระทำ (agent) อีกครั้งหนึ่ง สารสำคัญ
 ของการวิเคราะห์ว่าททกรรมมิได้จำกัดอยู่ที่การค้นหามีการพูดอะไร(what)เกี่ยวกับมิติหญิงชาย แต่
 ความสนใจกลับอยู่ที่การสืบค้นว่ามี การพูดถึงมิติหญิงชายอย่างไร (how) มากกว่า การถามคำถาม
 ด้วยวิธีการ หรืออย่างไร (how) สามารถทำให้วิธีการวิเคราะห์ว่าททกรรมมีความชัดเจน และเป็น
 รูปธรรมมากขึ้นด้วย ดังที่มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ได้แสดงให้เห็นในการวิเคราะห์เรื่องอำนาจ
 (Michel Foucault, 1982) กล่าวคือ แทนการวิเคราะห์ตัวอำนาจตรงๆ ซึ่งมีความเป็นนามธรรมสูงและ
 จับต้องไม่ได้ ฟูโกกลับหันมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relations) และการใช้อำนาจ
 (the exercise of power) หรือภาคปฏิบัติของการใช้อำนาจ นั่นเอง และจากการวิเคราะห์การใช้อำนาจ
 แสดงให้เห็นว่าอำนาจไม่ใช่เรื่องของความรุนแรง หรือความเห็นพ้องต้องกันเสมอไป แต่อำนาจเป็น
 เรื่องของการกระทำ (action) และการใช้อำนาจที่สำคัญคือการสร้างโอกาสหรือความเป็นไปได้ให้เกิด
 บางอย่างขึ้น เช่นการใช้อำนาจปกครอง ก็คือการสร้างโอกาสหรือความเป็นไปได้ให้เกิดการกระทำ
 บางอย่างกับประชาชนในสังคม เช่นการกระทำต่อเด็ก สตรี ครอบครัว ชุมชน หรือประเทศในทาง
 ใดทางหนึ่ง เป็นต้น

นอกจากนี้การวิเคราะห์ว่าททกรรมมิติหญิงชาย ในฐานะที่เป็นการสร้างว่าททกรรมชุดหนึ่ง
 เรื่องราวของมิติหญิงชายจึงมิใช่เรื่องของ บทบาทผู้หญิง ผู้ชาย การแบ่งงานกันทำ ความรู้เรื่องผู้หญิง
 ความจริง ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงล้วนๆ อย่างที่เคยเข้าใจกัน แต่เป็นเรื่องราวของการต่อสู้เพื่อช่วงชิง
 การนำในการสร้าง และกำหนดแนวคิด ความหมาย ตลอดจนกรอบคิดว่าอะไรคือสิ่งที่ต้องการให้เป็น
 อะไรที่ไม่ต้องการให้เป็น ในรูปของว่าททกรรมมิติหญิงชาย และการทำให้ว่าททกรรมที่สร้างขึ้นมา
 เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง ดังที่ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) นักทฤษฎี แนววิพากษ์สังคม (critical
 theory) ที่โดดเด่นผู้หนึ่งกล่าวไว้ว่าในกรณีของสิ่งที่เรียกว่า “ข้อเท็จจริง”(fact) ว่าจริงๆแล้วถูกสร้าง
 หรือกำหนดขึ้นโดยมาตรฐาน หรือแนวคิดชุดหนึ่งมากกว่าเป็นจริงโดยตัวของมันเอง ในทำนอง
 เดียวกัน ฟูโกได้พูดถึงกระบวนการในการสร้าง หรือสถาปนา หรือทำให้กลายเป็น “เหตุการณ์” หรือ
 “ประเด็นปัญหา” ขึ้นมาของสิ่งต่างๆในสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นว่า ไม่มีสิ่งใดชัดเจน
 และชัดเจนในตัวของมันเอง จะมีก็แต่ทำให้ชัดเจนผ่านมาตรฐาน หรือแนวคิด หรือเงื่อนไขบางชนิด
 การวิเคราะห์ที่เรียกว่า “เหตุการณ์” และ “การทำให้กลายเป็นประเด็นปัญหา” ทำให้เห็นว่าสิ่ง
 ต่างๆในสังคมเป็นเรื่องของการสร้างหรือสถาปนาขึ้นของว่าททกรรม มากกว่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ
 ฉะนั้นมิติหญิงชายกับกระบวนการในการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” จึงเป็น “เหตุการณ์” หรือ
 “ประเด็นปัญหา” หนึ่งในที่แยกไม่ออกจากเรื่องของอำนาจ ความรู้ และความจริง เมื่อทัศนะที่มีต่อสิ่ง

ที่เรียกว่า “มิตินิยาม” เปลี่ยนไป คำถามที่ถามก็เปลี่ยนไปด้วย เช่นเรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถามว่า ความหมายหรือคำนิยามว่าด้วยมิตินิยามที่ดำรงอยู่ในขณะใดขณะหนึ่งนั้น เป็นคำนิยามของใคร และทำไมจึงต้องนิยามในลักษณะนั้น การนิยามดังกล่าวปิดกั้น หรือเชิดชูคนกลุ่มใดในสังคมหรือไม่ อย่างไร ด้วยเหตุผล และวิธีการใด เป็นต้น

นอกจากนี้การวิเคราะห์วาทกรรมช่วยให้เราสามารถ สงสัย ตั้งคำถาม และตรวจสอบสิ่งต่างๆ ในสังคม ทำให้สิ่งเหล่านั้นกลายสภาพเป็น “ประเด็นปัญหา” ที่ต้องได้รับการตรวจสอบอย่างวิพากษ์รุนแรง หรือที่วิลเลียม คอนนอลลี (William Connolly, 1983) เรียกว่า “contestability” มากกว่าเป็นสิ่งที่คุ้นเคย เคยชิน และยอมรับโดยปราศจากการตั้งคำถาม หรือตรวจสอบ นั่นคือสำหรับการวิเคราะห์วาทกรรมแล้วไม่มีสิ่งใดที่ได้รับการยกเว้น หรือยอมรับโดยปราศจากการตั้งคำถาม หรือการตรวจสอบ เพียงเพราะเป็นธรรมชาติ ที่นิยมอ้างถึงในการพูดถึงผู้หญิงผู้ชายในสังคม หรือแม้กระทั่ง เพียงเพราะเป็น “ความจริง” อย่างวิธีการวิเคราะห์แบบอื่นๆ ไม่มีกรทักท้วงมองข้าม หรือ คำนวณรูป ขณะเดียวกันก็ไม่มองสิ่งต่างๆ ในฐานะที่หยุดนิ่ง เป็นเอกภาพ แน่นนอน และตายตัว แต่สิ้นไหลเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาขึ้นกับการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำในการนิยาม หรือสร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆ มากกว่าทำให้เกิดการสนทนาระหว่างวาทกรรมกับสิ่งที่วาทกรรมพูดถึง และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือว่า การวิเคราะห์วาทกรรมนี้จะเปิดพื้นที่หรือเวทีใหม่สำหรับการต่อสู้ในสังคมให้กว้างไปจากเดิม

1.4 มิตินิยามในฐานะที่เป็นวาทกรรม (Gender as Discourse)

การวิเคราะห์มิตินิยามในฐานะที่เป็นวาทกรรม ซึ่งการวิเคราะห์ในแนวนั้นแตกต่างไปจากการวิเคราะห์แบบที่เน้นทฤษฎีหรืออุดมการณ์ กล่าวคือ การวิเคราะห์วาทกรรมมิได้แยกอย่างเด็ดขาดระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “ทฤษฎีกับโลกแห่งความเป็นจริง ระหว่างอุดมการณ์กับความจริง หรือระหว่างสิ่งที่ป็นนามธรรม กับสิ่งที่ป็นรูปธรรม ” แต่การวิเคราะห์วาทกรรมช่วยให้เราสามารถจับภาพทั้งสองนี้ได้พร้อมๆ กัน เพราะวาทกรรมในตัวเอง คือที่รวมของสิ่งเหล่านี้ไว้ด้วยกันในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม นอกจากนี้การวิเคราะห์วาทกรรมช่วยให้เราตระหนักว่า เรื่องของจุดยืน ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ ความหมาย ฯลฯ ของคนในสังคมนั้น มิใช่เป็นเรื่องของการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ หรือเป็นการตกผลึกทางความคิด หรือเป็นผลมาจากการโต้แย้งถกเถียงในเชิงเหตุผล หรือตรรกะล้วนๆ แต่สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากการกำหนดแนวคิดนั้นขึ้นมาของวาทกรรมชุดหนึ่งที่บุคคลนั้นรับมา และถือไว้ นั่นคือวาทกรรมเป็นตัวกำหนดจุดยืน ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ ความหมาย ฯลฯ ของเรามากกว่าตัวเราเองเป็นผู้กำหนดสิ่งเหล่านี้ดังที่เข้าใจกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ จุดยืน ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้

ความหมาย ฯลฯ ของคนในสังคมกับสิ่งที่เรียกว่า “มิตินิยาม” จึงขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นรับวาทกรรมว่าด้วยมิตินิยามแบบใด และนี่คือความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่าวาทกรรม และการวิเคราะห์วาทกรรม

เมื่อเป็นเช่นนี้ การวิเคราะห์ “มิตินิยาม” ในฐานะที่เป็นวาทกรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็น เพราะจะช่วยให้เราเห็นว่ามิตินิยามในฐานะที่เป็นวาทกรรม ก็คือ ระบบ กฎเกณฑ์ และกระบวนการในการสร้างเอกลักษณ์ และความหมายชนิดหนึ่งขึ้นมา นอกจากนี้ การวิเคราะห์วาทกรรมยังช่วยให้เรามอง “อุดมการณ์ หรือความเชื่อ” ในฐานะที่เป็นทัศนคติหนึ่ง (perspective) เท่านั้น ไม่ใช่ความจริงสูงสุด หรือสัจธรรม ความเข้าใจนี้ ทำให้เราเริ่มตระหนักถึงความรุนแรงของสิ่งที่เรียกว่า “มิตินิยาม” ได้เด่นชัดขึ้น เพราะเมื่อ อุดมการณ์ หรือความเชื่อมิได้มีฐานะเป็นความจริงสูงสุดอีกต่อไป แต่มีสถานภาพเพียงทัศนคติหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นการที่จะทำให้ทัศนคติกลายเป็นอุดมการณ์หรือความเชื่อ อันเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง จนกลายเป็น “ความจริง” ขึ้นมาได้ นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงมิได้ที่จะต้องใช้ความรุนแรงและอำนาจในรูปแบบต่างๆ เข้าบังคับยึดเหนี่ยวให้เป็นในทำนองเดียวกัน อุดมการณ์หรือความเชื่อเกี่ยวกับมิตินิยามก็มิใช่ความจริงสูงสุด แต่เป็นเพียงทัศนคติหนึ่ง ไม่มีความเป็นสากลหรือเป็นธรรมชาติแต่อย่างใดทั้งสิ้น

การมองมิตินิยามในฐานะที่เป็นวาทกรรม อำนาจ และความรุนแรง ยังช่วยให้มีมุมมองที่ฉีกแนวไปจากการรับรู้แบบที่ดำรงอยู่ และความเข้าใจนี้จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการขบคิดเกี่ยวกับ การพัฒนาวาทกรรมในรูปแบบอื่นๆต่อไป เพราะจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาวาทกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่วิพากษ์และท้าทาย และในที่สุดจะนำไปสู่การสร้างวาทกรรมที่มีที่วางใจกับความแตกต่าง และหลากหลาย มากกว่าวาทกรรมมิตินิยามแบบที่ดำรงอยู่ ที่ต้องการลดทอนความแตกต่างและความหลากหลายลงให้เป็นเพียงความเหมือนกัน ดังนั้นการวิเคราะห์มิตินิยามในฐานะที่เป็นวาทกรรม ประการแรกจึงอยู่ที่การชี้ชวน หรือแสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการสร้าง หรือสถาปนาความเป็นเจ้า (hegemony) ของมิตินิยามชุดหนึ่ง จนกลายเป็นวาทกรรมหลัก (dominant discourse) ว่ามีรายละเอียดขั้นตอน ความสลับซับซ้อน และความเป็นมาอย่างไรบ้าง ประการที่สอง ได้แก่การชี้ชวนให้เห็นถึงความแยบยลของอำนาจและการครอบงำที่แฝงเร้นเข้ามาในรูปแบบของ “อุดมการณ์ หรือความเชื่อ” และ “ความจริง” เกี่ยวกับมิตินิยาม นั่นคือหัวใจของการวิเคราะห์มิตินิยามในฐานะที่เป็นวาทกรรมอยู่ที่การแสดงให้เห็นรายละเอียด ขั้นตอน ความสลับซับซ้อน และความเป็นมาของบรรดาเงื่อนไขต่างๆ ที่นำไปสู่การก่อตัว/การเกิด และภาคปฏิบัติ การจริงของวาทกรรมมิตินิยามชุดหนึ่ง โดยผ่านทางสถาบันทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง และประการที่สามเป็นการชี้ชวนให้เห็นถึงผลกระทบหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำจากภาคปฏิบัติของวาทกรรมชุดนั้นด้วย ในการศึกษานี้ก็ควรจะศึกษาถึงผลกระทบจากภาคปฏิบัติ

การของวาทกรรมโดยผ่านสถาบันทางสังคม โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา หรือโรงเรียน ซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญในการกำหนดกฎเกณฑ์ มาตรฐานทางสังคม รวมถึงจารีตปฏิบัติ รวมถึงสถาบันอื่นทั้งในด้านศาสนา เศรษฐกิจ และการเมืองว่าส่งผลกระทบต่อผู้หญิงอย่างไร

นั่นก็คือการวิเคราะห์มิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรม ช่วยให้สามารถปะทะตัวกับสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” ได้โดยตรงเพราะที่ผ่านมามีความพยายาม พุดถึง เขียนถึง ขบคิด หรือวิเคราะห์มิติหญิงชายในแง่มุมต่างๆที่แตกต่างกันไป แต่ก็ยังไม่มีความพยายามใดที่สามารถตั้งคำถามกับตัวมิติหญิงชายได้ตรงอย่างเป็นระบบและจริงจัง แม้แต่ความพยายามที่ได้รับความชื่นชมและยกย่องอย่างมากในแวดวงการศึกษาในเรื่องมิติหญิงชาย อย่างความพยายามในการคิดค้นแนวคิดสตรีนิยมในแนวต่างๆ ก็ยังมีอาจจัดได้ว่าเป็นการตั้งคำถามกับความหมาย/คำนิยาม ของสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” อย่างถอนรากถอนโคน ประการที่สอง มิติหญิงชายในระบบชายเป็นใหญ่ ได้กำหนดให้สิ่งที่สร้างขึ้นในตัวเองเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาที่สุดที่ต้องบรรลุให้ถึง เนื่องจากมิติหญิงชายกระแสหลักแบบชายเป็นใหญ่ที่ดำรงอยู่คือสิ่งที่ป็นสัจธรรม คือความเชื่อ คืออุดมการณ์ หรือความจริงสูงสุดที่ผู้หญิงต้องไขว่คว้ามาให้ได้ เช่นผู้หญิงต้องแต่งงานเพื่อหาคนดูแล ผู้หญิงต้องทำงานบ้าน ต้องดูแลลูกและสามี เป็นต้น

เมื่อไม่มีการรื้อแล้วสร้างใหม่ (deconstruction) ไม่ตั้งคำถามกับคำนิยาม หรือความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” แล้วบรรดายุทธศาสตร์ ยุทธวิธี แผน นโยบาย โครงการพัฒนาสตรีต่างๆ ก็จบลงด้วยการตอกย้ำ ขยาย หรือสานต่อ คำนิยาม หรือความหมายเดิม ของมิติหญิงชายให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น แทนที่จะล้มล้างหรือทำลายความศักดิ์สิทธิ์ “ความจริง” ของสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” ลง เช่น นโยบายการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ถูกทารุณกรรมทั้งทางร่างกายและจิตใจ (Battered Women) ซึ่งแท้จริงแล้ว ผู้ชายเป็นผู้ก่อปัญหาดังกล่าวมากกว่าผู้หญิง แต่วิถีคิดในการกำหนดนโยบายมิได้ระบุถึงผู้ก่อปัญหาแม้แต่น้อย ส่งผลให้นโยบายนั้นมุ่งแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ และเป็นการจัดบริการรองรับปัญหา เช่น การสร้างบ้านพักเพื่อรองรับและสงเคราะห์ผู้หญิงที่ถูกกระทำทารุณกรรมเพียงอย่างเดียว โดยมีได้มุ่งแก้ไขพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงที่ชายกระทำต่อหญิง หรือแม้กระทั่งนโยบายของรัฐที่อนุมัติงบประมาณจัดซื้อเครื่องครัว เป็นเงินจำนวนมากเพื่อพัฒนาและส่งเสริมสตรี ก่อให้เกิดคำถามว่า “การทำครัวช่วยพัฒนาสตรีจริงหรือ?” สิ่ง que ผู้หญิงต้องการไม่ใช่เครื่องครัวแต่เป็นคำตอบแทนที่เป็นธรรม เป็นต้น ซึ่งนโยบายดังกล่าวยังคงกระทำภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ ทัศนคติ ภาษา หรือ “วาทกรรม” ของมิติหญิงชาย การวิเคราะห์มิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรม ต้องการช่วยให้เราข้ามพ้นไปจากเรื่องมิติหญิงชาย สุ่มคิดอื่นๆที่ไม่จำเป็นต้องแยกหญิงชาย แต่ทุกคนเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์มิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรม สามารถช่วยให้เราข้ามพ้นไปจากเรื่องของวาทกรรมมิติหญิงชาย คู่เรื่องของการพัฒนาวาท

กรรม เพื่อสร้างค่านิยม หรือความหมายชุดใหม่เกี่ยวกับคนที่เกิดมาต่างเพศกัน(sex)ในสังคมนี้ นั่นคือหากพิจารณามิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรมแล้ว เราจะสามารถตั้งคำถามที่พื้นที่ที่สุดแต่เป็นประวัติศาสตร์ที่สุดได้ว่า “ทำไมผู้ชายซึ่งเป็นเพศหนึ่งในสังคมที่มีด้วยกันสองเพศนี้จึงสามารถกลายเป็นผู้ควบคุม มีความเหนือกว่า ผู้หญิงซึ่งเป็นอีกเพศหนึ่งไปได้” การที่จะตอบคำถามที่มีความสำคัญยิ่ง แต่มักถูกมองข้ามไปอย่างน่าเสียดายนี้ได้ เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องหันกลับไปตรวจสอบ สืบค้น หรือแกะรอยกระบวนการในการสร้าง หรือสถาปนาความเป็นเจ้าของวาทกรรมมิติหญิงชาย ว่ามีรายละเอียด ขั้นตอน ความสลับซับซ้อนและความเป็นมาอย่างไรบ้าง จึงสามารถทำให้ค่านิยม หรือความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” กลายเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง และ การที่จะสามารถตรวจสอบ สืบค้น หรือแกะรอยกระบวนการดังกล่าว เรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเอาวิธีการวิเคราะห์วาทกรรมมาใช้ เพราะวิธีการวิเคราะห์วาทกรรมในแบบที่ฟูโกเสนอ นั้นมิได้ให้ความสนใจกับเอกลักษณ์ หรือตัวตนของสิ่งที่ศึกษาโดยตรง แต่ให้ความสนใจกับวาทกรรมที่สร้างเอกลักษณ์ หรือตัวตนของสิ่งนั้นมากกว่า เช่นมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ไม่สนใจว่าอะไรคือความจริง แต่สนใจศึกษากฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนด สร้างความหมาย และความเป็นไปได้ในการพูดถึง “ความจริง” นั่นคือ มิได้สนใจศึกษาความจริง(Truth) แต่สนใจศึกษาวาทกรรมว่าด้วยความจริง (a discourse of truth) มากกว่า (Michel Foucault, 1980:131-133) เพราะสิ่งที่เรียกว่า “ความจริง” มิใช่ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์แต่อย่างใด แต่คือการกำหนดแนวคิดชุดหนึ่งที่เป็นตัวกำกับว่าอะไรจริง หรืออะไรไม่จริง ฟูโกได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “ความจริงจะต้องถูกเข้าใจในฐานะที่เป็นระบบของแนวคิดที่กำหนดขึ้น หรือกระบวนการแบบหนึ่งที่ทำหน้าที่ผลิต กำกับ แจกจ่าย เผยแพร่ และ กำหนดการทำงานของบรรดาถ้อยแถลงต่างๆ” ตัวอย่างเช่น “ความจริง” ของวิทยาศาสตร์/ของวิธีการหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ มิใช่อยู่ที่ความสามารถในการสกัด ค้นหา หรือค้นพบ สิ่งที่เรียกว่า “ความจริง” แต่อย่างใด แต่อยู่ที่การสร้างแนวคิด หรือความหมายชุดหนึ่งขึ้นมา เพื่อกำหนด/กำกับว่าอะไรคือความจริงแบบวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่แนวคิด หรือความหมายที่สร้างขึ้นมเหล่านี้ในตัวของมันเองมิใช่เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์หรือธรรมชาติล้วนๆ แต่เป็นการสร้างขึ้นมานองนักวิทยาศาสตร์ จึงมีเรื่องของอำนาจและความรุนแรงเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอย่างมาก และกฎเกณฑ์เหล่านี้เองที่สร้าง “ระบอบว่าด้วยความจริง” (a regime of truth) ขึ้นมา

ในทำนองเดียวกัน การวิเคราะห์มิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรม ก็ให้ความสำคัญกับวาทกรรมที่สร้างเอกลักษณ์หรือตัวตนของสิ่งที่เรียกว่า “มิติหญิงชาย” ขึ้นมา มากกว่าตัวมิติหญิงชายเอง ด้วยการหันไปตรวจสอบกระบวนการ ขั้นตอน รายละเอียด เงื่อนไข และความเป็นมาของการสร้างความเป็นเจ้าของวาทกรรมมิติหญิงชาย กล่าวได้ว่าถึงที่สุดแล้ว กระบวนการสร้างความเป็นเจ้าของวาทกรรมมิติหญิงชายดังกล่าว ประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

ประการแรก ได้แก่เทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียบ (individualizing disciplining techniques) เพื่อกำกับการพูดถึง/เขียนถึง/ขบคิดถึง หรือวิเคราะห์ สิ่งที่เราเรียกว่า “มิตินุญชาย” ในรูปของวาทกรรมมิตินุญชาย และเทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียบที่สำคัญที่สุดได้แก่ การทำให้มิตินุญชายกลายเป็น “ความเชื่อ” และ “ความจริง” ผ่านกลยุทธ์ในการจัดระเบียบต่างๆ เช่นการทำให้กลายเป็น “คำสอน” เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดปลูกฝัง และพื้นที่การปลูกฝัง ถ่ายทอด อย่างเช่นสถาบันทางสังคม สถาบันศาสนา สถาบันทางเศรษฐกิจ และสถาบันการเมือง การใช้มุมมองของผู้ชายเป็น “ศูนย์กลาง” โดยทุกสถาบันถูกผูกขาดและสร้างขึ้นโดยผู้ชาย เป็นการตอบสนองความเชื่อพร้อมๆกับเป็นเทคนิควิทยาการของอำนาจ (technology of power) ที่ชาญฉลาดและแยบยล เพื่อให้ผู้ชายสามารถเข้ามามีอิทธิพลครอบงำ “ผู้หญิง” ได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะการปลูกฝังถ่ายทอดความเชื่อ ความจริงนี้ ในตัวมันเองคือเครื่องมือในการผูกขาดการสร้างกฎเกณฑ์มาตรฐานว่าด้วย ความเชื่อ ความจริง และวิธีการเข้าถึงความเชื่อ ความจริง ควบคุมไปกับความดีงาม ความเหมาะสม ความสำเร็จ จึงไม่มีที่ว่าง ให้กับความเป็นตัวของตัวเอง และความคิดเห็นของผู้หญิงแต่อย่างใด สิ่งเหล่านี้ถูกกีดกัน ปิดกั้น และแทนที่ด้วยระบบในการผลิตและการเข้าถึงความจริง ความเชื่อ ที่เรียกว่า “มิตินุญชาย” ดังนั้นหากมิตินุญชายคือความเหมาะสม ความดีงามให้ผู้หญิงอยู่อย่างปกติสุขทั้งในระดับครอบครัว และสังคมแล้ว ความเป็นตัวของตัวเองของผู้หญิง ความไม่เชื่อในกฎเกณฑ์ที่กำหนดควบคุมผู้หญิง ก็คือปีศาจคนใหม่ที่วาทกรรม(หลัก)มิตินุญชายค้นพบและพยายามจะปราบปรามให้ราบคาบลงไปพร้อมกันด้วย

นอกจากการทำให้มิตินุญชายกลายเป็น “ความเชื่อ” และ “ความจริง” ในรูปของคำสอน ความดีงามที่ดูเป็นความถูกต้อง เหมาะสม และดีงามแล้ว เทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวาทกรรมมิตินุญชาย ได้แก่ การทำให้สิ่งที่เรียกว่า มิตินุญชายกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา กล่าวคือแปรสภาพจากสิ่งที่สร้างขึ้นสู่การเป็นความเชื่อ ความจริง ธรรมชาติจารีตปฏิบัติของคนในสังคม โดยเฉพาะ “ผู้หญิง” ไป สำหรับเครื่องมือหรือเทคนิควิธีการที่วาทกรรมมิตินุญชายนำมาใช้ในการจัดระเบียบ หรือการกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาประกอบไปด้วยการส่งวาทกรรมผ่านสถาบันทางสังคม เช่นครอบครัว โรงเรียน สถาบันทางศาสนา เช่นวัด สถาบันทางเศรษฐกิจ/อาชีพ และสถาบันการเมือง ซึ่งสถาบันเหล่านี้ล้วนถูกกำหนด และควบคุมโดยผู้ชายทั้งสิ้น มีการกำหนดกฎเกณฑ์ จารีต พิธีกรรมต่างๆ เพื่อกำกับควบคุมผู้หญิง และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นในการทำให้มิตินุญชายนี้กลายเป็นเรื่องธรรมดานั้น มีการสร้างผู้หญิงขึ้นมาควบคุมผู้หญิงเอง จะเห็นได้ว่าหลายพิธีกรรมที่ทำร้าย เพื่อควบคุมผู้หญิงจะเป็นผู้หญิงทำ เช่นการมัดเท้าผู้หญิงจีน แต่ผู้ชายจะทำในพิธีที่คู่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้หญิงไม่มีโอกาสเข้าถึงได้ เช่นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น

ส่วนผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมจากเทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียบของวาทกรรมมิติหญิงชาย มี สองประการด้วยกัน ประการแรกได้แก่ การเปลี่ยนสถานะของผู้หญิงจากการเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิ์มีเสียง สู่การเป็นวัตถุที่ไร้ชีวิตวิญญาณ โดยวาทกรรมมิติหญิงชาย(หลัก)จะตอกย้ำให้เห็นว่า “ผู้หญิง” นั้นอ่อนแอ ไม่มีศักยภาพ และไม่มีที่เหมาะสม จำเป็นต้องได้รับ “การดูแล” นั่นก็คือ การควบคุม/จัดระเบียบ ผ่านเทคนิควิธีการต่างๆ ภายใต้อุดมคติ หรือป้ายที่สวยหรู เช่น การแต่งงาน ความเป็นแม่ ความสวย โดยมีสถาบันต่างๆ ทำหน้าที่นี้ เช่น สถาบันอบรมผู้หญิงในรูปแบบต่างๆ สถาบันความงามต่างๆ ให้ผู้หญิงกลายสภาพเป็น “วัตถุ” ในลักษณะที่ผู้ชายต้องการ เช่น การเป็นผู้หญิงที่สวยงามในสายตาของผู้ชาย การเป็นเมียที่ดี การเป็นแม่ที่ดี สิ่งเหล่านี้นับเป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น สำหรับความสำคัญของเทคนิค/กระบวนการจัดระเบียบ “ผู้หญิง” ของวาทกรรมมิติหญิงชาย อยู่ที่การเบี่ยงเบนปัญหาต่างๆที่ผู้หญิงเผชิญ เช่นปัญหาการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง จากคำอธิบายเชิงโครงสร้าง สู่อธิบายแบบประณามเหยียดผู้หญิง (blaming the victims) ด้วยการชี้ให้เห็นว่าปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญนั้น เป็นปัญหาส่วนตัว/ส่วนบุคคล เนื่องจากผู้หญิงเหล่านี้โง่เอง เป็นตัวสร้างปัญหาเอง แต่งตัวโป๊โป้งได้เกิดปัญหาเป็นต้น พร้อมกับลดทอนวิธีการแก้ปัญหาผู้หญิงจากระดับของสังคม-การเมือง สู่อธิบายของเทคนิควิธีการล้วนๆ เช่นการพัฒนาผู้หญิงในด้านต่างๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง มิติหญิงชายถูกทำให้กลายเป็นเรื่องของเทคนิควิธีการ แทนที่จะเป็นเรื่องของอำนาจ ความรุนแรง การต่อสู้ และการครอบงำอย่างที่มีการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีพยายามจะชี้ให้เห็น ผลลัพธ์เชิงรูปธรรมประการที่สองของเทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียบของวาทกรรมมิติหญิงชาย ได้แก่การเปลี่ยนสถานะของผู้หญิง ให้กลายเป็น “ผู้ด้อยโอกาส” หรือ “ประชาชนชั้นสอง” เพื่อรอการปลดปล่อย รอรับการช่วยเหลือจากผู้ชายต่อไป นั่นคือวาทกรรมมิติหญิงชาย เปลี่ยนมนุษย์ผู้หญิงจากมนุษย์ที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี เท่าเทียมกับผู้ชาย สู่อธิบายที่รอการช่วยเหลือ ฟังพา จากมนุษย์ผู้ชาย ยิ่งไปกว่านั้น วาทกรรมมิติหญิงชายดังกล่าว ยังทำให้ผู้หญิงสยบยอมและน้อมรับความต่ำต้อยของตัวเอง และยินดียินดีรับฟัง เชื่อฟังผู้ชาย ในวันนี้ มิติหญิงชาย ก็คือการเข้ามาสวมรอย หรือแทนที่ของวาทกรรมชุดใหม่ (displacement) นั่นเอง การทำให้สยบยอมและน้อมรับในความต่ำต้อยของตัวเองนี้ ถือว่าเป็นสุดยอดของเทคนิควิทยาการของอำนาจ เพราะเป็นการสร้าง/ผลิตเอกลักษณ์หรือตัวตนชนิดใหม่ขึ้นมาของผู้หญิง ฉะนั้นวาทกรรมมิติหญิงชายจึงเป็นชุดของเทคนิควิทยาการที่แยกย่อยในการจัดระเบียบเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์เชิงอำนาจชนิดใหม่ ระหว่างผู้หญิง กับ ผู้ชาย มากกว่าเป็นสิ่งวิเศษเลอเลิศที่ทำให้ครอบครัวสงบสุข สังคมดีแต่อย่างไร

นั่นคือมิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรมแสดงให้เราเห็นว่า มิติหญิงชายนั้นเต็มไปด้วยเรื่องราวของการควบคุม การจัดระเบียบ การใช้อำนาจ และความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำให้ผู้หญิงกลายเป็น “ผู้ด้อยพัฒนา” หรือ “ประชาชนชั้นสอง” รอการช่วยเหลือ และต้องฟังพาผู้ชาย

การเกิดขึ้นของสิ่งเหล่านี้ย่อมกระทบกระเทือนต่อชีวิตของผู้หญิงอย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้าน ความปลอดภัยในเนื้อตัวร่างกาย แบบแผนการดำเนินชีวิต รสนิยม วิธีคิด ฯลฯ นอกจากนี้ เทคนิค/ กระบวนการจัดระเบียบของวาทกรรมช่วยให้เราตระหนักว่ามิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรม ไม่ว่าจะมาในรูปแบบใด ล้วนเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และเป็นเทคนิควิธีการในการครอบงำทั้งสิ้น เช่นเป็นเรื่องของความเหนือกว่า/ต่ำกว่า ระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมิติหญิง ชายในแนวนี้ สามารถนำเราไปสู่การขบคิดถึงวิธีการแก้ปัญหา “ความเป็นผู้หญิงที่ด้อยกว่าชาย” ที่ แตกต่างไปจากเดิมมาก เช่น แทนที่จะเน้นเรื่องความช่วยเหลือจากผู้ชายในฐานะที่ด้อยกว่า การ แก้ปัญหากลับอยู่ที่การพยายามสร้างวาทกรรมต่อต้านมิติหญิงชายที่เป็นอยู่ขึ้นมา อย่างไรก็ตาม เคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของผู้หญิง เนื่องจากในฐานะที่เป็นวาทกรรม “มิติหญิงชาย” ก็ เป็นเพียงเทคนิควิทยาการของอำนาจแบบหนึ่ง ที่มีผู้ชายคิดค้นขึ้นมาใช้เพื่อเพิ่มการควบคุม/ปกครอง/ จัดระเบียบ “ผู้หญิง” เพียงแต่แยบยลและแนบเนียนกว่า

สาระที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกระบวนการสร้างความเป็นเจ้าของวาทกรรมมิติหญิง ชายกระแสหลัก อยู่ที่ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมมิติหญิงชาย (discursive practices) ที่กีดกัน ปิดกั้น (exclusion) “ผู้หญิง” ออกจากกระบวนการสร้าง “ความเชื่อ” และ “ความจริง” ว่าด้วยมิติหญิงชาย กล่าวคือ ความจริงว่าด้วยมิติหญิงชาย ไม่ยอมรับในความรู้ ความคิด ความเห็นของผู้หญิงที่ไม่เห็น ด้วย ว่ามีฐานะคุณค่า และศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับผู้ชาย ไม่มีที่ว่างให้กับสิ่งที่เรียกว่าวิธีคิดแบบผู้หญิงเป็น ศูนย์กลาง สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าไม่มีเหตุผล หรือไม่สมเหตุสมผล ด้อยกว่า ต่ำกว่า ความคิดแบบผู้ชาย เป็นศูนย์กลาง ดังนั้นความเชื่อ ความจริงของวาทกรรมมิติหญิงชายจึงเป็นความจริงที่มีฐานสังคมแคบ มาก เป็นความรู้ที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ของความคิดแบบชายเป็นใหญ่ และเป็นวิธีคิดแบบด้าน เดียว ต้องการหา “ความจริง” ในมุมของคนเท่านั้น จึงตัดขาด “ผู้หญิง” ออกจากกระบวนการในการ สร้าง “ความจริง” ที่ผู้ชายเป็นศูนย์กลางโดยสิ้นเชิง ในวันนี้ความเชื่อ หรือความจริง กับอำนาจจึง แยกกันไม่ออก

นอกจากนี้กระบวนการสร้างความเป็นเจ้าของวาทกรรมมิติหญิงชายได้แก่เงื่อนไขทาง ประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ผู้ชายต้องการเป็นใหญ่ในสังคมมานานแล้ว ที่ผ่านมาสังคมเคยมีระบบ สืบสายโลหิตทางฝ่ายหญิง หรือที่เรียกว่า “สิทธิทางมารดา” (mother-Right) เนื่องจากการสมรสแบบ หมูจิ้งไม่อาจรู้ได้ว่าใครคือพ่อ จะรู้ว่าเป็นสายโลหิตใครก็เพียงแต่แม่เท่านั้น ต่อมามีการล้มล้างระบบ นี้โดยผู้ชาย เนื่องจากความเพิ่มพูนขึ้นของโภภทฤษฎีได้เสริมสร้างฐานะของผู้ชายขึ้น ทำให้ฐานะ ของผู้ชายในครอบครัวมีความสำคัญล้ำหน้าผู้หญิง อันเป็นเหตุมาจากการที่ผู้ชายได้ครอบครอง ทรัพยากรที่มีผลต่อศักยภาพในการผลิตเท่านั้น (ฝูงสัตว์เลี้ยง) เมื่อผู้ชายได้สำนึกในความเป็นใหญ่ ของตน ซึ่งถูกเชิดชูขึ้นมาจากการที่ได้ครอบครองทรัพยากร ผู้ชายก็มีความกำเริบคิดขบประเพณีการ

สืบมรดกที่มีอยู่เดิม ให้สมบัติตกเป็นของลูก แต่ความคิดนี้ไม่อาจดำเนินไปได้ถ้ายังสืบสายโลหิตทางมารดาอยู่ จึงได้คิดล้มล้างประเพณีการสืบสายโลหิต สิ่งนี้ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในครอบครัว ให้มีโครงสร้างภายในครอบครัวที่ไม่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน เพราะประกอบไปด้วยผู้หญิงและเด็กที่ไม่มีทรัพย์สินและต้องพึ่งหัวหน้าครอบครัว แต่ในอดีตวิธีการยังไม่แน่นอนและคลุมเครือในยุคนี้อย่างไรก็ดีในปัจจุบัน ยุทธศาสตร์และเทคนิควิทยาการ ที่ใช้นำมาจัดการ/จัดระเบียบ/ครอบงำ “ผู้หญิง” มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ด้วยการทำให้ “ผู้หญิง” เป็น “ผู้ด้อยพัฒนา” เป็น “ชนชั้นสอง” ไม่มีความคิดเท่าผู้ชาย ภายใต้วาทกรรมมิติหญิงชายที่ลดทอน “ผู้หญิง” เป็นเพียงผู้พึ่งพิง

โดยสรุป จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับการวิเคราะห์มิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรม ช่วยให้เราเห็นว่าชุดของอำนาจวาทกรรมอยู่ที่การสร้างเอกลักษณ์ หรือตัวตนให้กับสิ่งต่างๆ ในกรณีของวาทกรรมมิติหญิงชาย เอกลักษณ์นี้ได้แก่จินตภาพ (imagination) และภาพลักษณ์ (image) เรื่องความด้อยกว่าของผู้หญิง ถึงแม้ว่าภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นมานี้ จะเป็นเพียงประดิษฐกรรมที่วางแปลนในระยะแรก แต่ด้วยภาคปฏิบัติการต่างๆ ของวาทกรรมดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นกลายเป็น “ความจริง” ในที่สุด สิ่งเหล่านี้จะสอดคล้องกับข้อสังเกตของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ที่ว่า “ความจริง” นั้นเป็นเรื่องของแนวคิดที่สร้างขึ้นมาชุดหนึ่งที่ทำให้อะไรจริงหรือไม่จริงมากกว่าเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานเชิงประจักษ์ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในทัศนะของฟูโก ไม่มีสิ่งที่เห็นจริงแล้ว มีแต่สิ่งที่ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่เห็นจริงแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น อำนาจของวาทกรรมมิติหญิงชายที่น่าสนใจยังอยู่ที่การเข้าไปนั่งอยู่ในระดับความรู้สึกนึกคิด หรือระดับจิตสำนึกของผู้หญิง ทำให้ยอมทุกอย่างเพื่อให้เป็นไปตามที่สังคมที่ถูกครอบด้วยวาทกรรมนี้กำหนด แม้ว่าต้องแลกกับความก้าวหน้าของตัวเอง เช่นเมื่อผู้หญิงต้องเลือกระหว่างหน้าที่การงานและลูก / ครอบครัว ผู้หญิงทุกคนเลือกอย่างหลังเสมอ แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือวาทกรรมมิติหญิงชาย สามารถทำให้ผู้หญิงรู้สึกยอมรับ และซาบซึ้งในความด้อยกว่าของตัวเอง มองว่าตัวเองต่ำกว่า อ่อนแอกว่าผู้ชาย จนบางครั้งทำให้มองข้ามคุณค่า และความสามารถของตัวเองไป พร้อมกับมองข้ามปัญหาที่มีความสำคัญยิ่งที่จะเกิดขึ้นกับตนและสังคม

อย่างไรก็ดีการวิเคราะห์มิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรม มิได้ต้องการต่อต้านวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ หรือสร้างความแตกแยกและเกลียดชังระหว่าง ผู้หญิงและผู้ชายอย่างที่หวาดวิตกกังวล แต่ตรงกันข้าม สิ่งที่การวิเคราะห์มิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรมต้องการจะทำคือ การต่อต้านและเปิดโปงให้เห็นถึงเทคนิควิทยาการของอำนาจชนิดใหม่ ที่มาพร้อมกับการสร้างเหตุผลและตัวตน หรือเอกลักษณ์ชนิดใหม่ให้กับผู้หญิงในรูปของวาทกรรมมิติหญิงชายมากกว่า หากพิจารณาในแง่นี้ มิติหญิงชายจึงมิใช่เรื่องของบทบาทหญิงชาย การแบ่งงานกันทำ อย่างที่เข้าใจกัน

แต่มีมติหญิงชายที่กำหนดให้ชายเป็นใหญ่คือระบบคิด/วิธีคิด ที่ประดิษฐ์คิดค้นโดยผู้ชาย ส่วนผู้หญิง เป็นเพียงผู้ที่ปฏิบัติตามเท่านั้น นอกจากนี้การวิเคราะห์มีมติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรม ยังมีใช้ การปฏิเสธความเป็นจริงที่ผู้หญิงดีกว่าผู้ชาย หรืออ่อนแอกว่าที่ดำรงอยู่ในสังคม แต่การวิเคราะห์ วาทกรรมต้องการจะตรวจสอบว่า ด้วยเหตุผลและกระบวนการใดที่ผู้หญิงเหล่านี้กลายเป็นสภาพเป็น “ผู้ด้อยโอกาส” “เป็นประชาชนชั้นสอง” แล้วเกิดผลกระทบประการใดบ้างกับผู้หญิง

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อมองมติหญิงชายที่ผู้ชายเป็นใหญ่ เป็นระบบคิดหรือวิธีคิดแบบหนึ่ง ยัง ช่วยให้เราเห็นว่า การที่จะปะทะกับสิ่งที่เรียกว่ามติหญิงชาย(ที่ชายเป็นใหญ่นั้น) มิใช่ด้วยการ ประณามว่ามีมติหญิงชายเป็นระบบครอบงำที่ชั่วร้าย และต้องทำลายล้างลงด้วยวิธีการปฏิวัติรุนแรง หรือด้วยวิธีแย่งชิงอำนาจรัฐอย่างวิธีคิดแบบเก่า แต่จะต้องปะทะด้วยการสร้างวาทกรรมชุดใหม่ ขึ้นมา พร้อมเอกลักษณ์/ตัวตน และความหมายชนิดใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ในกรอบ “มติหญิงชาย” อีกต่อไป อย่างที่ผู้หญิงในกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนพยายามจะทำ และการวิจัยนี้ต้องการศึกษาใน รูปแบบการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง โดยสกัดตัวตนแบบเดิมของผู้หญิง ทิ้งไป พยายามให้ผู้หญิงช่วยตัวเองได้ และถ้าหากเรานำเอาทัศนคติที่มีต่ออำนาจของฟูโกที่ว่าอำนาจ มิได้กระจุกตัวอยู่ที่ใดที่หนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในสังคมมาร่วมพิจารณาด้วย แล้ว การต่อต้านชัดเจน ทำลายอำนาจของวาทกรรมมติหญิงชาย ก็จำเป็นที่จะต้องกระทำในลักษณะ ที่รอบด้าน หลากหลาย และกระจัดกระจายเช่นกัน มิใช่รวมศูนย์อยู่ที่การพยายามช่วงชิงอำนาจรัฐ แบบเก่า แต่ต้องกระทำในรูปของการสร้างเครือข่ายโยงใยในการต่อต้านวาทกรรมมติหญิงชาย โดยมีผู้หญิงในระดับรากหญ้าทั่วไปเป็นฐานที่มั่นคง การทำงานที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในระดับรากหญ้าใน เรื่องที่เกี่ยวกับมติหญิงชายจึงสำคัญ อย่างเช่นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิงกำลังทำอยู่

ในปัจจุบันแม้ว่าพลังอำนาจของระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ ดูเหมือนจะอ่อนแรงลง มีการ สร้างกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมากขึ้น ขณะเดียวกันผู้หญิงก็ก้าวออกมาสู่พื้นที่สาธารณะมาก ขึ้น แต่ก็มิได้หมายความว่าวาทกรรมมติหญิงชายกระแสหลักได้หมดอำนาจลงอย่างสิ้นเชิง ตรงกัน ข้าม สิ่งเหล่านี้กลับทำให้ระบบวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ยิ่งมีความจำเป็นจะต้องปรับปรุง และคิดค้น เทคนิควิทยาการว่าด้วยอำนาจชนิดใหม่ขึ้นมา เพื่อคงความเป็นเจ้าของตนต่อไป ยิ่งถ้าหากพิจารณา ถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน ความจำเป็นในการคิดค้นเทคนิควิทยาการของอำนาจชนิดใหม่ยิ่งมีมากขึ้น จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าทำไมในระยะหลังๆนี้เราจะได้ยินและเห็นการปรากฏตัวขึ้นของวาทกรรมที่ เรียกว่า “ความงาม” “วัยทองของผู้หญิง” “สุขภาพผู้หญิง” ความสำคัญของวาทกรรมชุดหลังนี้ ดูเผินๆ เหมือนกับว่าทำให้วาทกรรมหลักมติหญิงชายชุดเดิมอ่อนแรงลงให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น และน่าจับตามอง มากขึ้น เพราะวาทกรรมดังกล่าวกลับครอบงำผู้หญิงให้แน่นหนาขึ้นมากกว่าเดิม และที่สำคัญผู้หญิง ยอมรับการครอบงำนั้นอย่างเต็มใจและเต็มที่

1.5 มิติหญิงชายในฐานะภาพสะท้อนของอุดมการณ์/ค่านิยม

มิติหญิงชายนับเป็นปัจจัยสำคัญในการยึดโยงให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ในสังคมร่วมกัน โดยการเข้าไปมีบทบาทสำคัญในกระบวนการกล่อมเกลตาและการควบคุมทางสังคม โดยการกล่อมเกลตา และการควบคุมนี้จะดำเนินไปได้ผลมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับ การส่งผ่านสถาบันทางสังคม ในการสร้าง บรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ มาตรฐานทางสังคม ในการเข้าไปกำหนดจิตสำนึก (conscious) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการเข้าไปกำหนดพฤติกรรม การกระทำของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้หญิงและผู้ชาย

ด้วยภาพลักษณ์ของมิติหญิงชายนี้ จะนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงชุดของวาทกรรมที่เข้าไปกำหนดบทบาทหน้าที่ และการทำงานของมิติหญิงชายที่แตกต่างกันไปตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ กล่าวคือ ภายใต้นแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม มีวาทกรรมที่ชี้กล่าวอ้างถึงสิ่งที่ต้องเรียนรู้และสืบทอดในสังคมนี้ว่า “วัฒนธรรม” และสร้างความสำคัญให้กับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ต้องสืบทอด หรือส่งผ่านไปยังสมาชิกในสังคม เพื่อให้ดำรงความเป็นสังคมอยู่ต่อไป ซึ่งในสังคมที่ต่างกันก็มีวัฒนธรรมที่ต้องเรียนรู้ต่างกัน ดังนั้นมิติหญิงชายในแต่ละสังคมก็มีลักษณะที่ต่างกันไป และด้วยวัฒนธรรมที่เข้ามากำหนดคนในจิตสำนึกของคน รวมถึงทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรม การแสดงออก การกระทำ วัฒนธรรมจึงมิใช่การกระทำทางสังคม (social action) หรือ วัตถุทางสังคม (material object) แต่เป็นตัวที่เข้ามากำหนดจิตสำนึก และเข้ามาให้ความหมายต่อการกระทำ หรือวัตถุ นั้น ส่วนแนวคิดมาร์กซิสต์ โดยคาร์ล มาร์กซ์ (Marison, 1995 :44-45) เชื่อว่า “จิตสำนึก” ที่ถูกกำหนดด้วยวัฒนธรรม ประเพณีที่เกิดจากถ่ายทอดเรียนรู้นี้ ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรม การแสดงออกของคน หรือการให้ความหมายกับการกระทำ หรือวัตถุเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ ปรับเปลี่ยนการรับรู้โลกภายนอกของคนไม่ว่าจะเกิดจากการรับรู้ในรูปของการกระทำ หรือวัตถุ ซึ่งมาร์กซ์ เรียกคุณลักษณะนี้ว่า อุดมการณ์ (Ideology) โดยมีชุดของวาทกรรมที่ใช้อธิบายหรือกล่าวอ้างถึง อุดมการณ์นี้ว่า หมายถึงระบบของทัศนคติ แนวคิด และความเชื่อ ซึ่งสามารถทำหน้าที่กำหนด “ความจริง” และเปลี่ยนแปลงการรับรู้ความจริง โดยชี้ว่า เราไม่ได้รับรู้และเข้าใจโลกโดยตรง แต่เราดูมันผ่านเลนส์ที่บิดเบือนการรับรู้ของเรา ทัศนคติที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงวัตถุ มีอำนาจที่จะแปลงเงื่อนไขความจริงที่ปรากฏไปสู่สิ่งที่เรียกว่า รูปแบบที่ปรากฏ (appearance forms) โดยวิธีการนี้ ความจริงจะสะท้อนออกมาในวิธีการที่บิดเบือน และปรากฏออกมาในลักษณะที่ถูกทำให้เป็นมากกว่าที่เป็นจริงๆ

ด้วยนิยามและความคิดดังกล่าว คุณลักษณะที่สำคัญของอุดมการณ์คือ การทำหน้าที่เป็นเลนส์หรือตัวกลั่นกรองในการรับรู้โลก ซึ่งสามารถที่จะทำให้สถานการณ์กลับหัวกลับหาง หรือกลับ

การรับรู้ไปสู่สิ่งที่ตรงข้ามความจริง อุดมการณ์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะมีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลง การรับรู้โลกภายนอก หรือการยอมรับความจริงของสังคม ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า มิติหญิงชายเป็น ภาพสะท้อนของวัฒนธรรม/อุดมการณ์ ขณะเดียวกันก็เป็นทั้งตัวสร้าง และส่งผ่านวัฒนธรรม/ อุดมการณ์ไปยังสมาชิกในสังคม และเข้ามากำหนดจิตสำนึกของคน รวมถึงเป็นกรอบในการกำหนด พฤติกรรมและความเชื่อของคนเพื่ออยู่ร่วมกัน แต่การที่จะมองให้เห็นลึกซึ้ง หรือเบื้องลึกของการ ทำงานของวัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ ที่ส่งผ่านทางสถาบันสังคมต่าง ๆ นี้ จำเป็นต้องสืบค้นต่อไปถึง ที่มาวัฒนธรรมหรืออุดมการณ์นั้นถูกสร้าง กำหนดขึ้นเพื่อรับใช้อะไร ใครเป็นผู้กำหนด

การคลี่คลายให้เห็นประเด็นดังกล่าว ในการศึกษานี้อาศัยแนวคิดที่อธิบายถึงฐานที่มาของ วัฒนธรรม / อุดมการณ์ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 แนวคิดหลัก คือแนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยม และ แนวคิดมาร์กซิส โดยฐานคิดของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม มองว่าสังคมเป็นเรื่องของการที่คนเข้ามา ปฏิสัมพันธ์กัน มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผ่านการสื่อความ หรือสัญลักษณ์ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะของความสัมพันธ์ที่มีลักษณะของความเท่าเทียมกัน โดยความเท่า เทียมกันนี้อยู่ในความสามารถในการเรียนรู้ การคิด และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น และ ด้วยแนวคิดนี้จึงมองว่าอุดมการณ์ ที่สร้างขึ้น เป็นอุดมการณ์เพื่อทุกฝ่ายในสังคม และสืบต่อไปใน รูปแบบของวัฒนธรรมที่ดำรงที่ต้องสืบทอด และเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความกลมเกลียวให้ เกิดขึ้นในสังคม ในทางตรงกันข้าม มาร์กซกลับมองว่าสังคมมิได้มีความเท่าเทียมกัน โดยได้ พยายามอธิบายให้เห็นถึงที่มาของความไม่เท่าเทียมกันนี้ในสังคมแบบทุนนิยมว่า มนุษย์ผูกพันกับ การผลิต ซึ่งกิจกรรมที่สำคัญของมนุษย์ ได้แก่เรื่องของการผลิต การผลิตของมนุษย์เป็นการผลิตเพื่อ ดำรงชีวิต และวัตถุที่ผลิตขึ้นนี้เป็นตัวแสดงถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ และการกินคืออยู่ดี โดย รูปแบบสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม จะมีลักษณะสอดคล้องกับวิธีการผลิต และด้วยการผลิตนี้จะ แบ่งสังคมออกเป็นชนชั้น กลุ่มหนึ่งจะเป็นผู้ครอบงำเนื่องจากมีอำนาจเหนือวิธีการผลิต ส่วนที่เหลือ เป็นผู้อยู่ใต้การครอบงำ ด้วยแนวคิดดังกล่าว มาร์กจึงมองว่าอุดมการณ์ที่สร้างขึ้นในสังคมก็จะเป็น อุดมการณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อรักษาอำนาจของฝ่ายที่ได้เปรียบในสังคมเพื่อให้เกิดการยอมรับ มาร์กจึง เน้นย้ำหน้าที่ของอุดมการณ์ในการบิดเบือนการมองความเป็นจริงของโลกโดยผ่านอุดมการณ์ อุดมการณ์จึงทำหน้าที่ครอบงำให้เกิดการยอมรับความไม่เท่าเทียมกันนั้นเพื่อให้ดำรงอยู่ได้

จากทั้งสองแนวคิดทำให้เห็นถึงฐานที่มาของการกำหนดอัตลักษณ์และความหมายให้กับ วัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ที่แตกต่างกัน โดยแนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยมมีพื้นฐานในการมองว่า สังคมประกอบไปด้วยสมาชิกหรือส่วนต่างๆของสังคมที่มีความเท่าเทียมกัน และการดำรงอยู่ใน สังคมนั้นเป็นไปด้วยความกลมเกลียว วัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ที่สร้างขึ้นก็สร้างขึ้นเพื่อทุกฝ่ายใน สังคม ส่วนแนวคิดแบบ มาร์กซิส เป็นแนวคิดที่มองว่า ส่วนต่างๆของสังคมมิได้ดำรงอยู่อย่างเท่า

เทียม และด้วยมุมมองนี้เองที่สามารถเผยให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมของสังคมที่ถูกปกปิด ซ่อนเร้น ภายใต้มายาคติของความเท่าเทียม และความดีงามของวัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ที่เป็นไปเพื่อการ ดำรงอยู่อย่างกลมเกลียวกันในสังคม ด้วยวาทกรรมนี้จึงทำหน้าที่เป็นเลนส์ที่ทำหน้าที่ปกปิด ภาพลักษณ์ที่แท้จริงของสังคม ที่ประกอบด้วยส่วนย่อยๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกันไป และการดำรงอยู่ ร่วมกันของส่วนต่างๆ นี้มิได้เป็นไปด้วยการลงรอย หรือความกลมเกลียวตลอดเวลา แต่มีพลวัตใน การขัดแย้ง ขัดขืน ต่อสู้ ต่อรองเพื่อแย่งชิงในการเข้ามากำหนด ดังนั้นการมองวัฒนธรรมหรือ อุดมการณ์ในมิติหญิงชาย โดยมองแบบโครงสร้างหน้าที่นิยมจึงเป็นการมองที่มีอุดมการณ์เข้ามา บิดเบือนภาพความจริงที่สำคัญไป โดยมองข้ามไปว่าการเลือกที่จะกำหนดให้วัฒนธรรมหรือ อุดมการณ์ใดเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการถ่ายทอดนั้นมิได้กระทำโดยคนทั้งหมดของสังคมแต่เป็นไปโดย คนเพียงบางกลุ่ม หรือบางส่วนเท่านั้น ซึ่งก็แน่นอนว่าวัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ที่สร้าง และได้รับการ ถ่ายทอดนั้นก็เพื่อรับใช้กลุ่มคนที่กำหนดวัฒนธรรมนั้นขึ้น ในกรณีของมิติหญิงชายการมองใน แนวทางของมาร์กจึงสมเหตุสมผลมากกว่า และสามารถชี้ให้เห็นถึงความไม่ลงรอยกันในสังคม ซึ่ง จะเห็นความไม่ลงรอยนี้ได้จากการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่จำกัด อย่างไม่เป็นธรรม คือมีฝ่ายได้ ฝ่ายเสียประโยชน์ ดังนั้นการสร้างมิติหญิงภายใต้วาทกรรมของมิติหญิงชายในลักษณะบุคลิกภาพ และการแสดงออกของบุคคลในเรื่องของความเป็นชาย ความเป็นหญิง และสิ่งที่สังคมคาดหวังที่จะ ให้เพศชายและเพศหญิงแสดงออก ซึ่งการแสดงออกนี้เรียนรู้ได้จากสังคมนรอบข้าง การอบรมสั่งสอน การหล่อหลอมจากครอบครัว และสถาบันทางสังคมอื่นๆ นั้นเข้ามากำหนดจิตสำนึก และให้ ความหมายกับการกระทำ พร้อมทั้งสามารถจะบิดเบือนภาพความจริงบางส่วนไปในกรณีที่มีมิติหญิง ชายนั้นถูกสร้างหรือกำกับด้วยวัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ ที่สร้างขึ้นในสังคมที่ไม่มีความเท่าเทียมกัน เพื่อให้คนในสังคมยอมรับการเข้ามาจัดระเบียบสังคม และร่างกาย ด้วยอุดมการณ์ที่ครอบงำอยู่

ด้วยแนวคิดดังกล่าวมิติหญิงชายในฐานะภาพสะท้อนวัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ นอกจาก จะทำหน้าที่เข้าไปกำหนดความคิด จิตสำนึก และการให้ความหมายกับการกระทำแล้ว ยังสามารถที่ จะบิดเบือนภาพความจริงได้ ส่วนการให้ความหมาย หรือการบิดเบือนนี้จะออกมารูปแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ที่มีมิติหญิงชายนั้นรับใช้ หรือรองรับ โดยการวิเคราะห์ให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่เข้า มากำหนดอัตลักษณ์ ความหมาย และความสำคัญให้กับมิติหญิงชายนี้สามารถศึกษา ผ่านชุดของวาท กรรมที่ทำหน้าที่เป็นกฎเกณฑ์ ในการกำกับมิติหญิงชายที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนทัศน์ตะวันตกที่ มีรากฐานมาจากตะวันตกที่มีแนวโน้มรังเกียจผู้หญิง จะเห็นได้จากการแยกสิ่งต่างๆ เป็นทวีลักษณะที่ เชื่อมโยงความเป็นชายหญิง เช่น จิต-กาย เหตุผล-อารมณ์ ความแข็งแรง-ความอ่อนแอ ลักษณะของ ชายถูกมองว่าเหนือกว่า ดีกว่า ผู้ชายและลักษณะของผู้ชายจึงเป็นตัวกำหนดความเป็นมนุษย์ และ จุดมุ่งหมายที่สูงส่งของมนุษย์โดยรวม สะท้อนให้เห็นถึงระบบชายเป็นใหญ่ และผูกขาด การคิดและ สิ่งที่ถูกมองว่าเป็น “ความรู้” “ความจริง” การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ (sexual division of

labor) หรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง การทหาร ซึ่งมีองค์ประกอบหลักคือผู้ชาย (เหล่านี้ล้วนทำให้ผู้หญิงถูกละเลย) และการพัฒนาประเทศในแต่ละยุคสมัย ที่ล้วนแต่ละเลยมุมมองของผู้หญิงในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ (patriarchy) และด้วยชุดวาทกรรมกับกระบวนการทัศน์ในการปกครอง การพัฒนาประเทศ และมุมมองต่างๆนี้จึงช่วยให้สามารถที่จะสืบสาวไปถึงอุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังมิติหญิงชายในสังคมไทยได้

ส่วนการศึกษาเพื่อให้เห็นว่าอุดมการณ์ ถูกนำไปสู่ภาคปฏิบัติการจริง ในสังคมได้อย่างไร นั้น ตามแนวคิดของ นอร์แมน แฟร์คลาฟ (Fairclough, 1992: 71) ที่สอดคล้องกับ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ก็คือการวิเคราะห์ภาคปฏิบัติการวาทกรรม (discursive practice) เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการผลิต การส่งผ่านสถาบันทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง รวมถึงการรับเอาวาทกรรม และการทำให้วาทกรรมนั้นเป็นที่ยอมรับในสังคม

1.6 ภาคปฏิบัติการวาทกรรม: การส่งผ่านวาทกรรมมิติหญิงชาย

การศึกษาเพื่อให้เห็นถึงการสร้างหรือกำหนด ความคิดเห็น ความหมาย ตลอดจนกรอบคิดต่อมิติหญิงชาย ตามแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรม ก็คือการวิเคราะห์ภาคปฏิบัติการวาทกรรม ซึ่งก็คือ การสืบค้นเพื่อให้เห็นว่าความคิดเห็น ความหมาย ของมิติหญิงชายถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง และมีอะไรที่เข้ามากำหนด หรือสร้างความหมายให้กับมิติหญิงชาย โดยการศึกษานี้มุ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงกระบวนการ ขั้นตอน รายละเอียด เงื่อนไข ความเป็นมาของการส่งผ่านทางสถาบันทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งสถาบันครอบครัวนับเป็นสถาบันแรกในสังคมที่มีอิทธิพลเหนือสมาชิกในสังคม โดยทั่วไปสังคมไทยเลี้ยงดู ปลูกฝังให้ผู้หญิงเป็นผู้เสียสละ ดูแลผู้อื่น สอนให้ลูกสาวฟังฟัง แม้ในสังคมหมู่บ้านที่ผู้หญิงดูเหมือนจะมีหน้าที่และแรงงานสำคัญในครอบครัวตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยผู้หญิงทำงานมากกว่าผู้ชายทั้งในบ้านและไร่นา และการเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจยังยืนยันถึงปัจจุบัน เมื่อผู้หญิงต้องออกจากหมู่บ้านไปทำงานก็จะนำเงินกลับมาให้ครอบครัวต่างจากผู้ชาย (ยศ สันตสมบัติ, 2535 และนิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538 และวารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2542) หรือแม้กระทั่งการยกย่องผู้หญิงให้เป็นเทพ เช่น แม่พระโพสพ แม่พระธรณี เจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่อุมาเทวี หรือแม้แต่รูปสลักของแม่พระกับเด็ก ซึ่งเป็นน่าน่าสังเกตว่า พระเจ้าที่เป็นผู้หญิงจะถ่ายทอดลักษณะของการเป็นแม่คือ “การให้” ซึ่งต่างจากพระเจ้าที่เป็นผู้ชายซึ่งจะไร้เงื่อนไขเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีมิติการสอนหลากหลายรูปแบบที่让孩子ผู้หญิงต้องทำตัวเรียบร้อย อยู่ในกรอบไม่ว่าด้วยเหตุผลใดๆก็ตาม ในขณะที่เด็กผู้ชายได้รับเสรีภาพในความเป็นอยู่มากกว่า อันส่งผลถึงบุคลิกภาพ วิธีคิด เป็นต้น และสุดท้ายผู้หญิงก็ถูกสอนให้ต้องแต่งงานเพื่อจะได้เป็นฝั่งเป็นฝา ฟังพาสามี แทนพ่อต่อไป ต่อมา

เมื่อผู้หญิงต้องเข้าสู่สถาบันการศึกษาวิธีการปลูกฝัง ความคาดหวังในบทบาทของเพศหญิง และเพศชายในโรงเรียนก็ไม่ต่างกับที่บ้าน รวมถึงถูกหล่อหลอมไม่ทางตรงก็ทางอ้อมให้เลือกเรียนในสายที่เหมาะสมกับผู้หญิง เช่น สังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ ครุศาสตร์ พยาบาล เป็นต้น มองอีกทางหนึ่งนั้น เท่ากับผู้หญิงเปิดโอกาสให้ผู้ชายได้เลือกเรียนในสายทางศาสตร์ที่แข็งแกร่งกว่า รวมถึงมีโอกาสได้รับค่าตอบแทนสูงกว่า ในที่สุดผู้หญิงก็ต้องพึ่งพาผู้ชาย เมื่อมองผ่านทางสถาบันศาสนาผู้หญิงก็กลายเป็น “ชนชั้นสอง” ที่ชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะในศาสนาพุทธของสังคมไทย กล่าวคือผู้หญิงไม่มีโอกาสบวชพระ ไม่มีโอกาสจะเข้าถึงคำสอนได้ลึกซึ้งเท่าผู้ชาย นอกจากนี้ผู้หญิงยังถูกมองว่าเป็นผู้ขัดขวางการเข้าถึงศาสนาของผู้ชาย เป็นต้น โดยมีภาคปฏิบัติของการวาทกรรมในการส่งผ่านทางสถาบันทางสังคมต่างๆ

1.7 ความรู้: อำนาจในการกำหนดความจริงในสังคม

การกำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบของบุคคลแต่ละเพศซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาโดยรวมในสังคม กล่าวคือผู้หญิงยังไม่ได้มีโอกาสให้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ในทุกระดับของสังคม ในการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติได้มีการหยิบยกประเด็นนี้มาอภิปรายมาตลอดช่วงเวลานานเกือบห้าทศวรรษ แต่ก็ยังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ผู้หญิงยังไม่ได้มีโอกาสให้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ เนื่องจากค่านิยม ทศนคติและประเพณีปฏิบัติ รวมทั้งเงื่อนไขของสังคม ทำให้เกิดข้อถกเถียงต่อผู้หญิงเกือบทุกด้าน (ภัสสร ลิมานนท์, 2542:ก) ผู้หญิงถูกกำหนดให้มีบทบาทน้อยกว่าชายโดยทั่วไปงานของผู้หญิงคืองานในบ้านที่ไม่มีบทบาทใดๆ ต่างกับผู้ชายที่ทำงานนอกบ้าน ซึ่งการกระทำดำเนินการตามบทบาทเช่นนี้ได้รับการยอมรับ และส่งผลถึงผู้หญิงอย่างกว้างขวางในสังคม หากมองจากมุมมองของฟูโกต์ที่กล่าวแล้ว แหล่งที่สร้างกฎเกณฑ์ต่างๆในสังคม ได้แก่อำนาจ (power) นั่นเอง แต่มีใช้อำนาจในรูปที่ดิบ และหยาบแบบใช้กำลังเข้าบังคับ แต่เป็นอำนาจที่ขัดเกลาศักยภาพจนชาวสะอาดในรูปของ “ความรู้” (knowledge) ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ และก็มีใช้ความรู้ต่างๆไปแต่เป็นความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะความรู้แบบวิทยาศาสตร์ เช่น แพทยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ อาชญวิทยา ความรู้เรื่องเพศ เป็นต้น (Michel Foucault, 1972:15-16) แม้ฟูโกต์ได้พูดถึงการศึกษาโดยตรงแต่เขาก็ให้ความสำคัญของความรู้เป็นอย่างมาก และการศึกษาก็เป็นแหล่งที่มาของความรู้ที่สำคัญ นอกจากนี้กลไกที่สำคัญในการทำงานของอำนาจก็มีใช้กฎหมายอย่างเต็มที่เข้าไว้กันแต่เป็นกฎเกณฑ์จารีตปฏิบัติต่างๆในสังคม โดยเฉพาะกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติ หรือการพร้าบออกของผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายในรูปของความรู้ทางวิชาการว่าด้วยเรื่องนั้นๆ หรือเป็นแนวคิดว่าด้วย “หลักสูตร” ในการศึกษาซึ่งจะประทับประคองผู้ที่ศึกษานั้นจนถึงสิ้นสุดของการอบรมสั่งสอน และอิงกับการฝึกฝนที่ซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ (มิเชล ฟูโก แพล โดยทองกร โภคธรรม, 2547: 58) นอกจากนี้โรงเรียนยังได้มีการกำหนดบรรทัดฐานโดยการออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการ

ดำเนินงานและการปฏิบัติตนของผู้รับการศึกษา และเนื่องจากสถาบันการศึกษามีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพ และคุณสมบัติตามที่สังคมต้องการ บรรทัดฐานที่สถานศึกษากำหนดจึงเป็นบรรทัดฐานของสังคมด้วย (ชนิตา รัชภัทเมือง, 2534: 131) ซึ่งบรรทัดฐานนี้ นับเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญ ที่จะกำกับให้คนในสังคมอยู่ในบรรทัดฐานเดียวกันโดยการควบคุมนี้เป็นไปในระดับรายละเอียดของชีวิตประจำวัน หรือระดับจุลภาค จนถึงขั้นแผ่ซึ่มเข้าไปในวัตรปฏิบัติของร่างกายมนุษย์ แต่ฟูโกมิได้ใช้คำว่า “บรรทัดฐาน” หรือ “ระเบียบวินัย” ในความหมายที่ชวนให้นึกถึงเรื่องที่ดีงาม เช่นการเข้าคิวซื้อตั๋ว หรือรอลิฟต์ ซึ่งเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นในขอบเขตของการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเสมอหน้ากัน แต่ใช้คำคำนี้กับกระบวนการฝึกฝนมนุษย์ขนาดใหญ่เพื่อมารับใช้ผลประโยชน์ของผู้ได้เปรียบจากระบบสังคม (นพพร ประชากุล, บทบรรณาธิการแปลจาก Foucault ในร่างการใต้บังคับ 2547: 14) ผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆจึงมีอำนาจเนื่องจากมีความรู้รวมถึงความชอบธรรมในการพูดถึงเรื่องนั้นๆ เช่นแพทย์มีอำนาจและความชอบธรรมในการพูดถึงความเจ็บป่วย และสุขภาพอนามัยของผู้คน นักเศรษฐศาสตร์มีอำนาจและความชอบธรรมในการพูดถึงเศรษฐกิจ แต่นั่นก็มิได้หมายความว่าบุคคลเหล่านั้นพูดอะไรก็ได้ แต่ต้องพูดตามที่ตนได้รับความรู้ในรูปของการศึกษา จึงกล่าวได้ว่าความรู้ คืออำนาจ โดยเฉพาะความรู้ที่ได้จากการศึกษาจนเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ สามารถกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคม รวมถึงการกำหนด มิติหญิงชายในสังคมด้วย ซึ่งการศึกษาที่มาจากความรู้นั้นสามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ ด้วยกันคือ การศึกษาในระบบ (formal education) เป็นการจักระบบการศึกษาที่มีโครงสร้างเป็นลำดับขั้น แบ่งระดับการศึกษาตามวัยของเด็ก เป็นการเรียนตามหลักสูตรของรัฐหรือที่รัฐรับรอง โดยมีการวัดและประเมินผลผู้ที่อยู่ในสถาบันอย่างเป็นระบบ การศึกษานอกระบบ (non-formal education) เป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบแบบทางการ จัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้ที่ศึกษา และการศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย หรือการศึกษาตามอัธยาศัย (informal education) เป็นการศึกษาที่เป็นธรรมชาติที่สุด หรืออาจเรียกว่าเป็นการเรียนรู้แบบสัญชาตญาณ เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ทำให้แต่ละคนได้รับและสะสมทัศนคติ ค่านิยม ทักษะและความรู้จากประสบการณ์ โดยผ่านครอบครัวและเพื่อนบ้าน การทำงานและการเล่น ห้องสมุดและสื่อมวลชน (ชนิตา รัชภัทเมือง, 2532: 89-90) ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นแหล่งอำนาจที่สำคัญในการกำหนดสิ่งต่างๆในสังคม ผู้ที่มีความรู้มากกว่าก็มีอำนาจเหนือผู้ที่มีความรู้น้อยกว่า โดยเฉพาะในสังคมที่เชื่อในความทันสมัยตามแบบอย่างสังคมอุตสาหกรรมจากประเทศตะวันตก การศึกษาก็ยังจะมีอำนาจ ผู้ที่มีการศึกษาก็คือผู้รู้ หรือผู้มีความรู้ จึงมีอำนาจควบคุมเหนือ ในด้านมิติหญิงชายในสังคมก็เช่นเดียวกันผู้ชายนับเป็นเพศที่มีโอกาสในด้านการศึกษามากกว่าผู้หญิงมาเป็นเวลาช้านาน จึงมีโอกาสมากใหญ่ในสังคม จนเกิดระบบสังคมชายเป็นใหญ่ (patriarchy) แพร่หลายกว้างขวางอย่างที่เห็นได้โดยทั่วไป

นอกจากนี้ยังสามารถมองผ่านแนวคิดเรื่อง การครองความเป็นเจ้า (hegemony) ของกรัมซี ที่ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการครอบงำ หรือการครองอำนาจความเป็นเจ้านี้ จะดำเนินไปด้วยการสร้างอุดมการณ์ร่วม ซึ่งสามารถกระทำได้ในรูปของการจัดการศึกษา โดยเป็นตัวแทนของทุกฝ่ายในสังคม ทั้งฝ่ายที่ได้รับและเสียประโยชน์ รวมถึงการสอดแทรกอุดมการณ์ผ่านทางหลักศีลธรรม การเมือง และผลประโยชน์ร่วม เพื่อให้ผู้คนเข้าร่วมเป็นพันธมิตรในการเข้าไปกำหนดโลกทัศน์ให้กับทุกฝ่าย โดยโลกทัศน์นี้จะทำหน้าที่ชี้แนะ กำหนดความต้องการ ผลประโยชน์ของกลุ่มผู้ถูกรอบงำให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของผู้ครอบงำเพื่อให้มองว่าเป็นความถูกต้องชอบธรรม และก่อให้เกิดการยินยอมและยอมรับการครอบงำ ด้วยคุณลักษณะของการครองอำนาจความเป็นเจ้าดังกล่าวจะเห็นว่า อำนาจที่ครองอำนาจความเป็นเจ้านี้มีลักษณะที่ต่างจากอำนาจในการบีบบังคับทั่วไป แต่เป็นอำนาจที่มีรูปแบบแบบขยล แอบแฝง ภายใต้อุดมการณ์เพื่อให้เกิดการยินยอม และยอมรับ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของฟูโกที่เห็นว่าอำนาจที่ก่อให้เกิดการยินยอมและยอมรับรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญคืออำนาจของความรู้ ความรู้จะมีอำนาจมากเมื่อสามารถที่จะแสดงถึงสภาพของความจริง โดยเฉพาะความรู้ที่ส่งผ่านระบบการศึกษา หรือการปฏิบัติการศึกษาที่ตั้งอยู่บนหลักการ และวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ รวมถึงการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ที่เป็นที่ยอมรับว่าเป็นวิธีค้นหาความจริงของโลกที่เราอาศัยอยู่ และด้วยการมองเช่นนี้ ความรู้จึงมีลักษณะเหมือนความจริง ที่ถูกทำให้มีอำนาจ เพราะเป็นวิธีการที่ปลดปล่อยคนสู่ความอิสระ (the truth will make you free) ทำให้คนสามารถแสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเองอย่างเต็มที่ ด้วยคุณลักษณะของความรู้ ความจริงที่กำหนดให้นี้ ทำให้ความรู้ ความจริงกลายเป็นสิ่งที่มีอำนาจมาก เพราะสามารถที่จะปรับเปลี่ยนการมองสิ่งต่างๆได้ ในทัศนะของฟูโกแล้ว ความจริงหรือความรู้นี้ กับอำนาจเป็นสิ่งที่ถูกรวมเข้าด้วยกัน ไม่สามารถบอกได้ว่าจุดไหน เวลาใดที่ ความรู้หรือความจริงไม่ได้ขึ้นอยู่กัอำนาจ ความรู้และอำนาจจึงเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ แต่เป็นสิ่งที่อยู่ในกันและกัน แต่ละฝ่ายต่างก็มีเงื่อนไขที่เป็นไปที่จะก่อให้เกิดอีกฝ่ายหนึ่ง โดยอำนาจต้องการความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น เพื่อที่จะบริหารอำนาจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่ความรู้นั้นก็ต้องการอำนาจเพื่อกล่าวอ้างและประกาศถึงความถูกต้องของความรู้ หรือความจริงนั้น ดังนั้นทั้งสองจึงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมักจะพบด้วยกันเสมอในสังคมความจริง กล่าวคืออะไรที่ถูกยอมรับให้มีเหตุผลและเป็นจริง คือสิ่งที่ถูกสร้างบนพื้นฐานของการมีอยู่ของอำนาจที่สร้างความรู้ ดังนั้น ความรู้ในทัศนะนี้จึงหมายถึง สิ่งหนึ่งสิ่งใดในโลกนี้ ที่ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบต่างๆของการควบคุมบังคับ โดยในแต่ละสังคมก็จะมีระบบความจริงที่เป็นการเมืองของความจริง ภายใต้อารมณ์แบบวาทกรรมที่เป็นที่ยอมรับ และจัดให้เป็นสาระสำคัญ หรือเกณฑ์ที่ช่วยให้คนแยกความจริงออกจากเท็จ โดยการให้ความหมายกับความจริง ความจริงจึงมิใช่ความจริงธรรมดาว่าอะไรเป็นอะไร แต่เป็นตัวสร้างว่าอะไรถูกทำให้เป็นจริง ความจริงจึงไม่มีจริงในโลกนี้ มีแต่สิ่งที่ถูกทำให้เป็นจริง ความจริงในสังคมจึงเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ด้วยลักษณะของความสัมพันธ์ของอำนาจและความรู้^{นี้} จึงเผยให้เห็นอำนาจในรูปแบบใหม่ที่ มีลักษณะของเครือข่ายที่มีการจัดการกระทำกับร่างกาย และส่งผ่านไปยังสังคม ในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการให้การศึกษาซึ่งเป็นรูปแบบที่ชัดเจนที่สุด โดยเฉพาะการศึกษาในระบบ กล่าวคืออำนาจ ถูกส่งผ่านทางระบบความรู้ที่เข้าไปกำหนดตัวผู้กระทำ (active subject) ขึ้นมาในฐานะของผู้ที่รู้ มากกว่า "ได้รับการศึกษามากกว่า กว้างขวางกว่า และผู้ที่อยู่ในฐานะตำแหน่งนี้จะเป็นผู้ก่อรูปอำนาจ ด้วยเหตุนี้ ความเป็น "ผู้หญิง" จึงเป็นความจริงที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นด้วยเทคโนโลยีของอำนาจซึ่งกำหนด โดยผู้ที่รู้มากกว่าเข้ามากำหนดอัตลักษณ์ให้กับผู้หญิง และผู้หญิงในฐานะปัจเจกจึงเป็นทั้งวัตถุที่ อำนาจสร้างขึ้น (object of power) และเป็นเครื่องมือ หรือสื่อในการบริหารอำนาจนั้นด้วย

อำนาจความรู้^{นี้}ได้เข้ามาจัดกระทำกับมิติหญิงชาย ในรูปของการศึกษา หรือการหล่อ หลอม กล่อมเกล้า รวมถึงการส่งผ่านวัฒนธรรมทางสังคม โดยอาจพิจารณาได้ใน 3 ลักษณะด้วยกัน กล่าวคือ ลักษณะแรกเป็นรูปแบบของศาสตร์ หรือความรู้ที่เกี่ยวกับเพศชาย เพศหญิง กายวิภาค ศาสตร์ หรือความรู้ในสิ่งที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติ ที่ตั้งอยู่บนหลักการเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แบบปฏิฐาน นิยม (positivism) เช่น การเป็นแม่ที่ดี ความรู้เกี่ยวกับการดูแลลูก จิตวิทยาการเลี้ยงดูเด็ก วิชาการเรือน ในรูปแบบต่างๆ โดยความรู้^{นั้น}จะเข้ามากำหนดควบคุม วิธีคิด รวมถึงวิถีดำเนินชีวิต และตัว แนวคิด (body of concept) ที่เป็นตัวอธิบายเนื้อหาวิชา ก็คือตัวอำนาจที่เข้าไปกำหนด หรือบ่งบอกว่าการค้นหา หรือเข้าถึงความรู้หรือความจริงนั้นจะต้องทำด้วยวิธีการใด โดยใครเป็นผู้กระทำ ลักษณะ ที่สอง คือความรู้ที่เป็นสาระวิชา (subject matter) ที่ต้องการจะถ่ายทอด หรือส่งผ่านไปยังผู้ที่รับการ ถ่ายทอด ซึ่งความรู้ในรูปแบบนี้จะเข้าไปกำหนดคุณลักษณะเฉพาะให้กับสาขาวิชาว่ามีพื้นที่ในการ เรียนเกี่ยวกับอะไร และมีขอบเขตแค่ไหน โดยความรู้^{นี้}จะเข้ามากำหนดวิธีคิด กรอบและท่าทีในการ ปฏิบัติ ตลอดจนบุคลิกภาพของบุคคลนั้น (Mason, 1972: 147) ความรู้^{ใน}ลักษณะที่สาม คือความรู้ เกี่ยวกับวินัย กฎเกณฑ์ทางสังคม (disciplines) เป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ทักษะ ค่านิยม บรรทัดฐาน ช่วงชั้นทางสังคม รวมถึง บทบาททางเพศ เช่น มีการสร้าง และกระจาย คุณลักษณะ ทักษะ และค่านิยม ของผู้หญิงและผู้ชายที่สังคมต้องการ ไปสู่สมาชิกผ่านระบบ การศึกษา โดยคุณลักษณะที่ที่กำหนดดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อที่จะจัดระเบียบให้กับร่างกายของผู้หญิง และผู้ชาย เพื่อให้สามารถควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการได้ โดยเฉพาะพฤติกรรม ของผู้หญิง เช่นการกำหนดมาตรฐานความประพฤติของผู้หญิงที่ต้องเรียบร้อย อ่อนหวาน เมื่อโตขึ้น ต้องดูแลปฏิบัติต่อสามีอย่างดี มีความเสีสละ ส่วนผู้ชายต้องเข้มแข็ง เป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าห้อง เป็น ต้น ซึ่งความรู้เหล่านี้ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้หญิง ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ในการปกครองและควบคุม ผู้หญิง โดยใช้ร่างกายเป็นพื้นที่ที่สำคัญในการบริหารอำนาจ ภายใต้วินัยหรือกฎเกณฑ์ทางสังคม อำนาจในสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่

ด้วยความรู้ หรือ ความจริงที่ถูกกำหนดด้วยคุณลักษณะของอำนาจดังกล่าว จึงเป็นฐานในการวิเคราะห์ให้เห็นถึงวิถีของการส่งผ่านวาทกรรม ที่ถูกสร้างผ่านความรู้ โดยระบบการศึกษา ดังกล่าว ด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ทำหน้าที่สร้างความรู้และความจริง เพื่อถ่ายทอดให้กับสมาชิกในสังคม ตลอดจนแนวทางและมาตรฐานในการปฏิบัติในแต่ละช่วงวัยอายุ และในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน การถ่ายทอดความรู้ภายใต้การกำกับแนวทางพฤติกรรมและวิธีคิด ระเบียบวินัยทางสังคม ค่านิยมมาตรฐานทางสังคม ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติต่อกันทางสังคม ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายผ่านทางการปฏิบัติจริงในแต่ละสถาบันทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะ สถาบันการศึกษาที่สมาชิกในสังคมจะได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างแน่นหนา และสถาบันการศึกษา หรือโรงเรียนเหล่านั้นยังทำหน้าที่ส่งผ่านความหมายและความสำคัญของมิติหญิงชายไปสู่พื้นที่ต่างๆ ในสังคมอย่างกว้างขวางและครอบคลุมไม่ว่าจะในเมืองหรือชนบท ด้วยอำนาจความรู้นี้ จึงเป็นการสร้างความหมายให้กับมิติหญิงชายในมุมมองของผู้ชาย ขณะเดียวกันก็สร้างความเป็นอื่นและปิดกั้นวิธีคิดและมุมมองของผู้หญิง หรือแม้กระทั่งผู้หญิงไม่มีโอกาสในการกำหนด ให้ความหมายกับ มิติหญิงชายที่จำลองอยู่ในสังคม นอกจากนี้อำนาจความรู้นี้จะทำให้การจัดกระทำดำเนินการกับมิติหญิงชายเป็นไปได้แล้ว ยังทำหน้าที่กำหนดฐานะตำแหน่งให้กับผู้หญิงและผู้ชายในสังคม โดยให้ผู้ชายซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจกำหนดความรู้ความจริงอยู่ในฐานะของผู้ที่มีความรู้มากกว่า กว้างขวางกว่าเป็นผู้นำ และอำนาจอีกส่วนที่ยิ่งใหญ่กว่าคืออำนาจในการกำหนดว่าเรื่องใดเป็นสิ่งสำคัญหรือสาระสำคัญของความรู้ หรือ ความจริงที่จะต้องได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังไปสู่ผู้หญิงในสังคม โดยสาระสำคัญของความรู้ หรือ ความจริงที่กำหนดนี้จะถูกส่งผ่านสถาบันการศึกษา รวมถึง การส่งต่อผ่านทางสถาบันทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมืองไปสู่สมาชิกเมื่อแต่ละคนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งมีผู้ชายเป็นผู้ควบคุมที่จัดกระทำกำหนดให้อยู่ในรูปแบบที่ต้องการ

ด้วยอำนาจของความรู้ดังกล่าว มิติหญิงชายจึงถูกสร้างทั้งในพื้นที่และมีผู้ดำเนินการในการบริหารอำนาจภายใต้กรอบแนวคิด “ชายเป็นใหญ่” ที่กำหนดขึ้นด้วยกระบวนการวาทกรรมที่เข้ามากำหนดอัตลักษณ์ให้กับมิติหญิงชาย ด้วยความรู้ /อำนาจนี้มิติหญิงชายจึงสามารถที่จะเข้ามาจัดระเบียบให้กับการดำเนินการและกำหนดพฤติกรรมของผู้หญิงในสังคม ตั้งแต่การจัดระเบียบร่างกายด้วยการออกกฎ ระเบียบมาตรฐาน ความประพฤติ วิธีคิด ที่เข้ามากำหนดตั้งแต่ กิริยามารยาท ความประพฤติ การแต่งกาย การพูดจา ฯลฯ เพื่อแบ่งผู้ชายออกจากกลุ่มผู้หญิง โดยการดำเนินการทั้งหมดนี้จะถูกควบคุมภายใต้การทำให้เป็นเรื่องปรกติ และเป็นเรื่องที่ต้องการการดำเนินการดังกล่าวจึงเป็นการใช้อำนาจเข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบชีวิตของผู้หญิง ด้วยเหตุนี้ การมองมิติหญิงชายในทัศนะของฟูโก จึงเป็นการปฏิบัติเพื่อควบคุมผู้หญิงไม่ให้มีอิสระ กล่าวคือ มิติหญิงชายเป็นเทคโนโลยีของอำนาจที่ถูกทำให้สละสลวย ประณีต บนพื้นฐานของความรู้ เป็นตัวสร้างและกำกับให้ปฏิบัติเป็นสิ่งที่ถูกต้องและสามารถบริหารภายใต้รูปแบบที่มีลักษณะของสิ่งที่

เป็นธรรมดา เป็นธรรมชาติแต่มีความละเอียดซับซ้อนไม่เปิดเผย ซึ่งมีอันตรายมากขึ้น เนื่องจากเป็นไปอย่างไม่รู้ตัว ดังนั้นมิติหญิงชายจึงมิใช่สิ่งธรรมดาที่ดำเนินไปในวิถีชีวิตของผู้หญิง แต่เป็นส่วนสำคัญของการปกครองที่มีอำนาจเข้ามาจัดการควบคุมในรูปของความรู้ความจริงที่เข้ามาแทนที่รูปแบบอำนาจ การบีบบังคับในยุคสังคมนิยม โดยฟูโกมีสมมติฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับอำนาจและความรู้ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญนี้ว่า เป็นความรู้ที่แสดงออกถึงการค้นหาความจริงที่ถูกกำกับควบคุมหรือบิดเบือนโดยอำนาจ ดังนั้นความรู้ หรือ ความจริงจึงมิใช่เรื่องของความมีอิสระเสรีภาพ แต่ความรู้ หรือ ความจริงเป็นสิ่งที่อำนาจกำกับอยู่ โดยอำนาจนี้จะถูกทำให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมและสร้างขึ้น โดยสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ที่มีมุมมองแบบชายเป็นใหญ่เป็นผู้ควบคุม

ด้วยอำนาจและ ความรู้ที่เข้ามาสร้าง หรือกำหนด ความหมาย ตลอดจนกรอบคิด ให้กับมิติหญิงชาย ในขณะที่เดียวกันก็สร้างความเป็นอื่น(the other)ให้กับคู่ตรงข้าม เช่น ร่างกาย / จิตใจ เหตุผล / อารมณ์ อ่อนแอ / เข้มแข็ง ซึ่งการเข้ามำหนดนี้ก่อให้เกิดการต่อต้าน หรือเกิดพื้นที่ของการต่อสู้ขึ้น ซึ่งฟูโกมองว่าการต่อต้านมีอยู่ในทุกที่มีอำนาจ ดังนั้นอำนาจจึงมีหลากหลายมากกว่าที่จะมีแหล่งอำนาจเพียงแหล่งเดียว ดังนั้นการต่อต้านจึงดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ของอำนาจ ส่วนการแสดงออกไม่ว่าจะเป็นการยินยอมหรือต่อต้านนั้น ขึ้นกับการบริหารอำนาจที่แต่ละฝ่ายมีอยู่ ด้วยความซับซ้อนของอำนาจที่มาในรูปแบบใหม่ที่นุ่มนวลในรูปของความรู้ตามแนวคิดของฟูโก ตลอดจนการมองว่าอำนาจมีที่มาจากแหล่งอำนาจที่หลากหลาย จึงเป็นการเปิดมิติใหม่ในการมองมิติหญิงชาย และด้วยกรอบในการมองนี้จะเห็นได้ว่า มิติหญิงชายเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้น หรือสร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจในสังคม กล่าวคือในโรงเรียน ครูคือผู้ที่กำหนด จัดแบ่งมิติหญิงชาย จนเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติแม้ว่าจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่ครูก็คือผลผลิตของอำนาจ และความรู้ที่เข้ามำหนดมาตรฐานการคิด การมองมิติหญิงชายในสังคม รวมถึงการส่งผ่านในรูปของการปฏิบัติการวางทรรณผ่านสถาบันทางศาสนา เศรษฐกิจ และการเมืองอื่นๆ ทำให้วาทกรรมมิติหญิงชายเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในสังคม อย่างไรก็ตามด้วยมิติการมองอำนาจในรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะที่หลากหลายกระจายอยู่ในทุกที่ ดังนั้นการปรับเปลี่ยนมิติหญิงชายจึงไม่ใช่เรื่องของการต่อสู้ หรือล้มล้าง ด้วยความรุนแรงแต่อย่างใด แต่เป็นเรื่องของการสร้างเครือข่ายอำนาจใหม่ที่จะเข้ามำหนดวาทกรรมใหม่ให้กับมิติหญิงชาย และแพร่กระจายไปสู่การปฏิบัติในสังคม เพื่อผู้หญิงจะได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเต็มศักยภาพด้วยมุมมองหญิงชาย ย่อมเท่าเทียมกันในสังคม

1.8 ผลกระทบต่อผู้หญิงจากปฏิบัติการของวาทกรรมมิติหญิงชาย

ความสำคัญของกระบวนการสร้างวาทกรรมหรือการกำหนดอัตลักษณ์ให้กับสิ่งใดอยู่ การสร้างความเป็นอื่น(the other)ให้กับสิ่งที่มีลักษณะต่างไป ดังนั้นวาทกรรมที่เข้ามากำหนดอัตลักษณ์และความสำคัญให้กับมิติหญิงชายด้วยมุมมองของผู้ชายเป็นใหญ่ จึงส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกผู้หญิงและผู้ชาย เช่น การกล่อมเกลามาให้สมาชิกในสังคมที่เป็นผู้หญิงและผู้ชายมีวิถีคิด การกระทำ ความถนัด ทักษะ วัฒนธรรม อุดมการณ์ที่แตกต่างกันไป ผู้ชายจะถูกกำหนดให้มีคุณลักษณะที่เหนือกว่า ด้วยคุณลักษณะหรืออัตลักษณ์ที่กำหนดให้นี้ทำให้ผู้หญิงถูกกั้นออกนอกกรอบ และสิทธิอำนาจในการเข้ามากำหนดมิติหญิงชายของผู้หญิงถูกละเลย ผู้หญิงกลายเป็น “ผู้ด้อยโอกาส” “ชนชั้นสอง” ในสังคม โดยการให้คุณค่านี้แพร่กระจายไปทั่วทุกสถาบันทางสังคม การแบ่งแยกและการจัดประเภทความแตกต่างให้กับผู้หญิง ถูกทำให้สมจริงและตอกย้ำมากขึ้นโดยส่งผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา หรือโรงเรียน ซึ่งเป็นสถาบันที่ปลูกฝังความรู้ ความจริงเรื่องมิติหญิงชายให้สมาชิกในวัยเด็กมากที่สุดเมื่อกำหนดโดยเวลาในแต่ละวันที่เด็กๆใช้ชีวิตอยู่ สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียน ได้สร้างผลกระทบให้กับผู้หญิงได้อย่างสอดคล้องกล่าวคือ ผู้ชายได้รับการปลูกฝังในเรื่อง การเป็นผู้นำ การละเล่นที่ท้าทายความสามารถในพื้นที่สาธารณะ ความมีเหตุ มีผล การใช้เทคโนโลยีต่างๆ รวมถึงการศึกษาในสาขาวิชาที่เหมาะสม เช่น สาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์ต่างจากเด็กผู้หญิงที่ครูมักคาดหวังให้เป็นเด็กที่เรียบร้อย เชื้อพัง เป็นผู้ตามที่ดี มักเรียนในสาขาทางด้านสังคมศาสตร์ซึ่งนับว่าเป็นสาขาวิชาของผู้หญิง รวมถึงวิชาการทำอาหาร การเรือน ตัดเย็บเสื้อผ้า ด้วยบทบาทและหน้าที่ของสถาบันศึกษาดังกล่าว จึงเป็นการแบ่งแยกและสร้างความไม่เท่าเทียมให้กับผู้หญิงและผู้ชายในสังคม การแบ่งแยกและการจัดประเภทความแตกต่างให้ผู้หญิงกับผู้ชายในสังคมนี้นี้ถูกทำให้สมจริงด้วยการผูกโยงวุฒิการศึกษา เข้ากับเงินเดือน ลักษณะของงานและฐานะทางสังคมโดยการตีค่าคุณวุฒิต่าง ๆ ออกมาเป็นเงินเดือนหรือค่าตอบแทนซึ่งส่งผลให้ผู้ชายซึ่งมีวุฒิการศึกษาในสายวิทยาศาสตร์ได้รับค่าตอบแทนที่สูงกว่าผู้หญิง และสามารถเข้าสู่งานอาชีพที่มีเกียรติและได้รับการยกย่องจากสังคม ส่วนผู้หญิงที่มีคุณวุฒิต่ำก็ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มของผู้ใช้แรงงานหรือกรรมกรไร้ฝีมือ รายได้ต่ำ เป็นต้น

ด้วยฐานการมองมิติหญิงชายที่มองว่ามิติหญิงชาย เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นกลไกในการดำรงอยู่ของวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ที่ถูกสร้างขึ้นในสังคมโดยการกล่อมเกลามหาชิกของสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ในแต่ละช่วงอายุ ขณะเดียวกันก็ปิดกั้น กีดกัน ละเลย วิถีคิด มุมมองของผู้หญิง มีการปรับเปลี่ยนมิติหญิงชายจากข้อบังคับไปสู่ความสมัครใจในรูปของการกำหนดคุณลักษณะของผู้หญิงที่ดี การอยู่ในกรอบของวาทกรรมและกำหนดคุณลักษณะของผู้ชายให้เหนือกว่าผู้หญิง ดังนั้นมิติหญิงชายจึงมิได้เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความสามารถที่สนองตอบต่อความ

ต้องการของหญิงชายที่แท้จริง และไม่ได้ก่อให้เกิดความเสมอภาค แต่กลับทำให้ผู้หญิงถูกบั่นทอนศักยภาพรวมถึงไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร แม้ว่าจะมีการโต้แย้งว่ามีผู้หญิงบางคนสามารถมีบทบาทที่เท่าเทียมหรือเหนือกว่าผู้ชาย ซึ่งควรเป็นประเด็นที่ถกเถียงต่อไปว่าเป็นจำนวนเท่าไรที่ฝ่าฝืนต่อผู้ผ่านวาทกรรมมิติหญิงชายกระแสหลักขึ้นมาได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยเปรียบเทียบกับปริมาณของประชากรผู้หญิงแล้ว จะเห็นว่าเป็นจำนวนเพียงน้อยนิดที่อาจกล่าวได้ว่าน่าจะยกประโยชน์ให้กับความสามารถพิเศษในการต่อสู้ฟันฝ่าเป็นเฉพาะรายมากกว่าที่จะเป็นเพราะช่องทางที่มิติหญิงชายได้กำหนดขึ้นสำหรับสมาชิกในสังคม นอกจากนี้ฐานะตำแหน่งของผู้หญิงก็ถูกลดทอนความสัมพันธ์ด้วยการกำหนดอัตลักษณ์ให้กับผู้ชายในฐานะผู้ที่เหนือกว่าทันสมัยกว่า มีความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลมากกว่ารวมถึงสามารถตัดสินใจในทุกระดับได้ดีกว่า ด้วยมุมมองนี้ไม่เพียงแต่เป็นการลดทอนความสำคัญของผู้หญิงเท่านั้น แต่ยังเป็นการปิดกั้นศักยภาพ โอกาสในการพัฒนาของผู้หญิงลงด้วยพลังของผู้หญิงจึงอ่อนแอลง การดำรงอยู่จึงมีสภาพกลายเป็นส่วนชายขอบของสังคมที่อ่อนแอและไม่สามารถพึ่งตนเองได้

1.9 แนวการวิเคราะห์ในเรื่องเพศ (sex) และมิติหญิงชาย (gender)

เพศและมิติหญิงชายนั้นมีทั้งความแตกต่างและเชื่อมโยงกัน กล่าวคือเรื่องเพศ และมิติหญิงชายต่างต้องการคำอธิบายที่แตกต่างกัน ผู้ที่ศึกษาเรื่องเพศนอกจากจะต้องศึกษาการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติ และการแสดงออกของพฤติกรรมทางเพศแล้ว ยังต้องศึกษาถึงความเกี่ยวเนื่องของเพศกับมิติหญิงชายอีกด้วยแนวคิดนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานที่พยายามทำความเข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างเพศและมิติหญิงชาย ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจแตกต่างระหว่างมนุษย์ผู้หญิง และมนุษย์ผู้ชาย

สำหรับในเรื่องเพศนั้น (sex) จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสรีระโดยตรง เป็นเรื่องของทางชีววิทยาที่บ่งบอกถึงความเป็นเพศเป็นสิ่งที่มิติตัดตัวมาแต่กำเนิด แต่ในเรื่องมิติของหญิงชาย (Gender) นั้นจะเป็นรูปแบบการกระทำระหว่างหญิงและชาย เป็นความคาดหวังทางสังคม มีกฎระเบียบแบบแผนในทางเพศ (Sex Role) ดังนั้นเพศและมิติหญิงชายจะมีความแตกต่างกันที่ เพศ (sex) จะเป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ว่าใครเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย แต่มิติหญิงชาย (gender) จะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงบทบาททางสังคมระหว่างเพศหญิงและเพศชายที่สังคมได้คาดหวังไว้

คำว่า “มิติหญิงชาย” (gender) มีผู้ได้เคยให้คำจำกัดความที่แตกต่างกันหลายคน โดยมีผู้ที่ให้ความหมาย ดังนี้

บล็อก (Block, 1973 : 389) กล่าวว่า มิติหญิงชาย (gender) หมายถึง หมวดหมู่ของพฤติกรรมที่บุคคลเข้าใจในลักษณะความเป็นชายและเป็นหญิงของคนในสังคม

เช่นเดียวกับ เฮอร์ล็อก (Herlock, 1980 : 23) ได้ให้ความหมายของมิติหญิงชาย (Gender) ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมซึ่งสมาชิกแต่ละเพศได้ปฏิบัติ และได้รับการยอมรับจากกลุ่มสังคมที่ตนเองอยู่

ส่วนไฮเบร็ด เอ.บี (Heilbrun A.B, 1981 :41) กล่าวว่า มิติหญิงชาย (gender) เป็นความรู้สึกที่บุคคลรู้ถึงลักษณะความเป็นหญิงความเป็นชายของตนเอง

คุก อี.พี. (Cook, E.P., 1985 : 32) กล่าวว่ามิติหญิงชาย (gender) หมายถึงความแตกต่างระหว่างชายและหญิงในเรื่องของพฤติกรรม ความชอบ ทักษะ ทักษะบุคลิกภาพ อารมณ์ รวมทั้งความสามารถซึ่งบุคคลจะเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการที่ทำให้มีลักษณะตรงตามเพศของตนเอง

ชิคาร์ตัน ธรรมเกษร (2543 : 7) ก็ได้ให้ความหมายของบทบาทหญิงชาย หมายถึงลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลที่แสดงถึงความเป็นชายหรือความเป็นหญิงซึ่งบุคคลเรียนรู้ได้จากการสังเกตบุคคลที่อยู่รอบข้าง ทั้งที่ใกล้ชิดและไม่ใกล้ชิด รวมถึงการอบรมสั่งสอนโดยตรงของบิดามารดาและตัวแทนต่าง ๆ ในสังคมตั้งแต่วัยเด็ก ท้ายสุดบุคคลจึงมีเอกลักษณ์บทบาททางเพศ (sex role identity) ที่เหมาะสมเป็นของตนเองและเป็นที่ยอมรับจากคนในสังคม โดยที่จะแสดงออกทั้งลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในหลาย ๆ ลักษณะร่วมกัน

ส่วนฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2544 : 3) ได้กล่าวว่า มิติหญิงชาย (gender)หมายถึง ลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลที่แสดงถึงความเป็น และ/หรือ ความเป็นหญิง โดยจะแสดงออกทางพฤติกรรม การพูด การแสดงออกของความรู้สึกและอารมณ์ ซึ่งบุคคลเรียนรู้ได้จากการสังเกตบุคคลรอบข้างแล้วนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับเพศของตนตามที่สังคมกำหนด

กล่าวโดยสรุป มิติหญิงชาย (gender) หมายถึงลักษณะบุคลิกภาพและการแสดงออกในมิติของบุคคลในเรื่องของความเป็นชาย และความเป็นหญิง นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวัง ที่จะให้เพศหญิง และเพศชายแสดงออกในบทบาทที่เหมาะสมตามเพศของตน โดยการแสดงออกในบทบาททางเพศนี้ สามารถเรียนรู้ได้จากสังคมนรอบข้าง การอบรมสั่งสอนการหล่อหลอมจากครอบครัวและสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ในการอธิบายถึงส่วนประกอบของลักษณะความเป็นชาย (masculinity) และลักษณะความเป็นหญิง (femininity) มีแนวคิดหลักอยู่ 2 แนวคิดซึ่งได้เสนอคำอธิบายไว้ดังนี้

เคลปแลน และซิดนีย์ (Kaplan and Sedney อ้างใน ธิดารัตน์ ธรรมเกษร, 2543 : 7 - 8) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง เอาไว้ว่า ลักษณะของความเป็นชาย (Masculinity) เป็นลักษณะของการกระทำที่นำไปสู่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย เช่น การกล้าแสดงออก ความเป็นผู้นำ การมีความมั่นใจในตนเอง เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวเรียกว่า “instrumental behaviors” หรือพฤติกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือ ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (femininity) จะเป็นลักษณะของการกระทำที่สนับสนุนหรือเป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น การเอาใจใส่ผู้อื่น การไวต่อความรู้สึกของผู้อื่นและสามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวเรียกว่า “expressive behaviors” หรือพฤติกรรมแสดงออกความเป็นผู้หญิง คือ จะต้องมีความใส่ใจในการแสดงออกของพฤติกรรมที่เหมาะสม ในขณะที่ผู้ชายจะมีลักษณะของความเป็นอิสระ มุ่งมั่นในการทำงานเพื่อบรรลุไปสู่ความสำเร็จ

อีกแนวคิดหนึ่งได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงว่า ในด้านลักษณะของความเป็นชาย (masculinity) จะต้องประกอบไปด้วยลักษณะพฤติกรรมที่เรียกว่า เอเจนซี (agency) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีจุดเริ่มต้นมาจากตนเอง หรือ เป็นการกระทำที่มีตนเองเป็นหลัก มีการแสดงออกถึงลักษณะการป้องกันตนเอง ความกล้าที่จะยืนหยัดเพื่อสิทธิของตน มีอิสระ และกล้าแสดงออก รวมทั้งความมีอำนาจและอิทธิพลเหนือผู้อื่น ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (femininity) ประกอบไปด้วยลักษณะที่เรียกว่า คอมมิวนิชั่น (communion) ซึ่งเป็นลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและมักแสดงออกในลักษณะของการยอมรับผู้อื่น เป็นมิตร ช่วยเหลือผู้อื่นไม่เห็นแก่ตัวและมีน้ำใจต่อผู้อื่น เป็นต้น

จากแนวความคิดทั้งสอง สรุปได้ว่าบทบาททางเพศแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือลักษณะความเป็นชาย (masculinity) และลักษณะความเป็นหญิง (femininity) โดยแต่ละลักษณะต่างเน้นไปที่พฤติกรรมคนละแบบ กล่าวคือ ลักษณะความเป็นชาย จะเน้นไปที่พฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถของบุคคลในการที่จะผลักดันตนเองไปสู่ความสำเร็จในชีวิต ความมั่นใจ โดยเน้นบทบาทของผู้นำ ความกล้าแสดงออกอย่างถูกกาลเทศะ การแข่งขัน ส่วนลักษณะความเป็นหญิง จะเน้นไปที่พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เช่น การไวต่อความรู้สึก ไม่เห็นแก่ตัว มีน้ำใจไมตรีต่อผู้อื่น เป็นต้น

1.10 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อมิติของมนุษย์

ในการกำหนดมิติทางเพศของมนุษย์ มีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดมิติทางเพศ โดยแบ่งออกเป็นปัจจัยหลัก ๆ เป็น 2 ปัจจัย ดังนี้

1.10.1 ปัจจัยทางธรรมชาติ (nature) และชีวภาพ (biological)

ความแตกต่างระหว่างผู้ชาย และผู้หญิง ที่สังเกตได้ชัดเจนคือ ความแตกต่างทางกายภาพซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยทางชีวภาพที่แตกต่างกันระหว่างเพศชาย และเพศหญิงเช่น ความแตกต่างของโครงสร้างร่างกาย ความแตกต่างของอวัยวะเพศ รวมทั้งการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ปัจจัยทางชีวภาพเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้เพศชาย และเพศหญิงมีความแตกต่างกันตามธรรมชาติ เช่นความแตกต่างของโครโมโซม (chromosome) ความแตกต่างของฮอร์โมน (hormones) เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อสรีระร่างกายของมนุษย์ จากการศึกษาของแม็กโคบี และแจ็กคลิน (Maccoby and Jacklin (อ้างในธิดารัตน์ ธรรมเกษร, 2543 : 9) พบว่าเด็กหญิงจะมีการตอบสนองทางสังคมมากกว่าเด็กชาย ในขณะที่เด็กชายจะมีความไวต่อการกระตุ้น และจะหงุดหงิดเจ้าอารมณ์มากกว่าเด็กหญิง นอกจากนั้นขนาดรูปร่างตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กผู้หญิง และของเด็กผู้ชายยังแตกต่างกันด้วย เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นต้น สำหรับความแตกต่างของชายและหญิงในแง่ฮอร์โมนเพศนั้น ฮอร์โมนเพศจะเป็นตัวกระตุ้นทำให้หญิง และชายมีการเปลี่ยนแปลงตามลักษณะทางเพศของตนเอง กล่าวคือในเพศชายจะมีฮอร์โมนแอนโดรเจน (androgen) และเทสโทสเตอโรน (testosterone) ซึ่งทำให้วัยรุ่นชายมีโครงสร้างต่างไปจากวัยรุ่นหญิง เช่น มีกล้ามเนื้อ โครงกระดูกที่โตกว่า และมีขนตามตัวมากกว่า ในขณะที่เพศหญิงจะมีฮอร์โมนเอสโตรเจน (estrogen) และโปรเจสเตอโรน (progesterone) ซึ่งกระตุ้นพัฒนาการลักษณะทางเพศในวัยรุ่นหญิง เช่น มีหน้าอก มีประจำเดือน และสามารถตั้งครรภ์ ตลอดจนมีน้ำนมเลี้ยงบุตรได้ เป็นต้น

เบนโฮลด์ ทอมสัน (Bennholdt Thomsen อ้างใน นิตยา โพธิ์สุข, 2538 : 36 – 37) เห็นว่าความแตกต่างระหว่างบทบาทชายและหญิงมีจุดเริ่มต้นจากความแตกต่างทางกายภาพและชีวภาพระหว่างบุคคลทั้งสองเพศ กล่าวคือผู้หญิงเป็นเพศแม่ต้องตั้งครรภ์ให้กำเนิดบุตร และอบรมเลี้ยงดูบุตร ในขณะที่ชายปราศจากพันธกรณีนี้ อีกทั้งชายมีร่างกายแข็งแรงกว่าหญิง ทำให้ชายรับเป็นฝ่ายรับหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว มีกิจกรรมเป็นผู้นำกว่าหญิง ส่วนหญิงทำหน้าที่ดูแลบ้านเรือน และลูกบทบาทที่แยกจากกันนี้ได้สืบทอดต่อกันเรื่อย ๆ จนถือปฏิบัติเป็นปรากฏการณ์สากล

นอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องความแตกต่างในด้านสรีระระหว่างชาย และหญิงที่ธรรมชาติกำหนดมาเป็นพื้นฐาน ดังที่อริสโตเติลได้กล่าวถึง ความแตกต่างระหว่างชายและหญิง ตั้งแต่ขั้นการให้กำเนิดมนุษย์ โดยอริสโตเติลได้ตั้งคำถามในหนังสือ “the difference between man and woman” ว่า ผู้หญิงผลิตเชื้อสุมิเช่นเดียวกับผู้ชายหรือไม่ หรือผู้หญิงไม่ได้ผลิตเชื้อสุมิเลย เด็กชายมีรูปคล้ายสตรี สตรีคือบุรุษที่ไร้สมรรถภาพ (impotent man) ด้วยเหตุว่าความไร้สมรรถภาพนั่นเองทำให้ผู้หญิงเป็นผู้หญิง กล่าวคือไม่สามารถที่จะปรุงแต่งสารอาหารในขั้นตอนสุดท้ายที่จะทำให้เกิดสุมิได้ เพศชายนั้นสูงส่งกว่าเพศหญิงโดยธรรมชาติ เพศชายเป็นฝ่ายปกครองเพศหญิงเป็นฝ่ายถูกปกครอง (Aristotle อ้างใน สุวรรณา สถาอานันท์ : 1- 5) สังคมต้องจัดสรรแบ่งบทบาทความรับผิดชอบที่สมมติ และยอมรับกันว่าเหมาะสมกับธรรมชาติของแต่ละเพศ รวมทั้งสังคมเองก็คาดหวังให้แต่ละเพศประพฤติตนตามแบบแผนที่สมาชิกในสังคมสร้างขึ้น โดยกำหนดว่ากริยามารยาแบบใด หรือลักษณะงานความรับผิดชอบประเภทไหนที่หญิงเป็นฝ่ายควรทำหรือชายควรทำ เช่น เพราะความคล่องตัว แข็งแรงกว่า ฉะนั้น การออกศึกสงคราม ล่าสัตว์ ทำอาวูช และกิจกรรมนอกบ้านอื่น ๆ ก็ควรเป็นหน้าที่ของชาย ในทางตรงกันข้ามเนื่องจากหญิงต้องตั้งครรภ์เลี้ยงลูก จึงควรต้องรับหน้าที่ดูแลบ้าน เตรียมอาหาร อบรมเลี้ยงดูบุตร นอกจากนี้ในหลาย ๆ สังคม มีข้อห้ามมิให้สตรีมีบทบาททางสังคมหรือศาสนาที่สำคัญ ๆ อีกทั้งความเชื่อสืบเนื่องกันมา สตรีจะไม่สามารถทำงานหนักได้เท่ากับชายเพราะสภาพร่างกายด้อยกว่า กิจกรรมหลายประเภทที่ผู้ชายเป็นผู้ปฏิบัติ สร้างความเข้าใจและเป็นที่ยอมรับว่าชายเป็นตัวแทนของมนุษย์ชาติเพราะชายเป็นผู้สร้างสรรค์อารยวัฒนวัฒนธรรมเทคโนโลยีใหม่ให้แก่สังคม ความเชื่อเช่นนี้ทำให้ชายมีความสำคัญในฐานะเป็นผู้ตัดสินใจต่าง ๆ ในสังคมมาเป็นเวลาช้านาน

จากความแตกต่างที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่าปัจจัยทางด้านชีวภาพมีผลต่อความแตกต่างของความเป็นหญิง และความเป็นชาย แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางชีวภาพอย่างเดียวกันก็ยังไม่สามารถอธิบายพัฒนาการบุคลิกภาพ และพัฒนาการของบทบาททางเพศอย่างสมบูรณ์ได้ เพราะยังมีปัจจัยด้านอื่นเข้ามามีอิทธิพลร่วมด้วย ปัจจัยดังกล่าว คือปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม

1.10.2 ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม (environment factors)

นอกจากความแตกต่างระหว่างชาย และหญิง ซึ่งถูกกำหนดโดยโครโมโซม และฮอร์โมนเพศแล้ว ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมก็เป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของบุคลิกภาพและบทบาททางเพศของบุคคล สภาพแวดล้อมในที่นี้ได้แก่ ทัศนคติของพ่อแม่ที่มีต่อการอบรมเลี้ยงดู ปัจจัยทางวัฒนธรรม (culture) และบรรทัดฐานทางสังคม (social Norms) โดย

โครงสร้างของครอบครัวได้เป็นปัจจัยหลักในการกำหนดบทบาทและสถานภาพระหว่างหญิงกับชาย ซึ่งโครงสร้างครอบครัวได้มีความสัมพันธ์กับเรื่องบทบาททางเพศ ดังนี้

นิตยา โพธิ์สุข (2538 : 37 – 38) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของครอบครัวกับการกำหนดบทบาททางเพศว่า ภายในระบบครอบครัวขยายนั้นเมื่อมีผลิตผลส่วนเกิน สมาชิกซึ่งเป็นชายก็อาจจะได้รับส่วนแบ่งเป็นทรัพย์สินส่วนตัวมากขึ้น ซึ่งสมาชิกชายเหล่านั้นก็สามารถตั้งครอบครัว และแยกตัวเป็นอิสระลักษณะเช่นนี้ทำให้ความหมายของคำว่าการกิจกรรมภายในครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยรู้จักกันในสังคมแบบชุมชน นอกจากนี้ผลผลิตส่วนเกินยังมีส่วนทำให้เกิดการจัดตำแหน่งฐานะของหญิง และชายในสังคมอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อเกิดระบบการผลิตแบบใหม่ในครอบครัว ผู้ชายมักอยู่ในฐานะเป็นผู้ผลิต เลี้ยงดูครอบครัว และประกอบกิจกรรมนอกบ้าน ชายจึงอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า และมีอำนาจมากกว่าหญิงในขณะทำงานซึ่งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของหญิง เช่น งานบ้าน การอบรมเลี้ยงดูบุตรมิได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เข้าควบคุมการผลิต ฐานะของหญิงจึงด้อยกว่าเป็นธรรมดา ทรรศนะนี้ได้รับการสนับสนุนจาก Karl Marx

เช่นเดียวกันกับปารีส (อ้างในปราณี วงษ์เทศ, 2535 : 17) ที่ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมของชาวนิวกินี และพบว่ากิจกรรมของผู้ชายจะได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญเหนือกว่าของเพศหญิง และระบบวัฒนธรรมยังให้คุณค่าและอำนาจแก่บทบาทและกิจกรรมของผู้ชายมากกว่าผู้หญิงอีกด้วย กล่าวคือ ความไม่ทัดเทียมกันในการประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรมของเพศชายและเพศหญิงมีปรากฏให้เห็นจนเป็นสิ่งสากล เช่น การจัดที่เกี่ยวกับ การสืบเชื้อสายหรือการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ดินต่าง ๆ นั้น คุณค่าหรือเกียรติยศต่าง ๆ ที่พ่อแม่จะให้ นั้น ผู้ชายจะเป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดเสมอ เนื่องจากจะยึดติดกับวัฒนธรรมที่ว่าผู้ชายมีการทำงานที่มากกว่าผู้หญิงเสมอ

นอกจากนี้ ไวล์ดิงและเอ็ดเวิร์ด (Whiting and Edwards อ้างในธิดารัตน์ ธรรมเกษร, 2543: 11) ยังพบว่า พ่อแม่ มักให้การสนับสนุนในกิจกรรมที่ส่งเสริมสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่นในเด็กหญิงขณะที่ส่งเสริมกิจกรรมที่ให้ความเป็นอิสระและมอบหมายงานนอกบ้านให้แก่เด็กชาย การสนับสนุนของพ่อแม่ในกิจกรรมที่แตกต่างระหว่างเด็กหญิงและเด็กชายทำให้เด็กเรียนรู้บทบาททางเพศแตกต่างกัน ซึ่งนอกจากพ่อแม่จะส่งเสริมกิจกรรมที่ชี้แนะเฉพาะสำหรับแต่ละเพศแก่ลูกแล้ว พ่อแม่ยังมีส่วนเสริมสร้างบุคลิกภาพทั่ว ๆ ไป ที่มีความแตกต่างกันระหว่างเพศชายกับเพศหญิงอีกด้วย

สรุปได้ว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และการหล่อหลอมของครอบครัว มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้บทบาททางเพศ กล่าวคือถ้าพ่อแม่อบรมให้เด็กมีพฤติกรรมเป็นไปตามบทบาทที่ตรงตามเพศของเด็ก เด็กจะมีลักษณะตรงตามเพศตามที่พ่อแม่ และตามโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดไว้

ในทางตรงกันข้ามหากพ่อแม่อบรมเลี้ยงดูให้เด็กมีบทบาททางเพศที่ไม่เหมาะสมกับเพศตน เช่น อบรมเลี้ยงดูเด็กชายแบบเด็กผู้หญิง ก็จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้บทบาททางเพศอย่างสับสน ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาในด้านพัฒนาการได้ (ฉันทจิต จริยจรูญโรจน์, 2541 : 17) นอกจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และการหล่อหลอมในครอบครัว บทบาททางเพศ ยังถูกกำหนดโดยสังคมด้วย ซึ่งสังคมแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน โดยในแต่ละวัฒนธรรมนั้นลักษณะของบทบาททางเพศ (gender) และบรรทัดฐานทางสังคม (social norms) ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการกำหนดบทบาททางเพศ (gender) ซึ่งได้นักมานุษยวิทยาได้อธิบายถึงแนวคิดนี้ ได้แก่

เจน ปราเธอร์ (Jane Prather อ้างใน นิตยา โพธิ์สุข, 2538 : 39) เชื่อว่า บรรทัดฐานทางสังคม จะทำหน้าที่กล่อมเกลาพฤติกรรมและบุคลิกภาพที่สังคมเห็นว่าเหมาะสมให้แก่บุคคลแต่ละเพศและ ยังผลทำให้ผู้หญิงทั้งหลายในสังคมเชื่อว่าการทำงานไม่ใช่สิ่งที่เหมาะกับหญิง ผู้หญิงเหมาะที่จะอยู่ที่บ้าน ดูแลบ้านเรือนและเลี้ยงดูลูกมากกว่าการออกไปทำงานนอกบ้าน และเป้าหมายหลักในชีวิตของผู้หญิงก็คือการเป็นภรรยาและเป็นแม่ ส่วนผู้ชายจะได้รับการขัดเกลาในอีกลักษณะหนึ่งเนื่องจากสังคมส่วนใหญ่เรื่องเกี่ยวกับงานหรือการประกอบอาชีพ ถูกจำกัดให้เป็นหน้าที่ของผู้ชายและความสำเร็จในอาชีพเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นชายเหล่านี้ได้วิวัฒนาการมาต่อ ๆ กัน จนทำให้ผู้ชายเป็นผู้ครอบงำอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหนือกว่า

นอกจากนี้เวิตซ์แมน (Weitzman อ้างใน นิตยาโพธิ์สุข, 2538: 39) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เด็กชายได้รับ มักจะสนับสนุนให้เด็กชายเตรียมพร้อมในการประกอบอาชีพ ในขณะที่เด็กผู้หญิงถูกขัดเกลาให้เตรียมพร้อมสำหรับการเป็นภรรยาและเป็นแม่ แม้ว่าบทบาททางสังคมกำหนดให้บุคคลแต่ละเพศจะสอดคล้องกับความแตกต่างทางสรีระของชาย และหญิงบทบาทที่แตกต่างกันเป็นจุดกำเนิดของการแบ่งแยกแรงงานให้บุคคลทำหน้าที่ ซึ่งเหมาะสมกับความสามารถทางร่างกายของแต่ละเพศ แต่สังคมมักจะประเมินคุณค่าในลักษณะที่จัดให้เพศชายมีคุณค่าเหนือกว่าเพศหญิง อีกทั้งได้รับสิทธิพิเศษ และมีเกียรติภูมิเหนือกว่าในขณะที่เด็กผู้หญิงมีบทบาทที่ด้อยกว่า

จากการศึกษาของ เอ็ดวิน เอ็ม ชูเกอร์ (Edwin M. Schur, 1984 : 51) ในเรื่องบรรทัดฐานทางเพศและความเบี่ยงเบนในผู้หญิง เขาพบว่า บรรทัดฐานทางสังคมเป็นสิ่งที่คาดหวังว่าผู้หญิงต้องมีสถานภาพและบทบาททางสังคมเช่นไร บทบาททางสังคมได้วางให้เพศหญิงนี้ ต้องเป็นผู้อ่อนแอ นิ่มนวล อ่อนหวาน หากหญิงคนมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าว เข้มแข็งดุเดือด ก็จะถูกมองว่า เป็นผู้ที่มีความเบี่ยงเบนในสังคม ภาพที่สังคมให้เป็นการแบ่งแยกบทบาทระหว่างเพศในหญิงและชาย สิ่งเหล่านี้

ล้วนส่งผลกระทบต่อผู้หญิงโดยตรง ซึ่งนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ การข่มขืน การเอารัศเอาเปรียบในทางเพศ

สำหรับ มากาเร็ต มีดส์ (Magaret Mead, อ้างใน นิตยา โพธิ์สุข : 39 – 41) ได้ให้ความเห็นว่า เพศที่กำหนดโดยสังคมนั้นจะมีความแตกต่างกันออกไปในเกือบทุกสังคมแล้วแต่ความนิยมและความเชื่อของแต่ละวัฒนธรรม หลายวัฒนธรรมเชื่อกันว่าในร่างกายของบุรุษเพศประกอบด้วยธาตุความเป็นชายและหญิงรวมกันอยู่ ทำให้โลกของชายเปิดกว้างเสรี ขณะที่ในร่างกายหญิงมีเพียงธาตุความเป็นหญิงเพียงอย่างเดียว ฉะนั้นโลกของหญิงจึงเป็นโลกที่ปิดและมีข้อจำกัด จากความเชื่อดังกล่าวนี้ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่สังคมยึดถือกันมาในการปฏิบัติต่อมนุษย์ทั้งสองเพศนี้แตกต่างกันออกไป ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างในหลาย ๆ เรื่อง ได้แก่

1. การอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัว และการสอนให้รู้ระเบียบสังคมที่ถ่ายทอดกันมานับชั่วคน ได้เน้นถึงฐานะความเป็นผู้นำของชาย และฐานะผู้ตามของฝ่ายหญิงหรือเพราะความเชื่อในเรื่องความบริสุทธิ์และพรหมจรรย์ที่ผู้หญิงต้องรักษาไว้ก่อนแต่งงานทำให้เด็กผู้หญิงถูกควบคุมให้อยู่ภายในของเขตที่กำหนดไว้ เช่น ภายในบ้าน ในขณะที่ครอบครัวและสังคมได้เปิดโอกาสให้เด็กผู้ชายมีอิสระที่จะออกนอกบ้านแสวงหาความเป็นผู้นำ และความเป็นชายด้วยตนเอง

2. วิถีชีวิตของหญิงโดยปกติแล้วแคบกว่าของชาย ในสังคมโบราณ หรือเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เด็กหญิงจะถูกผนวกเข้ากับสังคมในแนวดิ่ง (vertical integration) โดยผ่านกลุ่มเครือญาติและครอบครัว ในขณะที่เด็กชายจะขยายแวกวงชีวิตตัวเองไปตามแนวนอน (horizontally) นอกจากนี้ในแต่ละสังคมก็มีการจัดลักษณะกิจกรรมโดยมีพื้นที่ที่บ่งบอกถึง “พื้นที่” (spatial arrangement) ซึ่งหญิงและชายจะเข้าไปมีส่วนร่วมได้ โดยหญิงจะมีพื้นที่ในบ้าน ชุมชนและเพื่อนบ้านเท่านั้น ส่วนชายจะมีพื้นที่ใน เครือญาติ วงศ์ตระกูล หมู่บ้าน ตลาดหรือเศรษฐกิจ รวมถึงศาสนาและสถาบันทางสังคมอื่น ๆ

3. ในหลายๆ สังคม บทบาทที่กำหนดให้หญิงและชายมักจะอยู่ในลักษณะที่ตรงข้ามกันเสมอ บทบาทที่ตรงข้ามกันนี้มีนัยของการแบ่งแยกกิจกรรม หน้าที่ของสามีและภรรยา รวมทั้งมีนัยซึ่งแสดงถึงการที่หญิงต้องพึ่งอาศัยชายเป็นหลัก

นอกจากนี้สภาพสังคมก็ได้ปลูกฝังทัศนคติให้เชื่อในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ กล่าวคือระบบที่มีแนวความคิดซึ่งไม่เห็นว่าหญิงและชายเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน มีเพียงแต่เห็นว่าชายเหนือกว่าและหญิงคือยกกว่าเป็นทัศนคติที่ครอบงำและมีอิทธิพลอย่างมากเหนือความเป็นไปในสังคม ผลก็คือหญิงต้องเป็นฝ่ายเสียเปรียบและต้องถูกกำหนดบทบาทให้สนองความต้องการของสังคมที่

ชายเป็นผู้นำมากกว่าที่จะคำนึงถึงโอกาสและความก้าวหน้าสำหรับตนเอง ทั้งที่หญิงก็เป็นทรัพยากรกำลังคนเท่า ๆ กัน กับชาย นอกจากนั้นในหลายกรณีผู้หญิงยังถูกตัดทอนโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถและความรอบรู้ของตนซึ่งทำให้เป็นการยากสำหรับหญิงที่จะยกระดับฐานะของตนเพื่อโอกาสที่ดีกว่าในสังคม (ธีรนาถ กาญจนอักษร, 2542 : 48)

เป็นเวลานับพันปีที่ได้มีการพยายามอธิบายถึงความเป็นชายและความเป็นหญิงว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งการพยายามอธิบายในเรื่องนี้ได้กลายเป็นประเด็นที่สำคัญในการถกเถียงในหมู่นักสตรีนิยมตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีนักปรัชญาตะวันตกที่สำคัญหลายคนได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้ และความคิดของนักปรัชญาตะวันตกเหล่านั้นได้มีอิทธิพลต่อระบบคิดทางการเมืองและวัฒนธรรมกระแสหลักที่ดำรงอยู่เป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่ของนักปรัชญาเหล่านั้นเสนอว่า ผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ หรือมีความมีธาตุแท้ของความเป็นหญิงความเป็นชาย และความเป็นชายนั้นขึ้นอยู่กับความเป็นหญิง ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า อริสโตเติล กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า โดยธรรมชาติ ผู้ชายเหนือกว่าและเป็นผู้ปกครอง ส่วนผู้หญิงนั้นด้อยกว่าและเป็นผู้ถูกปกครอง ผู้หญิงคือผู้ชายที่เสื่อมสมรรถภาพ (impotent men) และเสนอถึงความแตกต่างของผู้หญิงและผู้ชายไว้ว่าผู้หญิงมีความนุ่มนวลกว่าผู้ชายในการจัดการเรื่องต่าง ๆ มีความตั้งใจในการดูแลเด็กมากกว่า ในขณะที่เดียวกัน ผู้หญิงก็มีอันตรายกว่า มีเล่ห์เหลี่ยม มีความซับซ้อน หุนหันพลันแล่น อัจฉาริษา ชอบทะเลาะวิวาท ขาดซึ่งความละเอียดและความเคารพตัวเอง คุณสมบัติเหล่านี้ผู้ชายจะมีน้อยกว่า ผู้ชายมีความองอาจกล้าหาญ มีความป่าเถื่อนมากกว่าผู้หญิง แต่ผู้ชายมีความสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์มากกว่า เพราะฉะนั้นเหมาะที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาผู้หญิงผู้ซึ่งเหมาะจะเป็นผู้เชื่อฟัง เปรียบเสมือนผู้ใหญ่ปกครองคนที่เด็กกว่าและยังไม่มีวุฒิภาวะ นอกจากนี้อริสโตเติลยังมองว่าสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ คือความสามารถในการมีความเป็นเหตุเป็นผล แต่มีมนุษย์บางจำพวกที่ไม่มีความสามารถในเรื่องเหตุผลนี้ คือทาสและผู้หญิง เพราะฉะนั้นผู้หญิงที่เป็นเมียจึงมีหน้าที่ในการผลิตทายาท และช่วยจัดหาสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเพื่อที่ผู้ชายที่ไม่ใช่ทาสจะได้ทุ่มเทชีวิตให้กับการพัฒนาสติปัญญาและจุดมุ่งหมายทางการเมือง ความคิดส่วนนี้ของอริสโตเติลคล้ายคลึงกับเพลโต (Plato) ที่มองว่าผู้หญิงมีหน้าที่อยู่ในครัวเรือน และเพลโตไม่ได้มองผู้หญิงในฐานะที่เป็นเพื่อนทางอารมณ์ เพราะอารมณ์ของผู้ชายถูกเก็บไว้เพื่อร่วมรับรู้โดยผู้ชายด้วยกัน การเสนอว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติที่เหมาะสมจะอยู่ในบ้าน เลี้ยงลูก ได้ถูกเสนอจากนักปรัชญาคนอื่น ๆ อีก ค้านต์ (Kant อ่างใน สุวรรณา สถาอานันท์, ไม่ระบุปี) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายหลักของชีวิตผู้หญิงคือการเป็นภรรยา แต่สำหรับผู้ชายคือการพยายามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบมากขึ้น ตามธรรมชาติแล้วความดีงามของผู้หญิงอยู่ที่ความสวยงาม ส่วนของผู้ชายอยู่ที่ความมีศักดิ์ศรี ความนึกคิดของผู้หญิงไม่ได้อยู่ที่เหตุผลแต่อยู่ที่ความรู้สึก

เฮเกิล (George Wilhelm Hegel อ้างใน กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2519 : 8) เสนอคล้ายคลึงกันว่า ชีวิตทั้งหมดของผู้หญิงอยู่ที่ครอบครัว แต่สาระของชีวิตผู้ชายอยู่ที่รัฐและอาชีพ ครอบครัวเป็นเพียงบางส่วนของชีวิตผู้ชายเท่านั้น นอกจากนี้เฮเกิลยังมองว่าผู้หญิงขาดความสามารถในเรื่องเหตุผลและมีพฤติกรรมอยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกและความคิดเห็น โดยมองว่าผู้หญิงเหมาะที่จะทำหน้าที่ดูแลและสอนเด็ก เพราะพวกเธอเองก็เป็นเด็ก มีนิสัยเหลวไหลและ และคิดอะไรสั้น ๆ มองอะไรแคบ ๆ มีความสามารถในเรื่องเหตุผลน้อย และไม่มีความเข้าใจในเรื่องความยุติธรรม (อ้างใน กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2519 : 8) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พวกเธอเป็นเด็กอยู่ตลอดชีวิต สิ่งที่เธอให้ความสนใจมีเพียง ความรัก การเอาชนะ และทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแต่งตัว การเดินรำ การที่ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมและจิตวิญญาณต่ำกว่าผู้ชาย เป็นผลมาจากการที่ผู้หญิงสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงอยู่กับอารมณ์ความรู้สึก (sensuality) และธรรมชาติ ส่วนผู้ชายแน่วแน่กับเหตุผลและอำนาจหน้าที่ ความคิดเห็นที่ว่าผู้หญิงฝักใฝ่ในเรื่องความรัก เรื่องอารมณ์ (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 7-8)

นอกจากนี้ ยังเห็นได้จากงานเขียนของ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau 1712-1778) นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส ในเรื่อง Emile รูสโซเสนอว่าผู้ชายจำเป็นต้องเป็นผู้ควบคุม เขาอ้างว่า ผู้หญิงเป็นที่มาของความรัญจวนใจทางเพศ ความรักเป็นที่มาของความรัญจวนใจและธรรมชาติได้ให้อำนาจแก่ผู้หญิงในการกระตุ้นความรัญจวนใจของผู้ชาย และถ้าเมื่อใดผู้ชายพึงพาผู้หญิงเพื่อความรัก เมื่อนั้นผู้ชายจะหมดศีลภาพ เพราะผู้ชายที่เป็นอิสระต้องมีเหตุผลและไม่ถูกครอบงำด้วยความรัญจวนใจ เพราะฉะนั้นจำเป็นที่ผู้ชายต้องควบคุมผู้หญิง โดยการให้เธอเป็นแม่และเมีย โดยสภาพนี้ผู้ชายจะตื่นต้นต่อผู้หญิงน้อยลง และในครอบครัว รูสโซกล่าวว่าเป็นธรรมชาติอยู่เองที่ผู้ที่เป็นพ่อควรที่จะเป็นผู้บังคับบัญชา และผู้หญิงถูกสร้างมาให้ยอมและอดทนแม้แต่ความอยุติธรรมจากผู้ชาย ผู้ชายควรจะเป็นฝ่ายเข้มแข็งและเป็นฝ่ายกระทำ ขณะที่ผู้หญิงควรจะเป็นฝ่ายอ่อนแอและเป็นฝ่ายรองรับ เมื่อผู้ชายไม่มีผู้หญิงเขาจะอยู่ได้ดีกว่าผู้หญิงที่อยู่โดยไม่มีผู้ชาย เพราะผู้หญิงไม่สามารถเติมเต็มจุดมุ่งหมายในชีวิตได้ถ้าปราศจากความช่วยเหลือ ความปรารถนาดี ความเคารพจากผู้ชาย ผู้หญิงพึงพาความรู้สึกของผู้ชายเพื่อการดำรงอยู่ ทั้งหมดนี้เป็นกฎของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นรูสโซจึงเสนอว่าการวางแผนการศึกษาของผู้หญิงต้องสัมพันธ์กับผู้ชาย กล่าวคือการศึกษาของผู้หญิงที่มีขึ้นก็เพื่อทำให้ผู้หญิงสามารถสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ชายเพื่อที่เขาจะได้รักเธอ ต้องให้ความรื่นรมย์และความสุขแก่ชีวิตผู้ชาย

ล็อก (John Locke 1632-1704) นักปรัชญาชาวอังกฤษ อีกผู้หนึ่งที่เห็นคล้ายคลึงกับนักปรัชญาชายอื่น ๆ ว่า ผู้ชายเป็นเจ้าของทุกอย่างในครอบครัว รวมถึงภรรยาและคนรับใช้ ผู้หญิงถือเป็นทรัพย์สินส่วนหนึ่งของผู้ชาย ผู้หญิงไม่สามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินและไม่สามารถมีสิทธิเป็นพลเมืองเต็มขั้น และเนื่องจากภรรยาเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สิน การใช้สิทธิทางการเมืองต้องให้

ผ่านทางสามี่(John Locke, อ้างในBarbara Arneil,1999:71) ซึ่งมีผลทำให้ผู้หญิงตะวันตกมีสิทธิเลือกตั้งทางการเมืองหลังจากผู้ชายหลายปี และต้องผ่านการรณรงค์ต่อสู้อย่างมาก

ความคิดของนักปรัชญาที่เสนอเกี่ยวกับความเป็นหญิงความเป็นชายเหล่านี้ได้เสนอมานานเป็นเวลานานแล้ว แต่ความคิดเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลต่อระบบคิดของคนในปัจจุบันจำนวนไม่น้อย เช่น ความเชื่อว่า ธรรมชาติไม่ยุติธรรมและจะไม่มีวันยุติธรรม ธรรมชาติได้สร้างให้ผู้ชายแสดงออกมากกว่า เพราะฉะนั้นเขาจะไม่ยินดีให้ผู้หญิงอยู่ข้างหน้า เพราะเขาจะรู้สึกว่าเป็นผู้ชายของเขา ถูกสบประมาท และเขาจะไม่ชอบเธอ มันไม่ยุติธรรมแต่มันคือข้อเท็จจริง ถ้าปราศจากผู้หญิง ผู้ชายคงเอาแต่ค้ำต่อสู้อยู่ และมีชีวิตเหมือนกับวัว ผู้หญิงคือผู้ดูแลบ้าน เป็นผู้มีอารยธรรมมากกว่า มีความสุภาพ สวยงาม ทั้งหมดที่ผู้หญิงต้องการจากผู้ชายคือ ความมั่นคงและความรัก ทักษะที่เชื่อว่าผู้หญิงกับผู้ชายนั้นมีความแตกต่างกันตามธรรมชาติและผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายเช่นนี้ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่น พวกอนุรักษนิยมจะเชื่อว่าเป็นความโชคร้ายและเป็นเรื่องที่ไม่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ที่เกิดขึ้นมาเป็นผู้หญิง เพราะคนเราเกิดมามีฮอร์โมน ลักษณะทางกายภาพและโครโมโซมที่เป็นชายเป็นหญิงแล้ว คนที่เกิดขึ้นเป็นผู้หญิงถูกกำหนดให้มีภาระเรื่องการสืบพันธุ์มากกว่าผู้ชาย และผู้ชายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความเป็นชาย อาทิเช่น ความก้าวร้าว ความสามารถในการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลอย่างนามธรรมและอย่างวิเคราะห์ มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ในขณะที่ผู้หญิงจะแสดงออกถึงความเป็นหญิง คือความอ่อนโยน อ่อนน้อมถ่อมตน ชอบดูแล ใฝ่ต่อความรู้สึก สนใจความรู้สึกและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ทำอะไรตามสัญชาตญาณ และไม่เห็นแก่ตัว พวกอนุรักษนิยมมองว่าสังคมควรเก็บรักษาลักษณะทางธรรมชาตินี้ไว้ เพื่อจะได้แน่ใจได้ว่าผู้ชายจะมีความเป็นชาย และผู้หญิงจะมีความเป็นหญิง (Hopkins อ้างใน Val Plamwood, 1990 : 44-47) นอกจากนี้ ความเป็นหญิงยังรวมถึงความอ่อนแอ เปราะบาง หลงใหลในความสวยงามของรูปร่างหน้าตา วุ่นวาย สอนง่าย และถ้าผู้หญิงคนใดไม่มีลักษณะเหล่านี้ เช่น มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ก็จะถูกมองว่าไม่เป็นหญิงหรือมีความเป็นผู้ชาย

ตามแบบความเชื่อของตะวันตก ความเป็นชายถูกจัดให้อยู่ในปริมาตรของความ เป็นเหตุผลและความเป็นหญิงอยู่ในปริมาตรของธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นฐานทางปัญญาหลักอันหนึ่งในการครอบงำผู้หญิงในวัฒนธรรมตะวันตก ในขอบเขตของความเป็นเหตุผลหรือขอบเขตของความ เป็นชายจะขัดแย้งและไม่รวมเรื่องของอารมณ์ ความรัญจวนใจ ธรรมชาติ ประสบการณ์ ศรัทธา ความบ้า ขอบเขตของความเป็นชายหมายถึง ชีวิตสาธารณะ การผลิต ชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งขัดแย้งกับขอบเขตความเป็นหญิงที่เป็นเรื่องส่วนตัว ชีวิตในบ้าน และการสืบพันธุ์ และความเป็นหญิงถูกใช้เป็นตัวแทนของธรรมชาติและปัจเจกบุคคล ซึ่งตรงข้ามกับความเป็นชายที่เป็นสังคมและวัฒนธรรม อาร์เนิล (Arneil) เสนอว่า ความคิดเรื่องการอธิบายว่าการแบ่งธรรมชาติเป็นข้อตรงข้าม

กับวัฒนธรรมและผู้หญิงอยู่ในด้านธรรมชาติและผู้ชายอยู่ในด้านวัฒนธรรมนั้น เป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีก เพลโตได้เสนองานในเรื่อง Republic ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนการเกิดเหตุผล เช่น สภาพทางชีวภาพที่ไร้ระเบียบ ในขณะที่วัฒนธรรมหมายถึงการแปรเปลี่ยนหรือควบคุมธรรมชาติผ่านทางทำให้เหตุผลและภาษา และเขาก็นิยามให้คุณธรรมและความเป็นเหตุเป็นผลที่เขาเชื่อว่ามีในผู้ชายคือวัฒนธรรม ขณะที่อารมณ์และสภาพทางชีวภาพของผู้หญิง เช่นการให้กำเนิดลูก เป็นธรรมชาติ ปริมาณที่สัมพันธ์อยู่กับความเป็นหญิงและธรรมชาติจะถูกให้คุณค่าที่ต่ำกว่าปริมาณของความเป็นชายและวัฒนธรรม เช่น ความมีเหตุผลถูกให้การยอมรับว่าเป็นคุณสมบัติที่เป็นอุดมคติของมนุษย์ เพราะฉะนั้นผู้หญิงซึ่งถูกมองว่าไม่มีคุณสมบัตินี้จึงอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่า เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์

แนวความคิดของนักปรัชญาตะวันตกเหล่านี้ได้ถูกสืบทอดและมีอิทธิพลต่อระบบคิดทางสังคมมาเป็นเวลาช้านาน รวมถึงประเทศไทยด้วย แม้ในรายละเอียดในเรื่องความเป็นหญิงความเป็นชายจะมีความแตกต่างกันบ้างตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม แต่ความเชื่อที่มีความแตกต่างระหว่างเพศตามธรรมชาติ รวมทั้งลักษณะของความเป็นชายความเป็นหญิง ในเรื่องความเข้มแข็ง ความอ่อนแอ การเป็นผู้นำผู้ตาม การเหมาะที่จะเป็นผู้ดูแลบ้านดูแลลูกของผู้หญิง เหล่านี้มีความเหมือนกันอยู่ ความเชื่อเหล่านี้ได้กลายเป็นประเด็นการถกเถียงกันอย่างมากในปัจจุบัน

ประเด็นของการถกเถียงที่ว่าผู้หญิงมีความเหมือนหรือแตกต่างกับผู้ชาย เป็นประเด็นหลักในการถกเถียงกันในแวดวงวิชาการที่เกี่ยวข้องมาเป็นเวลานานและยังหาข้อตกลงร่วมกันไม่ได้ ในกลุ่มหนึ่งเสนอว่า ผู้หญิงไม่มีความแตกต่างจากผู้ชายเลยในทุกด้าน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับสติปัญญาหรือทางจิตวิญญาณ รวมทั้งไม่เชื่อว่าเป็นหญิงหรือความเป็นชายตามธรรมชาติ เพราะฉะนั้นผู้หญิงควรได้รับการปฏิบัติและโอกาสที่เท่าเทียมกับชายในทุกด้าน ต้องการที่จะลบภาพ “ผู้หญิง” ที่สังคมกำหนดไว้ ไม่มีเหตุผลที่เชื่อได้ว่าโดยธรรมชาติหรือแม้แต่ผู้ชายส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแบบหนึ่งและผู้หญิงส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอีกแบบหนึ่ง แต่การที่ผู้ชายหรือผู้หญิงคนใดคนหนึ่งเป็นอย่างนี้เป็นผลจากการกระทำต่อกันระหว่างชีววิทยาและสภาพแวดล้อม กลุ่มนี้จึงเชื่อว่าผู้หญิงมีความสามารถเท่ากับผู้ชายทำทุกอย่างได้เช่นเดียวกับผู้ชาย และผู้หญิงมักถูกคาดหวังให้เข้าไปอยู่ในโลกของผู้ชาย ความเชื่อที่ว่าผู้หญิงมีความเหมือนกับผู้ชายนี้ปรากฏในสำนักคิดสตรีนิยมแนวเสรีนิยมและสำนักคิดสตรีนิยมแนวมาร์กซิส/แนวสังคมนิยม

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าเป็นความแตกต่างระหว่างเพศอยู่ แต่จะแตกต่างอย่างไรและต้นเหตุที่นำสู่ความต่างนั้นก็ยังคงต่างกันในกลุ่มนี้ โดยที่บางคนยอมรับว่าความแตกต่างมีอยู่จริง แต่แตกต่างเฉพาะในบางเรื่องเท่านั้น เช่น เรื่องหน้าที่ของความเป็นแม่ โดยเชื่อว่าผู้หญิงในธรรมชาติ

เหมาะสมกับบทบาทนี้และให้ความสำคัญกับหน้าที่นี้ แต่จะไม่ยอมรับว่ามีความแตกต่างในเรื่องสติปัญญาหรือเรื่องจิตวิญญาณ เพราะฉะนั้นคนที่เชื่อเช่นนี้จึงมองว่าแม้ว่าจะแตกต่างก็ควรมีความเท่าเทียม เพราะต่างคนต่างทำหน้าที่คนละอย่างที่ธรรมชาติกำหนด ทั้งชายและหญิงต่างเสริมกันและกันเพื่อการดำรงอยู่ได้ของชุมชน

ในขณะที่บางกลุ่มยอมรับถึงความแตกต่างระหว่างเพศแต่มองว่าความแตกต่างที่ดำรงอยู่ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติดังความเชื่อตามประเพณีนิยม แต่เป็นผลของการขัดเกลาทางสังคม ผ่านทางสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม สังคมเป็นผู้สร้างความเป็นหญิงหรือความเป็นชาย เคต มิลเล็ต (Kate Millet) ได้เขียนไว้ใน *Sexual Politics* (1970) ว่าอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ได้ก่อให้เกิดความเชื่อที่ว่าความแตกต่างทางร่างกายทำให้เกิดความแตกต่างในความเป็นหญิงความเป็นชาย นำไปสู่ความแตกต่างในมิติทางเพศ ที่ผู้ชายมีความเหนือกว่าและผู้หญิงมีความด้อยกว่า แต่ “ความเหนือกว่าของชายไม่ได้อยู่ที่ความแข็งแรงของผู้ชาย แต่อยู่ในการยอมรับของระบบค่านิยม” อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่มีอิทธิพลต่อคนในสังคมมาก เพราะอุดมการณ์นี้ถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยผ่านทางสถาบันที่สำคัญทางสังคม เช่น ครอบครัว ศาสนา ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้ คุณลักษณะต่าง ๆ ที่ถูกระบุว่าเป็นของผู้หญิง ได้ถูกพัฒนาขึ้นหรือสัมพันธ์กับสภาพทางประวัติศาสตร์ ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ที่แตกต่างกันของพวกเขา ในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่สร้างความเป็นเพศให้กับผู้หญิงและผู้ชาย

ข้อถกเถียงในเรื่องความเหมือนกันและความแตกต่างระหว่างเพศ ได้ส่งผลไปสู่การปฏิบัติหรือการรณรงค์เรียกร้องในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง เช่น ถ้ามีจุดยืนอยู่ที่ความเชื่อในเรื่องความเหมือนกันระหว่างเพศ คือทั้งสองเพศไม่มีความแตกต่างกันเลย ก็จะเกิดเป็นปัญหาเมื่อต้องการเรียกร้องสวัสดิการพิเศษสำหรับผู้หญิง เช่น สิทธิในการลาคลอดและพักหลังการลาคลอดโดยได้รับเงินเดือน เพราะถ้าอ้างว่ามีความเหมือนกันก็ควรยอมรับในการปฏิบัติที่เท่าเทียม ไม่น่าจะได้รับการสิทธิพิเศษใด ๆ โดยเฉพาะในทางกฎหมาย ในขณะที่เดียวกัน ถ้ายอมรับว่ามีความแตกต่างระหว่างเพศปัญหาก็ตามมาเช่นกัน เพราะเมื่อมีความแตกต่างระหว่างเพศแล้วจะเรียกร้องให้มีความเท่าเทียมกันทุกอย่างได้อย่างไร ตัวอย่างของความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดคือ ในสหรัฐอเมริกาช่วงปี ค.ศ.1920-1960 ได้มีการเคลื่อนไหวของสตรีกลุ่มหนึ่งเพื่อเสนอกฎหมายเพื่อให้สิทธิที่เท่าเทียมกันทุกด้านระหว่างชายและหญิง หรือที่เรียกว่า equal rights amendment กฎหมายนี้ได้รับการต่อต้านจากนักเคลื่อนไหวสตรีอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องการให้มีกฎหมายคุ้มครองแรงงานสตรี และมองว่าการเรียกร้องให้มีกฎหมายสิทธิเท่าเทียมจะเป็นประโยชน์เฉพาะกับผู้หญิงทำงานอาชีพในชนชั้นสูง ในขณะที่คนงานผู้หญิงในชนชั้นล่างจะเสียผลประโยชน์เพราะคนงานผู้หญิงต้องการการคุ้มครองจากกฎหมาย ความขัดแย้งนี้ได้แบ่งนักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีออกเป็นสองฝ่ายอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตามในช่วงทศวรรษ1990 มีนักสตรีนิยมบางกระแสที่ไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องความเหมือนกันหรือความแตกต่างระหว่างเพศอีกต่อไปและปฏิเสธแนวความคิดแบบสองขั้วอย่างสิ้นเชิง โดยนักสตรีนิยมกลุ่มนี้หันมาให้ความสนใจกับเรื่องการจัดระเบียบและผลกระทบของอำนาจ แม้ว่ายังมองว่ามีความแตกต่างทางวัฒนธรรมของทั้งสองเพศ แต่จะไม่ยกย่องสรรเสริญความเป็นผู้หญิง และลดความสำคัญของการถกเถียงประเด็นนี้ลง

กล่าวโดยสรุป มิติหญิงชายหรือความเป็นหญิงความเป็นชายที่เป็นดำรงอยู่ในสังคมนี้สามารถวิเคราะห์ในเชิงวาทกรรม กล่าวคือเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น ซึ่งสังคมในระบบชายเป็นใหญ่ได้สร้างให้หญิงด้อยกว่าชายหรือชายเหนือกว่าหญิงและที่ยิ่งใหญ่ของอำนาจของวาทกรรมนั้นอยู่ที่การสร้างเอกลักษณ์หรือตัวตนให้กับสรรพสิ่ง ในส่วนของวาทกรรมมิติหญิงชายตัวตนนี้ได้แก่จินตภาพ (imagination) และภาพลักษณ์ (image) เรื่อง “ความเป็นผู้หญิง” ด้วยภาคปฏิบัติการต่างๆของวาทกรรมตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว ทำให้วาทกรรมนี้กลายเป็น “ความจริง” ในที่สุด ตามที่มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ได้เสนอไว้ว่า “ความจริง” นั้น เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่ทำให้อะไรจริงหรือไม่จริง มากกว่าเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานเชิงประจักษ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือไม่มีสิ่งที่เห็นจริงแล้ว มีแต่สิ่งที่ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่เห็นจริงแล้ว (eventualization) ยิ่งไปกว่านั้นอำนาจของวาทกรรมมิติหญิงชาย ยังเข้าไปในจิตสำนึกของผู้หญิง ขอมทุกอย่างเพียงเพื่อเป็น “ผู้หญิงดี” แม้ว่าต้องแลกกับศักดิ์ศรี ขอมอดทน วาทกรรมมิติหญิงชายนี้ยังทำให้ผู้หญิงยอมรับในความด้อยกว่าของตัวเอง จนบางครั้งต้องละความสามารถของตัวเองเพื่อให้เกียรติกับผู้ชาย ด้วยเชื่ออย่างสนิทว่าผู้ชายต้องเหนือกว่าผู้หญิง มิฉะนั้นจะมีปัญหาอีกมากมายตามมา ผู้หญิงจึงยอมเพื่อให้เป็นไปตามสิ่งที่สังคมกำหนด ในการศึกษาวิเคราะห์มิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรม มิได้ต้องการจะประณามต่อต้านวัฒนธรรมที่ชายเหนือกว่าหญิง แต่สิ่งที่ต้องการจะวิเคราะห์มิติหญิงชายในฐานะที่เป็นวาทกรรมก็คือ การ สืบค้นและเปิดโปงให้เห็นถึงเทคนิควิธีการของอำนาจที่มาพร้อมกับการสร้างเหตุผลและตัวตนให้กับคนในสังคม มิติหญิงชายที่กำหนดโดยสังคมชายเป็นใหญ่จึงเป็นระบบคิดหรือวิถีคิด การวิเคราะห์วาทกรรมต้องการตรวจสอบว่า ด้วยเหตุผลหรือกระบวนการใดที่ทำให้ผู้หญิงด้อยกว่าชาย และเมื่อคนๆหนึ่งเกิดมา และกลายเป็น “ผู้หญิง” แล้ว เกิดผลกระทบประการใดบ้างกับตัวเองและสังคม

และเมื่อมองมิติหญิงชายในฐานะที่เป็นระบบคิดหรือวิถีคิดแบบหนึ่งจะช่วยให้เห็นว่า การที่จะต่อสู้มิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ ด้วยวิธีการปฏิวัติรุนแรง หรือการพยายามเรียกร้องในทางการเมืองเหมือนที่ผ่านมานั้นมีอาจเปลี่ยนแปลง และหากเรานำเอาทฤษฎีของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ที่มีต่ออำนาจที่ว่าอำนาจมิได้กระจุกตัวอยู่ที่ใดที่หนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่จะกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในสังคมมาร่วมพิจารณาด้วยแล้ว การต่อต้าน ขัดขืน ทำลายอำนาจของวาทกรรมมิติหญิง

ชาย ที่เป็นอยู่ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องกระทำในลักษณะที่รอบด้าน หลากหลาย และกระจัดกระจาย เช่นกัน อาจกระทำในรูปแบบการสร้างเครือข่ายโยงใยในการต่อต้าน โดยมีผู้หญิงธรรมดาๆทั่วไปในสังคมเป็นฐานที่มั่น

แม้ว่าในปัจจุบันผู้หญิงมีความรู้ ความสามารถ ออกสู่พื้นที่สาธารณะมากขึ้น วาทกรรมมิติหญิงชายที่ชายเหนือกว่าหญิงในทุกด้านจะอ่อนแรงลงบ้าง เริ่มมีการวิพากษ์วิจารณ์ ในหลากหลายมุมมอง แต่ก็มิได้หมายความว่าวาทกรรมมิติหญิงชายที่ชายเหนือกว่าหญิงจะหมดอำนาจลง ตรงกันข้ามกลับทำให้ สังคมในระบบชายเป็นใหญ่จำเป็นต้องปรับปรุงและคิดค้นเทคนิควิธีการว่าด้วยอำนาจในรูปแบบใหม่ขึ้นมา เพื่อคงความเป็นเจ้าของต่อไป ยิ่งถ้าพิจารณาในสถานการณ์สังคมปัจจุบันที่ผู้หญิงมีความรู้ ฉลาดขึ้น ความจำเป็นในการคิดค้นเทคนิควิธีการของอำนาจชนิดใหม่ยิ่งมีมากขึ้นเพื่อสถาปนาความเป็นเจ้าอย่างถาวร จึงไม่น่าแปลกใจที่ในระยะหลังๆเรามักจะได้ยิน ได้เห็น การปรากฏตัวขึ้นของวาทกรรมที่เรียกว่า “ความสวยความงาม” “ผู้หญิงทำงาน” “วัยทองของผู้หญิง” เป็นต้น ความสำคัญของวาทกรรมชุดหลังนี้ อยู่ที่ยังคงต่อยาวาทกรรมมิติหญิงชายกระแสหลักชุดเดิม ที่ดูเฟิ่นๆเหมือนจะอ่อนแรงลงให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น และน่าจับตามองยิ่งขึ้น กล่าวคือวาทกรรมชุดใหม่ยังคงต้องการควบคุมผู้หญิงซึ่งเป็นการควบคุมที่แน่นหนาขึ้นกว่าเดิม ด้วยผู้หญิงเป็นผู้กำหนดเอง ดำเนินการเอง และที่สำคัญทำด้วยจิตสำนึกของตัวเอง

ตอนที่2: แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง (Empowerment)

การสร้างพลังอำนาจในตนเอง เป็นกระบวนการในการค้นพบตนเอง ว่ามีความรู้ มีพลังที่เข้มแข็งในการดำเนินชีวิตของตน รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และสามารถดึงพลังและศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ได้ สามารถวิเคราะห์ปัญหา วางแผนแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมในสังคมที่ตนอยู่ มีความสามารถที่จะต่อต้านอิทธิพลต่างๆเริ่มต้นจากความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และความด้อยโอกาส สามารถเพิ่มทางเลือกในการจัดการกับปัญหาของบุคคล กลุ่มและชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย (Kieffer,1984 : 9)

การสร้างพลังอำนาจเป็นว่าเป็นความสามารถของบุคคลที่จะแสดงออกมาเมื่อได้รับการส่งเสริมและได้รับโอกาส และเป็นกระบวนการของการปรับเปลี่ยนและพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วมตลอดจนความสามารถของบุคคลในการที่จะจัดการกับสถานะแวดล้อมต่างๆ โดยตัดสินใจด้วยตัวเอง มุ่งเน้นการหาทางออก หรือทางแก้ปัญหามากกว่าที่ตัวปัญหา เน้นที่ความแข็งแกร่ง สิทธิและความสามารถของบุคคลมากกว่าข้อจำกัดหรือจุดอ่อนของบุคคล (Rappaport อ่างใน สุพิศ กิตติรัชดา, 2538 : 7)

กล่าวได้ว่าการสร้างพลังอำนาจในตนเอง เป็นกระบวนการทางสังคมที่แสดงออกถึงการยอมรับและชื่นชม การส่งเสริมการพัฒนา และเสริมสร้างความสามารถของบุคคลในการตอบสนองความต้องการของตนเองและ แก้ปัญหาด้วยตนเองรวมถึงความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเองและรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจ สามารถควบคุมความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตของตนเองได้ (Gibson, 1991 : 355)

2.1 แนวคิดการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองของเปาโล แฟร์ (Paulo Freire)

ทางการศึกษา แนวคิดการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเอง ได้เริ่มต้นจากแนวคิดของ เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) นักการศึกษาชาวบราซิล ในช่วงปี ค.ศ. 1960-1970 ได้ให้ความหมายของการศึกษาเพื่อการสร้างพลังอำนาจในตนเองว่า หมายถึงกระบวนการที่ทำให้ประชาชนแสดงออกถึงพลังในตนเองในการคิดวิเคราะห์สภาพสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งรากเหง้าของปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตที่จะนำไปสู่ภาวะที่ดีขึ้นของบุคคลและสังคม โดยการสอนให้ประชาชนอ่านและเขียนหนังสือได้ด้วยการให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายในประเด็นปัญหาที่เขาเหล่านั้นประสบอยู่และมีความสนใจ เน้นกระบวนการสื่อสาร การพูดคุยสนทนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อภิปรายประเด็นปัญหาต่างๆที่เชื่อมโยงกับชีวิตความเป็นอยู่และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ช่วยให้บุคคลค้นพบตนเองว่ามีความรู้ความสามารถที่จะต่อต้านอิทธิพลต่างๆ และสามารถควบคุมอนาคตของตนเองตลอดจนมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ตนอยู่ให้ดีขึ้น แนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง ในช่วงปี 1970-1980 ในทวีปอเมริกาใต้ โดยกลุ่มเป้าหมายคือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในประเทศ จนเป็นที่มาของการศึกษาเพื่อปวงชน แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจของเปาโล แฟร์(Paulo Freire)ได้ขยายและนำไปใช้ทั่วโลกในปัจจุบันโดยใช้ชื่อที่แตกต่างกันไป เช่น การศึกษาแบบมีส่วนร่วม การศึกษาเพื่อปวงชน การศึกษาเพื่อความเป็นอิสระ การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่ การฝึกอบรมเพื่อการสร้างพลังอำนาจในตนเอง เป็นต้น

เปาโล แฟร์ (Paulo Ferire)ให้ความสำคัญกับการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยประชาชนจากวงจรการกดขี่ โดยเรียกร้องให้ผู้เข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียนได้ตระหนัก และรู้เท่าทันในเป้าหมายของการศึกษาที่จะขัดแย้ง “มโนสำนึกหลวง” (false consciousness) ให้แก่มวลชน และเรียกร้องให้ปลดปล่อยผู้ที่ด้อยกว่าในสังคมให้หลุดพ้นจากมโนสำนึกหลวงนั้นเสีย (ชนิตา รัชกุลพลเมือง, 2534:281) รวมถึงลัทธิเชื่อผู้เชี่ยวชาญก็เป็นความมมงายอย่างหนึ่ง และเป็นมูลเหตุให้ประชาชนถูกครอบงำโดยง่าย ความจริงผู้เชี่ยวชาญนั้นเองก็หาได้คิดเป็นไม่ เพราะความคับแคบของสาขาวิชาทำให้ไม่สามารถจะมองเห็นอะไรได้อย่างกว้างขวาง แม้ในสาขาที่ตนเชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญก็อาจจะคิดไม่ถูกต้องก็ได้ ดังนั้นบุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาของตัวเองบนประสบการณ์และความสามารถของตนเอง และเมื่อมนุษย์เป็นอิสระต่อตนเองเท่านั้นจึงจะสามารถเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองได้ เขาได้อธิบายถึงการศึกษาไว้ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ

1) การศึกษาในรูปแบบของธนาคาร (banking education) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ครูให้ความรู้แก่ผู้เรียน การครอบงำและการกดขี่จะเกิดขึ้นจากครูที่ทำการตัดสินใจทั้งหมด และเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนการสอน ผู้เรียนยอมรับบทบาทที่ถูกกระทำ (passive role) โดยจะเรียนรู้ไปตามสภาพการณ์ มีการปรับตัวตามสภาพแต่ไม่มีการกระทำและเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์นั้น เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการพึ่งพา ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ในชุมชน เป็นโครงการที่เจ้าหน้าที่หรือนักการศึกษาเป็นผู้คิดค้นและนำไปใช้ในชุมชนซึ่งเปาโล แฟร์ เห็นว่าเป็นการรุกรานทางวัฒนธรรม เพราะเป็นวิธีการสอดแทรกสถานการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เข้าไประบบค่านิยมของคนในชุมชน

2) การศึกษาในรูปแบบของกระบวนการเผชิญปัญหา (problem posing education) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากครูและนักเรียนร่วมมือกัน โดยมีสถานภาพเท่าเทียม มีการสนทนาติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการที่นำผู้เรียนไปสู่กระบวนการปฏิบัติและสะท้อนกลับ กล่าวคือผู้เรียนจะเริ่มมีการสะท้อนปัญหา มีการเปลี่ยนแปลงความตระหนักรู้ของตนเอง เป็นนักวิเคราะห์สามารถทำให้เกิดโอกาสในการแก้ไขปัญหาแก่ผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนจะเรียนรู้กระบวนการพัฒนาวิธีคิดอย่างคิดวิเคราะห์โดยการสังเกตสภาพแวดล้อมในสังคมของผู้เรียน บทบาทของครูจะเป็นผู้คิดประเด็นหลัก ๆ สัญลักษณ์ หรือคำสัญญา คิดโครงการ ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการอภิปรายกลุ่ม ที่จะช่วยให้ผู้เรียนค้นพบทักษะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่สามารถพัฒนาคนไปสู่การมีพลังอำนาจในตัวเอง ปลดปล่อยคนจากภาวะพึ่งพิงสู่เสรีภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตระหนักรู้ของผู้เรียน มุ่งเน้นให้ความสำคัญการศึกษาในฐานะเป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยประชาชนจากวงจรการกดขี่ โดยเรียกร้องให้ผู้ที่เข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนได้ตระหนัก และรู้เท่าทันในเป้าหมายของการศึกษาที่จะขัดแย้ง “มโนสำนึกลวง” (false consciousness) ให้แก่มวลชน และเรียกร้องให้ปลดปล่อยผู้ที่ด้อยกว่าในสังคมให้หลุดพ้นจากมโนสำนึกลวง

เปาโล แฟร์ ได้แสดงความเห็นความเข้าใจตามกระบวนการวิภาษวิธี (dialectical understanding) ในการสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคลและชุมชน โดยใช้ทรัพยากรหรือวัตถุดิบที่มีเฉพาะในวัฒนธรรมนั้น ในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบผลของการเรียนรู้ของเขาเอง โดยวิธีการศึกษาในรูปแบบของการเผชิญปัญหา

(problem posing education methods) ด้วยการมีส่วนร่วมของผู้เรียนและต้องตัดสินใจในการกระทำต่าง ๆ ด้วยตนเอง กระบวนการดังกล่าวจะทำให้สามารถเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ และเนื่องจากมีระดับของจิตสำนึก มีวัฒนธรรมและการให้ความหมายของสังคมต่าง ๆ ดังนั้น การใช้วิธีการฟังและสัมมนารวมถึงการร่วมกันอภิปรายในประเด็นปัญหาที่เขาเหล่านั้นประสบหรือสนใจ ซึ่งก็จะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวและส่งผลกระทบต่อชีวิตของตนเอง วิธีการนี้นอกจากจะทำให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการพูด การอ่าน และการเขียนแล้วยังช่วยให้เข้าใจปัญหา และรู้ถึงความสามารถของตนซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหานั้นด้วยตัวเอง อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

นอกจากนี้การจัดศึกษาโดยเน้นจากประสบการณ์ของบุคคลนั้น ทำให้คนค้นพบและตระหนักว่าตนมีความรู้ความสามารถที่จะต่อต้านอิทธิพลต่างๆ และสามารถดึงความรู้ความสามารถซึ่งเป็นพลังที่มีอยู่นั้นออกมาใช้แก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการเปลี่ยนแปลงตนเองในระดับของจิตสำนึกไปสู่ระดับของการตระหนักรู้อย่างคิดวิเคราะห์และนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจริง รูปแบบของทรัพยากรหรือวัตถุดิบที่ใช้ในกระบวนการเรียนรู้จะช่วยทำให้เกิดการสร้างพลังอำนาจในตนเอง และเป็นทรัพยากรในการเรียนรู้ที่จับต้องได้หรือมีตัวตนในการจัดการศึกษาและใช้เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของประสบการณ์ เช่น การใช้รูปภาพของชุมชนนั้น ในการอภิปราย เป็นการช่วยให้ผู้เรียนค้นพบตนเองในฐานะผู้สร้างวัฒนธรรมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า conscientizacao ซึ่งเป็นกระบวนการที่กระตุ้นผู้เข้าร่วมวิเคราะห์สภาพการณ์ที่เป็นจริงของตน และเริ่มตระหนักถึงปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงชีวิตและนำไปสู่การมีกิจกรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลง

2.1.1 วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก

สำหรับวิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกตามแนวความคิดของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) นี้ การทำความเข้าใจถึงแนวความคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก ในปรัชญาการศึกษาของเขา ระดับของจิตสำนึกเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะจะเป็นพื้นฐาน และเป็นส่วนประกอบทางความคิดที่สำคัญในการจะนำวิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกมาใช้

ในการให้ความรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ย่อมมีขบวนการเทคนิคและวิธีการมากมาย ซึ่งแต่ละอย่างนั้นมีความเหมาะสมตามสถานการณ์ และเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกันออกไป Benjamin S Bloom ได้จำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ออกเป็น 3 ด้าน คือ (อ๋างโน เธิยรศรี วิวัชสิริ, 2527)

1) ด้านสติปัญญา (cognitive domain) เป็นความสามารถทางด้านสมอง ความจำ หรือการคิดคำนวณต่าง ๆ

2) ด้านจิตใจหรือความรู้สึก (affective domain) เป็นความสามารถในการรู้สึกถึง สิ่งต่าง ๆ รวมถึงทัศนคติ ความเชื่อถือ หรือค่านิยม

3) ด้านทักษะหรือการปฏิบัติ (psychomotor domain) เป็นความสามารถด้านการ ปฏิบัติการหรือการเคลื่อนไหวทางร่างกาย เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า การประดิษฐ์ดอกไม้ เป็นต้น

จากการจำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้านนี้ พฤติกรรมการเรียนรู้ด้านที่ยาก ที่สุด คือ ด้านจิตใจหรือความรู้สึก ซึ่งต้องใช้เทคนิค และวิธีการบางรูปที่จะสามารถทำให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้ด้านจิตใจ ทัศนคติ และค่านิยมได้

เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ได้มีวิธีการสอน หรือการให้ความรู้ซึ่งสามารถทำให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้ด้านจิตใจ และทัศนคติได้ โดยผ่านวิธีการที่เรียกว่า “การเสวนา” (dialogue) ระหว่างผู้สอน และผู้เรียนซึ่งไม่มีการชี้นำ วิธีการสอนนี้จะเป็นที่ตั้งปัญหา และการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์เป็น สำคัญ เรียกวิธีการนี้ว่า วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกประกอบด้วยบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก ที่มีการเสนอสถานการณ์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเข้ารหัส” (codification) โดยใช้รูปภาพหรือ ภาพฉายให้เห็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหามีการวิเคราะห์ (เสวนา) อิสระ ซึ่งผู้สอนจะไม่มีการตั้ง ประเด็นคำถามหรือชักโยงเรื่องไปในทางชี้นำ ระหว่างผู้สอนหรือผู้เรียน เพื่อให้เรียนเห็นมูลเหตุของ ปัญหาอย่างแท้จริง นั่นคือ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ รู้จักการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงเจตคติ ตลอดจนกระทั่งผู้เรียนสามารถมองเห็นเหตุและผลของพฤติกรรมได้อย่างชัดเจน และถูกต้องมากขึ้น (สุนทร สุนันทชัย, 2530)

2.1.2 ความหมายทางมโนธรรมสำนึก (conscientization)

มีนักวิชาการหลายสาขาได้ให้ความหมายของคำว่าจิตสำนึกหรือมโนธรรมสำนึกไว้ต่าง สาขา กัน คือ

สาขาทางจิตวิทยา กาญจน ก้าวเทพ (2527) ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือมโนธรรม สำนึก คือ สภาวะรู้ตัวทางจิต เช่น คนรู้สึกตัวอยู่ที่กำลังกินข้าว กำลังคิดอะไร เป็นภาวะที่ตรงข้ามกับ จิตไร้สำนึก (unconscious) หรือจิตใต้สำนึก (subconscious)

ส่วนในทางการเมืองหรือในแวดวงมาร์กซิสต์ จิตสำนึกหรือมโนธรรมสำนึก หมายถึง สภาวะทางจิตที่รู้ตัว คือ ไม่ว่าความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตน จะต้องสอดคล้องรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้น คำว่าจิตสำนึกในความหมายทางการเมือง ชนชั้นเป็นตัวกำหนด

ส่วนเปาโล แฟร์ (อ้างในประภาภรณ์ ฐิติมาพงศ์, 2532) ให้ความหมายคำว่า จิตสำนึก คือ ความรู้สึกในสิ่งที่เป็นสัจการ สิ่งที่เป็นภาวะที่แท้จริงของมนุษย์และสิ่งที่เป็นโลกของมนุษย์ ซึ่งเป็นวิธีการที่เราจะต้องหลุดออกจากตัวของเราเองออกสู่ภายนอกและสู่สภาพแวดล้อม โดยการคิดถึงสิ่งนั้นซึ่งเป็นสถานการณ์หรือปัญหาที่มนุษย์พบอยู่ ดังนั้นความสำคัญจึงเป็นกระบวนการของการสร้างมโนธรรมสำนึก (conscientization) ซึ่งจะครอบคลุมไปถึงการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความหมาย และผลจากการมีสำนึกจะทำให้เราแสดงออกมาในรูปของการกระทำ และยังเป็นผลให้เกิดความตั้งใจที่มั่นคงที่จะกระทำการนั้น ๆ ด้วย

เปาโล แฟร์ ได้แบ่งจิตสำนึกของมนุษย์ออกเป็น 4 ระดับคือ (ประเสริฐ กิติรัตน์ตระกูล, 2532)

- 1) จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (intransitive consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมีความเชื่อในเรื่อง โชคกลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ โชคชะตา ทำให้อ่อนส่อนง่าย
- 2) จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (semi-intransitivity consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนยอมลดค่าตนเอง มีความคิดที่เชื่อมั่นตนเอง รับคำนิยามที่มีการถ่ายทอดมาอย่างเต็มที่ จะมีการใช้ความรุนแรง และอารมณ์ในการตัดสินใจปัญหา
- 3) จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา (naïve-transitivity consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มตระหนักเห็นปัญหาสังคมของตน เริ่มมีการประท้วงวิพากษ์วิจารณ์ แต่มักจะถูกปลุกกระดมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นเช่นนี้ เพราะประชาชนยังไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคมและยังไม่ชัดเจนในการวิเคราะห์สังเคราะห์ปรากฏการณ์นั้น
- 4) จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (critical consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนมีการคิดใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ยอมรับฟังผู้อื่นและไม่หลีกเลี่ยงภาวะหน้าที่ของตนเอง

วิธีการให้การศึกษแบบปลุกระดมจิตสำนึกของเปาโล แฟร์ นี้เองที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวงการศึกษาและการพัฒนาในหลายประเทศ

2.1.3 ปรัชญาการศึกษาของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire)

ปรัชญาการศึกษาของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) เริ่มต้นด้วยโลกทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ ได้ตั้งข้อสังเกตถึงความแตกต่างของมนุษย์กับสัตว์ คือ

มนุษย์	สัตว์
1. ในการกระทำของมนุษย์มนุษย์จะสามารถวิเคราะห์ถึงการกระทำของตนเองได้มนุษย์จะมีการวางเป้าหมาย และขั้นตอนในการทำงานได้	1. สัตว์มีการกระทำเช่นเดียวกับมนุษย์แต่ทำลงไปตามเผ่าพันธุ์ของมัน
2. มนุษย์จะมีการตัดสินใจเมื่อเจอปัญหามนุษย์จะรู้สึกว่าคุณกำลังเผชิญกับปัญหาซึ่งต้องเลือก ต้องตัดสินใจ	2. สัตว์จะไม่มี การตัดสินใจเมื่อเวลาพบปัญหา สัตว์จะรู้สึกตัวว่ามันกำลังต้องเผชิญหน้ากับปัญหาที่ต้องเลือก เมื่อพบปัญหาสัตว์จะรู้สึกว่าคุณกระตุ้นให้ได้ตอบเท่านั้น
3. มนุษย์มีความสำนึกถึงความมีอยู่ของตน มนุษย์รู้ว่าตนกำลังยืนอยู่บนจุดหนึ่งของประวัติศาสตร์ มนุษย์รู้ถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของมนุษย์ซึ่งมีความหมายมาก	3. สัตว์ไม่สามารถกำหนดชาติของตนเองได้และไม่รู้ว่ามันยืนอยู่บนจุดหนึ่งของประวัติศาสตร์ ดังนั้นสัตว์ไม่รู้ว่าตัวเองสร้างประวัติศาสตร์ ดังนั้นสัตว์ไม่ได้อยู่ในป่าหรือในบ้านเมือง ในสวนสัตว์ก็มีลักษณะเหมือนกัน
4. มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับโลก และปรับโลกให้เข้ากับตัว สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือหามาใช้นั้นก็เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ	4. สัตว์ก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับโลกแต่ไม่สามารถปรับโลกให้เข้ากับตัวสิ่งๆที่สัตว์สร้างขึ้นมา เช่น รัง สัตว์ไม่ได้สร้าง เพราะถูกทำทนายจากธรรมชาติ แต่สร้างขึ้นเพราะถูกกระตุ้นจากธรรมชาติ คือ สร้างเพราะความจำเป็นในการดำรงชีวิต
5. มนุษย์สามารถประเมินผลงานที่ทำลงไปแล้วว่าเป็นอย่างไร เมื่อไตร่ตรองการกระทำแล้วก็สามารถนำมาปรับปรุงใหม่	5. สัตว์ไม่สามารถประเมินผลงาน หรือแยกแยะการกระทำได้

จากโน้ตสนี่เองที่ทำให้ ตระหนักว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดมา ด้วยวิธีการใคร่ครวญ (reflection) และการลงมือปฏิบัติมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีชีวิตจิตใจ ไม่ใช่เครื่องจักรกล มนุษย์มีสติปัญญา ความนึกคิดและมีจิตสำนึก

ในทัศนะของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) สิ่งที่ทำให้มนุษย์ไร้ศักดิ์ศรี คือ การกดขี่ (oppression) และสภาพของมนุษย์ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลจากการกดขี่ คือวัฒนธรรมเงียบ (culture of silence) (Paolo Freire, 1970: 56) จากแนวความคิดเกี่ยวกับการสอนของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) หัวใจสำคัญก็คือ การให้ผู้เรียนมีโอกาส มีการวิพากษ์ วิจารณ์ปัญหา ซึ่งถือว่าเป็นขั้นสูงสุดของการสร้างมโนธรรมสำนึกโดยจะต้องผ่านการเสวนา (dialogue) ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการสอนที่สำคัญที่สุด การเสวนาหรือการวิพากษ์วิจารณ์นั้น จะทำให้ผู้เรียนเริ่มตระหนักและเห็นปัญหา ในสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์นั้นจะเป็นการคิดที่มีลักษณะ การมองโลกที่ว่า ความเป็นจริงของโลก มีความเคลื่อนไหว และมีการเปลี่ยนแปลงได้ ข้อเท็จจริงที่พบแล้ว ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ตายตัวหรือเปลี่ยนแปลงได้ และเป็นความคิดที่นำไปปฏิบัติจริง ๆ ได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความกล้าที่จะต้องเสี่ยงคิดเสี่ยงทำ และเป็นความคิดที่นำไปปฏิบัติจริง ๆ ได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความกล้าที่จะต้องเสี่ยงคิดเสี่ยงทำ กล้าเปลี่ยนแปลงแม้แต่ความคิดของตนเอง (เปลี่ยนเจตคติ) เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม และการวิพากษ์วิจารณ์นี้เป็นขบวนการเกิดจิตสำนึกในระดับที่ 4 ที่เรียกว่า “การเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา” (native-transitiveness)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการวิพากษ์วิจารณ์ คือ พฤติกรรมของการเสวนา ซึ่งหมายถึงพฤติกรรม การแสดงออกด้วยคำพูด กล้าแสดงความคิดเห็น มีความเชื่อมั่น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งจะนำไปสู่ข้อสรุปเพื่อการตัดสินใจหรืออยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (divergent) ทุกสารทิศด้วยภาษาง่าย ๆ ของผู้เขียนเอง

2.1.4 วิธีการสอนแบบมโนธรรม

วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) มีทั้งหมด 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 เรียกว่า codification หรือการเข้ารหัส เป็นขั้นที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์

ที่เป็นจริงแก่ผู้เรียน ซึ่งควรได้มาจากการสำรวจในท้องถิ่นและสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนและจะเป็นต้องเป็นสถานการณ์ที่เป็นลักษณะขัดแย้ง (contradiction) โดยใช้วิธีเสนอสถานการณ์ด้วยวาจา รูปสเกตซ์ รูปถ่าย สไลด์ประกอบเสียง วัสดุสำหรับอ่านคำหลักและอื่น ๆ

ขั้นที่ 2 เรียกว่า Decoder หรือการถอดรหัส ได้แก่ การถอดความหมายจากสถานการณ์ที่เสนอในขั้นแรกออกมาด้วยการสนทนาระหว่างครูกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เห็นความหมายในแง่ต่าง ๆ

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต่อจากขั้นตอนที่ 2 อีกทีหนึ่ง ขั้นนี้ผู้เรียนจะต้องมีการคิด วิพากษ์ วิจารณ์ เป็นการสนทนาที่อยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (Divergent) ไปได้ทุกทิศด้วยภาษาง่าย ๆ ของผู้เรียนเอง (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523) ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์หรือเรียกว่า “จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา” (native transitivity) ผู้เรียนซึ่งเคยเป็นแต่ผู้ฟังก็จะเริ่มตระหนักและมองเป็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงอยู่ และจากขั้นนี้เอง ผู้เรียนก็จะมีการคิดต่ออย่างใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกในระดับที่สี่ หรือที่เรียกว่า “จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์” (critical consciousness) หรือถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมเงียบ (culture of silence) ของวงการศึกษานั้นเอง

ในขณะเดียวกัน เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ก็ได้สอนอ่านคำต่าง ๆ ไปด้วยการเลือกคำหลักมาใช้สอน ซึ่งเป็นคำที่สามารถแตกออกเป็นสระ พยัญชนะ และสามารถจัดลำดับให้เป็นคำขึ้นได้ และเป็นคำที่สามารถสื่อความหมายร่วมกันในชุมชนหนึ่งๆ ได้ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ได้เลือกคำหลัก 17 คำ ไว้สำหรับใช้สอนในโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือของเขา ซึ่งสามารถแตกออกเป็นสระ พยัญชนะได้ครบในการอ่านเขียนภาษาโปรตุเกสและสเปน คำเหล่านี้เขา เรียกว่า Generative Word หมายถึง คำที่ “งอกได้” สามารถออกเป็นคำต่าง ๆ ได้อีกหลายคำบางคนเรียกว่า “คำหลัก” ซึ่งเป็นคำธรรมดา ๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากการที่ได้ศึกษาแนวความคิด และวิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) พอจะสรุปได้ว่า วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก เป็นการให้ความรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ได้ผลและมีประสิทธิภาพมาก เพราะผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างมีเสรีภาพ ได้วิพากษ์วิจารณ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในสิ่งที่ปัญหาหรือในสิ่งที่ใกล้ตัวและสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือ การนำสื่อมาใช้ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่สามารถกระตุ้นความคิดและความสามารถพร้อมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงที่ผู้เรียนประสบอยู่ อันจะนำไปสู่การถกเถียงและหาข้อสรุปได้

ดังนั้นกระบวนการในการสร้างพลังอำนาจในตนเองจึงเป็นกระบวนการทางด้านสังคม และการศึกษา หรือการเรียนรู้ในการกำหนดกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความเหลื่อมล้ำ และความด้อยโอกาสในสังคมตามเป้าหมายของตนเอง โดยเน้นถึงการดึงพลังที่มีอยู่ในตนเองหรือของกลุ่มออกมาใช้อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในที่สุด

2.1.5 หลักการการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

โดยปกตินั้นบุคคลสามารถเกิดกระบวนการในการสร้างพลังอำนาจในตนเองได้หากสามารถเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่เหมาะสม มีการปรับใช้ อย่างไรก็ดี บุคคลสามารถเกิดพลังอำนาจในตนเองได้ด้วยหลักการในการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ที่สำคัญดังนี้

2.1.5.1 การสนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองและสังคมได้

2.1.5.2 ให้บุคคลคิดวิเคราะห์ โดยใช้วิจารณญาณเพื่อไขปัญหาต่าง ๆ ของบุคคลเข้ากับปัจจัยทางสังคมที่เป็นเหตุการณ์จริง และนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม

2.1.5.3 มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตั้งแต่การเลือกประเด็นในการเรียนรู้ที่น่าสนใจและมีความสำคัญ การวางแผนกิจกรรม การสนทนา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผลตนเอง และการประเมินผลโครงการ

2.1.5.4 การร่วมกันเป็นกลุ่ม คือ การที่ทุกคนสอน ทุกคนเรียน โดยครูจะเปลี่ยนบทบาทหน้าที่มาเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ช่วยการทำงานเป็นกลุ่มมีการคิดและกระทำร่วมกันซึ่งการรวมกลุ่มนี้จะทำให้รู้สึกว่ามีพลังสนับสนุนมากพอที่จะทำการแก้ไขปัญหาที่ต้องการ

2.1.5.5 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความรู้ เจตคติ ความรู้สึกและทักษะ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันที หรือภายหลังเมื่อได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ

2.1.5.6 มีการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง ไม่ได้เปลี่ยนด้วยหลักการทางจิตวิทยา แต่ต้องมีการกระตุ้น มีการสนับสนุนให้ผู้เรียนมีการวางแผนร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2.1.5.7 การเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่นและเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง โดยจะมีการปรับเนื้อหาวิธีการและสื่อการเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่ม (Nittaya Pensirinpa, 1995 : 28 – 29)

2.1.6 กระบวนการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเอง

วอลเลอ์สไตน์และเบอร์นสไตน์ (Wallerstein/Bernstein, 1988: 382-383) ได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ว่ามี 3 ขั้นตอน กล่าวคือ การรับฟังและทำความเข้าใจประเด็นปัญหาที่พบ หาวิธีการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการสนทนาปัญหานั้น และหาวิธีแก้ปัญหาคิดขึ้นอย่างมีวิสัยทัศน์ รวมถึงได้ประยุกต์แนวการจัดการศึกษาของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) มาจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1.6.1 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับปัญหาที่สมาชิกประสบ

2.1.6.2 ใช้กระบวนการสนทนาให้เข้าใจสภาพของปัญหาตามวิธีการของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ให้สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปรายปัญหานั้นๆ แล้วรวบรวมเป็นหลักฐานไว้ และให้นำเสนอในรูปของการแสดงละคร การเล่าเรื่อง การใช้ภาพถ่าย การร้องเพลง เป็นต้น

2.1.6.3 ครูทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ โดยการตั้งคำถามเพื่อให้กลุ่มได้อภิปรายและวิเคราะห์ร่วมกัน คำถามอาจมีลักษณะดังนี้

- 1) เมื่อเห็นภาพแล้วรู้สึกอย่างไร
- 2) ให้กลุ่มช่วยจัดลำดับความสำคัญของปัญหานั้นๆ
- 3) ให้มีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างสมาชิก
- 4) เพราะเหตุใดจึงเกิดปัญหานั้น
- 5) ให้ช่วยกันคิดค้นหาวิธีแก้ปัญหที่เกิดขึ้น

วอกท์ และเมอร์เรล (Vogt and Murrell, cite in Becker, 1994) เสนอว่าการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองเป็นกระบวนการที่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการพัฒนาคน วอกท์และเมอร์เรลให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง โดยเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลได้รับความไว้วางใจได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน รวมถึงมีการติดต่อสื่อสารที่เปิดกว้าง เป็นแบบสองทิศทาง เมื่อแต่ละคนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองจะทำให้มีการพัฒนาสมรรถนะในตัวเอง มีความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างเต็มศักยภาพ ทำให้เกิดความ

ภาคภูมิใจในงานที่ทำ รู้สึกว่าตัวเองคุณค่าและนำไปสู่การเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในกลุ่ม ส่งผลให้มีการทำงานเป็นทีม ผลิตผลงานที่มีคุณภาพ และนำมาซึ่งความสำเร็จ

นอกจากนี้ เทรซี่ (Tracy, 1990) ได้กำหนดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของบุคคล ไว้ 10 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ให้ความชัดเจนในหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงาน และร่วมกันกำหนดเป้าหมายและภารกิจของกลุ่ม
- 2) มอบหมายหน้าที่ให้กับบุคคล ตามขอบข่ายงานที่รับผิดชอบ
- 3) กำหนดมาตรฐานการทำงาน ให้การสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลไปให้ถึงมาตรฐานที่วางไว้
- 4) การฝึกอบรมและการพัฒนา ให้โอกาสบุคคลได้พัฒนาตนเอง และการทำงานตามความสนใจและความสามารถ
- 5) ให้ความรู้และสารสนเทศเกี่ยวกับองค์กรที่จำเป็นต่อการตัดสินใจในการทำงานอย่างถูกต้องชัดเจน
- 6) ให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการทำงาน
- 7) ให้การยกย่อง ยอมรับในผลสำเร็จสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการทำงาน
- 8) ให้ความไว้วางใจในการทำงาน โดยให้อิสระในการตัดสินใจ
- 9) พร้อมทั้งจะยอมรับข้อผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้น ร่วมกันแก้ไข และรับผิดชอบ ถือว่าผิดพลาดย่อมเกิดขึ้นได้ และพร้อมที่จะหาทางออก
- 10) ให้เกียรติและเคารพต่อการตัดสินใจของบุคคล

ฮอคส์ (Hawks, 1992 : 609 – 618) ได้กล่าวว่าการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจนั้นเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองคนขึ้นไป ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นผู้สร้างพลังหรือบุคคลแบบอย่าง (Empowers) และผู้ที่ได้รับการสร้างพลังอำนาจ (empowered) เป็นการประยุกต์ใช้หลักปรัชญา หลักการเรียนรู้ หลักการสอนเข้าด้วยกัน โดยได้ทำการวิเคราะห์ให้การศึกษาศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ไว้ดังนี้

- 1) การให้การศึกษา (education) หมายถึง การให้หรือแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์หรือเป็นการช่วยบุคคลให้ได้รับประโยชน์จากข้อมูลที่มีอยู่ และสร้างสรรค์ความรู้ใหม่
- 2) ชี้นำในการตัดสินใจ (leading)
- 3) เป็นที่ปรึกษา (mentoring) สนับสนุนให้บุคคลได้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

4) จัดหาทรัพยากรและการใช้แหล่งประโยชน์ที่มีอยู่

อลิศรา ชูชาติ และคณะ (2538 : 25-26) และ Nittaya Pensirinapa (1995: 30-31) ได้สรุปกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ดังนี้

1) การได้ประสบการณ์ (Experiencing) การมีประสบการณ์จัดเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้และเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการสะท้อนกลับ ประสบการณ์ที่จะรวบรวมทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้ประสบมา ทุกอย่างที่ทำ ทุกอย่างที่เราสัมผัส ที่เห็น ได้ยิน ประสบการณ์ที่เป็นจริง สิ่งเหล่านี้ต่างก็เสริมประสบการณ์ชีวิต เป็นจุดเริ่มของการเรียนรู้ การเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เป็นจริงเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุด

2) การระบุประสบการณ์ (naming experience) การระบุประสบการณ์จัดเป็นขั้นที่ 2 ของการเรียนรู้ กล่าวคือ เป็นการตระหนักว่าเกิดอะไรขึ้น เราได้พูดอะไรไป เราได้ทำอะไรลงไป เรา รู้สึกอย่างไร แล้วทำไมเหตุการณ์นี้จึงมีความสำคัญ และอะไรเป็นสิ่งที่เราไม่เข้าใจ ในกระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองจะมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้สึก ค่านิยมของเราต่อสิ่งต่าง ๆ และพยายามที่จะเชื่อมโยงสิ่งนั้นกับชีวิตของเรา

3) การวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of an Experience) เป็นขั้นตอนที่พยายามทำความเข้าใจประสบการณ์อย่างลึกซึ้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อสถานการณ์

4) การวางแผน (planning) การวางแผนเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งจะต้องกระตุ้นให้เกิดคำถามต่อตัวเองว่าอะไรคือสิ่งที่เขาปรารถนาและต้องการจะดำเนินการปฏิบัติ จะนำประสบการณ์การเรียนรู้ไปใช้ในการพัฒนากลยุทธ์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างไร เมื่อเริ่มที่จะกำหนดกลยุทธ์สำหรับสิ่งที่เขาต้องการกระทำและนำไปสู่การปฏิบัติหลัก

5) การปฏิบัติ (doing) การลงมือปฏิบัติจะเป็นขั้นตอนต่อไป ซึ่งการปฏิบัตินี้ นอกจากจะรวมการทดสอบ การค้นหา การทดลองการปฏิบัติแล้ว ยังอาจหมายถึงการรอคอย การฟัง การเฝ้าดู เพราะการลงมือปฏิบัติจะเป็นประสบการณ์จริงที่เราต้องคิดพิจารณา และหวัง

จะได้เรียนรู้สิ่งใหม่ จากประสบการณ์ใหม่ที่กำลังเกิดขึ้น และประสบการณ์ใหม่จะเป็นเป้าหมายของการเรียนรู้ การปฏิบัติจะทำให้เกิดประสบการณ์เริ่มต้นวงจรใหม่

2.1.7 เทคนิคในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเอง

การส่งเสริมให้มีการสนทนา การแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และการวิเคราะห์ปัญหาที่เป็นจริงที่ผู้เรียนสนใจ นับเป็นเทคนิคหรือเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจ เป็นวิธีที่ทำให้ส่งเสริมให้กลุ่มทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปัญหาที่กำลังศึกษาร่วมกัน เทคนิคเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับศิลปะ การแสดง ดนตรี และการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ทำให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์ เกิดความรู้สึกว่าตัวเองมีความสามารถ ได้รับการยอมรับ เกิดการนับถือในตัวเองและนำไปสู่การมีพลัง รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองที่นิยมนำไปใช้ มีรูปแบบดังต่อไปนี้ (Nittaya Pensirinapa ,1995: 39)

2.1.7.1 การแสดง (socio drama) เป็นเทคนิคที่ให้ผู้เรียนร่วมแสดงออกโดยใช้คำพูด การเคลื่อนไหว การใช้อุปกรณ์แสดงและประสบการณ์จริงในชีวิต เพื่อทำการวิเคราะห์สภาพการณ์นั้นๆ ในภายหลัง โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกเป็นขั้นเตรียมการ วิทยากรอธิบายวัตถุประสงค์ แบ่งเป็นกลุ่มละ 5-10 คน มีการกำหนดหัวข้อ ส่วนระยะเวลาจะปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับกิจกรรม ขั้นที่สอง เป็นขั้นกิจกรรม คือให้กลุ่มระดมสมองเกี่ยวกับแนวคิดของประเด็นที่กำหนด จากนั้นกำหนดเนื้อเรื่อง บทบาท จาก อุปกรณ์ประกอบการแสดง อย่างไรก็ดี ระยะเวลาควรมากกว่า 15 นาที การใช้เสียงควรดังเพียงพอให้ทุกคนได้ยิน และใช้ลักษณะท่าทางการใช้คำพูด ขั้นสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์ประเด็นหลักของเรื่อง เพื่อหาแนวทางแก้ไข สิ่งที่ได้จากกิจกรรมแต่ละคนจะได้ค้นพบศักยภาพ และความสามารถของตนเอง จากการใช้จินตนาการในการแสดงบทบาทและท่าทางเป็นสื่อการแสดงออก ได้รับการกระตุ้นให้เข้าใจปัญหา ตระหนักในปัญหา สามารถวิเคราะห์ปัญหา และสามารถคิดแก้ไขปัญหาคด้วยตัวเอง

2.1.7.2 บทบาทสมมุติ (role play) จะคล้ายกับการแสดง ในเรื่องของการเคลื่อนไหว ท่าทาง และคำพูด แต่บทบาทสมมุติจะเกี่ยวข้องกับทัศนคติ บุคลิกภาพ และวิถีคิดของตนเอง บทบาทสมมุติใช้เพื่ออธิบายและทำความเข้าใจวิถีคิด การวิเคราะห์ การอธิบายเกี่ยวกับทัศนคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่กำหนด

2.1.7.3 การวาดภาพ (drawing) เป็นกระบวนการทางการศึกษาที่เป็นการพรรณนาสิ่งที่เห็นหรือภาพจากการวิเคราะห์หัวข้อที่กำหนด โดยเริ่มจากการเลือกประเด็นปัญหา

การอภิปรายกลุ่มเล็ก หลังจากนั้นแต่ละคนอธิบายภาพของตนต่อกลุ่มใหญ่ การอภิปรายกลุ่ม ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของเทคนิคที่ใช้

2.1.7.4 การแกะสลัก (sculpturing) เป็นการกำหนดบทบาทของตนเองเพื่อแสดงออกถึงความสัมพันธ์ของพลังอำนาจในตนเอง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มมีความเข้าใจและมีความรู้ในหัวข้อที่กำหนด โดยเริ่มจากหัวข้อการอภิปราย ครูจะอธิบายขั้นตอนของเทคนิคและนำไปสู่ขั้นกิจกรรม สมาชิกกลุ่มอธิบายถึงความหมายหรือคุณค่าของเรื่องที่กำหนด คนอื่นๆสามารถแนะนำแนวคิดหรือเปลี่ยนแปลง แต่ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนให้คนใหม่แสดงความคิดเห็น ครูต้องมั่นใจว่าประเด็นการอภิปรายมีความชัดเจน และสุดท้ายเป็นขั้นอภิปรายผล เทคนิคการแกะสลักสามารถประยุกต์ใช้ได้หลายวิธีขึ้นกับวัตถุประสงค์

2.1.7.5 การเขียนบทเพลง (song writing) เป็นการแต่งบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ประสบ ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และเกิดการสร้างพลังอำนาจจากประสบการณ์

2.1.7.6 การบันทึกวิดีโอ (video recording) เป็นเครื่องมือในการสร้างพลังอำนาจ กล่าวคือ เป็นการบันทึกเหตุการณ์ทั้งภาพและเสียง เพื่อใช้แบ่งปันข้อมูล การสะท้อนกลับกิจกรรม หรือข้อผิดพลาดต่างๆ

อลิศรา ชูชาติ และคณะ (2538: 59-60) ได้อธิบายถึงกิจกรรมที่ใช้ในการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมหรือการฝึกอบรมเพื่อการสร้างพลังอำนาจ แบ่งเป็น 3 ประเภท ตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม คือ กิจกรรมทั่วไปสู่การพัฒนาศักยภาพของบุคคล การวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผน การสร้างความคุ้นเคยกับการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ การฝึกอบรมอย่างมีส่วนร่วมนั้นจะไม่นับการถ่ายทอดทฤษฎีเนื้อหา ความรู้ในเชิงของการบรรยาย ผู้รับการฝึกอบรมจะได้ดึงส่วนต่างๆจากประสบการณ์ชีวิต และกิจกรรมที่มีส่วนร่วม แต่ทั้งนี้ไม่ได้จำกัดขอบเขตว่าการฝึกอบรมอย่างมีส่วนร่วมจะไม่มีรูปแบบการบรรยายเลย ในส่วนนี้จะแยกประเภทของกิจกรรมตามวัตถุประสงค์หลักเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) กิจกรรมพัฒนาศักยภาพบุคคล เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการฝึกอบรมอย่างมีส่วนร่วม บุคคลจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ขอมรับความสามารถและความคิดของบุคคลอื่น การสร้างความสามารถในการทำงานร่วมกัน การสร้างความเชื่อใจและการยอมรับซึ่งกันและกันเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการฝึกอบรม วิทยากรจำเป็นต้องวางรากฐานในส่วนนี้ให้ได้เป็นอันดับแรก ดังนั้นในช่วงแรกของการอบรม กิจกรรมส่วนนี้จะจัดในส่วนต้นของการ

อบรมเพื่อช่วยให้ผู้รับการอบรมได้แสดงความคาดหวังของตนในการเข้าร่วมฝึกอบรม การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างสมาชิก รวมถึงการพัฒนาทักษะในการทำงานร่วมกัน และเข้าใจยอมรับความคิดเห็นของสมาชิกคนอื่นๆ

2) กิจกรรมวิเคราะห์และวางแผนแก้ไขปัญหา สิ่งที่ควรหวังจากการฝึกอบรมอย่างมีส่วนร่วม คือผู้เข้าอบรมสามารถเลือกปัญหาที่สำคัญ วิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นปัญหาและสามารถวางแผนแก้ไขปัญหาได้ ภายหลังผู้เข้าอบรมได้รับประสบการณ์จากกิจกรรมที่ได้จัดไว้ให้ นอกจากผู้เข้าอบรมสามารถเลือกปัญหาและวางแผนแก้ปัญหาแล้ว ผลพลอยได้ คือผู้เข้าร่วมอบรมมีความมั่นใจยิ่งขึ้นในการที่จะปฏิบัติงานต่อไป

3) กิจกรรมเสริมกิจกรรมต่างๆ ในส่วนนี้มีหลายครั้งที่เข้าใจว่าเป็นการเล่นสนุกๆ หรือนันทนาการเท่านั้น แต่กิจกรรมหลายๆกิจกรรมในส่วนนี้ ยังมีวัตถุประสงค์ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ลดความแตกต่างระหว่างชนชั้นทางสังคมของบุคคล เพราะเป็นสิ่งสำคัญมากในการที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมในการปกครองที่แท้จริง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะต้องเป็นไปในระดับเดียวกัน ไม่ใช่ความสัมพันธ์ตามลำดับชั้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ยังจะช่วยลดภาวะเครียดระหว่างการฝึกอบรมด้วย

ตัวอย่างกิจกรรมการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองมีดังนี้ (อลิสรา ชูชาติ, 2538: 45-55)

1) ละครคน (people's theatre) กิจกรรมนี้ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับบุคคลทุกระดับ ทุกกลุ่มเป้าหมาย ให้ประชาชนได้เล็งเห็นปัญหาซึ่งสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่แท้จริงของเขา ละครคนได้พัฒนาและนำมาใช้แพร่หลายมากทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1.1 เป็นสื่อในการสะท้อนปัญหาสังคม เป้าหมายของละครคนที่มีจะนำไปใช้อยู่เสมอๆคือ การแสดงที่สะท้อนลักษณะสภาพปัญหาของสังคมและชุมชน ผู้ชมหรือเป้าหมายของการแสดงคือสมาชิกของชุมชนนั้น ทั้งนี้ก่อนการแสดงผู้แสดงจะต้องทำการศึกษามุมชนนั้นก่อน จึงจะสามารถแสดงออกและสะท้อนให้สมาชิกของชุมชนได้สามารถมองเห็นปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาของตนเองได้

1.2 การพัฒนาสังคม เนื่องจากวัตถุประสงค์การแสดงละครคนจะหยิบยกประเด็นปัญหาของชุมชนมาแสดง ลักษณะของการนำเสนอละครคนนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะกระตุ้นให้สมาชิกของชุมชนได้มีการเคลื่อนไหวในการช่วยเหลือสังคมและชุมชนของตนเอง ประเด็นสำคัญของการแสดงอยู่ที่เนื้อหามากกว่าการแสดง การแสดงเป็นเพียงเครื่องมือช่วยในการท้าทายให้ประชาชนได้เข้ามาร่วมกันวิเคราะห์และแก้ปัญหา บทละครไม่ได้เสนอแนะคำตอบของปัญหา แต่มีการเปิดอภิปรายกันในเนื้อหาของการแสดง การอภิปรายนี้จะเป็นส่วนที่ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจและหาวิธีการในการแก้ปัญหาในกลุ่มของตนเอง ทั้งนี้เพราะการแสดงมุ่งให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างผู้ชม การวางแผนตลอดจนการลงมือปฏิบัติร่วมกันระหว่างผู้ชมและผู้แสดง

1.3 การพัฒนาจิตสำนึกของประชาชน เป็นการพัฒนาหรือสร้างจิตสำนึกของสมาชิก ให้ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของการเป็นสมาชิกในสังคม มุ่งให้สมาชิกเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม และเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นระหว่างสมาชิก ทั้งนี้เนื้อหาในละครคนสามารถกระตุ้นให้ประชาชนเห็นถึงความเป็นไปได้ในการที่จะมีการเปลี่ยนแปลง สะท้อนให้เห็นว่าเขาสามารถที่กระทำบางอย่างเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ของตนเอง โดยการรวมกลุ่มและร่วมกันทำงาน ละครคนสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนได้

1.4 การแก้ไขปัญหาเฉพาะทางสังคม นอกจากละครคนจะถูกใช้ในการสะท้อนภาพของสังคมในวงกว้างแล้ว ได้มีความพยายามที่จะใช้ละครคนเป็นเครื่องมือทางการศึกษา เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะของบุคคล เช่น ยาเสพติด ปัญหาครอบครัว เป็นต้น เนื้อหาการแสดงของละครคนจะเป็นไปในรูปของการสะท้อนปัญหาที่เป็นจริง และตามด้วยการอภิปรายโดยสมาชิกผู้แสดง หรือผู้ชม เช่น การแสดงความรู้สึกของผู้แสดงที่แสดงออกถึงบุคลิกลักษณะของตัวละครนั้น หรือการให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงฉากละคร การปรับเปลี่ยนบุคลิกของตัวละครเมื่อเปลี่ยนแปลงแล้วจะมีผลต่อสถานการณ์และสภาพของปัญหานั้นอย่างไร ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายจะมีส่วนร่วมในการแสดงแต่ละครั้ง จะช่วยให้มีการส่งต่อข้อมูล ข่าวสารได้อย่างถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถรับรู้และเข้าใจข่าวสารนั้นๆ เช่นกัน ผู้แสดงหรือผู้เกี่ยวข้องต้องศึกษาข้อมูล และสภาพปัญหาให้ดีก่อนการแสดงละครคนถูกนำมาใช้ เพื่อเป็นการสื่อสารกับบุคคลโดยทั่วไป ไม่จำกัดเพศ วัย และระดับการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลเห็นปัญหาที่สอดคล้องกับสภาพจริงของเขาเหล่านั้น อันเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่น และนำไปสู่การสร้างแนวร่วมในการค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันของสมาชิกในสังคมนั้นๆ

2) โทโส (TOSO) หรือ “telling our story ourselves” เป็นเทคนิคทางการศึกษาอย่างหนึ่งในการสร้างองค์ความรู้บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างผู้เรียนหรือผู้เข้ารับการศึกษา โดยในกระบวนการของโทโส ผู้เรียนทุกคนจะมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น เล่าประสบการณ์ชีวิตส่วนตัวและประสบการณ์การทำงาน มีโอกาสแสดงความรู้ความสามารถของตน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน กระบวนการนี้ก่อให้เกิดการรับรู้และได้รับความรู้ใหม่ ๆ ที่มีผลต่อการขยายโลกทัศน์ของบุคคล ตลอดจนการปรับเปลี่ยนและพัฒนาทัศนคติ ค่านิยมของแต่ละบุคคลได้ โทโสไม่ใช่เป็นเพียงเทคนิคในการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้และขยายโลกทัศน์ของบุคคลเท่านั้น แต่โทโสยังได้ถูกนำไปใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของการทำงานในชุมชนและการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การสร้างชุมชน โทโสเป็นเทคนิคที่ทำให้ประชาชนหรือสมาชิกของสังคม ได้ร่วมกันสร้างภาพที่สมบูรณ์ของชุมชนนั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการวางเป้าหมายของสังคมร่วมกันนั่นเอง โดยโทโสจะเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือสมาชิกได้พูดคุยเกี่ยวกับชุมชนของตนจากประสบการณ์ของแต่ละคน อาจเป็นประเด็นของความต้อองการ สิ่งที่เป็นปัญหาของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างชุมชนที่สมบูรณ์เพื่อให้ทุกคนเข้าใจและยอมรับได้ เพราะทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างภาพของชุมชนนั้น

2.2 ศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ชีวิตของบุคคลไม่อาจจะแยกออกจากระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมหรือชุมชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ชีวิตที่เราไม่สามารถจะลืมได้ ซึ่งมักเป็นภาพเหตุการณ์ในอดีตที่แสดงออกถึงภาวะที่รุนแรงและเด่นชัดที่สุดในเวลานั้น ๆ ดังนั้นการเล่าเรื่องและการรับฟังประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคนจึงเป็นการพูดและรับฟังส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์จากนักประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อนำมาประมวลเข้าด้วยกันจะเป็นภาพที่สมบูรณ์ของประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตอยู่ของชุมชนนั่นเอง

2.3 เพื่อการศึกษาคุณค่าและประยุต์ภูมิปัญญา ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อารมณ์ความรู้สึกของคนเป็นสิ่งละเอียดอ่อน มักจะเกิดจากวิถีชีวิตหรือผลสะท้อนของศิลปวัฒนธรรมในยุคนั้น ๆ ดังนั้น การเล่าเรื่องราวของตนเองด้วยความรู้สึกของตนเอง จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่คนในชุมชนนั้นยึดเป็นหลักปฏิบัติและเป็นศิลปะที่คนนำมาใช้สื่อสารระหว่างบุคคลในชุมชนนั้น

2.4 เพื่อทำการวิจัยแบบบูรณาการ เทคนิคของโทโส สามารถจะนำไปใช้กับงานวิจัยแบบบูรณาการ (collective research) ที่ต้องการได้ข้อมูลรอบด้านและในทุก ๆ ระดับ เทคนิค

ดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับวิธีสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) นิยมใช้กันมากในงานวิจัยทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา

2.1.8 ผลในการจัดกระบวนการในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมในการวางแผนและร่วมในการจัดกิจกรรม จะช่วยก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ช่วยให้บริการลู่วัตถุประสงค์ 3 ประการ (Nittaya Pensirinapa, 1995 : 32) คือ

2.1.8.1 ประสิทธิภาพของการเรียนรู้ (efficiency) เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองจะเน้นที่การให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการเรียนรู้แบบดั้งเดิม ที่รู้สึกว่าคุณบังคับให้เรียนในสิ่งที่ได้กำหนดไว้ นอกจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นจริงแล้ว บุคคลยังได้เรียนรู้ทักษะอื่น ๆ ด้วย เช่น การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร การตัดสินใจ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า และมีความถาวร ยั่งยืน

2.1.8.2 การพัฒนาบุคคล (personal development) แม้ว่ากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังในตนเองจะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วยังพบว่า โปรแกรมดังกล่าวจะช่วยพัฒนาบุคคลในด้านความคิด บุคลิกภาพทางสังคม รวมทั้งการคิดอย่างใช้วิจารณญาณ การแก้ปัญหา ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การเห็นคุณค่าในตนเอง ความสนใจที่จะเรียนรู้ หรือการศึกษาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง และสามารถควบคุมตนเองให้มีการพัฒนาไปในทางที่ถูกต้อง เป็นผู้กำหนดการเรียนรู้ของตนเอง บรรยากาศการเรียนรู้แบบนี้ทำให้รู้สึกเป็นอิสระแทนการรู้สึกว่าคุณต้องพึ่งพา เกิดความมั่นใจในตนเอง เกิดความเป็นอิสระในการพัฒนาความรู้ใหม่ และจะกลายมาเป็นผู้ช่วยเหลือเพื่อน ๆ ในกลุ่มให้เกิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองในลักษณะเดียวกันได้

2.1.8.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social changes) กระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง มีเป้าหมายกว้างไกลถึงการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย มิใช่เพียงก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคคลเท่านั้น เพราะการเปลี่ยนแปลงสังคมจะเกิดได้เมื่อมีการเข้าใจถึงปัญหาได้ทราบข้อเท็จจริงของปัจจัยที่เกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว โดยจะต้องศึกษาประวัติหรือความเป็นมาของเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหานั้น ๆ ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะทำให้มีโอกาสวิเคราะห์ และกำหนดสิ่ง

ต้องการกระทำในการเผชิญปัญหานั้น ๆ การมีส่วนร่วมทำกิจกรรมกับผู้อื่นทำให้เกิดการสนับสนุน และการกระทำร่วมกันของกลุ่มเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมต่อไป

หลักการการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ที่สำคัญดังต่อไปนี้

- 1) การให้ความรู้ที่เน้นการเพิ่มพลังอำนาจให้แก่บุคคล
- 2) การเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากประสบการณ์ของบุคคล
- 3) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม
- 4) ใ้บุคคลได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
- 5) สร้างการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง
- 6) การเรียนรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง

คอนเกอร์ และคานัน โก (Conger and Kanungo 1988, cite in Plunkett, 1994: 6-8) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- 1) สถานการณ์ที่นำไปสู่สภาวะไร้อำนาจ
- 2) การใช้กลวิธีและเทคนิคในการจัดการ
- 3) การให้การสนับสนุนข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างความเชื่อใน

ความสามารถแก่กลุ่มเป้าหมาย

- 4) ประสบการณ์ที่เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของบุคคล
- 5) พฤติกรรมที่เป็นผลมาจากการเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการ

เรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

นอกจากนี้ เทรซี่ (Tracy, 1990) ได้กำหนดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของบุคคล ไว้ 10 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ให้ความชัดเจนในหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงาน และร่วมกันกำหนดเป้าหมายและภารกิจของกลุ่ม
- 2) มอบหมายหน้าที่ให้กับบุคคล ตามขอบข่ายงานที่รับผิดชอบ
- 3) กำหนดมาตรฐานการทำงานให้การสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลไปถึงมาตรฐานที่วางไว้
- 4) การฝึกอบรมและการพัฒนา ให้โอกาสบุคคลได้พัฒนาตนเอง และการทำงานตามความสนใจและความสามารถ

- 5) ให้ความรู้และสารสนเทศเกี่ยวกับองค์กรที่จำเป็นต่อการตัดสินใจในการทำงานอย่างถูกต้องชัดเจน
- 6) ให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการทำงาน
- 7) ให้การยกย่อง ขอมรับในผลสำเร็จสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการทำงาน
- 8) ให้ความไว้วางใจในการทำงาน โดยให้อิสระในการตัดสินใจ
- 9) พร้อมทั้งจะยอมรับข้อผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้น ร่วมกัน แก้ไขและรับผิดชอบ ถือว่าผิดพลาดย่อมเกิดขึ้นได้ และพร้อมที่จะหาทางออก
- 10) ให้เกียรติและเคารพต่อการตัดสินใจของบุคคล

2.1.9 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

การสร้างพลังอำนาจในตนเองเป็นการพัฒนาความสามารถและประสิทธิภาพของบุคคล โดยเกี่ยวข้องกับปัจจัยดังต่อไปนี้คือ

- 2.1.9.1 การจัดสิ่งแวดล้อมให้อบอุ่นเอื้ออาหาร ทำให้ได้โดยการสร้างความเป็นกันเองให้เกิดความไว้วางใจ มีความซื่อสัตย์ การติดต่อสื่อสารอย่างเปิดเผย
- 2.1.9.2 การมีวิสัยทัศน์ หรือมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน
- 2.1.9.3 ข้อผูกพัน คือการตกลงร่วมกันในการดำเนินกระบวนการ (Hawks,1992 : 609 – 618)

ปัจจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ กิบสัน (Gibson,1991:17) ที่เสนอว่ากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ประกอบด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้

- 1) ทักษะการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
- 2) การมีส่วนร่วม
- 3) ทักษะและบทบาทการเป็นผู้นำ
- 4) ความร่วมมือและการติดต่อสื่อสารระหว่างคนในกลุ่ม
- 5) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐที่ต้องการ

ตัวชี้วัดในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

การแบ่งตัวชี้วัดของการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองมี ดังนี้

- 1) ตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความสามารถในระดับบุคคลและกลุ่ม

2) ตัวชี้วัดผลของการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง โดยดูจากผลการปฏิบัติ (Purdey et al,1994 : 341)

2.10 ผลลัพธ์ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

ผลลัพธ์ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองในระดับบุคคล กล่าวคือบุคคลจะเห็นคุณค่าในตนเอง เชื่อในความสามารถของตนเองที่มีอยู่ มีความสามารถในการกำหนดและบรรลุเป้าหมายของตนเอง สามารถต่อต้านอิทธิพลต่างๆและเพิ่มทางเลือกให้กับตัวเองและสังคม ซึ่งวัดได้จากความสามารถในการแก้ปัญหา มีการสื่อสารที่ดีขึ้น เพิ่มทักษะผู้นำ เพิ่มความพอใจในงานและการเรียนรู้ เพิ่มการเห็นคุณค่าในตนเอง มีอิสระในการทำงาน มีความรับผิดชอบ เกิดความเฉลียวฉลาด เอื้ออาทรและมีคุณธรรม

ผลลัพธ์ดังกล่าว ประกอบด้วย ทักษะคิด และพฤติกรรมที่สำคัญ คือมีความรับผิดชอบต่องานที่ทำ มีพลังอำนาจและแรงผลักดันที่จะกระทำการใด ๆ ค้นพบโอกาสเกี่ยวกับงานและมีความสุข มีความสามารถเกี่ยวกับงานที่ทำ สามารถกำหนดเป้าหมายในการทำงาน กล้าเสี่ยง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความมั่นคง งานที่ทำสัมพันธ์กับกระบวนการตัดสินใจ(Hawks,1992 : 609 – 618)

สอดคล้องกับทัศนะของ เรเทอร์ และเบนนิส (Rather & Benis,1994) ที่กล่าวว่าบุคคลที่เกิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองจะมีลักษณะ ดังนี้

- 1) ตระหนักถึงความสำคัญของงาน
- 2) สามารถเรียนรู้และพัฒนางาน
- 3) มีความสามารถในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้ดี
- 4) มีความสามารถในการแสดงออกถึงอำนาจและพลังที่มี

นอกจากนี้ Purdey (1994 : 341-342) ได้เสนอผลลัพธ์ของการสร้างพลังอำนาจในระดับองค์กรหรือชุมชน ว่าบุคคลจะประสบความสำเร็จในการเพิ่มศักยภาพที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองดังนี้

- 1) เพิ่มความมั่นใจ
- 2) พัฒนาทักษะการเป็นผู้นำในกลุ่ม
- 3) เกิดความตระหนักในประเด็นต่างๆเกี่ยวกับผู้หญิง
- 4) พัฒนาแนวคิดเชิงบวก และช่วยเหลือกันในกลุ่ม ชุมชนหรือองค์กร
- 5) พัฒนาทักษะในการแก้ปัญหา สามารถนำความรู้และทรัพยากรมาใช้

6) สามารถแสดงความคิดเห็นของตนโดยปราศจากความลังเลเมื่อมีโอกาส

2.2 แนวคิดการเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem)

ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เป็นพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา พื้นฐานของมนุษย์ ตามทฤษฎีของมาสโลว์ เป็นการตัดสินใจ คุณค่าของตนและแสดงออกในรูปของเจตคติที่บุคคลนั้นมีต่อตนเอง การพิจารณาความหมายของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองประมวลสรุปได้ดังต่อไปนี้

ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง คือขอบเขตที่บุคคลมีความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถของเขาว่ามีความสำคัญและมีคุณค่า โดยจำแนกคุณลักษณะพื้นฐานของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองไว้ 4 ประการคือ

2.2.1 ความสำคัญ (significance) เป็นวิถีทางที่บุคคลรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองมีความสำคัญ

2.2.2 ความสามารถ (competence) เป็นวิธีการที่พิจารณาถึงความสำคัญ โดยการกระทำ

2.2.3 คุณความดี (virtue) เป็นการบรรจุมাত্রฐานตามศีลธรรม และจริยธรรม

2.2.4 พลังอำนาจ (power) เป็นอิทธิพลที่บุคคลมีต่อชีวิตตนเอง และผู้อื่น (Coppersmiths, 1967 อ้างในWhall,1987 : 41)

สรุปได้ว่าในการศึกษาครั้งนี้ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้หญิง หมายถึง ความรู้สึกที่ผู้หญิงตัดสินใจคุณค่าของตนตามความรู้สึกที่มีต่อตนเอง การพึ่งตนเอง การคิดว่าตนเองมีคุณค่าต่อสังคม

กระบวนการรับรู้ของบุคคลต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง มี 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. การประเมินเจตคติและการกระทำของสังคมที่มีต่อตน มีรากฐานมาจากแนวคิดของการมองตน ที่ว่าบุคคลสามารถรู้จักตนเองได้โดยอาศัย “กระจกมองตน” กระบวนการนี้เป็นการรับรู้คุณค่าของตนเอง ที่มีรากฐานมาจากการประเมินและการยอมรับของผู้อื่น เป็นความรู้สึกที่ได้รับจากภายนอกต่อคุณค่าของตน (outer-self esteem)

2. ความรู้สึกของบุคคลต่อความสามารถในการตอบสนองภาวะแวดล้อมและผลที่ตนได้รับ กระบวนการนี้เป็นความรู้สึก “ภายใน” ต่อคุณค่าของตน (inner self esteem) (Taft,1985 : 79)

องค์ประกอบของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองนั้นจะต้องมีองค์ประกอบคือ

1. ความรู้สึกต่อร่างกายตนเอง (the body self)
2. ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น (the interpersonal self)
3. ความสำเร็จของตนเอง (the achieving self) หมายถึง สิ่งที่บุคคลคิดและรู้สึกเกี่ยวกับความสามารถของเขาที่จะนำเขาไปสู่ความสำเร็จในชีวิตและครอบครัว การทำงานและสิ่งแวดล้อม

เมคเคย์ และเกว (Makay & Gaw อ้างใน Taylor, 1982 : 120) ได้แบ่งส่วนประกอบของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองเป็น 2 ส่วนคือ

1. การยอมรับนับถือตนเอง เป็นความรู้สึกที่มีคุณค่าที่ได้รับจากการมีความเชื่อมั่นในตนเองและเป็นผลให้มีความเชื่อว่า “เป็นคนมีความสามารถ เพราะฉะนั้นชีวิตจึงเป็นสิ่งที่มีความ”
2. ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นผลรวมจากการประเมินแต่ละบุคคลที่สามารถเผชิญและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้

องค์ประกอบสำคัญที่เป็นผลทำให้บุคคลเกิดการพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองนั้นประกอบด้วย 4 ประการ คือ (Watson and Bell, 1990: 15)

1. บุคคลที่เห็นความสำคัญในชีวิต
2. ความคาดหวังในบทบาททางสังคม
3. พัฒนาการทางด้านจิตใจ
5. การติดต่อสื่อสาร หรือชนิดของการปรับตัว

กล่าวโดยสรุปได้ว่าบุคคลที่เชื่อในความสามารถและเห็นคุณค่าในตนเอง จะเป็นคนที่มีลักษณะคล่องแคล่วว่องไว ชอบแสดงความคิดเห็น เป็นผู้ชอบเปลี่ยนแปลงหรือ พุดชกนำผู้อื่นมากกว่า เป็นผู้ตาม หรือเป็นเพียงผู้ฟังการอภิปราย ได้เถียง มองโลกในแง่ดี คิดเสมอว่าปัญหาย่อมมีทางออก โดยประเมินความสามารถทักษะ และคุณสมบัติของตนเองอย่างรอบคอบ มากกว่าจะคิดฝืนเอาเอง ไม่พะวงแต่เรื่องของตนจนขาดความสนใจต่อสิ่งต่างๆภายนอก และยังมีเจตคติของความคาดหวังในสิ่งที่ดีกว่า กว้างขวางในหมู่เพื่อน มั่นใจในการกระทำของตนเอง กล้าแสดงออก แม้รู้ว่าอาจโดนคัดค้าน ไม่มีความยุ่งยากในการสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์ ยอมให้สังคมกำหนดพฤติกรรมตัวเองแต่ส่วนน้อย ใช้ชีวิตอย่างยืดหยุ่น ช่างคิด สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เชื่อมั่นในความคิดเห็นของตัวเอง สามารถให้เหตุผลในสิ่งที่ตนกระทำได้อย่างสมเหตุสมผล กระจ่างชัดเสมอ เชื่อมั่นต่อการตอบสนองหรือการตัดสินใจของตน มั่นคงทางด้านจิตใจ มีแนวโน้มที่จะประเมินผลว่าจะประสบความสำเร็จได้มาก กล่าวโดยรวมแล้วจะเห็นว่า ผู้ที่มีลักษณะของผู้ที่เห็นคุณค่าในตนเองจะมีความสุข และใช้ชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเทียบกับบุคคลอื่นทั่วไป

ตอนที่ 3: แนวคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ คือการปรับเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความรู้ ทักษะ และทักษะ ในเรื่องนั้นๆ ในทางที่ดีขึ้นอย่างถาวร โดยการปรับเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นจากการฝึกฝน การปฏิบัติจริง หรือการได้รับ ประสบการณ์ตรงและอื่นๆ ซึ่งการเรียนรู้นี้อาจจะเกิดขึ้นได้ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1. กระบวนการเรียนรู้ตามระบบโรงเรียน
2. กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตเป็นการเรียนรู้จากแหล่งความรู้และ สภาพแวดล้อมต่างๆ (วิจิตร ศรีสอาน, 2543: 11-12)

คำว่า “การเรียนรู้” และ “กระบวนการเรียนรู้” นั้นความหมายใกล้เคียงกันมากจนอาจกล่าวได้ว่ามีความหมายเช่นเดียวกัน กล่าวคือ กระบวนการเรียนรู้ โดยทั่วไปจะหมายถึงลำดับขั้นตอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของบุคคล

องค์ประกอบของการเรียนรู้ ต้องมีพื้นฐานอย่างน้อย 4 ประการคือ

1. แรงจูงใจ (motive)
2. สิ่งจูงใจ หรือเครื่องชวนใจ
3. อุปสรรค (a barrier or block) หรือสิ่งกีดขวางยอมทำให้เกิดปัญหา และจะทำให้ผู้เรียนพยายามทำซ้ำๆ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อจะฟันฝ่าอุปสรรคนั้นไปสู่เป้าหมายให้ได้
4. กิจกรรม (activity) เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้รู้ว่าใครเกิดการเรียนรู้หรือไม่

ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ จากการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์มีลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. การล่องผิดล่องถูก
2. การลงมือกระทำจริงในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง
3. การสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (literacy Tradition)
4. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม
5. ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นหลักคำสอน หรือศีลที่ยึดถือ
6. การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคน
7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม(culture reproduction)
8. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนที่แอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลอกทำดู (เอกวิทย์ ฒ กลาง, 2540: 45-49)

ขั้นตอนของการเรียนรู้ของบุคคล แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การรับรู้ (perceiving))
2. การขบคิด (forming)
3. เปรียบประเมิน (assessing)
4. ขั้นเรียนรู้ (learning) (Knowles, 1978: 31, หลุยส์ จำปาเทศ อ้างใน อุทุมพร จามรมาน, 2540 :17)

นักจิตวิทยาการศึกษาเชื่อว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเป็นอย่างดีนั้น ครูควรวางแผนและจัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ ดังนี้

- 1.มีส่วนร่วมในกิจกรรม แทนที่จะนั่งเฉยๆ
- 2.เห็นความสัมพันธ์ระหว่างจุดมุ่งหมาย เนื้อหา และกิจกรรมที่สอน
- 3.ได้รับความพึงพอใจจากการที่สามารถประยุกต์สิ่งที่เรียนมาแล้ว และแก้ปัญหาได้
- 4.มีส่วนร่วมในการวางจุดมุ่งหมายและมีส่วนในการตัดสินใจว่าตนควรเรียนอะไร
- 5.มีส่วนอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สามารถช่วยให้เรียนตามความประสงค์ได้
- 6.สามารถเห็นจากการทดลองว่าที่ตนกำลังเรียนนั้นนำไปใช้ประโยชน์ได้
- 7.รู้ล่วงหน้าถึงสิ่งที่ตนจะต้องเรียนและรู้ว่าทำไมสิ่งที่เรียนนั้นเกี่ยวข้องกับความต้องการของตน
- 8.รับทราบผลการกระทำหรือการเรียนรู้ทันทีทันใดหลังจากปฏิบัติแล้ว
- 9.สามารถประยุกต์สิ่งที่เรียนมาแล้วเป็นระยะๆ เพื่อให้จดจำการเรียนรู้อย่างแน่นแฟ้น

- 10.สามารถเรียนรู้ได้จากการสอนหลายๆรูปแบบ
- 11.สามารถใช้ทรัพยากรการศึกษาได้อย่างเต็มที่
- 12.รู้ถึงความสัมพันธ์ของจุดมุ่งหมายของการสอนกับการประเมินผลการเรียนรู้
- 13.นักเรียนแต่ละคนมีแบบวิธีการเรียนต่างกัน

สุชา จันทร์หอม(2536:152-160) ได้สรุปว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ดังนี้

- 1.การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้โดยได้ร่วมกระทำโดยวิถีใดวิถีหนึ่ง หรือได้ลงมือกระทำสิ่งที่จะเรียนรู้จริงๆ
2. การเรียนรู้ที่แท้จริงจะมีได้เมื่อผู้เรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือได้รับสิ่งที่ตนต้องการ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้เริ่มเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนมีความสนใจ
3. การเรียนรู้เก่าหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆขึ้น โดยเฉพาะกับประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่สมปรารถนาและน่าตื่นเต้น การเรียนรู้ใหม่ๆ ที่สะสมขึ้นเนื่องจากประสบการณ์ก่อนๆ หรือที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ก่อนๆ นี้เป็นหลักสำคัญของการเรียนรู้ทุกชนิด
4. การเรียนรู้ทักษะและทัศนคติใหม่ๆ เป็นเรื่องของบุคคลแต่ละคนจะต้องเรียนรู้เอง คนเราอาจเรียนรู้เป็นหมู่เป็นกลุ่มได้ แต่การเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความคิดเห็นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล
5. การสอนเป็นการแนะแนวที่จะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักช่วยตัวเอง เป็นการแนะแนวทางให้การเรียนดำเนินไปด้วยดี

เนื้อหาสาระการเรียนรู้ วิชัย ดิสสระ (2535) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ไม่สามารถมองเห็นได้โดยตรง แต่จะเกี่ยวพันกับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละบุคคล เป็นกระบวนการที่คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ หรืออีกนัยหนึ่งคือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการถาวรที่ทำให้คนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ เช่นการฝึกฝน ฝึกหัด การอ่าน การนับเลข นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างที่ซับซ้อน เช่น การเรียนรู้นามธรรม จริยธรรม อารมณ์ การคิดหาเหตุผล และอื่นๆอีกด้วย เมื่อพิจารณาถึงผลที่เกิดจากการเรียนรู้แล้ว จะเห็นว่า สิ่ง que เรียนรู้ไปแล้วนั้น ไม่ใช่ “เนื้อหาสาระ” (content) เท่านั้น แต่สิ่งที่เรียนรู้นั้นประกอบด้วย “เนื้อหาสาระ หรือความคิดรวบยอดและประมวลประสบการณ์ต่างๆของมนุษย์”

เนื้อหาสาระ หมายถึงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน เป็นผลผลิตที่ผู้เรียนจะได้นำเอาความรู้ไปใช้ หรือนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ หรือเอาผลของการปฏิบัติไปเป็นแนวทางในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆต่อไปอีก

เนื้อหาวิชา หรือความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้น มี 3 ประเภท คือ

1. ธรรมชาติวิทยา (natural sciences) หมายถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระและความคิดรวบยอดของมนุษย์กับธรรมชาติ (man and nature)
2. มนุษยวิทยา (humanities) หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระ และความคิดรวบยอดของมนุษย์กับตนเอง (man and self)
3. สังคมวิทยา (social sciences) หมายถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระและความคิดรวบยอดของมนุษย์และสังคม (man and society)

เนื้อหาวิชาของหลักสูตรนั้น ประกอบด้วย

1. เนื้อหาสาระที่สำคัญ หมายถึงเนื้อหาสาระที่รวบรวมมาจากความรู้ในสาขาวิชา เนื้อหาสาระสำคัญเหล่านี้ ได้มาจากการเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้นๆ และการเสนอแนะเนื้อหาวิชาดังกล่าว ผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชาต้องพิจารณาร่วมกัน เพื่อพิจารณาขอบข่ายและขั้นตอนของเนื้อหาวิชาให้เหมาะสม สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน การเลือกสรรเนื้อหาวิชาแต่ละครั้งมักประสบปัญหาของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเนื้อหาวิชา จึงต้องมีการเลือกสรรกันบ่อยครั้ง เพื่อให้ได้เนื้อหาสาระที่เหมาะสมต่อสถานการณ์อยู่เสมอ และในบางครั้งอาจเกิดปัญหาความขัดแย้งในความคิดเห็นของนักวิชาการ ที่มองเห็นความสำคัญของเนื้อหาวิชาแตกต่างกันไป

2. ทักษะกระบวนการ เนื้อหาสาระสำคัญนั้นประกอบไปด้วย ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน และกระบวนการที่ซับซ้อนที่มีส่วนสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระที่สำคัญต่างๆ

3. ทักษะคิด ค่านิยม และความซาบซึ้ง กระบวนการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับกระบวนการดำรงชีวิตของเราอยู่ตลอดเวลา ทักษะคิด ค่านิยม และความซาบซึ้งจะปรากฏเมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้ว

ระดับขั้นตอนของความรู้

1. ข้อเท็จจริง (fact) คือเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะ

นามธรรมขั้นต่ำสุด เช่น อาหาร คนไทย พืชผักผลไม้เป็นอาหารของมนุษย์ ข้อเท็จจริงในระดับนี้เป็นระดับนามธรรมที่ต่ำสุด การเรียนรู้เนื้อหาสาระระดับนี้ ใช้แต่ความจำเพียงอย่างเดียวก็เป็นการเพียงพอที่จะเรียนรู้หรือจำข้อเท็จจริงได้

2. ความคิดรวบยอด (concept) คือ คำใดคำหนึ่งหรือประโยควลีที่แสดงถึงลักษณะรวมที่เด่นชัดของสิ่งต่าง ๆ เช่น อาหาร บ้าน เสื้อ เครื่องบิน วัฒนธรรม ศาสนา วัฒนธรรม ความรู้เนื้อหาสาระในระดับนี้สูงกว่าข้อเท็จจริงในขั้นที่ ๑ มากขึ้น การเรียนรู้นอกจากอาศัยความคิดรวบยอดนั้นด้วย เช่น คำว่า “บ้าน” สำหรับคนไทยเรานั้นหมายถึงอะไรบ้าง มีรูปร่างลักษณะอย่างไร มีส่วนประกอบอะไรบ้าง ผู้เรียนต้องวาดภาพและมองเห็นลักษณะรวมเด่นชัดนั้นให้ได้

3. หลักการหรือเหตุผล (generalization) คือ ประโยคบอกเล่าที่พยายามอธิบายความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสถานการณ์ของความคิดรวบยอดนั้น ๆ เช่น วัฒนธรรมในสมัยโบราณ มักจะเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและระดับของเทคโนโลยีที่ใช้ในสมัยนั้น ๆ เมืองสำคัญ ๆ มักจะตั้งอยู่บนริมฝั่งแม่น้ำสายใหญ่ ๆ การเรียนรู้ในหลักการหรือเหตุผลนั้นต้องอาศัยทั้งความจำ ความเข้าใจ และการให้เหตุผลประกอบกับสถานการณ์ของความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดต่าง ๆ เข้าด้วยกันจนเป็นที่ยอมรับโดยทั่ว ๆ ไป

4. กฎเกณฑ์ (principle) คือ ประโยคบอกเล่าของความคิดที่เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นนามธรรมที่เป็นจริง ตามความคิดรวบยอดและหลักการที่สามารถทดสอบได้มาเป็นเวลานานพอสมควร เช่น การเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้นเสมอ ความร้อนทำให้เกิดพลังงาน การเรียนรู้กฎเกณฑ์นี้ต้องอาศัยความสามารถหลาย ๆ ด้าน เช่น ความจำ ความเข้าใจ เหตุผล ตลอดจนความคิดที่จะวาดภาพที่เป็นนามธรรมออกมาให้เป็นรูปธรรมได้ เป็นความรู้ที่อยู่ระดับสูงและยากที่สุดที่จะเรียนรู้

การเลือกเนื้อหาการเรียนรู้นั้น ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและวิธีการเรียนรู้ ความเหมาะสมของความรู้ที่จะนำมาสอน และเป้าหมายและความต้องการของสังคมที่มีต่อโรงเรียน

เนื้อหาสาระเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้จากสิ่งที่ย่างไปหาสิ่งที่ยาก และจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม เนื้อหาสาระที่จะนำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้ ควรเป็นเนื้อหาสาระที่เป็นความจริง เป็นประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์นอกจากนี้องค์ความรู้ต่างๆ มักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การนำเสนอเนื้อหาการเรียนรู้อาจนำเสนอในสิ่งที่ทันต่อเหตุการณ์และตรงกับสภาพความจริงในสังคม

ณัฐวุฒิ รุ่งเรือง และคณะ (2545) กล่าวถึงแผนการจัดการเรียนรู้ว่า หมายถึงการเตรียมการ เรียนรู้ไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ และเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการ จัดการเรียนรู้ในวิชาใดวิชาหนึ่งให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนด ซึ่งมี ๒ ระดับ คือ ระดับหน่วยการเรียนรู้และระดับบทเรียน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. หัวเรื่อง (Heading) เป็นส่วนแรกของแผนการจัดการเรียนรู้ เป็นส่วนที่บอก รายละเอียดเบื้องต้นของแผนการจัดการเรียนรู้ มีแนวการเขียนคือต้องระบุลำดับที่ของแผนการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ระดับชั้นที่สอน หัวข้อเรื่อง เวลาที่ใช้จัดการเรียนรู้ และวันเดือนปีและช่วงเวลา ในการจัดการเรียนรู้

2. สาระสำคัญ (Concept) คือข้อความที่เขียนเพื่อระบุให้เห็นแก่น หรือเห็น ข้อสรุปที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งทั้งด้านเนื้อหา ความรู้ ด้านทักษะ หรือด้าน เจตคติซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของเรื่องที่นำเสนอ สาระสำคัญเป็นคำที่ใช้ในความหมาย เดียวกับสังกัป ความคิดรวบยอด มโนทัศน์ และมโนคติ ขึ้นอยู่กับหน่วยงานหรือเจตคติที่เป็น เป้าหมายด้วยภาษาที่รัดกุมและชัดเจน โดยเรียนในลักษณะความเรียงหรือเขียนเป็นข้อในกรณีที่มีการ จัดการเรียนรู้ครั้งนั้น มีมากกว่า ๑ สาระสำคัญ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในระดับชั้นต้น ๆ ควรมีสาระใน การเรียนรู้ครั้งหนึ่ง

3. จุดประสงค์การเรียนรู้ (Objective) จุดประสงค์หรือวัตถุประสงค์ คือข้อความที่ ระบุคุณลักษณะด้านเนื้อหา ความรู้ด้านทักษะ หรือด้านเจตคติที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนหลังจาก ที่เรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง การเขียนวัตถุประสงค์ในแผนการจัดการเรียนรู้มีวิธีการเขียนหลายลักษณะ แต่ โดยทั่วไปนิยมเขียนในลักษณะขอวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม หรือในลักษณะวัตถุประสงค์นำทาง และวัตถุประสงค์ปลายทาง ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.1 จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (behavioral objective) คือ วัตถุประสงค์ที่บ่งชี้ถึงพฤติกรรมที่ผู้เรียนสามารถแสดงออก หลังจากที่ได้เรียนรู้ตามแผนจัดการ เรียนรู้ที่ครูกำหนดไว้ พฤติกรรมดังกล่าวต้องเป็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน จุดประสงค์ เชิงพฤติกรรมที่สมบูรณ์ควรจะประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ สถานการณ์หรือเงื่อนไขที่ ครูตั้งขึ้น (condition) พฤติกรรมของผู้เรียนที่คาดหวังให้แสดงออก (terminal behavior) และเกณฑ์ บ่งชี้ความสามารถของนักเรียนที่จะแสดงพฤติกรรม (criteria)

3.2 จุดประสงค์ปลายทางและจุดประสงค์นำทางจุดประสงค์ปลายทางคือ ข้อความที่ระบุถึงสิ่งที่เป็นเป้าหมายสำคัญที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนรู้ในแต่ละแผนจัดการเรียนรู้ หรือแต่ละเรื่องลักษณะของจุดประสงค์ปลายทาง จะเป็นจุดประสงค์ที่ไม่เฉพาะเจาะจงถึงรายละเอียดของพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออก จุดประสงค์นำทาง คือ จุดประสงค์ย่อยที่แตกออกจากจุดประสงค์ปลายทางเพื่อแสดงให้เห็นพฤติกรรมที่คาดหวังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมได้ตามกำหนดไว้ก็จะบรรลุตามเป้าหมายของวัตถุประสงค์ปลายทาง จุดประสงค์นำทางนิยมเขียนในรูปแบบของวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

ในการเขียนวัตถุประสงค์ มีแนวการเรียนคือ เขียนให้สัมพันธ์กับสาระสำคัญโดยให้ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัยและด้านทักษะพิสัย ให้เห็นรายละเอียดของพฤติกรรมที่สามารถวัดและสังเกตได้ด้วยภาษาที่รัดกุม ชัดเจน และสื่อความได้ดี

4.เนื้อหาสาระ (content) เป็นองค์ประกอบที่ทำให้ผู้สอนเห็นภาพของสิ่งที่จะต้องสอน โดยรวม อาจประกอบด้วยทฤษฎี หลักการ วิธีการ ขั้นตอน หรือแนวปฏิบัติ การระบุเนื้อหาในแผนจัดการเรียนรู้ ควรเขียนให้สอดคล้องกับสาระสำคัญและวัตถุประสงค์ เหมาะสมกับระยะเวลา วิชา และความสามารถของผู้เรียน โดยเขียนเนื้อหาแบบย่อโดยสรุปเป็นหัวข้อ หรือประเด็น หากมีเนื้อหามากให้ทำเป็นใบความรู้ไว้ในผนวกท้ายแผนจัดการเรียนรู้

5.กิจกรรมการเรียนรู้ (activities) คือสภาพการณ์ที่ครูออกแบบเพื่อนำเสนอเนื้อหาวิธีการหรือการปฏิบัติให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยเขียนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาวิธีการหรือการปฏิบัติ ตามลำดับขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้หรือเขียนโดยการแบ่งชั้น ได้แก่ ชั้นนำเข้าสู่แบบเรียน ชั้นดำเนินการสอน และขั้นสรุปบทเรียน และระบุให้รู้ว่ากิจกรรมการเรียนรู้แต่ละขั้นใครเป็นผู้มีบทบาท ผู้เรียน ผู้สอน หรือผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันกระทำ เป็นต้น

6.สื่อการเรียนรู้ (material and media) คือสิ่งที่เป็นตัวกลางที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยในการเขียนต้องระบุสื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีรายละเอียดที่ชัดเจน

7.การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ (assessment) เป็นการกระทำที่ตรวจสอบว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การวัดเป็นการรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือและวิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจผลงาน และการทดสอบ เป็นต้น ส่วนการประเมินผลเป็นการกำหนดค่าหรือตัดสินสิ่งที่วัด เช่น ผ่านไม่ผ่าน ดี - ปานกลาง - อ่อน หรือ

กำหนดค่าเป็นระดับ 4 3 2 1 0 เป็นต้น มีแนวการเขียนโดยระบุวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ ระบุว่าใช้วิธีการใดบ้างและระบุเนื้อหาที่ต้องการวัดประเมินผล

แผนจัดการเรียนรู้เป็นการวางแผนในการวางแผนในการจัดการการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ซึ่งแผนจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องประกอบด้วยหัวข้อสาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในเรื่องการเรียนรู้สรุปได้ว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนในด้านความรู้ ความคิด สติปัญญา ทักษะคิด และการปฏิบัติ ทำให้เกิดพฤติกรรมใหม่ขึ้นมา โดยการเรียนรู้นี้จะเกิดขึ้นได้จากประสบการณ์ หรือด้วยการฝึกฝน ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ถือเป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างประสบการณ์ให้กับผู้เรียน สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยจะต้องคำนึงถึงเนื้อหาสาระ และรูปแบบที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน อันจะเป็นการที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เนื้อหาสาระเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้จากสิ่งที่ย่างไปหาสิ่งที่ยาก และจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม เนื้อหาสาระที่จะนำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้ ควรเป็นเนื้อหาสาระที่เป็นความจริง เป็นประสบการณ์ต่างๆของมนุษย์ นอกจากนี้ องค์ความรู้ต่างๆ มักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การนำเสนอเนื้อหาการเรียนรู้ควรนำเสนอในสิ่งที่ทันต่อเหตุการณ์และตรงกับสภาพจริงในสังคม

ส่วนที่ 4: แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรพัฒนาสตรี

4.1 องค์กรพัฒนาสตรีภาครัฐ

สำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย เป็นหน่วยงานภาครัฐภายใต้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 โดยสำนักมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

4.1.1 เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมศักยภาพสตรี ความเสมอภาค และความเป็นธรรมหญิงชาย

4.1.2 พัฒนามาตรการ กลไก กำหนดมาตรฐานการพัฒนาศักยภาพสตรี การส่งเสริมความเสมอภาค ความเป็นธรรมในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิสตรี และกำกับดูแลให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด

4.1.3 ส่งเสริมและประสานงานให้ภาคีการพัฒนาตระหนักถึงโอกาส ผลกระทบ และการได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรมของผู้หญิงในการกำหนดนโยบาย การบริหารและการ ดำเนินการ

4.1.4 ส่งเสริม สนับสนุนและผลักดันให้มีการดำเนินการตามพันธกรณี ข้อตกลง และความร่วมมือระหว่างประเทศ

4.1.5 พัฒนาองค์ความรู้การปรับเปลี่ยนเจตคติ เผยแพร่ความรู้ และแนวคิดด้านการ พัฒนาศักยภาพสตรี และส่งเสริมความเป็นธรรมของหญิงและชายในสังคม

4.1.6 พัฒนาบทบาทของสุภาพบุรุษ และสตรี เสริมสร้างความเข้าใจ และ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ เพื่อสร้างสังคมที่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย

4.1.7 เป็นศูนย์ประสานข้อมูลด้านการส่งเสริมศักยภาพสตรี ความเสมอภาคและ ความเป็นธรรมของหญิงและชาย

4.1.8 ปฏิบัติร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ตามที่ ได้รับมอบหมาย

4.2 องค์พัฒนาสตรีภาคเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ อพช. ซึ่งมักได้ยืมคู่กับภาษาอังกฤษว่า NGO. หรือ non government organization เป็นคำที่มีฐานะแทนชื่อรวม (umbrella name) ขององค์กรหรือหน่วยงาน นอกระบบโครงสร้างที่มีอยู่ ซึ่งก็คือนอกระบบโครงสร้างของระบบราชการ โดยถูกใช้ครั้งแรก ในสหประชาชาติ (UN.) ในช่วงประมาณ 1960 (พ.ศ. 2503) เนื่องจากสหประชาชาติได้สรุปว่าการ ดำเนินงานพัฒนาของระบบราชการของรัฐบาลต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกของสหประชาชาติรวมทั้งระบบ ราชการภายในของสหประชาชาติเอง มีข้อจำกัดสูงมาก ไม่อาจดูแล แก้ไข ปัญหาที่เกิดจากผลกระทบ ของการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ประกอบ กับการศึกษาบทเรียนจากกลุ่มและองค์กรนอกระบบโครงสร้างราชการซึ่งดำเนินการมาก่อนหน้านั้น ในหลายประเทศพบว่า กลุ่มและองค์กรนอกระบบส่วนใหญ่เหล่านั้นมีความคล่องตัว และมี ประสิทธิภาพมากกว่าในการดูแลแก้ไขปัญหาผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการ ทำงานพัฒนากับกลุ่มที่เสียเปรียบในประเทศต่าง ๆ

NGO. หรือองค์กรพัฒนาเอกชน จึงถูกเรียกขานแทนกลุ่มหรือองค์กรนอกระบบราชการ เหล่านี้ นับแต่นั้นมาจนทุกวันนี้และมีแนวโน้มที่จะพัฒนาเป็นองค์กร หรือสถาบันนอกระบบที่เป็น ทางเลือกสำคัญรูปแบบหนึ่งของสังคมในประเทศส่วนใหญ่ที่เป็นสมาชิกของสหประชาชาติ

องค์กรพัฒนาเอกชน เริ่มมีการประสานงานกันเป็นเครือข่าย มีพัฒนาการมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2510 โดยในช่วงนั้นนักวิชาการกลุ่มหนึ่งนำโดย ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ ได้เริ่มการทำงานในกลุ่มน้ำแม่กลองเพื่อเชื่อมโยงมหาวิทยาลัยให้ใกล้ชิดกับสภาพสังคมไทยมากขึ้น จึงได้รวมกลุ่มนักวิชาการและนักศึกษาบางส่วนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ และ มหิดล ทำโครงการดังกล่าว และมีการก่อตั้งมูลนิธิ บูรณะชนบทแห่งประเทศไทยขึ้นในช่วงนั้น ด้วยพื้นฐานงานพัฒนาที่เน้นความสำคัญและเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้านและชุมชน เป็นพื้นฐานสำคัญ องค์กรพัฒนาเอกชนประยุกต์และพัฒนาแนวทางการทำงานสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

องค์กรพัฒนาเอกชนได้รับความร่วมมือจากองค์กรระหว่างประเทศทั้งที่เป็นองค์กรระหว่างประเทศจากรัฐบาลต่างประเทศและองค์กรพัฒนาเอกชน ในช่วงต้นนับเป็นช่วงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนกับพื้นฐานความเชื่อว่า กลุ่มหรือองค์กรชาวบ้านของชุมชน มีศักยภาพที่สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง ซึ่งยังไม่รุนแรงเท่าทุกวันนี้ ดังนั้นกิจกรรมในช่วงต้น ๆ จึงมีลักษณะของการปรับกลุ่มหรือองค์กรดั้งเดิมของชาวบ้านให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ เช่น ธนาคารข้าว กลุ่มหัตถกรรม ฯลฯ รวมทั้งการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างกันในระดับต่าง ๆ

พัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ได้เริ่มแสดงให้เห็นความแตกต่างของการดำเนินงานระหว่างกลุ่มหรือองค์กร หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ดำเนินการพัฒนาชนบทในช่วงต้น ทั้งระหว่างกลุ่ม หรือ องค์กรนอกกรอบโครงสร้างของราชการและมีความแตกต่างเป็นอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับหน่วยงานภายใต้โครงสร้างของระบบราชการ การสะสมประสบการณ์และบทเรียนการทำงานของ อพช. ในเครือข่าย กป.อพช. ที่เชื่อมั่นในศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน และด้วยวิธีการทำงานด้วยการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและต่อเนื่อง รวมทั้งการจัดระบบการเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับต่าง ๆ ได้ถูกยอมรับมากขึ้นเป็นลำดับ และในปี พ.ศ. 2538 องค์กรพัฒนาเอกชน ได้มีส่วนสำคัญในการเสนอบทบาทเข้าร่วมการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) นำโดย ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ซึ่งดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในขณะนั้น

ทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชน 2540 ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (ผสพ.) ไม่ได้ให้ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนไว้โดยตรง แต่อธิบายว่า “องค์กรพัฒนาเอกชน” มีบทบาทในสังคมไทยมานานกว่า 3 ทศวรรษ และเป็นที่รู้จักกันในนามของเอ็นจีโอ (Non-Government Organization – NGO) เป็นองค์กรที่สร้างขึ้นและดำเนินการโดยกลุ่มบุคคลที่สนใจและมี

ความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาสังคม โดยเน้นปัญหาด้านใดด้านหนึ่ง และทำงานกับกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะ ไม่แสวงหาผลกำไรจากการทำงานและอยากเห็นปัญหาสังคมได้รับการแก้ไข

รายชื่อขององค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ที่ดีพิมพ์ในทำเนียบฉบับนี้ เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนไทยที่ดำเนินการโดยอิสระ แลอยู่ในความรับผิดชอบของคณะบุคคลใดคณะหนึ่ง ซึ่งอาจจะไม่ได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิหรือสมาคม มีวัตถุประสงค์และแนวทางการทำงานที่เน้นบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน มุ่งดำเนินการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่แสวงหากำไร โดยมีทั้งที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเฉพาะเรื่อง การเผยแพร่ข้อมูล การรณรงค์ และการสนับสนุนขบวนการขององค์กรพัฒนาเอกชน” (คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา, 2540 : 1) นอกจากคำเรียกขานว่า “องค์กรพัฒนาเอกชน” จะเป็นที่ยอมรับในหมู่นักพัฒนาดังกล่าวข้างต้นแล้ว นักวิชาการก็ยังเรียกองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ และกิจกรรมดังที่กล่าวมาแล้วเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้ว่าการจัดทำ “ทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชนไทย พ.ศ. 2533” ซึ่ง อมรา พงศาพิชญ์ และคณะจัดทำ ให้ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนว่า หมายถึงองค์กรที่ทำงานด้านการพัฒนา ซึ่งหมายถึง “การทำงานเพื่อช่วยให้สังคมดีขึ้น” และได้จำกัดขอบเขตของการรวบรวมรายชื่อไว้เฉพาะ “องค์กรที่ทำงานด้านการพัฒนาด้วยตัวเองทั้งหมดหรือบางส่วน”

ส่วนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการอนุญาตให้จัดตั้งมูลนิธิและสมาคม เรียกลักษณะของการรวมกลุ่มนี้ว่า “องค์กรเอกชน” โดยองค์กรเหล่านี้ “มีบทบาทในการดำเนินงานเพื่อสังคมส่วนรวมในหลายมิติด้วยกัน เช่น การแก้ไข ปัญหาและพัฒนาสังคม รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมมาโดยตลอด” นอกจากนี้ยังเห็นว่า การสนับสนุนส่งเสริมและพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ จะมีผลต่อ “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถดำเนินงานร่วมกับภาคีต่าง ๆ ของภาคประชาสังคมได้อย่างมีพลังและประสิทธิภาพ”

4.2.1 ประเภทขององค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชนมีวิธีการจำแนกประเภทไว้หลายมิติ (สุรพงศ์ กองจันทิก, 2538 : 11 – 14) ซึ่งการจำแนกประเภทนั้นทำให้สามารถมองเห็นภาพและความสัมพันธ์ในด้านกิจกรรมและวิธีการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนได้ชัดเจนขึ้นกล่าวคือ

4.2.1.1 จำแนกตามลักษณะของงานหรือกิจกรรม ซึ่งนิยมจำแนกออกเป็น (ก) งานสงเคราะห์ (ข) งานพัฒนา (ค) งานรณรงค์เคลื่อนไหว การจำแนกตามลักษณะนี้ ไม่อาจการแบ่งแยกโดยเด็ดขาดเพราะอาจมีการทำงานทั้ง 3 ลักษณะภายในองค์กรใดองค์กรหนึ่งก็ได้ จึงต้องพิจารณาว่าองค์กรใดมีกิจกรรมใดเป็นด้านหลัก

4.2.1.2 จำแนกตามพื้นที่การดำเนินงานและเนื้อหางาน ได้แก่ (ก) องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานในเมือง (ข) องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในชนบท (ค) องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานในเนื้อหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (issues) โดยไม่จำกัดพื้นที่

4.2.1.3 จำแนกตามบทบาท ได้แก่ (ก) องค์กรพัฒนาเอกชน ระดับพื้นฐาน หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ลงมือดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นมวลชนพื้นฐาน (grass root) ด้วยตนเอง เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำกิจกรรมกับกลุ่มเกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน คนพิการ เด็ก และสตรี เป็นต้น (ข) องค์กรพัฒนาเอกชน ที่มีได้ลงมือดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง แต่มีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม และประสานงาน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน ระดับพื้นฐาน องค์กรพัฒนาเอกชน เหล่านี้มีฐานะเป็นองค์กรสนับสนุนการประสานงานเพื่อสร้างเครือข่าย (network) ระหว่าง องค์กรพัฒนาเอกชน ระดับพื้นฐาน ซึ่งมีเป้าหมายและกิจกรรมที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน เช่น คณะกรรมการประสานงานด้านสิทธิมนุษยชน (กปส) ซึ่งทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างองค์กรพื้นฐานที่ทำงานเคลื่อนไหวในการปกป้องสิทธิของกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มเด็กและเยาวชน เกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน ฯลฯ สภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชน (สอद्य.) ซึ่งทำหน้าที่ส่งเสริมและประสานงานระหว่างองค์กรด้านเด็กและเยาวชน เป็นองค์กรสมาชิกสภาสังคมสงเคราะห์ สถานสตรีแห่งชาติซึ่งมีฐานะเป็นองค์กรร่ม (Umbrella Organization) หรือองค์กรกลางในการประสานงานระหว่างองค์กรสมาชิก ฯลฯ เป้าหมายหลักขององค์กรประสานงานเหล่านี้ก็เพื่อให้เกิดพลังและศักยภาพการทำงานในแต่ละประเด็น

จากทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชนของ ผสพ. ได้แยกแยะและจัดกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนไทย ตามลักษณะกิจกรรมออกตามประเด็นหลักในการทำงาน 13 ประเด็นหรือเครือข่าย (ซึ่งในแต่ละเครือข่ายยังมีประเด็นย่อยของการทำงานที่แตกสาขาออกไปอีกมาก) ตัวอย่างของเครือข่ายเหล่านี้ ได้แก่ เครือข่ายเกษตร เครือข่ายแรงงาน เครือข่ายผู้หญิง เครือข่ายเด็ก เครือข่ายชุมชนแออัด เครือข่ายศาสนากับการพัฒนา ฯลฯ

4.2.1.4 จำแนกตามสัญชาติและพื้นที่ภูมิศาสตร์ กล่าวคือ อาจเป็น องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของประชาชนในประเทศใดประเทศหนึ่งในแต่ละระดับตามโครงสร้างภายในประเทศ ซึ่งอาจมีตั้งแต่ระดับพื้นที่ ระดับภาค จนถึงระดับประเทศ หรืออาจเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของคนหลายชาติเพื่อทำงานในระดับภูมิภาค (Regional) ระดับสากล (International) หรืออาจเป็น องค์กรพัฒนาเอกชนของต่างประเทศ ซึ่งให้ทุนสนับสนุนการทำงานของ องค์กรพัฒนาเอกชน ในประเทศที่กำลังพัฒนา

4.2.2 พัฒนาการขององค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย

4.2.2.1 ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับองค์การพัฒนาเอกชนสมัยนี้แทบจะไม่มีอยู่เลย งานเขียนส่วนใหญ่มักจะอ้างว่า องค์การพัฒนาเอกชนแห่งแรกในสังคมไทย ได้แก่ “สภาอุณาโลมแดง” ซึ่งปัจจุบัน คือ สภาอากาศไทย สภาอุณาโลมแดงสถาปนาขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี โดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี สภาอุณาโลมแดง ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากสงคราม ผู้ปฏิบัติงานของหน่วยงานนี้ได้แก่ ภรรยาข้าราชการ และกุลสตรี ซึ่งทำงานในลักษณะอาสาสมัคร ในสมัยเดียวกันนี้ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ได้ทรงบริจาคทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสร้างสถานสงเคราะห์เด็กอนาถาขึ้น

จนกระทั่งในสมัยปัจจุบันนี้ก็ยังมียุทธศาสตร์การกุศลและองค์การพัฒนาเอกชนเป็นจำนวนมากที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทรงก่อตั้ง และองค์กรเหล่านี้มีฐานะเป็นนิติบุคคลแยกออกเป็นเอกเทศ นอกจากนี้ยังทรงรับองค์การต่าง ๆ ไว้ในพระอุปถัมภ์อีกด้วย องค์การเหล่านี้จะมีบทบาททั้งในด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบความเดือดร้อนและผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาระยะยาว เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ประชาชนไทยนิยมที่จะบริจาคทรัพย์สินโดยเสด็จพระราชกุศล เพื่อดำเนินกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ปราบปรามการฉ้อโกงที่ที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ การรวมตัวของกลุ่มผู้หญิงเพื่อเรียกร้องสิทธิด้านการศึกษา สิทธิด้านการรับราชการที่เท่าเทียมกับชาย รวมทั้งให้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัวจากระบบฟัวเดียวหลายเมีย เป็น ระบบฟัวเดียวเมียเดียว โดยกลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ได้ทำหนังสือพิมพ์ขายเพื่อโฆษณาความคิดของกลุ่ม กลุ่มที่เรียกร้องสิทธิสตรีซึ่งเป็นองค์กรที่เคลื่อนไหวณรงค์เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนเจตคติและค่านิยมของสังคมให้ยอมรับสิทธิสตรี นับได้ว่าเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวด้านเรียกร้องสิทธิสตรี ในยุคแรก ๆ

4.2.2.2 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 – ปัจจุบัน งานเขียนส่วนใหญ่ในช่วงนี้มักจะเริ่มในปี พ.ศ. 2503 เหตุการณ์ก่อนหน้านั้นมักไม่ค่อยมีการกล่าว เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ภาพรวมของความเป็นมาด้านการพัฒนา ทั้งในระดับสากลและภายในประเทศ ซึ่งมีความสอดคล้องกันว่า แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงแรก ระหว่างปี พ.ศ. 2503 – 2513 ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2513 – 2523 และช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา

บทบาทของ องค์การพัฒนาเอกชน แต่ละช่วงเวลาดังกล่าว ต้องประมวลจากรายการสัมมนา ประเมินผลประจำปีของคณะกรรมการการส่งเสริมและประสานงานองค์การพัฒนาชนบท

(กป.อพช.) ซึ่งเป็นองค์การประสานงานและเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาค ก่อตั้งโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อปี 2528

บทบาทการเคลื่อนไหวและกิจกรรมของขบวนการประชาชน ซึ่งต่อมาก่อตั้งองค์การพัฒนาเอกชนเป็นองค์ประกอบสำคัญ เป็นกระแสดึงดูดสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย จำนวนและความหลากหลายของประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นกิจกรรมหลักขององค์การพัฒนาเอกชนเป็นกระแสดึงดูดให้เห็นช่องว่างที่ภาครัฐซึ่งถือเป็นภาคที่หนึ่ง (the first sector) และภาคธุรกิจ ซึ่งถือเป็นภาคที่ 2 (the second sector) ไม่สามารถตอบสนองได้ หรือตอบสนองในทางที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน สามารถนำเสนอได้เป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงแรกปี พ.ศ. 2503 – 2513 เป็นระยะการก่อตั้งองค์การพัฒนาเอกชนทั่วไปในโลกที่สามพร้อม ๆ กับองค์การเอกชนผู้ให้การสนับสนุนในโลกที่หนึ่ง แนวคิดเรื่องการพัฒนา เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจการเพิ่มรายได้เป็นประการสำคัญ (เสรี พงศ์พิศ, 2531 : 356) ประเทศไทยได้เข้าสู่กระแสการพัฒนาประเทศแผนใหม่ภายใต้สถานการณ์และคำขวัญในเรื่อง “ทศวรรษแห่งการพัฒนา” ที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2500 ส่งผลให้เกิดการก่อตั้งหน่วยงานเอกชนจำนวนหนึ่งเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคม หน่วยงานส่วนใหญ่จะมีบทบาทในด้านงานบริการและการสงเคราะห์เป็นสำคัญ ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาสังคมแบบสงเคราะห์สู่การพัฒนาที่มากขึ้นดังเช่นในปี พ.ศ. 2510 มีการจัดตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินงานด้านการพัฒนาชนบท โดยยึดแนวทางการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานและได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากธุรกิจเอกชนต่าง ๆ ภายในประเทศ อย่างไรก็ตาม หน่วยงานเอกชนในช่วงเวลาดังกล่าวก็ยังไม่สามารถขยายตัวได้รวดเร็วนักทั้งนี้เนื่องจากการขาดความรู้และความตื่นตัวของประชาชนในการเข้ามาจับบทบาทพัฒนาสังคม ซึ่งสังคมไทยอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหาร มีอำนาจครอบงำมาตั้งแต่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อด้วย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร กระแสหลักของสังคมยังต้องโอนอ่อนผ่อนตามผู้มีอำนาจเป็นเวลาดูติดต่อกันถึง 26 ปี ส่วนกลุ่มที่มีความคิดเห็นขัดแย้ง กลับถูกทำลายล้างไปหลังจากที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยึดกุมอำนาจเบ็ดเสร็จ การปราบปรามผู้ที่มีความคิดเห็นขัดแย้งยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นในสมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อด้วยสมัย จอมพลถนอม กิตติขจร โดยอาศัยการตั้งข้อหาทมิฬภายในราชอาณาจักรและการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ในขณะเดียวกันก็ร่วมมือกับรัฐบาลอเมริกันอย่างเต็มที่ในการทำสงครามอินโดจีน

สภาพการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดความไม่พอใจต่อรัฐบาลเผด็จการ นำไปสู่กลุ่มปัญญาชน ซึ่งมีแนวคิดชาตินิยมและต่อต้านเผด็จการ นำไปสู่การเรียกร้องรัฐธรรมนูญ การเคลื่อนไหวนี้ได้รับการ

ขานรับอย่างดียิ่งจากประชาชนทั่วไปที่ไม่พอใจการปกครองแบบเผด็จการในระบบเครือญาติ และในที่สุดได้พัฒนาไปสู่การปฏิวัติของประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ช่วงที่สอง ได้แก่ ช่วงทศวรรษ 2513 – 2523 การเปลี่ยนแปลงสังคมในโลกที่สามเริ่มต้นแปรไปสู่การปฏิวัติเศรษฐกิจสังคมไปสู่การเมืองการปฏิวัติในละตินอเมริกา แอฟริกา และเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินโดจีน องค์การพัฒนาเอกชนของประเทศไทยก็อยู่ในกระแสดังกล่าว สถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่องานพัฒนาเอกชนไทยที่สำคัญ คือเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวของประชาชนผู้ยากไร้ให้เกิดความตระหนักถึงพลังของตน รวมถึงการยกระดับความสำนึกทางสังคมของชนชั้นกลาง ก่อให้เกิดกลุ่มบุคคล ขบวนการนักศึกษา และองค์กรเอกชนจำนวนมากที่ลงไปหาประชาชนผู้ยากไร้ ทั้งในเมืองและในชนบท ขณะเดียวกันได้มีการแสวงหาทดลองแนวทางการพัฒนาแบบใหม่ที่เน้นการทำงานร่วมกับประชาชน บรรยายากศทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยได้เอื้อให้กิจกรรมเหล่านี้เจริญงอกงาม พร้อม ๆ กับการเปิดโปงการใช้อำนาจโดยไม่ชอบของรัฐบาลทหารที่ผ่านมา ตลอดจนการเอาผิดเอาเปรียบของ “นายทุน ขุนศึก สักดินา” ที่แอบอิงกับอำนาจทหาร

งานพัฒนาเอกชนในช่วง 3 ปี คือ ระหว่าง ตุลาคม 2516 – ตุลาคม 2519 สามารถแบ่งออกได้อย่างกว้าง ๆ เป็น 3 ส่วน คือ งานพัฒนาในชนบท งานพัฒนาในเมือง และงานสิทธิมนุษยชน (พระไพศาล วิสาโล, 2527 : 13) ในช่วงนี้ได้มีโครงการสำคัญในการส่งเสริมให้ปัญญาชนมีบทบาทในงานพัฒนาชนบท ได้แก่ โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (โครงการนี้ก่อตั้งก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ปัจจุบันมีฐานะเป็นสำนัก) และ โครงการการพัฒนากลุ่มแม่ข่ายคลองซึ่งเป็นความร่วมมือทางวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยมหิดล ผู้มีบทบาทสำคัญในทั้ง 2 โครงการนี้ ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์

การต่อสู้ระหว่าง “อำนาจเก่า” ที่ครอบงำสังคมไทยมาเป็นเวลานานกับ “อำนาจใหม่” ที่ครอบงำสังคมไทยมาเป็นเวลานานกับ “อำนาจเก่า” ซึ่งอาศัยฐานของระบอบประชาธิปไตย นำไปสู่การสูญเสียผลประโยชน์ของผู้ที่เคยกุมอำนาจแบบเบ็ดเสร็จมาเป็นเวลานาน ในที่สุดฝ่ายอำนาจเก่าได้รับชัยชนะ

ภายหลังการรัฐประหารในเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2519 สถานการณ์ภายในประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองปั่นป่วน ทำให้งานพัฒนาขององค์กรเอกชนต้องยุติบทบาท จนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 สภาพความตึงเครียดทางการเมืองจึงคลี่คลายลง องค์กรพัฒนาเอกชนจึงเริ่มฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงนี้มีการก่อตั้งมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการ

สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ที่มีความสนใจอาสาสมัครที่ประสงค์จะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้สามารถทำงานได้

ช่วงที่สาม นับตั้งแต่ปี 2523 เป็นต้นมา จัดเป็นช่วงที่องค์กรพัฒนาเอกชนเติบโตขึ้นมากมาย ในท้องถิ่นต่าง ๆ และมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น แนวทางการทำงานที่ชัดเจนในช่วงนี้เป็นการมองปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างเป็นองค์รวม ผสมผสานระหว่างปัจจัยต่าง ๆ โดยไม่แยกส่วนว่า เป็นประเด็นทางเศรษฐกิจ หรือการเมือง เหมือนกับที่เคยเป็นมา (มาลี พุกภัยพงสาวลี, 2541 : 41 – 43)

4.2.3 ผลการทำงานและผลกระทบต่อสังคมโดยรวม

องค์กรพัฒนาเอกชนทำงาน ตามประเด็นปัญหาของสังคม ในช่วงที่เริ่มการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 รัฐบาลเห็นว่าปัญหาของชุมชนขาดสาธารณูปโภคด้านพื้นฐาน ชุมชนมีปัญหา ด้านสาธารณสุข องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ก็มีกิจกรรมด้านการพัฒนาในการสร้างและส่งเสริมการใช้ปุ๋ย การปลูกปอ การสร้างบ่อน้ำ และการสร้างส้วม (ปุ๋ย ปอ บ่อ ส้วม) ต่อมาก็สร้างโอ่ง การพัฒนาชนบทที่มีตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน วัดที่จำนวนบ่อน้ำและร้อยละของส้วมในชุมชน ต่อมาแผนพัฒนานั้นการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ จนเกิดคำขวัญที่ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ราษฎรได้รับการส่งเสริม และกระตุ้นให้ปลูกพืชไร่ขายทำให้เกิดการบุกเบิกป่า มีการแผ้วถางพื้นที่สาธารณะ การจับจองที่ดิน เกิดปัญหาการไล่ที่ทำให้เกิดโครงการจัดสรรที่ทำกิน (คจก.) ระยะนี้ องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่สนใจเรื่องป่าไม้ ลุ่มน้ำ การจัดสรรที่ดินทำกิน หรือที่เรียกว่าโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับกระแสโลกเกิดความตื่นตัวเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยผลจากอิทธิพลเรือนกระจก เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2534 ได้มีการประชุม Earth Summit ที่เมือง ริโอ ดีจาเนโร ประเทศบราซิล ได้มีการประกาศว่า Agenda 21 ให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกและประชากรโลกและประชากรโลกรวมตัวกัน เพื่อแก้ไขปัญหาของโลก โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม คำว่าประชาสังคม ได้กลายเป็นภาคีหลักในการแก้ปัญหาอีกด้วย ในประเทศไทยองค์กรพัฒนาเอกชนได้รับเงินช่วยเหลือจากแหล่งทุนต่าง ๆ เช่น มูลนิธิ CDIA JICA DANCED เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่า การอนุรักษ์น้ำ การส่งเสริมเกษตรธรรมชาติ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย มากกว่าปีละ 1, 000 ล้านบาท ทั้งนี้องค์กรแหล่งทุนเหล่านี้มีความเชื่อและหลักการว่าสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในโลกนี้ไร้พรมแดน หากมีการตัดป่าไม้ในประเทศไทยหรือในพม่า

เขมร ลาว แล้ว อาจมีผลกระทบถึงอุณหภูมิลูกโลกร้อนขึ้นและกระทบประเทศของเขาได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “เด็ดดอกไม้อาจกระทบถึงดวงดาว” เป็นต้น

ในแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 7 และ 8 ได้พูดถึงการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น “ชุมชนเข้มแข็ง” ได้รับการกล่าวขานถึงและเกิดกระแสการพัฒนาประชาคมขึ้นในประเทศไทย ในแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 ได้เกิดการกระจายอำนาจที่เป็นรูปธรรมนั่นคือการเกิดขึ้นของ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จากการศึกษาขององค์กรและสถาบัน ๗ หลายแห่ง ระบุว่า ผู้นำอันเกิดจากผลของการพัฒนาแบบล่างสู่โดยองค์กรพัฒนาเอกชน ได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นสมาชิก อบต. ในหลาย ๆ แห่ง หมายความว่าผู้นำเหล่านี้ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในแผนพัฒนาร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคีจนเกิดความสามรถเป็นที่ประจักษ์ของชุมชนจึงได้รับเลือกเข้าเป็นสมาชิก อบต. ในที่สุด และคาดหวังผู้นำเหล่านี้จะได้นำ อบต. ของตน ไปในทางพัฒนาที่ถูกต้องและทำงานจนเกิดมรรคผลต่อชุมชนอย่างดียิ่ง

ผลงานที่เป็นรูปธรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทยที่เห็นได้ชัดเจนในปัจจุบันคือการเกิดเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาในสังคมด้วยความร่วมมืออย่างเหนียวแน่นของภาคี กล่าวคือ องค์กรพัฒนาเอกชนกระจายตัวทำงานกันอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ที่ใดมีปัญหาสังคมมาก ก็จะมืองค์กรทำงานอยู่มากกว่าพื้นที่อื่น และในบางกรณีจังหวัดหรือพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมตัวทางด้านภูมิศาสตร์และการคมนาคมก็ได้กลายเป็นพื้นที่ที่องค์กรพัฒนาเอกชนรวมตัวกันเป็นพื้นที่ประสานงานหรือประสานเครือข่าย เช่น จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ของคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เป็นต้น การรวมตัวกันขององค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ทำใน 2 ลักษณะ คือ การรวมตัวกันทำงานตามประเด็นปัญหา และการรวมตัวเพื่อประสานงานในภูมิภาค (แบ่งเป็น 4 ภาค) ในที่นี้จะกล่าวถึงการรวมตัวกันทำงานตามประเด็นปัญหา กล่าวคือองค์กรพัฒนาเอกชนได้เห็นพ้องต้องกันว่า ในสังคมไทยมีปัญหามากมาย แต่ที่เป็นปัญหาสำคัญที่พวกตนสนใจและต้องการจะเข้าไปช่วยแก้ไขมีทั้งหมด 11 เรื่อง เรื่องหลัก ได้แก่ ปัญหาของสตรี ปัญหาของผู้ใช้แรงงาน ปัญหาของผู้ติดเชื้อ HIV. ปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนและชุมชน ปัญหาผู้บริโภค ปัญหาของชุมชนแออัด ปัญหาด้านเกษตรกร ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาของชนเผ่า ปัญหา ด้านสื่อ

ทั้งนี้ประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้มีความรุนแรงและคมชัดแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และภูมิภาค ตัวอย่างเช่นปัญหาเรื่อง HIV. หรือเอดส์ที่มีความรุนแรงมากในภาคเหนือ กิจกรรมและงบประมาณเครือข่ายเอดส์จะเน้นหนักในภาคเหนือ ซึ่งในภาคกลางอาจจะไม่มีองค์กรพัฒนาเรื่องนี้ หรือหากมีก็น้อยมากหรือตัวอย่างในภาคใต้ปัญหาชาวประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ทำให้เกิดเครือข่าย

ชาวประมงขนาดเล็กขึ้นซ้อนในหมู่เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาคเหนือกลับเน้นการจัด ดิน น้ำ ป่า ของภาคเหนือ เพราะตนเองไม่มีชาวประมงตามชายฝั่งทะเล สรุปโดยรวมคือ เครือข่ายชื่อเดียวกัน มีองค์การพัฒนาเอกชนเป็นสมาชิกมากบ้างน้อยบ้าง ต่างคนต่างทำงานที่ตนเองสนใจเพื่อแก้ไขปัญหาของพื้นที่ อาจพบกันตอนประชุมข่ายที่ตนเป็นสมาชิก แล้วแลกเปลี่ยนข้อมูลและข่าวสารกันแต่ไม่ได้ขึ้นแก่กัน เว้นแต่เมื่อมีปัญหาของสมาชิกข่ายจึงมาหนุนช่วยรวมตัวกันวางแผน โดยการระดมความคิด ความช่วยเหลือตามกำลังสติปัญญาและทรัพยากรซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดของแต่ละสมาชิก เพื่อผลักดันให้งานสำเร็จลุล่วง ตัวอย่างเช่น กรณีพิพาทปลากะตักที่เกิดขึ้นในจังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ. 2542 ท้องถิ่นเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในภาคใต้เป็นเจ้าของเรื่อง องค์การสมาชิกของข่ายนี้จากภาคเหนืออีสานและภาคกลางก็จะเดินทางมาช่วยด้วยงบประมาณของตนเองและจะร่วมกับเจ้าของพื้นที่ตามมติของคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ

วิสัยทัศน์ของเครือข่ายภาคีความร่วมมือ มีความชัดเจนคือ ช่วยแก้ไขปัญหาของผู้ยากไร้ ด้อยโอกาส ยุทธศาสตร์ที่ใช้คือการรวมตัวกันของภาคีผู้มีส่วนได้เสียเพื่อผลักดันปัญหาไปสู่การแก้ไขโดยผู้บริหารระดับต่าง ๆ การจัดการองเครือข่ายมีอิสระ (self governance) บริหารทรัพยากรด้านการเงินและบุคลากรเอง มีความเสมอภาคในกิจกรรมอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กับชุมชน และแต่ละเครือข่ายอาจมีสมาชิกมากบ้างน้อยบ้างอยู่ตามภูมิภาค แต่บางภูมิภาคอาจมีเพียงบางเครือข่ายที่เข้าไปทำงานแก้ไขปัญหาบางเรื่อง บางแห่งไม่มีประเด็นปัญหาที่ไม่มีเครือข่ายอยู่

ปัจจุบันแต่ละเครือข่ายมีการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาแต่ละเครือข่ายหาบุคลากรและเงินงบประมาณในการทำกิจกรรมเอง บางเครือข่ายมีกิจกรรมเน้นด้านงานร้อน บางเครือข่ายเน้นกิจกรรมงานเย็น สุดแต่ความรุนแรงของเป็นประเด็นปัญหา กล่าวคือ งานร้อนได้แก่กิจกรรมขององค์การพัฒนาเอกชน ร่วมกับองค์กรชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น รมรงค์ด้านเอกสาร การสื่อสารทางวิทยุโทรทัศน์ การจัดเวทีอภิปราย การขบวนต่อต้านกิจกรรมของรัฐและเอกชน ที่สร้างขึ้นโดยปราศจากความชอบธรรมหรือเกิดขึ้นโดยปราศจากขั้นตอนที่ถูกต้องของกฎ ระเบียบ และโครงการที่เกิดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม แต่เกิดผลเสียแก่สังคมหรือผู้ด้อยโอกาส เช่น กรณีต่อต้านการทิ้งขยะพิษของบริษัทเอกชนในจังหวัดระยอง กรณีต่อต้านการสร้างโรงไฟฟ้าบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กรณีการสร้างท่อแก๊สไทย-มาเลเซีย ส่วนงานเย็นได้แก่กิจกรรมที่มุ่งพัฒนาองค์ความรู้หรือประชาชนในระยะยาว เช่น การพัฒนาองค์ความรู้ในด้านต่างๆแก่ผู้หญิง การฝึกอบรมผู้นำด้านประชาธิปไตย การแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ การช่วยเหลือเด็กและคนชรา การให้ความรู้ด้านสิทธิแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่างๆ รวมถึงการเสนอแนะการเพิ่มทางเลือกให้แก่ประชาชนทั่วไป

4.2.4 การดำเนินการศึกษาขององค์การพัฒนาเอกชน

จากรายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติประเด็น บทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนกับการศึกษาโดย มาลี พุกฤษ์พงสาวลี (พ.ศ. 2541) พบว่าองค์การพัฒนาเอกชนมีรูปแบบกิจกรรมการให้การศึกษาที่หลากหลาย เช่น การให้คำแนะนำปรึกษาเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม การอภิปราย การเสวนา การสัมมนา การฝึกอบรม แต่การฝึกอบรมส่วนใหญ่ไม่มีการแจกคู่มือบัตร ส่วนการให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น การได้รับเชิญเป็นวิทยากร การผลิตเอกสารสิ่งตีพิมพ์ การจัดรายการวิทยุ หรือการจัดห้องสมุดหรือศูนย์เอกสารเป็นรูปแบบกิจกรรมการศึกษาที่ทำน้อย รูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ การจัดการศึกษาเคลื่อนที่ อนุบาลเคลื่อนที่ นิทรรศการ ศูนย์สาธิต ทักษะศึกษา การจัดค่ายพักแรมกลุ่มผู้ประสบปัญหาหรือการประชุมสัมมนาเครือข่าย นอกจากนี้ยังมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม การผลิตรายการโทรทัศน์เผยแพร่ทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ฯลฯ ดังนี้

4.2.4.1 การรณรงค์ด้วยสื่อ ใช้วิธีการแจกเอกสารและคู่มือต่าง ๆ แก่ชาวบ้าน การติดแผ่นโปสเตอร์และการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ซึ่งมักจะเป็นการเข้ามาในหมู่บ้านโดยตรง การรณรงค์ให้ความรู้ส่วนใหญ่ จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น การรณรงค์ไม่กินอาหารดิบ การรณรงค์ให้รู้จักการใช้สมุนไพร การให้ความรู้ด้านการเกษตรแบบง่าย ๆ การให้ความรู้เรื่องการป้องกันการแพร่กระจายและแนวทางปฏิบัติตัวต่อผู้มีเชื้อ HIV.

4.2.4.2 การให้โอกาสด้านการศึกษาในระบบและนอกระบบด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดบรรพชาสามเณร การฝากญาติโยมอุปการะส่งเสียให้เรียน การจัดหน่วยการศึกษาทางไกล การศึกษานอกโรงเรียนของศูนย์พิทักษ์สิทธิหญิงบริการ

4.2.4.3 การฝึกงาน เช่น การสอนทักษะไปพร้อม ๆ กับการทำงาน การฝึกอาชีพ

4.2.4.4 การจัดโรงเรียนทางเลือก เช่น โรงเรียนการทำมาหากิน โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

4.2.4.5 ห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล หลายองค์กรมีบริการห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล ซึ่งเก็บรวบรวมผลงานขององค์กรและงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

4.2.4.6 การสาธิต มักจะทำภายในหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านเห็นและเข้าใจอย่างใกล้ชิด ซึ่งมักจะเป็นกิจกรรมร่วมของหมู่บ้าน เช่น การทำบ่อสาธิตการเลี้ยงปลา การสาธิตการขยายพันธุ์พืช ซึ่งเป็นการฝึกให้ชาวบ้านได้ทำจริงและทำเองได้ในโอกาสต่อไป

4.2.4.7 การฝึกอบรม ส่วนใหญ่จะเป็นการให้ความรู้เฉพาะเรื่อง โดยเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มาให้ความรู้โดยตรงในหมู่บ้าน หรือการส่งตัวแทนชาวบ้านหรือผู้สนใจไปรับการอบรมกับโครงการอื่น ๆ นอกพื้นที่ เช่น การอบรมเรื่องการเกษตรผสมผสาน การทำบัญชี การใช้ยาสมุนไพร อบรมด้านวิชาชีพอื่น ๆ ให้แนวความคิดและความรู้เกี่ยวกับงานพัฒนา การบริหารงานกลุ่มและการประสานงานกับหน่วยงานและการสร้างเครือข่ายรวมไปจนถึงความรู้เกี่ยวกับการทำกิจกรรมเฉพาะอย่าง นอกจากนี้ ยังเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายของภาคประชาชนให้เข้มแข็งและมีพลังมากขึ้น การจัดกิจกรรมให้ความรู้แก่กลุ่มผู้นำนั้น นอกจากการมุ่งพัฒนาผู้นำ แล้ว ยังคาดหวังให้ผู้นำได้นำความรู้ไปถ่ายทอดให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านต่อไปด้วย ซึ่งจะส่งผลไปสู่การสร้างผู้นำที่เข้มแข็ง และการเมืององค์กรชาวบ้านที่เข้มแข็งต่อไป

4.2.4.8 การศึกษาดูงานและทัศนศึกษา ได้แก่ การพากลุ่มเป้าหมายไปดูตัวอย่างงานพัฒนาในพื้นที่อื่น ๆ เช่น หมู่บ้าน ตำบล หรือจังหวัดอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว เพื่อให้บทเรียนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้กับผู้ที่เคยทำหรือกำลังทำกิจกรรมนั้น ๆ เพื่อให้มีการเห็นตัวอย่างจริง และได้แลกเปลี่ยนกันในระดับบุคคลและกลุ่ม สร้างแรงบันดาลใจและความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ทำให้ได้บทเรียน ข้อคิด และความรู้ต่าง ๆ แก่ผู้มาดูงาน จากประสบการณ์การทำงานสามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมดูงานและทัศนศึกษาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

4.2.4.9 การสัมมนา ส่วนใหญ่เน้นที่กลุ่มผู้นำ จะมีการสัมมนาแลกเปลี่ยนกันเองระหว่าง ผู้นำในพื้นที่ หรือระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ

4.2.4.10 การพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทัศนะ และประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่จัดทั้งในระดับของผู้นำและสมาชิกชาวบ้าน การค้นหาผู้รู้ที่เป็นปราชญ์เชียวชาญให้มาพบเพื่อรู้จักและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันประสานให้เกิดความรู้ใหม่ ทำโดยการจัดกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเองระหว่างชาวบ้านกับผู้นำ หรือระหว่างผู้นำกันเอง และระหว่างผู้นำกับเจ้าหน้าที่โครงการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ทำงาน และวิเคราะห์ร่วมกัน

4.2.4.11 การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อมวลชน อพช. เห็นว่าสื่อมวลชนเป็นกลไกในการแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลในวงกว้าง และมีบทบาทอย่างสำคัญในการให้การศึกษาแก่สาธารณชนได้เป็นอย่างดี การนำเสนอข่าวไม่เพียงแต่สะท้อนสภาพความเป็นจริงเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการชี้นำสังคมอีกด้วย นอกจากนี้สื่อมวลชนยังสามารถสร้างแรงกดดันเพื่อให้ปัญหาคลี่คลายลงได้ สื่อมวลชนจึงเป็นกลุ่มที่ อพช. บางแห่งมีความสัมพันธ์เป็นส่วนตัวกับสื่อเหล่านี้ และ

สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันและกัน และใช้เป็นกลไกในการสนับสนุนการทำงานได้เป็นอย่างดี

4.2.4.12 การจัดเวทีหรืองานมหกรรมเพื่อการรณรงค์ เป็นแนวทางการทำงานซึ่งยกระดับจากการนำเสนอสภาพปัญหาไปสู่การเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาในระดับนโยบาย งานรณรงค์ในรูปของการจัดเวทีหรืองานมหกรรมอาจจัดขึ้นในระดับชาติ ระดับภาค ระดับจังหวัด เช่น เวทีลิ่ง แวดล้อม ฯลฯ มีวัตถุประสงค์ในการปลุกเร้าให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหา และมีส่วนร่วมในการผลักดันให้รัฐบาลแก้ไข งานรณรงค์จะเกิดขึ้นเนื่องจาก อพช. ประสงค์ที่จะผลักดันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติ กฎหมาย หรือนโยบายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในหลายประเด็นต้องใช้เวลาติดต่อกันหลายปี เช่น เครือข่าย อพช. ด้านแรงงานสรุปว่าในช่วงเวลา 7 ปี เครือข่ายฯ ได้รณรงค์ได้ผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ในเรื่องสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้ใช้แรงงาน การรณรงค์แก้ไขสิทธิในการ ลากลอบโดยได้รับค่าจ้าง การรณรงค์ผลักดันพระราชบัญญัติประกันสังคม เครือข่ายองค์กรสิทธิมนุษยชน ใช้เวลาหลายปีในการผลักดันให้มีการจัดตั้งกรรมาธิการสามัญในสภาผู้แทนราษฎรว่าด้วยการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน และผลักดันให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ส่วนในภาคชนบทที่มีสถานการณ์ด้านนโยบายหรือการปฏิบัติของรัฐซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านต้องรวมตัวคัดค้านเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กิจกรรมการรณรงค์ ทำให้ชาวบ้านได้สัมผัสกับ “อำนาจรัฐ” อย่างไม่ใกล้ชิดมากขึ้น พร้อม ๆ กันกับการแสดงอำนาจอธิปไตยของตนต่อรัฐบาล กิจกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น การคัดค้านสัมปทานการเช่าป่าห้วยแก้ว อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ ซึ่งต่อมาพัฒนาไปสู่การเรียกร้อง พ.ร.บ.ป่าชุมชน หรือประเด็นการศึกษาปัญหาผลกระทบเกษตรแผนใหม่ (ผลพ., 2540, : 28) อพช. มุ่งรณรงค์ผลักดันเชิงนโยบายที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นให้เกิดผลอย่างจริงจัง รวมทั้งเผยแพร่สภาพปัญหาและแนวทาง ตลอดจนทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วม งานรณรงค์ยังเป็นกลไกเสริมสร้างให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในปัญหา ตั้งแต่เครือข่ายชาวบ้าน และเครือข่ายนักพัฒนา สาธารณชน และฝ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการสื่อสารสองทาง นำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกัน

3.2.5 เครือข่ายองค์การพัฒนาเอกชนด้านสตรี

3.2.5.1 ความเป็นมา

เกิดขึ้นครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. 2522 – 2523 ซึ่งเป็นช่วงปัญหาความยากจนและปัญหาสังคมเด่นชัด เป็นช่วงวิกฤติศรัทธา นักศึกษากลับออกจากป่า ตามนโยบายที่ 66/2523 ในรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เครือข่ายนี้เกิดขึ้นตามสภาพและความพร้อมขององค์การพัฒนาเอกชนใน

อันที่จะช่วยแก้ไขปัญหาสตรี ภายหลังเกิดกลุ่มต่างๆ เช่น “เครือข่ายคัดค้านการพัฒนาสตรี” คณะทำงานแรงงานหญิงนอกระบบ ซึ่งองค์กรสตรีที่ทำงานในประเด็นการต่อต้านการค้าหญิงได้เป็นกลุ่มที่เรียกร้องสิทธิให้กับผู้หญิงที่ทำงานนอกระบบแรงงาน และถูกเอาเปรียบด้านค่าจ้างแรงงาน ฯลฯ และได้ประสานงานกับต่างประเทศ ก่อตั้ง “พันธมิตรทั่วโลกต่อต้านการค้าหญิง” เป็นต้น

เครือข่ายองค์การพัฒนาเอกชนด้านสตรี มีกิจกรรมโดดเด่นมากเมื่อมีการจัดประชุมระดับโลกว่าด้วยสตรีครั้งที่ 4 ณ กรุงปักกิ่ง เมื่อวันที่ 4-5 กันยายน 2538 (The Fourth world Conference on Woman-Beijing, 1995) ที่ทำให้หน่วยงานราชการและภาคเอกชนที่ทำงานด้านสตรีให้ความสนใจต่อกระแสโลก และส่งผลทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ และช่วยให้เกิดการสร้างความเข้มแข็งของขบวนการผู้หญิงทุกระดับ

องค์การพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิงในประเทศไทย อาจแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ กลุ่มที่ทำงานกับผู้หญิงในเมือง และกลุ่มที่ทำงานกับผู้หญิงในชนบท

1. กลุ่มที่ทำงานกับผู้หญิงในเมือง เช่น มูลนิธิเพื่อนหญิง มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิ เอ็ม พาวเวอร์ มูลนิธิเพื่อนหญิง ส่วนใหญ่ทำงานทางด้านสิทธิผู้หญิง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับผู้หญิงทุกกลุ่มที่ประสบปัญหา ได้แก่ ประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิง การข่มขืน การค้าหญิง และปัญหาสุขภาพจากการทำงาน การถูกเอาเปรียบในรูปแบบต่างๆ แรงงานสตรี เป็นต้น

2. กลุ่มผู้หญิงในชนบท เป็นการทำงานที่เริ่มต้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชุมชน ขยายสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเสริมบทบาทสตรีทางการปกครองท้องถิ่น สนับสนุนให้ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยเฉพาะทางการเมืองท้องถิ่น และการพัฒนาชุมชนตนเองเพิ่มมากขึ้น

การทำงานขององค์การพัฒนาเอกชนด้านสตรี ในระยะแรกเป็นการทำงานต่างคนต่างทำ ทำงานหลายประเด็น ขาดการเชื่อมรวมของปัญหาผู้หญิงทั้งหมด ทำให้ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จากปัญหานี้องค์กรด้านผู้หญิงได้สรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา และเห็นว่าการทำงานโดยอาศัยแนวร่วมของกลุ่มผู้หญิงย่อมมีพลังมากกว่าการเสนอของกลุ่มผู้หญิงกลุ่มเดียว ประมาณปี 2530 จึงทำให้เกิดการประสานงานในรูปแบบเครือข่ายองค์การพัฒนาเอกชนด้านสตรีขึ้นมา

3.2.5.2 บทบาทและหน้าที่

บทบาทและหน้าที่ขององค์กรพัฒนาสตรีในขั้นต้น (วาระประชาชนเพื่อความเป็นไท ว่าด้วยเรื่องผู้หญิง, 2534) มีดังนี้

1. วางแนวทางและจุดยืนในความสัมพันธ์กับภาครัฐ และองค์กรเอกชนอื่น ๆ โดยจัดให้มีกลไกการพบปะอย่างเป็นทางการหรือกึ่งทางการ เพื่อซักถามหรือแนะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระดับต่าง ๆ

1.1 ทำงานดูแลตรวจสอบติดตามการทำงานของรัฐบาลจากการแก้ไขกฎหมายต่าง ๆ ตลอดจนนโยบายของรัฐต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การเลือกปฏิบัติต่อสตรี การสิทธิรอนสิทธิและการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในด้านต่าง ๆ

1.2 มิติต่างประเทศ หาความสนับสนุนด้านภาษา (ล่าม) ประสานงานเพื่อเอื้อให้สมาชิกทุกระดับที่ไม่ชำนาญภาษาอังกฤษได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวในระดับต่าง ๆ

1.3 ส่งเสริมให้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการติดต่อสื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารเป็นไปได้อย่างกว้างขวางรวดเร็วขึ้น ทั้งระหว่างองค์กรกับองค์กรและกับชุมชนมากขึ้น

1.4 ติดตามนโยบายพรรคการเมืองด้านสตรี

1.5 ผลักดันให้รัฐปฏิบัติตามอนุสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

1.6 ปกป้อง คุ้มครองสิทธิในกรณีที่เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงที่ด้อยโอกาสในระดับรากหญ้า

จากแนวคิดในการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีจุดมุ่งหมายในการทำงานเพื่อพัฒนาผู้หญิง ในรูปแบบที่หลากหลาย แตกต่างกันไป นับได้ว่าผู้หญิงที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิง เป็นผู้ที่มีความตั้งใจแน่วแน่ในการมุ่งมั่นที่จะพัฒนาศักยภาพของผู้หญิงโดยเฉพาะผู้หญิงในระดับรากหญ้า ซึ่งประสบปัญหาหลากหลายจากมายาคติในสังคมในด้านมิติหญิงชาย ผู้หญิงเหล่านี้ได้มีโอกาสเข้าสู่การทำงานที่ต้องการเห็นชีวิตที่ดีขึ้นของผู้หญิงในสังคม ต้องการเห็นทางเลือกที่มากขึ้น ส่งเสริมโอกาสที่เท่าเทียมกับผู้ชาย เมื่อนั้นจึงจะกล่าวได้ว่าสังคมมีความเท่าเทียมระหว่างเพศ ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ เมื่อนั้นจึงจะกล่าวได้ว่าสังคมมีความเท่าเทียมระหว่างเพศ

ตอนที่ 5 : งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศไทย

วรรษญา วงศ์ประสิทธิ์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างพลังอำนาจในงานความเครียดในบทบาทกับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี

ระดับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร การเสริมพลังในการทำงาน และความเครียดในบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้มีข้อเสนอแนะว่าผู้บริหารโรงพยาบาลชุมชนควรตระหนักถึงความสำคัญของความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรและควรเพิ่มพูนความยึดมั่นต่อองค์กรให้สูงขึ้นโดยส่งเสริมให้พยาบาลวิชาชีพมีระดับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงานที่สูงขึ้นและหาแนวทางลดระดับความเครียดในบทบาทลง

วราภา จันทร์โชติ (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องประสิทธิผลของกระบวนการสร้างพลังต่อการพัฒนาเจตคติ การเห็นคุณค่าในตนเอง และการเชื่อในความสามารถของตนเองของนักศึกษาพยาบาลเป็นการวิจัยทดลอง ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการฝึกอบรมการสร้างพลังมีผลต่อการพัฒนาเจตคติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าการวัดผลต้องใช้วิธีการประเมินเชิงคุณภาพด้วย

พะนอ เตชะอธิก (2541 : 32) ศึกษาเกี่ยวกับ ผลของโปรแกรมเสริมสร้างพลังอำนาจอย่างมีแบบแผนต่อความรู้สึกสูญเสียอำนาจในผู้ป่วยอัมพาตครึ่งล่าง พบว่า การวัดผลของการเสริมสร้างพลังอำนาจนั้นสามารถทำได้ แต่ต้องอาศัยการสังเกตและมีความชำนาญ ซึ่งการวัดผลสร้างการพลังอำนาจนี้จะสามารถประเมินความพร้อม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรมของคนใช้ในการเข้ารับบริการได้

สุพิศ กิตติรัชดา (2538 : บทคัดย่อ) การศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างการเสริมสร้างพลังอำนาจกับความยึดมั่นผูกพันในองค์กร โดยศึกษาในพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลนครพิงค์ พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งระดับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงานของโรงพยาบาลนครพิงค์อยู่ในระดับปานกลางระดับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลโรงพยาบาลนครพิงค์อยู่ในระดับสูง และการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

รัตนา ลือวานิช (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและการเสริมสร้างพลังอำนาจในงานกับความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการ ในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เขตภาคใต้ กลุ่มตัวอย่างคือ พยาบาลประจำการที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลศูนย์โรงพยาบาลทั่วไป เขตภาคใต้ จำนวน 485 คน พบว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจในงานของพยาบาลประจำการ อยู่ในระดับปานกลาง ความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการโดยรวมอยู่ในระดับมาก ปัจจัยส่วนบุคคล ด้านอายุและประสบการณ์ทำงานมีความสัมพันธ์ทางบวก ในระดับต่ำกับความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการ

การอย่างมีนัยสำคัญ ตัวแปรที่ร่วมกันทำนายความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การได้รับความอิสระ ความไว้วางใจ ประสิทธิภาพการทำงานและการได้รับข้อมูลข่าวสาร

5.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

เพอร์เคย์ และคณะ(Purdey et al.,1994) ได้ทำการวิจัยโครงการพัฒนาสุขภาพ โดยกระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของชุมชนในประเทศเนปาล พบว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการที่เริ่มเมื่อคนในหมู่บ้านรู้จักวิเคราะห์โดยอาศัยประสบการณ์ของตนเอง และองค์กรในชุมชน เป็นโครงการที่มีความเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงในชุมชนที่มีผลต่อสภาวะสุขภาพ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองทั้งระดับบุคคล และชุมชน ตัวอย่างโครงการวิจัยนี้คือ โครงการเตาไร้ควัน หรือโครงการชูล (Chulo) ได้ทำการศึกษากลุ่มผู้หญิง คือเริ่มจากการทัศนศึกษาและสังเกตหมู่บ้านใกล้เคียง พบว่ามีกิจกรรมมากมายที่กระทำโดยผู้หญิง แล้วทำรายงานที่พบจากสถิติกลุ่มต่างๆในหมู่บ้าน หลังจากนั้น อภิปรายกลุ่มและลงมติว่ากิจกรรมที่ควรทำคือ เตาไร้ควัน ผู้หญิง 8 คนเข้ารับการอบรมทำเตาไร้ควัน และเมื่อเสร็จสิ้นการอบรมจะนำความรู้ไปแนะนำผู้หญิงคนอื่นๆ ประมาณหนึ่งปี พบว่าความรู้และทักษะขยายออกไปประชาชนเริ่มทำเตาไร้ควันจากความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาของตนเอง สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่น ๆ หลังโครงการสิ้นสุด พบว่ากลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการส่วนมากเป็นผู้จัดการที่มีความสามารถ เป็นนักการศึกษา และนักพูดในชุมชนรวมถึงมีการสร้างเครือข่ายในสังคม

แวง และเบอร์ริส (Wang & Burris,1994) ได้นำกระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) มาใช้ในการใช้ในการพัฒนาความตระหนักรู้ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมในสตรียากจนในชนบทประเทศจีน โดยการใช้รูปภาพการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นเครื่องมือในกระบวนการจัดการศึกษา ผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นสตรีที่อ่านเขียนได้ 62 คน จาก 50 หมู่บ้าน ได้รับการอบรมการเล่าเรื่องจากรูปภาพ การสัมภาษณ์กลุ่ม ผลการวิจัยพบว่าการแบ่งปันความคิด นำไปสู่การวิเคราะห์ เกิดการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตและนำไปสู่การกำหนดนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐ

วอร์เรลล์ และคณะ (Worell et al., 1996) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ซึ่งเป็นนวัตกรรมการเรียนการสอนนักศึกษาวิทยาลัยพยาบาล เมอร์ซี่ โดยมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของนักศึกษา เพื่อพัฒนาการสร้างพลังอำนาจในตนเองในอนาคต โดยทำการวิจัยว่าสามารถพัฒนาพฤติกรรม 4 ด้าน ต่อไปนี้ของนักศึกษาได้หรือไม่ ด้านที่ 1 การ

ร่วมมือกันทำงาน ความเคารพซึ่งกันและกัน (collegiality) ด้านที่ 2 การติดต่อสื่อสารกันอย่างมีประสิทธิภาพ (communication) ด้านที่ 3 ความรับผิดชอบในการตัดสินใจและการกระทำของตน (accountability) และด้านที่ 4 ความเป็นอิสระในวิชาชีพ (autonomy) ผลการศึกษาพบว่า มีผลบวกทั้ง 4 ด้านกล่าวคือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ส่วนในด้านการติดต่อสื่อสาร การใช้คำพูด การรวบรวมปัญหาด้านสุขภาพตามบทบาทของพยาบาล นักศึกษาได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน มีการวางแผน และพบว่านักศึกษามีพฤติกรรมที่เป็นอิสระมากขึ้น

ลูโก (Lugo, 1996) ศึกษาการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง กรณีศึกษากลุ่มสตรีตั้งครรภ์และมารดาของทารกในเมืองหนึ่งของรัฐฟลอริดาที่มีการเกิดของทารกน้ำหนักน้อย อัตราการตายสูงและยากจน วัตถุประสงค์เพื่อนำกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจมาใช้ในการพัฒนาทักษะของสตรีจากชุมชนในการช่วยเหลือกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนเดียวกัน การดำเนินการวิจัยในช่วงแรกจะเชิญชวนสตรีตั้งครรภ์และมารดาของทารกจำนวน 14 คน เป็นผู้ให้คำแนะนำ (peer counselor) โดยผ่านการเยี่ยมบ้านในชุมชน เพื่อเชิญชวนผู้หญิงเข้ามาเป็นกลุ่มสนับสนุน โดยใช้การเยี่ยมบ้านเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากลุ่มทั้งการประเมินความต้องการของบุคคลและแนวทางแก้ไขปัญหา ทำการวัดผลในระยะ 2-3 เดือน และ 1 ปี พบว่ากลุ่มมีการร่วมกันทำกิจกรรมมีบทบาทในชีวิตตนเองและสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

บรูคเกอร์และคณะ (Brooker et al., 1997) ได้ทำการวิจัยกับคนงานอพยพในฟาร์มของรัฐอริโซนา รัฐนิวเจอร์ซีย์ รัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา จำนวน 27 คน ใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วม มีกรอบแนวคิดการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง โดยเน้นการสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการภายในบุคคลที่มีการตระหนักรู้และการทำกิจกรรมของบุคคลนั้น รวมทั้งเป็นกระบวนการสร้างพลังที่บุคคลสัมพันธ์กับสังคมที่เขาอาศัยอยู่ วัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงของคนงานอพยพในฟาร์ม เกี่ยวกับความเชื่อในความสามารถของตนเอง การวิเคราะห์สังคมเชิงบวก ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างสังคม การเมืองที่เขาอยู่ และความสามารถในการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน โดยกำหนดเป็น 4 ปัจจัย คือ เป้าหมายชีวิต ขอบเขตของข้อมูลที่คิดได้เกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไข ทักษะ และบทบาท ผลการวิจัยพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในระดับของการสร้างและพฤติกรรมเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่มีการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองคงที่ จำนวน 17 คนและกลุ่มที่มีการสร้างพลังอำนาจสูงขึ้น จำนวน 10 คน พบว่ากลุ่มที่มีการสร้างพลังอำนาจสูงขึ้น ส่วนมากเป็นผู้ชาย และมีการศึกษาสูง ผลการวิจัยพบว่าทั้ง 3 ชุมชน ที่ทำการวิจัยมีความแตกต่างที่เกิดจากบริบทของชุมชนนั้นๆ ถึงแม้จะใช้หลักการและรูปแบบเดียวกัน การมีส่วนร่วมในโครงการ มีใช้เหตุผลเดียวในการเปลี่ยนแปลง แต่อาจเกิดจากทักษะ ความมั่นใจในการเข้ามามีส่วนร่วม ความสัมพันธ์ในครอบครัว กล่าวคือการศึกษาเรียนรู้ในการเรียนรู้ใน

การสร้างพลังอำนาจในตนเองมิใช่เกิดจากโครงการเพียงอย่างเดียวแต่มีผลมาจากการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลด้วย

คิม (Kim, 1997) ได้ศึกษาการให้การศึกษาด้านโภชนาการเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในกลุ่มผู้หญิงยากจนและครอบครัว โดยใช้แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนผู้หญิงยากจนในการวิเคราะห์สภาพปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองและพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและมีสมมติฐานเบื้องต้นว่า ผู้ใหญ่สามารถจะเรียนรู้ กระทำกิจกรรม และทำการเปลี่ยนแปลง โดยให้ประชาชนเป็นผู้วิจัยด้วยตนเองในการหาคำตอบในการดำรงชีวิตของตน หลักการจะเน้นคุณค่าความรู้ของประชาชน วิธีการวิจัยใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม สัมภาษณ์กลุ่มผู้หญิงยากจน 27 กลุ่ม โดยใช้เวลา 17 เดือน ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมวิจัยเกิดกิจกรรมร่วมกันในเชิงสร้างสรรค์สังคม นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เสนอว่า กรอบแนวคิดในการพัฒนาชุมชนต้องรวมองค์ประกอบด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งจะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้อธิบายกระบวนการศึกษการสร้างพลังอำนาจของชุมชน

ซิมเมอร์แมน และคณะ (Zimmerman et., 1997) ทำการศึกษาการป้องกันโรคเอดส์ของชายรักร่วมเพศในประเทศเม็กซิโก โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง มีการใช้รูปแบบของการมีส่วนร่วมในการป้องกัน ใช้แนวคิดการสร้างพลังอำนาจในการเพิ่มความร่วมมือของกลุ่ม ให้โอกาสในการพัฒนาความรู้ ทักษะ การหาความต้องการของกลุ่ม และการแบ่งปัน การประเมินผลดูจากพฤติกรรมเกี่ยวกับการป้องกันโรคเอดส์และการสร้างพลังอำนาจที่เกิดขึ้นในระดับบุคคลและชุมชน ผลการวิจัยพบว่าความรู้และพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ของสมาชิกโครงการเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนจากการริเริ่มของสมาชิกในโครงการเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชาย และกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ที่ทำงานมุ่งพัฒนาผู้หญิงทั้งในภาครัฐและเอกชน เพื่อได้แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ใช้การวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) โดยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม การวิจัยมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชายในสังคมไทย ตามแนวคิดของ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault 1926-1984) นักคิดหลังสมัยใหม่ ชาวฝรั่งเศส ที่ได้รับการยอมรับโดยการนำเสนอแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) ที่มีมุมมองว่าสิ่งต่างๆ ในสังคมนี้ล้วนแต่ถูกกำหนดโดยผู้มีอำนาจ เมื่อมองมิติหญิงชายที่ดำรงอยู่ในสังคมผ่านกรอบการมองเช่นนี้จะเห็นความซับซ้อนเบื้องหลังและกระบวนการ ในการสร้าง ความคิดเห็น ความหมาย ตลอดจนกรอบคิดให้กับมิติหญิงชายในสังคมไทย ตลอดจนกระบวนการในการทำให้วาทกรรมนี้แพร่ขยายและดำรงอยู่ในสังคมนี้อย่างยาวนานและต่อเนื่อง โดยการกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับทางสังคมที่ทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม

1.1 ประเด็นในการศึกษาเอกสาร มีดังนี้

1.1.1 กระบวนการสร้าง หรือกำหนด ความคิดเห็น ความหมาย ตลอดจนกรอบคิดให้กับมิติหญิงชาย มีเป้าหมายประเด็นที่การสืบค้นให้เห็นถึงความรู้ ความจริง และอำนาจที่เข้ามากำหนดความคิดเห็น ความหมาย ตลอดจนแนวคิดให้กับมิติหญิงชาย รวมถึงกระบวนการส่งผ่านวาทกรรมไปยังสมาชิกในสังคม โดยผ่านสถาบันทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง

เป้าหมายของการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้มิได้เป็นเพียงการชี้ให้เห็นถึงรายละเอียด ขั้นตอน ความสัมพันธ์ของเงื่อนไข สถานการณ์ที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติการจริงทางสังคมเท่านั้น แต่รวมถึงการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงความแยกแยะแบบเนียบของอำนาจที่มาในรูปของความรู้ความจริง กฎระเบียบที่เข้ามากำกับให้การดำเนินการจัดกระทำต่าง ๆ ที่กำหนดให้ดำรงอยู่ในสังคม

1.1.2 ผลกระทบต่อผู้หญิงจากปฏิบัติการวาทกรรมมิติหญิงชาย

ในการวิเคราะห์ในส่วนนี้ มีเป้าหมายให้เห็นถึงผลกระทบของวาทกรรมต่อผู้หญิงที่เกิดขึ้น โดยเลือกศึกษาผลของวาทกรรมมีหลักการสำคัญที่ว่า การครอบงำที่ทรงประสิทธิภาพมากที่สุดคือการสร้างตัวตน หรือการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะให้กับผู้หญิง

1.2 แหล่งเอกสาร ศึกษาโดยใช้แนวทางการศึกษาแหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ดั้งที่นงลักษณ์ วิรัชชัย (2538: 18-20) เสนอไว้ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ เอกสารอ้างอิง เอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิดังนี้

1.2.1 เอกสารอ้างอิง โดยการศึกษาจากงานวิจัย เอกสารประกอบการสัมมนาทาง วิชาการทางสตรีศึกษา โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รายงานการ ประชุมสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย รายงานการปฏิบัติงานประจำปี และ 12 ปีของ สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา

1.2.2 เอกสารปฐมภูมิ โดยการศึกษาเอกสารที่นำเสนอความคิดและ ประสบการณ์ของผู้เขียนโดยตรง ได้แก่ บทความ งานวิจัยบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการจัด การศึกษาและเรื่องเล่าจากประสบการณ์ของผู้หญิง ในรูปแบบของคำให้การของผู้รอดจากเหตุการณ์ ความรุนแรงต่อผู้หญิง รวมถึงเรื่องเล่าของผู้หญิงรากหญ้า

1.2.3 เอกสารทุติยภูมิ โดยการศึกษาจากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการด้าน สตรีศึกษา คู่มือปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชน เช่นมูลนิธิเพื่อนหญิง สมาคมส่งเสริม สถานภาพสตรี อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ประมวลกฎหมาย อาญาที่เกี่ยวข้องกับความผิดทางเพศ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ข้องเกี่ยวกับการหมั้น เหตุการฟ้องหย่า กฎหมายครอบครัว พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2508 พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ.2508 พระราชกฤษฎีกาการใช้คำนำหน้านามสตรี พ.ศ.2460 หนังสือพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับการ ให้สัมภาษณ์ของผู้หญิงในการเลือกใช้นามสกุลหลังศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้ผู้หญิงมีสิทธิเลือกใช้ นามสกุลหลังจากจดทะเบียนสมรส การสัมภาษณ์ผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในธุรกิจกรณีการ ทำงานนอกบ้านและงานในบ้าน ซึ่งเป็นการเบียดขับ แย่งชิงพื้นที่ของวาทกรรมในภาคปฏิบัติการ

เอกสารดังกล่าว ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญคือ เครือข่ายของศูนย์วิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดโครงการสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมถึงศึกษาจากศูนย์ข้อมูลของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง คือสำนักส่งเสริม ความเสมอภาคหญิงชาย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และข้อมูลจากองค์กร พัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านผู้หญิงที่เชื่อถือได้โดยตรง เช่นมูลนิธิเพื่อนหญิง สถาบันวิจัยบทบาทหญิง ชายและการพัฒนา สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี นอกจากนี้ยังศึกษาค้นคว้าผ่านทางอินเทอร์เน็ต เพื่อเข้าถึงแหล่งเอกสารข้อมูล ช่วยให้การศึกษาค้นคว้ากว้างขึ้น ได้ข้อมูลสำคัญใหม่ๆ ซึ่งเป็นผลจาก

การประชุมสัมมนา อบรม ตลอดจนโครงการ แผนการดำเนินงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้อง ช่วยให้เห็นแนวโน้ม หลักการ และแนวคิดใหม่ๆที่สำคัญ

1.3 การวิเคราะห์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์สาระสำคัญซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจมติหญิงชายในสังคมไทย ในฐานะที่เป็นวาทกรรม ทัศนคติการของวาทกรรมโดยการส่งผ่านสถาบันทางสังคม และผลกระทบของวาทกรรมต่อผู้หญิง

1.4 ประเด็นในการวิเคราะห์

1.4.1. กระบวนการสร้างวาทกรรมมติหญิงชายและการส่งผ่านวาทกรรมสู่สถาบันทางสังคม แบ่งเป็น

1.4.1.1 มติหญิงชายกับครอบครัว

1.4.1.2 มติหญิงชายกับการศึกษา

1.4.1.3 มติหญิงชายกับการเมือง การปกครอง

1.4.1.4 มติหญิงชายกับเศรษฐกิจ

1.4.1.5 มติหญิงชายกับศาสนา

1.4.2. ผลกระทบต่อผู้หญิงจากวาทกรรมชายเป็นใหญ่

1.5 การตรวจสอบข้อมูล

1.5.1 การตรวจสอบข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยได้ตรวจสอบทางด้านความน่าเชื่อถือของเอกสาร โดยให้ความสำคัญกับผู้เขียน แหล่งผลิต หน่วยงานที่รับผิดชอบ วิธีการได้มาซึ่งเอกสารและข้อมูลที่น่ามาใช้ รวมถึงการเผยแพร่ เช่นการเผยแพร่ทาง อินเทอร์เน็ต ก็ได้เลือกสืบค้นจากแหล่งข้อมูลหรือองค์กรที่น่าเชื่อถือ เช่น องค์การสหประชาชาติ เช่น UNDP, UNIFAM โครงการสตรีศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งข้อมูลได้ผ่านการสังเคราะห์ และตรวจสอบมาแล้วระดับหนึ่ง จึงน่าจะมีความเชื่อถือได้มาก

1.5.2 การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ เป็นการตรวจสอบที่ลึกลงไป โดยตรวจสอบผลการศึกษาสังเคราะห์เอกสาร และการตรวจสอบทางด้านความคิดของผู้วิจัยในประเด็นเรื่องที่ศึกษากับผู้เชี่ยวชาญ โดยการร่วมเขียนบทความ และตำราในประเด็นมติหญิงชาย โดยผ่านการแลกเปลี่ยนแนวคิดและผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญจากคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการเขียนตำราเรื่องมิติหญิงชายในงานสวัสดิการสังคมของมหาวิทยาลัย
เกริก

โดยสรุป การศึกษาเอกสารเป็นวิธีการที่ผู้วิจัยใช้เพื่อสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับปัญหา
ในการวิจัย ศึกษาแนวคิดในการวิเคราะห์มิติหญิงชายในสังคมไทย ภาคนโยบายของวาทกรรม
โดยการส่งผ่านวาทกรรมมิติหญิงชายผ่านทางสถาบันทางสังคม และผลกระทบจากการกำหนดมิติ
หญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ต่อผู้หญิง แหล่งเอกสารได้แก่ เอกสารอ้างอิงทั่วไป เอกสารปฐมภูมิ และ
เอกสารทุติยภูมิ โดยการเข้าไปศึกษาโดยตรงจากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
รวมถึงการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต การศึกษาเอกสารมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของ
เอกสารในเบื้องต้นโดยผู้วิจัยจากแหล่งที่มาที่น่าเชื่อถือ มีการแลกเปลี่ยนผลการศึกษาเอกสารโดย
การเขียนเป็นบทความและตำราที่เกี่ยวข้องกับมิติหญิงชายในสังคม โดยระหว่างการเขียนบทความ
และตำรานั้นผู้วิจัยได้มีการแลกเปลี่ยนและมีการตรวจสอบทางด้านความคิดกับผู้เชี่ยวชาญทั้งภาครัฐ
และเอกชน

2.การสัมภาษณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจ
ของผู้หญิงที่ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี เฉพาะองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ในการทำงานเพื่อความ
เสมอภาคหญิงชาย โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview)

2.1 ผู้ให้สัมภาษณ์ ในการคัดสรรผู้ให้ข้อมูลนั้นใช้ purposive sampling ผู้วิจัยสืบหาผู้ที่
ทำงานพัฒนาสตรีจากทำเนียบรายชื่อองค์กรพัฒนาเอกชน 2546 โดยคณะกรรมการเผยแพร่และ
ส่งเสริมงานพัฒนา และได้ไปพูดคุยในเบื้องต้น และถ้าการสัมภาษณ์มีการพาดพิงถึงบุคคลใดก็จะไป
สัมภาษณ์เพิ่มเติม รวมจำนวนประมาณ 45-50 คน ผู้วิจัยได้คัดเลือกไว้จำนวน 22 คน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้
คัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์จากสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐเพิ่มเติม
จำนวน 4 คน โดยเลือกจากผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ตรงและมีระยะเวลาในการทำงาน อย่างน้อย 5
ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาในการทำงานที่มีประสบการณ์มากพอที่จะให้ข้อมูล

ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 26 คน เป็นผู้หญิง จำนวน 24 คน และผู้ชาย จำนวน 2 คน
ผู้ปฏิบัติงานดังกล่าวสังกัดองค์กรพัฒนาสตรีของภาครัฐตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 4 คน
และองค์กรภาคเอกชนจำนวน 22 คน ซึ่งในองค์กรภาคเอกชนอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและ
ปริมณฑล 14 คน ภาคเหนือจำนวน 8 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่สำคัญในการสัมภาษณ์สำหรับการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนามาจากการทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน คือรองศาสตราจารย์บำเพ็ญ โรจน์ปรีชา ดร.สุธีรา ทอมป์สัน และดร.ภูซงค์ เสนานุช ก่อนจะนำมาสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเป็นผู้ทำการสัมภาษณ์เองและมีการเตรียมตัวอย่างดี โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

2.2.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูล เช่นการเลี้ยงดูในบ้านเป็นอย่างไร มีความแตกต่างในการเลี้ยงดูเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายหรือไม่ บทบาทของพ่อแม่ในบ้าน การศึกษา อายุการทำงาน มุมเหตุจูงใจ ในการมาทำงานในการพัฒนาผู้หญิงในสังคม รวมถึงการมาทำงานในตำแหน่งงานปัจจุบันนี้

2.2.2 ความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายในสังคม

2.2.3 มีเป้าหมายในการทำงานอย่างไร

2.2.4 กฎเกณฑ์ทางสังคมทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นทางการอะไรบ้างในการกำหนด มิติหญิงชายขึ้นในสังคม

2.2.5 กระบวนการในการทำให้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านั้นทำหน้าที่ของมันอย่างได้ผลหยั่งรากลึกฝังแน่นอยู่ในรากฐานของสังคมได้อย่างไร ผ่านสถาบันทางสังคมอะไรบ้าง อย่างไร เช่นครอบครัว โรงเรียน วัด ที่ทำงาน สถาบันทางการเมือง ฯลฯ ในประเด็น

2.2.6 ผู้หญิงส่วนใหญ่ประสบปัญหาอะไร มีสาเหตุจากอะไร อย่างไร

2.2.7 ปัญหาในการทำงานมีอะไรบ้าง คิดว่ามีทางออกกับปัญหาเหล่านี้
อย่างไร

2.2.8 อะไรเป็นปัจจัยทำให้ผู้หญิงเกิดพลังอำนาจในตัวเอง

2.2.9 ประสบการณ์ในการทำงานมีส่วนสำคัญต่อการเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองอย่างไร

2.2.10 กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

2.2.10.1 การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล

2.2.10.2 การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม

2.2.10.3 การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา

2.2.10.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรณรงค์ยุติความรุนแรง

2.2.11 การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่เกิดขึ้นหลังจากผ่านกระบวนการสร้างพลังอำนาจ

2.2.12 ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างพลังอำนาจ

2.2.13 การศึกษาจะเป็นเครื่องมือในการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายอย่างไร ในลักษณะแนวทางและรูปแบบใด ใครหรือสถาบันใดในสังคมควรเป็นผู้รับผิดชอบ

2.2.14 ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมอื่นๆ

2.3 การเก็บข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลนี้ ผู้วิจัยจะเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตัวเอง โดยมีผู้ช่วยวิจัยในการเตรียมอุปกรณ์ในการสัมภาษณ์ เช่นการบันทึกเสียง และการจดบันทึก โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะถูกนำมาสรุปและวิเคราะห์วันต่อวัน เมื่อได้ข้อมูลใหม่มาในวันต่อไป สามารถตรวจสอบกับข้อสรุปเดิม จนถึงระดับข้อมูลที่ได้นั้นใหม่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนข้อเสนอเชิงทฤษฎีตามที่ได้พบพบมา ได้แก่ทฤษฎีสตรีนิยม แนววิเคราะห์ว่าทฤษฎีมิติหญิงชายของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) และแนวคิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) โดยตลอดกระบวนการนี้ผู้วิจัยจะต้องทำด้วยความระมัดระวัง และรอบคอบ ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 15 กันยายน 2548-30 ตุลาคม 2548 และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมระหว่างวันที่ 10-17 พฤศจิกายน 2548

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตัวเอง โดยใช้แนวทางของ สุกวงค์ จันทวานิช (2535:4) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล และยังทำต่อไปหลังการเก็บข้อมูลสิ้นสุดลง ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยสมมุติฐานชั่วคราว (working hypothesis) จำนวนมากที่คิดค้น ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะคัดเลือกข้อมูลให้ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันอย่างน้อยครั้งหนึ่งของผู้ให้ข้อมูล

2.5 การตรวจสอบข้อมูล วิจัยนี้ได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (triangulation) คือ

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ตรวจสอบข้อมูลด้านเวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกัน จะต้องได้ข้อมูลที่ตรงกัน

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) การตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บข้อมูลในภาคสนาม ที่มีทั้งผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย หลังจากเก็บข้อมูลแล้วมาบันทึกข้อมูลด้วยกัน สรุปข้อมูลที่ได้และเห็นตรงกัน

3) การตรวจสอบสามเส้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodology triangulation) คือการรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ทั้งการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม

โดยหลักการดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าตลอดเวลา เช่น ในการสัมภาษณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน ได้ใช้คำถามเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้หลายคนแสดง

ความคิดเห็น เป็นการตรวจสอบข้อมูลในด้านเวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกัน ต้องได้ข้อมูลตรงกัน เพื่อตรวจสอบให้เกิดความมั่นใจ และโดยใช้วิธีการอื่นศึกษา เช่นการเข้าไปพูดคุยเพิ่มเติม การสังเกต และการสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการในกรณีที่ต้องการพัฒนาสตรีจัดการสัมมนา อบรม รวมถึงการทำกิจกรรมร่วมกันในวาระต่างๆ การตรวจสอบข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยพบว่าเป็นไปอย่างธรรมชาติ และทำให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนี้ ได้นำมาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง และเชื่อมโยงไปสู่การนำเสนอแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคม

3. การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางเพื่อศึกษาประสบการณ์ความคิดเห็น และมุมมองในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคมในประเด็นต่างๆที่กำหนดไว้

3.1 ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม จำแนกตามพื้นที่วิจัย ดังนี้

3.1.1 กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาสตรีในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล จำนวน 7 คน ใช้เวลาในการสนทนาประมาณ 2 ชั่วโมงครึ่ง

3.1.2 กลุ่มภาคเหนือ มีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม จำนวน 6 คน ใช้เวลาในการสนทนาประมาณ 2 ชั่วโมง

ผู้ร่วมสนทนากลุ่มทั้งสิ้น 13 คน ซึ่งมีคุณลักษณะตามตารางดังต่อไปนี้

3.2 ประเด็นการสนทนากลุ่ม จำแนกประเด็นการสนทนากลุ่มที่ศึกษาเป็นประเด็นคำถามกว้างๆที่ใช้ถามในตอนแรก และถามเจาะลึกตามคำตอบที่ได้ โดยมีประเด็นการสนทนา ดังนี้

3.2.1 มติหญิงชายในสังคมที่ใกล้ชิด ผู้หญิงผู้ชายมีความเสมอภาคกันหรือไม่ อะไรที่ทำให้เป็นเช่นนั้น

3.2.2 สถาบันทางสังคมใดที่มีความเสมอภาคระหว่างหญิงชายมากที่สุด และสถาบันใดที่มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุด

3.2.3 การศึกษาในระบบซึ่งมีความสำคัญในการปลูกฝังเด็กและเยาวชนอย่างเป็นระบบ ควรมีแนวทางในการจัดการศึกษาอย่างไร ครูควรมีคุณลักษณะ มีทัศนคติอย่างไร สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนควรเป็นอย่างไร รวมถึงประเด็น เป้าหมายการเรียนรู้

กลุ่มเป้าหมาย สำคัญในการเรียนรู้ แนวทางการจัดการเรียนรู้หรือเนื้อหาสาระ
ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในสังคม กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการประเมินผล

3.2.4 ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาจากระบบควรมีบทบาท
อย่างไร

3.2.5 การศึกษาตามอัธยาศัย โดยผ่านสถาบันครอบครัว ควรมีแนวทางในการเลี้ยงดู
ปลูกฝังเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายอย่างไร ควรแตกต่างกันหรือไม่

3.2.6 ชุมชนควรมีแนวทางในการจัดการศึกษาอย่างไร เช่นการรณรงค์
เรื่องความเสมอภาค สิทธิสตรี

จากประเด็นปัญหาหลัก นำไปสู่การสนทนาเจาะลึกในประเด็นคำถามย่อยต่างๆ ตาม
คำตอบที่ได้ ในเรื่องความเข้าใจและทัศนคติในเรื่องมิติหญิงชายของพ่อ แม่ ครูและผู้นำชุมชน การ
ทำให้เกิดโครงการที่เป็นรูปธรรมในการยกตัวอย่างผู้หญิงที่ประสบผลสำเร็จเพื่อเป็นแบบอย่าง ความ
เสมอภาค การให้เกียรติซึ่งกันและกันโดยไม่แยกเพศ การไม่กำหนดให้เด็กเลือกทำงาน หรือเรียน
ตามอัตลักษณ์ทางเพศแบบเดิม ซึ่งทุกเรื่องมีความเชื่อมโยงกัน

3.3 เครื่องมือในการวิจัยที่สำคัญ ได้แก่ผู้สนทนาในกลุ่ม (Morgan,1991: 6) หากผู้สนทนา
ในฐานะที่เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลไม่ได้เตรียมตัว ไม่มีความตั้งใจ หรือไม่มีความ
ชำนาญแล้ว ผลที่ได้รับก็เป็นเสมือนการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ไม่ได้จัดเตรียมอย่างดี
นั่นเอง ดังนั้นในการจัดสนทนาทั้ง 2 ครั้ง ผู้วิจัยจึงเตรียมตัวอย่างดี เตรียมความพร้อมเรื่องอุปกรณ์
ในการจัดกลุ่มสนทนาผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สนทนาทั้งสองครั้งด้วยตัวเอง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้เริ่มวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่เริ่มเก็บรวบรวมข้อมูล โดยตั้ง
เป็นสมมุติฐานชั่วคราว โดยมีการตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลตลอดเวลา และในการสนทนาในกลุ่ม
ข้อมูลได้ถูกตรวจสอบระหว่างสมาชิกที่ร่วมสนทนาในกลุ่ม และบางข้อมูลได้รับการตรวจสอบระหว่าง
กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑลและกลุ่มภาคเหนือ ก่อนที่ผู้วิจัยจะตีความหรือตัดสินใจสร้างข้อสรุปใน
ประเด็นนั้น ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้สอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ Knodel (1993: 43) ที่ระบุว่า
ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนาในกลุ่มจำเป็นต้องทำการตัดสินใจเชิงจิตวิสัย (subjective judgment)
โดยการตีความและการวิเคราะห์การตีความข้อมูลอาจตรวจสอบภายในบริบทของการอภิปรายอย่าง
กว้างขวาง โดยการพิจารณาข้อมูลที่ได้จากวิธีการอื่นๆ เช่น การสัมภาษณ์เจาะลึก การศึกษา
เอกสาร เป็นต้น

3.5 ระยะเวลาในการจัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่มผู้ปฏิบัติงานในองค์การ
พัฒนาสตรีในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2548 ณ มหาวิทยาลัยเกริก
และกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ภาคเหนือ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2548 ณ สมาคม YMCA, จังหวัด
เชียงราย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์วาทกรรมมิติดึงชายในสังคมไทย

ตลอดระยะเวลาในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา องค์การสหประชาชาติได้มีส่วนสำคัญอย่างมากในการผลักดัน ให้เกิดกระบวนการพัฒนาผู้หญิงและจัดอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของผู้หญิงขึ้นในประเทศสมาชิกต่างๆทั่วโลก ทั้งนี้ ด้วยตระหนักชัดว่าปัญหาของการพัฒนาผู้หญิงที่สำคัญส่วนหนึ่งมาจากความไม่เสมอภาค ผู้หญิงถูกเลือกปฏิบัติในสังคม สอดคล้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) โดยกลุ่มแนวคิดสตรีนิยม (feminism) มีความเชื่อว่าระบบสังคมในปัจจุบันเป็นระบบที่เพศชายเป็นใหญ่ (patriarchal system) กล่าวคือเพศชายเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ความเป็นไปของสังคม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศ ผู้หญิงกลายเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ถูกเลือกปฏิบัติ ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมทั้งด้วยเจตนาและไม่เจตนาภายใต้การส่งผ่านอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านสถาบันทางสังคมรูปแบบต่างๆที่สั่งสมและหล่อหลอมให้ผู้หญิงเป็นชนชั้นสองในสังคม (ปฐมาภรณ์ บุญปธำรง, 2546: 26)

ทั้งนี้ค่านิยมของสังคมที่กำหนดให้ผู้หญิงมีบทบาทที่นำไปสู่สถานภาพที่ไม่เท่าเทียมหรือด้อยกว่าชาย ทั้งในระดับครอบครัวและสังคมทั่วไป ดังคำกล่าวที่ว่า “ชายเป็นช้างเท้าหน้า หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” สะท้อนให้เห็นได้จากปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในด้านครอบครัว การศึกษา การมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครอง หรือทางด้านเศรษฐกิจ โดยเกิดขึ้นมากมายในหลายรูปแบบทั้งแบบชัดและเบียดเบียน ที่เป็นมานานจนบางครั้งกลายเป็นสิ่งที่ผู้หญิงเคยชินและยอมรับสภาพเสียเอง และคิดว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมดีแล้ว

การศึกษาเอกสารเพื่อวิเคราะห์วาทกรรมมิติดึงชายในสังคมไทย โดยผ่านการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญทั้งภาครัฐและเอกชนในประเด็นมิติดึงชาย การวิจัยนี้จึงได้ศึกษาวาทกรรมมิติดึงชายในประเด็นดังต่อไปนี้

1. กระบวนการสร้างวาทกรรมมิติดึงชายและการส่งผ่านวาทกรรมสู่สถาบันทางสังคม
 - 1.1 มิติดึงชายกับครอบครัว
 - 1.2 มิติดึงชายกับการศึกษา
 - 1.3 มิติดึงชายกับการเมือง การปกครอง
 - 1.4 มิติดึงชายกับเศรษฐกิจ
 - 1.5 มิติดึงชายกับศาสนา
2. ผลกระทบของวาทกรรมชายเป็นใหญ่ที่มีต่อผู้หญิง

1.กระบวนการสร้างวาทกรรมมิติหญิงชายและการส่งผ่านวาทกรรมสู่สถาบันทางสังคม

การวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชาย เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการสร้างวาทกรรมมิติหญิงชาย การส่งผ่านสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันศาสนา และสถาบันทางเศรษฐกิจ ในรูปแบบของการแบ่งงานกันทำ การส่งผ่านทางวรรณกรรมภาพสะท้อนวาทกรรมชายเป็นใหญ่ทางวัฒนธรรม รวมถึงผลกระทบต่อผู้หญิงจากวาทกรรมชายเป็นใหญ่

1.1 มิติหญิงชายกับครอบครัว

ในการพิจารณาถึงสถานภาพทางครอบครัวของผู้หญิงโดยการเปรียบเทียบกับผู้ชายในสังคมไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่6 ได้ทรงเขียนไว้ในเอกสารประเภทบทความ โดยใช้พระนามแฝงว่า “รามจิตติ” เรื่องเครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรีไว้อย่างชัดเจน ว่า

“หญิงไทยเราถูกผู้ชายคิดกันและบังคับข่มขืนต่างๆ อยู่มาก แต่หญิงไทยเองจะรู้สึกหรือไม่นั้น ข้าพเจ้า ทราบไม่ได้แน่ เป็นแต่สงสัยว่าในสมัยนี้มีหญิงไทยบางคนเริ่มรู้สึกบ้างแล้ว”

โดยเฉพาะในทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดค้ำสำคัญในการเป็นอยู่ของทุกคนในครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในสังคม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่6 ได้กล่าวถึงกฎหมายลักษณะฝ่าฝืนและลักษณะหย่าร้างในเอกสารเดียวกันว่า

“ในกฎหมายนั้นถ้าพิจารณาแล้ว คงจะแลเห็นได้โดยง่ายว่า ในข้อที่เกี่ยวข้องด้วยสตรี สตรีย่อมตกอยู่ในที่เสียเปรียบทุกสถานในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติเป็นต้น สตรีเสียเปรียบผู้ชายปานใด แม้ผู้ที่มีโชคนักเรียนกฎหมายย่อมจะรู้อยู่แล้วไม่ใช่หรือ ผู้หญิงที่มีสามีแล้ว ไม่สามารถจะครอบครองสมบัติตนเองได้ ต้องมอบให้สามีเป็นผู้ปกครองแทน อีกอย่างหนึ่งกฎหมายลักษณะฝ่าฝืนและลักษณะหย่าร้างกัน ผู้ชายก็ทำกำหนดด้วยความสะดวกของผู้ชาย”

การกำหนดขึ้นในรูปแบบของกฎหมาย กฎระเบียบและขนบธรรมเนียมต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะอ้างเพื่อรักษาความดีงาม ความผาสุกในครอบครัว ความสงบเรียบร้อยของสังคม รวมถึงความปลอดภัยและสวัสดิภาพของผู้หญิง แต่ปิดกั้นโอกาสที่จะให้ผู้หญิงได้เลือกและตัดสินใจ ทำให้มีกฎหมายและข้อกำหนดที่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงขึ้นมากมายหลายเรื่อง แม้ว่าในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดให้ หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน เป็นการนำไปสู่ความเชื่อที่ว่าหญิงชายใน

สังคมไทยมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งความเชื่อดังกล่าวไม่ได้สอดคล้องกับความเป็นจริง แม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ ผู้หญิงยังไม่ได้ได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติของกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมเสมอภาคกับชาย ทำให้ผู้หญิงอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบทั้งในด้านครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (มาลี พฤษชัยพงศาวิ, 2544: 3) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาสตรี (พ.ศ.2545-2549) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในครอบครัวยังอยู่ในขอบเขตที่จำกัด สตรีจำนวนมากยังคงมีบทบาทสูงในการตัดสินใจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ในขณะที่ผู้ชายมักตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนและการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของครอบครัว ทั้งนี้เนื่องมาจากค่านิยมในสังคมและครอบครัวที่มอบหมายบทบาทในฐานะมารดาและภรรยาที่ต้องจัดการเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวให้กับผู้หญิง ในขณะที่คาดหวังให้ผู้ชายแสดงบทบาทนำในการหาเลี้ยงครอบครัว และเป็นผู้แทนครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ (สำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2546: 9)

สถาบันครอบครัวนับเป็นสถาบันแรกที่มีปัญหาความไม่เท่าเทียมและการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง องค์การสหประชาชาติ ได้พยายามผลักดันให้มีการแก้ไขในระดับรัฐบาลมาโดยตลอด โดยได้กำหนดเป็นมาตรการต่างๆ ในรูปของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับประเด็นของผู้หญิงและครอบครัวและการสมรส ซึ่งจนถึงปัจจุบันประเทศไทยยังตั้งเป็นข้อสงวน ทั้งๆที่องค์การสหประชาชาติประกาศอนุสัญญาเมื่อ พ.ศ. 2522 แต่สำหรับประเทศไทยนั้น ได้ให้ภาคยานุวัติ ในปี 2528 เบื้องต้นได้ตั้งข้อสงวนไว้ 7 ข้อ คือ

1. เรื่องความเสมอภาคทางการเมืองและการรับตำแหน่งราชการ
2. เรื่องการถือสัญชาติบุตรที่เกิดจากหญิงไทย
3. เรื่องความเสมอภาคทางการศึกษา
4. เรื่องสิทธิและโอกาสที่จะได้รับจ้างงานชนิดเดียวกัน
5. เรื่องการทำสัญญา
6. เรื่องความเสมอภาคในด้านครอบครัวและการสมรส
7. เรื่องการให้อำนาจศาลโลกในการตัดสินกรณีพิพาท

(สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2546:3)

ข้อสงวนเหล่านี้ค่อยๆได้รับการยกเลิกทีละข้อ จนสุดท้ายในปี 2540 ยังเหลือข้อยกเว้น 2 ข้อ คือ ข้อ 6. เรื่องความเสมอภาคในด้านครอบครัวและการสมรส และข้อ 7. เรื่องการให้อำนาจศาลโลกในการตัดสินกรณีพิพาท ด้วยความพยายามผลักดันของคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรี (กสส.) ซึ่งต่อมาได้ยุบเลิกไป เป็นสำนักงานส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย เมื่อพ.ศ. 2543 เมื่อ

รัฐบาลปฏิรูประบบราชการ และองค์การพัฒนาศรีภาคเอกชนต่างๆ ที่มีต่อรัฐบาลในแต่ละสมัย สามารถสรุปได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 1 ข้อเสนอและปีที่ขอสงวนในอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี

ข้อสงวน	ปีพ.ศ.ที่ขอสงวนไว้				
	2528	2533	2535	2538	2540
1.เรื่องความเสมอภาคทางการเมือง และการรับตำแหน่งราชการ	x	x	x		
2.เรื่องการถือสัญชาติบุตรที่เกิดจาก หญิงไทย	x	x			
3.เรื่องความเสมอภาคทางการศึกษา	x	x	x		
4.เรื่องสิทธิและ โอกาสที่จะได้รับจ้าง งานชนิดเดียวกัน	x				
5.เรื่องการทำสัญญา	x				
6.เรื่องความเสมอภาคในด้าน ครอบครัวและการสมรส	x	x	x	x	x
7.เรื่องการให้อำนาจศาลโลกในการ ตัดสินกรณีพิพาท	x	x	x	x	x

นับจากปีพ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยได้ให้สัตยาบัน 7 ปี ประเทศไทยได้ยกเลิกข้อสงวนไป 5 ข้อ ยกเว้น ข้อ 6 และ 7 อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา เป็นเวลา 12 ปี ประเทศไทยยังไม่มีกรยกเลิกข้อใดเพิ่มเติมอีก และถึงแม้จะมีการยกเลิกข้อสงวนใน อนุสัญญาไปบ้างแล้ว แต่ในระดับประเทศ ยังมีข้อกฎหมายที่ขัดแย้งและรอที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข อีกหลายเรื่อง โดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและการสมรส ซึ่งมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ชิดของทุกคน อย่างไรก็ตามแม้มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย เปิดโอกาสให้หญิง ชายเท่าเทียม หากแต่ในทางปฏิบัติกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับเกิดขึ้นได้ช้ามาก ทั้งนี้ เพราะผู้หญิงเองยังยึดติดกับความคุ้นเคยแบบเดิม การอ้างถึงความเหมาะสม อย่างเต็มที่ที่จะถือ ปฏิบัติแบบเดิม

ที่เห็นได้ชัดเจนในประเด็นการเปลี่ยนแปลงในการเลือกใช้ชื่อสกุลของผู้หญิงนับเป็น ปราบกฏการณ์ที่สำคัญในสังคมที่กระทบต่อผู้หญิงโดยตรง สื่อต่างๆให้ความสนใจมากมาย โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ เนื่องจากประเด็นนี้มีการพูดถึงมานานถึงความไม่เป็นธรรมต่อผู้หญิง แม้

ผู้หญิงบางคนอาจจะไม่ได้สนใจ เพราะไม่เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็กลายเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอย่างมากในปี พ.ศ.2542 จนมาสิ้นสุดที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้ฝ่ายหญิงมีอิสระในการเลือกใช้ชื่อสกุลเมื่อปี 2546

แต่เดิมนั้นพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ.2505 ซึ่งระบุให้ผู้หญิงเปลี่ยนคำนำหน้าชื่อจากนางสาว มาเป็นนาง พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อสกุลเดิมมาใช้ชื่อสกุลของสามีภายหลังจากจดทะเบียนสมรสกับฝ่ายชาย ประธานสตรีแห่งชาติในขณะนั้นได้ให้ทัศนะผ่านหนังสือพิมพ์ว่า

“เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้หญิงจึงพยายามที่จะหาคำกลางมานำหน้าชื่อของผู้หญิง เพื่อไม่ต้องแบกรับสถานภาพที่แต่งงานแล้วหรือยังไม่แต่งงานติดต่อไปตลอดชีวิต ส่วนการเลือกใช้นามสกุลนั้นก็น่าจะเป็นสิทธิของผู้หญิงที่ควรจะมีโอกาสเลือกใช้นามสกุลของตัวเอง หรือนามสกุลของสามีได้” (นสพ.ไทยรัฐ, 19 กรกฎาคม 2539:4)

อย่างไรก็ดีเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมในขณะนั้น ได้คัดค้านว่า

“ความเสมอภาคระหว่างชายหญิง ต้องเข้าใจว่าสังคมไทยมีความแตกต่างจากสังคมอื่น โดยเฉพาะสังคมตะวันตก เพราะประเพณีไทยในอดีต ชายถือว่าหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ต้องให้การดูแลเอื้ออำนวย การกำหนดใช้นามนำหน้าหญิงที่แต่งงานแล้วไคร่ยุ่งไม่ได้ ซึ่งก็เป็นข้อคุณธรรม” (นสพ.ไทยรัฐ, 19 กรกฎาคม 2539:14)

ในกรณีนี้ประเด็นความเสมอภาคถูกจัดวางให้เป็นที่มาจากกลุ่มประเทศตะวันตก จึงขัดแย้งกับจารีตประเพณีอันดีงามของไทย ที่ผู้ชายต้องดูแลผู้หญิง รวมถึงการระบุถึงการผิดลูกผิดเมีย อันเป็นเรื่องของศีลธรรมอันดีงาม คำกล่าวเหล่านี้อิงอยู่กับความดีงามของสังคมไทย และความเลวร้ายของสังคมตะวันตก ดูเหมือนล้าหลัง ไม่ทันสมัย แต่ความล้าหลังนี้เองที่ถูกนำมากล่าวอ้างถึงความชอบธรรมในการโต้แย้งกับผู้หญิงที่ต้องการความอิสระทางเพศจากผู้ชายซึ่งเป็นการเลียนแบบตะวันตก อย่างไรก็ตามข้อเสนอดังกล่าวได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี ในปี 2542 แต่ก็ยังถูกคัดค้านจากคณะกรรมการกฤษฎีกา และกระทรวงมหาดไทย โดยให้เหตุผลว่า

“อาจจะขัดกับพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 6 ผู้ทรงตรากฎหมายนามสกุล รวมทั้งมีความขัดแย้งกับวัฒนธรรมจารีตประเพณีของไทยที่ยึดถือปฏิบัติมานาน ส่งผลกระทบต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ทำให้การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มสมรส หรือสามีภรรยาในสถาบันครอบครัวเปลี่ยนแปลงไม่เป็นเอกภาพขาดเสถียรภาพ” (นสพ.ผู้จัดการรายวัน, 15 พฤษภาคม 2542 : 15)

การโต้แย้งจากวาทกรรมหลักภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ที่ต้องการสืบทอดอำนาจชายเป็นใหญ่ให้คงอยู่ต่อไปนั้นได้ผูกโยงนอกเหนือจากจารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดั้งเดิมแล้ว ยังนำกระแสการคัดค้านเรื่องนามสกุลนี้กับพระมหากษัตริย์ผู้ทรงวางแผนในเรื่องนามสกุล เพื่อมาหักล้างความชอบธรรมของฝ่ายหญิง รวมถึงความผาสุกในครอบครัว อย่างไรก็ตามก็ดีกระแสคัดค้านยังได้ออกมาได้ตอบด้วยการเปรียบเทียบทัศนะของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหมให้เห็นถึงความล้ำหลังของกระทรวงมหาดไทยว่า

“กระทรวงมหาดไทยถือว่าล้ำหลังและเป็นเต่าล้านปีที่สุด เพราะแม้กระทั่งกระทรวงกลาโหมยังแก้กฎหมายให้ผู้หญิงเป็นนายพลได้” (นสพ.มติชน , 9 มิถุนายน 2542: 14)

การพยายามหาเหตุผลด้วยการเปรียบเทียบในครั้งนี้ นับเป็นการพยายามสร้างวาทกรรมใหม่เพื่อเบียดขับวาทกรรมหลักที่ครอบงำสังคมมานาน โดยวิธีกึ่งบังคับให้ฝ่ายตรงข้ามยอมรับและต้องทำตามกรอบของวาทกรรมชุดใหม่

ในที่สุดศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยให้ผู้หญิงมีสิทธิในการเลือกใช้นามสกุล หรือจดทะเบียนสมรสในปี 2546 การชี้ขาดของศาลรัฐธรรมนูญดูเหมือนจะทำให้วาทกรรมใหม่ที่พยายามเบียดขับวาทกรรมเดิมให้หมดอำนาจลง หากแต่จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงในแวดวงการเมืองซึ่งถือว่าเป็นผู้หญิงที่ใกล้ชิดกับการต่อสู้ของวาทกรรมนี้ที่สุด และเป็นผู้หญิงที่มีบทบาททางการเมืองและสังคมอย่างมากในยุคนั้น กลับให้ความคิดเห็นที่ยังคงสนับสนุนวาทกรรมหลักที่คุ้นเคย จากการสัมภาษณ์นางอัญชลี เทพบุตร ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 7 มิถุนายน 2546 ว่า

“รู้สึกดีเป็นอย่างยิ่งที่การต่อสู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของสตรีได้รับการยอมรับ.....อย่างไรก็ตามแม่กฎหมายใหม่ออกมาบังคับใช้ ตนยังใช้นามสกุลของสามีต่อไป” (นสพ.ไทยรัฐ , 7 มิถุนายน 2546: 14)

นอกจากนี้ นางสิริกร มณีรินทร์ ก็ให้ความเห็นไปในทางเดียวกันว่า

“เห็นด้วยที่จะให้ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วสามารถเลือกใช้นามสกุลได้ แต่ตัวเองคงไม่เปลี่ยนกลับไปใช้นามสกุลเดิม เพราะการแต่งงานแล้วจะใช้นามสกุลของใครไม่สำคัญ เพราะสิ่งที่มีค่ามากกว่าคือความสัมพันธ์ของคู่สมรสที่ต้องมีความอบอุ่นและทำให้ครอบครัวแข็งแรง” (นสพ.ไทยรัฐ, 7 มิถุนายน 2546)

มาริสสา หนูหนักดี ก็ได้ให้สัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์มติชนด้วยความคิดเห็นที่ตรงกันว่า

“มองว่าเป็นการยุติธรรมดีกับสตรีเพราะเป็นการสร้างความเสมอภาคทางสิทธิระหว่างกัน แต่ในส่วนตัวคงใช้ชื่อนามสกุลของสามีต่อไป เพราะเป็นการให้เกียรติสามีด้วย และการใช้ชื่อนามสกุลเป็นไปด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน” (นสพ.มติชน 5 พฤศจิกายน 2546)

รวมทั้งกัญญา ศิลปอาชา แม้เป็นนักการเมืองหญิงโสดที่ยังไม่ได้เปลี่ยนไปใช้นามสกุลใคร ก็ได้ให้สัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐในทำนองเดียวกันในเรื่องการเลือกใช้นามสกุล ซึ่งเป็นความคิดที่แสดงถึงการครองความเป็นเจ้าของวาทกรรมหลักอยู่อย่างเต็มรูปแบบในเรื่องการเลือกใช้นามสกุลของฝ่ายชายว่า

“เป็นเรื่องที่ติดสอติดกับเรื่องความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย.....ส่วนตัวเองถ้ามีโอกาสสะโสดเมื่อไรขอเลือกเปลี่ยนไปใช้นามสกุลของคนที่รักคนที่กฎหมายเดิมบัญญัติไว้อย่างแน่นอน เพราะต้องการความเป็นหนึ่งในครอบครัว เวลามีลูกจะได้ไม่มีปัญหาว่าลูกจะใช้ชื่อนามสกุลของพ่อหรือของแม่” (นสพ.ไทยรัฐ 7 พฤศจิกายน 2546)

จากทัศนะของผู้หญิงที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่เริ่มต้นด้วยการยอมรับ ยกย่องและชื่นชมในเรื่องสิทธิในความเสมอภาคกับผู้ชายที่ผู้หญิงเรียกร้องได้มา อันเป็นวาทกรรมชุดใหม่ภายใต้ความเสมอภาคหญิงชาย แต่ในภาคปฏิบัติผู้หญิงกลับไม่ต้องการ การเลือกใช้นามสกุลของสามีย่อมเป็นนัยยะเชิงลบกับแนวคิดเรื่องความเสมอภาคหญิงชาย ด้วยเหตุนี้จึงมีชุดคำอธิบายอีกชุดหนึ่งที่ผุดขึ้นมารองรับความชอบธรรมในการเลือกของเธอ นั่นก็คือ “ความรัก ความอบอุ่น รวมถึงความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวของเธอที่ต้องดูแลยิ่งชีวิต” ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของเธอมานาน ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อในสังคมที่มองว่าครอบครัวเป็นหน่วยสำคัญขั้นพื้นฐานในสังคม การเคลื่อนไหวต่อสู้ในเรื่องนามสกุลของผู้หญิงที่ผ่านมานั้นแสดงให้เห็นถึงการโยนโยกประเด็นสำคัญในสังคมมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิสตรี ความเสมอภาคระหว่างเพศ สถาบันพระมหากษัตริย์ จารีตประเพณี และศีลธรรมอันดีงามของไทย สถาบันครอบครัวอันอบอุ่น และดูเหมือนกับการต่อสู้ที่ยาวนานนั้นได้รับชัยชนะด้วยดีของวาทกรรมชุดใหม่ภายใต้ความเสมอภาคหญิงชายในสังคมที่พึงมี อย่างไรก็ตามก็ดีหากมองถึงการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มผู้หญิงที่ถือว่าเป็นที่ยอมรับและเป็นที่รู้จักในสังคมเป็นอย่างดีกลับยืนยันว่ายินดีใช้นามสกุลของสามี เพราะคำนึงถึงความอบอุ่น และความเข้าใจอันดีในครอบครัวเท่ากับเป็นการบอกว่าการเลือกใช้นามสกุลตนเองอาจจะทำให้ครอบครัวแตกแยก ซึ่งปกติแล้วผู้หญิงมีหน้าที่ที่ต้องรักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัวอันเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกของผู้หญิงตามที่สังคมนิยมชายเป็นใหญ่ได้ยึดเหนี่ยวไว้ให้มายาวนานจนบ่อยครั้งที่คิดว่าเป็นธรรมชาติของผู้หญิง ในทางปฏิบัติจึงเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้ส่งผลถึงการปฏิบัติจริงของผู้หญิงมากนัก เพราะที่สุดแล้ว

ความเชื่อตามวาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ที่สามารถอำพรางตัวออกมาในรูปของความ ผาสุกในครอบครัวได้อย่างแนบเนียน ในที่สุดผู้หญิงก็เลือกที่จะเป็นผู้ถูกกระทำ (objectified subject) แทนการเป็นผู้กระทำด้วยตัวเอง โดยไม่ได้มีใครมาบังคับ

อย่างไรก็ดีหากพิจารณาถึงประวัติความเป็นมาของกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวและการสมรส นั้น เสนีย์ ปราโมช (2510: 1) นักกฎหมายคนสำคัญในประเทศไทย ได้กล่าวไว้ในเอกสารประเภท บทความว่า กฎหมายครอบครัวทุกฉบับมีความอคติทางเพศที่เห็นได้อย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่ม ประกาศใช้จนถึงฉบับที่ใช้ในปัจจุบัน กฎหมายครอบครัวฉบับแรกที่เรียกว่าพระไอยการลักษณะศั้วเมีย แต่ไม่ได้เรียกว่ากฎหมาย ใช้ชื่อเรียกแต่ละฉบับ เช่นพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด หรือพระไอยการซึ่งเป็นกฎหมายครอบครัว ที่ใช้มาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระพระรามาธิบดีที่ 1 พ.ศ.1904 สมัยต้นอยุธยา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพระคัมภีร์ธรรมศาสตร์ของอินเดีย เช่นเดียวกับกฎหมายฉบับอื่นๆ เช่น พระธรรมนูญ พระไอยการทาส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมราชบุรุษตรีเรกฤทธิ์, 2513: 292) กฎหมายนี้ใช้บังคับมานานหลายร้อยปี จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 1 มีกรณีเมียนายบุญศรีฟ้องหย่า และศาลก็ตัดสินให้หย่าได้ พร้อมทั้งได้ทรัพย์สินทั้งที่เมียนายบุญศรีมีอยู่ ในขณะที่บริบททาง วัฒนธรรมไม่น่าเอื้อต่อผู้หญิง แต่มีเงื่อนไขว่าตุลาการผู้ตัดสิน คือชายชู้ของนางบุญศรีเอง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 จึงทรงให้มีการชำระด้วยกฎหมายต่างๆ รวมทั้ง พระไอยการลักษณะศั้วเมียไว้ในกฎหมายตราสามดวง และใช้บังคับสืบมา (วิระดา สมสวัสดิ์, 2546: 11) เป็นกฎหมายที่สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมในความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย เช่นการให้อำนาจ กับผู้ชายหรือสามี “ปราบปรามโอบอ้อมหญิงที่เป็นภรรยาได้ ในกรณีที่ยุติกัน” “สิทธิของผู้ชายที่จะ มีเมียกี่คนก็ได้” “การลงโทษเมื่อหญิงมีชู้” (พระไอยการลักษณะศั้วเมีย บทที่ 139, 141) ซึ่งกฎหมายนี้มี รากเหง้ามาจากวัฒนธรรมอินเดียที่สถานภาพผู้หญิงต่ำมาก ในขณะที่อำนาจของผู้ชายทั้งที่เป็นพ่อ และสามีมีอย่างไร้ขอบเขต แม้กระทั่งการทำให้ผู้หญิงที่เป็นเมียคือสมบัติของผู้ชาย หรือสามีที่จะทำ อะไรต่อผู้หญิงก็ได้ แม้จะมีการแก้ไขกฎหมายเดิมไปบ้างแต่ก็ยังมีร่องรอยแนวคิดแบบเดิมอยู่ โดยเฉพาะในทางปฏิบัติ ในปัจจุบันแม้จะมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และมีการ ระบุถึงการคุ้มครองสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย มาตั้งแต่ในรัฐธรรมนูญฉบับ พุทธศักราช 2517 รวมถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน แม้จะมีบทบัญญัติในส่วน สิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทย (มาตรา 30) คุ้มครองสิทธิหญิงชายเท่าเทียมกัน แต่รัฐบาลก็ ไม่ได้เร่งแก้ไขกฎหมายที่ขัดกับข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญในด้านความเท่าเทียมระหว่างหญิงชาย ดังนั้นแม้เวลาผ่านไปกว่า 30 ปี ก็ยังมีกฎหมายครอบครัวซึ่งเป็นกฎหมายที่ใกล้ตัวที่สุดยังไม่ได้รับการแก้ไข แม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนพยายามผลักดันให้มีการแก้ไขอย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ตามการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบนั้น เป็นข้อผูกมัดหนึ่งที่รัฐบาลไทยต้องตระหนัก และมีการยกเลิกข้อสงวนบางข้อไป ก็ยังมีข้อสงวนไม่ผูกพัน ตามอนุสัญญาในเรื่องความเสมอภาคในครอบครัวและการสมรส เนื่องจากกฎหมายครอบครัวของ

ประเทศไทยยังมีเนื้อความในค้วบทกฎหมายที่เป็นส่วนเสริมระบบชายเป็นใหญ่ การปรับเปลี่ยนกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงและครอบครัว สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 2 การปรับเปลี่ยนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับเกี่ยวกับผู้หญิงและครอบครัว

ลำดับที่	กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
1	อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ประเทศไทยเป็นภาคีอนุสัญญานี้ โดยตั้งข้อสงวน 7 ข้อ มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 8 กันยายน 2528	กรม. มีมติให้ยกเลิกข้อสงวนตามลำดับดังนี้ อนุสัญญา 11 เรื่องสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจ้างงานชนิดเดียวกัน อนุสัญญาข้อ 15 เรื่องการทำสัญญา อนุสัญญาข้อ 7 เรื่องความเสมอภาคทางการเมืองและการรับตำแหน่งทางราชการ อนุสัญญาข้อ 10 เรื่อง ความเสมอภาคทางการศึกษา	- มติ กรม. วันที่ 30 ตุลาคม 2533 ยกเลิกข้อสงวน - มติ กรม. วันที่ 8 กันยายน 2535 ยกเลิกข้อสงวน - แก้ไข พ.ร.บ.สัญชาติ พ.ศ. 2508 และยกเลิกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 โดยแยกออกเป็น พ.ร.บ.สัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มีผลใช้บังคับ 26 กุมภาพันธ์ 2535 - มติ กรม. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2538 ยกเลิกข้อสงวน - มติ กรม. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2538 ยกเลิกข้อสงวน - มติ ค.ร.ม. วันที่ 26 พฤศจิกายน 2539 เห็นชอบให้ยกเลิกการจำกัดจำนวนหญิง – ชาย ในการสอบคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยและระดับอุดมศึกษาอื่น ๆ สังกัดหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนสถาบันอาชีวศึกษา

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
2	กฎหมาย การแก้ไข พ.ร.บ. 2508 และยกเลิกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515	ออกเป็น พ.ร.บ. สัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ผู้ที่บิดาหรือมารดาเป็นไทยสามารถถือสัญชาติไทยได้	- พ.ร.บ. สัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2535
3	การแก้ไข พ.ร.บ. ปราบการค้าประเวณี พ.ศ. 2503	ออกเป็น พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 โดยมีสาระสำคัญ - ลดโทษหญิงผู้ทำการค้าประเวณี - มีบทลงโทษผู้เที่ยวโสเภณีเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี - ให้การคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ	พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 21 ธันวาคม 2539
4	การแก้ไข พ.ร.บ. ว่าด้วยความผิดว่าด้วยการค้าหญิงและเด็กหญิง พ.ศ. 2471 - กฎหมายเดิมคุ้มครองเฉพาะหญิงและเด็กหญิง ส่วนเด็กชายไม่ได้รับความคุ้มครอง - กฎหมายเดิมจำกัดเฉพาะการนำหญิงหรือเด็กหญิงเข้ามาในประเทศ ไม่รวมถึงการส่งออกไปนอกประเทศและการส่งจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง - กฎหมายเดิมจะเป็นการรับจ้างให้เขาร่วมประเวณีเท่านั้น	ออกเป็น 1. พ.ร.บ. มาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ.2540 โดยมีสาระสำคัญ - ขยายขอบเขตให้ความคุ้มครองเด็กชายด้วย - ขยายขอบเขตของการกระทำความผิดนอกจากการสนองความใคร่ของผู้อื่นแล้วอาจจะเป็นเพื่อการอนาจารหรือเพื่อแสวงหาประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบสำหรับตนหรือผู้อื่น - มีการลงโทษผู้ที่เตรียมและผู้ที่สมคบกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อกระทำความผิดในการค้าหญิงและเด็ก - กำหนดมาตรการเกี่ยวกับการตรวจตราสอดส่องเพื่อช่วยเหลือหรือกักตัวหญิงหรือเด็กเพื่อสอบสวนในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก - กำหนดมาตรการในการให้ความช่วยเหลือหญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อ ฯ ล ฯ	พ.ร.บ. มาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 17 พฤศจิกายน 2540

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
		<p>2. พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2540 โดยมีสาระสำคัญคือ</p> <p>2.1 ขยายฐานความผิดเกี่ยวกับเพศ ในมาตรา 282,283,284 ให้รวมถึง การกระทำความผิดต่อเด็กชายและ เด็กหญิง (เดิมเฉพาะหญิงและ เด็กหญิง)</p> <p>- ปรับโทษค่าให้กว้างขึ้นจาก ความสำเร็จความใคร่ของผู้อื่น</p> <p>2.2 เพิ่มความผิดต่อเสรีภาพไว้ จำหน่ายเป็นรัฐระจัดหาล่อไปหรือพา ไปบุคคลอายุเกิน 15 ปี แต่ไม่เกิน 18 ปี แม้ผู้นั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม เป็นความผิด (ม.312 ตร)</p> <p>2.3 ความผิดตาม 2.1 (ม.282,283) และตาม 2.2 กระทำนอก ราชอาณาจักรสามารถเอาโทษได้</p>	<p>กฎหมายมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 17 พฤศจิกายน 2540</p>
5	<p>การเสนอแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การเรียกค่าทดแทนฐานประพฤตินอกจากคู่หมั้นนั้นในมาตรา 1445 ซึ่งเดิมกำหนดให้เฉพาะชายคู่หมั้นเท่านั้น ที่สามารถเรียกค่าทดแทนจากชายอื่น ซึ่งได้ร่วมประเวณีกับหญิงคู่หมั้น โดยรู้หรือควรรู้ว่าหญิงได้หมั้นกับชายคู่หมั้นนั้นได้</p> <p>เหตุฟ้องหย่าในมาตรา 1516 (1) ซึ่งได้บัญญัติเกี่ยวกับเหตุฟ้องหย่าไว้ว่าสามีอุปละเมิดหรือข่มขู่หญิงอื่นอันถึงกรณีมีชู้ อีกฟ้องหย่าได้</p>	<p>- ให้หญิงคู่หมั้นสามารถเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นซึ่งได้ร่วมประเวณีกับชายคู่หมั้นของตนได้ เช่นเดียวกับชาย</p> <p>ขอแก้ไขโดยใช้ข้อความใหม่ดังนี้ “สามีหรือภริยามีความสัมพันธ์ทางอนสุภาพกับผู้อื่นเป็นการประพฤตินอกใจคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้”</p>	<p>- ครม. อนุมัติในหลักการ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2539 สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจร่างกฎหมายแล้ว และ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีเห็นชอบด้วยกับร่างของ สนง.คณะกรรมการกฤษฎีกา ขณะนี้รอเสนอพร้อมกับการแก้ไขเหตุฟ้องหย่า</p> <p>- ครม. อนุมัติในหลักการ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2539 สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกามีความเห็นที่ไม่สมควรแก้ไข แต่</p>

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
			<p>คณะกรรมการ มีความเห็น ยืนยันว่าควรแก้ไขกรรมการ ก่อตั้งกองทุนสงเคราะห์ เมื่อ วันที่ 29 กันยายน 2540 มีมติเห็นว่าในหลักการควรแก้ไขเหตุฟ้องหย่าเพื่อให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันตามความเห็นแต่คำว่า “ความสัมพันธ์ในการทำงานของผู้สาว” เป็นถ้อยคำที่มีความหมายกว้างอาจก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติได้ จึงให้ ไปพิจารณา ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เพื่อแก้ไขมาตราดังกล่าวโดยการปรับปรุงถ้อยคำให้ชัดเจนรัดกุม เพื่อมิให้เกิดปัญหา แต่ไม่ได้ข้อยุติ ร่างกำหนดดังกล่าวจึงตกไป</p>
6	<p>พ.ร.บ.สัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 9 ให้สิทธิหญิงซึ่งเป็นคนต่างด้าวและได้สมรสกับผู้มีสัญชาติไทยถ้าประสงค์จะได้สัญชาติไทยให้ยื่นคำร้องต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวงการอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ได้สัญชาติไทยให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐมนตรี</p> <p>หมายเหตุ สามีต่างด้าวขอสัญชาติไทยได้ตามมาตรา 10 ซึ่งเป็นเงื่อนไขในการขอจะยุ่งยากกว่าในกรณีของภริยาที่เป็นต่างชาติ (ตาม มาตรา 9) เช่นสามีต้องอยู่ในไทยไม่น้อยกว่า 5 ปี</p>	<p>กฎหมายให้สิทธิหญิงต่างด้าวที่สมรสกับชายไทยสามารถขอสัญชาติไทยได้โดยอาศัยเงื่อนไขจากการสมรส แต่ไม่ให้สิทธิชายต่างด้าวที่สมรสกับหญิงไทยขอสัญชาติโดยอาศัยเงื่อนไขจากการสมรส ชายต่างด้าวอาจขอแปลงสัญชาติเป็นไทยได้ ซึ่งจะมีเงื่อนไขที่ยุ่งยากซับซ้อน จึงควรแก้ไขกฎหมายว่าถ้าการให้สัญชาติโดยการสมรสก็ควรจะให้ทั้งหญิงและชายเหมือนกัน</p>	<p>- ครม.เห็นชอบในหลักการเมื่อ วันที่ 9 เมษายน 2539 แต่กระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นผู้รักษาการตาม พ.ร.บ.สัญชาติ ฯ ไม่เห็นด้วยในการแก้ไขกฎหมายดังกล่าว จึงมีหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2542 ยืนยันหลักการเดิมและชี้แจงเหตุผลประกอบการพิจารณาแก้ไข พ.ร.บ.สัญชาติ พ.ศ. 2508</p>

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
			<p>- ผู้ตรวจการแผ่นดินของ รัฐสภาได้ขอให้ศาล รัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติสัญชาติพ.ศ. 2508 มาตรา 9 มีปัญหา เกี่ยวกับความชอบด้วยรับ ธรรมนูญมาตรา 30หรือไม่ เนื่องจากมีบทบัญญัติบาง ประการเป็นการเลือกปฏิบัติ โดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความ แตกต่างในเรื่องเพศที่ ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียม กันระหว่างชายหรือหญิง</p> <p>- ศาลรัฐธรรมนูญมีคำ วินิจฉัย ที่ 37/2546 เมื่อ วันที่ 9 กันยายน 2546 วินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติ สัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 9 สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ แล้วโดยการให้สัญชาติไทย ของคนต่างด้าว เป็นอำนาจ อธิปไตยของรัฐที่จะ กำหนดให้สอดคล้อง โดย เป็นอำนาจของรัฐ และไม่ ถือว่าขัดต่อหลักการความ เสมอภาคและไม่มีทางเลือก ปฏิบัติแต่อย่างใด ทั้งนี้ได้ ขัดกับกฎหมายระหว่าง ประเทศอนุสัญญาระหว่าง ประเทศ จารีตประเพณี ระหว่างประเทศ และ</p>

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
			<p>กฎหมายทั่วไปอันเป็นที่ ยอมรับกันทั่วไป ในเรื่อง สัญชาติตลอดจนบทบัญญัติ มาตรา 9 เป็นสิทธิของหญิง ต่างด้าวที่สมรสกับชายที่มี สิทธิจะได้สัญชาติไทย แต่ อย่างไรก็ตาม</p> <p>พระราชบัญญัติสัญชาติไทย พ.ศ. 2508 ไม่ได้ตัดสิทธิ ชายต่างด้าวที่สมรสกับ หญิงไทยที่ขอแปลงสัญชาติ เป็นสัญชาติไทย โดย พระราชบัญญัติดังกล่าวได้ บัญญัติไว้ในหมวด 1 การ ได้สัญชาติไทย มาตรา 10 มาตรา 11 มาตรา 12 ซึ่งมี เงื่อนไขไม่ยุ่งยากซับซ้อน เกินไปและไม่ก่อให้เกิด ปัญหาสถานะของบุคคล และการก่อตั้งครอบครัว ของหญิงไทยที่สมรสกับ ชายต่างด้าว ดังนั้น พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 9 ไม่มี ปัญหาเกี่ยวกับความชอบ ด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะไม่ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30</p>

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
7	<p>พ.ร.บ.ชื้อบุคคล พ.ศ. 2508</p> <p>มาตรา 12 กำหนดหญิงมีสามีให้ใช้ชื่อสกุลของสามี</p> <p>มาตรา 13 หญิงหม้ายโดยการหย่าให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน</p> <p>มาตรา 14 หญิงหม้ายโดยความตายของสามี จะใช้ชื่อสกุลของสามี หรือใช้สกุลเดิมของตนก็ได้</p>	<p>กฎหมายกำหนดให้หญิงมีสามีต้องใช้ชื่อสกุลของสามี เป็นหน้าที่ที่ไม่ใช้สิทธิ ดังนั้นจึงควรแก้ไขกฎหมายให้สามีหรือภรรยาที่มีสิทธิจะเลือกใช้ชื่อสกุลเดิมของตน หรือใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้</p>	<p>- เดิมคณะรัฐมนตรีสมัย นาย ชวน หลีกภัย ได้มีมติเห็นชอบร่าง พ.ร.บ. ที่เสนอเมื่อ วันที่ 18 พฤษภาคม 2542 และส่งให้คณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาแต่คณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาแล้วได้นำเสนอร่างที่ สส. 3 พรรคเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณา</p> <p>- สภาผู้แทนราษฎรเห็นชอบในวาระที่ 1 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2543 และตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณา</p> <p>- คณะกรรมาธิการวิสามัญได้เสนอแก้ไขร่าง พ.ร.บ. ชื้อบุคคล โดยมีสาระสำคัญว่าให้ใช้ชื่อสกุลเดิมของหญิงเป็นชื่อรอง สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเห็นชอบในวาระ 2 แล้วแต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลชุดใหม่เป็นรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จึงไม่ได้ยื่นขออนุมัติร่างกฎหมายนี้ เพราะเห็นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงหลักการสำคัญที่ เคยเสนอไว้ ร่างกฎหมายนี้จึงตกไป</p>

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
			<p>- อย่างไรก็ตาม ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาได้ยื่นคำร้องลงวันที่ 26 กรกฎาคม 2546 ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า มาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. 2505 มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา 30</p> <p>- ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยที่ 21/2546 เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2546 ด้วยคะแนนเสียง 13 ต่อ 2 วินิจฉัย พระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 30 เป็นอันใช้บังคับมิได้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 6</p>
8	<p>พ.ร.ฎ. ให้ใช้ค่านำหน้าสตรี พ.ศ. 2460</p> <p>ผู้ที่ยังไม่มีสามีให้ใช้ “นางสาว” ผู้ที่มีสามีแล้วให้ใช้ “นาง”</p> <p>พ.ร.ฎ. ว่าด้วยค่านำหน้านามเด็ก พ.ศ. 2464</p> <p>เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ลงมา เด็กที่เป็นบุตรสามัญชน ให้ใช้คำว่า “เด็กชาย” หรือ “เด็กหญิง”</p> <p>ประกาศ พ.ร.บ. ให้ใช้ค่านำหน้าชื่อชนต่าง ๆ ศักราช 1223</p> <p>ชายสามัญทั้งปวงมีค่านำหน้าชื่ออยู่ 2 อย่าง คือ “นาย” กับ “อ้าย” หมายถึงเป็นนักโทษหรือเป็นทาส หรือเป็นเชลย</p>	<p>เห็นควรแก้ไขโดยชายอายุเกิน 15 ปี ให้ใช้ “นาย” หญิงอายุเกิน “15” ปี ให้ใช้ “นางสาว”</p> <p>เนื่องจากค่านำหน้านามสตรีที่สมรสแล้วจะเป็นคำที่บ่งบอกถึงสถานภาพการสมรสของสตรีเท่านั้น แต่ชายที่สมรสแล้วไม่มีการบอกถึงสถานภาพการสมรส</p>	<p>- มีมติให้ชะลอเรื่องนี้ไว้ก่อน</p>

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
9	<p>กฎหมายอาญา</p> <ul style="list-style-type: none"> - การกระทำชำเรา หมายถึง การร่วมประเวณีระหว่างหญิงและชายเท่านั้น - ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราจะเกิดได้เฉพาะผู้เป็นหญิง ซึ่งไม่ใช่ภริยาเท่านั้น ถ้าชายทำกับชายหรือเด็กชายหรือกับภริยาของตนไม่ถือว่าเป็นความผิดฐานข่มขืนแต่อาจจะเป็นความผิดฐานอื่น เช่น อนาจาร - การมีวัตถุหรือสิ่งของลามกเป็นความผิด 	<p>เพิ่มคำนิยามว่า</p> <p>“การกระทำชำเรา” ให้ครอบคลุมมากกว่าเดิม</p> <ul style="list-style-type: none"> - แก้ไขความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราจะทำได้กับผู้อื่นซึ่งเป็นหญิงหรือชายก็ได้ - แก้ไขให้ผู้ที่มีวัตถุหรือสิ่งของลามกโดยใช้เด็กเป็นสื่ออยู่ในความครอบครองเป็นความผิด 	<ul style="list-style-type: none"> - ครม. อนุมัติหลักการ วันที่ 3 มิถุนายน 2540 อยู่ระหว่างการตรวจร่างของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาแต่เนื่องจากกระทรวงยุติธรรมได้เสนอแก้ไขโทษปรับตามประมวลกฎหมายอาญาทั้งหมด จึงทำให้การพิจารณาล่าช้า
10	<p>การเสนอแก้ไข พ.ร.บ. การจดทะเบียนนครบครวั พ.ศ. 2478</p>	<p>ขอให้มีการออกกฎกระทรวงตามกฎหมายโดยให้การจดทะเบียนสมรสจะต้องทำให้รัดกุมขึ้น โดยให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่มีหน้าที่ตรวจสอบก่อนการจดทะเบียนสมรส แสดงว่าชาย-หญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่หรือสามารถตรวจสอบสถานภาพการสมรสได้จากระบบทะเบียนบุคคล</p>	<p>ครม. มีมติอนุมัติในหลักเมื่อ วันที่ 9 เมษายน 2539 สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีส่งเองให้กระทรวงมหาดไทยรับไปดำเนินการพิจารณากระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือแจ้งเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2541 ว่า กระทรวงมหาดไทยได้เตรียมการเชื่อมโยงข้อมูล (On-Line) การจดทะเบียนสมรสไปยังสำนักทะเบียนต่าง ๆ ทั่วประเทศเพื่อให้ นายทะเบียนได้บันทึกข้อมูลการสมรสและตรวจสอบสถานะการสมรสก่อนการจดทะเบียนสมรส</p>

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
11	(ร่าง)พ.ร.บ. จัดความรุนแรงในครอบครัว	<p>เนื่องจากปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่มีความละเอียดอ่อน ซับซ้อนเกี่ยวพันกับบุคคลใกล้ชิด มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากการทำร้ายร่างกายระหว่างบุคคลโดยทั่วไป การใช้มาตรการทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามุ่งบังคับกับการกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวมักจะขาดความยืดหยุ่น เนื่องจากมุ่งประสงค์ที่จะลงโทษการกระทำความผิดมากกว่าจะแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดหรือปกป้องคุ้มครองผู้ที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรง ดังนั้นการมีกฎหมายจัดความรุนแรงในครอบครัวจึงจำเป็นและเหมาะสมกว่ากระบวนการทางอาญาปกติ เพราะสามารถกำหนดรูปแบบวิธีการ และขั้นตอนที่มีลักษณะพิเศษกว่าการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไป เพื่อคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง ทั้งให้ผู้กระทำผิดมีโอกาสกลับตัวและยับยั้งการกระทำผิดซ้ำ รวมทั้งจะสามารถรักษาความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวได้</p>	<p>คณะอนุกรรมการด้านกฎหมายใน สำนักงานกิจการสตรีและครอบครัว (กสศ.) ได้ยกร่างกฎหมายขึ้น และได้มีมติเห็นชอบร่างดังกล่าวในการประชุมครั้งที่ 3/2547 เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2547 ขณะนี้อยู่ระหว่างนำเสนอคณะกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายของกระทรวงพิจารณา ก่อนดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป</p>

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
12	ระเบียบว่าด้วยการลาคลอดของข้าราชการ(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2539	เดิมข้าราชการและลูกจ้างของส่วนราชการมีสิทธิลาคลอดได้เพียง 60 วันเท่านั้น ส่วนอีก 30 วันให้ใช้สิทธิในส่วนของการลากิจส่วนตัว ส่วนลูกจ้างของส่วนราชการที่มีสิทธิลาคลอดได้ 60 วัน โดยได้รับค่าจ้างที่เฉพาะลูกจ้างประจำ ส่วนลูกจ้างชั่วคราวไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้าง ต่อมาได้เสนอให้ข้าราชการและลูกจ้างภาครัฐทั้งลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวมีสิทธิลาคลอดได้ 90 วัน โดยไม่ต้องรวมอยู่กับวันลากิจและได้รับเงินเดือน	กรม. ได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2538 ให้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องซึ่งในขณะนี้ได้มีการประกาศใช้ระเบียบว่าด้วยการลาของข้าราชการ(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2539 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 4 พฤษภาคม 2539
13	การเสนอกระทรวงมหาดไทยให้มีการแก้ไขประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่องการคุ้มครองแรงงานในประเด็นสิทธิลาคลอดของลูกจ้างหญิง	ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงมีครรภ์มีสิทธิลาคลอดก่อนและหลังคลอดครรภ์หนึ่งไม่เกิน 90 วันให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างแก่ลูกจ้าง ซึ่งลาคลอดเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลาคลอดแต่ไม่เกิน 45 วัน(สำหรับอีก 45 วัน สามารถรับเงินได้จากประกันสังคม)	ประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 28 เมษายน 2536
14	ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการเบิกจ่ายเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พ.ศ.2538 และระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการเบิกจ่ายเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร พ.ศ.2538	เดิมทั้ง 2 ระเบียบดังกล่าวได้กำหนดการใช้สิทธิขอรับเงินสวัสดิการในกรณีผู้มีสิทธิมีคู่สมรสเป็นข้าราชการหรือลูกจ้างประจำหรือผู้รับบำนาญ เบี้ยหวัดให้บิดาของเด็กเป็นผู้มีสิทธิขอรับเงินสวัสดิการแต่เพียงฝ่ายเดียว ปัจจุบัน กสค.ได้เสนอให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ใช้สิทธิขอรับเงินสวัสดิการได้	ได้มีการประกาศใช้ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการเบิกจ่ายเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พ.ศ.2538 เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2538 และระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการเบิกจ่ายเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร พ.ศ.2538 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2538

ลำดับที่	กฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับ ฯลฯ	สาระสำคัญ	การดำเนินการ
15	มติคณะรัฐมนตรีการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับที่มี การห้ามสตรีดำรงตำแหน่งบาง ตำแหน่ง	คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2534 ให้กระทรวง ทบวง กรม รับไปพิจารณาทบทวน และปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับ ที่มี การห้ามสตรีดำรงตำแหน่งบาง ตำแหน่งที่ไม่ใช่ตำแหน่งที่เกี่ยวกับ ความมั่นคงของรัฐก็ให้กระทรวง ทบวง กรม ดำเนินการแก้ไขให้สตรี สามารถดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ได้	มติดังกล่าวมีผลทำให้ กระทรวงมหาดไทยแก้ไข มาตรฐานกำหนดตำแหน่ง เพื่อเปิดโอกาสให้สตรี สามารถดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ได้เช่น เจ้าพนักงานปกครอง (ปลัดอำเภอ) ผู้ว่าราชการ จังหวัด กระทรวงการคลังได้ แก้ไขมาตรฐานกำหนด ตำแหน่งสมุหบัญชีอำเภอ 3 และนายตรวจสรรพสามิต 1-5 และกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์แก้ไขมาตรฐาน กำหนดตำแหน่งเจ้าหน้าที่ป่า ไม้ 1

จากรายจะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีพัฒนาการในด้านการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาตลอด ระยะเวลา 10 ปี อย่างไรก็ตามก็ยังมีกฎหมายที่มีความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายอีกหลายฉบับที่ ต้องดำเนินการแก้ไข ภายใต้เงื่อนไขของสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย บางฉบับได้ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงไปแล้วแต่ก็ยังไม่มีการตอบรับจากผู้หญิงในภาคปฏิบัติเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามกฎหมายที่ ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ก็มีแนวโน้มจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ หลังจากที่ประเทศไทยเข้าเป็น ภาคอนุสัญญาการจัดการเลือกปฏิบัติทางเพศ แต่สิ่งที่ทำหายก็คือการที่จะทำให้ผู้หญิงต้นตัวใน ภาคปฏิบัติด้วย

อย่างไรก็ดีในประวัติศาสตร์กฎหมายในประเทศไทยนั้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายครอบครัว หรือที่เรียกว่าพระไอยการลักษณะห้ามเมีย ได้รับรองไว้ชัดเจนถึงการให้สิทธิผู้ชายในครอบครัว กล่าวคือ สามีหรือบิดามีสิทธิที่จะกระทำการรุนแรงเพื่อลงโทษต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงซึ่งเป็น เมีย หรือลูกสาว มีสิทธิที่จะโบยตี หรือขายลูกและเมียไปเป็นทาสใช้แรงงานเพื่อชำระหนี้ รวมถึง การขายในลักษณะของการออกเรือนแต่งงานไปกับผู้ใดก็ได้ (วิระดา สมสวัสดิ์, 2546: 5) แม้จะมี การต่อสู้เปลี่ยนแปลงกฎหมายไปหลายยุคหลายสมัยแต่วิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ยังคงฝังรากลึกใน ครอบครัวและสังคม

ในปัจจุบันยังคงมีกฎหมายในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276-277 ที่ระบุว่า

“ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิง ซึ่งมีโชภรรยาของตน โดยขู่เชือดด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้หญิงเข้าใจผิดว่า ตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปี ถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดพันถึงสี่หมื่นบาท”

และ

“ผู้ใดกระทำชำเราเด็กหญิงอายุยังไม่เกินสิบห้าปี ซึ่งมีโชภรรยาของตน โดยเด็กหญิงนั้นยินยอม หรือไม่ก็ตาม ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่แปดพันถึงสี่หมื่นบาท”

นับเป็นกฎหมายที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงอย่างมาก เนื่องจากกฎหมายมิได้คุ้มครองผู้หญิงไปถึงผู้หญิงที่เป็นภรรยา การทำร้ายร่างกายผู้หญิงที่เป็นภรรยา ไม่มีกฎหมายรองรับ และถือเป็นเรื่องส่วนตัว จึงเท่ากับว่าในครอบครัวนั้นผู้ชายมีสิทธิทำร้ายผู้หญิงได้อย่างชอบธรรมด้วยกฎหมาย หรือแม้แต่ผู้หญิงที่ถูกทำร้ายไปแจ้งความ เจ้าหน้าที่ก็ไม่รับแจ้ง เพราะถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัว เมียมิใช่ผู้หญิงอื่นตามกฎหมาย จึงไม่มีกฎหมายข้อใดรองรับ ยิ่งทำให้เห็นถึงอำนาจที่เหนือกว่าในการควบคุมผู้หญิงของผู้ชาย เท่ากับผู้ชายซึ่งเป็นสามีมีสิทธิทำร้ายภรรยาโดยไม่มีความคิด ผู้ชายจะมีความผิดในกรณีที่ทำร้ายผู้หญิง ต้องเป็นการทำร้ายผู้หญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาเท่านั้น

ความรุนแรงที่สามีทำร้ายและบังคับจิตใจภรรยา จึงเป็นความรุนแรงที่ไม่มีกฎหมายข้อใดรองรับ ดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276-277 ที่เกี่ยวข้องกับความคิดทางเพศ นอกจากนี้ยังมีประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 เกี่ยวข้องกับการทำแท้ง ที่ไม่ได้มีการเอ่ยถึงผู้ชายเลย โดยระบุว่า

“หญิงใดทำให้ตนเองแท้งลูก หรือยินยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนแท้งลูก ต้องระวางโทษไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

เห็นได้ว่าเป็นกฎหมายที่ระบุโทษเพียงฝ่ายหญิงฝ่ายเดียว ทั้งที่ฝ่ายชายควรมีส่วนร่วมในการร่วมรับผิดชอบในสิ่งที่ร่วมกันก่อขึ้นมา แม้ปัจจุบันทางกรวิทยาศาสตร์มีความก้าวหน้า สามารถตรวจได้ว่าใครคือ พ่อ แต่กฎหมายก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง

กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับเหล่านี้ยิ่งทำให้เห็นอำนาจที่เหนือกว่าในการควบคุมผู้หญิงของผู้ชายด้วยการตอกย้ำทั้งด้วยลายลักษณ์อักษรและการกระทำ กฎหมายซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่

สำคัญ และมีนัยของความแตกต่างระหว่างเพศ และส่งผลกระทบต่อสถานภาพทางสังคมของผู้หญิง และยังเข้าไปทำการควบคุมความเป็นอยู่ของผู้หญิงด้วย กฎหมายจึงมีลักษณะด้านเดียวมาตั้งแต่สมัย โบราณจวบจนปัจจุบัน กฎหมายส่วนใหญ่โดยเฉพาะกฎหมายครอบครัวบัญญัติมาจากความเห็นและ ประโยชน์ของผู้ชาย แล้วมากำหนดว่าผู้หญิงต้องเป็นหรือควรเป็นอย่างไร

กฎหมายจึงมิได้เป็นสิ่งเดียวกับความเป็นกลางหรือความยุติธรรมสำหรับทุกคน แต่ กฎหมายเป็นตัวสร้างสิ่งที่เรียกว่าความเป็นกลางและความยุติธรรมขึ้นมา กฎหมายจึงเป็นเรื่องของ อำนาจและการครอบงำ ดังนั้นแทนที่กฎหมายจะเป็นตัวเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างหญิงชายที่เป็นอยู่ในสังคม กฎหมายกลับเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศที่ดำรงอยู่ รวมทั้งทำหน้าที่ในการตรึง ตอกย้ำความสัมพันธ์ ดังกล่าวผ่านการปิดกั้นความไม่เป็นธรรมเอาไว้ภายใต้ความยุติธรรมที่กฎหมายสร้างขึ้น กฎหมาย กลายเป็นเครื่องมือในการรักษาสถานะของผู้ชายที่เหนือกว่าให้ดำรงอยู่อย่างชอบธรรม กฎหมายจึง นับเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นใหญ่ในทางวัฒนธรรมให้กับผู้ชาย และพยายามรักษา สถานภาพความเป็นใหญ่ของผู้ชายตามประเพณีดั้งเดิมในสังคมไว้ต่อไป

1.2 มิตินิติหญิงชายกับการศึกษา

การศึกษาในสังคมไทยเริ่มมีขึ้นเมื่อประเทศไทยมีการเปิดรับอารยธรรมตะวันตก ในรัชสมัย ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีชาวต่างประเทศซึ่งเข้ามาทำงานในประเทศสยาม ได้ บันทึกเกี่ยวกับการศึกษาในเมืองไทยในสมัยนั้นไว้ว่า “การศึกษาของสตรีถูกทอดทิ้งในประเทศสยาม มีเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่อ่านเขียนหนังสือได้ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสิ่งแวดล้อมทางสังคมและ วัฒนธรรมเดิมที่นิยมให้ผู้หญิงทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน อบรมเลี้ยงดูลูก ดูแลงานในบ้าน” (อ้างในนิศา ชู โด, มปป: 1) อย่างไรก็ตามเมื่อมีการเปิดโรงเรียน ก็ให้เด็กผู้ชายเข้าเรียน โดยมุ่งฝึกให้รับราชการ ในขณะที่ เด็กผู้หญิงนั้นมุ่งฝึกให้เป็นกุลสตรี รอบรู้ในด้านการบ้านการเรือน นอกจากนี้การจัดการศึกษานั้น ก็มีได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาของผู้หญิงมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็คิดว่าเด็กผู้หญิงจะกลายเป็นผู้หญิง หัวแข็ง เป็นคนปึกล้าขาค้าง ไม่ฟังใคร ซึ่งเป็นคุณสมบัติต้องห้ามของผู้หญิงไทย ประกอบกับรัฐบาล เห็นว่าการศึกษาเพื่อฝึกเด็กเยาวชนผู้ชายเข้ารับราชการมีความสำคัญมากกว่าการจัดการศึกษาสำหรับ ผู้หญิง ดังพระราชหัตถเลขาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ถึงเสนาบดี กระทรวงศึกษาธิการ ในปี 2450 หรือ รศ.125 ความว่า

“เมื่อพิเคราะห์ดูว่า การเล่าเรียนของผู้หญิงนี้เป็นการจำเป็นหรือไม่ ที่รัฐบาลต้องเป็นธุระจำเป็นหรือไม่ที่ รัฐบาลจะต้องจ่ายเงินหักโหม ไปสอนให้เด็กผู้หญิงมีความรู้แลวิชาโดยทันที ก็ว่าตามใจเราเห็นควรว่า รัฐบาลจะต้องช่วยอุดหนุนการเล่าเรียนผู้หญิง แต่ไม่ควรหักโหมลงเงินไปมากโดยความรีบร้อนแต่อย่าง

โต ด้วยการแผ่นดินซึ่งสำคัญกว่ายังมีอีกมาก แม้ที่สุดการเล่าเรียนของเด็กผู้ชายยังเป็นของสำคัญมากกว่า การเล่าเรียนของเด็กผู้หญิง เพราะจะได้ประโยชน์โดยตรง คือได้คนมาทำงานพอเพียงแต่งงานซึ่งหากน ยากอยู่นั้น การที่จะมีผู้หญิงรอบรู้วิชาอาคม ถึงว่าจะมีคุณอย่างไร ยังนับว่าเป็นชั้นรองจากความต้องการ ของรัฐบาล เพราะว่ารัฐมิได้ประโยชน์โดยตรง จึงไม่ควรว่า ทุ่มเทเงินแข่งกัน ซึ่งเขม็ดเขมไว้ พอที่จะ ก่อร่างสร้างตัวให้การปกครองอาณาเขตให้ลดน้อยถอยไป เพราะจำหน่ายเสียในการเล่าเรียนผู้หญิง” (อ้าง ในนิตา ชูโต, 2543:1)

อย่างไรก็ดีในระยะเวลาต่อมาการศึกษาได้พัฒนาและเปิดโอกาสให้เด็กผู้หญิงมากขึ้น แต่ส่วน ใหญ่เด็กผู้หญิงไม่ได้เรียนสูงนัก สภาพดังกล่าวยังคงเป็นจริงตลอดช่วงระยะเวลา 80 ปีของ การศึกษาภาคบังคับ จนกระทั่งปี 2541 กำหนดให้เด็กทุกคนต้องได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และ ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี จำนวนเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายจึงเริ่มใกล้เคียงกัน ใน แผนพัฒนาสตรี ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ซึ่งใช้อยู่ ในปัจจุบันนั้น ได้ระบุถึงสถานภาพของผู้หญิงในด้านการศึกษาว่า

“จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ร้อยละ 63 พบมากในกลุ่มประชากรอายุ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็น ผลมาจากการพัฒนาการศึกษาที่มาสมดุลในอดีต ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพ ชีวิตของสตรีและครอบครัว การจัดการศึกษานอกระบบจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ส่วนสตรีที่ได้รับการ ศึกษาในระบบนั้น มีโอกาสเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับชาย แต่ในระดับ อนุปริญญา และปริญญาตรีมีสตรีมากกว่าชาย โดยกระจุกตัวอยู่ในสาขาที่เชื่อว่าเหมาะสมกับสตรี สาขา ที่สตรีเข้าเรียนมากคือ มนุษยศาสตร์ ศาสนาและเทววิทยา แพทย์ศาสตร์และวิชาที่เกี่ยวข้องกับการดูแล สุขภาพ เช่น พยาบาล สาขาที่นักศึกษาหญิงน้อยสุด คือ วิศวกรรมศาสตร์ รวมถึงสถาปัตยกรรมศาสตร์ และนิติศาสตร์”

ดังนั้นในแผนพัฒนาสตรีในด้านการศึกษาก็มุ่งที่จะจัดบริการการศึกษาตลอดชีพ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่ได้มาตรฐาน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้หญิงอายุ 40 ปีขึ้นไป สามารถอ่านออกเขียนได้ ส่วนการการศึกษาในระบบนั้นมุ่งประเมินและปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และหนังสือประกอบในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้ปราศจาก อคติทางเพศ ส่งเสริมให้เปิดสอนวิชาเกี่ยวกับมิติหญิงชาย เป็นวิชาพื้นฐานในระดับอุดมศึกษา รวมถึงส่งเสริมให้ผู้หญิงเรียนในสาขาที่มีผู้หญิงเรียนน้อย เช่น วิศวกรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ รวมถึง ส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักวิเคราะห์ข้อมูลและสื่อเกี่ยวกับเพศและมิติหญิงชาย รวมถึงการจัดให้มีกองทุน เพื่อส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาของผู้หญิงที่ด้อยโอกาสและยากจน (สำนักงานกิจการสตรีและ สถาบันครอบครัว, 2546:23)

หากพิจารณาถึงในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศ รวมถึงแผนการศึกษาชาติฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.2545-2549) ต่างก็มิได้กล่าวถึง หรือตระหนักในเรื่องเพศระหว่างหญิงชายแต่ประการใดดูเหมือนมิได้มีการแบ่งแยกเพศ และไม่ได้มีค่านิยมเอียงไปทางใดทางหนึ่ง (value-free) มีลักษณะเป็นกลางในเรื่องเพศ (gender-free) ไม่มีข้อความใดที่ระบุถึงกีดกันหรือเลือกปฏิบัติทางเพศ หรือหากมองไปในมุมกลับว่า การไม่ได้ระบุถึงมิติหญิงชายทั้งในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 และแผนการศึกษาชาติฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.2545-2549) นั้นกลายเป็นการเปิดช่องให้ระบบชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำสังคมอยู่ เข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ผ่านสถาบันการศึกษาสู่เด็กและเยาวชน เห็นได้จากหนังสือแบบเรียนต่างๆ ที่ยังคงเป็นเครื่องมือในการตอกย้ำบทบาททางเพศแบบเดิมๆ

จากการศึกษามิติหญิงชายในหนังสือแบบเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มี 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ 1) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย 2) กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ 3) กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ 4) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา 5) กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา 6) กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี 7) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ และ 8) กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ พบว่า โดยส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ทุกกลุ่มสาระ โดยกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มสาระที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงเป็นแบบเรียนที่ปรากฏให้เห็นมิติหญิงชายมากที่สุด ส่วนใหญ่หากปรากฏภาพครอบครัว จะเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วย พ่อแม่ลูก ในแบบเรียนหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ของช่วงชั้นที่ 4 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่4-6) ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 สังคมและวัฒนธรรม ปรากฏภาพ “แม่นั่งกับลูกสาวบนพื้น ในขณะที่พ่อ นั่งอ่านหนังสือบนเก้าอี้” พร้อมกับมีคำบรรยายภาพประกอบว่า พ่อแม่นอกจากจะมีหน้าที่ในการทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวแล้ว ยังจะต้องมีหน้าที่ในการอบรมและขัดเกลาบุตรให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วย (กระมล ทองธรรมชาติ, 2546: 17) รวมถึงภาพของแม่ทำกับข้าว ลูกสาวช่วยแม่ล้างจานยังมีให้เห็น ในขณะที่ลูกชายและพ่อนั่งอ่านหนังสือและดูโทรทัศน์ (จิตอารมณ สวัสดิ์ตั้ง, 2545: 44) นอกจากนี้บทบาทของนักวิชาการ ในกลุ่มสาระเดียวกัน หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การเมืองการปกครอง ที่อธิบายว่า “เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถ เป็นที่เชื่อถือจากประชาชน” ก็จะปรากฏภาพเป็นผู้ชายเช่นเดียวกัน ในขณะที่ภาพการใช้ชีวิตนอกบ้าน เช่นการออกกำลังกาย การท่องเที่ยว เป็นภาพผู้หญิงและผู้ชาย แต่มักเป็นปรากฏภาพผู้ชายดีกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะเมื่อเป็นภาพการ์ตูน (สมศักดิ์ สันธะเวชชัย อรุณี ลิ้มศิริ, 2545:162,168-169) แต่ถ้าเป็นภาพจริงจะมีทั้งผู้หญิงและผู้ชายในจำนวนที่ไม่ต่างกันมาก แต่ก็จะอยู่ในลักษณะที่ผู้ชายเป็นผู้นำหรือมีบทบาทมากกว่าผู้หญิง นอกจากนี้ภาพผู้หญิงก็จะปรากฏให้เห็นใน

ภาพของความไม่ระวัง เลินเล่อ ในขณะที่ภาพของผู้ชายเป็นผู้ชนะในเกม ยังปรากฏให้เห็นในหน้าเดียวกัน (นฤกร รุจิเรจ ศิริกุล ว่องวิจิตรศิลป์, 2548 :65) นอกจากนี้ยังมีภาพของเด็กผู้ชายที่ฉลาดหลักแหลม คิดสร้างสรรค์บทกลอน หรือความคิดอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งในลักษณะภาพและข้อความ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547:108-109) และในหนังสือแบบเรียนกลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีหัวข้อเพศชายและเพศหญิง โคนระบุนุไว้อย่างชัดเจนว่า

“ความเป็นเพศชาย เพศชายควรภูมิใจในเพศของตนเอง เพราะเราเป็นเพศที่มีความแข็งแรง กล่าวหาญจึงถูกกำหนดให้เป็น ผู้ปกครอง คุ้มครองเพศหญิงที่อ่อนแอกว่า โดยเฉพาะสังคมไทยยกย่องให้พ่อเป็นเพศชายเป็นผู้นำ ครอบครัวยึดด้วย นอกจากนี้เพศชายยังมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพที่สำคัญในการพัฒนา ประเทศชาติ เช่น นักการเมือง ทหาร ตำรวจ แพทย์ นักบิน วิศวกร เป็นต้น”

“ความเป็นเพศหญิง เพศหญิงต้องเห็นคุณค่าในความเป็นผู้หญิงของตัวเอง การเกิดเป็นเพศหญิงมีสิ่งๆ ผู้ชายไม่มี เช่น ความเป็นแม่ที่นุ่มนวล อ่อนน้อม มีความอ่อนโยน อุดม และยึดหยุ่น ต่อสถานการณ์ต่างๆ.....”

นอกจากนี้ในการเรียนเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ จะกล่าวถึงกษัตริย์ที่เป็นผู้ชาย รวมถึงความสามารถและผลงาน ในการปกป้องแผ่นดิน รวมถึงหากมีนิทานสมัยโบราณ ภาพกษัตริย์ พระเจ้าแผ่นดิน เจ้าเมือง นักรบ จะเป็นผู้ชายทั้งหมด ในขณะที่ผู้หญิงจะเป็นนมเหลสี นางสนม ธิดา และต้องตกระกำลำบาก เพราะความอิจฉาของผู้หญิงที่เป็นเมียน้อย หรือนางรอง แล้วในที่สุดลูกชายหรือ เจ้าชาย รูปหล่อที่เต็มไปด้วยความสามารถ ไปช่วยไว้ได้ ทั้งนี้ก็แล้วแต่ความสัมพันธ์ อาจจะเป็นลูกชายไปช่วยแม่ หรือไม่ก็เจ้าชายไปช่วยพระธิดา ในที่สุดพระธิดาหรือเจ้าหญิงก็มีความสุขจากการฟังฟังเจ้าชาย โดยในเนื้อเรื่องจะไม่มีเรื่องราวความสามารถของผู้หญิงเลย นอกจากความสวยงามเรียบร้อย เป็นกุลสตรี ทั้ๆที่ผู้เขียนแบบเรียนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย

จะเห็นได้ว่าหนังสือแบบเรียนที่เด็กๆใช้ในการเรียน มีทั้งรูปภาพและข้อความที่ตอกย้ำวาทกรรมมิติหญิงชาย แบบชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำสังคมอยู่ อีกรูปแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตามมิติหญิงและชายที่ปรากฏชัดในหนังสือแบบเรียนคือข้อมูลลักษณะประจำตัวของผู้หญิงและผู้ชาย สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 3 ลักษณะประจำตัวของผู้หญิงและผู้ชายจากหนังสือแบบเรียน

ลักษณะของผู้หญิง	ลักษณะของผู้ชาย
ทำอาหาร/สอนทำอาหาร	อ่านหนังสือ
ไปไหว้พระทำบุญ	สอนลูก/เล่นนิทาน
ซื้อเสื้อผ้า/ซื้อของในตลาด	ชน/ชอบวิ่งเล่นไปในโลกกว้าง
ทอผ้า	ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่
สอนเรื่องมารยาท ทำดี ทำบุญ	เป็นช่าง
จู้กลั่ว	เลี้ยงวัว ปลูกพืช
รู้จักสงบเสงี่ยม/เรียบร้อย	ผู้นำหมู่บ้าน
เป็นรองประธานนักเรียน	เป็นผู้นำชักชวนทำงานพัฒนา
ประหยัด/เก็บออมเงิน	หมู่บ้าน
ช่างซักถาม	เจ้าปัญญา
อิจฉา/กั่นแกล้ง/อาฆาตเคັน	เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันคนอื่น
(ในนิทาน)	รอบรู้ประวัติศาสตร์
เอื้อเฟื้อ มีเมตตา	เป็นนักรบ
ไม่ค่อยระวัง มักผิดพลาด	แข็งแรง
	พูดมาก/ชอบคุย
	มีสติ
	ช่างสังเกต
	เป็นสุภาพบุรุษ
	เล่นฟุตบอล
	เก่งคอมพิวเตอร์
	มีความคิดสร้างสรรค์
	มีความรอบรู้ มากกว่าผู้หญิง

ตารางที่ 4 ข้อมูลอาชีพจากหนังสือแบบเรียน

อาชีพผู้หญิง	อาชีพผู้ชาย
ครู	ข้าราชการเช่น เจ้าหน้าที่อำเภอ
แม่ค้า	สรรพากร และหน่วยงานอื่น
พยาบาล	แล้วแต่สาระการเรียนรู้
นักแสดง	ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือผู้นำชุมชน
	คนขับรถ
	ช่างภาพ
	นักบิน
	นักวิทยาศาสตร์
	ทนายความ

อย่างไรก็ดีมีข้อน่าสังเกตว่าในแบบเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ที่เกี่ยวกับงานประดิษฐ์นั้น จะปรากฏภาพผู้หญิงหรือผู้ชายน้อยมาก อย่างมากเล่มละ 1 หน้า หรือไม่มีเลย ในกรณีที่รูปภาพประกอบก็จะมีภาพผู้หญิงและผู้ชายที่เท่าเทียมกัน ทั้งเด็กผู้หญิงและผู้ชาย ส่วนใหญ่มีแต่เพียงการอธิบายวิธีการทำหรือประโยชน์ของสิ่งที่ประดิษฐ์ ทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงจะเรียนรู้การทำงานประดิษฐ์ในสิ่งเดียวกัน การที่กำหนดให้เด็กผู้หญิงและผู้ชายต้องทำสิ่งประดิษฐ์ชนิดเดียวกัน จากเดิมที่มีการแยกเพศ จึงอาจจะทำให้ผู้เขียนมีความตระหนักในความเท่าเทียมตามที่กำหนด จึงระวังเกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศที่จะสื่อออกมาทั้งจากข้อความและภาพจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

นอกจากนโยบายและแผนการศึกษาที่เป็นลายลักษณ์อักษรและหนังสือแบบเรียนดังที่ได้กล่าวแล้ว ครูหรือผู้สอนซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนโดยตรง มีความสำคัญอย่างมากในการจัดการศึกษา ครูทุกคนต่างก็เคยเป็นนักเรียนมาก่อน และครูทุกคนต่างก็ผ่านช่วงเวลาแห่งการเรียนรู้ถึงบทบาททางเพศของแต่ละเพศมาแล้วทั้งสิ้น ดังที่ Geroge Ritzer ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาและการทำบทบาทของครูว่า

“การจัดการศึกษามีเป้าประเด็นอยู่ที่การสนองต่ออุดมการณ์ที่มุ่งสร้างคนให้มีความรู้และปลูกฝังถึงความแตกต่างระหว่างหญิงชาย โดยแยกหญิงชายไว้คนละขั้ว ดังที่ครูได้เรียนรู้มา จึงนับได้ว่าโรงเรียนเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและผลิตซ้ำว่าทกรรมปิตาธิปไตย หรือชายเป็นใหญ่ในเรื่องบทบาททางเพศที่เด็กได้เคยเรียนรู้มาแล้วจากครอบครัวอย่างสมบูรณ์” (Ritzer, 1996: 42-43)

ดังนั้น สิ่งเหล่านี้จึงส่งผลกระทบต่อทัศนคติและความคาดหวังที่ครูมีต่อนักเรียน ไม่ว่าจะครูจะ
 รู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ครูมักจะคาดหวังจากเด็กผู้หญิงน้อยกว่าเด็กผู้ชาย และคาดหวังจากเด็กนักเรียนชน
 ชั้นล่าง หรือเด็กที่ยากจนน้อยกว่าเด็กนักเรียนชั้นกลาง หรือเด็กที่มีฐานะดีกว่า แน่นอนว่า
 ความคาดหวังและกำลังใจจากครูส่งผลกระทบต่อเด็ก และก็จะรับรู้ถึงความคาดหวังเหล่านี้
 นำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพและวิถีคิด ครูในระดับอนุบาล ประถม และมัธยมส่วนใหญ่ เป็นผู้หญิง
 และครูมีทัศนคติที่คิดว่าผู้ชายเป็นเพศที่มีอำนาจ มีความอดทน และใจกว้างกว่าผู้หญิงเช่นเดียวกับคน
 ส่วนใหญ่ในสังคม ทัศนคตินี้ถูกนำไปถ่ายทอดต่อในห้องเรียน กล่าวคือครูส่วนใหญ่ยังต้องการ
 ให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายประพฤติตัวตามภาพตายตัว (stereotype) ของแต่ละเพศเช่นเดียวกับพ่อแม่
 ของเด็ก คือเด็กผู้หญิงควรจะเป็นคนว่าง่าย ยอมคนอื่น ไม่ก้าวร้าว อ่อนไหว และใส่ใจกับรูปร่าง
 หน้าตาตนเอง ในขณะที่สิ่งที่ครูคาดหวังกับเด็กผู้ชาย ก็คือ ลักษณะที่ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะที่พึง
 ประสงค์ของสังคม เช่น เป็นผู้กล้า การมีความคิดสร้างสรรค์ เป็นตัวของตัวเอง กล้าแสดงออก

ภาษานับเป็นกระบวนการสร้างวาทกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง โดยครูจะพูดจาสุภาพและ
 อ่อนหวานกับเด็กผู้หญิงมากกว่าเด็กผู้ชาย เนื่องจากครูคิดว่าเด็กผู้หญิงควรจะอ่อนหวาน และครูก็จะ
 คาดหวังให้เด็กผู้หญิงทำงานเรียบร้อย สะอาด และลายมือสวย ในขณะที่ครูจะอนุโลมเมื่อเด็กผู้ชาย
 ไม่ต้องทำงานเรียบร้อย หรือเป็นระเบียบมากนัก ตรงกันข้ามหากเด็กผู้ชายทำงานเรียบร้อย ครูก็
 อาจจะคิดว่าเด็กประพฤติไม่ตรงกับเพศของตนที่ควรจะเป็น เด็กผู้หญิงจะถูกครูห้ามไม่ให้วิ่งเล่น
 และตะโกนเสียงดัง ในขณะที่เด็กผู้ชายอาจไม่ถูกเข้มงวดในเรื่องนี้มากเท่ากับเด็กผู้หญิง การกระทำ
 เช่นนี้เหมือนกับจะเป็นการจำกัดการแสดงออกของเด็กผู้หญิงที่สืบทอดเจตนาธรรมเนียมเดิมจากการที่เด็ก
 ทั้งหญิงและชายถูกเลี้ยงดูจากครอบครัว เมื่อเริ่มโตเด็กก็จะเริ่มค้นหาตัวเอง เด็กผู้หญิงจะมีการ
 ปรับตัวเองโดยการเรียนรู้จากโรงเรียนรวมทั้งโลกภายนอกโรงเรียนอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับ
 การหล่อหลอม เลี้ยงดูจากครอบครัว ดังนั้นจึงซึมซับความแตกต่างระหว่างเพศเข้าไปได้ง่าย ส่วน
 เด็กผู้หญิงที่เรียนในโรงเรียนผู้หญิงล้วนนั้นยังเป็นการตอกย้ำอัตลักษณ์ของผู้หญิงตามแบบที่สังคม
 ต้องการ ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนที่มีแต่เด็กผู้ชาย หรือที่เรียกว่าโรงเรียนสตรี ก็ไม่มีโลกแบบ
 เด็กผู้ชายที่ให้เด็กผู้หญิงได้เห็นและที่สำคัญโรงเรียนผู้หญิส่วนใหญ่ก็มีแต่การเรียนที่เน้นความเป็น
 ผู้หญิงทั้งสิ้น เช่น ทำอาหาร เย็บปักถักร้อย เพราะโรงเรียนผู้หญิงล้วนนั้นมีเจตนาที่มุ่งให้ผู้หญิง
 ฝึกความเป็นหญิงตามที่สังคมคาดหวังมากกว่าจะพัฒนาผู้หญิงให้สามารถใช้ศักยภาพของตนเองอย่าง
 เต็มที่โดยไม่ต้องแข่งขันกับผู้ชายแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาถึงการจัดระเบียบพื้นที่ในการจัดห้องเรียนในระบบการศึกษานั้น ครู
 มักจะจัดให้นักเรียนทุกคนนั่งประจำที่ นับเป็นกระบวนการชุดด้านเทคนิคที่สามารถควบคุมนักเรียนได้
 อย่างดี เป็นการเปิดโอกาสให้ครูสามารถตรวจตรานักเรียนแต่ละคนพร้อมทั้งดูแลนักเรียนทั้งชั้นไป

ด้วยกันได้ การจัดพื้นที่เช่นนี้สถาบันการศึกษากลายเป็นเครื่องจักรในการควบคุมดูแล จัดระดับสูงต่ำ แบ่งประเภทนักเรียนด้วยเกณฑ์ที่หลากหลายไปพร้อมๆกัน ไม่ว่าจะเป็นความเร็วในการเรียนรู้ ความสามารถ อุปนิสัย ความขยันหมั่นเพียร หรือฐานะของผู้ปกครอง พื้นที่นั่งประจำของนักเรียน เป็นพื้นที่ถูกกำหนดด้วยครูเป็นผู้จัดระเบียบว่าใครควรอยู่ที่ใด ดังที่มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) กล่าวถึงห้องเรียนไว้ว่า

“ในห้องเรียนทุกห้อง นักเรียนทุกคนจะนั่งตามที่กำหนด อาจนั่งตามความสามารถในการเรียนรู้ นั่งตามฐานะผู้ปกครอง หรือนั่งตามบทเรียนที่เรียนเหมือนกัน กลุ่มที่เรียนบทเรียนเดียวกันนั่งประจำในบริเวณเดียวกัน พวกที่เรียนบทเรียนสูงกว่่านั่งอีกบริเวณหนึ่ง และกลุ่มที่เรียนบทเรียนต่ำกว่าก็นั่งแยกออกไป หรือการกำหนดที่นั่งแยกผู้หญิงและผู้ชาย อันเป็นการตอกย้ำถึงความแตกต่างระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ใครที่นั่งผิดไปจากเพศของตนก็จะถูกทำโทษ หรือล้อเลียนจากเพื่อนๆ นักเรียนแต่ละคนต้องนั่งประจำที่ของตน จะเปลี่ยนไม่ได้นอกจากจะได้รับคำสั่ง หรือคำอนุญาตจากครู หรือผู้ที่ควบคุมห้องเรียนเท่านั้น” (Michel Foucault, 1975: 167)

ในบางโรงเรียนครูก็มีวิธีการจัดกลุ่มด้วยวิธีต่างๆ เช่น นักเรียนที่เรียบร้อย ผู้ปกครองเอาใจใส่ดูแล ก็ถูกจัดให้นั่งแยกจากนักเรียนที่เกียจคร้านไม่สนใจการเรียน เด็กที่เงียบ ไม่มีปากไม่มีเสียง ก็อาจถูกจัดให้นั่งระหว่างเด็กที่สนใจเรียนและประพฤติเรียบร้อย การที่ระเบียบวินัยเข้ามาจัดตำแหน่ง ซึ่งส่งผลให้เกิดพื้นที่ทั้งในแง่มุมของประโยชน์ใช้สอย ความเป็นระเบียบ สายการบังคับบัญชา พื้นที่อันซับซ้อนนี้ทำหน้าที่ตรงบางอย่างไว้ในขณะเดียวกันก็เอื้อให้บางอย่างได้ไหลเวียนไปมา และที่สำคัญของปฏิบัติการของระเบียบวินัย ได้แก่การจัดตำแหน่ง แปรรูปมนุษย์ให้กลายเป็นหมวดหมู่ที่เรียงราย เป็นระเบียบเรียบร้อย การจัดตำแหน่งนี้เป็นเทคนิคของอำนาจและเป็นกระบวนการของความรู้ในเวลาเดียวกัน สารระสำคัญคือการจัดระบบให้แก่สิ่งนั้นๆ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการบังคับ หยิบยื่น “ระเบียบ” ให้แก่ความหลากหลาย ในทำนองเดียวกันก็เป็นการสำรวจ ตรวจสอบตราผู้คน และสร้างระบบตรวจสอบว่าใครอยู่ใครขาด การเคลื่อนไหวทุกรูปแบบก็พยายามให้ง่ายต่อการขับเคลื่อนและบังคับบัญชา และไม่ว่าจะเป็นยุทธวิธีหรือการจัดระเบียบพื้นที่ให้แก่ผู้คน ล้วนแล้วแต่เป็นหลักการเดียวกันทั้งสิ้น

เมื่ออยู่นอกเวลา หรือนอกสายตาของครู ระเบียบที่ใช้บังคับได้แทรกซึมเข้าไปสู่จิตสำนึกของนักเรียน ไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจในการควบคุมจากข้างนอก เด็ก ๆ ได้รับถูกปลูกฝังให้เรียนรู้ถึงความแตกต่างระหว่างเพศมาก่อนแล้วจากครอบครัว และโรงเรียน บรรยากาศในการเรียนและทัศนคติของครูที่ตอกย้ำความแตกต่างระหว่างเพศ อันเป็นอำนาจการควบคุมที่ซึมลึกและแยกแยะเหนือร่างกายและความคิดของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี เป็นอำนาจการควบคุมให้มนุษย์เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจกำหนด

1.3 มิติหญิงชายกับการเมืองการปกครอง

การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนของประเทศไทยนั้น เห็น สัดส่วนในการเป็นตัวแทนเพศชายและเพศหญิงที่ห่างไกลกันมาก หากมองระบบตัวแทนในสถานะ ทางเพศ กล่าวคือผู้หญิงเป็นประชาชนอย่างน้อยครั้งหนึ่งในสังคม ตัวแทนในการกำหนดระเบียบ ทางสังคม และกฎเกณฑ์ต่างๆทางสังคมก็ควรมีผู้หญิงอย่างน้อยครั้งหนึ่งเช่นเดียวกัน ที่ถูกคัดเลือก เข้ามาเป็นตัวแทนทางการเมือง จึงจะเป็นเหมือนภาพจำลองขนาดเล็กของสังคมที่สะท้อนคุณลักษณะ ของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง แต่ในความเป็นจริง การเป็นตัวแทนและการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองของผู้หญิง ในทุกระดับมีเพียงร้อยละ 10 สิบปีผ่านมาจากพ.ศ. 2538 ถึงพ.ศ. 2548 สัดส่วนของผู้หญิงต่อผู้ชายก็ยังคงเป็นร้อยละ 10 (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา, 2548: 2) จากการเลือกตั้งครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 เป็นครั้งที่จำนวนสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎร หญิงสูงที่สุด 53 คน จากเขตเลือกตั้ง 47 คน และจากบัญชีรายชื่อ 6 คน มีผู้หญิงได้รับเลือกตั้ง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ร้อยละ 10.6 และสำหรับ การเลือกตั้ง สมาชิกวุฒิสภา ปีพ.ศ. 2533 มี ผู้หญิงได้รับการเลือกตั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 10 ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่สัดส่วนของผู้หญิงในวุฒิสภา สูงสุด (สุธีรา วิจิตรานนท์และเมทินี พงษ์เวช, 2543:13)

ตารางที่ 5 สัดส่วนของผู้หญิงและผู้ชายในการสมัครรับเลือกตั้งและได้รับเลือกตั้ง

วัน/เดือน/ปี ที่ เลือกตั้ง	ผู้สมัครรับเลือกตั้ง				ผู้ได้รับเลือกตั้ง			
	หญิง	ร้อยละ	ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ	ชาย	ร้อยละ
การเลือกตั้งส.ส. 6 มกราคม 2544								
แบ่งเขตเลือกตั้ง	352	11.04	2,430	87.35	32	8.0	368	92.0
บัญชีรายชื่อ	148	12.65	792	84.26	7	7.0	93	93.0
รวม	400	15.74	3,222	88.96	39	7.80	461	92.20
6 กุมภาพันธ์ 2548								
แบ่งเขตเลือกตั้ง	182	10.37	1573	89.63	47	11.75	353	88.25
บัญชีรายชื่อ	99	17.01	483	82.99	6	6.00	94	94.00
รวม	281	12.02	2,056	87.98	53	10.60	447	89.40
การเลือกตั้งส.ว. 2 มีนาคม 2543	115	7.51	1417	92.49	20	10.0	180	90.0

(ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย)

ส่วนการเมืองในระดับท้องถิ่นนั้น สัดส่วนของผู้หญิงสะท้อนภาพไม่แตกต่างจากระดับชาติ กล่าวคือผู้หญิงมีจำนวนต่ำกว่า ร้อยละ 10 ในทุกระดับ

ตารางที่ 6 สัดส่วนผู้หญิงและผู้ชายที่ได้รับเลือกตั้งในการเมืองระดับท้องถิ่น

การเมืองในระดับท้องถิ่น ปีพ.ศ.2547			
ผู้ได้รับเลือกตั้ง	จำนวน	ร้อยละ	
		หญิง	ชาย
สมาชิกสภาจังหวัด*	2,322	4.8	95.2
สมาชิกสภาเทศบาล*	10,167	6.6	93.4
กำนัน	7,263	2.4	97.6
ผู้ใหญ่บ้าน	61,344	3.3	96.7
สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล	127,594	6.7	93.3
นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	6,725	3.8	96.2

*ปีพ.ศ.2546 (ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย)

ซึ่งสอดคล้องกับสถิติการมีส่วนร่วมทางการเมืองของข้าราชการพลเรือนสามัญในปีงบประมาณ 2547 อย่างไรก็ดีในภาคราชการนั้น การมีส่วนร่วมของผู้หญิงมีความก้าวหน้ามากกว่าภาคการเมือง กล่าวคือนักบริหารหญิงที่ดำรงตำแหน่งระดับ 9 ขึ้นไปมีจำนวนประมาณ ร้อยละ 25 แต่หากพิจารณาในสัดส่วน จะเห็นได้ว่าสัดส่วนข้าราชการหญิงมีจำนวนน้อยลงตามลำดับเมื่อระดับตำแหน่งสูงขึ้น โดยมีอัตราส่วนระหว่างหญิงชายเป็นสัดส่วนเพิ่มขึ้น ดังที่ปรากฏในตารางต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 สัดส่วนข้าราชการหญิงและชายแยกตามระดับ

ระดับ	จำนวน			
	หญิง	ร้อยละ	ชาย	ร้อยละ
1	1,404	55.71	1,116	44.28
2	3,148	65.91	1,628	34.08
3	12,823	68.14	5,995	31.85
4	26,619	65.43	14,058	34.56
5	68,882	63.48	39,620	36.51
6	56,888	55.79	45,066	44.20
7	39,947	61.94	24,538	38.05
8	8,237	43.04	10,900	56.95
9	770	27.22	2,058	75.77
10	113	18.31	504	81.68
11	7	16.27	36	83.73
รวม	218,838		145,519	

(ที่มา : คณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในทางการเมืองและการบริหาร, 2548: 7)

เมื่อผู้ชายเป็นตัวแทนส่วนใหญ่ในสภาซึ่งมีหน้าที่กำหนดกฎหมาย รวมถึงระเบียบ ข้อบังคับ ต่างๆ ในสังคม ด้วยมุมมองของผู้ชาย กฎหมายและข้อบังคับต่างๆที่กำหนดและนำมาใช้ส่วนใหญ่ก็จะเอื้อต่อผู้ชาย ระบบการเมือง การปกครองที่ถูกควบคุมด้วยผู้ชาย กระบวนการถ่ายทอด หล่อหลอมทางสังคมยิ่งจะทำให้ผู้หญิงเป็นเพียงผู้ที่ถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐที่ชายเป็นใหญ่ทั้งในแง่ขององค์ประกอบและวิธีคิด ผู้หญิงห่างไกลจากการมีบทบาทในการบริหาร หรือกำหนดกฎหมายรวมถึงนโยบายต่างๆ หากแต่กฎหมายมากมายที่ออกมาเพื่อ ปกป้องคุ้มครองผู้หญิง ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ และถูกตัดโอกาสในการเข้ามามีบทบาททางการเมืองในการมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ในสังคม ผู้หญิงจึงมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย

อย่างไรก็ดีในส่วนของภาครัฐนั้น ก็มีความพยายามที่จะให้ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้น โดยความพยายามได้ปรากฏเป็นรูปธรรม โดยการกำหนดคนนโยบาย แผน และการวางกติกา ในรูปของกฎระเบียบ เช่น แผนพัฒนาสตรีระยะยาว 20 ปี พ.ศ.2535-2554 และแผนพัฒนาสตรี 5 ปี ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้ระบุเป้าประสงค์ในการเพิ่มจำนวนผู้หญิงให้มีบทบาทในด้านการเมือง การปกครอง ในขณะที่เดียวกันก็ระบุวิสัยทัศน์ไว้อย่างชัดเจนด้วยเช่นกันว่าจะต้องเพิ่มจำนวนผู้หญิงในการตัดสินใจในทุกระดับ พร้อมทั้งระบุมาตรการไว้อย่างชัดเจนและตั้งเป้าหมายเพิ่มสัดส่วนสตรีในคณะกรรมการที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย

ระดับชาติเป็นสัดส่วน 50: 50 (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว,2546:25) นับเป็นสิ่งที่ท้าทายในการพัฒนาสังคมอีกประการหนึ่ง

1.4 มิติหญิงชายกับเศรษฐกิจ

1.4.1 แผนพัฒนาประเทศและมิติหญิงชาย

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งถือเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศนั้น ในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่แผนฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 9 ที่ใช้ในปัจจุบัน ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งในและต่างประเทศ ในช่วงเริ่มต้นแผนพัฒนา ฉบับที่ 1ถึงฉบับที่ 4 เน้นการพัฒนาสาธารณูปโภค ถนนหนทาง และโครงสร้างพื้นฐานต่างๆของประเทศ การพัฒนาที่โยงไปถึงผู้หญิงจะเน้นไปในเชิงจำนวนประชากร สุขภาพ ซึ่งมีเป้าหมายไปในการวางแผนครอบครัว แผนฉบับที่1-4 ไม่ได้มีการพูดถึงผู้หญิงไว้อย่างชัดเจน อย่งไรก็ดี ช่วงระยะเวลาของแผน4 นั้นมีการเคลื่อนไหวในระดับนานาชาติ ในเรื่องของผู้หญิง รัฐบาลไทยจึงเริ่มให้ความสนใจสถานภาพของผู้หญิงมากขึ้น เมื่อองค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากล และระหว่างปี พ.ศ. 2519-2528 เป็นทศวรรษสตรี ประเทศไทยในฐานะเป็นประเทศสมาชิกประเทศหนึ่ง ได้ยอมรับหลักการของปีสตรีสากล และส่งผู้แทนไปร่วมประชุมระดับโลกที่กรุงเม็กซิโก จากการสัมมนาครั้งนี้ ทำให้ความสนใจด้านการพัฒนาสตรีเพิ่มมากขึ้นเห็นได้จากการที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 ได้บรรจุเรื่องการพัฒนาสตรีไว้ด้วย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่4 (พ.ศ.2520-2524) ได้ระบุถึงปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้หญิง อาทิเช่น เด็กผู้หญิงมีโอกาสในการศึกษาน้อยกว่าเด็กผู้ชาย ยังมีการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงในเรื่องการจ้างงาน การเลื่อนตำแหน่งและอัตราเงินเดือน โดยได้วางมาตรฐานที่แก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้แก่การจัดการศึกษาเพิ่มเติม การศึกษาผู้ใหญ่และการจัดอบรมทักษะต่าง ๆ โดยเฉพาะสำหรับสตรีในเขตชนบทการอกระเบียบริบรองสิทธิเท่าเทียมกันระหว่างข้าราชการชายและหญิงในการเลื่อนขั้นในระบบราชการ การกระตุ้นให้มีการจ่ายอัตราค่าจ้างและความมั่นคงในการทำงานเท่าเทียมกันในอาชีพอื่น ๆ นอกจากนี้ได้มีการเสนอแก้ไขปรับปรุงกฎหมายข้อต่าง ๆ ที่ยังไม่ให้ความสำคัญ ยุติธรรมต่อผู้หญิง(สำนักงานพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ 2519)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2520-2529) ได้ระบุถึงผู้หญิงโดยจัดว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษของการพัฒนา แผนพัฒนาฉบับนี้สำคัญเพราะเน้นปัญหาของผู้หญิงในเรื่องการจ้างงาน การศึกษา สุขภาพอนามัยและโภชนาการ ด้านสังคมและการเมือง ปัญหาเฉพาะที่หยิบยกขึ้นมาได้แก่ปัญหาการไม่รู้หนังสือของกลุ่มสตรี ปัญหาโภชนาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่าง

การตั้งครุฑ โอภาสจำกัดทางด้านการเมืองและการบริหารปกครอง ปัญหาจากทัศนคติของสังคมที่ว่า ผู้ชายทำงานได้มากกว่าผู้หญิง การขาดองค์กรกลางระดับชาติในการพัฒนาผู้หญิง อีกทั้งได้มีการเสนอมาตรการแก้ไขหลายประการเป็นกรอบกว้าง ๆ ที่อาจจะยังไม่ได้ลงในรายละเอียด เช่น การส่งเสริมการศึกษาภาคบังคับ การศึกษานอกโรงเรียน การฝึกอาชีพ การให้บริการด้านสุขภาพโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย การให้ความรู้ด้านโภชนาการและการส่งเสริมให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในด้านการเมือง รวมทั้งมีการเสนอให้แก้ไขข้อกฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงและการจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานระดับชาติในเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงเพื่อเป็นแกนนำในการส่งเสริมและพัฒนาสตรี (สำนักงานพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ 2524)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ในแผนนี้กลับไม่ได้ระบุเรื่องผู้หญิงเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษอย่างเช่นในแผนพัฒนาฉบับที่ 5 แผนพัฒนาฉบับที่ 6 แบ่งออกเป็น 10 แผนงานกว้าง ๆ ซึ่งภายใต้แผนงานเหล่านี้ไม่ได้ระบุถึงผู้หญิงโดยตรง แต่เป็นแผนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวชนบทความสนใจเน้นไปยังเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเกษตรกรรมและการส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อยและขนาดกลางโดยมุ่งถึงการผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมกับแบบทันสมัย ทั้งนี้ในช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 6 นี้เป็นช่วงของการปรับปรุงระบบเศรษฐกิจการเกษตรไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เศรษฐกิจของประเทศได้ฟื้นตัวและขยายตัวเฉลี่ยสูงสุด โครงสร้างเศรษฐกิจได้ปรับตัวในลักษณะที่เปิดกว้างสู่ระบบเศรษฐกิจนานาชาติมากขึ้น โดยปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เศรษฐกิจขยายตัวได้แก่การส่งออก การลงทุนและการท่องเที่ยว ซึ่งประเทศไทยมีความได้เปรียบในด้านทรัพยากรธรรมชาติ อัตราค่าจ้างที่ไม่สูงนัก ทำให้ฐานะการแข่งขันของไทยในตลาดโลกอยู่ในฐานะได้เปรียบ หากแต่การพัฒนาดังกล่าวขาดความสมดุลในหลาย ๆ ด้าน ส่งผลกระทบในการพัฒนาระยะยาวของประเทศ(สำนักงานพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ 2529)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ได้ให้ความสำคัญกับความสมดุลในการพัฒนาในทุก ๆ ด้านมากขึ้น คือมุ่งรักษาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไว้ในอัตราที่เหมาะสมและมีเสถียรภาพความคู่กับการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมสู่ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศในขณะเดียวกันก็มุ่งเน้นพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสามารถ โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงนั้น ได้มีจุดเน้นที่การสนับสนุนบทบาทของผู้หญิงในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยการให้โอกาส ได้พัฒนาตามศักยภาพและมีคุณภาพชีวิตที่ดี จัดการเลือกปฏิบัติทางเพศโดยการปรับปรุงกฎหมายและกฎระเบียบให้เหมาะสมมีผลบังคับใช้จริง รวมทั้งพัฒนาค่านิยมของสังคมให้

ยอมรับคุณค่าของผู้หญิงและการมีส่วนร่วมที่เท่าเทียมกัน (สำนักงานพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ 2534)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ.2545-2549 ยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ได้ปรับเปลี่ยนจากแนวคิดเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นจุดหลักแต่เพียงอย่างเดียวมาเน้นที่คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาแทนและให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาที่แยกส่วนมาเป็นลักษณะองค์รวมมีกระบวนการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ ซึ่งปรัชญาและแนวคิดดังกล่าวยังสืบสวนมาถึงแผนพัฒนาฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) โดยได้กำหนดกรอบวิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน และยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเช่นเดิม โดยทั้ง 2 แผนไม่ได้ระบุผู้หญิงออกจากกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรอบในระดับมหภาคที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับสังคมโดยรวม ระดับชุมชน ครอบครัวและบุคคล ซึ่งหากมิได้พิจารณาถึงกลุ่มเป้าหมายไว้ให้ชัดเจน อาจทำให้ปัญหาช่องว่างของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมรวมทั้งช่องว่างระหว่างหญิงและชายโดยรวมขยายวงกว้างขึ้น อาจส่งผลกระทบต่อที่รุนแรงกว่าที่ควรจะเป็น รวมถึงไม่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นไปได้ไปอย่างสมดุลเหมาะสมได้

1.4.2 ผู้หญิงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ผู้หญิงและผู้ชายชายต่างก็มีความสำคัญกับเศรษฐกิจของประเทศมากมาย สามารถแบ่งได้เป็นหลายลักษณะ แต่ความสำคัญที่สังคมมีต่อแต่ละประเด็นนั้น มีความแตกต่างกันแล้วแต่จะมองจากมุมใด และใครเป็นผู้มอง อย่างไรก็ตามในวิถีของเศรษฐกิจมักหนีไม่พ้นที่จะเกี่ยวข้องกับมิติของการผลิตการจำหน่ายและปันผลผลิตตลอดจนการบริโภค หมายถึงว่าหญิงและชายเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของระบบและกระบวนการทางเศรษฐกิจดังนั้นการมีส่วนร่วมของหญิงและชายในทางเศรษฐกิจนั้นแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ(กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2524: 374-375) ได้แก่

1.4.2.1 ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตเป็นแรงงานซึ่งเมื่อรวมกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ก่อให้เกิดผลผลิตขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสินค้าหรือบริการทั้งในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและภาคบริการ

1.4.2.2 ในฐานะที่เป็นผู้บริโภคซึ่งบริโภคสินค้าและบริการเพื่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว

ภายใต้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน งานที่เกี่ยวข้องกับภาคครัวเรือนนั้นไม่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นงาน เพราะไม่ได้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายตามกลไกตลาด ซึ่งปกติงานบ้านอาจรวมอยู่ภายใต้งานดูแลในครัวเรือน อันได้แก่ การดูแลความสะอาดของที่อยู่อาศัยการจัดการอาหาร การดูแลความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว รวมถึงการอบรมสั่งสอนบุตร ลักษณะของแรงงานเหล่านี้ จัดว่าเป็นแรงงานแฝงไม่ได้รับการประเมินค่าเป็นตัวเลขทางเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือไม่ถูกรวมอยู่ในการคิดคำนวณรายได้ประชาชาติซึ่งแรงงานแฝงในลักษณะดังกล่าวผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบหลักเป็นแรงงานที่ไม่มีค่าจ้าง เพราะเป็นแรงงานที่ลงไปเพื่อครอบครัวทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงลงแรงรับผิดชอบงานต่าง ๆ เหล่านี้ให้ดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อยทำให้ผู้ชายมีโอกาสไปทำงานที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจได้อย่างเต็มที่มากขึ้น แต่งานของผู้หญิงกลับไม่ได้รับการตีค่า (สุธีรา วิจิตรานนท์, 2546: 6)

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าผู้หญิงและผู้ชายล้วนมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์และพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก แม้จะอยู่ในสถานะที่แตกต่างกัน โดยมีมิติทางเศรษฐกิจยังไม่ได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทผู้หญิงเท่าที่ควร

ในระบบเศรษฐกิจนั้น มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่แบ่งงานกันทำ มีกลไกตลาดเป็นตัวกำกับการผลิตและการจำหน่ายแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการนั้นทั้งชายและหญิงมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นแรงงานอันเป็นปัจจัยหนึ่งของกระบวนการทางเศรษฐกิจ สามารถแยกพิจารณาบทบาทของหญิงชายในฐานะเจ้าของหรือผู้ประกอบการธุรกิจและในฐานะที่เป็นแรงงานในธุรกิจหรือสถานประกอบการดังนี้

1) บทบาทในฐานะเจ้าของธุรกิจ ผู้ประกอบการธุรกิจมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจหลายประการตั้งแต่ช่วยในการลดปัญหาการว่างงาน การแก้ไขความยากจนรวมทั้งการพัฒนาทักษะและศักยภาพในการประกอบการ ธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กได้เริ่มมีความเข้มแข็งขึ้นในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา จากรายงานการวิจัยซึ่งจัดทำขึ้นแสดงให้เห็นว่าร้อยละ 70 ของธุรกิจของผู้หญิงมีพื้นฐานมาจากธุรกิจของครอบครัว (ชนม์ชนก วีรวรรณ, 2542: 64-65) สัดส่วนของธุรกิจครอบครัวที่เพิ่งเกิดขึ้นรวมทั้งธุรกิจที่ไม่ใช่ของครอบครัวที่มีผู้หญิงเป็นผู้บริหารมีอัตราเพิ่มจาก 5:1 ในช่วงประมาณ 30 ปีที่แล้วมาเป็น 2:1 ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โดยผลการสำรวจจากงานวิจัยในจังหวัดพิษณุโลก พิจิตร นครปฐมและสุโขทัย ชี้ชัดว่าธุรกิจใหญ่ ๆ ตามชุมชนหมู่บ้านจะเป็นของผู้หญิงร้อยละ 95.87 นอกจากนี้ในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจได้สะท้อนภาพของความหลากหลายของประเภทธุรกิจเล็ก ๆ ขนาดย่อมโดยร้อยละ 43 ของธุรกิจเหล่านี้มีผู้หญิงเป็นเจ้าของแต่เพียงคนเดียว ร้อยละ 36 เป็นหุ้นส่วนบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และ

ร้อยละ 1.4 เป็นหุ้นส่วนที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ นอกจากนี้ผลการวิจัยชี้ว่าร้อยละ 61 ของธุรกิจที่ได้ศึกษานั้นตั้งมานานกว่า 10 ปีขึ้นไป

2) บทบาทหญิงชายในฐานะแรงงานในธุรกิจหรือสถานประกอบการ ในฐานะที่เป็นแรงงานที่ได้รับค่าจ้างนั้นผู้หญิงมีส่วนสร้างสรรค์เศรษฐกิจอย่างมหาศาลโดยเฉพาะในอุตสาหกรรมส่งออกที่ทำรายได้เข้าประเทศสูงสุด 5 ใน 10 ประเภทได้แก่ ชิ้นส่วนอุปกรณ์ไฟฟ้าและแผงวงจร สิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป อัญมณีและเครื่องประดับ อาหารสดแช่เย็นและอาหารกระป๋อง รองเท้าและเครื่องหนัง ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านี้มีผู้หญิงเป็นแรงงานอยู่ประมาณร้อยละ 80 ในช่วงปี 2534-2535 ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจของประเทศมีการเจริญสูงสุดโดยมีรายได้จากการส่งออกสินค้าเหล่านี้ (สุธีรา ทอมป์สัน, 2546: 20)

นอกจากนี้รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวซึ่งมีผู้หญิงเป็นแรงงานอยู่ในสัดส่วนที่สูงมาก เช่นเดียวกัน มีมูลค่าใกล้เคียงกับงบประมาณรายจ่ายของประเทศที่จัดสรรไว้หรือเมื่อเทียบกับภาคเกษตรกรรมจะพบว่ามูลค่าการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมสูงกว่าภาคเกษตรกรรมถึง 3 เท่า (วรวิทย์ เจริญเลิศ, 2543:1-3)

ในปี 2542 แม้จะอยู่ในภาวะวิกฤติ แม้บางผลิตภัณฑ์เช่นสิ่งทอ เสื้อผ้าสำเร็จรูป กุ้งสดแช่แข็งรองเท้าจะมีมูลค่าโดยรวมลดลงแต่ผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าส่งออกเพิ่มสูงขึ้นมากก็คือคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์แผงวงจรไฟฟ้า ตลอดจนเครื่องรับวิทยุและโทรทัศน์มีมูลค่ารวมทุกรายการสูงถึง 682,508.4 ล้านบาท หากมารวมรายได้จากการท่องเที่ยวที่สัดส่วนผู้หญิงที่ทำงานมีสูงมากอีกรวม 253,018 ล้านบาท จะเท่ากับ 9.4 แสนล้านบาท ซึ่งใกล้เคียงกับงบประมาณของประเทศที่ใกล้เคียงกับงบประมาณของประเทศที่จัดสรรในปี 2542 เช่นกัน (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชาย, 2546: 27)

ดังนั้นหากพิจารณาการสร้างสรรค์ทางเศรษฐกิจของแรงงานที่อยู่ในอุตสาหกรรมเหล่านี้ ซึ่งเป็นผู้หญิงร้อยละ 72 ก็จะเห็นว่าด้วยน้ำพักน้ำแรงของผู้หญิงเพียง 2.8 ล้านคน สามารถก่อให้เกิดรายได้เข้าประเทศคิดตามสัดส่วนการมีส่วนร่วมไม่ต่ำกว่า 7 แสนล้านบาทซึ่งก็อาจจะกล่าวได้ว่า งบประมาณแผ่นดินที่ใช้จ่ายในแต่ละปีนั้น มาจากน้ำพักน้ำแรงของผู้หญิงในแรงงานประเภทนี้ (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา, 2546:20-21)

อย่างไรก็ดีแม้ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในการระบบเศรษฐกิจของประเทศ แต่โครงสร้างทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นระบบชนชั้นในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ฐานะ บทบาท และสถานภาพทางสังคม ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดอัตลักษณ์ทางเพศ แม้ผู้หญิงจะมีบทบาท

สำคัญในระบบเศรษฐกิจ หาก การแบ่งงานกันทำยังคงเหนียวแน่นตามลักษณะที่ได้รับการปลูกฝังมาจากครอบครัว งานที่ผู้หญิงทำมักจะเป็นงานที่ทำซ้ำๆ เป็นงานที่ถอดแบบจากบทบาทของแม่ เมื่อเด็กๆผ่านครอบครัว และโรงเรียนออกมาสู่สังคมภายนอก ปรากฏการณ์ทางสังคมล้วนแต่สอดคล้องกับสิ่งที่เด็กได้รับการปลูกฝัง เนื่องด้วยวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่(patriarchy) นั้นได้แทรกซึมอยู่ในสังคมทั่วไปอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง หากวิเคราะห์ตามแนวคิดของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคมต่างๆผู้ชายเป็นผู้ที่วางรากฐานคุณค่าของสังคม และแน่นอนว่า คุณค่าต่าง ๆ เหล่านั้นย่อมเป็นคุณค่าที่ผู้ชายมีโอกาสในระบบเศรษฐกิจจึงเป็นการผลิตซ้ำของวาทกรรมชายเป็นใหญ่ สอดคล้องกับที่มาลี พุกฤษ์พงศาวิไล (2547: 8) ได้กล่าวว่า

“แนวคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำตามเพศก็เกิดขึ้นผู้หญิงจากงานอื่นๆที่มีรายได้ดีและเป็นงานที่สังคมยกย่อง เช่นงานแพทย์ งานด้านการเมืองการปกครองและงานด้านกฎหมาย ทั้งนี้เนื่องจากเจตคติและค่านิยมของสังคมได้วางบทบาทของผู้หญิงไว้อย่างจำกัด กับแคบและตายตัวว่า หญิงมีบทบาทเพียงเมียและแม่บ้านที่ต้องพึ่งพิงและขึ้นต่อสามีเท่านั้น ตำแหน่งแหล่งที่ของผู้หญิงถูกขีดวงให้จำกัดอยู่ในพื้นที่ส่วนตัว ผู้หญิงจึงถูกจำกัดบทบาทและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่เป็นของส่วนรวม และรวมไปถึงการจำกัดบทบาทและโอกาสในด้านการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจในเรื่องส่วนรวม”

สำหรับผู้ชายนั้น อัตลักษณ์ความเป็นชายจะตรงกันข้ามกับผู้หญิง ผู้ชายจะถูกคาดหวังว่าต้องมีร่างกายที่แข็งแรง มีความก้าวร้าว สามารถพึ่งพาตนเองได้ ชอบแข่งขัน และทะเยอทะยาน ซึ่งลักษณะความเป็นชายในอุดมคตินี้ มีความสอดคล้องอย่างแนบเนียน กับระบบเศรษฐกิจแบบแข่งขันเสรี ส่วนผู้ชายที่อยู่ในชนชั้นที่ต่างกันนั้น ก็จะมีอัตลักษณ์แตกต่างกันอยู่บ้างเช่นเดียวกับผู้หญิงต่างชนชั้น แต่ผู้ชายทุกชนชั้นก็ยังมีคุณลักษณะพึงประสงค์ของสังคมที่ถูกกำหนดโดยเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ผู้ชายชนชั้นกลางขึ้นไป ผู้ซึ่งได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี จะถูกสอนให้เป็นผู้มีนำ มีความรู้ด้านธุรกิจ และมีความเป็นมืออาชีพ ในขณะที่ผู้ชายชนชั้นล่างนั้น ความสำเร็จในวิชาชีพของพวกเขาจะขึ้นอยู่กับทักษะเชิงปฏิบัติการ และทักษะด้านเทคนิค ดังนั้น เด็กผู้ชายชนชั้นล่าง จะถูกสอนให้มีลักษณะความเป็นชายตามอุดมคติ ซึ่งเป็นลักษณะที่สามารถทำให้เขาประสบความสำเร็จในวิชาชีพได้ นั่นก็คือ ลักษณะความก้าวร้าว เข้มแข็ง และใช้อำนาจ ลักษณะความเป็นชายเหล่านี้ ยังถูกถ่ายทอดจากการประกอบวิชาชีพ ไปสู่การทำกิจกรรมยามว่างของผู้ชายอย่างสอดคล้อง เช่น การเล่นกีฬาที่ต้องใช้พลังกำลังร่วมกับเทคนิคในการเล่น และยิ่งไปกว่านั้น ผู้ชายยังนำเอาลักษณะความเป็นชายเหล่านี้ ไปใช้ในการดำเนินความสัมพันธ์กับผู้หญิงอีกด้วย ซึ่งการที่ผู้ชายและผู้หญิงพยายามสร้างอัตลักษณ์ตามแบบภาพตายตัวของผู้หญิง ก็จะทำให้เธอต้องทำตัวเป็นผู้เสียสละ เป็นผู้ตาม ไม่กล้าตัดสินใจ และยอมรับฐานะที่ต่ำต้อยกว่า ส่วนผู้ชายนั้น ความก้าวร้าว และความทะเยอทะยาน ทำให้เขา

พยายามแสดงอำนาจเหนือ ก้าวร้าว รวมถึงการใช้ความรุนแรง จนอาจทำลายความสัมพันธ์ที่ดีที่เขามีกับบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับผู้หญิงที่เป็นภรรยาและลูก ๆ

การแบ่งงานกันทำ ระหว่างหญิงและชายในสังคมภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยกำหนดให้ ผู้ชายมีกิจกรรมนอกบ้านอยู่เสมอ ความสำเร็จของผู้ชายจะเป็นผลมาจากการกระทำของตนเอง และความสำเร็จนี้จะเป็นตัวตัดสินตำแหน่งของตัวเอง ในขณะที่ผู้หญิงนั้น ตำแหน่งทางสังคมจะถูกตัดสินโดยตำแหน่งของผู้ชายที่เธอพึ่งพิงอยู่ ไม่ว่าจะเป็น “พ่อ” หรือ “สามี” ขึ้นอยู่กับว่าเธอยังโสดหรือแต่งงานแล้ว ให้ความสำคัญว่า เธอเป็นลูกสาวใคร หรือ แต่งงานหรือยัง สามีของเธอเป็นใคร มากกว่าจะสนใจว่า เธอเคยมีผลงานอะไรบ้าง ซึ่งก็สอดคล้องกับการที่ผู้หญิงถูกอบรมสั่งสอนมา เพราะตัวเธอเองก็มักจะพูดถึง พ่อหรือแม่เสมอ แต่ส่วนใหญ่เธอจะเอ่ยถึงพ่อ เพราะแน่นอนว่าพ่อมีความสำคัญมากกว่า เป็นที่ยอมรับมากกว่า ตำแหน่งหน้าที่การงานดีกว่า และเมื่อเธอแต่งงานเธอจะพูดถึงแต่สามีละลูก ๆ จนบางครั้งก็ไม่เคยสนใจเลยว่าตัวตนของตัวเองนั้นอยู่ที่ไหน ในขณะที่ผู้ชายนั้น จะสำคัญที่ ผลงานของตัวเอง ดังนั้น สิ่งสำคัญที่ผู้หญิงถูกปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กก็คือ โตขึ้นมา เธอจะต้องหาสามีที่ดีคอยดูแลเธอ หรือเพื่อให้เธอได้พึ่งพิง ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้กล่าวไว้ในบทความเครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง คือสถานแห่งสตรี (สุภัทรา สิงหลกะ, 1: 2535) ในตอนหนึ่งว่า

“หญิงไม่ว่าจะรู้สึกว่าคุณเป็นผู้ที่จำเป็นต้องอาศัยผู้ชายเป็นผู้อุปถัมภ์และอารักขา นี่ก็เป็นความรู้สึกฝังอยู่ในใจต่อเนื่องมาแต่ประวัติการ เมื่อรู้สึกเช่นนี้แล้วจึงรู้สึกว่าเป็นหน้าที่และความจำเป็นของคนที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกใจชายผู้เลี้ยงตน เหตุฉะนั้นจึงยอมทำในสิ่งที่ชายต้องการเพื่อให้ชายพอใจ”

นอกจากนี้ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน ไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุผลใด ก็ยังต้องรับผิดชอบดูแลครอบครัว ซึ่งครอบครัวก็ยังคงมีความสำคัญที่สุดสำหรับผู้หญิงเสมอ และถ้าหากจะเอาชนะอัตลักษณ์เดิมๆ ด้วยการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานนอกบ้าน ผู้หญิงก็ต้องไม่บกพร่องหน้าที่ในครอบครัว นั่นคือผู้หญิงต้องใช้พลังเป็นสองเท่า หรือมากกว่านั้น โดยเฉพาะในสังคมที่ยังมีค่านิยมหรือมีวิธีคิดแบบผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงซึ่งไม่คุ้นเคยในพื้นที่สาธารณะต้องใช้ความพยายามมากกว่าผู้ชายอยู่แล้ว ยังต้องรับผิดชอบงานในบ้านเช่นเดิม ซึ่งผู้หญิงก็ยอมรับโดยคุณุฎี ดังที่สุพัตราสุภาพ นักวิชาการหญิงที่เป็นที่ยอมรับ ได้ให้สัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์แนวหน้า (26 พฤษภาคม 2537: 15) ว่า

“สตรีจะพัฒนาชุมชนได้ สตรีจะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตภายในบ้านให้ได้ก่อน โดยจะต้องพัฒนาจากสามอย่างก่อน คือเป็นเมีย เป็นแม่ และเป็นผู้นำชุมชน เป็นเมีย คือ จะต้องมีความอ่อนหวาน อ่อนน้อม เอาอก

เอาใจสามี เป็นแม่คือ จะต้องรู้บทบาทความเป็นแม่ เห็นค่าของลูกมากกว่าวัตถุ เป็นผู้นำชุมชนก็จะต้องเป็นผู้ที่ทันสมัย รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งใหม่ฯ”

อย่างไรก็ดี ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้ กล่าวได้ว่า ทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างก็มีอิสระในการใช้ชีวิตค่อนข้างจำกัด เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในสังคม ต่างก็ต้องทำงานหนักเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ และผู้ชายซึ่งส่วนใหญ่ถูกรอบมมาเพื่อปรับตัวได้ดีกับการทำงานนอกบ้านที่เน้นการแข่งขัน ส่วนผู้หญิงก็ต้องยอมรับที่ทางของตัวเองในบ้านไม่ว่าจะด้วยความเต็มใจหรือไม่ก็ตาม เพราะแม้ต้องการจะเลือกผู้หญิงก็ไม่สามารถทำได้เนื่องจากถูกควบคุมไม่ทางตรงก็ทางอ้อมด้วยสิ่งที่ถูกสอน รวมถึงจารีตประเพณีที่ยึดไว้อย่างแน่นหนา

วาทกรรมการเป็นแม่และเมียที่ดีภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ ก็ยังคงมีอิทธิพลเหนือวิถีคิดของผู้หญิงส่วนใหญ่ ไม่ว่าผู้หญิงคนนั้นจะประสบความสำเร็จในงานนอกบ้านเพียงใด จากการให้สัมภาษณ์ของผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในงานธุรกิจและวิชาชีพซึ่งเป็นงานในพื้นที่สาธารณะซึ่งเคยถูกรอครอบงำโดยผู้ชายมาก่อน แน่แน่นอนว่าผู้หญิงเหล่านี้สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับการยอมรับอย่างมากในสังคมทั่วไป จากการให้สัมภาษณ์ก็ทำให้เห็นว่าในขณะที่ต้องทำงานหนักในงานอาชีพนอกบ้านแต่ก็มีได้ละเลย แต่กลับยึดมั่นต่องานในบ้าน ซึ่งเป็นงานซึ่งสังคมคาดหวังต่อผู้หญิงไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ซดซ้อย โสภณพานิช และชนัดต์ ปิยะอูย ผู้ก่อตั้งโรงแรมดุสิตธานี ซึ่งเป็นผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในด้านธุรกิจทั้งคู่ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“มันเป็นเวลาที่การทำงานปิดฉากลงหลังจากหมดชั่วโมงทำงาน มันชีวิตครอบครัวก็เปิดฉากขึ้น ครอบครัวที่เต็มไปด้วยความอบอุ่นผูกพัน” (สมาคมนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย, 2534:27)

ส่วนคุณหญิงชนัดต์ ปิยะอูย ผู้ก่อตั้งโรงแรมดุสิตธานี ยังให้ทัศนะเกี่ยวกับผู้หญิงไทยว่า

“ความจริงสตรีไม่มีขีดจำกัดในการทำงานเลย โดยเฉพาะสตรีทำงานและรับผิดชอบมากกว่าผู้ชายอยู่แล้ว สตรีที่ทำงานนอกบ้าน ยังต้องรับผิดชอบงานในบ้านและครอบครัว”

จากคำสัมภาษณ์นี้จะเห็นได้ว่า ทั้งงานนอกบ้านและงานในบ้านที่ผู้หญิงต้องแบกรับนั้นได้ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการจัดสรรเวลาพอสมควร ดังที่ยาจิตร ยูวบูรณ์นักธุรกิจหญิงที่ประสบความสำเร็จอีกผู้หนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันว่า

“ต้องแบ่งเปอร์เซ็นต์ของเวลาทุกอย่างเป็นส่วน สามส่วน ดังนั้นทุกส่วนนี้มันจะไม่ค่อยกว่ากัน แต่ที่แน่นอน น้ำหนักที่มีเชื้อไขต่อ family ของพี่ต้องมิมมากกว่า แต่เราก็ไม่จำเป็นจะต้องเกาะอยู่กับ

ครอบครัวเพื่อให้ “ความอบอุ่นตลอดเวลา” (สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย, เรื่องเดียวกัน: 45)

จากทัศนะนั้นจะเห็นถึงแรงจูงใจของงานทั้งสองด้านมากระทำต่อผู้หญิงได้อย่างชัดเจน และยังสามารถสังเกตเห็นได้ว่าตัวเองว่าไม่อาจทุ่มเทอย่างเต็มที่กับหน้าที่งานใดงานหนึ่ง ซึ่งอาการล้าแล หรือต้องแบ่งเวลาเช่นนี้เกิดขึ้นกับผู้หญิงโดยทั่วไป ศศิธร หิรัญบุรณะ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“จากประสบการณ์ที่ผ่านมา โคร่ของฝากข้อคิดสำหรับสตรีผู้ทำงานและมีครอบครัวว่า หน้าที่ของแม่และภรรยาที่มีความสำคัญเท่าเทียมกับความสำเร็จของงานในอาชีพเช่นเดียวกัน” (สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย, เรื่องเดียวกัน: 47)

ส่วนในพื้นที่ทางการเมืองนั้นผู้หญิง ที่แม้จะมีภารกิจทางสังคมและการเมืองมากมาย แต่ก็ยังยืนหยัดถึงความจำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ในบ้านได้เป็นอย่างดี โดยเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของนักการเมืองหญิงอย่าง ปวีณา หงสกุลว่า

“ชีวิตที่แท้จริงของเราก็คือ ความเป็นแม่ เพราะสัญชาตญาณของผู้หญิงก็คือแม่ แต่หน้าที่ความเป็นนักการเมืองก็คือหน้าที่ของเราที่จะต้องซื่อสัตย์ ต้องรับผิดชอบ เพราะฉะนั้นเรามีหน้าที่รับผิดชอบทั้งสองหน้าที่พร้อมๆกัน กลายเป็นครอบครัวเราไปหมด ผูกพันกันไปหมด” (นสพ.ไทยโพสต์, 18 ตุลาคม 2541: 12)

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่างานภายในบ้าน และความเป็นแม่เป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ดังนั้นภาระงานอื่นๆแม้กระทั่งงานการเมืองซึ่งมีภาระมากมายก็ถูกกลืนทำให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ “แม่” ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของสุดารัตน์ เกตุราพันธ์ นักการเมืองหญิงชื่อดังที่กล่าวว่า

“คุณสมบัติของผู้หญิงเหมาะที่จะเข้ามาบริหารประเทศ เพราะผู้หญิงมีความซื่อสัตย์ อดทน และมี ความเป็นแม่ มีจิตวิญญาณของความเป็นแม่ คือห่วงใยอนาคตแบบถาวร การทำงานในทางการเมือง ต้อง อยู่บนพื้นฐานความเข้าใจของครอบครัวด้วย บริหารเวลาให้ดีไม่ให้กระทบกับครอบครัว เพราะ ผู้หญิงถูกกำหนดให้มีหน้าที่ดูแลครอบครัว” (นสพ.ข่าวสด, 13 มิถุนายน 2544: 15)

วาทกรรมนี้นับเป็นการผลิตซ้ำของแนวคิดในเรื่อง “ความเป็นแม่” ในระบบชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้เธอยังกล่าวเพื่อเน้นย้ำถึงความสำคัญของครอบครัวที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น โดยมีได้เรียกร้องให้ผู้ชายเปลี่ยนแปลงบทบาทในการทำงานแต่ประการใด วาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ยังคงมีอำนาจครอบงำผู้หญิงไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ว่าผู้หญิงจะมีบทบาทอะไร ยิ่งใหญ่แค่ไหนในพื้นที่สาธารณะ แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นพ้องต้องกันก็คือผู้หญิงต้องรับบทบาท

หนักทั้งในบ้านและนอกบ้าน ต่อให้ผู้หญิงประสบความสำเร็จในชีวิตมากกว่าผู้ชายทั่วไป แต่สิ่งหนึ่งที่ยังต้องรับภาระอย่างหนักก็คืองานในบ้าน โลกทัศน์ของพวกเธอจึงมีลักษณะเป็นสนามแห่งแรงดึงระหว่างบทบาทของผู้หญิงทำงานนอกบ้าน กับบทบาทของแม่และเมียที่ดีตลอดเวลา นอกจากนี้รัฐเองก็มีโครงการรณรงค์ให้แม่สมัยใหม่หันมาใส่ใจดูแลลูก ให้นมลูกด้วยตัวเอง โดยการตอกย้ำว่าการให้นมลูกคือภาระหน้าที่ที่สำคัญของแม่ที่จะต้องมีต่อลูกในทุกชนชั้นฐานันดร แคมเปญการประกาศสรรพคุณของนมแม่ รวมถึงการที่รัฐให้แม่ลางานเพื่อให้นมลูกได้ 3 เดือน และอาจลาต่อได้อีกถ้าแม่มีความประสงค์ นอกจากนี้ยังมีการเสนอภาพของมีที่ทำงานควบคู่ไปกับการเลี้ยงลูก เช่นจากการสัมภาษณ์ ทิพาวดี เมฆสวรรค์ เลขานุการก.พ. ในนิตยสาร “ดิฉัน” รวมถึงผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จอีกหลายคน ซึ่งจะได้คำตอบที่เหมือนกันว่า นอกจากการทำงานนอกบ้านแล้ว ก็เลี้ยงลูกด้วยตัวเอง และหากมีความขัดแย้งแม่ก็พร้อมที่จะเลือกครอบครัวและลูก รวมถึงนิตยสารชั้นนำของผู้หญิงอีกมากมายที่ปรากฏคอลัมน์ของผู้หญิงทำงานและแม่บ้านควบคู่กัน (กัจจกร หลุยยะพงศ์, 2544: 194)

ระบบสังคมและระบบเศรษฐกิจนั้น ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ทั้งระบบสังคมและระบบเศรษฐกิจต่างก็เปลี่ยนแปลงและเป็นไปขึ้นต่อกัน เช่น ระบบเศรษฐกิจเป็นตัวกำกับให้เกิดระบบสังคมการทำงาน โดยเฉพาะในสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งเป็นที่มาของการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน เกิดความต้องการแรงงานประเภทต่าง ๆ และความต้องการด้านเทคโนโลยี ประกอบกับในด้านการศึกษานั้น ผู้หญิงมีโอกาสดำเนินการศึกษามากขึ้น มีอิสระมากขึ้น มีโอกาสได้ออกไปสู่โลกภายนอกมากขึ้น จึงดูเหมือนสถานะของผู้หญิงดีขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้ อุดมการณ์เรื่อง “ความเท่าเทียมทางเพศ” ก็แพร่หลาย และได้รับการยอมรับมากขึ้น ดูสอดคล้องกับความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ผู้หญิงและผู้ชายต่างก็ได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ผู้หญิงมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ไม่ถูกจำกัดให้แสดงบทบาททางเพศแบบเดิม ๆ อีกต่อไป เมื่อมีโอกาสดำเนินการศึกษาที่ดี ก็มีโอกาสนในการประกอบอาชีพที่ดี และได้มีส่วนร่วมในทางการเมือง ได้เข้าไปยืนใน “พื้นที่” สาธารณะที่เคยได้จัดว่าเป็นพื้นที่ของผู้ชายมากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน การที่เราให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยกันมาก ก็ทำให้มีการให้โอกาสแก่ผู้หญิงมากขึ้น ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ดูราวกับว่า ระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคมในปัจจุบัน ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น แต่ที่จริงแล้ว เป็นเช่นนั้นจริงหรือ หรือเป็นเพียงภาพลวงตาที่พยายามสร้างขึ้นเพื่อให้ดูสอดคล้องกับการสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอย่างในปัจจุบัน ที่ยึดถือหลักการ “การแบ่งงานกันทำ” เป็นสำคัญนี้เอง เป็นสิ่งที่กดดันให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ทางเพศขึ้นเพื่อรองรับระบบการแบ่งงานกัน

ทำดังกล่าว อัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิงและผู้ชายถูกแบ่งแยกออกจากกัน ผู้หญิงถูกกำหนดให้ทำงานแบบหนึ่ง ผู้ชายถูกกำหนดให้ทำงานอีกแบบหนึ่งที่มีลักษณะตรงข้ามกัน โดยมีความเชื่อเรื่องความแตกต่างทางร่างกายที่มีความแตกต่างอยู่บ้าง แต่พยายามตอกย้ำให้มีความแตกต่างกันมากกว่าความเป็นจริง โดยการพูดถึงความแตกต่างของผู้หญิงและผู้ชายมากกว่าความเหมือนกัน มาเป็นพื้นฐานในการแบ่งงานกันทำ รวมถึงการกำหนดบทบาท และความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน ผลก็คือ ได้มีการอบรมบ่มเพาะให้เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงมีบุคลิกภาพและบทบาทที่สอดคล้องกับงานที่กำหนดไว้แล้ว ดังที่เห็นในสังคมทั่วไป ที่ผู้หญิงจะมีอาชีพที่เน้นการดูแลผู้อื่น รวมถึงงานที่ทำซ้ำๆ ตำแหน่งงานที่ผู้หญิงทำก็มักเป็นตำแหน่งผู้ช่วย หรือเลขานุการ ในขณะที่ผู้ชายมีตำแหน่งเป็นผู้บริหารสูงสุด การแบ่งงานกันทำนี้จึงเป็นการแบ่งงานด้วยเพศ ซึ่งเป็นการนำเอาเรื่องธรรมชาติของความแตกต่างระหว่างเพศ (natural sex difference) มาเป็นข้ออ้าง เพื่อแบ่งแยกบทบาทของผู้ชายและผู้หญิง ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศจึงยังคงอยู่คู่กับระบบเศรษฐกิจและสังคมแบบทุนนิยมต่อไป

1.5 มิติหญิงชายกับศาสนา

สถาบันทางศาสนาหรือวัดนับเป็นช่องทางในการถ่ายทอดวาทกรรมแบบชายเป็นใหญ่ ที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมกำกับความประพฤติของมนุษย์ทั้งเพศหญิงและเพศชายในสังคม เป็นลักษณะความรู้ ความจริงที่ต่างไปจากความรู้ ความจริงที่ถ่ายทอดผ่านสถาบันครอบครัวที่มุ่งเน้นการใช้ชีวิตประจำวันโดยทั่วไป หากแต่ความรู้ ความจริงที่ถ่ายทอดผ่านสถาบันทางศาสนา หรือวัดมีเป้าหมายประเด็นในการกำหนดกฎเกณฑ์ เพื่อกำกับความประพฤติในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเป็นสำคัญ โดยเฉพาะความรู้ ความจริงในการดำเนินชีวิต และการประพฤติปฏิบัติตน ซึ่งถูกจัดเป็นความรู้ ความจริงสูงสุดในการเรียนรู้ของคนทุกคนขึ้นเพื่อให้เกิดการหลุดพ้น นอกจากนี้ความรู้ ความจริงประเภทนี้ใช้ความเชื่อเรื่องบุญและกรรม เข้ามาอธิบายเพื่อกำหนดวิธีคิดและการกระทำของคน โดยบุญถูกผูกติดกับความดีงาม กรรมถูกผูกติดกับสิ่งที่ชั่วร้าย อย่างไรก็ตามสิ่งที่ดีงาม และสิ่งที่เลวร้ายในแต่ละชั้นชั้นในสังคมก็จะมีวาทกรรมที่ถูกกำหนดขึ้น โดยวาทกรรมหลักในศาสนาพุทธกำหนดให้ในกลุ่มคนทั่วไป การกระทำที่เป็นบุญ ได้แก่ สัมมาทิฐิ ซึ่งได้แก่การรับผิดชอบ รู้จักบาปบุญ รู้จักกลัวต่อบาป และอายต่อบาป ทาน คือการให้ หรือการมีใจแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คิด ได้แก่ คิดทั้ง 5 ข้อที่พึงยึดปฏิบัติ ภavana คือ การสวดภาวนาเพื่อรำลึกถึงพระพุทธรูป และคุณของบิดามารดา กตัญญู การเคารพผู้ใหญ่ ความเมตตากรุณา และการบำรุงพระศาสนา ส่วนคนที่อยู่ในชนชั้นสูง หรือชนชั้นปกครอง โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ จะถูกกำกับด้วยหลักทศพิธราชธรรมอีกชุดหนึ่ง ซึ่งจะเข้ามากำกับ หรือสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจ ทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองเชื่อในใช้อำนาจของชนชั้นปกครองในฐานะผู้ทรงคุณธรรม ซึ่งเป็นการสร้างอุดมการณ์ที่สำคัญที่ทำให้การ

ใช้อำนาจของชนชั้นปกครองเป็นไปด้วยความชอบธรรม (สมเกียรติ วันทะนะ, กุลดา เกษบุญชู, ไชยันต์ รัชชกุล และ ธงชัย วินิจกุล, 2524: 21-22)

นอกจากนี้ว่าทศวรรษหลักชายเป็นใหญ่ ยังถูกสถาปนาขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในทางศาสนา ซึ่งเป็นความรู้ความจริงที่มีอิทธิพลในการเข้ามาควบคุมวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอย่างมาก เช่นศาสนาพุทธ ในพุทธกาลนั้นมีนักบวชทั้งภิกษุและภิกษุณี แต่ในพุทธศาสนาในสังคมไทยไม่อนุญาตให้บวชภิกษุณี (แม้จะมีการต่อสู้กันมาหลายยุคหลายสมัย) ผู้หญิงทำได้ก็เพียงบวชชี แต่กฎหมายมิได้ถือว่าแม่ชีเป็นนักบวช นักบวชในทุกศาสนา คือตัวกลางที่จะเชื่อมสิ่งที่เป็นสาธารณกับสิ่งที่เป็นความศักดิ์สิทธิ์ แม้ในพระพุทธรศาสนาเถรวาทสอนให้คนทำความเพียรเองเพื่อบรรลุถึงสูงสุด คือความหลุดพ้น ภิกษุ หรือภิกษุณี ทำให้แทนไม่ได้ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าในชุมชนชาวพุทธถือว่าภิกษุ และภิกษุณีเป็น “บุญเขต” คือท้องนาแห่งบุญ ทำทานกับภิกษุ และภิกษุณียอมได้อานิสงส์สูง ด้วยเหตุนี้นักบวชในพุทธศาสนาจึงเป็นผู้ทำพิธีกรรม และพิธีกรรมนี้เองที่เป็นเครื่องมือและสัญลักษณ์สำคัญที่จะบอกว่าใครเป็นนักบวช เพราะนักบวชยอมมีสิทธิและหน้าที่ทำพิธีกรรมอันเป็นตัวเชื่อมระหว่างสิ่งสาธารณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทุกศาสนา แม้ในบางศาสนา เช่น อิสลามและคริสต์บางนิกาย ประกาศว่าไม่มีนักบวชตามหลักศาสนา แต่ก็มีในทางสังคม ซึ่งก็เป็นผู้ชายทั้งสิ้น ผู้หญิงเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมได้เพียงเป็นผู้จัดเตรียมพิธีเท่านั้น ถึงเวลาประกอบพิธีผู้ชายเท่านั้นที่เป็นผู้ทำพิธี หรือเป็นผู้นำในพิธีกรรม การเป็นตัวกลางระหว่างสิ่งสาธารณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้

ส่วนแม่ชีนั้นไม่ได้มีระเบียบ หรือข้อกำหนดใดว่าเป็นนักบวช ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ทั้งๆ ที่ คำว่า “ชี” ในภาษาไทยโบราณแปลว่านักบวช ดังที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงตรัสเรียกพระภิกษุวัชรญาณ หรือภายหลังคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ว่า “ชีตัน” ซึ่งหมายถึงนักบวชของพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้นจึงไม่ได้เรียกผู้หญิงที่โกนหัว ถือศีลแปลว่าชีเฉยๆ แต่เรียกตามหลักฐานของฝรั่งที่เข้ามาอยุธยาว่า “นางชี” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545:58) แม้กระนั้นนางชีก็ไม่ใช่นักบวช ไม่มีคุณสมบัติที่มีนางชีทำพิธีกรรมใด ซึ่งแสดงสถานะว่าเป็นตัวกลางระหว่างสิ่งสาธารณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ส่วนใหญ่ภาพที่ปรากฏในสังคมไทยของแม่ชีก็คือผู้หญิงที่ยากจน ไม่มีลูกหลานคอยเลี้ยงดูแก่ชราแล้ว ด้วยความศรัทธา หรือไม่มีที่พึ่งก็ตาม จึงได้บวชชีเข้ามาอยู่ที่วัด มโนภาพของแม่ชีตั้งแต่โบราณมา ไม่เชิงเป็นที่นิยมนับถือนัก ส่วนแม่ชีที่ได้รับการยอมรับนับถือ เช่นผู้หญิงชั้นสูง ก็ได้รับการความนิยมนับถือ เพราะสถานภาพเดิมของเธอ ไม่ใช่เพราะบวชชี ตรงกันข้ามกับแม่ชีที่บวชโดยทั่วไป ที่ถือว่าเป็นคนทุกข์คนยากที่ควรแก่การสงสาร ไม่ใช่คนที่ควรยกย่องบูชา ซึ่งต่างจากการบวชพระของผู้ชาย หรือพระภิกษุที่สามารถเปลี่ยนสถานภาพเป็นนักบวชที่ศักดิ์สิทธิ์ มีคน

กราบไหว้บูชาโดยไม่กังขาต่อสถานภาพเดิมแต่อย่างใด อุดลักษณะของการบวชชีของผู้หญิง เป็นได้เพียงผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกามารมณ ในสมัยโบราณ พระเจ้าหลานเธอของ รัชกาลที่ 1 พระองค์ หนึ่ง ถูกพม่ากวาดต้อนไปตอนเสียกรุง ตกไปอยู่เมืองพม่า พระองค์จึงได้บวชชีเสีย จนกระทั่ง กองทัพไทยไปตีเมืองทวายจึงได้พระองค์กลับมา เรียกกันว่า พระองค์เจ้าชีที่รู้จักกันดีใน ประวัติศาสตร์กรุงรัตน โกสินทร์ยุคต้น ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งของผู้หญิงที่ใช้การบวชชี เพื่อปกป้อง คุ้มครองตัวเองให้รอดพ้นจากการคุกคามทำร้ายทางเพศ ซึ่งภายหลังที่เสด็จกลับมาแล้วก็ได้เป็น นางชีอีกต่อไป

อย่างไรก็ดีอุดลักษณะของแม่ชีในการเป็นผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกามารมณก็ไม่ได้ชัดเจนใน สังคมไทย เพราะยังมีเรื่องเล่า หรือคำพูดที่ล้อเลียนแม่ชีในทางโลกที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกามารมณให้ เห็นอยู่ทั่วไป เช่นเรื่องตลกกับ ขายชี หรือเนื้อเพลง คำพูดที่ล้อเลียนในเรื่องของผู้ชายต้องการสัก แม่ชีไปทำเมีย เพียงอุดลักษณะแห่งการปฏิเสธกามารมณของแม่ชีก็อยู่ในฐานะกำกวม ไม่ได้รับการ ยอมรับจากสังคม ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นการกระทำจากผู้ชาย ดังที่ อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545: 61- 62) ได้เขียนไว้อย่างชัดเจนว่า

“ไม่เห็นทางที่แม่ชีจะเข้ามาแทนที่ภิกษุณีได้แต่อย่างใด แม่ชีไม่ใช่ภิกษุณี เพราะไม่มีหน้าที่ และสังคม ไม่รับรองในหน้าที่ตัวกลางระหว่างสิ่งสาธารณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม่ชีเป็นเพียงผู้หญิงที่มีสถานะพิเศษใน การไม่เกี่ยวข้องกับกามารมณ หากแต่ในสถานะนี้ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างแข็งขันนักจากสังคม ผู้หญิงจึงไม่มีทางเลือกในการที่จะเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในสังคม ผู้หญิงในวัฒนธรรมไทยที่ไม่มีสถานะ ศักดิ์สิทธิ์ การยอมรับให้มีพระภิกษุณีได้ จึงเปลี่ยนสถานะของผู้หญิงในสังคมที่สังคมไทยในระบบชาย เป็นใหญ่ยังยอมรับไม่ได้”

ในทางตรงกันข้ามความรู้ความจริงที่กำหนดขึ้นมาเพื่อควบคุมความเชื่อในการบวชพระของ ผู้ชายนั้น กำหนดให้พระมิได้ดำรงตำแหน่งเพียงภาพของบรรพชิตที่มีบทบาทในการสืบทอดคำสอน หรือเผยแพรศาสนาเท่านั้น แต่ยังดำรงตำแหน่งของผู้ให้การอบรมสั่งสอนวิชา ความรู้ให้แก่คนใน สังคมด้วย สถานภาพของพระมีความเป็นชนชั้นที่พิเศษ กล่าวคือมิใช่การบวชเรียนเพียงเพื่อศึกษา หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือแสวงหาทางนิพพาน ซึ่งเป็นการบรรลุขั้นสูงสุดเท่านั้น แต่ การบวชยังเปลี่ยนสถานะของผู้ชายโดยไม่มีที่ตั้งคำถามของที่มา หรือสถานภาพเดิมใดๆเลย สังคม พร้อมให้การยอมรับโดยไม่มีกังขาแต่อย่างใด ไม่ว่าจะ เป็นชนชั้นใด ไม่ว่าผู้ดี หรือไพร่ การเข้า สู่การบวชเรียนก็เหมือนการเข้าสู่พื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ สามารถเปลี่ยนเป็นผู้บริสุทธิ์ได้ด้วยการศึกษาคำ สอน เป็นผู้ที่มีสติปัญญาพร้อมที่จะดำเนินชีวิตที่ดีงามต่อไป นอกจากนี้พระยังเป็นที่เคารพนับถือ จึง เห็นภาพของการเป็นผู้นำชุมชนของพระอยู่ทั่วไป ในขณะที่ผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นชนชั้นใดไม่มีโอกาส

เข้าถึงได้ และผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูงเพียงใดหากแต่ต้องให้ความเคารพ กราบไหว้พระพุทธรูป โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพเดิมเมื่อครั้งยังเป็นผู้ชาย

2.ผลกระทบต่อผู้หญิงจากวาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่

แม้ว่ากฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับทางสังคมที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นมีแนวโน้มจะมีการแก้ไขให้เกิดความเสมอภาคระหว่างหญิงชายมากขึ้น หากแต่สังคมที่ถูกครอบงำด้วยวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ทำให้อัตลักษณ์ทางเพศถูกสร้างขึ้นผ่านการต่อสู้ การต่อรองโดยการปรับเปลี่ยนรูปแบบต่างๆมายาวนาน โดยวาทกรรมหลักนั้นมีบทบาทสำคัญในการกำหนดให้ผู้หญิงและผู้ชายมีวิถีคิด พฤติกรรมการแสดงออก รวมถึงทางเลือกในการดำเนินชีวิต ล้วนส่งผลกระทบต่อชีวิตของทั้งผู้หญิงและผู้ชาย แต่สังคมให้คุณค่ากับอัตลักษณ์ของความเป็นชายมากกว่าอัตลักษณ์ของผู้หญิง พฤติกรรมที่ถูกกำหนดว่าเป็นผู้หญิงจึงถูกตีค่าต่ำกว่าพฤติกรรมที่กำหนดว่าเป็นผู้ชาย เช่น ความอ่อนแอ เจ้าอารมณ์ ในขณะที่พฤติกรรมของผู้ชายจะเป็นตรงกันข้าม เช่น ความเข้มแข็ง มีเหตุผล ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงก็ยังคงถูกตอกย้ำให้ดำรงอัตลักษณ์เดิมในการเป็นแม่ที่มีบทบาทที่จะต้องเสียสละดูแลสมาชิกในครอบครัว

เมื่อพิจารณาถึงวาทกรรม วันแม่และวันสตรีสากล ซึ่งเป็นวันที่สังคมไทยเน้นความเป็นแม่ที่ดีทั้งทางตรงและทางอ้อม ในวันแม่ของทุกปีจะมีการสร้างให้สังคมมีการตอกย้ำถึงความเป็นแม่ด้วยการโหมด้วยเพลงที่มีความหมายถึงความเป็นแม่ การให้รางวัลแม่ดีเด่น โดยคุณสมบัตินักดีเด่นที่สำคัญ คือแม่ที่ทำหน้าที่ภรรยาโดยไม่บกพร่อง ทำหน้าที่แม่ได้อย่างสมบูรณ์ คืออบรมเลี้ยงดูให้ประเสริฐดี มีสัมมาอาชีพสุจริต นางชวลิต สัจจุล ผู้ได้รับรางวัลแม่ดีเด่น ในปี 2539 ได้แสดงถึงทัศนะว่า

“การเลี้ยงดูนั้นเป็นไปตามสัญชาตญาณของเรา คือเลี้ยงเขาให้เป็นคนดี มีคุณธรรม...ความรักลูกเป็นธรรมชาติของแม่อยู่แล้ว”

นั่นคือมองว่าความเป็นแม่นั้นเป็นธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกัน “ความเป็นแม่ที่ดี” ยังถูกผลิตซ้ำในวันสตรีสากล โดยให้รางวัลแก่ผู้หญิงในด้านต่างๆ ซึ่งบ่อยครั้งที่ทำให้สัมพันธภาพของผู้หญิงที่ได้รับรางวัลก็มักจะถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมในเรื่องความเป็นแม่และเมียที่ดีได้เป็นอย่างดี อย่างเช่นคุณหญิงอัมพร มีสุข ผู้ซึ่งได้รับรางวัลนักพัฒนาสตรีดีเด่น ในปี 2538 ได้ให้ทัศนะว่า

“ทั้งทำงานนอกบ้านและเลี้ยงดูครอบครัวยังสามารถทำได้นับว่าผู้หญิงไทยเรามีความกล้าหาญและเข้มแข็งมาก.....โดยเฉพาะในชนบทน่ารัก สามารถรักษาคือครอบครัวให้คงอยู่ แม้ว่าทั่วโลกสถาบัน

ครอบครัวจะล่มสลาย แต่คิดว่าผู้หญิงในชนบทเราทำให้สถาบันครอบครัวเรายังมีความหวังอยู่มาก” (นสพ.มติชน 8 มีนาคม 2538)

นอกจากนี้นางสาวศิริ สุวรรณสถิตย์ ซึ่งได้รับรางวัลสตรีดีเด่นเช่นเดียวกัน ก็ให้ความคิดเห็นในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐว่า

“สิ่งสำคัญสำหรับผู้หญิงคือการศึกษาและความรู้เพื่อก้าวให้ทันโลกที่เปลี่ยนแปลง และการสร้างความสุข ให้ครอบครัวนับเป็นสิ่งที่จำเป็นมากกว่าความเป็นคนเก่ง” (นสพ.ไทยรัฐ 8 มีนาคม 2539)

นอกจากนี้กรณีให้ผู้หญิงลาคลอด 90 วัน โดยได้รับเงินเดือนตามปกติ เริ่มต้นด้วยการอนุญาตให้ข้าราชการสามารถลาคลอดได้ 90 วัน หลังจากนั้นภาคเอกชนก็ออกมาเรียกร้อง จนบรรลุผลในปี 2536 แต่มีกลุ่มไม่เห็นด้วย คือ นายจ้างและกระทรวงการคลัง ซึ่งเห็นว่าจะกระทบต่อเศรษฐกิจ และทำให้นายจ้างปฏิเสธแรงงานหญิง และจะรับแรงงานชายมากขึ้น ในครั้งนั้น ธีรนาถ กาญจนอักษร นักเคลื่อนไหวแนวสตรีนิยม ได้ออกมาให้ความเห็นโดยผ่านหนังสือพิมพ์ผู้จัดการว่า “สังคมต้องยอมรับอันนี้ เราต้องคำนึงถึงสังคมและเศรษฐกิจไปพร้อมๆกัน” นอกจากนี้ก็มีความคิดเห็นที่ส่งเสริมการลาคลอดนี้ซึ่งล้วนแต่เพื่อให้เห็นแก่ภาระหน้าที่ความเป็นแม่ทั้งสิ้น รวมถึง ทองใบ ทองเปาด์ ที่ได้กล่าวว่า (สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ฉบับ 1-7 กันยายน 2534: 38) “การขยายเวลาในการลาคลอดให้แก่สตรีที่เป็นลูกจ้าง 90 วันนั้น ก็เพื่อมนุษยธรรม เพื่อสุขภาพของแม่ เพราะการคลอดบุตรนั้นทำให้สตรีต้องเสียเลือดมาก เธอจึงควรได้รับการพักผ่อนอย่างเหมาะสมในการให้กำเนิดบุตรผู้ที่จะเป็นอนาคตของชาติสืบไป” ส่วน วารุณี ภูริสินสิทธิ นักวิชาการทางด้านสตรีศึกษา ได้ให้สัมภาษณ์ ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐว่า (วันที่ 13 พฤศจิกายน 2534) “ถ้าสังคมเห็นความสำคัญของแม่และเด็กจริงอย่างที่พูดกัน ระยะเวลา 60 วัน หรือ 90 วัน ที่แม่และเด็กได้รับถือเป็นสวัสดิการที่น้อยมาก ความจริงแล้วสิทธิการลาคลอดที่ผู้หญิงได้รับ ไม่ได้เป็นประโยชน์ของผู้หญิงโดยตรง แต่สังคมต่างหากที่จะได้รับประโยชน์ระยะยาว เพราะเด็กเป็นสมบัติของสังคม” รวมถึงยังมีผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์ และทางด้านสังคมอีกมากที่ออกมาให้ความเห็นในทำนองเดียวกัน ยกเว้นฝ่ายนายจ้างและผู้ที่เกี่ยวข้องทางเศรษฐกิจที่ออกมาคัดค้านเพราะเห็นว่าจะทำให้ผู้หญิงตกงานมากขึ้น

การเรียกร้องนี้เหมือนจะเห็นแก่ประโยชน์ของผู้หญิง เพราะการที่ผู้หญิงออกมาทำงานในพื้นที่นอกบ้านอย่างเต็มตัว จนบางครั้งไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่แม่ได้ อันเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งของผู้หญิงภายใต้ชายเป็นใหญ่มาช้านาน เมื่อสังคมรู้ถึงข้อบกพร่อง จึงออกมาเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันให้ภาคเอกชน และภาครัฐร่วมกันรับผิดชอบ โดยการขยายเวลาการลาคลอด และให้ค่าตอบแทนกับผู้หญิงที่รับบทบาทแม่ ในเบื้องต้นทำให้เข้าใจว่าการเคลื่อนไหวภายใต้วาทกรรมว่าด้วยสิทธิสตรี

ประสบความสำเร็จ หากแต่เมื่อพิจารณาลึกลงไป จะเห็นได้ว่าการเรียกร้องดังกล่าวเป็นเพียงความพยายามให้ผู้หญิงได้กลับคืนสู่บทบาทของแม่ที่ดี แม้จะมีนักสตรีนิยมพยายามกล่าวถึงเด็กในฐานะสมบัติของสังคมโดยรวม ต้องร่วมกันรับผิดชอบ หากแต่ถ้อยคำทั้งหลายที่ผู้สนับสนุนทั้งหลายใช้เพื่อการต่อสู้กันไม่พิน วาทกรรมแม่ที่ดี ซึ่งเป็นวาทกรรมหลักในระบบชายเป็นใหญ่นั่นเอง

เมื่อผู้หญิงถูกแรงดึงจากสองด้านที่ตรงข้าม ด้านหนึ่งเป็นผลมาจากการต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงเนื่องจากผู้หญิงมีการศึกษามีความสามารถมากขึ้น รวมถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้แนวคิดสตรีนิยมซึ่งมีทฤษฎีสตรีนิยมรองรับ ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นการเหนี่ยวรั้งจากวาทกรรมหลักชุดเดิมในเรื่องการเป็นเมียและแม่ที่ดี อะไรทำให้ผู้หญิงยอมรับภาระอันหนักอึ้ง ทั้งๆที่ทั้งสองด้านนั้นเป็นความแปลกแยกต่อกัน อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงความพยายามสร้างวาทกรรมชุดใหม่เพื่อเบียดขับวาทกรรมหลักชุดเดิม ดูเหมือนวาทกรรมหลักชุดเดิมในนามของระบบชายเป็นใหญ่สามารถกลืนเอาวาทกรรมชุดใหม่ที่พยายามจะเบียดขับในนามของสตรีนิยมได้อย่างแนบเนียนและกลมกลืน โดยหากพิจารณาถึงคำกล่าวของนักการเมืองหญิงที่เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีและยังมีบทบาททางการเมืองอย่างเข้มข้นในสังคม อย่างสุदारตัน เกยูราพันธ์ และ ปวีณา หงสกุล ที่กล่าวถึงผู้หญิงกับบทบาทของการเป็นแม่และการทำงานการเมืองในพื้นที่สาธารณะ ที่ว่า “คุณสมบัติของผู้หญิงเหมาะที่จะเข้ามาบริหารประเทศ เพราะผู้หญิงมีความซื่อสัตย์ อดทน และมีความรับผิดชอบ มีจิตวิญญาณของความเป็นแม่ คือห่วงใยอนาคตแบบถาวร” และ “ชีวิตที่แท้จริงของเราคือ ความเป็นแม่ เพราะสัญชาตญาณของผู้หญิงก็คือแม่ แต่หน้าที่ความเป็นนักการเมืองก็คือหน้าที่ของเราที่จะต้องซื่อสัตย์ ต้องรับผิดชอบ เพราะฉะนั้นเรามีหน้าที่รับผิดชอบทั้งสองหน้าที่พร้อมๆกัน กลายเป็นครอบครัวเราไปหมด ผูกพันกันไปหมด” จะเห็นได้ว่า “การเมือง” ซึ่งเป็นการทำงานในพื้นที่สาธารณะถูกดึงเข้าสู่ปริมาตรของ “งานบ้าน” ที่ผู้หญิงคุ้นเคยอย่างเต็มตัว โดยที่มิได้ทำให้การทำงานอันหนักอึ้งนอกบ้านมาบั่นทอนงานในบ้านอันหนักหน่วงแต่ประการใด ผู้หญิงจึงต้องทำงานหนักขึ้น โดยที่มิได้มีการเอ่ยถึงปรับเปลี่ยนการทำงานของผู้ชายแต่ประการใดหรือมีก็น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงที่ต้องทำงานนอกบ้าน ในที่สุดวาทกรรมสตรีนิยมภายใต้ความเสมอภาคหญิงชาย ที่พยายามผลักดันให้ผู้หญิงออกไปสู่ความก้าวหน้าในพื้นที่สาธารณะกลับมาสยบต่อวาทกรรมหลักในนามของระบบชายเป็นใหญ่ที่ผูกผู้หญิงไว้กับครอบครัว นั่นก็คือวาทกรรมหลักได้กลืนเอาวาทกรรมชุดใหม่มาหล่อเลี้ยงตัวมันเองเพื่อครองความเป็นใหญ่ในการเป็นวาทกรรมหลักในสังคมต่อไปได้อย่างยั่งยืนต่อไป โดยปรับเปลี่ยนโฉมหน้าให้มีบางด้านดูใกล้เคียงกับวาทกรรมชุดใหม่ และเป็นการลดทอนพิษสงของวาทกรรมชุดใหม่นั้นไปโดยปริยาย โดยวาทกรรมหลักชายเป็นใหญ่ได้กลืนเอาวาทกรรมสตรีนิยม หรือวาทกรรมความเสมอภาคหญิงชายมาใช้ประโยชน์ และจัดวางให้เหมาะสม วาทกรรมความเสมอภาคหญิงชายจึงมีฐานะเป็นเพียงเครื่องประดับที่สร้างความชอบธรรมให้กับวาทกรรมชายเป็นใหญ่ให้ดูทันสมัยขึ้น ไม่คร่ำครึ

ล้ำสมัย อันเป็นความแนบเนียนและแยบยลของอำนาจในการปรับรูปวาทกรรม หากแต่ยังคงสถานภาพความเป็นวาทกรรมหลักในสังคมอยู่เช่นเดิมอย่างเหนียวแน่น

มิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่จึงมิใช่เรื่องของ การแบ่งบทบาทหญิงชาย ความสุขของครอบครัว หรือการแบ่งงานกันทำที่เหมาะสมแต่ประการใด แต่ลึกซึ้งกว่านั้นในฐานะของพื้นที่หรือสนามวาทกรรม ที่สามารถเห็นภาพของการใช้อำนาจความรู้ในพื้นที่ของมิติหญิงชายในสังคม และด้วยอิทธิพลของวาทกรรมหลักมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ที่เข้ามากำหนดอุดมการณ์ ความเชื่อที่ครอบคลุมในทุกมิติในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งส่วนที่สามารถมองเห็น และไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องประสานกับประเพณีพิธีกรรมต่างๆ พร้อมกับการแพร่กระจาย ส่งผ่านความรู้ไปทางสถาบันทางสังคมต่างๆ การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นได้ทุกๆ ที่ โดยอุดมการณ์ ความเชื่อที่ถูกกำหนดโดยวาทกรรมหลักนี้จะเข้ามาควบคุม กำกับ ติกรอบในการกระทำของคน และถูกใช้เป็นอำนาจในการรับรองความถูกต้องชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจ หรือความรู้ของมนุษย์ในการจัดการกระทำ หรือดำเนินกิจกรรมใดๆ ให้เป็นที่ยอมรับ และสามารถทำได้ภายใต้กรอบของอุดมการณ์ที่ทำให้ความสำคัญกับศีลธรรมความดีที่ถูกกำหนดขึ้นในสังคม สิ่งที่ไม่อยู่ในกรอบของคุณงามความดีนั้น ก็จะไม่ได้รับการยอมรับหรือไม่ชอบธรรม วาทกรรมหลักมิติหญิงชายจึงมิใช่เรื่องของเทคนิควิทยาล้วนๆ แต่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอำนาจ โดยอำนาจนี้มีได้มาในรูปแบบของการบีบบังคับโดยตรง แต่มาในอำนาจของความรู้ ความจริงที่สร้างขึ้นมาเพื่อครอบงำความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจว่าอะไร ตัวตน หรือสาระสำคัญของวาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ รวมทั้งพฤติกรรมกรรมที่ถูกกำหนดว่าเหมาะสม มิติหญิงชายที่เป็นอยู่จึงมิได้เป็นไปอย่างเป็นกลาง หรือถูกต้อง เหมาะสมกับสังคมจริง แต่มีอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การแบ่งงานกันทำตามเพศ การกำหนดให้ผู้ชายเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต ผู้ชายจึงเป็นผู้กำหนดคกฏเกณฑ์ต่างๆ ในสังคม โดยเอาผู้ชายเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นการแสดงถึงอำนาจที่เหนือกว่าของผู้ชายต่อผู้หญิงซึ่งเป็นมนุษย์อีกเพศหนึ่งในสังคมที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดด้วย

ความรู้ คุณธรรมและอำนาจจึงเป็นสิ่งที่ผูกโยงสัมพันธ์กัน โดยความรู้นั้นจะมีความสำคัญและเป็นที่มาของการยอมรับก็ต่อเมื่อ ความรู้นั้นตั้งอยู่บนคุณงามความดีตามที่วาทกรรมหลักกำหนด พื้นที่ของอำนาจจึงเปิดสำหรับความรู้ทุกชุดที่ และการดำรงอยู่ของอำนาจที่สอดคล้องกับวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ อันเป็นอุดมการณ์ของวาทกรรมหลัก อุดมการณ์ และความรู้ ถูกเผยแพร่ไปอย่างต่อเนื่องในทุกมิติในวิถีชีวิตของมนุษย์ จึงครอบงำ กำกับให้มนุษย์เป็นไปตามวิถีที่วาทกรรมหลักกำหนดไว้ครอบคลุมทุกพื้นที่

สรุป

ในการวิเคราะห์ว่าททกรรม โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง หรือกำหนด แนวคิดต่อมติหญิงชาย การส่งผ่านหรือผลิตซ้ำว่าททกรรมมติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ รวมถึง ผลกระทบต่อผู้หญิง มีดังนี้

1. มติหญิงชายกับครอบครัว
2. มติหญิงชายกับการศึกษา
3. มติหญิงชายกับการเมือง การปกครอง
4. มติหญิงชายกับเศรษฐกิจ
5. มติหญิงชายกับศาสนา

1. มติหญิงชายกับครอบครัว

ในการวิเคราะห์ว่าททกรรมมติหญิงกับครอบครัวนั้น ใช้เอกสารหลักในการวิเคราะห์ว่าททกรรม ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ประมวลกฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับความผิดฐานทำให้แท้ง ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับการหมั้น เหตุการหย่า เป็นต้น แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทประกันสิทธิเสรีภาพประชาชน ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย และห้ามการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงไว้ในมาตรา 30 รวมถึงประเทศไทยได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงในทุกรูปแบบ แต่ก็ยังมีข้อสงวน โคนเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและการสมรส รวมถึงยังมีกฎหมายหลายฉบับที่ไม่เหมาะสมกับปัญหาสังคมและการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง สถาบันครอบครัวนับเป็นสถาบันแรกที่มีปัญหาความไม่เท่าเทียมและการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง เป็นการนำไปสู่ความเชื่อที่ว่าหญิงชายในสังคมไทยมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งความเชื่อดังกล่าวไม่ได้สอดคล้องกับความเป็นจริง แม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ ผู้หญิงยังไม่ได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติของกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมเสมอภาคกับชาย ทำให้ผู้หญิงอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบทั้งในด้านครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (มาลี พุทธิพงษ์สวัสดิ์, 2544: 3) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาสตรี (พ.ศ.2545-2549) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในครอบครัวยังอยู่ในขอบเขตที่จำกัด สตรีจำนวนมากยังคงมีบทบาทสูงในการตัดสินใจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ในขณะที่ผู้ชายมักตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนและและการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของครอบครัว ทั้งนี้

เนื่องมาจากค่านิยมในสังคมและครอบครัวที่มอบหมายบทบาทในฐานะแม่และภรรยาที่ต้องจัดการเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวให้กับผู้หญิง ในขณะที่คาดหวังให้ผู้ชายแสดงบทบาทนำในการหาเลี้ยงครอบครัว และเป็นผู้แทนครอบครัวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ (สำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2546: 9)

อย่างไรก็ดีระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมายต่างๆ มีแนวโน้มที่จะมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ผู้หญิงมีความเสมอภาคมากขึ้นตามที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้ว ด้วยการเคลื่อนไหวของสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย องค์พัฒนาเอกชนด้านสตรี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ต่างก็พยายามเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายเหล่านี้ เหมือนกับที่ได้มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงกฎหมายไปแล้วหลายฉบับ อันจะทำให้ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคมจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ หากแต่เมื่อเกิดการปรับเปลี่ยนระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วในภาคปฏิบัติการจริง ผู้หญิงกลับไม่มั่นใจที่จะเปลี่ยน ด้วยเหตุผลว่าครอบครัวจะไม่มีความสุขตามอุดมการณ์ครอบครัวที่ผู้หญิงต้องรักษาไว้ กลายเป็นเครื่องมือในการรักษาสถานะของผู้ชายที่เหนือกว่าให้ดำรงอยู่อย่างชอบธรรม

2. มิติหญิงชายกับการศึกษา

ในการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีมิติหญิงชายกับการศึกษา ในการกำหนดคกฏเกณฑ์ กรอบคิดหรือความหมายให้กับมิติหญิงชาย โดยใช้เอกสารหลักในการวิเคราะห์ว่าทฤษฎี ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรและแบบเรียน รวมถึง บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มีบทบัญญัติในหมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา มาตรา 10 ได้ระบุไว้ชัดเจนถึงสิทธิและโอกาสที่เสมอกัน แม้ว่าจะไม่ได้ระบุถึงความเสมอภาคระหว่างเพศไว้อย่างชัดเจน ซึ่งการกำหนดนโยบายของรัฐโดยมีกฎหมายรองรับเช่นนี้ จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม เป็นการกระตุ้นให้ผู้จัดการศึกษาและผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญและความเสมอภาคทางการศึกษาต่อผู้เรียนทั้งหญิงและชาย แต่เมื่อพิจารณาในหลักสูตรหรือแบบเรียนมีการผลิตซ้ำมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่อยู่บ้าง แต่การที่มีกฎหมายที่เหนือกว่ารองรับในเรื่องความเสมอภาค แนวโน้มของมิติหญิงชายในด้านการศึกษาก็น่าจะดีขึ้น และเมื่อพิจารณาถึงสถิติในการศึกษาต่อของผู้หญิงและผู้ชายพบว่าโดยทั่วไปจำนวนของผู้หญิงมากกว่าผู้ชายในเกือบทุกสาขาวิชา ยกเว้นในสาขาทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งควรมีการส่งเสริมให้ผู้หญิงเข้าเรียนมากขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เช่นการจัดสรรโควตา หรือการให้ทุนการศึกษา เป็นต้น เพื่อให้หญิงและชายเกิดความเสมอภาคในด้านการศึกษาอย่างแท้จริง

3. มิติหญิงชายกับการเมือง การปกครอง

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางวาทกรรมในด้านการเมืองการปกครอง เช่นจากรายงานการประชุม บทความ รวมถึงกฎ ระเบียบต่างๆ พบว่าการเมืองการปกครองในระบบตัวแทนนั้น ผู้หญิงยังมีสัดส่วนน้อยมาก ไม่เกิน ร้อยละ 10 ในทุกระดับ และในระยะเวลากว่า 10 ปีที่ผ่านมา สัดส่วนการมีส่วนร่วมของผู้หญิงยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลง สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงไม่มีบทบาทในการเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคมในมุมมองของผู้หญิงในการกำหนดนโยบาย การบริหารและ การออกกฎระเบียบในทุกระดับ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยนั้นในปัจจุบันได้มีการปรับแก้ระเบียบ ข้อบังคับที่ส่งผลถึงความไม่เท่าเทียม ปัจจุบันจึงไม่มีระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมายใดที่ระบุถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชาย หากแต่ในภาคปฏิบัติการนั้นผู้หญิงกลับยึดติดอยู่กับกรอบคิด ค่านิยมเดิมที่จัดผู้หญิงให้เป็นผู้ตาม และอยู่ในพื้นที่ในบ้านอย่างเหนียวแน่น อย่างไรก็ตามในภาคการเมืองการปกครองนั้นจำเป็นต้องจัดมาตรการพิเศษเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในด้านการเมือง การปกครอง เช่นมาตรการในการเพิ่มจำนวนผู้หญิงในคณะกรรมการระดับนโยบายของประเทศ รวมถึงมาตรการในการเพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในระดับอื่นๆด้วย

4. มิติหญิงชายกับเศรษฐกิจ

ในการวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชายกับเศรษฐกิจ ในการกำหนดกฎเกณฑ์ กรอบคิดหรือความหมายให้กับมิติหญิงชายในทางเศรษฐกิจนั้น หากพิจารณา โดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินั้น มิได้ระบุถึงการเลือกปฏิบัติระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย รวมถึงระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมาย ในการจ้างงานก็ไม่ได้มีการระบุถึงความไม่เท่าเทียมแต่ประการใด หากแต่เมื่อพิจารณาในภาคปฏิบัติการในเอกสารประเภทบทความ หรือคำสัมภาษณ์ของผู้หญิงในหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติการกลับพบว่า ภายใต้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน งานที่เกี่ยวข้องกับภาคครัวเรือน ซึ่งเป็นงานของผู้หญิงนั้นไม่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นงาน เพราะไม่ได้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายตามกลไกตลาด ไม่ได้รับการประเมินค่าเป็นตัวเลขทางเศรษฐศาสตร์ นอกจากนี้ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน ไม่ว่าจะป็นด้วยเหตุผลใด ก็ยังต้องรับผิดชอบดูแลครอบครัว ซึ่งครอบครัวก็ยังคงมีความสำคัญที่สุดสำหรับผู้หญิงเสมอ และถ้าหากจะเอาชนะอัตลักษณ์เดิมๆ ด้วยการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานนอกบ้าน ผู้หญิงก็ต้องไม่บกร่องหน้าที่ในครอบครัว นั่นคือผู้หญิงต้องใช้พลังเป็นสองเท่า หรือมากกว่านั้น โดยเฉพาะในสังคมที่ยังมีค่านิยมหรือมีวิธีคิดแบบผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงซึ่งไม่คุ้นเคยในพื้นที่สาธารณะต้องใช้ความพยายามมากกว่าผู้ชายอยู่แล้ว ยังต้องรับผิดชอบงานในบ้านเช่นเดิม ซึ่งผู้หญิงก็ยอมรับโดยุษย์

5. มิตินิเทศน์กับศาสนา

ในการวิเคราะห์ว่าทศวรรษมิตินิเทศน์ในทางศาสนานั้น ในการกำหนดกฎเกณฑ์ กรอบคิดหรือความหมายให้กับมิตินิเทศน์ หากพิจารณาถึงระเบียบ ข้อบังคับในทางศาสนาเห็นได้ อย่างชัดเจนว่ายังมีความเหลื่อมล้ำอย่างไม่มีผู้ใดเข้าไปเปลี่ยนแปลง เนื่องจากสถาบันศาสนาถือเป็น สถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์เหนือคำอธิบายใดๆ เป็นคำสอนที่สืบทอดกันมาแม้ว่า จะมีบทความกล่าวถึงความ บิดเบือนคำสอนของพระพุทธเจ้าไปบ้าง โดยทำให้ผู้เทศน์กลายเป็นอื่น เช่นการห้ามไม่ให้ผู้เทศน์ บวชเป็นภิกษุณี ทั้งๆที่พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัสห้ามบวชภิกษุณี และภิกษุณีก็มีปรากฏในครั้งพุทธกาล ว่าทศวรรษหลักชายเป็นใหญ่จึงถูกสถาปนาขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในทางศาสนา ซึ่งเป็นความรู้ความจริง ที่มีอิทธิพลในการเข้ามาควบคุมวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของคนทั้งเทศน์และชายในสังคม สถาบันศาสนานับเป็นสถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้เทศน์ต้องห่างไกล ผู้เทศน์ถูกกำหนดให้กลายเป็นผู้ทำลาย ศาสนาเป็นผู้ขัดขวางการบรรลุธรรมของผู้ชาย นอกจากนี้สถาบันศาสนายังสร้างความรู้ความจริงที่ กำหนดขึ้นมาเพื่อควบคุมความเชื่อในการบวชพระของผู้ชาย โดยกำหนดให้พระมิได้ดำรงตำแหน่ง เพียงภาพของบรรพชิตที่มีบทบาทในการสืบทอดคำสอน หรือเผยแพร่ศาสนาเท่านั้น แต่ยังคงดำรง ตำแหน่งของผู้ให้การอบรมสั่งสอนวิชา ความรู้ให้แก่คนในสังคมด้วย สถานภาพของพระมีความ เป็นชนชั้นที่พิเศษ การบวชเรียนมิได้เป็นเพียงเพื่อศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือ แสวงหาทางนิพพาน ซึ่งเป็นการบรรลุขั้นสูงสุดเท่านั้น แต่การบวชยังเปลี่ยนสถานะของผู้ชายโดยไม่ มีการตั้งคำถามของที่มา หรือสถานภาพเดิมใดๆเลย สังคมพร้อมให้การยอมรับโดยไม่มี การปิดกั้นแต่ อย่างไม่ใด สถาบันศาสนาจึงนับเป็นช่องทางในการถ่ายทอดความทศวรรษความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างเทศน์อย่างแยกย่อยอีกช่องทางหนึ่งที่สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้ ซึมซับต่อกันมานับตั้งแต่ ในอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไม่เสื่อมคลาย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้หญิงที่ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศรีภาคเอกชน จำนวน 22 คน และสัมภาษณ์ผู้ชายเพิ่มเติมจำนวน 2 คน รวมถึงได้สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานที่สังกัดองค์การพัฒนาศรีของภาครัฐตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 4 คน รวมผู้ให้สัมภาษณ์ 26 คน โดยมีข้อมูลที่สำคัญดังนี้

ตารางที่ 8 อายุของผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ	จำนวน
26-30	1
31-40	8
41-50	15
50ปีขึ้นไป	2
รวม	26

ตารางที่ 9 ระดับการศึกษาของผู้ให้สัมภาษณ์

ระดับการศึกษา	จำนวน
ก่อนปริญญาตรี	2
ปริญญาตรี	11
ปริญญาโท	12
ปริญญาเอก	1
รวม	26

ตารางที่ 10 ประสบการณ์ในการทำงานของผู้ให้สัมภาษณ์

อายุในการทำงาน	จำนวน
5-10	4
11-15	8
16-20	6
21ปีขึ้นไป	8
รวม	26

การนำเสนอผลการศึกษาระบบการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศรี มีรายละเอียดดังนี้

1. การเข้าสู่การทำงานในองค์การพัฒนาศรีของผู้ให้ข้อมูล
2. กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้ที่ทำงานในองค์การพัฒนาศรี
 - 2.1 การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล
 - 2.2 การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม
 - 2.3 การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา
 - 2.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการณรงคฺยุดิความรุนแรง
3. ผลจากการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศรี
 - 3.1 พัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล
 - 3.1.1 การเรียนรู้และเข้าใจในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น
 - 3.1.2 ความรู้สึกในคุณค่าของตนเอง
 - 3.1.3 การเข้าใจในระบบ โครงสร้างชายเป็นใหญ่
 - 3.1.4 การได้รับผลสำเร็จในการทำงาน
 - 3.2 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง
 - 3.2.1 ปัญหาและอุปสรรคจากตัวของผู้ให้ข้อมูลเอง
 - 3.2.2 ปัญหาและอุปสรรคจากการจัดการในองค์การ
 - 3.2.3 ปัญหาอุปสรรคจากสังคมและชุมชน
 - 3.3 ข้อเสนอของผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศรีในด้านกฎหมายและนโยบายของรัฐ

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศรีทั้งหมดจำนวน 26 คน แบ่งเป็นผู้หญิง จำนวน 24 คน และผู้ชาย จำนวน 2 คน โดยเลือกจากผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ตรงและมีระยะเวลาในการทำงานอย่างน้อย 5 ปีขึ้นไปในการให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ โดยผู้ปฏิบัติงานทุกคนกำลังทำงานอยู่ในองค์การพัฒนาศรีทั้งภาครัฐและเอกชน

1. การเข้าสู่การทำงานในองค์การพัฒนาศรี

ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ได้ให้ข้อมูลในการเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศรีด้วยเหตุผลที่ต่างกัน โดยแบ่งเป็นสาเหตุจากการเลี้ยงดูจากครอบครัว และจากคนรอบข้างในวัยเด็ก ซึ่งส่งผลทั้งในแง่บวกและลบ จำนวน 10 คน จาก 26 คน ($f=10$) คิดเป็นร้อยละ 38.46 สาเหตุจากการเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศรีก่อน แล้วเรียนรู้ในเรื่องมิติหญิงชายภายหลัง จำนวน 9 คน จาก 26

คน (f=9) คิดเป็นร้อยละ 34.6 และสาเหตุจากสภาพสังคมที่เป็นประสบการณ์ตรงด้วยตัวเอง จำนวน 7 คนจาก 26 คน (f=7) คิดเป็นร้อยละ 23.06

โดยผู้ที่ให้สัมภาษณ์ถึงสาเหตุจากการเลี้ยงดูจากครอบครัว และจากคนรอบข้างในวัยเด็ก (f=10) ซึ่งส่งผลทั้งในแง่บวกและลบว่า

“เริ่มตั้งแต่แม่ดูแลเรา ประสบการณ์จากวัยเด็ก แม่จะเป็นผู้ทำให้เราเกิดการเรียนรู้ ในขณะที่พ่อจะไม่ค่อยทำ ไม่พูด เราก็เรียนรู้ว่าแม่สอนอะไรเรา จริงๆทักษะแบบที่แม่ทำ ทุกคนมีอยู่ในตัว แต่บางคน โดยเฉพาะผู้ชายถูกทำให้เปลี่ยนเป็นอำนาจ เป็นอำนาจนิยม ง่ายดี พอโตหน่อยครอบครัวแตกแยก ไปอยู่กับญาติ ที่โรงเรียนได้เจอ peace core volunteer จากอเมริกา เราก็เรียนรู้กับเขามา เขามาเมตตา อ่อนโยน ฟังเรา ต่อมาก็มาอาศัยอยู่ที่วัด เจอพระ พระที่ดูแลเราก็มีความอ่อนโยน ไม่เหมือนผู้ชายทั่วไป ฉลาด รับผิดชอบ ซึ่งก็ทำให้เราซึมซับความอ่อนโยน เข้าใจในบทบาทที่ผู้หญิงทำ เห็นคุณค่าที่สร้างตัวตนเราขึ้นมา ในขณะที่เจ้าอาวาสจะดีมาก ดีเจ็บ อำนาจนิยมมาก พอมาเรียนก็มีนายกสโมสร ประธานชมรม อาจารย์ผู้หญิง ที่เก่งๆและเมตตา พี่เลี้ยงเราที่เจอล้วนแต่เป็นผู้หญิงที่เป็นนักสู้ทั้งนั้น เก่ง เอาจริงเอาจัง ทำให้เราประทับใจ เราก็คิดว่าผู้หญิงสามารถครองโลก สามารถบริหารโลกนี้ได้ อย่างดี เหล่านี้เป็นรากฐานทำให้เราคิดว่าการคิดไตร่ตรอง การเข้าถึงจิตใจมนุษย์ การแบ่งปัน การดูแลจากรุ่นพี่ผู้หญิง มีส่วนทำให้เห็นความสำคัญของผู้หญิง” (ผู้ประสานงานมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2548)

“ลูกสาวถูกเลี้ยงให้อยู่กับบ้าน ทำงานบ้าน ดูแลคนอื่นในบ้าน ในขณะที่ลูกชายไม่ได้ถูกสอนให้รับผิดชอบในสิ่งใดโดยเฉพาะ พ่อแม่สนับสนุนให้วิ่งเล่นนอกบ้าน ไม่ต้องกลับบ้านเป็นเวลา พ่อแม่จะปล่อยให้พี่ชายออกไปผจญภัยข้างนอก ไม่ค่อยเป็นห่วง การที่เป็นผู้หญิงพ่อแม่เป็นห่วงเราแทนที่จะดี กลับกลายเป็นไม่ค่อยมั่นใจ แม่คิดว่าผู้ชายเรียนรู้โลกข้างนอกมากๆ เพราะผู้ชายต้องเป็นผู้นำค่อไป” (เจ้าหน้าที่โครงการมูลนิธิผู้หญิง, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2548)

ผู้ให้สัมภาษณ์ว่ามาจากสาเหตุจากการเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศตริกก่อน แล้วเรียนรู้ในเรื่องมิติหญิงชายภายหลัง (f=9) ซึ่งเป็นผู้หญิงที่ไม่ได้ประสบปัญหาเกี่ยวกับตัวเองในครอบครัว หากแต่ได้สังเกต และตั้งคำถามกับสิ่งที่เห็น ทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะเข้ามาทำงานด้านผู้หญิง และเมื่อมีโอกาสเข้ามาแล้วสิ่งที่ได้เรียนรู้ปัญหาจากการทำงาน

“ตอนเรียนมหาวิทยาลัยมีโอกาสทำกิจกรรม ก็คิดว่าจบแล้วจะทำงานช่วยเหลือสังคม ทำกับกลุ่มไหนก็ได้ แต่คิดไว้เบื้องต้น น่าจะเป็นเด็กคือโอกาส ตอนเข้ามาทำงานก็ไม่ได้สนใจว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายไหน แต่ก็คิดว่าถ้าเป็นผู้หญิงก็คงเป็นผู้หญิงที่มีอาชีพพิเศษ ตอนเข้ามาทำก็ช่วยเหลือไป ส่วนใหญ่มองที่เขา

ยากจน ค่อยโอกาส พอทำงานไปได้ศึกษา อบรมทฤษฎีสตรีนิยม ได้แลกเปลี่ยนกัน ถึงเข้าใจปัญหาของ ผู้หญิงได้อย่างลึกซึ้ง” (หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, 16 กันยายน 2548)

“ที่บ้านเลี้ยงแบบอิสระ เป็นผู้หญิงคนเดียวในบ้าน สมัยเรียนอักษร อาจารย์จะให้ อ่านหนังสือ ปรัชญา แนวคิดต่างๆเยอะมาก ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะอาจารย์เองก็สนใจเรื่องนี้ คุยกัน แลกเปลี่ยนกันเยอะมาก หนังสือปรัชญาทุกเล่มนักคิดเป็นผู้ชายทั้งสิ้น ก็เริ่มสนใจเรื่องผู้หญิง เขียนบทความลงวารสารก็ได้รับ รางวัล ก็คิดว่าพอมันเข้าใจงานนี้อยู่บ้าง แต่ไม่กว้างขวาง ก็เลยเข้ามาทำงานที่นี่ คิดว่าเราสนใจ” (เจ้าหน้าที่โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการด้านสตรี, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2548)

“อยู่รับเรื่องร้องทุกข์ ด้วย เจอรูปแบบคดีมากมาย เมียน้อยเมียหลวงตกเป็นเหยื่อ ตบตีกัน ทะเลาะกัน คดียังไม่คลี่คลายเลย ผู้ชายมีไหมอีก ผู้ชายไม่มีปัญหาเลย ผู้หญิงไม่ใช่ตัวปัญหา กลายเป็นคนที่ต้อง แก้ปัญหา เราก็พยายามเชื่อมโยงเรื่องราวที่เจอกับทฤษฎี ในประเด็นพวกนี้ รวมทั้งความรุนแรงต่างๆ เช่น หญิงทะเลาะกันเอง แล้วพอมานูนะผู้หญิงทั่วโลกผจญปัญหา ด้วยระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ เหมือนกัน ทั่วโลก คงเป็นเพราะในอดีต ผู้ชายเป็นนักรบ ครองโลกมานาน การได้มาซึ่งอำนาจ ผู้ชายก็สร้างมา เรื่อย” (เจ้าหน้าที่โครงการส่งเสริมศักยภาพผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2548)

และผู้ให้สัมภาษณ์ ว่าสาเหตุจากสภาพสังคมที่เป็นประสบการณ์ตรงด้วยตัวเอง จำนวน 7 คน ($f=7$) คิดเป็นร้อยละ 23.06

“เริ่มจากเรียนรัฐศาสตร์ เราจะไปสอบเข้าทำงาน เขาไม่รับ เราก็อยากเป็นปลัดอำเภอ นายอำเภอ แล้วก็ มีเพื่อนเรียนนิติศาสตร์ก็เหมือนกัน ตอนนั้นสอบผู้พิพากษาไม่ได้ เราสู้ก็เรากละเมียดสิทธิมนุษยชน เรา ถูกเลือกปฏิบัติ นี่เกิดจากประสบการณ์ชีวิตเราเองเลย ประมาณปี2527 ที่เรียนมาไม่มีโอกาสได้ใช้เลย มันเป็นเรื่องให้ลูกคิด แต่เราก็ได้เขาไปทำงานในองค์กรระหว่างประเทศ แต่ส่วนใหญ่เป็นงานเอกสาร ไม่น่าสนใจ เราก็เลยลาออก พอได้มาเจอกลุ่มเพื่อนหญิง เริ่มจากเป็นอาสาสมัคร ในที่สุดก็ชอบ เพราะมัน ทำทาย เริ่มมีคำถามเรื่องสิทธิผู้หญิงที่เจอเอง พอมายู่เพื่อนหญิง เจอเยอะมาก เห็นสภาพผู้หญิงไทยว่ามันแย่ มีคนหนึ่ง กินเหล้ามาแล้วเอาเพื่อนมาข่มขืนเมียตัวเอง ก็ใช้มีดแทงเพื่อนตาย เราก็ไป ช่วย มันก็มีคำถามอีกมากมาย ตอนนั้นเราก็ยังไม่ชัด เราเด็ก แต่พออยู่ไป เพื่อนหญิงก็จัดอบรม แนวคิด ทฤษฎีต่างๆให้ เราก็เห็นว่าใช่เลย คือที่ผ่านมา มันเหมือนเห็นภาพต่างๆ แต่พอได้ศึกษาทฤษฎี มันชัด ขึ้นเลย ใช่หมดเลย เราก็วิเคราะห์ได้หมด” (ผู้ประสานงานมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2548)

“ไปช่วยกระทรวงเกษตรอ้อมอาชีพให้เกษตรกร ก็เห็นแต่ผู้ชาย ทั้งที่ไปเยี่ยมบ้านก็มีหลายครอบครัวที่ ผู้ชายไปทำงานที่อื่น ไม่มีหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงก็ทำงานในไร่นาด้วย แต่ไม่มาอบรม บ้านไหนมีผู้ชาย ก็ไป เพราะถือว่าผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ตอนหลังไปคุยถึงเข้าใจว่ากระทรวงก็ถือว่าเกษตรกร คือ ผู้ชาย ผู้หญิงเป็นเพียงแม่บ้าน หรือภรรยาเกษตรกร เป็นผู้ทำงานบ้านเท่านั้น พวกเราก็ต่อสู้มาจนยอมรับ ว่าผู้หญิงเป็นเกษตรกรด้วย เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวที่ต้องได้รับการพัฒนา มิใช่เป็นเพียงภรรยา เกษตรกรและเป็นเป้าหมายในการพัฒนาภาคเกษตรด้วย” (ผู้อำนวยการมูลนิธิสถาบันวิจัยบทบาทหญิง ชายและการพัฒนา, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2548)

“เริ่มจากตัวเอง เรียนจบแล้วไม่ได้ทำงาน เวลาใครถามที่บ้านก็ตอบว่าไม่ได้ทำอะไร ทั้งๆที่อยู่บ้านช่วยแม่ทำงานทั้งวัน บ้านก็ใหญ่ งานบ้านก็เหนื่อย ก็คิดว่าสิ่งที่เราทำถึงงาน พอไปทำงานกับอาจารย์ที่ธรรมศาสตร์ สัมภาษณ์เรื่องการทำงานในหมู่บ้าน แม่บ้านมักตอบว่าไม่ได้ทำอะไร ไม่มีรายได้ ทั้งๆที่งานบ้านต้องทำทั้งวัน ทำโน่นทำนี่ หนักด้วย ตอนหลังได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับทฤษฎีเฟมินิสต์ พูดถึงการให้มูลค่าการทำงาน เราถึงเข้าใจ และต่อสู้มาตลอด ยังไม่ได้ผลสำเร็จซักที แต่เราก็ทำหลายเรื่องนะ ผู้หญิงในสังคมอีกมากที่ยังอยู่กับภาระที่ต้องรับสภาพ เพราะไม่มีทางเลือก” (หัวหน้าสาขามูลนิธิส่งเสริมคอกาสผู้หญิง, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

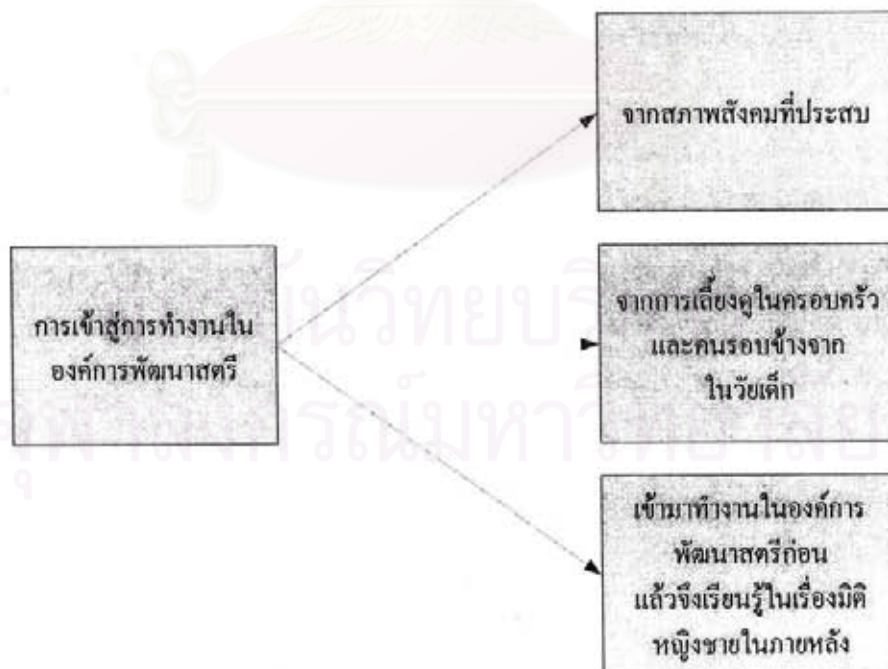
เป็นข้อสังเกตว่าผู้ชายทั้ง 2 คนอยู่ในกรุงเทพฯ 1 คน และภาคเหนือ 1 คน ต่างก็ผ่านประสบการณ์ในวัยเด็กด้วยการเลี้ยงดูจากแม่ และผู้หญิงหรือผู้ชายที่มีความอ่อนโยน ละเอียดย่อม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สังคมคาดหวังว่าเป็นบทบาทของผู้หญิงหรือแม่เช่นเดียวกัน หากแต่เมื่อผู้ชายทำบทบาทนั้นก็สมารถทำได้เช่นกัน ที่สำคัญต้องใช้เวลาให้ความสำคัญกับการอธิบายและใช้เวลาร่วมกัน

ผู้ให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้อย่างมีภูมิหลังความเป็นมาที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานครอบครัว การเลี้ยงดูจากครอบครัว การศึกษา และประสบการณ์ในด้านอื่นๆ ดังจะเห็นได้จาก บางคนมาจากพื้นฐานครอบครัวที่มีการเลี้ยงดูลูกผู้ชายกับลูกผู้หญิงที่ไม่เหมือนกัน และรับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในสังคมด้วยตัวเอง บางคนก็เข้ามาทำงานนี้ด้วยการที่มีโอกาสได้ทำงานในชุมชนต่างๆแล้วได้เห็นถึงความแตกต่างและไม่เท่าเทียม และเมื่อมีโอกาสได้เรียนรู้เรื่องมิติหญิงชายในภาคทฤษฎี เช่นทฤษฎีสตรีนิยม ทำให้สามารถเข้าใจถึงปรากฏการณ์นั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การทราบถึงความเป็นมา หรือประสบการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนเข้าสู่การทำงานด้านพัฒนาผู้หญิงนี้ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงที่มาของผู้ให้ข้อมูล อันเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากประการหนึ่งในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์จะรู้สึกว่าตนเองมีพลังอำนาจในตนเองมากพอที่จะกระทำการแก้ไขปัญหา หรือเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นอยู่ที่ต้องการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยวิธีการพูดคุยเพื่อเรียนรู้ถึงการเข้าสู่การพัฒนาผู้หญิงของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อเข้าใจถึงความคิด มุมมอง วิถีคิด รวมถึงสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญในการตัดสินใจเข้ามาทำงานในด้านนี้ นอกจากนี้การเรียนรู้ถึงการเข้าสู่การทำงานในองค์กรพัฒนาผู้หญิงของผู้ให้ข้อมูลทำให้ทราบถึงปรากฏการณ์ทางด้านมิติหญิงชายในสังคมที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีประสบการณ์โดยตรงอย่างชัดเจน

จึงกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์เข้าสู่การพัฒนาผู้หญิงเพราะเห็นภาพของความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศในสังคมทั่วไป เห็นภาพของผู้หญิงใช้เวลาทำงานมากกว่าผู้ชาย แต่งานของผู้หญิงมักไม่ได้รับการตีค่า หรือไม่ได้ความสำคัญ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลมีประสบการณ์ในความไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงชายจากการเลี้ยงดูจากครอบครัวโดยตรง ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ชายทั้ง 2 คนได้

ผ่านวัยเด็กที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของแม่ รวมทั้งเมื่อได้มีโอกาสเรียนรู้จากการทำกิจกรรมในระดับมหาวิทยาลัย และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ประสบ การได้เข้ามาทำงานกับผู้หญิงที่ประสบปัญหานั้นเป็นตัวกระตุ้นให้เรามุ่งมั่นที่จะให้ความช่วยเหลือ เห็นความดี้อยู่โอกาส การที่ผู้หญิงถูกกดขี่ ขาดทางเลือกในชีวิตเมื่อประสบปัญหา ผู้หญิงเมื่อประสบปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาครอบครัว หรือปัญหาถูกทำร้าย หรือปัญหาความรุนแรงจากบุคคลอื่น ก็จะขาดความเชื่อมั่นไป รู้สึกว่าตัวเองไร้ค่า ค่านิยมบางอย่างในสังคมที่กดทับอยู่ทำให้ผู้หญิงไม่กล้าที่จะพูดคุยแลกเปลี่ยนหรือเล่าให้ใครฟัง เพราะถือเป็นเรื่องส่วนตัว ส่วนใหญ่จึงจะหาทางออกด้วยการขอยอมจำนน ปิดตัวเองจากสังคม ปัญหาของผู้หญิงเหล่านี้เป็นประสบการณ์ที่ทำให้เรายิ่งมุ่งมั่นที่จะทำให้สังคมนี้ดีขึ้น อยากเปลี่ยนแปลงผู้หญิงให้ลุกขึ้นมาต่อสู้กับระบบชายเป็นใหญ่ในสังคม อยากให้ผู้หญิงเมื่อประสบปัญหาสามารถมีพื้นที่ที่จะที่จะแลกเปลี่ยน พูดคุยกัน วิธีนี้นอกจากสร้างพลังอำนาจให้กับผู้หญิงที่ประสบปัญหาแล้ว คิดว่าสิ่งที่เจอเหล่านี้ทำให้คนทำงานได้คลุกคลีกับปัญหา พยายามหาทางออกอย่างเข้าใจผู้หญิง กลับทำให้คนทำงานเกิดพลังอำนาจอีกด้านหนึ่งด้วย ยิ่งเจอปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้นก็ยิ่งทำให้ประจักษ์ในเหลี่ยมล้ำที่เกิดขึ้นระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในสังคม

จากการศึกษาครั้งนี้ สามารถสรุปลักษณะในการเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศรีของผู้ให้ข้อมูล โดยดังที่แสดงในภาพ

ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์เข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศรีจากสภาพปัญหาในสังคมที่ประสบทั้งจากการทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัย และจากสังคมทั่วไปที่ได้มีโอกาสได้เข้าไปสัมผัส บางคนก็เกิดจากการเลี้ยงดูในครอบครัวที่พ่อแม่ให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่าลูกสาวอย่างชัดเจน นอกจากนี้การเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศรีในเบื้องต้นนั้นเพียงเพื่อต้องการทำงานพัฒนาสังคม ไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าต้องทำงานพัฒนาผู้หญิงหากแต่เมื่อได้เข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศรี จึงเกิดการเรียนรู้ปัญหาอย่างจริงจัง เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุนำไปสู่การเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศรีไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และผู้ให้ข้อมูลก็เข้ามาทำงานอันเป็นการเข้าสู่กระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองด้วยกระบวนการทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการทำงาน

จากการที่ผู้วิจัยมีโอกาสทำงานและมีประสบการณ์อยู่กับแวดวงการทำงานด้านผู้หญิงมากกว่า 9 ปี ทำให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างเป็นกันเอง และผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะพูดคุยและเล่าเรื่องอย่างเป็นธรรมชาติ พร้อมทั้งเล่าเรื่องต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากส่วนใหญ่เห็นประโยชน์ในการถ่ายทอดประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ในการทำงานด้านผู้หญิงในสังคมต่อไป นอกจากนี้เป็นเพราะต้องการเผยแพร่ให้สังคมได้ตระหนักถึงปัญหาของผู้หญิงที่เกิดขึ้นในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยวาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ และต้องการให้เห็นว่าความรุนแรงที่ผู้หญิงได้รับไม่ใช่ปัญหาส่วนตัวอีกต่อไป หากแต่เป็นปัญหาสาธารณะที่สังคมต้องเข้ามา รับรู้และมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาร่วมกัน

2. กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ที่ทำงานในองค์การพัฒนาศรี

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์นั้นย่อมมิได้เกิดจากองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงองค์ประกอบเดียว ในกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองก็เช่นเดียวกัน ที่จะต้องประกอบไปด้วยกระบวนการที่เสริมให้เกิดพลังอำนาจในหลายรูปแบบด้วยกัน ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงกระบวนการในการสร้างพลังอำนาจในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ซึ่งการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศรีนั้น มีความมุ่งมั่นที่จะนำไปสู่การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงทางสังคม กระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองเพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งทั้งในระดับปัจเจก ระดับกลุ่ม และระดับชุมชนและสังคมจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน การตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายการทำงานด้านผู้หญิง ร่วมกันคิดร่วมกันทำ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และการวางแผนในการทำงานร่วมกัน โดยไม่ได้มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทุกคนต่างพูดคุยแลกเปลี่ยนกันอย่างเสรี ตามแนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเอง กล่าวคือการแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มที่เน้นการแก้ปัญหา โดยเบื้องต้นต้องเปิดให้เห็นหน้ากากระบบชายเป็นใหญ่ที่เป็นวาทกรรมที่ครอบงำสังคมมานาน จนทำให้ผู้หญิง

กลายเป็นผู้ถูกกดขี่ (Paolo Freire, 1993: 33) แล้วแต่ว่าระบบชายเป็นใหญ่จะกำหนดทิศทางให้ไปทางใด ดังนั้นการกระตุ้นให้ทุกฝ่ายคิดแก้ปัญหาจึงเป็นการกระทำที่สำคัญ เพื่อให้เกิดการตั้งคำถาม ไตร่ตรองในสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม ต้องไม่มีผู้ฟังอย่างสงบเงียบ แต่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการค้นหาข้อเท็จจริงร่วมกัน เพื่อการวางแผนในการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหานั้นต่อไป ผู้ให้ข้อมูลที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจนี้ ย่อมใช้วิธีเดียวกันในการที่ทำให้ผู้หญิงที่เป็นผู้ประสบความเดือดร้อนมีพลังอำนาจในตนเองต่อไป การเสริมพลังอำนาจในรูปแบบต่าง ๆ นี้ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความรู้สึกถึงแรงสนับสนุนซึ่งกันและกัน และมีพลังมากพอที่จะทำงานเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบปัญหา เพื่อนำไปสู่สังคมที่ตระหนักถึงความเสมอภาคหญิงชาย

กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้ที่ทำงานในองค์การพัฒนสตรีตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire, 1970: 92) นั้น พิจารณาจากกระบวนการต่างๆที่เกิดขึ้นในการทำงานดังนี้

- 2.1 การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล
- 2.2 การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม
- 2.3 การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา
- 2.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง โดยมีรายละเอียดของผลการศึกษาในแต่ละประเด็นดังนี้

2.1 การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล

ในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่นั้น ผู้หญิงถูกกำหนดให้อยู่ในสังคมในบ้าน ถูกผูกพันไว้ด้วยภาระภายในบ้าน ในขณะที่ผู้ชายกลับถูกกำหนดให้อยู่ในพื้นที่สาธารณะ อำนาจของผู้หญิงถูกจัดอยู่ในวงแคบ ตัดสินใจในเรื่องเล็กๆน้อยๆ เช่นวันนี้จะกินอะไรในมือเย็น การพูดขำให้สมาชิกในบ้านประหยัดไฟในบ้าน แต่อำนาจของผู้ชายมีขอบเขตกว้างขวางกว่ามาก เพราะอยู่ในโลกสาธารณะ เช่น นายกรัฐมนตรีสั่งให้ลดนำเข้าพลังงาน หรือสั่งให้เพิ่มภาษีมูลค่าเพิ่มของสินค้า อันส่งผลต่อความเป็นไปของคนในสังคมโดยภาพรวม การตัดสินใจลดค่าเงินบาทของรัฐมนตรีส่งผลอย่างมหันต์ต่อผู้คนทั่วประเทศ หรือแม้แต่เรื่องการตัดสินใจในครอบครัวผู้หญิงจะตัดสินใจในเรื่องซื้อของเล็กๆ น้อยๆ หากแต่เป็นการซื้อของชิ้นใหญ่ก็เป็นของผู้ชายหรือไม่ก็ร่วมกัน นอกจากนี้ผู้หญิงถูกทำให้เชื่อด้วยคำพูดที่ผิวเผินว่า ผู้หญิงและผู้ชายต่างก็แบ่งกันใหญ่ในพื้นที่ของตน ผู้หญิงใหญ่ในบ้านผู้ชายใหญ่ในสังคม เหมือนจะสมคูลกันดีแล้ว ชวนให้คิดถึงเสมอภาคเท่าเทียมทางเพศ หากแต่พิจารณาให้ลึกลงไปจะเห็นว่าโครงสร้างอำนาจของโลกสาธาณะนั้นเป็นตัวกำหนดและชี้หน้าอำนาจของโลกในบ้านอยู่ตลอดเวลา เรื่องราวในบ้านถูกรอบงำจากโลก

สาธารณะ เช่นจะมีลูกกี่คน จะเรียนอะไร จะประกอบอาชีพอะไร ล้วนแล้วแต่ถูกกำหนดจากโลก สาธารณะทั้งสิ้น ในรูปของการออกกฎหมาย นโยบายต่างๆของรัฐซึ่งล้วนถูกรอบงำโดยผู้ชาย สิ่งเหล่านี้เป็นการแบ่งบทบาทระหว่างเพศที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคม

ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 16 คน จากจำนวน 26 คน ($f=16$) หรือร้อยละ 61.53 คิดว่าเมื่อมีโอกาสเข้ามาทำงานในองค์กรพัฒนาสตรี รู้สึกว่าการเข้ามาทำงานในองค์กรนี้ทำให้ตนเกิดการเรียนรู้ทั้งในกระบวนการทำงานและปัญหาของผู้หญิงในสังคมลึกซึ้งมากขึ้น

“ตอนมาทำงานในองค์กรพัฒนาผู้หญิงแรกๆ พบเด็กผู้หญิงทั้งในชนบทและในเมืองที่กำลังประสบปัญหา บางรายจะถูกนำไปขาย เราก็เข้าแทรกแซง ช่วยเขา ไม่อยากให้ไป อยากให้เรียนหนังสือ ก็เอาเงินทุนหมุนเวียนให้เขาได้เรียน ตอนแรกก็คิดว่าจะดูแลเขาไปซักเทอม แต่ก็ยื้อกันไปยื้อกันมา เทอมก็แล้ว กลายเป็นปี ก็ติดพันมาเรื่อยๆ ชีวิตเด็กก็ดีขึ้น บางคนก็ทำงานช่วยเหลือครอบครัว การทำงาน มีหลากหลายรูปแบบ เริ่มขยายตัวออกจากชุมชน ทำงานเชิงรุกมากขึ้น ก็ขยายออกไปข้างนอก พบปัญหามากขึ้น ซับซ้อนมากขึ้น และระบบก็เอื้อต่อคนที่มีอำนาจ สามารถใช้ทรัพยากรได้มากกว่า คนที่ตกอยู่ชายขอบการผลิตก็ พยายามเข้าไปหาโอกาสที่พอจะมี เราก็เข้าใจสาเหตุได้มากขึ้น” (ผู้อำนวยการศูนย์ลูกหญิง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2548)

อย่างไรก็ดีผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 21 คนจากจำนวน 26 คน($f=21$) คิดเป็นร้อยละ 80.76 เห็นว่าการทำงานที่เต็มไปด้วยปัญหา ถ้าบรรยากาศในการทำงานเป็นรูปแบบที่ต่างคนต่างทำตามหน้าที่ของตัวเองโดยที่ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งกันและกันก็จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลทำงานไปวันๆ หากแต่การที่ได้รับประสบการณ์แล้วแลกเปลี่ยนกันอย่างธรรมชาตินั้นทำให้เกิดพลังในการทำงาน

“.....ตอนมาทำงานใหม่ก็ไม่รู้เรื่อง การที่มีบรรยากาศในการทำงานเป็นแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอดเวลา ทำให้ได้มุมมองใหม่ๆ ก็เพราะเรามีcase ผู้หญิงที่ประสบปัญหาเยอะมาก และต้องการจะรู้ว่าสิ่งที่เรานั้นถูกไหม ถ้าเราได้รับความคิดเห็น ได้แลกเปลี่ยนเราก็จะมั่นใจมากขึ้น.....” (เจ้าหน้าที่โครงการเครือข่ายเพื่อผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

และอีกความเห็นหนึ่ง

“ การแลกเปลี่ยนกันเป็นสิ่งที่ดีมาก ทำให้รู้ว่าจะทำยังไงต่อไป จะวางแผนช่วยเหลืออย่างไร ช่วงแรกทำงานแบบต่างคนต่างรับผิดชอบ case ของตัวเอง ทำให้พอเจอกับปัญหาหนัก สับสนมาก แต่พอเจอปัญหาเยอะๆเข้า เราก็เริ่มคิดว่าเราต้องแลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมงานคนอื่น วันแรกที่มาทำงานจำได้ว่าวันแรกก็วิ่งเข้าไปคุยกับพี่เขาเรื่องงานเลยละ เพราะเราก็ไม่รู้.....ต้องคุยต้องคิด แลกเปลี่ยน . . .อย่างตัวเองนี้รู้เลยว่าวันไหนได้พูด จะรู้สึกกระปรี้กระเปร่า กลับบ้านด้วยกัน ไปทานข้าวกัน” (เจ้าหน้าที่มูลนิธิผู้หญิง, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2548)

และ

“การพูดคุยแลกเปลี่ยน ทำให้เราสามารถให้คำแนะนำกับกลุ่มเป้าหมายของเรา ช่วยสนับสนุนเขา คิดต่อกับตำราวิจัยกับคู่มือ ถ้าเราสามารถแก้ปัญหาบางอย่างได้ เราก็จะมั่นใจ เราต้องให้คำแนะนำเขา ช่วยเขาเท่าที่จะทำได้ แต่ก็ต้องดูนโยบายของมูลนิธิด้วย ต้องแก้ปัญหาอย่างมีสติ มีเพื่อนทำให้รอบคอบขึ้น..... คิดพิจารณามากขึ้น การที่เราได้รับประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้นเรื่อยๆและการแลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมงานที่ดี ก็นำไปสู่การทำงานกับผู้หญิงได้ สามารถประคองให้เขาตัดสินใจในปัญหาของเขาได้ ซึ่งดีมากมาย ดีกว่านั่งทำ นั่งคิดอยู่คนเดียว ต้องพูด แสดงความคิดเห็นของเราออกมา จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ไม่ใช่ปัญหา” (ผู้ประสานงานโครงการแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง, สัมภาษณ์, 3 ตุลาคม 2548)

จากข้อมูลข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่า การที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้รับประสบการณ์จากการทำงานและการแลกเปลี่ยนกันในการทำงานโดยที่ทุกฝ่ายต้องพูด ทำให้รู้สึกผ่อนคลายความตึงเครียดลดความวิตกกังวลต่อปัญหาได้ แม้ว่าการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเสมอๆอาจมาใช่ทางออกของปัญหาในการทำงานทั้งหมด แต่การแลกเปลี่ยนก็สามารถนำไปสู่การสร้างทางเลือกในการให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ให้ข้อมูล เช่นในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เห็นว่า การแลกเปลี่ยนในการทำงานอย่างเสมอๆ เพื่อต้องการหาทางเลือกในการให้ความช่วยเหลือ เมื่อได้ทางเลือกสำหรับผู้หญิงที่ประสบปัญหาแล้ว ก็ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ สามารถช่วยเหลือให้ผู้หญิงมีชีวิตที่ดีขึ้น เน้นการดึงเอาพลังอำนาจที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ได้ในระดับหนึ่ง เห็นได้ว่าการที่มีประสบการณ์ในการทำงาน และการพูดคุยแลกเปลี่ยน หรือที่เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) เรียกว่าการสร้างมโนสำนึก ซึ่งเป็นการพัฒนาความคิดและการกระทำของมนุษย์ โดยผ่านการเสวนา (dialogue) เพื่อให้มีการรับรู้รวมทั้งเข้าใจโลกในความเป็นจริง แบบไม่บิดเบือน และจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นในพลังของมนุษย์ เพื่อจะมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมมนุษย์ให้ดีกว่าเดิม และที่สำคัญผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 24 คน จาก 26 คน (f=24) คิดเป็น 92.30 ต่างก็เห็นไปในทางเดียวกันว่า ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

“ในวิธีการของการพูดคุยแลกเปลี่ยนนั้น ต้องเป็นการเผชิญหน้าทางความคิดระหว่างบุคคล โดยมีโลกแห่งความจริงเป็นสื่อกลาง และที่สำคัญการเสวนาจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้ามีการพูดฝ่ายเดียวแต่ต้องเป็นการแลกเปลี่ยน ต้องแลกเปลี่ยนกัน ต้องพูดมาจากความรู้สึก ความคิดของตัวเองจริงๆ พอเราได้พูด ได้แสดงความคิดเห็นเราก็จะเรียนรู้ ได้ระบาย เราก็เกิดการเรียนรู้ใหม่ รู้สึกมีพลัง วันไหนไม่ได้แลกเปลี่ยนกันเรื่องงาน รู้สึกเหมือนขาดไป โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนกับคนที่เราคิดเห็นไปในทางเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้แปลว่าไม่ขัดแย้งกันนะ ก็มี แรงด้วย แต่พอเลิกเราก็จบ เราก็เป็นเพื่อนกันเหมือนเดิม.....” (เจ้าหน้าที่โครงการมูลนิธิเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2548)

และ

“.....การแลกเปลี่ยนกันนำมาเป็นบทเรียนที่จะนำไปสู่การสร้างแนวทางในการทำงานที่แตกต่าง และหลากหลาย โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ความเป็นจริงที่ผู้หญิงประสบอยู่ เพื่อให้มีทางเลือกในการให้ความช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีระบบ จริงก็มองในมุมผู้หญิงนั่นแหละ แล้วเมื่อได้ให้ความช่วยเหลือแล้ว ก็ต้องมีการวิเคราะห์ให้ใคร่ครองเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป เราก็จะพัฒนาขึ้น.....” (ผู้ประสานงานมูลนิธิเพื่อแรงงานหญิง, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2548)

โดยทั่วไปผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรีนั้น ในช่วงแรกๆที่เข้ามาทำงาน มักมีหน้าที่รับเรื่องร้องทุกข์ทั้งทางโทรศัพท์และรับเรื่องราวร้องทุกข์โดยตรงที่สำนักงานไปด้วย ในช่วงการทำงานแรกจะมีความวิตกกังวล ไม่มั่นใจในการที่จะให้คำปรึกษาในทางออกของปัญหาหรือคิดว่าจะให้ความช่วยเหลืออย่างไรได้ ยิ่งอยู่ภายใต้สังคมในระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่พยายามทำให้เรื่องของผู้หญิงเผชิญเป็นปัญหาส่วนตัว สังคมไม่ยอมรับ ไม่มีทรัพยากร หรือบุคคลที่จะเอื้อต่อการทำงาน เสมือนไม่มีพื้นที่ในการทำงานช่วยเหลือผู้หญิงเลย หากแต่การพูดคุยแลกเปลี่ยนกันทั้งในองค์กรเดียวกันและเครือข่ายจึงเป็นการสร้างพื้นที่ในเบื้องต้นสำหรับผู้ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรี ซึ่งนับเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในมุมมองของทฤษฎีสตรีนิยม ที่ผู้ให้ข้อมูลในองค์กรพัฒนาสตรีพยายามสร้างในการทำงาน ดังนั้นการได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนนับเป็นการกระตุ้นในการดึงเอาพลังอำนาจในตนเองของคนทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีออกมาใช้ ซึ่งนับเป็นส่วนที่สำคัญมากในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองตามแนวคิด ของเปาโล แฟร์(1970: 76)

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 21 คน จากจำนวน 26 คน($f=21$) คิดเป็นร้อยละ 80.76 มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าการทำงานและการแลกเปลี่ยนในระดับบุคคลเป็นกระบวนการแรกๆที่ช่วยในการผ่อนคลายความวิตกกังวล ความไม่แน่ใจ ทำให้ผู้ให้ข้อมูลมีความมั่นใจแล้ว อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลก็ให้ทัศนะต่อกระบวนการได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนว่าเป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจกระบวนการแรกๆที่เชื่อมโยงไปสู่ประเด็นการทำงานเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้หญิง กล่าวคือผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามาทำงานด้านผู้หญิงใหม่ๆ แม้จะเข้ามาด้วยความตั้งใจในการทำงานแต่ไหนก็ตามส่วนหนึ่งในด้านการศึกษานั้นก็ไม่มีใครที่มาทำงาน โดยมีวุฒิการศึกษาทางด้านสตรีศึกษาโดยตรง เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่เปิดในประเทศไทยไม่นาน เมื่อเข้ามาทำงานกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยมีความมั่นใจ หรือบางรายช่วยเหลืออะไรผู้ประสบปัญหาไม่ได้ก็ทำให้สูญเสียความมั่นใจไปพอสมควร ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าในช่วงแรกก็ไม่ได้มีความรู้อะไร มีแต่ความเลือนรางในการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุ เมื่อวิเคราะห์ปัญหาไม่ได้ การให้ความช่วยเหลือ หรือทางเลือกก็เลือนราง ซึ่งการที่มีประสบการณ์ที่มากขึ้นและการแลกเปลี่ยนจะช่วยลดความวิตกกังวล และช่วยดึงความมั่นใจกลับมา สร้างการยอมรับในตัวเองกลับคืนมา โดยเน้นการแลกเปลี่ยนแบบเพื่อนให้

เกิดขึ้นในองค์กร ไม่ว่าจะมียุ่ต่างกันแค่ไหน ให้ทุกฝ่ายได้พูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อประโยชน์ในการทำงานอย่างเต็มที่ เข้าอกเข้าใจกัน ให้ข้อมูลและสร้างทางเลือกในปัญหาที่ต่างก็รับผิดชอบซึ่งกันและกัน

“ส่วนใหญ่ที่ผ่านมาระหว่างเราไม่ค่อยได้มีการแลกเปลี่ยนต่างคนต่างก็ทำงานกับ case ที่ตัวเองรับผิดชอบ สังเกตดูคนทำงานก็ท้อแท้ แต่ถ้ามีกลไกเช่นนี้ในการพัฒนาคนทำงาน มีปัญหาคุยกัน จากที่ผ่านมาสังเกตว่าถ้าใครที่เข้ามา แล้วแลกเปลี่ยน ก็จะเห็นว่าเขามีความสุขกับการทำงานมากขึ้น การแลกเปลี่ยนอย่างน้อยก็มีคนทำงานที่เข้าในกัน มีพื้นที่ในการสร้างความคิดในเรื่องปัญหาของผู้หญิงที่นับวันจะรุนแรงมากขึ้น เมื่อเรามั่นใจ เห็นคุณค่าของงานที่ทำ มีพื้นที่พูดคุยกันมากขึ้น จุดนี้จะเป็นด้านแรกที่ทำให้คนทำงานในด้านนี้ก้าวไปสู่กระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองต่อไปได้” (ผู้ประสานงานมูลนิธิพัฒนาสตรีภาคเหนือ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

และ

“การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีเป็นกระบวนการแรกที่ทำให้คนทำงานต่างก็ได้รับรายในปัญหาที่เจอ ความคับข้องใจ ความรู้สึกทรมองถึงทางเลือกในการทำงานออกมา และนั่นก็เป็นเบื้องต้นที่จะนำไปสู่กระบวนการสร้างพลังอำนาจที่สูงขึ้นต่อไป ซึ่งจากการที่เห็นคนทำงานที่มีประสบการณ์มีพลังอำนาจในตนเอง เมื่อมีความรักและเชื่อมั่นในงาน เชื่อมั่นในตนเอง มีการรวมกันเป็นเครือข่ายในการทำงาน และคิดค้นงานในเชิงรุกใหม่เพื่อให้เท่าทันกับปัญหาที่นับวันจะซับซ้อนมากขึ้น” (เจ้าหน้าที่โครงการศูนย์เพื่อน้องหญิง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2548)

การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในองค์กรในระดับบุคคลของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรีซึ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้ เป็นกระบวนการแรกที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถก้าวไปสู่กระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองในระดับต่อไปได้นั้น จะเห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยน เนื่องจากการสร้างพื้นที่ในการพูดคุย ได้ระบายในสิ่งที่อยากจะพูด ซึ่งเป็นกระบวนการแรกในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ซึ่งจะพัฒนาไปสู่การสร้างเครือข่ายในการทำงานด้านผู้หญิงที่เข้มแข็งขึ้น

อย่างไรก็ดีในประเด็นนี้มีผู้ให้สัมภาษณ์ไปในทางตรงข้าม 2 คน โดยให้ทัศนะว่า

“บางครั้งการต้องพูดคุยแลกเปลี่ยนมากๆ ก็ทำให้คนทะเลาะกัน เสียเวลาทำงาน เพราะส่วนใหญ่เจอคนที่คุยก็พูดอยู่ฝ่ายเดียว ถ้าไม่ได้มีการกำหนดการแลกเปลี่ยนอย่างเป็นทางการ ก็คิดว่าไม่ค่อยได้ผล” (เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2548)

และ

“การแลกเปลี่ยนแบบไม่เป็นทางการแบบนี้มันต้องคุยกับคนที่คุยรู้เรื่อง ไม่งั้นก็ไปกันคนละทาง เสียเวลา นั่งทำงานไปดีกว่า ทำเท่าที่ทำได้ ตรงไหนสงสัยก็ถามหัวหน้า ก็ไม่รู้ชินะปกติก็เป็นคนไม่ค่อยชอบพูดคุยอยู่แล้ว ชอบทำงานมากกว่า” (เจ้าหน้าที่กลุ่มอัญจารี, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2548)

กระบวนการในการทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับปัจเจกเป็นการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เป็นธรรมชาติ ซึ่งจากการที่ผู้ให้ข้อมูลมีความคุ้นเคยในการพูดคุยแลกเปลี่ยน ได้พยายามจัดให้มีการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม โดยเป็นการแลกเปลี่ยนที่ค่อนข้างเป็นทางการมากกว่า ทำให้มีการพัฒนาการสร้างพลังอำนาจไปสู่ในระดับกลุ่มได้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกันและสามารถพัฒนาการสร้างพลังอำนาจในระดับที่สูงขึ้น

2.2 การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม

เมื่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้ผ่านกระบวนการแรกในการสร้างพลังอำนาจในส่วนของปัจเจก มีการสร้างพื้นที่ของกลุ่มคนทำงานในองค์การพัฒนาศรี มีคนเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงาน ได้มีการแลกเปลี่ยน รู้ทางเลือกในการแก้ปัญหาของผู้หญิงมากขึ้น มั่นใจในการทำงานมากขึ้น และหากผู้ให้ข้อมูลได้มารวมกลุ่มกันอย่างเป็นทางการ จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และเข้าไปในประเด็นปัญหาของผู้หญิงและทางออกในการให้ความช่วยเหลือ มีการสร้างแบบอย่างในการให้ความช่วยเหลือที่กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้นำไปสู่การเสริมพลังอำนาจในตนเองอีกระดับหนึ่งเป็นการได้รับประสบการณ์และแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มในองค์การหรือเครือข่าย ซึ่งเป็นการสร้างพลังอำนาจในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งในการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มจะค่อนข้างเป็นทางการมากกว่าในระดับบุคคลที่ใครอยากจะทำแลกเปลี่ยนกับใครก็ได้ แต่ในการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มนี้ ค่อนข้างจะเป็นทางการมากกว่า มีการกำหนดสมาชิกและจำนวนในการแลกเปลี่ยน ในแต่ละครั้งนั้นจะมีสมาชิกร่วมคุยกลุ่มประมาณ 5-12 คน ทั้งนี้ก็แล้วแต่ว่าจะเป็นกลุ่มระดับองค์การหรือเครือข่าย ส่วนใหญ่ในพื้นที่กรุงเทพฯและปริมณฑลจะเป็นกลุ่มในองค์การ ส่วนในพื้นที่จังหวัดในภาคเหนือเป็นกลุ่มในระดับเครือข่าย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในกรุงเทพฯนั้นการเดินทางไม่ค่อยสะดวก เนื่องจากการจราจร และส่วนใหญ่เป็นองค์การที่มีสมาชิกในองค์การ 7- 30 คน ในขณะที่พื้นที่ภาคเหนือมีขนาดองค์กรเล็กกว่าจำนวนสมาชิกในองค์การประมาณ 2-6 คน นอกจากนี้การเดินทางก็สะดวก ไม่เสียเวลาการพบปะ เพื่อแลกเปลี่ยนจึงเป็นไปได้ง่ายกว่าในกรุงเทพฯมาก โดยผู้ที่เข้าร่วมกลุ่มนั้นส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับการแลกเปลี่ยนกันในระดับปัจเจก สามารถพูดคุยและตั้งประเด็นปัญหาเพื่อการแลกเปลี่ยนจากประสบการณ์ของตัวเองที่ได้ประสบมาได้เป็นอย่างดี

ผู้ให้สัมภาษณ์จากองค์การพัฒนาศตริ 20 คน จากจำนวน 26 คน ($f=20$) คิดเป็นร้อยละ 76.92 นั้นต่างก็เห็นตรงกันว่า การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนนั้นสำคัญและทำให้ได้มีความรู้สึก ร่วมกัน มีคนที่เข้าใจและพร้อมที่จะรับฟัง รวมถึงได้เทคนิคการทำงานและวิธีคิดใหม่ในการทำงาน กับผู้อื่น ในขณะที่ภาครัฐบาลนั้นก็เห็นความสำคัญในการจัดกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยน แม้ในตอนนี้ ภาครัฐบาลยังไม่ได้มีการทำอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่เป็นการจัดประชุมเพื่อรับนโยบายและเตรียมจัด กิจกรรมการฝึกอบรมเสียมากกว่า ประเด็นพื้นที่ (space) ยังคงเป็นประเด็นที่สำคัญในการจัดกลุ่ม ประสบการณ์และแลกเปลี่ยน ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกว่าพื้นที่ที่กว้างขึ้นในการพูดคุย ซึ่งสอดคล้อง กับทฤษฎีสตริทนิมที่เน้นการสร้างพื้นที่ของผู้หญิง สามารถแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหาที่ผู้หญิง ประสบได้เต็มที่ในกลุ่มคนที่อยู่ในวิชาชีพเดียวกัน โดยไม่รู้สีกว่าทำผิดจรรยาบรรณในการนำ ความลับไปเปิดเผย และมีมุมมอง และทางเลือกในการทำงานมากขึ้น รวมถึงการเกิดเครือข่ายในการ ทำงาน ในประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 16 คน ($f=16$) คิดเป็น 61.53 เห็นสอดคล้องกัน

“การสร้างเครือข่ายในการทำงาน การแลกเปลี่ยนกันมีความสำคัญ อย่างในกรณีของภาคเหนือ ก็เจอ กันทุกเดือน แลกเปลี่ยน จัดสัมมนา บางครั้งก็ทำกิจกรรมตรงๆ ร่วมกัน ก็ทำให้รู้จักกัน รู้สึกเรา จะกระตือรือร้นมากขึ้น เตรียมการ เตรียมประเด็นคำถาม ได้แลกเปลี่ยนในประเด็นที่กว้างขึ้น รู้ความ กิ๊บหน้า การเปลี่ยนแปลงในเรื่องกฎระเบียบ กฎหมาย บางครั้งก็รุกเข้าไปในโรงเรียน จัดกลุ่มพูดคุย กับครูในโรงเรียน ก็ได้โรงเรียนเป็นเครือข่าย ในอีกส่วนหนึ่ง ในเรื่องของความรุนแรงก็การเข้าไป กระตุก กระตุ้น กทม. พูดคุยปัญหา กับ กทม. เราก็ได้เครือข่ายในการทำงาน ว่า กทม. มีชุมชนตั้งเยอะ น่าจะมีอาสาสมัครชุมชนขึ้นมา ก็ไปกระตุกเขาจนสำเร็จมีการตั้งศูนย์แจ้งเหตุในชุมชนขึ้นมาแต่เพิ่ง เริ่มต้น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับกลุ่ม มันน่าจะป้องกันปัญหาได้ระดับหนึ่ง ทำให้รู้เท่า ทันปัญหา คืออย่างน้อยก็ไม่ได้มันบานปลายลุกลามใหญ่โต ก็อาจจะป้องกันได้ ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ คนทำงาน รู้สึกว่ามีเพื่อนที่อยู่ในวงการเดียวกัน ไม่โดดเดี่ยว มีกำลังใจ” (ผู้ประสานงานเครือข่ายแม่หญิง ล้านนา, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2548)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ข้างต้นนั้น เห็นได้ว่าหลังจากที่ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนระดับ กลุ่ม ทำให้เกิดความรู้สึกมีเครือข่าย รู้สึกว่ายังมีคนอื่นอีกมากที่เข้าใจและยินดีเข้ามาร่วมงาน รู้สึก ว่าปัญหาความรุนแรงของผู้หญิงไม่ใช่ปัญหาใหญ่ที่ไม่มีทางออกและไม่ใช่ปัญหาส่วนตัวอีกต่อไป เช่นเดียวกับอีกทัศนะหนึ่งของผู้ให้ข้อมูลที่เห็นว่า การมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันทำให้รู้สึกว่าเรามีเพื่อน ร่วมวงการเดียวกัน มีคนที่เข้าใจในปัญหาที่ผู้หญิงประสบ เข้าใจในงานที่เราทำ เห็นคุณค่าของงาน อย่างแท้จริง เพราะต่างก็มีประสบการณ์ในการทำงานมาด้วยกันทั้งสิ้น ทำให้คนทำงานในองค์การ พัฒนาศตริมีความใกล้ชิด สนับสนุนกัน ช่วยแบ่งมุมมอง รวมถึงการสร้างอาสาสมัครในการทำงาน ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เป็นการสร้างคนรุ่นใหม่ที้นับวันจะน้อยลงไปเรื่อยๆ นอกจากนี้ผู้ศึกษา ยัง พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับกลุ่มเป็นการสร้างแบบอย่าง ในการหาทางออกที่หลากหลายในการแก้ปัญหาให้กับผู้หญิงได้

เมื่อแรกเริ่มเข้ามาทำงานนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ ไม่ค่อยมั่นใจในการทำงาน ไม่แน่ใจ แต่ก็มี ความตั้งใจที่จะทำงาน และเมื่อประสบการณ์มากขึ้นมีโอกาสได้เข้ากลุ่มแลกเปลี่ยนพูดคุยใน ประเด็นปัญหาของผู้หญิงมากขึ้นทำให้มองเห็นมิติของปัญหาและทางออกได้มากขึ้น ซึ่ง ประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลที่แลกเปลี่ยนกันนั้น ทำให้ผู้ให้ข้อมูลได้วิเคราะห์ประสบการณ์ ได้ สร้างบทเรียน และนำไปวางแผนเพื่อเป็นทางออกของปัญหาที่ผู้หญิงประสบร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ช่วย ผ่อนคลายความวิตกกังวลและเป็นการสร้างความเข้าใจถึงการทำงานในระดับกลุ่ม โดยสามารถ เข้าใจว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงนั้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาในด้านใดล้วนแล้วแต่มีลักษณะเป็นพลวัต ซึ่งมี การเปลี่ยนแปลงและมีทางออกของปัญหา ผู้ให้ข้อมูลอาจมองเห็นการหาทางออกในการทำงาน ช่วยเหลือผู้หญิงให้หลุดพ้นจากปัญหาได้ รวมถึงเห็นตัวอย่างในการหาทางออกของปัญหา เช่นคดี ฟ้องร้องต่างๆ เหล่านี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งกระบวนการเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิด การศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจของเปาโล แฟร์(Paolo Freire)ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ การเสวนา โดยเน้นที่ทั้ง 2 ฝ่าย หรือทุกฝ่ายทุกคนได้มีโอกาสคิดตั้งคำถามด้วยการไตร่ตรอง และการลงมือ ปฏิบัติด้วยประสบการณ์ของแต่ละคน การวิเคราะห์ประสบการณ์ การวางแผน เพื่อนำไปสู่การ ปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม

ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 19 คน จากจำนวน 26 คน($f=19$) หรือคิดเป็น ร้อยละ 76.07 เห็นว่า กระบวนการได้รับประสบการณ์และแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มยังเป็นการสร้างพลังอำนาจให้กับ ผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนสตรีในระดับที่กว้างขึ้น นั่นหมายถึงการที่บุคคลที่ทำงานในองค์การ พัฒนสตรีมีการสร้างพื้นที่ให้แก่การทำงานในการพัฒนาผู้หญิงมากขึ้น ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิด ความรู้สึกเป็นเพื่อน เป็นกลุ่มเพื่อนร่วมวิชาชีพเดียวกันมีประสบการณ์ในการทำงานเหมือนกัน

“การแลกเปลี่ยน พบปะกัน เราทำกันทั้งภาครัฐและเอกชน มีการพบปะกันเสมอๆ เดิมนั้น หน่วยงาน ราชการเปลี่ยนไปมาก ทันสมัย รวดเร็ว ที่ว่าดีกว่าเอกชนบางที่อีกมั้ง ที่คนทำงานเราก็ร่วมมือกันอย่างไรก็ดี พวกเราดูเข้มแข็งกันมากขึ้น สนุกสนาน แต่บางครั้งก็เครียด และผลที่ได้ที่เห็นชัดคือหน่วยงานราชการ กับเอกชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เข้าใจในแนวทางที่ต้องการ เราก็มีอำนาจต่อรองมากขึ้น กฎหมายที่ เปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งก็มาจากการกดดันจากทั้งภาครัฐและ NGO. นี่แหละ” (หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมความ เสมอหญิงชาย, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2548)

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 19 คน จากจำนวน 26 คน ($f=19$) คิดเป็นร้อยละ 76.07 เห็น ว่ากระบวนการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มนี้นอกจากจะได้พื้นที่ในการทำงานที่มากขึ้นแล้ว ยังเป็น กระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลที่เคยผ่านประสบการณ์ในการทำงานที่หนักมา ก่อนทั้งที่เป็นปัญหาที่เหมือนหรือแตกต่าง ได้เห็นแบบอย่างจากคนอื่นๆ โดยเฉพาะผู้ที่มี ประสบการณ์ในการทำงานมายาวนานกว่า สามารถทำงานช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบปัญหา ทำให้

เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายกับผู้หญิงทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดการสร้างพลังอำนาจในตนเองในกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ซึ่งทำให้เกิดมิติในเชิงอำนาจมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการต่อรองกับภาครัฐ หรืออำนาจในตัวของผู้หญิงเองในการที่จะยืนหยัดในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้อง

“งานไหนๆก็เหมือนกัน การรวมกัน ย่อมจะส่งผลดี อย่างตัวพี่ที่ทำงานมาได้ถึงทุกวันนี้ต้องบอกได้ว่าเป็นเพราะตอนเริ่มเข้ามาทำงาน โชคดี มีโอกาสได้เจอพี่ๆที่จบธรรมศาสตร์ มาช่วยให้ผ่านช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิต ซึ่งการทำงานแบบนี้ก็ไม่ง่าย ไหนจะที่บ้าน ครอบครัว ก็ไม่เห็นด้วย แต่ด้วยความมุ่งมั่น จนตอนนี้เราก็ผ่านมันมาได้ พี่ทำงานนี้ ไม่ได้ค่าตอบแทนนะ แต่ก็อยู่ได้ มีความสุขดี ส่วนหนึ่งก็ได้มีโอกาสมาพบปะกัน การทำงาน ที่มีการแลกเปลี่ยนในระดับเครือข่าย ทั้งในระดับจังหวัดและประเทศ การทำงานเพื่อสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายก็จะเป็นที่ยอมรับมากขึ้น เราไม่สามารถมองการพัฒนาผู้หญิงเพียงในระดับปัจเจก แต่เราต้องมองไปถึงระดับชุมชน และสังคม” (หัวหน้าฝ่ายกฎหมาย มูลนิธิผู้หญิง กฎหมายและการพัฒนาชนบท, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2548)

การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม เป็นกิจกรรมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เกิดพลังอำนาจในตนเองอีกกิจกรรมหนึ่ง ทำให้มีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและได้เรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การทำงานเป็นเครือข่าย สามารถทำงานให้ความช่วยเหลือได้กว้างและลึกต่อปัญหามากขึ้น มีความพร้อมในการเผชิญกับปัญหาที่เข้ามาได้มากขึ้น การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มเป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ให้ข้อมูล เกิดกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองในระดับกลุ่มหลังจากที่ได้เรียนรู้ในระดับปัจเจกหรือระดับบุคคลแล้ว

2.3 การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา

การที่ผู้ให้ข้อมูลเข้ามาทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีและทำงานด้วยความมุ่งมั่นที่จะทำให้สถานภาพของผู้หญิงในสังคมนี้ดีขึ้น มีสาเหตุหลายประการด้วยกัน เช่นจากการเลี้ยงดูในครอบครัว รวมถึงจากบุคคลอื่นในวัยเด็ก จากประสบการณ์ในวัยเรียนรวมถึงประสบการณ์อื่นๆที่ประสบในสังคม หรือการเข้ามาทำงานด้วยความคิดที่อยากทำงานเพื่อสังคม หากแต่เมื่อได้เข้ามาสัมผัสกับปัญหาของผู้หญิงจึงเรียนรู้ในปัญหาที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามในการทำงานด้านพัฒนาผู้หญิงนี้โดยทั่วไปนับว่าเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทย ขาดแหล่งข้อมูลและองค์ความรู้ใหม่ ส่วนใหญ่ที่มีการแลกเปลี่ยนกันนั้นก็เน้นในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของคนทำงานโดยตรง

และจากการศึกษาในครั้งนี้พบว่าในการทำงานนั้นผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 22 คน (f=22) จากจำนวน 26 คน คิดเป็น ร้อยละ 84.61 ต้องการความมั่นใจในการทำงาน และเห็นว่าปัญหาในการ

ทำงานที่คนทำงานขาดพลังอำนาจในตนเองนั้นส่วนหนึ่งมาจากปัญหาในการขาดองค์ความรู้ใหม่ในการทำงาน ขาดความมั่นใจในการทำงานเชิงวิชาการ ขาดทางเลือกใหม่ในการทำงาน รู้สึกจำเจและจมอยู่กับปัญหาเดิมๆ

“เข้ามาทำงานใน 2-3ปีแรก ยังรู้สึกว่าตัวเองยังไม่ได้ทำงานได้สำเร็จซักราย ทั้งๆที่ก็มีผู้หญิงที่เราให้ความช่วยเหลือแวะเข้ามาหา เหมือนเขาคุ่นเคย วางใจเรา แต่เรารู้สึกว่าชีวิตเขายังไม่ดีขึ้นมากนัก เพียงแต่ไม่ต้องกลับไปอยู่ให้สามีทำร้ายอีก แต่ความเป็นอยู่ก็ยังไม่ได้ดีนัก แต่พอนานเข้า มีอบรม ได้พูดคุยกับอาจารย์ที่เป็นวิทยากร จำได้ว่าอาจารย์เอาชีวิตของคนผิวดำ ซึ่งต่อสู้เพื่อผู้หญิงผิวดำ วิธีการนำเสนอรวมทั้งเอาผลงานของผู้หญิงคนนั้นมาเล่าให้ฟัง เราก็เริ่มรู้สึกศรัทธา ได้แลกเปลี่ยนกัน รู้สึกได้ความรู้เยอะมาก ก็ทำให้เรารู้สึกว่ามีกำลังใจ มีพลัง” (ผู้ประสานงานเครือข่ายแม่หญิงล้านนา, สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2548)

และ

“เรานั่งทำงาน ไปเยี่ยมผู้หญิงที่ช่วยเหลืออยู่ที่บ้านข้าง แล้วก็มีรายใหม่เข้ามาอีก ก็สังเกตว่าปัญหามันก็ซับซ้อนมากขึ้น ในขณะที่ความรู้เรามีแบบเดิม บางครั้งก็ทำให้เบื่อหน่าย จนได้ไปดูงานที่ประเทศอังกฤษ ได้ไปฟังสัมมนา เรารู้สึกว่างานที่เราทำนี้มีคุณค่า รู้สึกภูมิใจในตัวเอง กลับมาก็รู้สึกมั่นใจมากขึ้นมองโลกกว้างขึ้น รู้สึกสนุกกับ ได้เดินทาง มีความอิสระ มีเพื่อนที่ดี ทุกครั้งที่ได้ไปสัมมนา ได้ความรู้ใหม่ ได้เพื่อนใหม่ก็เหมือนได้ไป charge แบตเตอรี่ กลับมาก็มีพลังในการทำงาน ไม่รู้เหมือนกันว่าพลังมันมาจากไหน รู้สึกว่ามีคนฟังเรา ยอมรับเรา ส่วนหนึ่งที่เราทำงาน เราต้องการคนยอมรับด้วย ตรงนี้เราได้อย่างเต็มที่” (ผู้ประสานงานมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2548)

การอบรมสัมมนา จึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่องค์การพัฒนาศตริจัดเป็นกิจกรรมเสริม โดยจัดทั้งในระดับเวทีนานาชาติ ระดับเครือข่ายในประเทศ และระดับองค์กร ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนทำงานได้รับความรู้ใหม่ ๆ มีวิธีทำงานเชิงรุกมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้ให้ข้อมูลได้มีการพบปะกัน ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน รวมถึงทำให้โลกทัศน์ในการทำงานกว้างขึ้น ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมสอดคล้องกันว่า

“ไปศึกษาดูงาน project อันหนึ่งที่เนเธอร์แลนด์ให้การสนับสนุนเกี่ยวกับการเกษตร การใช้น้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยกับ เวียดนาม ลาว เป็นโครงการ 5 ปี แต่ปรากฏว่าพอทำโครงการไปเรื่อย จนกระทั่งในที่สุดลงไปถึงคนที่ทำเกษตรในโครงการนี้จริง ๆ แล้วคือผู้หญิง แต่คนที่มอำนาจในการตัดสินใจการเปิดปิดน้ำ การปิดประตูน้ำ จัดการน้ำ เป็นผู้ชายหมด เพราะฉะนั้นจากจุดนั้นตัวเองจึงมีความรู้สึกว่าการจัดการบริหารแหล่งน้ำมันควรจะให้มีผู้หญิงเข้าไปอยู่ด้วย เราก็พยายามเสนอ จนแหล่งทุนเห็นด้วย เขาก็เลยให้ศึกษาเริ่มต้นเป็น project เล็ก ๆ เพื่อที่จะศึกษาว่าจะเอาผู้หญิงเข้าไปอย่างไร เพื่อการจัดการแหล่งน้ำ พัฒนาและบริหารแหล่งน้ำ มันก็เลยต้องศึกษาเรื่องนี้ โครงการนี้ทำให้เราได้เรียนรู้เยอะมาก แล้วก็ให้บทเรียนกับประเทศเนเธอร์แลนด์ที่ให้ทุนด้วยว่า ไม่ว่าจะให้เงินทำโครงการอะไร

ก็ต้องมีหัวข้อหนึ่งในการเขียนโครงการว่า ผู้หญิงในชุมชนจะได้รับผลอย่างไร เป็นความภูมิใจอย่างมากที่ทำให้ การทำโครงการส่งผลถึงผู้หญิงโดยตรง” (เจ้าหน้าที่สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2548)

และ

“เวลาเราไปศึกษาดูงานที่ไหนก็ตาม ทั้งในและต่างประเทศ ทุกครั้งจะได้มุมมองใหม่กลับมาเสมอ ทำให้เวลาทำงาน เราสามารถมองเรื่องผลประโยชน์ที่ผู้หญิงควรได้รับได้ชัดเจนมากขึ้น มิฉะนั้นก็จะเป็นการทำโครงการ หรือทำงานพัฒนาที่มีมุมมองของชุมชนทั่วไปเท่านั้น ซึ่งก็มองในมุมมองผู้ชาย” (ผู้อำนวยการศูนย์ลูกหญิง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2548)

นอกจากนี้จากการที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีโอกาสไปอบรมดูงานรู้สึกว่าย่ปัญหาของผู้หญิงนั้นเป็นปัญหาที่มีจุดร่วมกันทั่วโลก ทำให้เห็นแนวทางการทำงานจากประเทศอื่นๆที่มีการพัฒนาไปไกลกว่าประเทศไทย มีความมั่นใจในการทำงาน เห็นผลงานในการทำงานทำให้มีกำลังใจ มีพลังในการทำงาน

“การที่ได้ไปอบรมเจอเพื่อนร่วมอาชีพจากประเทศต่างๆ ทำให้เราเข้าใจการทำงานด้านผู้หญิงมากขึ้น เห็นว่าระบบชายเป็นใหญ่มันกระจายไปทั่วโลก มีเหมือนกันทั่วโลก ในการทำงานในระบบราชการผู้หญิงก็ขึ้นยากมาก จากจำนวนก็เห็นได้ชัดมาก ไม่มีโอกาสทำหรือ ระบบการคัดเลือกมันก็เลือกปฏิบัติ แล้วชีวิตทั่วไปก็ไม่ได้ปลอดภัยนะ ผู้หญิงถูกเอาเปรียบ มีทั่วโลก อย่างแต่งงานกรณีที่ผู้ชายนอกใจจะมีมาก แล้วมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น กลายเป็นความรุนแรงในครอบครัวก็มีมาก เด็กเกิดมาจากครอบครัวแตกแยกก็เป็นปัญหาของผู้หญิงอีก ผู้หญิงนี้ถูกเอาเปรียบเชิงซ้อนเลขนะในเรื่องการค้าประเวณี ผู้หญิงถูกซื้อก็เจ็บช้ำ เมียก็เจ็บช้ำ เพียงเพื่อตอบสนองอารมณ์ใครผู้ชาย แล้วใช้ว่าสังคมจะเข้าใจนะผู้หญิงก็โดนอีก ผู้หญิงไม่ดี ประเด็นผู้ชายไม่มีเลย ดูอย่างแห่มมชี่ ผู้หญิงโดนทุกกรณีอยู่แล้ว กรณีค้าประเวณี ผู้หญิงก็โดน ท้องก่อนแต่งก็ผู้หญิง ผู้ชายหายไปไหนไม่รู้ ไม่เคยปรากฏ ผู้หญิงถูกเอาเปรียบหมดเลย ไม่ว่าจะ เป็นมิดีผู้หญิงธรรมดา หรือผู้หญิงที่มีปัญหา อย่างค่าน้ำชื้อ ในเมืองไทยก็ยังไม่มีคิบหน้า ในประเทศลาวบัตรประชาชนจะแสดงรูปคู่สมรส ไว้ด้วยทำให้ผู้หญิงไม่ถูกหลอก มันก็ดี อย่างน้อยก็ช่วยได้ ทำให้ผู้หญิงไม่ถูกหลอก ผู้หญิงที่ยอมจริงก็มีที่ตกเป็นทาสความรัก แต่อย่างน้อย แต่มันก็มีที่มา ต้องเข้าใจ ต้องพยายามอธิบายถึงความเป็นมา ผู้หญิงก็เป็นเหยื่อ” (ผู้ประสานงานมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2548)

รวมถึงข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ให้สัมภาษณ์ที่สอดคล้องกันว่า

“จากการทำงานของพวกเราเกิดการเปลี่ยนแปลงไปมาก ส่วนหนึ่งก็มาจากองค์กรผู้หญิงที่พยายามทำการมานาน หลายสิบปี ทั้งรณรงค์ ทั้งให้การศึกษา โดยเฉพาะวันสตรีสากล วันสตรีสากล วันต่อต้านความรุนแรง การประชุมเวทีระดับโลกที่พยายามผลักดันให้รัฐบาลเซ็นเข้าร่วมแล้วเมื่อเซ็นแล้วก็ต้องทำ

ด้วยไม่ใช่แค่เซ็น เราคือต้องได้ แม้ความคิดจะไม่เปลี่ยนแต่ ก็ต้องเปลี่ยนเป็นการบังคับกลางๆ เพราะสากลเขาเปลี่ยน ก็ได้ step by step เป็นอบต.ก็มากขึ้น สส.มากขึ้น แต่ก็ยังมีน้อย อีกเรื่องหนึ่งเวลา เลือกลงแม้กระทั่งผู้หญิงก็เลือกผู้ชายมากกว่า ถ้าผู้หญิงนั้นไม่โดดเด่นจริงๆ เพราะยังคิดว่าผู้ชายควรเป็น ผู้นำ ซึ่งก็เป็นผลพวงของการหล่อหลอมที่มีมานาน แต่อย่างเรานี้ก็จะเลือกผู้หญิงที่มีคุณภาพ หรือผู้ชาย ก็ได้ที่มีคุณภาพเพราะเราไม่ได้คิดที่เพศ แต่หมายถึงมองแบบให้โอกาสผู้หญิง แต่สส.ตอนนี้ที่เข้าไปก็ตก อยู่ในหลุมพรางของชายเป็นใหญ่ เพราะที่ที่เขาอยู่ก็เป็นที่ยอมรับของผู้ชายมา โดยภาพรวมผู้หญิงก็ดีขึ้นนะ ดู จากงานวิจัยก็จะเห็นว่าผู้หญิงอยู่เป็นโสดมากขึ้น แต่งงานช้าลง ส่วนหนึ่งก็มาจากผู้หญิงพึ่งตนเองได้ พึ่งตนเองได้ในด้าน การศึกษา อาชีพ จึงต้องให้โอกาสเด็กผู้หญิงได้พัฒนาศักยภาพตัวเอง ไม่ใช่มีแค่ วนอยู่แต่กับความสวยความงาม แล้วเราจะได้อีกครั้งหนึ่งที่จะมีประโยชน์ต่อประเทศชาติ แทนที่จะ ตกเป็นเมียร้อย หรือไปในทางที่ไม่ได้สร้างสรรค์สังคม” (ผู้อำนวยการมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2548)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ จะเห็นว่าการมีโอกาสดำเนินงาน อบรมสัมมนา เป็น กระบวนการเสริมพลังอำนาจในตนเองอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้รู้สึกเข้มแข็งขึ้น ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีปัญหาในการแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ การดูงาน อบรม สัมมนาจึงเป็นวิธีการ หนึ่งที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็ง เป็นตัวของตัวเอง สามารถหลุดพ้นจากความเปราะบาง ท้อแท้จาก การทำงานได้ โดยที่ผู้ให้ข้อมูลพยายาม หาทงออกในการทำงานของตนเองด้วยการพยายามเปลี่ยน ความเชื่อและทัศนคติว่าปัญหาผู้หญิงสามารถมีทางออกได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นส่วนใหญ่เป็นเพราะ ระบบชายเป็นใหญ่ที่ถูกสร้างขึ้นและครอบงำสังคมอยู่มาเป็นเวลานาน หากแต่สามารถอธิบาย และแก้ปัญหาได้ ตามทฤษฎีสตรีนิยมที่พยายามรื้อถอนความคิดค่านิยมแบบเดิมๆ เรียกร้องให้ ผู้หญิงเข้าใจในสถานการณ์ของผู้หญิงที่ประสบอยู่ การที่มีโอกาสดำเนินงานใหม่ๆและมองเห็น ความคืบหน้าในงานที่ทำ นับเป็นการสร้างคุณค่าให้กับงานของผู้ให้ข้อมูลทำงานเอง และเห็นถึง ความสามารถที่จะยื่นมือให้ความช่วยเหลือผู้หญิงในสังคมให้ได้รับการปลดปล่อยโดยมีเครือข่าย โยงใยกันทั่วโลก ทำให้รู้สึกว่ามีส่วนที่ในการทำงานมากขึ้น

นอกจากนี้การอบรม สัมมนาในองค์กรโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้และทฤษฎีใหม่ๆ โดยเฉพาะการอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นกิจกรรมที่ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 26 คน (f=26) คิดเป็นร้อยละ 100 เห็นว่าทำให้มีความเข้าใจในสถานการณ์ของผู้หญิง เข้าใจปัญหาที่ผู้หญิงประสบมากขึ้น ทำให้มุ่งมั่นในการทำงาน รู้สึกถึงพลังในการทำงานที่มีมากขึ้น

“ตอนเข้ามาทำงานใหม่ก็ไม่ค่อยเข้าใจถึงที่มาของปัญหา หลังจากได้มีกิจกรรมอบรมเข้มๆ 3-4 ครั้งจากอาจารย์ ที่มหิดล บ้าง ธรรมศาสตร์บ้าง แล้วก็จุฬา เราก็เข้าใจมากขึ้น มีการทำ case conference ยกตัวอย่างปัญหา จริงที่เจอ แล้วมาวิเคราะห์กันว่ารายนี้จะช่วยอะไรได้บ้าง สาเหตุมาจากอะไร เริ่มจากรายบุคคลก็ เชื่อมโยงไปสู่สังคมส่วนรวม อาจารย์เก่งมาก เราก็เข้าใจ ในภาพกว้างมากขึ้น ก็อยากทำงานมากขึ้น ไปในเวทีต่างประเทศ เราก็รู้สึกกว้างขึ้น ได้เปรียบเทียบการทำงานในด้านพัฒนาสตรีของประเทศไทย

กับประเทศอื่นๆ ได้เรียนรู้ปัญหาของผู้หญิงในประเทศอื่นๆ ซึ่งทำให้เห็นว่าไม่ค่อยต่างกัน ตอนนี้กำลังจะไปเรียนสตรีศึกษา ไปเรียนเมืองนอก คิดว่ากลับมาเราก็คงทำงานได้มากขึ้น” (หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2548)

ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 20 คน จากจำนวน 26 คน (f=20) คิดเป็น 79.92 เห็นว่าความสำคัญและประโยชน์ในการอบรม สัมมนา ทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น รู้สึกได้ถึงพลังอำนาจที่เกิดขึ้น กล่าวตัดสินใจ มีกำลังใจที่จะลุกขึ้นมาทำงานช่วยเหลือผู้หญิงด้วยกัน สามารถลุกขึ้นสู้ เห็นทางเลือกมากขึ้น มีความพร้อมในการที่จะเผชิญกับปัญหาของผู้หญิงมากขึ้น เป็นการพัฒนาศักยภาพ และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในมุมมองที่หลากหลาย รวมถึงได้ความรู้ใหม่ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มคนทำงานในเครือข่ายการทำงานด้านผู้หญิง

“คืนะการอบรมสัมมนา โดยเฉพาะเวลาที่วิทยากรให้ role play หรือนำเสนอกรณีจริงที่เกิดขึ้น หรือบางครั้งก็เอาภาพยนตร์มาฉายให้ดูแล้วมาวิเคราะห์ปัญหา และหาทางออกด้วยกัน มีหนังหลายเรื่องที่คุณคิดเห็นก็เหมือนไม่มีอะไร แต่หากดูอย่างมีมุมมองเรื่อง gender มันสะท้อนถึงระบบชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำความคิดคนในสังคมอย่างมาก หนึ่งก็คือการสะท้อนวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่ทุกคนสร้างไม่เห็นประเด็นอย่างเรื่องแฟนกันที่ดูเหมือนเป็นหนังที่น่ารัก ไม่มีอะไร แต่เต็มไปด้วยความรุนแรงของอำนาจชายเป็นใหญ่ วิธีแบบนี้มันทำให้เราได้มุมมองใหม่ๆในการทำงานเยอะเลย” (เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2548)

และอีกทัศนะหนึ่งที่ว่า

ซึ่งมันก็ทำให้เกิดทักษะในการทำงาน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้กัน อย่างตัวเองนี้ถ้ามีเวลามากกว่านี้ ก็อยากมาแลกเปลี่ยนในรายละเอียดที่เราทำงานมาเกี่ยวกับการทำงานกับตำรวจ เรื่องกฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ทำให้เรารู้ช่องทางในการทำงานกับตำรวจ กับกฎหมายมากขึ้น จากที่ตอนมาทำงานใหม่ไม่รู้เลย ตอนนี้เข้าใจ เก่งขึ้นมาก (เจ้าหน้าที่โครงการมูลนิธิผู้หญิง, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2548)

และ

“ส่วนอย่างองค์การอื่นเขาเน้นเรื่องการให้ความรู้กับผู้หญิง ส่งเสริมให้ผู้หญิงลงเลือกตั้งมากขึ้น โดยเฉพาะการเมืองท้องถิ่น เราก็มาแลกเปลี่ยนกันมีวิทยากรเป็นคนประสาน สรุปประเด็นที่แลกเปลี่ยนก็ดีมันทำให้เรามีทักษะในการวิเคราะห์ปัญหา และมีทางเลือกในการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงในงานของเรามากขึ้น การอบรมไปต่างประเทศ นอกจากทำให้มั่นใจในเรื่องการทำงานมากขึ้นแล้ว ยังมั่นใจในเรื่องอื่นด้วย ทั้งการดำเนินชีวิตส่วนตัวด้วย แล้วก็เรื่องภาษา เหมือนเราใช้ภาษาเดียวกัน” (เจ้าหน้าที่โครงการมูลนิธิส่งเสริมโอกาสสตรี, สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2548)

จากคำพูดข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการให้มีการอบรม สัมมนา แลกเปลี่ยน โดยมีวิทยากรเป็นผู้ประสานเพื่อต้องการพัฒนาความรู้และทักษะในการทำงาน การได้เข้าร่วมอบรม สัมมนา ทั้งในระดับนานาชาติ ระดับเครือข่ายในประเทศ และระดับองค์กร ล้วนแต่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาพลังของคนทำงานในระดับโครงสร้างที่ชัดเจนมากขึ้น เช่นการอบรมเสริมทักษะในเรื่อง กฎหมายว่าด้วยความรุนแรงก็ทำให้ผู้ให้ข้อมูลได้เข้าใจและชัดเจนในช่องทางการทำงานกับผู้หญิงมากขึ้น มีความรู้ในสิทธิของผู้หญิงที่พึงมี การอบรมสัมมนา แลกเปลี่ยนจึงเป็นการทำให้ผู้สัมภาษณ์รู้สึกถึงการที่สามารถมีทางเลือกในการทำงานได้มากขึ้นอีกทางหนึ่ง

“การอบรม สัมมนา มันดีมากเลยสำหรับคนทำงานในวงการนี้ เพราะไม่มีใครจบมาทางด้านสตรีศึกษาโดยตรง ส่วนใหญ่ก็มาเรียนรู้เอาจากการอบรมนี้แหละ ผมว่ามันดีกว่าเข้าไปเรียนในระบบนะ ในการอบรม สัมมนาเราเกิดการเรียนรู้ว่าคนๆหนึ่งจะมีพลังอำนาจได้ ต้องมั่นคง security สำคัญต้องมั่นคงในกระบวนการคิด ความมั่นคงในความรู้สึกนึกคิดสำคัญกว่า เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ตัวคุณเอง คุณวิเคราะห์ครอบครัวคุณได้ วิเคราะห์สังคมรอบตัวได้ รู้ว่าส่วนไหนบ้างที่จะทำให้คุณตกเป็นเหยื่อ อะไรที่คุณอยู่เหนือ สามารถกำหนดได้ การที่รู้ว่าอะไรที่คุณกำหนดได้มันสำคัญมาก เริ่มจากกำหนดตัวเองให้ได้ก่อน กำหนดบทบาทตัวเอง สามารถต่อรอง กระบวนการคิดเริ่มทำงาน สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเป็นตัวตนก็ออกมา เราก็มันใจมาก” (ผู้อำนวยการศูนย์ลูกหญิง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2548)

ข้อมูลนี้ผู้วิจัยได้ตระหนักว่าการสร้างพลังอำนาจให้เกิดขึ้นหรือการดึงเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนออกมานั้น ทั้งนี้ต้องมีการสร้างโอกาสและทางเลือกในการทำงาน มองปัญหาอย่างทะลุ เห็นทางออก อย่างในกรณีของผู้ให้สัมภาษณ์ในช่วงแรกที่เข้ามาทำงาน โดยที่ไม่ได้มีความรู้ในด้านสตรีศึกษาเลย หากแต่เมื่อมีโอกาสได้รับความรู้และฝึกทักษะมากขึ้น ก็กลายเป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำงาน เป็นผู้นำในการขับเคลื่อนในประเด็นของผู้หญิงในสังคมไทยมากมาย

“มีความสุขกับงานมาก รู้สึกว่าตัวเองมีพลังในการทำงานทุกวัน 20 ปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายในสังคมไทย กลไกรัฐก็เปลี่ยน ตำรวจเปลี่ยน ส่วนหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก็เพราะพวกเราทั้งรัฐ ทั้งเอกชน ช่วยการผลักดันเมื่อมีโอกาส โดยเฉพาะในระดับนโยบาย” (หัวหน้าสาขามูลนิธิส่งเสริมโอกาสผู้หญิง, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

และ

“ที่ทำงานมานาน อบรมมาเยอะ บางครั้งก็ไม่อยากไป งานเราเยอะ แต่ก็ทิ้งไม่ได้หรอก เรามีแรงสู้มาถึงตอนนี้ แม้ความคิดเล็กๆของคนส่วนใหญ่ที่มองเรื่องผู้หญิงจะเปลี่ยนไม่มาก แต่อย่างน้อยก็ทำให้เกิดกระแสขึ้นในสังคม และเกิดกลไกหลายอย่าง มีการแก้กฎหมาย มีตำรวจหญิงกรณีรับแจ้งความ มี

ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงของรัฐ ทั้งๆที่เมื่อก่อนเรื่องเหล่านี้รัฐไม่เคยสนใจเลย” (เจ้าหน้าที่มูลนิธิผู้หญิง, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2548)

หลายครั้งที่ผู้ให้ข้อมูลไปออกรายการผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆเพื่อพูดคุยให้คนในสังคมเห็นปัญหาของผู้หญิงที่เกิดขึ้นเพราะวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิง การเป็นตัวแทนในการเข้าร่วมกับภาครัฐในการกำหนดนโยบายด้านผู้หญิงต่างๆได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้วิจัยพบว่าการมีทักษะในการทำงานที่เพิ่มพูนขึ้น ทำให้มีความมั่นใจ มีพลังในการทำงาน ดังนั้นการดึงเอาพลังอำนาจหรือศักยภาพที่มีอยู่ในตัวออกมานั้น การเสริมทักษะต่างๆซึ่งเป็นการสร้างโอกาสและทางเลือกในการทำงานก็นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

2.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรณรงค์ยุติความรุนแรง

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงนั้น หากมองถึงรากเหง้าของปัญหาตามแนวคิดสตรีนิยมนั้น เป็นเพราะความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศที่สำคัญในสังคม ซึ่งเป็นปัญหาในระดับโครงสร้าง และวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกมานาน โดยเฉพาะวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ การที่จะสร้างสังคมใหม่ที่มีความเท่าเทียม หรือความเสมอภาคทางเพศ ก็จำเป็นต้องรื้อโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวข้อง เช่น การปฏิรูปกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ค่านิยมทางสังคมต่างๆ สิ่งเหล่านี้ในสังคมไทยยังสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายอยู่มาก การพยายามทำงานเพื่อมุ่งไปสู่การปรับเปลี่ยนค่านิยมเหล่านี้จึงเป็นอีกกระบวนการหนึ่งในการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี ในประเด็นนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 22 คน จากจำนวน 26 คน ($f=22$) คิดเป็นร้อยละ 84.62 ซึ่งมีเป้าหมายที่สำคัญในการทำงานเพื่อสร้างความเท่าเทียม หรือความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคม นับเป็นการสร้างพื้นที่ให้แก่ผู้หญิงในอีกมิติหนึ่งในการทำงานด้านสตรี

“กิจกรรมการรณรงค์นี้มันมีความจำเป็นนะ เพราะดูเหมือนจะเป็นกิจกรรมที่ร่วมกันในระดับสากล สามารถสร้างกระแสในวงกว้างได้ดีที่สุดแล้วละ จริงๆแล้วผู้หญิงกับผู้ชายในสังคมยังมีความไม่เท่าเทียมอีกมาก ทั้งในครอบครัวซึ่งอยู่ในสังคม ที่ถูกรอบด้วย ระบบทุนนิยมมันกินส่วนเกินไปเยอะ แต่ปัญหาคือสังคมไทยไม่เปลี่ยนวิถีคิด ยังเชื่อว่าผู้หญิงต้องทำงานบ้าน ต้องพึ่งผู้ชายทำหน้าที่หาเงิน กิจกรรมการรณรงค์ที่ทำกันทุกปี มันทำให้เรื่องราวของผู้หญิงไปสู่สังคมวงกว้างสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปก็ทำให้ผู้หญิงเห็นดีไปด้วยกับเราได้มากขึ้น ว่าผู้หญิงต้องเปลี่ยน ก็มีผู้หญิงมากมายมาร่วมกับเรา” (ผู้อำนวยการศูนย์ลูกหญิง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2548)

“จากการรณรงค์นี้ได้แนวร่วมมากขึ้นทุกปี ทั้งผู้หญิงที่ประสบปัญหากับตัวเอง อย่างไม่น่าเชื่อ บางครั้งฐานะดีก็ไม่ได้ว่าจะไม่มีปัญหานั้น ผู้หญิงหลายคนที่ฐานะดี มีทุกอย่างพอประสบกับตัวเอง ลูกขึ้นมา

บอกกับสังคม เป็นกลุ่มที่ช่วยให้งานกว้างมากขึ้น” (เจ้าหน้าที่สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2548)

และ

“ทุกวันนี้ผู้ชายที่ยังคิดว่าเหนือผู้หญิงแบบเดิมยังมีอีกมาก เพราะถูกสอนมาเช่นนั้น พอมีครอบครัว ก็คิดว่าผู้หญิงเป็นภรรยา ต้องตอบสนองทุกอย่างเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ คุณต้องเป็นของชั้นคนเดียว จึงนำไปสู่ปัญหาความรุนแรง ซึ่งเกิดขึ้น เพราะเรื่องความหึงหวงเยอะมาก บางทีทุบตี เรื่องแบบนี้ไม่ใช่เรื่องส่วนตัวอีกต่อไป แต่เป็นปัญหาสังคมที่ต้องช่วยกันแก้ไข จากประเด็นนี้ ได้แก่นำในการรณรงค์เยอะมาก เรารู้สึกประสบความสำเร็จ” (ผู้ประสานงานมูลนิธิพัฒนาสตรีภาคเหนือ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งมีความเห็นเพิ่มเติมว่ามองว่า

“คิดว่าปัญหาความรุนแรงอันเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียม หรือเป็นเพราะวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ มันมีปัญหามากมาย แต่คิดว่าสามารถรณรงค์ผลักดัน แต่ก็ต้องใช้เวลา ต้องมุ่งมั่นเหมือนกับงานด้านอื่นนั่นแหละ ต้องให้คนในสังคมเข้าใจในสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นมานาน สัมสมมานาน รูปแบบความรุนแรงก็ซับซ้อนมากขึ้น รวมถึงไม่ความไม่เสมอภาค การเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบ ต้องทำให้สังคมเห็นภาพ เห็นความรุนแรงที่ผู้หญิงได้รับ สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นให้เห็น ซึ่งคนทำงานต้องร่วมมือกันอย่างมาก งานจึงออกมาได้ดี เราจะทำงานกันในระดับเครือข่าย แบ่งงานกันว่า องค์กรไหนจะทำอะไรเราก็ต้องมาเจอกัน ได้ความสัมพันธ์ที่ดีด้วย พองานออกมาเห็นความเคลื่อนไหว พวกเราก็มีแรงในการทำงานเพิ่มขึ้น” (เจ้าหน้าที่มูลนิธิส่งเสริมโอกาสสตรี, สัมภาษณ์ 19 ตุลาคม 2548)

การรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงนี้ ไม่ได้เป็นแค่ปัญหาเรื่องการทำร้าย หรือทุบตี แต่รวมถึงปัญหาความไม่เสมอภาคอื่นๆด้วย การร่วมกันรณรงค์เป็นการทำงานกลุ่มร่วมกัน เป็นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เกิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

จากกิจกรรมการร่วมกันรณรงค์ยุติความรุนแรงนี้ เห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมในวงกว้าง และเห็นว่าปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานในสังคม และเชื่อว่าการรณรงค์จะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้สังคมรับรู้ปัญหา และการเคลื่อนไหวทางสังคมที่องค์กรพัฒนาสตรีร่วมกันจัดให้มีขึ้น และเชื่อมั่นว่าปัญหาเหล่านี้จะได้รับการแก้ไข และได้รับความเข้าใจจากสังคมมากขึ้น และจะแก้ไขได้ส่วนหนึ่งต้องแก้ในระดับโครงสร้างสังคม เช่น การแก้กฎหมายรวมถึงกำหนดมาตรการในการนำไปใช้ การกำหนดนโยบายที่เข้าใจในประเด็นผู้หญิง คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้หญิงในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

“เป็นการทำงานที่สำคัญอย่างหนึ่ง พวกเราก็รวันที่ 8 มีนาคมนะ เป็นวันที่เกิดความเคลื่อนไหว ที่จริงทำวันไหนก็ได้แหละ แต่พอวันนี้มันเหมือนทำพร้อมกันทั่วโลก กระแสมันก็แรงกว่า พอเราทำเสมอๆ ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย มีการแก้กฎหมาย กลไกของรัฐก็เปลี่ยนแปลงไป ตำรวจซึ่งเป็นด่านแรกของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงก็เปลี่ยน มีตำรวจผู้หญิงเกิดขึ้นในโรงพักมากมายเพื่อสอบสวนคดีผู้หญิง ซึ่งเราณรงค์กันมานาน แต่ก็เห็นผล แต่ประเด็นที่เกิดปัญหาก็คือผู้ที่มีอำนาจในการกำหนดระเบียบต่างๆ ในสังคม ไม่มีความรู้ในประเด็น gender เพราะส่วนมากเป็นผู้ชาย หรือบางที่เป็นผู้หญิง ก็เป็นผู้หญิงที่มีวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ นั่นแหละ ซึ่งก็เข้าใจได้ เพราะอยู่กับมันมานานจะเปลี่ยนไปได้เลย ทัศนคติความร่วมมือเพื่อด้านการค้าหญิง, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2548)

การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมรณรงค์ยุติความรุนแรงเป็นกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมถึงทำให้มีพื้นที่ให้แก่ผู้หญิงในสังคมมากขึ้น และยังช่วยผลักดันในระดับนโยบาย เกิดความตระหนักในปัญหาของผู้หญิงมากขึ้น ผู้หญิงมีโอกาสดำเนินการได้บอกกล่าวแก่สังคมให้ได้รับรู้ถึงปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้น ปัญหาเหล่านี้มิใช่ปัญหาส่วนตัวอีกต่อไปแต่เป็นปัญหาสาธารณะที่สังคมต้องมีส่วนร่วมรับรู้และแก้ไขปัญหา ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาสังคมเช่นเดียวกับปัญหาอื่นๆ นอกจากนี้ในการรณรงค์ยุติความรุนแรงยังบอกถึงความต้องการของผู้หญิงในด้านความปลอดภัยที่ผู้หญิงควรได้รับในฐานะประชาชนที่เสียภาษีคนหนึ่ง ที่พึงได้รับความคุ้มครองให้มีความปลอดภัยจากรัฐ อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้การรณรงค์เดินขบวนในรูปแบบต่างๆ ยังทำให้เกิดการรวมกลุ่มพลังทางสังคมร่วมกันทำให้เกิดภาพพลังอำนาจของผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีร่วมกับผู้หญิงในสังคมในระดับทางกว้างขึ้น เมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันผู้หญิงก็เสียงดังมากขึ้น ตามแนวคิดสตรีนิยมที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อ หรือปัญหาในระดับโครงสร้างได้นั้นจะต้องมีการรวมกลุ่มพลังผู้หญิง เพื่อบอกกล่าวปัญหาของผู้หญิงแก่สังคม ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันจะทำให้สถานภาพของผู้หญิงดีขึ้น ถูกเอาเปรียบน้อยลง โดยเชื่อมโยงเข้ากับมิติอื่นๆ ทางสังคม เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ รวมถึงความแตกต่างทางด้านเพศ ดังนั้นการรณรงค์ยุติความรุนแรงที่เป็นกิจกรรมที่ผู้ให้ข้อมูลเข้าร่วมกิจกรรมทุกปีนับเป็นกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจที่สำคัญซึ่งสามารถส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างสังคมได้

จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์นั้น ประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย และมีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งแต่ละกิจกรรมนั้นล้วนแต่เสริมให้เกิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองในระดับที่แตกต่างกันไป แต่ก็มิมีมิติที่เชื่อมโยงซ้อนทับกันอยู่ด้วยเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามการศึกษานี้สามารถกล่าวได้ว่า การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในระดับปัจเจก ช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลมองเห็นทางเลือกในการทำงานได้ในระดับหนึ่ง ส่วนการได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลมีพื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนมากขึ้น ทำให้เห็นคุณค่าในการทำงานมากขึ้น ส่วนกิจกรรมในการอบรม สัมมนา ก็ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกได้ถึงความมั่นใจใน

การทำงานที่มีมากขึ้น เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างพลังในการทำงานได้มากขึ้น นอกจากนี้การได้เห็นถึงความสำเร็จในการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบปัญหาให้ลุกขึ้นมามีชีวิตอยู่ในสังคมได้อีกครั้ง ก็นับเป็นการสร้างพลังอำนาจในตนเองอีกระดับหนึ่ง รวมถึงความพยายามดึงศักยภาพของผู้หญิงเหล่านั้นในการเป็นอาสาสมัครในการทำงานต่อไป และที่สำคัญกิจกรรมรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ก็เป็นรูปแบบการสร้างพลังอำนาจในระดับกลุ่มอีกมิติหนึ่งที่ใหญ่ขึ้นของผู้ให้ข้อมูล โดยการตระหนักถึงเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงสังคมในระดับโครงสร้าง ซึ่งเป็นการดึงพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่ในตัวบุคคลตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่ม ไปจนถึงสังคมโดยรวมออกมาใช้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เสริมกันในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ว่ากิจกรรมใดจะเกิดขึ้นก่อนหรือหลัง หรือแม้แต่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ก็ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสร้างพลังอำนาจของผู้ให้ข้อมูล รวมไปถึงการตระหนักในคุณค่าภายในตนเองทั้งสิ้น อันจะนำไปสู่ภาวะที่บุคคลจะมีพลังอำนาจในตนเองอยู่ต่อไป

3. ผลจากการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี

3.1 พัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล

- 3.1.1 การเรียนรู้และเข้าใจในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น
- 3.1.2 ความรู้สึกในคุณค่าของตนเอง
- 3.1.3 การเข้าใจในระบบ โครงสร้างชายเป็นใหญ่
- 3.1.4 การได้รับผลสำเร็จในการทำงาน

3.2 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

- 3.2.1 ปัญหาและอุปสรรคจากภายใน หรือปัญหาอุปสรรคจากตัวผู้ให้ สัมภาษณ์เอง
- 3.2.2 ปัญหาอุปสรรคจากภายนอก แบ่งเป็น
 - 3.2.2.1 อุปสรรคจากการจัดการในองค์กร
 - 3.2.2.2 อุปสรรคจากชุมชนและสังคม

3.3 ข้อเสนอแนะในด้านกฎหมายและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 พัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล

เมื่อผู้ให้สัมภาษณ์ได้ผ่านกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองในรูปแบบต่างๆและมีพัฒนาการในด้านต่างๆที่แตกต่างกันไป บางรายสามารถสร้างพลังอำนาจได้ตั้งแต่ช่วงแรกๆในการเข้ามาทำงาน บางรายต้องใช้เวลาในการผ่านกระบวนการสร้างพลังอำนาจไประยะหนึ่งก่อนจึงจะสามารถสร้างและพัฒนาพลังที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ได้ แต่ละคนใช้เวลาในการสร้างพลังอำนาจใน

ตนเองไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางด้านร่างกาย จิตใจ รวมถึงความคิดที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้ความพร้อมและศักยภาพในการสร้างพลังอำนาจแต่ละรายไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้สามารถกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่เกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลในด้านต่างๆ ดังนี้

3.1.1 การเรียนรู้และเข้าใจในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น

เมื่อผู้ให้สัมภาษณ์เข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศรีในระยะแรก ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาในการให้ความช่วยเหลือ รู้สึกขาดความรู้และทักษะรวมถึงประสบการณ์ในการทำงาน รู้สึกไม่มั่นใจในตัวเอง มองไม่เห็นทางว่าจะช่วยให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหาที่มาขอรับบริการให้หลุดพ้นจากปัญหาได้อย่างไร แต่หลังจากผู้ให้ข้อมูลได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจไประยะหนึ่งก็จะรู้สึกถึงความมั่นใจในการทำงานมากขึ้น มีมุมมองในการวิเคราะห์ปัญหาที่กว้างขึ้น ทำให้เข้าใจในปัญหามากขึ้น จากการศึกษาพบว่า กระบวนการทำงานและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับปัจเจก เป็นกระบวนการหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 16 คน จากจำนวน 26 คน ($f=16$) คิดเป็นร้อยละ 61.53 รู้สึกว่ามั่นใจในตัวเอง ผ่อนคลายจากความเครียดในการทำงาน เห็นคุณค่าในงานที่ทำ รู้สึกมีพลังมากขึ้น นอกจากนี้การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มก็เป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้ให้ข้อมูล รู้สึกว่ามีพื้นที่ในการทำงานในด้านการพัฒนาผู้หญิงมากขึ้น ก่อนหน้านี้ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่รู้สึกว่างานที่ทำนั้นไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่เห็นว่างานที่ทำมีคุณค่าแต่อย่างใด เพราะสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าผู้หญิงในสังคมไม่ได้มีปัญหา ลักษณะงานไม่เป็นที่ยอมรับ

“ช่วงแรกที่มาทำงานก็ถูกเยาะหยัน แต่ก็บอกตัวเองว่าต้องไม่ท้อ แต่พอเราได้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระหว่างคนที่ทำงานมากขึ้นก็ช่วยได้มาก แล้วก็ยังมีข้อดีคือตอนนี้ภาครัฐกับเอกชนก็ร่วมมือกันดี ยอมรับว่าน้องๆ ในภาคเอกชน ทำกันมานาน และต่อเนื่อง ภาครัฐเพิ่งจะเริ่มจริงจังไม่นานแต่ก็ช่วยได้มาก ให้กำลังใจกัน” (เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2548)

และ

“ในการดำรงชีวิต วิถีชีวิต ทั้งผู้หญิงผู้ชายควรจะปรับวิถีคิดในเรื่องความเสมอภาค การเคารพให้เกียรติกัน การที่เพศใดเพศหนึ่งได้รับผลประโยชน์มากเกินไปจนทำให้อีกเพศหนึ่งถูกหลงลืม ก็น่าจะปรับเปลี่ยนทำความเข้าใจ การทำงานแบบนี้มันไม่ใช่กระแสหลักคนจะไม่ค่อยเห็นด้วยหรอก เราต้องรวมกลุ่มกันแน่นๆ” (เจ้าหน้าที่สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2548)

นอกจากการทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับปัจเจกและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับกลุ่มแล้ว ระยะเวลาในการทำงานก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 23 คน จากจำนวน 26 คน ($f=23$) คิดเป็น ร้อยละ 88.46 เกิดการเรียนรู้ในการที่จะทำงานกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาได้มากขึ้น นอกจากนี้ในบางรายนั้นการเรียนรู้และความรู้สึกเห็นคุณค่าในการทำงาน การเกิดพลังในการทำงาน ส่วนหนึ่งเกิดจากความเข้าใจและกำลังใจจากครอบครัวข้าง

“ส่วนหนึ่งที่สามารถได้ทำงานเต็มทีก็เพราะสามี คนในครอบครัวเข้าใจ ได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ได้ทำงานใหม่ๆ พี่ไม่ชอบเปลี่ยนงาน ทำที่ไหนก็ตาม มุ่งมั่นทำจริง ไม่มีพลาดหรอก” (เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2548)

“บางทีที่ทำงานลืมนครสวรรค์ไปเลย แต่ครอบครัวเข้าใจ แม่สนับสนุนมาก อยากให้เราได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ยิ่งเวลาเดินทางไปแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศ พ่อกับแม่ก็ภูมิใจในตัวเรานะ” (ผู้ประสานงานเครือข่ายแม่หญิงล้านนา, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2548)

“ทำงานมาตั้งแต่เป็นพัฒนาชุมชน พี่เป็นคนรอบคอบ ทำงานต้องดี ไม่มีข้อแม้ พยายามหาช่องทาง ถ้ามีปัญหา ไม่เคยยอมแพ้กับปัญหา หกโมงเช้าพี่ถึงที่ทำงานแล้วนะ ไม่ค่อยมีเวลาดูแลลูก ก็ต้องปล่อยให้พ่อเขาทำบ้าง ก็ทำได้นะ ทำได้ดีด้วย” (หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2548)

“นอกจากที่บ้านเขาเข้าใจแล้ว เพื่อนๆที่เรียนมาด้วยดันก็ค่อนข้างชื่นชม เหมือนเราเป็นคนทำงานเพื่อสังคม พอใครอยากช่วยสังคม อยากทำประโยชน์ก็จะโทรมาหาเรา งานของเราเป็นที่ยอมรับ แต่ก็อยู่ในวงแคบๆนะ แต่ก็ภูมิใจ” (ผู้ประสานงานกระทรวงส่งเสริมสิทธิหญิงชาย, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2548)

จากทัศนคตินี้ทำให้เห็นได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลได้เรียนรู้ มีพลังในการทำงานเป็นเพราะความเข้าใจจากครอบครัวและครอบครัวข้าง อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูล อีก 3 คน ($f=3$) กลับเห็นว่า

“การที่ครอบครัวไม่เห็น ก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะทำงานนี้ไม่ได้ งานของเราที่ทำไป ต่างก็มีงานต้องทำ ถ้าต้องทำงานนอกเวลาบ้าง ก็ต้องทำ ก็มีขัดแย้งกันนะ แต่ก็คิดว่ามันก็เหมือนการขัดแย้งในเรื่องอื่นในครอบครัวนั่นแหละ” (เจ้าหน้าที่โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการด้านสตรี, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2548)

“ที่บ้านไม่เห็นด้วยเลย แต่ก็ยังทำ ยังสนุกอยู่ คิดอยู่เสมอว่างานเข้า เขาก็เงินไปเอง จะให้อยู่เฉยๆไม่ทำงานอยู่ไม่ได้หรอก ทำฟรียังได้เลย ตอนนี้ลูกก็โตแล้ว เราก็ไม่พูดถึงกัน แต่ก็อดไม่ได้ที่จะกลับมาตั้งคำถามกับสามี ก็มีทะเลาะกัน แต่ก็คิดว่าทำให้มีประเด็นพูดคุยใหม่ ไม่งั้นก็เบื่อ” (เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2548)

“ไม่ได้คิดถึงผู้ชายมาแต่ไหนแต่ไร เวลาทะเลาะกันเรื่องงาน ก็ทะเลาะ แต่จะไม่ใส่อารมณ์มาก คิดว่า แต่งงานแล้วก็ยังมีสิทธิในการเป็นตัวเองอยู่ ส่วนหนึ่งทำได้เพราะไม่มีลูกมั้ง แต่สามีไม่สนับสนุนเลย ก็ไม่เป็นไร ถ้าต้องเลิกด้วยเรื่องนี้ก็ให้รู้ไป” (เจ้าหน้าที่มูลนิธิความร่วมมือด้านการค้าหญิง, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2548)

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 15 คน จากจำนวน 26 คน ($f=15$) คิดเป็น ร้อยละ 57.96 เห็นว่าระยะเวลาในการทำงานเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

“เมื่อเวลาผ่านไป ประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้น ทำให้เราสามารถเรียนรู้ และเข้าใจการทำงานแบบนี้มากขึ้น รู้สึกเลยว่าเราดีขึ้นกว่าเดิม เป็นผู้ใหญ่มากขึ้น เข้าใจชีวิตมากขึ้น” (เจ้าหน้าที่โครงการเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2548)

“ประสบการณ์การทำงาน เวลาที่สั่งสมมา ทำให้เวลามีปัญหาใหม่เกิดขึ้นเราก็หาทางออกได้ดีขึ้น มันก็จะเป็นแรงผลักดันให้เราทำงานดีขึ้นเรื่อยๆ บางครั้งการที่ได้ทบทวนในการทำงานในช่วงเวลาที่ผ่านมาก็ทำให้เราได้เรียนรู้ในสิ่งที่ผ่านมามากมาย ถ้าไม่ได้ทำมาถึงทุกวันนี้ ก็คงไม่มีวันนี้” (หัวหน้าสาขามูลนิธิส่งเสริมโอกาสผู้หญิง, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

และ

“ตอนแรกเข้ามาถึงงๆ อยู่ไปก็เรียนรู้มากขึ้น เร็วขึ้น ไม่ค่อยรู้สึกท้อแท้เหมือนตอนเด็ก ไม่รู้ซิเป็นเพราะเราโตขึ้น เข้มแข็งขึ้น จนถึงทุกวันนี้ เวลาทำงานไม่เคยคิดยอมแพ้เลยซักวินาทีเดียว ทำจนงานมันซึมอยู่ในวิถีชีวิตแล้วมั้ง จนไม่อยากเรียกว่าเป็นงาน” (ผู้ประสานงานโครงการแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง, สัมภาษณ์, 3 ตุลาคม 2548)

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 17 คน จากจำนวน 26 คน ($f=17$) คิดเป็นร้อยละ 65.08 เห็นว่า เวลาเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองได้มากขึ้น รู้สึกดีจากการได้ทำงานนี้และเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาในการทำงานอย่างไม่เคยยอมแพ้ รวมถึงการมีเพื่อนที่ดี ที่เป็นเหมือนคู่หูในการทำงานก็ช่วยให้เราเข้าใจในการทำงานมากขึ้น มีสติ คิดวิเคราะห์อย่างรอบคอบมากขึ้น ไม่ด่วนสรุปในสิ่งที่เห็น

“ตอนมาทำงานใหม่เราเป็นคนที่ไม่ใจร้อนมาก เจอปัญหาอะไรก็จะไม่ฟังใครเลย ลุยอย่างเดียว หลายครั้งที่เราก็ตลัด เพราะวู่วาม มีเพื่อนจุดไว้ ก็ทำให้ใจเย็นรอบคอบมากขึ้น เพื่อนสนิทสำคัญ มีครั้งหนึ่งทำงานกับคดีที่ ผู้หญิงถูกทำร้ายร่างกาย เป็นผู้หญิงฮ่องกง ถูกผู้ชายไทยที่เป็นสามีทำร้ายหลายครั้ง ไปแจ้งความตำรวจก็ไม่รับแจ้ง ต้องการให้ไกลเกลี่ย ทั้งๆที่พอหลายครั้งผู้หญิงก็ไม่ยอมแล้ว ก็ทำอะไรผู้ชายไม่ได้ พี่ก็ใจร้อนเห็นผลที่ตัวผู้หญิงชัดเจน แล้วก็มียานเห็น พี่ก็มีเรื่องกับตำรวจ หลังจากนั้นรุ่นพี่ที่ทำงานด้วยกันก็เข้ามาเตือน เราก็ได้สติว่าแรงไปไม่ประโยชน์ งานก็เสีย แล้วจะมาที่สน.นี้ไม่ได้อีก ซึ่ง

“ยังไม่ว่าก็ต้องทำงานด้วย ก็ได้สติ ทุกวันนี้ยังทำงานกับตำรวจ สน.นี้อยู่เลย ตำรวจก็กลายเป็นแนวร่วมที่
ดีของเราไปเลย”

(เจ้าหน้าที่สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2548)

และ

“ตอนมาทำงาน มีพี่คนหนึ่งเขาดีมาก ประคบเป็นที่เลี้ยงเราเลย ซึ่งไม่เคยเจอจากการทำงานที่อื่น หลังจาก
นั้นก็คุยกับพี่คนนี้ตลอด ทำให้เรามีสติ ทำงานอย่างมีความสุข ไม่มีการเอาเปรียบ ทำร้ายกันช่วยเหลือ
ในการทำงานกับเราอย่างดีมากตลอด” (เจ้าหน้าที่โครงการมูลนิธิผู้หญิง, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2548)

จากทัศนะข้างต้นเห็นได้ว่า ในการทำงานนั้นผู้ให้ข้อมูลแต่ละรายอาจจะมีแนวทางในการ
สร้างพลังอำนาจในตนเองด้วยวิธีการที่หลากหลายแตกต่างกันไป นอกจากนี้ระยะเวลาในการเรียนรู้
ในการสร้างพลังอำนาจก็แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ที่
ผ่านมา การศึกษา หรือการเลี้ยงดูจากครอบครัว แต่สิ่งสำคัญที่ผู้ให้ข้อมูลจะต้องดึงมาใช้ใน
กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองก็คือการที่ต้องตระหนักในปัญหาที่เจอ การตั้ง
คำถาม ซึ่งเป็นการนำประสบการณ์จริงที่บุคคลมีมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจ แล้วนำไปสู่การ
วางแผน คิดค้นแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหา และอุปสรรคที่เจอ เพื่อให้เกิดการทำงานที่บรรลุผลมาก
ที่สุด ตามแนวคิดในการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจของเปาโล แฟร์ (1970: 67) อันจะนำไปสู่การ
สร้างพลังอำนาจในตนเองในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

3.1.2 ความรู้สึกในคุณค่าของตนเอง

ในช่วงแรกผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อเข้ามาทำงานในองค์กรพัฒนาสตรี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์กร
เอกชนที่เน้นให้คนทำงานได้เรียนรู้การทำงานด้วยตัวเองโดยการได้ลงไปทำงานกับผู้หญิงที่ประสบ
ปัญหาจริงๆ และเป็นองค์กรที่ไม่ได้เน้นระบบระเบียบในการทำงานมากนัก รวมถึงองค์กรพัฒนา
สตรีภาครัฐก็เช่นเดียวกัน แม้จะเป็นองค์กรที่เน้นระบบระเบียบมากกว่าแต่เนื่องจากเป็นสำนักที่เพิ่ง
ก่อตั้งมาไม่นาน ยังอยู่ในช่วงที่คนทำงานต้องคิดค้นโครงการและรูปแบบในการทำอะไรก่อนข้างมาก
ซึ่งในช่วงแรกนี้ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์จึงรู้สึกว่ายากที่จะเรียนรู้ ไม่รู้จะทำงานอย่างไร มองไม่เห็น
ความคืบหน้าในการทำงาน และที่สำคัญ “ไม่รู้จะแลกเปลี่ยน หรือพูดคุยกับใคร” ในช่วงแรกนี้จาก
สถิติในการทำงาน โดยเฉพาะในองค์กรพัฒนาเอกชนนั้นจะเป็นช่วงที่มีการลาออกสูงมากส่วนหนึ่ง
อาจจะเพราะในการทำงานด้านนี้ไม่ได้มีสวัสดิการ หรือความมั่นคงในการทำงานใดๆที่จูงใจให้
คนทำงาน ยกเว้นการเรียนรู้ในการทำงาน และความรู้สึกถึงคุณค่าในงานที่ทำและตัวคนทำงานเอง
ในองค์กรพัฒนาสตรีภาครัฐ หรือสำนักงานส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายก็เช่นเดียวกัน การย้าย
เข้ามาทำงานในช่วงแรกนั้นมีจำนวนการขอย้ายไปอยู่หน่วยงานอื่นเป็นจำนวนมาก ทำให้สำนักงาน

ส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายเป็นหน่วยงานที่ขาดบุคลากรในการทำงานในทุกระดับเกินกว่าครึ่ง ของจำนวนอัตรากำลังที่ตั้งไว้ การทำงานในด้านนี้จึงเป็นเหมือนการทำงานนอกกระแสหลัก ไม่เป็นที่ยอมรับ การสร้างพลังอำนาจจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างพื้นที่ให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้มั่นใจ เห็นคุณค่าในงานและมีมุมมองต่อตัวเองที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยมีในช่วงแรกของการทำงาน ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 18 คน จากจำนวน 26 คน ($f=18$) คิดเป็น ร้อยละ 69.25 รู้สึกว่างานที่ทำ มีคุณค่า และรู้สึกถึงการมีคุณค่าในตนเอง

“ตอนที่เข้ามาทำงานเจอปัญหาอะไรมาหมด บางคนเห็นสภาพเราก็หดหู่นะ บรรยากาศต่างกับ ที่ทำงานในที่อื่นๆ แต่พอเราได้มีโอกาสสัมผัส เราก็เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นมากขึ้น ทุกครั้งที่ได้ไปพูดคุย หาทางออก หรือแม้แต่ไปให้คำปรึกษา แค่นี้ทำให้เราได้มีโอกาสระบายเราก็ รู้สึกดีว่าเราได้ทำประโยชน์” (ผู้ ประสานงาน โครงการมูลนิธิเพื่อแรงงานหญิง, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2548)

“ตอนมาทำงานใหม่ๆ จริงพอรู้ลักษณะงานที่นี้บ้างแล้ว แต่งานก็เป็นแบบเรื่อยๆ ได้แลกเปลี่ยน ประสบการณ์และเรียนรู้ทฤษฎีต่างๆที่มีการจัดอบรม ทั้งกับเพื่อนร่วมงาน และอาจารย์จากหลาย มหาวิทยาลัย เราก็รู้สึกเข้าใจมากขึ้น ทำงานได้มากขึ้น เห็นความก้าวหน้าของงาน ผู้หญิงที่เราทำงาน ด้วย เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น เข้มแข็งขึ้น” (เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2548)

“พอได้ทำงานกับกรณีศึกษาที่หลากหลายมากขึ้น รวมถึงประสบการณ์ที่เราเองประสบจากการเลี้ยงดูใน ครอบครัว ซึ่งก็เป็นประสบการณ์ตรง ก็มีประสบการณ์มากขึ้น สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ ก็สนุกกับ งาน เงินเดือนเราก็ไม่ได้ใช้อะไรมาก รู้แต่ว่างานที่ทำมีประโยชน์ และมีอิสระคิดเอง ไม่เหมือนงาน บริษัท” (เจ้าหน้าที่โครงการเครือข่ายเพื่อผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

และ

“ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ มีเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เราก็ฮึดสู้ เพราะเราคิดว่าตัวเองมีค่า งานที่ทำมีค่า อย่างน้อยเราก็ช่วยให้สังคมนี้ดีขึ้น ผู้หญิงกลุ่มหนึ่งอาจจะจำนวนไม่มาก แต่ก็หนึ่งชีวิต มีโอกาสเป็นตัว ของตัวเอง เราก็ทำให้สังคมนี้มีความเสมอภาค มีแนวคิดของความเท่าเทียมในสังคมเกิดขึ้น” (เจ้าหน้าที่ โครงการศูนย์เพื่อลูกหญิง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2548)

ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกว่าการที่มีคุณค่า และรู้สึกถึงการมีคุณค่าในตนเอง และพร้อมที่จะ ทำงานเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบปัญหา รวมถึงการทำงานเพื่อให้เกิดความเสมอภาค ระหว่างหญิงชายในสังคมโดยรวม หลังจากที่มีโอกาสได้เรียนรู้และรู้สึกถึงพลังอำนาจในตนเอง ในขณะที่ในช่วงแรกของการทำงานนั้นมีความรู้สึกไม่ค่อยกระตือรือร้นในการทำงาน เป็อย่าง

และค่อนข้างท้อแท้ในงานที่ทำ แต่เมื่อเวลาผ่านไป ได้เรียนรู้มากขึ้น ได้แลกเปลี่ยนกับพี่และเพื่อน
ในที่ทำงาน รวมถึงกิจกรรมร่วมกันอื่นๆ ก็ทำให้รู้สึกว่าคุณค่า และมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“ในการทำงานนั้นเวลาเราสามารถช่วยให้ผู้หญิงซักคนหนึ่งมองเห็นทางเลือกในชีวิต เราก็จะรู้สึกว่าเรามี
ค่านะ ที่เห็นคุณค่าในตัวที่ ซึ่งปกติเวลาที่เราไม่ได้ทำงานอยู่เฉย รู้สึกเลยว่าตัวเองไร้ค่า วันไหนไม่ได้มา
ทำงานรู้สึกชีวิตไม่มีอะไรเลยนะ” (หัวหน้าสาขามูลนิธิส่งเสริม โอกาสผู้หญิง, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

และ

“รักงานนี้มาก ผูกพันกับมันมาก งานเราอิสระ ไม่มีใครบังคับให้เข้าออกเวลาไหน บางทีไม่ค่อยสบาย
อยู่บ้านยังอยากมาทำงานเลย เหมือนไม่มีอะไรทำ รู้สึกทำงานแล้วตัวเองมีประโยชน์ต่อคนอื่น ต่อ
สังคม” (เจ้าหน้าที่โครงการมูลนิธิผู้หญิง, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2548)

ในทัศนะนี้เห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์เกิดความรู้สึกดีๆ ว่าตัวเองมีคุณค่าในการทำงานกับผู้หญิง
ที่ประสบปัญหา รวมถึงผู้หญิงในสังคมทั่วไปในภาพรวม หากสังคมนี้ตระหนักถึงความเสมอภาค
ระหว่างหญิงชายมากขึ้น ถึงแม้ว่าการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบปัญหาจะไม่สามารถลุล่วงไป
ได้ทุกราย หรือความตระหนักในความเท่าเทียมระหว่างเพศในสังคมจะยังไม่ชัดเจนนัก แต่อย่าง
น้อยก็ทำให้ผู้หญิงตระหนักในปัญหา และมีทางเลือกให้กับตัวเองมากขึ้น ตัดสินใจในชีวิตได้มาก
ขึ้น รวมถึงมีความสามารถในการกระตุ้นให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหาที่มาขอรับบริการสามารถดึง
ศักยภาพที่มีอยู่ ในตัวเองออกมาใช้ได้ คุณเหมือนพลังอำนาจมิได้เกิดกับผู้ให้สัมภาษณ์เท่านั้นหากได้
เกิดขึ้นกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาในความรับผิดชอบอีกด้วย

การได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมถึงการได้รับความรู้จากการอบรมสัมมนา
เป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาเอกชน เกิดการเรียนรู้ในการสร้างพลัง
อำนาจในตนเอง เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าในตัวเอง และในงานที่ทำ ซึ่งในตอนแรกที่
เข้ามาทำงานนั้นรู้สึกถึงความสับสน ท้อแท้ในการทำงาน แต่เมื่อได้ผ่านกระบวนการสร้างพลังใน
ระยะหนึ่ง ทำให้รู้สึกถึงพลัง และศักยภาพที่มี สามารถทำงานได้อย่างมีทิศทาง มีเป้าหมายในการ
ทำงาน มองเห็นทางเลือกในการทำงานให้สำเร็จ มีกำลังใจในการทำงาน เชื่อว่าตัวเองสามารถ
เปลี่ยนแปลงสังคมนี้ได้ ยิ่งเห็นผลของการทำงานที่ทำให้ผู้หญิงที่มาขอรับความช่วยเหลือมีทางออก
ในการแก้ไขปัญหา มีชีวิตที่ดีขึ้น กลายเป็นผู้หญิงที่มีพลังอำนาจในตนเอง ตัดสินใจในเรื่องราว
ต่างๆ ที่เคยยุ่งยากในชีวิตได้ สามารถช่วยให้ผู้อื่นหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เหล่านี้ล้วนเป็นตัว
ผลักดันให้เกิดพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น

3.1.3 การเข้าใจในระบบโครงสร้างชายเป็นใหญ่

ก่อนเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนสตรีส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 20 คน จากจำนวน 26 คน ($f=20$) คิดเป็น ร้อยละ 79.92 ได้มีโอกาสสัมผัสกับปัญหาของผู้หญิงในสังคมอยู่บ้างทั้งโดยตรงและโดยอ้อม หากแต่ยังไม่เข้าใจชัดเจน จนเมื่อได้เข้ามาทำงานในองค์การพัฒนสตรีในระยะหนึ่งจึงเริ่มเข้าใจในสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง

“ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความรุนแรง ในรูปของการข่มขืน การทำร้าย รวมถึงปัญหาในการเข้าไม่ถึงทรัพยากรของผู้หญิงในสังคม ซึ่งปัญหาเหล่านี้หากวิเคราะห์ในมุมมองของทฤษฎีสตรีนิยมหรือสตรีนิยม ก็จะเข้าใจได้ว่าเป็นปัญหาในเชิงโครงสร้างจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย เป็นปัญหาที่ผูกยึดกับบริบททางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ภายใต้ความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงต้องพึ่งพิงผู้ชาย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ ผู้หญิงไม่สามารถได้รับการยอมรับอย่างเต็มภาคภูมิด้วยตัวของตัวเองค่านิยมทางสังคมที่สร้างให้ผู้หญิงด้อยกว่าชาย ภายใต้ระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่ การวางเงื่อนไขเช่นนี้ อำนาจที่มีมากกว่าของผู้ชายทำให้ผู้ชายละเมิดสิทธิของผู้หญิง หรือสามารถทำอะไรก็ได้ที่ชอบธรรม ปัญหาความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิง รวมทั้งการรู้สึกละอายใจของผู้หญิงในความด้อยกว่าตามกระแสของวาทกรรมชายเป็นใหญ่ที่เป็นวาทกรรมหลักครอบงำสังคม” (ผู้อำนวยการมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2548)

ผู้ให้สัมภาษณ์เข้าใจระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงยังถูกกีดกัน งานของผู้หญิงไม่ได้รับการตีค่า แม้ว่าผู้หญิงอาจจะทำงานมากกว่าผู้ชาย มีงานมากกว่า ต้องอดทนมากกว่า แต่ผู้ชายก็ได้รับการยกย่องจากสังคมมากกว่าผู้หญิง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลไม่เห็นด้วย และพยายามแก้ค่านิยมนี้ เพราะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา

“อย่างในเรื่องพุทธศาสนาเห็นชัดมาก เรื่องพระผู้หญิงที่บอกว่าห้ามผู้หญิงบวชพระ ที่จริงในพุทธศาสนาไม่ได้ห้ามผู้หญิงบวชพระ แต่มีคำสั่งของคณะสงฆ์บอกว่า ห้ามพระไทยบวชให้ผู้หญิง เฉพาะของเมืองไทย ก็ไม่รู้มาจากไหน มีคำสั่งพระสังฆราชออกมาห้ามพระไทยบวชสามเณรี หรือภิกษุณี ซึ่งถึงตอนนี้คำสั่งนี้ก็คือว่าขัดกับรัฐธรรมนูญ ในเรื่องเสรีภาพของบุคคลทางศาสนา แต่คณะสงฆ์ก็ออกมายืนยันว่า คำสั่งนี้ยังมีผลบังคับใช้ ในเรื่องศาสนาก็มีความเหลื่อมล้ำทางเพศมาก ทางออกก็คือถ้าผู้หญิงไทยต้องการบวชก็ต้องไปหาบวชที่อื่น ที่ไม่ใช่พระไทยบวชให้ ทั้งๆที่ภิกษุณีนี่เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าอนุญาตให้บวช และก็มีอยู่ในครั้งพุทธกาล ในเถระเถรีคาถา พระไตรปิฎกในเล่มที่ 26 เถระเถรีคาถานี้เป็นคำแปลของพระเถระ พระเถรีที่บรรลุนิพพาน แล้วพูดถึงอดีตของตัวเองบ้าง พูดถึงภาวะธรรมที่ตัวเองเข้าถึงบ้าง ซึ่งก็มีเยอะมาก เพราะฉะนั้นพระสงฆ์ไทยซึ่งบอกว่าเป็นเถรวาท เถรวาทก็คือวาทะของพระเถระ คือเป็นนิยายที่ต้องการ preserve ทุกอย่างที่พระเถระพูดไว้ทั้งหมด ดังนั้นถ้าจะ preserve วาทะของพระเถระก็ต้องทุกอย่างไม่ใช่เลือก ที่จะทำบางเรื่อง เช่นมาตั้งกฎว่าห้ามพระไทยบวชภิกษุณี ซึ่งพระพุทธเจ้ายังไม่เคยพูดอย่างนี้เลย ตกลงคณะสงฆ์ไทยเป็นเถรวาทหรือเปล่า ในศาสนาพุทธของประเทศไทยยังความไม่เท่าเทียมกันมาก ซึ่งก็มาจากวิธีคิดแบบpatriarchy แต่เป็นบริบทของศาสนาคนก็ไม่กล้าตั้งคำถาม แต่ก็มีการพูดคุย แลกเปลี่ยน ตั้งคำถามกันมากขึ้น อย่างเรื่องอื่นๆมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง

ทั้งในเรื่องกรอบการศึกษา แต่ศาสนาเหมือนอยู่บนหิ้ง ไม่มีใครแตะ แม้ซึ่งก็ถูกสอนให้รับสภาพ การที่อยากบวชเป็นภิกษุณีนั่นมันเป็นกิเลส เป็นคัมภีร์ แล้วถ้าผู้ชายอยากบวชนี่เป็นกิเลสขี้” (หัวหน้า ฝ่ายกฎหมาย มูลนิธิผู้หญิง กฎหมาย และการพัฒนาชนบท, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2548)

จากทัศนะดังกล่าวเห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์เข้าใจในความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศเป็น อย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุจากการเลี้ยงดูในครอบครัว จากระบบคิดชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำสังคมมา นาน รวมถึงศาสนาซึ่งเป็นที่มาของความเชื่อที่สำคัญคนส่วนใหญ่ในสังคมทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ล้วนแต่มีระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ครอบงำทั้งสิ้น ความเข้าใจในระบบคิด ทำให้สามารถ วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในสังคม พยายามหาทางออกโดยให้ผู้หญิงรู้ถึงสิทธิของตัวเอง และทางเลือกที่ผู้หญิงพึงมี อย่างไรก็ตามก็เห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีพลังอำนาจในตนเองนั้นจะรู้สึก เชื่อมั่นในตนเองมาก รู้สึกถึงพลังอำนาจที่มีอยู่ มีความรู้สึกที่ดีต่อตัวเอง กล้าแสดงออก มีความ กระตือรือร้น มีแรงจูงใจ มีความพร้อมในการทำงานเพื่อเป้าหมายในสิ่งที่เชื่อ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูล ยังมีความรู้สึกร่วมในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของกลุ่มผู้หญิงอื่นๆในสังคมด้วย ซึ่งหาก กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจนี้ได้รับการพัฒนาไปสู่ในระดับสังคมโดยรวม ให้ผู้หญิง สามารถคิดและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม จะมีผลต่อการพัฒนาค่านิยม ความคิดของคนในสังคม ให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคของหญิงและชายในโอกาสทางสังคมที่เท่าเทียม ไม่ถูกปิด กั้นเพียงเพราะเพศ ทุกคนมีโอกาสในสังคมตามศักยภาพ ไม่เอาเปรียบ ทำร้ายกัน อันเป็นพื้นฐานที่ สำคัญในความเสมอภาคในธรรมชาติของมนุษย์

3.1.4 การได้รับความสำเร็จในการทำงาน

นอกจากนี้การที่มองปัญหาได้อย่างเข้าใจ สามารถทำงานกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาแล้วเกิด ความไว้วางใจ สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน หาทางออกด้วยกัน ความสำเร็จในการทำงานในแต่ละ ราย เห็นชีวิตของผู้หญิงดีขึ้น ก็นับเป็นการสร้างพลังอำนาจในการทำงานของผู้ให้สัมภาษณ์ผู้ให้ สัมภาษณ์จำนวน 21 คน จากจำนวน 26 คน ($f=21$) คิดเป็น 80.77 เห็นว่า

“ทำงานนี้มา 18 ปี รักงานนี้มาก ไม่ได้มองเป็นงาน เรา รู้สึกมีความสุข มีปัญหาวันหยุด ไม่ชอบวันหยุด โรคภูมิแพ้กำเริบ จะไม่สบาย เสริมมาก งานที่ทำมันเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตมากกว่าจะบอกว่าเป็นงาน เรา ได้เรียนรู้ แต่ไม่ได้เห็นว่ามีมีความสุขในความทุกข์คนอื่น แต่เราได้ใช้สมอง แก้ไขปัญหาให้คนอื่น เท่าที่ ทำงานมาคิดว่าบรรลุเป้าหมายที่อยากเห็น งานบริการก็งานนั้น ที่คิดมาถึงตอนนี้ มันไปข้างหน้าได้ 70 % แต่อีกอันที่เราเห็นความสำเร็จทุกครั้งที่เราเห็นน้อง ออกไปเป็นวิทยากร แล้วคนชื่นชมในความ สามารถ วันนั้นได้ 120 % แล้ววันที่น้องได้รับปริญญาให้เลย 200 คะแนน มันมีเป็นช่วงจังหวะ แล้วเวลาที่น้อง เรียนหนังสือแล้วบอก หนูอยากทำงานแบบที่ ๆ ก็ให้เลย 300 คะแนน ก็รู้สึกว่าการประสบความสำเร็จ

เป็นช่วง ๆ มันเติมพลังในตัวเราตลอดเวลา” (เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2548)

และ

“ผู้หญิงจะขยัน เสียสละ จริงใจ อะไรที่จะช่วยผู้หญิงด้อยโอกาสได้เพิ่มเติมใจ เวลาทำงานกับกระทรวงไหน หรือหน่วยไหนเรื่องผู้หญิงก็จะติดตัวพี่ไปตลอด เราต้องลงไปถึงกลุ่มรากหญ้า เช่น กรมชล ก็ต้องไปให้ถึงกลุ่มผู้ใช้น้ำ ให้เขามีส่วนร่วม กลุ่มใช้น้ำที่ประสบผลสำเร็จส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เราต้องพยายามดึงผู้หญิงขึ้นมา เวลาทำงานผู้หญิงเหมือนจะมีปัญหา เรื่องอิจฉา แข่งกัน แต่ถ้าเราทำจริงเรื่องพวกนี้ก็เล็กน้อย ทำให้เราเอาชนะความรู้สึก คือถ้าเรามีความเชื่อเราก็จะพิสูจน์ นอกจากนี้ประสบการณ์ทำให้เราเรียนรู้ ซึ่งส่วนหนึ่งก็มาจากผู้หญิงที่ประสบปัญหา แล้วมาเจอเรา ก็เป็นประสบการณ์ที่มาเสริมความเข้มแข็งให้กับเรา ก็เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วย นอกจากนี้ต้องฝึกทำจริง จะทำให้เราแกร่ง มันซึมเข้าไปเป็นทักษะชีวิตเลยนะ ขนาดนี้แล้ว ปัญหาที่ไม่มีทางหลุดมือเราไปได้ ผู้หญิงมีพื้นฐานในความขยันอยู่แล้ว เรียกว่าต้นทุนทางสังคมเขาดี เราก็ไปผลักดันให้มันชัดเจนขึ้น ทุกครั้งที่ผู้หญิงได้รับเลือกตั้ง รู้สึกหัวใจมันฟู” (หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2548)

ทัศนคติดังกล่าวต่างก็สะท้อนให้เห็นว่าการทำงานอย่างจริงจัง และประสบความสำเร็จในผลที่คาดหวังทำให้ผู้ให้ข้อมูลมีกำลังใจ และเข้มแข็งมากขึ้น เป็นการสร้างความรู้สึกภูมิใจในผลงานที่เห็นชีวิตคนอื่นดีขึ้น แม้ต้องใช้เวลายาวนาน

“การทำงานกับคน โดยเฉพาะการเปลี่ยนค่านิยมที่ติดตัวมานานเป็นเรื่องที่ยาก ต้องใช้เวลา ต้องมั่นคง มีความจริงใจ และที่สำคัญที่เราจะรู้สึกว่าการเรามีคุณค่า ได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ พยายามหาวิธีการใหม่ หากิจกรรมใหม่ ตอนนี้พยายามหาผู้หญิงที่เคยมีปัญหา ตอนนี้ช่วยเหลือตัวเองได้ เขาได้เรียนรู้มากมายก็ให้มาช่วยกัน เห็นผู้หญิงที่เคยมีปัญหา มาช่วยเหลือกัน เราก็ภูมิใจ ทำงานแล้วมุ่งมั่นทำจริงไม่มีพลาดหรือมันต้องดีขึ้น” (ผู้ประสานงานคณะทำงานส่งเสริมมิติหญิง, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2548)

เรื่องราวที่บอกเล่าแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในงานที่ทำ ความมุ่งมั่นในงาน ซึ่งเป็นที่มาของการสร้างพลังอำนาจในตนเองทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการส่งเสริมให้ผู้หญิงที่มีประสบการณ์ในปัญหา มาใช้ให้เกิดประโยชน์ สามารถให้ความช่วยเหลือผู้หญิงด้วยกัน ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ผู้หญิงที่เคยมีปัญหา ได้เรียนรู้ ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมทำให้สังคมดีขึ้น นับเป็นความสำเร็จในการทำงานอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่มาของการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองที่สำคัญ

3.2 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

อย่างไรก็ดีในกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้น ผู้ให้ข้อมูลต้องพบกับปัญหาและอุปสรรคมากมายหลายด้าน เป็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญที่ทำให้สตรีไม่สามารถสร้างพลังอำนาจในตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่ผู้วิจัยได้พบในระหว่างที่ลงเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลนั้น ได้พบปัจจัยในหลาย ๆ ด้านที่มีอุปสรรคต่อการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ดังนี้

3.2.1 ปัญหาและอุปสรรคภายใน

3.2.2 ปัญหาอุปสรรคภายนอก แบ่งเป็น

3.2.2.1 อุปสรรคจากการจัดการในองค์กร

3.2.2.2 อุปสรรคจากชุมชนและสังคม

3.2.1 ปัญหาและอุปสรรคภายใน

ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 21 คน จากจำนวน 26 คน ($f=21$) คิดเป็นร้อยละ 80.74 เห็นว่าปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ปัญหาและอุปสรรคจากภายในตัวของผู้ให้สัมภาษณ์เอง

“คิดว่าเป็นปัญหาทางด้านอารมณ์จิตใจ ที่ยังมีความไม่มั่นใจ ความวิตกกังวลต่อสภาพการทำงานในองค์กร โดยเฉพาะในภาคเอกชนนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นในลักษณะของความรู้สึกไม่มั่นคงในการทำงาน คิดว่ามูลนิธิอาจจะอยู่ได้ไม่นาน เนื่องจากงบประมาณทั้งหมดที่ใช้ในการดำเนินงานส่วนมาจากการเขียนโครงการเสนอต่อหน่วยงานในต่างประเทศ และการบริจาค ถ้าหากไม่สามารถหาเงินทุนมาทำงานได้ เราก็ลำบาก องค์กรก็จำเป็นต้องปิดตัวเองลงเมื่อใดก็ได้” (ผู้ประสานงานมูลนิธิพัฒนาสตรีภาคเหนือ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

และ

“ที่เป็นข้าราชการ มีความมั่นคงในการมีงานทำ แต่ด้วยความที่เป็นเรื่องงานใหม่ในกระทรวง แล้วก็ไม่ค่อยมีคนรู้จัก ไม่ค่อยได้รับความสำคัญในบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบ ก็มีบุคลากรส่วนหนึ่งขอย้ายไปหน่วยงานอื่นที่ใหญ่กว่า และมีโอกาสเติบโตในสายงานได้มากกว่า เราก็มีหัวหน้าไหวบ้าง แต่เดี๋ยวก็เลิกหัวหน้าไหวแล้ว เอาใหม่ ส่วนใหญ่มีปัญหาในการทำงานกับระบบความคิดที่มันไม่ชัดเจน ไม่รู้จะไปทางไหน ไม่มีใครบอกเราได้ ไม่เหมือนงานด้านอื่น แม้จะอยากทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายในความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคม แต่ก็ยังเป็นเป้าหมายที่เป็นนามธรรม” (หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2548)

และ

“ต้องต่อสู้กับ ค่านิยมและวัฒนธรรมที่ให้ค่าของผู้หญิงเป็นเพียงบุคคลชั้นสองในสังคม นอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องของวัฒนธรรมเดิมที่เชื่อว่าบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายนั้นมีความเหมาะสมดีแล้ว เจอบแบบนี้หลายๆเข้า ก็ทำให้เราหุคบ้างเหมือนกัน เอ๊ะเราทำอะไรอยู่ ยิ่งเจอปัญหาเยอะ ก็ทำให้คิดว่า หรือที่เขาว่ามันถูก งานที่ทำจึงไม่มีความจำเป็น ไม่มีใครเข้าใจในการทำงาน คนรอบข้างเราก็สงสัยว่าทำอะไรอยู่ ก็เป็นอุปสรรคกับเราเหมือนกัน” (เจ้าหน้าที่โครงการส่งเสริมศักยภาพผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2548)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ เห็นได้ว่าสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมมีผลอย่างมากต่อระบบ ความคิดและความเชื่อของผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวคือ แม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยากทำงานพัฒนา ช่วยเหลือสังคม แต่เมื่อเข้ามาทำงานจริง บางครั้งความคิดตามกระแสที่ถูกครอบด้วยวาทกรรมมิถิหญิงแบบชายเป็นใหญ่ ที่ไม่เว้นแม้แต่จะมีอิทธิพลเหนือความคิดของผู้ให้สัมภาษณ์เช่นเดียวกัน เนื่องจากทุกคนต่างก็ผ่านกระบวนการหล่อหลอมด้วยวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่จากสถาบันต่างๆในสังคมอย่างต่อเนื่องมาตลอดชีวิตเช่นเดียวกัน ยังคงยึดติดอยู่กับสิ่งที่สังคมปลูกฝัง ค่านิยม ความเชื่อเกี่ยวกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาว่าเป็นเพราะตัวผู้หญิงเองไม่เกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมแต่ประการใด ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องการข่มขืน หรือปัญหาความรุนแรงอื่นๆ ล้วนแล้วแต่มุ่งความผิดไปที่ตัวผู้หญิงทั้งสิ้น โดยไม่มีผู้ชายมีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อยเลย การทำงานจึงทำด้วยวิธีการแก้ปัญหาก็ปลายเหตุเป็นรายๆไป มองไม่เห็นความท้าทายในการทำงาน นอกจากนี้ในการทำงานในช่วงแรกนั้นแนวคิดในการทำงานก็ยังไม่ค่อยชัดเจน ขาดทิศทางในการทำงาน ไม่มีพื้นที่ทางสังคมของคนทำงานด้านผู้หญิง ยังไม่มีการรวมตัวกันมากนัก กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์จึงค่อนข้างจะมีปัญหา อุปสรรคมาก ขาดแรงจูงใจ ซึ่งการที่กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองจะเกิดขึ้นได้นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ต้องก้าวผ่านอุปสรรคในระบบคิด และความเชื่อเหล่านี้ให้ผ่านไปเสียก่อน ต้องเข้าใจให้ได้ว่าทำไมจึงเกิดค่านิยม ความเชื่อเหล่านี้ขึ้นมา มันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ต้องเปลี่ยนวิถีคิดและเตรียมรับสถานการณ์ในการไม่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ในสังคม

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 19 คน จากจำนวน 26 คน ($f=19$) คิดเป็น ร้อยละ 76.07 เห็นว่าปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพราะยังยึดติดกับระบบความคิดความเชื่อแบบเดิม ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ต้องทนกับสภาพปัญหาในการทำงานที่ไม่มีทิศทาง การทำงานแบบแก้ปัญหาก็ปลายเหตุ ไม่มีความรักในงานที่ทำ และไม่ได้คิดค้นสิ่งใหม่ในการทำงาน

“วันๆหนึ่งนั่งทำงานไป ไม่มีอะไรทำทายนเลย เงินเดือนก็น้อย นั่งรับ case ที่มีปัญหาเรื่องความรุนแรงไปวันๆ งานเยอะมาก ปัญหาเยอะมาก แต่ก็เดิมๆ ที่ดูเหมือนจะไม่มีทางออก ช่วงที่งานเยอะ ต่างคนก็ต่างทำ ยิ่งเพื่อนๆที่เข้ามาในเวลาใกล้เคียงกันก็ทยอยลาออกไป ยิ่งทำให้รู้สึกแย่ ขาดความกระตือรือร้น

ในการทำงานอย่างมาก โดยเฉพาะในตอน ที่เพื่อนคู่หูออกไปทำงานที่อื่น ก็คุยกัน เขาก็ว่าเหมือนกับทำงานแล้วก็ไม่ทำอะไรดีขึ้น ปัญหาที่ทับถม มัน burn out ไปแล้ว เพื่อนๆ รุ่นเดียวกัน ก็มีหลายคนลาออก เราเองก็ให้คำตอบกับตัวเอง แล้วก็ที่บ้านไม่ได้ว่า ทำไมยังจะทำงานที่นี้อยู่ จนกระทั่งที่ทำงานเปลี่ยนผู้บริหารใหม่ มีการอบรมถึงวิธีการทำงานเชิงรุกในประเด็นผู้หญิง.....” (เจ้าหน้าที่โครงการศูนย์เพื่อน้องหญิง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2548)

จากกรณีนี้จะเห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ต้องทนกับสภาพการทำงานที่ไม่มีความมั่นคง ทั้งในความคิดของตัวเองและสภาพการทำงานจริงๆ ความรู้สึกโดดเดี่ยว ขาดเพื่อนร่วมอุดมการณ์ ความคิดที่เกี่ยวกับการทำงานนั้นเต็มไปด้วยความสับสน และรับสภาพการทำงานไปอย่างไม่มีทางเลือก

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 22 คน จากจำนวน 26 คน (f=22) คิดเป็นร้อยละ 84.61 ยังเห็นว่าปัญหาทางด้านสุขภาพจิตจากภายในตัวเองก็เป็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ

“หลายครั้งที่ทำงาน ก็มีความสับสน จะเอาอย่างไรต่อไป คิดความเชื่อมั่นในการตัดสินใจ ไม่แน่ใจ รู้สึกว่างานไม่ค่อยไปข้างหน้า ก้าวหน้าไปน้อยมาก สภาพจิตใจที่ไม่พร้อม ก็จะมองปัญหาด้วยความรู้สึกเบื่อหน่าย จำเจ ไม่มีความท้าทายอยู่ มองไปทางไหนก็มีแต่ปัญหา รู้สึกว่าปัญหามันก็เดิมๆ บางรายก็มาแล้ว มาอีก เป็น case ที่ซ้ำๆ เพราะใจเราไม่พร้อม ไม่อีกหึงมึง ก็ตั้งคำถามกับตัวเองว่าจะลาออกดีมั๊ย แต่ก็ต้องยอมรับว่าตอนนั้นทนอยู่ ต้องเรียกว่าทนอยู่นะ ไม่ได้มีเป้าหมายอะไรเลย.....ปัญหาอุปสรรคในการสร้างพลังอำนาจหรือ สำหรับตัวเอง คิดว่าจิตใจที่พร้อมนี้สำคัญมาก ถ้าใจไม่พร้อมก็คงเกิดยาก เราจะ ไม่ต้องการในการรับรู้เรื่องราวที่เป็นปัญหาใดๆ หลบเลี่ยงการทำงาน หากทำได้ บางครั้งเวลามีผู้หญิงมาขอคำปรึกษาเราก็หลบ” (เจ้าหน้าที่โครงการมูลนิธิส่งเสริมโอกาสสตรี, สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2548)

จากทัศนคตินี้แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีสภาพจิตที่ไม่เข้มแข็ง ไม่มั่นคงพอ หรือยังมีความวิตกกังวล ไม่มีเป้าหมายในการทำงานที่ตนต้องรับผิดชอบ ทั้งๆที่ส่วนใหญ่ก็นั้นเข้ามาทำงานด้วยความรู้สึกที่อยากช่วยเหลือสังคม บางคนก็มีประสบการณ์ตรงในเรื่องความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศหญิงและเพศชายในสังคม ส่งผลให้สภาพจิตใจของผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีความพร้อมในกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของผู้ให้สัมภาษณ์นั้นล้วนมีความสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องความวิตกกังวล สับสน ไม่มั่นใจในการทำงาน ไม่มีแรงจูงใจ ไม่มีเป้าหมายในการทำงาน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรีขาดความพร้อมหรือความเข้มแข็งด้านจิตใจ ซึ่งก็ส่งผลทำให้กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้นไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ไม่สามารถพัฒนาการสร้างความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า หรือพัฒนาความรู้สึกร่วมกันในกลุ่มของผู้ทำงานด้าน

ผู้หญิงจะมีน้อย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 15 คน จากจำนวน 26 คน ($f=15$) คิดเป็น ร้อยละ 57.69 เห็นว่าปัญหาเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ก็เป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

“ตอนเช้าทำงานก็คิดอยู่แล้วว่า ค่าตอบแทนไม่มาก แต่พอไปคุยกับเพื่อนที่ทำบริษัท ทำธุรกิจ ก็คิดที่จะล้มเลิกไม่ได้ มันก็สำคัญ อย่างตัวเองก็ไม่ได้มาจากครอบครัวที่มีฐานะ จบแล้วก็อยากช่วยเหลือที่บ้านและรับผิดชอบภาระในครอบครัว ต้องดูแลพ่อที่ไม่สบายด้วยโรคหัวใจ ก็รู้สึกกังวลเหมือนกัน เงินเดือนที่ได้ก็น้อย แต่เราอยากทำงานนี้ อีกอย่างหนึ่งก็ยังไม่มียานที่ถูกต้อง ต้องหางานที่อื่นทำด้วยความทุ่มเทินในการทำงานก็น้อย ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็ล้วนเป็นอุปสรรคที่สำคัญ คิดว่า คนทำงานต้องพร้อม ต้องตั้งใจ มุ่งมั่น จึงจะสร้างพลังอำนาจในตนเองได้นั้นจะต้องมีความพร้อมทางด้านจิตใจก่อน เศรษฐกิจก็สำคัญ อย่างน้อยต้องเพียงพอในความจำเป็น ซึ่งแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน ถ้าหากผู้ให้ข้อมูลขาดความพร้อมในส่วนนี้ไปเสียแล้ว กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองก็ย่อมยากที่จะเกิดขึ้นได้จริง” (เจ้าหน้าที่โครงการมูลนิธิผู้หญิง, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2548)

และ

“ในตอนแรกที่ทำงาน เงินเดือนไม่พอกับค่าใช้จ่าย ก่อนนี้ไม่เคยคิดเลยว่าเราจะทำงานเพราะได้ค่าตอบแทนสูงๆ แต่พอพอไม่สบาย พี่นี้หนักเลยนะ ก็มีความจำเป็น ตอนแรกตัดสินใจจะลาออก ไม่อยากให้มันคาราคาซังแบบนี้ เราก็ต้องวิ่งไปวิ่งมา แต่สิ่งที่มูลนิธิก็ได้ไม่ได้ fix เวลามากนัก จนพอพอพี่เสียภาระก็ผ่อนลง พี่ก็กลับมาทำงานเต็มที่ได้ ทุกวันนี้ส่วนหนึ่งก็ขอบคุณที่นี่ที่ให้เวลาที่...” (เจ้าหน้าที่โครงการเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2548)

จากคำพูดนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความวิตกกังวลจากภาวะทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ซึ่งแต่ละคนก็มีเงื่อนไขไม่เหมือนกัน บางคนครอบครัวมีความพร้อม ไม่มีภาระอื่นนอกจากเลี้ยงดูตัวเอง ภาระทางการเงินก็ไม่มี หากแต่ในกรณีข้างต้นนั้น แม้โดยตัวเองจะไม่ได้เป็นคนที่ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย หรือจำเป็นต้องทำงานที่มีค่าตอบแทนที่สูง หากแต่ภาระในครอบครัวกลับเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดอุปสรรคต่อการตัดสินใจในการดำเนินงานต่างๆ รวมถึงการแก้ไขปัญหาของผู้หญิงที่ต้องรับผิดชอบ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีความมั่นคงในทางเศรษฐกิจนั้นก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ขาดความเชื่อมั่นในการทุ่มเทการทำงาน มุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้หญิงในสังคมนี้ให้ดีขึ้น ซึ่งการที่สตรีจะพัฒนาความรู้สึกในการตัดสินใจ มีทางเลือกในการทำงาน มีเป้าหมายในการทำงานได้นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องมีความพร้อมและมีความมั่นคงทั้งด้านด้านเศรษฐกิจด้วยพอสมควร ตามความจำเป็นของแต่ละบุคคล และหากผู้ให้สัมภาษณ์มีความ

พร้อมทั้งด้านอารมณ์จิตใจและความพร้อมในด้านเศรษฐกิจแล้ว ก็ย่อมจะมีความพร้อมในการพัฒนาความรู้สึกลึกซึ้งที่จะเอาชนะปัญหาหรือสร้างความรู้สึกลึกซึ้งมีคุณค่าต่อตนเอง รวมถึงความรู้สึกลึกซึ้งคุณค่าในงานที่ทำได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัญหาเรื่องของการทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีด้วยความรู้สึกลึกซึ้งที่ไม่มั่นคงหรือไม่มั่นใจในทางเศรษฐกิจของผู้ให้ข้อมูลก็เป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างความรู้สึกลึกซึ้งมีพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้ข้อมูลเช่นเดียวกัน

กล่าวโดยสรุปปัญหาและอุปสรรคที่พบในกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้ข้อมูล ในปัญหาและอุปสรรคจากของผู้ให้ข้อมูลเอง สิ่งที่ผู้ศึกษาค้นพบก็คือ ปัญหาที่เกิดจากตัวของเอง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องความไม่มีความพร้อมทางด้านสภาวะร่างกายและจิตใจ($f=22$) หรือปัญหาที่เกิดจากระบบความเชื่อของผู้ให้สัมภาษณ์เองก็ตาม ($f=19$) นอกจากนี้ปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ($f=15$) ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลขาดการพัฒนาการสร้างความรู้สึกลึกซึ้งมีพลังอำนาจในตนเองได้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยและอุปสรรคที่เกิดมาจากภายในตัวผู้ให้สัมภาษณ์เอง อย่างไรก็ตามกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้นก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคในด้านการจัดการในองค์กรด้วยเช่นกัน ซึ่งปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ต่างก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงด้วยกันทั้งสิ้น เป็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรีไม่สามารถสร้างพลังอำนาจในตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2.2 ปัญหาและอุปสรรคภายนอก

3.2.2.1 ปัญหาอุปสรรคจากการจัดการในองค์กรจากการศึกษาพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 25 คน จากจำนวน 26 คน ($f=25$) คิดเป็น ร้อยละ 91.15 เห็นว่าปัจจัยหนึ่งมีส่วนมาจาก ปัญหาและอุปสรรคจากการจัดการในองค์กร ในด้านการขาดแคลนบุคลากร ทำให้ไม่สามารถพัฒนากระบวนการ สร้างพลังอำนาจในตนเอง

“ส่วนใหญ่องค์กรพัฒนาสตรีทั้งภาครัฐและเอกชนล้วนแล้วแต่มีปัญหาในเรื่องจำนวน บุคลากรที่มีไม่เพียงพอ ที่นี้ก็เหมือนกัน เป็นปัญหาที่เป็นมานาน ทุกยุค ทุกสมัย ปัญหาคือคนไม่พอ ก็ ต้องอาศัยช่วยเหลืองานของอาสาสมัคร ซึ่งก็ต้องเสียเวลาสอน งาน ต้องอบรมก็เป็นอุปสรรค หนึ่งงานมีเยอะมาก มีสิ้นมือ ก็ใช้เครือข่าย ใช้ อาสาสมัคร คนทำงานก็ต้องไปทุ่มเทกับอาสาสมัครด้วยไม่สามารถจัดสรรเวลาเพื่อ กิจกรรมในการสร้างพลังอำนาจในตนเองได้ เพราะ ต้องทำงานหลายด้าน ทำให้เกิด ความเครียด รู้สึกงานก้าวหน้าได้ล่าช้า” (ผู้อำนวยการมูลนิธิเพื่อน สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2548)

“คนหนึ่งทำงานหลายอย่างมากในเวลาเดียวกัน เพราะคนเราน้อย บางวันคนก็เข้ามาปรึกษา ปัญหา กันหลายราย วัน ๆ รับแต่ case แล่นี่ก็เครียดมากแล้ว ถ้ามีงานอื่นเข้ามาก็ต้องทำอีก งานก็เหมือนไม่ค่อย

รอบคอบ เท่าที่ผ่านมามีปัญหาในการประสานงานกันระหว่างหน่วยงาน หรือ ระดับ เครือข่ายจะไม่ค่อยมีปัญหาทั้งเครือข่ายภาครัฐและภาคเอกชน แต่ปัญหาที่พบบ่อยก็คือปัญหาจากจำนวนเจ้าหน้าที่ประจำ อาสาสมัครก็มีบ้างแต่ส่วนใหญ่ก็อยู่เป็นเดี๋ยวนั้น ส่วนใหญ่ก็ไม่ถึงปีนะ” (เจ้าหน้าที่โครงการมูลนิธิความร่วมมือด้านการค้าหญิง , สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2548)

และ

“งบประมาณเป็นปัญหาค่ะ เราไม่สามารถจ้างคนทำงานมากกว่านี้ได้ บางโครงการที่ได้เงิน มา เขาก็ระบุเลยว่าให้เฉพาะงบสำหรับทำโครงการที่เป็นกิจกรรมถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยตรง ไม่อนุญาตให้ใช้งบสำหรับจ้างบุคลากร ก็หาทางออกโดยการใช้อาสาสมัคร ก็ ง่ายเป็นเบ็ดเตล็ดไป เรายังสามารถทำโครงการได้ งานเราเพิ่มขึ้น โครงการเพิ่มขึ้น แต่คนทำงานยังเท่าเดิม ก็ทำให้คนทำงานต้องทำงานหนักขึ้น แล้วงานที่ทำส่วนใหญ่ก็ ทำให้เกิดความเครียดในการทำงานได้ ทั้งนี้ การทำงานหลายอย่างจึงอาจจะไม่มี ประสิทธิภาพเท่าที่ควร เจ้าหน้าที่ที่รับมาทำงานส่วนใหญ่ก็ไม่ได้จบทางด้านสตรีศึกษา หรือด้านพัฒนาโดยตรง ก็ต้องใช้ระยะเวลาในการอบรมให้ ความรู้ และฝึกทักษะต่าง ๆ นานาหน่อย ส่วนปัญหาอื่น ๆ ที่พบบ่อยในการทำงานก็คือ เจ้าหน้าที่มีการเปลี่ยนแปลง คนบ่อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ เขามีทางเลือกในการทำงานที่ดีกว่า ส่วนใหญ่ก็เป็นงานที่มีรายได้ดีกว่ามั่นคงกว่าหรืองานที่ทำมันเครียดและหนักมากเกินไปจนเขาจับไม่ไหว” (หัวหน้าสาขา มูลนิธิส่งเสริมโอกาสผู้หญิง, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

จากที่คณะดังกล่าว ได้สะท้อนภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำงาน โดยปัจจัยจากการบริหารจัดการในองค์กรในส่วนของจำนวนของเจ้าหน้าที่ที่มีไม่เพียงพอได้อย่างชัดเจน นับเป็นปัญหาและอุปสรรคประการหนึ่งที่สำคัญมากและมีผลต่อกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้น จะต้องอาศัยระยะเวลา และความสม่ำเสมอและต่อเนื่องในการจัดกิจกรรม ซึ่งจากปัญหาในด้านบุคลากรที่มีจำนวนจำกัดแต่งานที่ต้องรับผิดชอบมีปริมาณมากนี้ ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ต้องใช้เวลานานกว่าที่ควรเป็นในกระบวนการกลายเป็นบุคคลที่มีพลังอำนาจในตนเอง นอกจากนี้การที่ผู้ให้ข้อมูลต้องรับภาระหนักในการทำงาน รวมถึงลักษณะงานที่ทำส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องรับฟังปัญหาต่าง ๆ ของผู้หญิงที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในโครงการที่มาใช้บริการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อความตึงเครียดในการทำงานของผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และจากการที่ผู้วิจัยได้ลงไปคลุกคลีและสัมผัสในการทำงานของผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้เห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยและส่งผลต่อการทำงานคือ การลาออกของคนทำงาน โดยการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ที่ทำงานไปในแต่ละครั้งนั้น ทำให้การทำงานขาดความต่อเนื่องกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งล้วนแต่เป็นคนทำงานเป็นหลักทั้งสิ้นก็ต้องเสียเวลามาดูแลรับผิดชอบงานแทน รวมถึงการสอนงานให้เจ้าหน้าที่คนใหม่ ในกรณีที่หากคนมาแทนได้ ซึ่งเหตุผลที่เจ้าหน้าที่มีการเปลี่ยนงานกันบ่อยนั้น ส่วนหนึ่งก็อาจเพราะมีทางเลือกในการทำงานที่ดีกว่า ได้ตำแหน่งที่ดีกว่าตำแหน่งการทำงานที่เดิม ส่วนใหญ่ก็เป็นงานที่มีรายได้

ดีกว่า มั่นคงกว่า หรืองานที่ทำมันอยู่เครียดและหนักมากเกินไป จนเขารับไม่ไหว ก็ลาออก นอกจากนี้สิ่งที่ได้กล่าวแล้วว่าบางรายอาจจะรู้สึกว่าการทำงานองค์กรพัฒนาสตรี โดยเฉพาะในภาคเอกชน ยังขาดความมั่นคงในการทำงาน ดังนั้นคนทำงานส่วนใหญ่จึงพยายามไปทำงานอื่นที่มีรายได้ดีและมีความมั่นคงกว่า ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้นับว่าส่งผลกระทบต่อกระบวนการในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น บุคคลากรที่เข้ามาทำงานใหม่นอกจากจะต้องทำความเข้าใจเรียนรู้ในระบบการทำงานแล้ว สิ่งหนึ่งที่สำคัญอย่างขาดไม่ได้ก็คือการปรับทัศนคติและความเข้าใจในประเด็นเรื่องของสตรีให้มีความชัดเจนด้วย นั่นหมายถึงการเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจของคนทำงานใหม่ในขณะเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลที่ทำงานอยู่เดิมก็ต้องใช้เวลาในการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ใหม่ ซึ่งส่งผลเสียในทุกด้านกับองค์กร และกระบวนการสร้างพลังอำนาจของผู้ให้ข้อมูลด้วย

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 24 คน จากจำนวน 26 คน ($f=24$) คิดเป็น ร้อยละ 92.30 ปัจจัยในด้านเงินทุนและงบประมาณ ก็เป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่ง

“มูลนิธิส่วนใหญ่ งบประมาณและเงินทุน มาจากกองทุนต่างประเทศ ที่มีระยะเวลาตั้งแต่ 1-5 ปี แต่ส่วนใหญ่จะเป็นโครงการที่เงินไม่มากและระยะเวลาเพียง 1-2 ปี เมื่อครบกำหนดระยะเวลาที่เขียนโครงการขอทุนไป ก็ต้องจัดเตรียมเขียนโครงการของงบประมาณใหม่ ซึ่งก็ไม่สามารถรู้ได้ว่าจะยังได้รับเงินทุนต่อหรือไม่ ดังนั้นงบประมาณที่ได้นั้นทุกองค์การจำเป็นต้องมีการจัดสรรใช้จ่ายอย่างประหยัด งานของเราเป็นงานที่ต้องใช้เวลา บางครั้งรายเดียว แต่ต้องช่วยหลายเรื่อง งบประมาณก็มาก ตอนนี้อยู่เปลี่ยนแปลงเป็นการทำงานเชิงป้องกันให้ได้ประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหา เพราะการแก้ไขทำยาก และใช้เงินมากกว่า งบประมาณไม่เพียงพอ นอกจากนี้ก็ได้จากการรับบริจาคซึ่งได้ไม่เกินร้อยละ 10 ดังนั้นการระดมทุนก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็น เราก็พยายามคิดค้นหาทางลู่ทาง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรอยู่ได้ พึ่งพิงตัวเองได้ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ก็ต้องทำ ส่วนหนึ่งงานเราก็เยอะอยู่แล้ว แล้วคนไทยเรื่องบริจาคให้กับสังคมแบบนี้ก็น้อย” (เจ้าหน้าที่กลุ่มอัญจารี, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2548)

“งบประมาณเป็นเรื่องหนึ่งที่ส่วนใหญ่มีความกังวลก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ค่อนข้างเป็นอุปสรรคต่อการ ทำงาน รวมถึงเป็นอุปสรรคในการสร้างกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของพวกเราด้วยเพราะงบประมาณส่วนใหญ่เราได้รับการเขียนโครงการเสนอไป เมื่อโครงการหมด เราก็จะต้องเขียนโครงการเพื่อไปขอทุนใหม่ ซึ่งเราก็ต้องมีการระดมทุนจากหลาย ๆ ด้านด้วยกัน คิดกันอยู่ตลอดเวลาว่าทำอะไรที่เราไม่ต้องพึ่งเงินต่างชาติ ซึ่งก็ยากนะ เพราะคนไทยไม่ค่อยตระหนักถึงการช่วยเหลือสังคม เห็นได้บ่อยๆว่าส่วนใหญ่ที่มาบริจาคก็เป็นเพราะปัญหานั้นเกี่ยวข้องกับตัวเองหรือครอบครัวไม่โดยตรงก็โดยอ้อม แล้วจึงเห็นความสำคัญในการทำงานแบบนี้ก็บริจาคเงินช่วยเหลือ” (ผู้ประสานงานมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2548)

“NGO.ในเมืองไทยจะหวังพึ่งจากรัฐบาลนั้นยากมาก งบประมาณต่างประเทศจะหมดเมื่อไรเราก็ไม่รู้ แต่ก็หวังเสมอว่าทราบเท่าที่เราทำงานจริงจัง และได้ผล ก็ยังมีองค์กรที่เห็นประโยชน์ ในการทำงานเราก็กังวลไม่รู้ว่าจะช่วยเขาไปได้ถึงเมื่อไหร่ ดังนั้นเราต้องทำฐานให้แน่น เช่นการจัดกลุ่มออมทรัพย์ ให้เขาดูแลกันเอง ในที่สุดพอเราไม่อยู่แล้ว เขาก็ช่วยเหลือกันเองได้ ไม่ต้องพึ่งทุนจากข้างนอก การเปิดรับเงินบริจาคต่าง ๆ โดยทั่วไปก็ได้ไม่มากนัก เราก็ยังต้องพึ่งต่างประเทศอยู่ คนไทยส่วนใหญ่ศรัทธาการทำงานกุศลในรูปแบบของ Royal family มากกว่า NGO.ยิ่งจะเป็นภาพลบ บางคนก็ไม่รู้จักเลย” (ผู้ประสานงานมูลนิธิพัฒนาสตรีภาคเหนือ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

และ

“งานราชการแม้จะไม่มีปัญหาในเรื่องของงบประมาณและเงินทุนมากเท่ากับองค์กรภาคเอกชน แต่ก็มีปัญหาที่งบประมาณมีจำกัด ไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมที่ตั้งไว้ในแต่ละปี” (หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2548)

ในประเด็นนี้มีหนึ่งความเห็น กลับเห็นไปในทางที่ตรงข้ามว่า

“ที่นี่ไม่มีปัญหาเรื่องงบประมาณ ผมทำมา เกือบ 20 ปี มีเครือข่ายเยอะในต่างประเทศ การทำงาน NGO. ทำประโยชน์ให้สังคมที่ไม่มียงบประมาณในประเทศ การที่เราต้องได้ภาษาสำคัญ อย่างที่นี่ทำมากกว่า 20 ปี ตลอดเวลาต้องมีบที่สามารถดำเนินโครงการไปได้อย่างน้อย 5 ปี 10 ปี ผมใช้วิธีติดต่อหาอาสาสมัครทางอินเทอร์เน็ต มีฝรั่งมากมายที่อยากมาเป็น volunteer มาเรียนรู้ชีวิตในประเทศอื่นๆ ที่เห็นเดินอยู่ที่นี่แหละ พอเขามาเขาเห็นเราทำงานจริง กลับไปเขาก็บอกต่อ มีคนบริจาคเพื่อน ญาติพี่น้อง แล้วก็ช่วย link กับหน่วยที่ให้ทุนในประเทศเขาให้เราด้วย ที่นี่ก็เลยไม่มีปัญหาเรื่องงบประมาณ” (ผู้อำนวยการศูนย์ลูกหญิง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2548)

รวมถึงอีกมุมมองหนึ่งที่มองข้ามเรื่องงบประมาณเพราะมีความเชื่อว่าหากทำงานจริงและมีผลงานย่อมมีแหล่งทุนสนับสนุนเสมอ ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลก็ผ่านการทำงานในองค์กรนี้มากกว่า 20 ปี และยังมีมุมมองอยู่กับการทำงานอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง ดังที่ให้ความเห็นว่า

“งบประมาณก็มีส่วนสำคัญ และเป็นปัญหาบ้างในการทำงาน แต่ถ้าเราทำงานจริงก็มีคนสนับสนุนเสมอแหละ แต่ที่สำคัญคนทำงานต้องมั่นคง คนๆหนึ่งจะมีพลังอำนาจได้ ต้องมั่นคง security สำคัญต้องมั่นคงในกระบวนการคิด ความมั่นคงในความรู้สึกนึกคิดสำคัญกว่า เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ตัวคุณเอง คุณวิเคราะห์ครอบครัวคุณได้ วิเคราะห์สิ่งแวดล้อมได้ รู้ว่าส่วนไหนบ้างที่จะทำให้คุณตกเป็นเหยื่อ อะไรที่คุณอยู่เหนือ สามารถกำหนดได้ การที่รู้ว่าอะไรที่คุณกำหนดได้มันสำคัญมาก เริ่มจากกำหนดตัวเองให้ได้ก่อน กำหนดบทบาทตัวเอง สามารถต่อรอง กระบวนการคิดเริ่มทำงาน สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเป็นตัวตนก็ออกมา ถ้าสามารถรองรับโดยการให้ข้อมูล ก็มั่นใจมากขึ้น อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญ

เมื่อนั้นแหละก็จะสามารถให้เขาแสดงบทบาทได้เต็มที่ สามารถมีทางเลือกที่หลากหลาย” (ผู้ประสานงานเครือข่ายแม่หญิงล้านนา, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2548)

จากทัศนะดังกล่าว จึงเห็นได้ว่า ปัญหาในเรื่องเงินทุนก็เป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาการทำงานขององค์กร เพราะงบประมาณต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวแปรสำคัญในการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ในองค์กร ซึ่งหากขาดเงินงบประมาณในการทำกิจกรรม งานต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้น ก็ไม่สามารถที่จะผ่านพ้นลุล่วงไปได้ อย่างไรก็ตามก็มีความเชื่อมั่นในผลงานที่ทำ มองการทำงานอย่างทะลุ มีความมั่นใจ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้องค์กรพัฒนาสตรีสามารถผ่านพ้นการทำงานมาได้เป็นอย่างดี แต่สำหรับบางองค์กรที่ต้องมีการเขียนเสนอโครงการไปเป็นระยะ ๆ นั่นก็ ทำให้ต้องมีการระดมทุนในการพัฒนางานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสิ่งนี้ก็เป็ปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติและจัดเตรียมงานอยู่เสมอ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ทำให้รู้สึกว่าคุณขาดความมั่นคงในการทำงาน เพราะไม่รู้ว่าหากวันใดที่ไม่มีแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนการทำงาน งานที่ทำอยู่นั้นจะเป็นเช่นไร ในขณะเดียวกันก็หาทางออกโดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในองค์กรภาคเอกชนส่วนใหญ่มีแผนในการส่งเสริมเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ของผู้หญิงทั้งในรูปแบบการรวมตัวกันที่องค์กรและการรวมตัวในชุมชนเดียวกัน ซึ่งเป็นทางออกที่ผู้หญิงกลุ่มเป้าหมายขององค์กรจะพึ่งพาตัวเองได้หากเมื่อองค์กรต้องเลิกไปเพราะไม่มีงบประมาณสนับสนุน

จะเห็นได้ว่าปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองในด้านการจัดการในองค์กรนี้ ปัญหาที่พบส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาในเรื่องบุคลากร ($f=25$)และปัญหาในด้านงบประมาณ ($f=24$) สำหรับปัญหาในด้านอื่น ๆ เช่น การประสานงานระหว่างหน่วยงาน ก็ไม่ค่อยพบปัญหาด้านนี้เท่าไรนัก ทั้งนี้เนื่องจากระบบการทำงาน ส่วนใหญ่มีการทำงานกันเป็นกลุ่มเครือข่าย โดยมีการประสานงานกันทั้งภาครัฐและภาคเอกชนอย่างเหนียวแน่น สำหรับการบริหารจัดการส่วนใหญ่ก็เป็นระบบการทำงานแบบเน้นการมีส่วนร่วม ทุกคนสามารถตัดสินใจในการที่ตัวเองรับผิดชอบอย่างเต็มที่ มิใช่รอพึ่งคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่จะเป็นการแลกเปลี่ยนและมีการแสดงความคิดเห็นในการทำงานร่วมกัน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นแต่เพียงในเรื่องของบุคลากรและงบประมาณ

3.2.2.2 ปัญหาและอุปสรรคจากสังคมและชุมชน

นอกจากปัญหาอุปสรรคภายในที่เกิดจากตัวของผู้ให้ข้อมูลเองและปัญหาอุปสรรคภายนอก ซึ่งเป็นปัญหาอุปสรรคจากการจัดการในองค์กรแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 19 คน จากจำนวน 26 คน ($f=19$) คิดเป็น ร้อยละ 76.07 เห็นว่า ปัญหาอุปสรรคภายนอกซึ่งเป็นปัญหาอุปสรรคจากสังคมและชุมชนก็เป็นอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งต่อการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์

“ชุมชนขาดความเข้าใจและขาดการยอมรับในปัญหาของผู้หญิง เพราะวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ที่สำคัญคือการมองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง โดยเฉพาะปัญหาในครอบครัวนั้นเป็นปัญหาส่วนตัวที่ผู้หญิงต้องแก้ปัญหาเอง ส่วนใหญ่สังคมยังมองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเพราะความบกพร่องของผู้หญิงที่ไม่สามารถทำหน้าที่ของตัวเอง ปัญหาจึงเป็นปัญหาส่วนตัว บุคคลอื่นไม่เกี่ยวข้องด้วย ก็ยังมองว่าผู้หญิงบกพร่องในหน้าที่ น่าเบื่อ ผู้ชายไม่ค่อยเข้ามา involve กับปัญหาไม่ว่าจะในสถานะไหน สังคมส่วนใหญ่ไม่ได้มองถึงรากเหง้าของปัญหาที่มาจากระบบชายเป็นใหญ่ที่ผู้ชายคิดว่าเหนือกว่าผู้หญิง จะทำอะไรก็ได้ ไม่ได้ตระหนักถึงสิทธิของผู้หญิงในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ที่มีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน บางครั้งให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบปัญหาให้ผ่านพ้นภาวะแห่งปัญหานั้นไปแล้ว ขึ้นคอนต่อไป คือการพยายามสนับสนุนให้ผู้หญิงกลับไปสู่ชุมชนของตัวเอง หากแต่เมื่อกลับไปอยู่ชุมชนหรือสังคมเดิม ผู้หญิงส่วนใหญ่กลับไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคลรอบข้าง ที่ผ่านมามีปัญหาชุมชนยังไม่ค่อยตระหนักในปัญหา แต่ก็คิดว่าต้องทำงานกับผู้หญิงและชุมชนต่อไป ซึ่งต้องใช้เวลาแต่ก็ดีขึ้นมากนะ ส่วนหนึ่งเพราะมีการศึกษากันมากขึ้น เข้าใจบางเรื่องแม้เป็นเรื่องที่ไกลตัว ความสม่ำเสมอและต่อเนื่องเป็นสิ่งที่จะทำให้การทำงานลุล่วงไปได้” (ผู้ประสานงานมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2548)

และ

“ที่เจอบ่อยชุมชนรอบข้างที่ไม่เข้าใจถึงสภาพสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงที่เป็นเหยื่อของความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งเป็นปัญหาที่ผู้หญิงส่วนใหญ่มาขอรับบริการ เราก็เสียเวลากับการทำงานในเรื่องนี้พอสมควร ปัญหาจากสังคมและชุมชนที่ไม่ยอมรับปัญหาของผู้หญิง ก็ทำให้มีปัญหาในการทำงานเหมือนกัน ปกติงานก็เยอะอยู่แล้ว ทุกวันนี้รับ case ที่มีปัญหา มาขอความช่วยเหลือ หรือขอคำปรึกษาเยอะมาก เวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่พัฒนาตัวเองก็มีน้อยมาก เวลาที่จะพูดคุยกับน้องๆที่เข้ามาทำงานใหม่ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องฝึกคนใหม่ก็แทบจะไม่มีเวลา รายที่เขาดีขึ้นแล้วหาทางออกให้กับชีวิตตัวเองได้แล้ว แต่พอกลับไปที่บ้านปัญหาจากที่บ้านเอง จากชุมชนก็เข้ามาโหมเขาอีก การไม่ยอมรับของชุมชน บางครั้งผู้หญิงก็กลับมาอีก เราก็ต้องทำงานซ้ำอีก เพราะในการแก้ปัญหาที่นั่นที่สุดแล้วผู้หญิงที่มีปัญหา ต้องกลับไปสู่ชุมชน มีชีวิตที่ปกติให้ได้ บางรายโดนแรงนะ ปกติในชุมชนที่อยู่ติดๆกัน ก็ทะเลาะกันอยู่บ้าง แต่พอมีเรื่องนี้เกิดกับเขา ก็ถูกนินทาแรงๆ เหมือนละครน้ำเน่าเลย ซึ่งก็ส่งผลกับการทำงานเราพอสมควร” (เจ้าหน้าที่โครงการเครือข่ายเพื่อผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2548)

จากที่ศณะดังกล่าว ทำให้เห็นว่าความเข้าใจในปัญหาของผู้หญิงของชุมชน และสังคม นั้นส่งผลต่อการทำงานและการสร้างพลังอำนาจของผู้ให้ข้อมูลอย่างแยกกันไม่ออก ชุมชนและสังคมมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนและทำความเข้าใจต่อสภาพปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นเพราะหากสังคมไม่เข้าใจถึงปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นดังที่กล่าวแล้ว ทั้งผู้หญิงที่ประสบปัญหาและที่สำคัญผู้ให้ข้อมูลจะรู้สึกว่ามีพื้นที่ในการพูดคุยและทำงานในเรื่องผู้หญิง ทั้งๆที่มีปัญหามากมาย เพราะปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นนี้ไม่ใช่เป็นแค่เพียงเรื่องส่วนตัว แต่ถือเป็นปัญหาสังคมปัญหาหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญ

ไม่น้อยไปกว่าปัญหาอื่นๆ ที่สำคัญค่านิยมในสังคมยังคงถูกรอบงำด้วยระบบชายเป็นใหญ่ รวมถึงกลไกทางสังคมก็ไม่ได้สร้างเสริมต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหา ผู้หญิงซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมอีกครั้งหนึ่ง ก็ยังคงประสบกับปัญหาที่ไม่มีวันที่จะลดจำนวนลงไปได้ ในขณะที่เดียวกันก็มีความซับซ้อนในปัญหามากยิ่งขึ้น ดังนั้น การที่ชุมชนและสังคม ยังขาดความเข้าใจและมีทัศนคติที่ไม่เข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นปัญหาในรูปแบบใด ก็ยากต่อการที่ผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานในองค์การพัฒนสตรีจะสามารถเกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองได้

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 18 คน จากจำนวน 26 คน ($f=18$) คิดเป็น ร้อยละ 69.25 เห็นว่าเงื่อนไข และกลไกของรัฐ นับเป็นปัญหาและอุปสรรคอีกประการหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเอง

“คิดว่ากลไกของรัฐบาลบางอย่างไม่ได้เอื้อต่อการทำงานด้านผู้หญิง โดยเฉพาะทางด้านกฎหมายและตำรวจ โดยปกตินั้นตำรวจคือผู้ดูแลและเป็นผู้ใช้กฎหมาย ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญอันหนึ่งในการทำงานกับผู้หญิง โดยส่วนใหญ่เมื่อผู้หญิงประสบปัญหาตำรวจก็คือด่านแรกที่ต้องเจอ ก็เลยไม่ได้ที่จะต้องทำงานกับตำรวจด้วย ในกรณีที่มีปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เมื่อไปแจ้งความเจ้าหน้าที่ตำรวจก็มักจะไม่รับแจ้งความ เนื่องจากเห็นว่าเป็นปัญหาภายในครอบครัวสามีภรรยาทะเลาะกัน พยายามไกล่เกลี่ย แล้วปล่อยไป ก็มีปัญหาก็คือ ตำรวจก็อ้างว่าไม่มีกฎหมายรองรับ ตำรวจสำคัญมากในการทำงาน โดยเฉพาะเรื่องความรุนแรง ถ้าผู้ชายทำร้ายแล้วไม่ผิดก็ยิ่งได้ใจ ไม่ตระหนัก คิดว่าตัวเองมีสิทธิทำอะไรภรรยาได้ ยิ่งทำให้ผู้ชายรู้สึกตัวเองไม่ผิดในกรณีทำร้ายภรรยา เราพยายามชี้แจง แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจมักจะยืนยันในการยึดด้วยทกกฎหมาย เข้าใจว่าส่วนหนึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งเป็นผู้ชาย และแน่นอนว่าในการทำงานนั้นทั้งด้วยวิธีคิดและระบบงานย่อมถูกรอบงำด้วยระบบชายเป็นใหญ่อยู่แล้ว การที่จะให้ตำรวจซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญด่านแรกในการทำงานหันมาทำงานโดยเอื้อต่อผู้หญิงในกรณีที่ถูกระงับทำ ก็นับเป็นเรื่องยาก ทำให้ผู้หญิงที่ถูกใช้ความรุนแรงไม่สามารถที่จะลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิของตนเองได้ตั้งแต่เบื้องต้น”

(ผู้ประสานงานมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2548)

จากข้อความข้างต้นนี้สะท้อนได้ว่าเงื่อนไขของรัฐ และกลไกทางสังคมบางอย่างก็เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้ข้อมูลได้เช่นกัน การสร้างกลไกใหม่ๆ เพื่อให้เอื้อต่อการทำงานก็อาจเป็นทางออกอย่างหนึ่ง การพยายามผลักดันให้มีการแต่งตั้งตำรวจหญิงเป็นพนักงานสอบสวนในสถานีตำรวจ การพยายามให้ตำรวจเป็นเครือข่ายในการทำงาน รวมถึงการจัดตั้งศูนย์รับเรื่องร้องทุกข์กรณีผู้หญิงถูกทำร้าย หรือถูกละเมิดสิทธิอื่นๆ

กล่าวโดยสรุปปัญหา และอุปสรรคที่พบในระดับสังคม และชุมชน จากการศึกษาครั้งนี้ก็คือ ปัญหาจากการที่ชุมชน และสังคมยังขาดความเข้าใจในปัญหาการทำงานในการป้องกันและแก้ไข

ปัญหาแล้ว (f=19) เจื่อนใจ และกลไกของรัฐก็เป็นอุปสรรค (f=18) ที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้ข้อมูลด้วยเช่นกัน

จากปัญหา และอุปสรรคที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากตัวผู้ให้ข้อมูลเอง หรือปัญหาอุปสรรคจากภายใน เช่น ปัญหาในเรื่องความพร้อมทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ หรือปัญหา ที่เกิดจากระบบความเชื่อที่สังคมปลูกฝังในเรื่องมิติหญิงชายที่ยังรากลึกมานาน และยังสลัดไม่หลุดเช่นเดียวกับคนส่วนใหญ่ในสังคม รวมถึงปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากตัวผู้ให้ข้อมูลเอง ซึ่งเป็นปัญหาอุปสรรคจากภายใน ส่วนปัญหาอุปสรรคจากภายนอก ได้แก่ปัญหา และอุปสรรคจากการจัดการในองค์กร เป็นอีกปัญหาอุปสรรคหนึ่งที่ขัดขวางกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้ให้ข้อมูลด้วย ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการจัดการที่ดีในองค์กรด้วย โดยเฉพาะในด้านงบประมาณและจำนวนบุคลากรที่เพียงพอ โดยปัญหาที่พบนั้น ได้แก่ งบประมาณที่ไม่แน่นอนในการดำเนินงาน และปัญหาความไม่เพียงพอและการเปลี่ยนบุคลากรบ่อย การขาดทักษะ และทัศนคติที่ดีต่อการทำงานก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้กระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบในระดับชุมชนและสังคมก็คือ ชุมชนและสังคมยังขาดการยอมรับ และขาดความเข้าใจต่อผู้หญิงที่ประสบปัญหา ซึ่งส่งผลถึงความร่วมมือในการป้องกันและเฝ้าระวังปัญหา สำหรับเจื่อนใจ และกลไกของรัฐก็จัดได้ว่าเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะตัวบทกฎหมายและเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งปัญหาอุปสรรคในทุกด้านที่กล่าวนี้ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาอุปสรรคจากตัวผู้ให้ข้อมูลเอง ปัญหาในการจัดการในองค์กร หรือปัญหาจากชุมชนและสังคมก็ตาม ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น

3.3 ข้อเสนอแนะในด้านกฎหมายและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปกฎหมายและนโยบายของรัฐว่ามีส่วนผลักดันที่สำคัญในการสร้างความเสมอภาคหญิงชาย จำนวน 20 คน จากจำนวน 26 คน (f=20) คิดเป็นร้อยละ 79.92 รวมถึงต้องการให้มีกฎหมาย นโยบายรัฐ และมาตรการทางสังคมในการคุ้มครองสิทธิผู้หญิง และผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความสำคัญกับการสร้างสังคมที่ปลอดภัยสำหรับผู้หญิง จำนวน 17 คน จากจำนวน 26 คน (f=17) คิดเป็นร้อยละ 65.08 โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 การปฏิรูปกฎหมายและการสร้างนโยบายที่มุ่งส่งเสริมความเสมอภาคหญิง (f=18) คิดเป็น 69.25

“กฎหมายส่วนใหญ่ยังไม่ได้คุ้มครองสิทธิผู้หญิงอย่างจริงจัง โดยเฉพาะกฎหมายครอบครัว ซึ่งเป็นกฎหมายที่รัฐบาลไทยยังตั้งเป็นข้อสงวนเพื่อขอเป็นการยกเว้น ไม่ผูกพันตามอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงยังถูกเอาเปรียบจากผู้ชายที่ใกล้ชิดตัวอีกมาก ในขณะที่หน่วยงานที่จะให้ความช่วยเหลือรวมถึงกลไกของรัฐก็ไม่เอื้อให้ผู้หญิงได้มีทางเลือก ตรงนี้คือสิ่งที่ต้องปรับเปลี่ยน อาจเริ่มด้วยระเบียบ การปฏิบัติก็จะตามมาถ้าเราณรงค์มาก” (หัวหน้าฝ่ายกฎหมายมูลนิธิผู้หญิง กฎหมายและการพัฒนาชนบท , สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2548)

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 15 คน จากจำนวน 26 คน ($f=15$) คิดเป็นร้อยละ 57.69 มีความคิดเห็นที่เพิ่มเติมในกรณีของกาอำนาจความสะดวกและการช่วยเหลือในเบื้องต้นว่า

“ที่คิดว่าการประเด็นการปฏิรูปกฎหมายและนโยบายของรัฐที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ต้องเน้นมาตรการด้านการอำนวยความสะดวกและให้ความยุติธรรม ต้องประสานงานกันทั้งตำรวจ อัยการ และทนายความ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะใช้บริการของสภานายความ ต้องมีการดำเนินคดีต่อผู้หญิงซึ่งเป็นผู้เสียหายอย่างเที่ยงธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ ต้องใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะปัญหาที่ผู้หญิงเจอบ่อยคือปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ตำรวจไม่รับแจ้งความเพราะนอกจากจะกลัวว่าจะเสียเวลาเปล่าแล้ว ตำรวจก็มักจะตีความว่า การกระทำรุนแรงต่อกันในครอบครัวเป็นกฎหมายลักษณะทางแพ่ง เนื่องจากเป็นความผิดระหว่างบุคคลต่อบุคคลสามารถจ่ายค่าสินไหมยอมความทดแทนกันได้ ซึ่งจริงๆแล้วปัญหาความรุนแรงในครอบครัวนี้ ควรเป็นปัญหาสังคมที่รัฐต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะเป็นปัญหาที่จะนำมาซึ่งความเสียหายต่อสังคมและประเทศชาติ ปัญหานี้จึงควรมีการปรับเปลี่ยนให้เป็นกฎหมายอาญา เช่นเดียวกับปัญหาความรุนแรงในด้านอื่น” (ผู้ประสานงานเครือข่ายแม่หญิงล้านนา, สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2548)

จากข้อมูลนี้ เห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการให้กฎหมายเป็นกลไกที่สำคัญในการคุ้มครองป้องกันและสร้างให้เกิดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ได้ระบุไว้ว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน” แม้มีการปรับเปลี่ยนกฎหมายบ้างเพื่อให้กฎหมายหรือนโยบายนั้นๆ ไม่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ นอกจากนี้กฎหมายและนโยบายที่ปรับเปลี่ยนแล้วนั้นก็ขาดการให้ความสำคัญในการปฏิบัติจริง กฎหมายที่มีอยู่อย่างล่อยๆ ประชาชนไม่มีส่วนร่วม ขาดการรณรงค์ และประชาสัมพันธ์ จึงจึงควรมีกระบวนการรณรงค์และให้การศึกษา ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจในกฎหมายที่เกี่ยวข้องและสิทธิที่พึงได้ที่มีอยู่ กฎหมายไม่ควรนอนนิ่งๆอยู่เฉย หากแต่ต้องมีการนำมาปฏิบัติด้วย ดังนั้นกระบวนการให้การศึกษาและการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและจริงจังจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทำไปพร้อมกันกับการปฏิรูปกฎหมายที่จะทำให้ความเสมอภาค การเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน เพราะหญิงชายต่างก็เป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

3.3.2 การสร้างสังคมที่ปลอดภัยสำหรับผู้หญิง

ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 17 คนจากจำนวน 26 คน ($f=17$) คิดเป็น ร้อยละ 65.38 เห็นว่าการสร้างสังคมที่ปลอดภัยนับเป็นสิ่งที่สำคัญ และเป็นสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความสำคัญในการที่จะทำให้ผู้หญิงเกิดพลังอำนาจในตนเอง

“การพูดถึงความเสมอภาคระหว่างเพศหญิงชาย มันค่อนข้างเป็นนามธรรม เราต้องทำให้เป็นรูปธรรม เราต้องการให้ผู้หญิงมีความเข้มแข็งสามารถตัดสินใจเองได้ทุกปัญหา เช่น การณรงค์เรื่องชุมชนลดเหล้าในชุมชนของมูลนิธิ ปัญหาความรุนแรงลดน้อยลง ผู้ชายทำงานบ้านมากขึ้น ตอนเริ่มชุมชนงดเหล้า เราเข้าไปเรื่องนี้เลย เอาคนที่ต้องการเลิกเหล้าอยู่ 2 คน ที่มีปัญหาความรุนแรง ทำเงื่อนไขว่าเหล้าทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างไร อย่างที่ทำงานในชุมชน ถ้ามันเป็นผู้หญิง กินเหล้าเพื่อให้เกิดการยอมรับ แต่ตอนหลังเริ่มเรียนรู้ ก็กลายเป็นแกนนำในการรณรงค์ ในการรณรงค์เรามีรูปธรรมให้เห็นจริง ๆ สามารถเป็นตัวอย่างเป็นเครือข่ายของเราที่คอยช่วยเหลือเมื่อเกิดความรุนแรงในชุมชนเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เห็น ไม่งั้น เราจะทำงานแค่พูด ถ้าไม่ทำให้เห็นมันจะเกิดปัญหา จะจบแค่นี้ พูดไปเรื่อย แต่ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง เมื่อเค้าเห็นตัวเค้า เค้าก็จะเห็นคนอื่นด้วย ต้องดึงมาเป็นพวกเดียวกัน เค้าก็จะเป็เครือข่ายทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น” (ผู้อำนวยการมูลนิธิเพื่อนหญิง, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2548)

และ

“พื้นที่นับเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะทำให้ผู้หญิงเกิดความรู้สึกว่าตัวเองมีพลังอำนาจแค่ไหน หรือการรู้สึกถึงการยอมรับในตัวคน ผู้หญิงยังถูกกำหนดให้ทำงานในลักษณะที่เลียนแบบงานในบ้าน เป็นต้น ในขณะที่อำนาจของผู้ชายกว้างขวางกว่ามาก เช่น อำนาจในการตัดสินใจในการออกกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับต่างๆ การวางนโยบายในระดับชาติ ซึ่งนับเป็นการแบ่งบทบาทที่ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศอีกมาก การมีสังคมที่ปลอดภัย ก็จะเป็นคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างหนึ่ง ทำให้ผู้หญิงสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหา อาจจะเป็นการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจและความมั่นคงให้ครอบครัว นอกจากนี้เมื่อผู้หญิงประสบปัญหา โดยเฉพาะปัญหาในครอบครัวนั้นเป็นปัญหาส่วนตัว เมื่อเกิดปัญหาผู้หญิงก็จะขาดความมั่นใจ ไม่กล้าบอกใคร เพราะกลัวจะเสียภาพของผู้หญิงดีที่ต้องรักษาครอบครัวไว้ เมื่อครอบครัวมีปัญหาก็คือผู้หญิงมีปัญหา สิ่งเหล่านี้ยังทำให้ผู้หญิงถูกจำกัดพื้นที่มากขึ้น การสร้างนโยบายเพื่อพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับผู้หญิงจึงเป็นนโยบายหนึ่งที่จะช่วยผู้หญิงได้” (หัวหน้าฝ่ายกฎหมายมูลนิธิเพื่อนหญิง, กฎหมายและการพัฒนาชนบท, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2548)

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นเพิ่มเติมว่า

“การสร้างชุมชนที่ปลอดภัย มีการรณรงค์ในเรื่องสิทธิผู้หญิง การปลอดภัย ถือเป็นการทำงานที่เป็นรูปธรรมที่สำคัญ มีการสร้างอาสาสมัครที่เข้มแข็ง ป้องกันปัญหาได้ระดับหนึ่งคืออย่างน้อยก็ไม่ให้มันบานปลายลุกลามใหญ่โตหรืออาจจะป้องกันก็ได้หรือคนในชุมชนรู้ว่ามีคนจำพวกนี้ทำงานอยู่ตรงนี้ก็อาจจะมาคุยเราเพื่ออาจจะระบายไปได้ส่วนหนึ่งหรือว่าในกรณีเอดส์ ผู้หญิงที่มาที่นี่เกือบจะร้อยทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่ทั้งหมดก็จริงเป็นมนุษย์ที่ติดเอดส์จากสามีที่นั่นตรงนี้ก็มาจากถ้าเรามองในเชิง gender เราจะเห็นชัดว่ามันอยู่ในสถานภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่ากัน แต่งงานกันมาดี ๆ แล้วสมมุติว่าเราไม่มั่นใจสามีเรามีอะไรกับใครหรือเปล่า ถ้าเราไม่มั่นใจแล้วเราจะป้องกันตนเองถามว่าสามารถป้องกันได้ไหม ยากมากเพราะว่ามัน ไม่อยู่ใน pattern ที่เหมือนกันแล้วก็มีความเชื่อ มันเป็นเรื่องที่ถูกตีตราเป็นอะไรที่หลายอย่างถ้าลองผู้หญิงบอกว่าจะต้องใช้ถุงยางก็คืออาจจะไม่เชื่อใจ” (เจ้าหน้าที่สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2548)

และ

“อย่างโครงการเฝ้าระวังปัญหาผู้หญิงในชุมชนที่เป็นเครือข่าย จริงๆเริ่มจากปัญหาการรณรงค์เรื่องเอดส์แต่ทำไปทำมามีปัญหาอื่นตามมาเยอะมากเลย ดังนั้นการสร้างอาสาสมัครให้คำปรึกษาที่ทำในส่วนหนึ่งก็รณรงค์ในเรื่องปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงแล้ว ก็รณรงค์ในเรื่องความเสมอภาคด้วย ที่ทำมาก็เห็นชัดว่าดีขึ้น มีความตระหนักในเรื่องนี้มากขึ้น ชุมชนปลอดภัยสำหรับผู้หญิงจึงเป็นเป้าหมายในการทำงานที่สำคัญประการหนึ่ง” (ผู้อำนวยการศูนย์ลูกหญิง, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2548)

จากที่ศนะข้างบน นอกจากผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการให้ครอบครัวและชุมชนมีความปลอดภัยด้วยการรณรงค์ในเรื่องความเสมอภาคแล้ว ยังต้องการให้หน่วยงานรัฐมีการจัดเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครที่คอยดูแลรับผิดชอบและให้คำแนะนำในชุมชนอย่างจริงจัง ไม่ใช่เข้ามาตรวจตรา หรือทำกิจกรรมแล้วก็ออกไป รวมถึงการฟื้นฟูผู้หญิงที่ประสบปัญหาอย่างต่อเนื่องด้วย นอกจากนี้ในรายอื่นก็ให้ความเห็นว่าการแก้ไขปัญหาคควรแก้ที่ต้นเหตุ หรือควรใช้วิธีป้องกันปัญหาจะดีกว่า ซึ่งการสร้างสังคมที่ปลอดภัยสำหรับผู้หญิงเป็นแนวทางในการป้องกันปัญหาที่ดี รวมถึงรัฐควรจะมีการจัดกิจกรรมรณรงค์ ให้คนทั้งในระดับชุมชน และสังคมเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาของผู้หญิงที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเน้นให้คนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้น

บทที่ 6

ผลการวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองสู่ความเสมอภาค หญิงชาย

ด้วยวาทกรรมหลักมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำสังคมอยู่อย่างแน่นหนา ผู้หญิงกลายเป็นผู้ถูกกดขี่ (the oppressed) ในสังคม สถานภาพเช่นนี้ไม่อาจแก้ปัญหาได้ครบเท่าที่ ผู้หญิงยังคงอยู่ในมายาคติของวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ด้วยการยินยอมอ่อนน้อมรับ ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ เดิมๆที่ถือปฏิบัติกันมา เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสมแล้ว เพื่อความสุขในครอบครัวและ สังคม ผู้ชายสมควรเป็นผู้นำ ผู้หญิงสมควรเป็นผู้ตาม หรือด้วยเหตุผลอื่น หากแต่ผู้หญิงต้องลุก ขึ้นมาตั้งคำถามกับกฎหมายในสังคมไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใด หรือส่งผ่านทางสถาบันใดในสังคม

การศึกษานับเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาผู้หญิง อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาที่จะทำ ให้เกิดผลในการสร้างพลังอำนาจแก่ผู้หญิงที่ถูกกดขี่ด้วยระบบชายเป็นใหญ่ โดยใช้วิธีการสอนแบบ มโนธรรมสำนึก ตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire 1921-1997) ซึ่งเป็นนักการศึกษาชาว บราซิล ที่ได้นำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนสำหรับผู้ถูกกดขี่ ไปสู่ความเป็นเสรี เป็นวิธีการสอน ที่มุ่งให้ผู้เรียนและสังคมได้เห็นปัญหาที่ก่อกวนอยู่ หาต้นเหตุของปัญหา รวมถึงแสวงหาแนว ทางแก้ไขปัญหา โดยที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายสามารถเรียนรู้ประเด็นต่างๆในความเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ที่เหมาะสม อาจจะเป็นในรูปแบบของการสนทนาระหว่างกลุ่มผู้หญิงด้วยกันเอง หรือกลุ่มผู้หญิงและ ผู้ชาย หรือระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ซึ่งเป็นวิธีการจัดการศึกษาที่ชอบด้วยหลักการเคารพในศักดิ์ศรี ของผู้หญิง และนำไปสู่การปลดปล่อยให้ผู้หญิงมีเสรีภาพ เป็นตัวของตัวเอง พึ่งตนเองได้ ซึ่ง จำเป็นต้องปูพื้นฐานวิธีคิดด้วยการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองให้กับผู้หญิง รวมถึง การสร้างความเข้าใจ การให้เกียรติซึ่งกันและกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ในการจัดการศึกษาใน ลักษณะนี้ ครูหรือผู้สอนนับว่ามีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก ดังที่ เปาโล แฟร์นั้นได้กล่าวไว้ว่าครูมิได้ เป็นเพียงผู้สอน เท่านั้นหากแต่ต้องเป็นแบบอย่างตลอดเวลาสำหรับเด็ก สิ่งที่ครูพูดต้องเป็นสิ่งที่ครู เชื่อและถือปฏิบัติ ครูจึงเป็นเสมือนผู้สร้างวัฒนธรรมในสังคม สร้างวิถีชีวิตของนักเรียนและสังคม (Paolo Freire, 1984:89) ส่วนเนื้อหาที่เรียนก็ต้องเป็นเรื่องจริงที่ใกล้ตัวและมีความขัดแย้งใน ความรู้สึกรู้สีกของผู้หญิง เนื้อหาจะประกอบด้วยการดำเนินชีวิตของผู้หญิงจริงๆ ซึ่งเป็นเนื้อหาวิชาที่ เริ่มต้นจากระดับความสามารถรับรู้ปัญหา หรือความขัดแย้งเบื้องต้นของผู้หญิง ก็คือการ จัด การศึกษาระดับความสำคัญต่อปัญหาหรือความขัดแย้งของผู้หญิงเอง

จากการจัดสนทนากลุ่ม เพื่อแสวงหาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเสมอภาค หญิงชาย โดยเน้นที่กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปลดปล่อยผู้หญิงจากการเป็นผู้ถูกกดขี่ในสังคมที่

ถูกครอบงำด้วยระบบชายเป็นใหญ่ ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่มผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตรีในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2548 ณ มหาวิทยาลัยเกริก สมาชิกกลุ่ม จำนวน 6 คน และกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ภาคเหนือ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2548 ณ สมาคม YMCA. จังหวัดเชียงราย โดยมีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 7 คน ดังนี้

ตารางที่ 11 คุณลักษณะผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

กลุ่มที่ จำแนกตาม	1 (กรุงเทพและปริมณฑล)	2 (ภาคเหนือ)
เพศ		
หญิง	7	5
ชาย	-	1
รวม	7	6
อายุ		
26-30	-	-
31-40	2	3
41-50	4	3
50ปีขึ้นไป	1	1
การศึกษา		
ก่อนปริญญาตรี	-	1
ปริญญาตรี	4	4
ปริญญาโท	3	1
ปริญญาเอก	-	-
อายุการทำงาน		
5-10	1	1
11-15	3	2
16-20	1	3
21ปีขึ้นไป	2	-

ในการสนทนากลุ่ม ผู้เข้าร่วมประชุมทั้ง 2 กลุ่มได้ช่วยกันระดมความคิดเห็นในแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองสู่ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย แก่ผู้หญิง สมาชิกทั้ง 2 กลุ่ม ต่างก็มีความคุ้นเคยกับการทำงานในลักษณะของครอบครัว และชุมชนมากกว่า ในสถาบันการศึกษา ดังนั้นข้อสรุปจากการสนทนากลุ่มจึงให้นำหนักไปที่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวและชุมชน การสนทนากลุ่มได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยเพื่อสร้างพลังในตนเองอำนาจสู่ความเสมอภาคหญิงชาย ใน 3 รูปแบบ คือ 1) แนวทางการจัดการศึกษาในระบบ 2) แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ และ 3) แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

1.แนวทางการจัดการศึกษาในระบบ

การศึกษาในระบบนับเป็นการจัดการศึกษาที่มีความสำคัญรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่เด็กและเยาวชนทุกคนทั้งหญิงและชาย ต้องผ่านกระบวนการหล่อหลอม และมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้แก่สมาชิกในสังคมทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ก่อนจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในสังคมต่อไป ในที่ประชุมกลุ่มได้ให้ความคิดเห็นในแนวทางการจัดการศึกษาในระบบ โดยเน้นที่การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในโรงเรียน หรือสถานศึกษา ดังนี้

1.1 โรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา ต้องตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในเรื่องมิติหญิงชายในสังคม ในเบื้องต้นนั้นควรจัดให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชายในสังคมให้แก่บุคลากรในสถานศึกษา โดยเฉพาะครู ซึ่งเป็นบุคคลที่ต้องทำงานกับเด็กโดยตรงเพื่อสร้างทัศนคติที่ถูกต้อง กลุ่มภาคเหนือและกลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล เห็นร่วมกันว่า

กลุ่มภาคเหนือ

“ก่อนอื่นครูต้องได้รับการอบรม หรือต้องมีความรู้ในเรื่องมิติหญิงชายก่อน ต้องเข้าใจอย่างแจ่มชัดในการสอนนั้นต้องให้ความสำคัญกับการสอนอย่างมีวิจารณญาณ เช่นเดียวกับการเรียนอย่างมีวิจารณญาณ และต้องตระหนักเสมอว่าไม่มีการเรียนการสอนใดที่ไม่เกิดการเรียนรู้ ครูต้องตระหนักเสมอว่าการสอนนั้นเป็นอะไรที่มากกว่าการแสดงออกถึงการสอน การเรียนการสอนนั้นต้องมีทั้งครู ผู้สอน เด็กผู้หญิงและผู้ชายที่เป็นผู้เรียนควบคู่กันไป ผู้เรียนและผู้สอนได้เรียนรู้ไปพร้อมๆกัน การเรียนรู้จากกระบวนการสอนนั้นผู้สอนต้องเปิดใจตลอดเวลาที่จะคิดทบทวนสิ่งที่ตนสอน และพัฒนาไปเรื่อยๆ รวมถึงการพยายามที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในความสนใจ และความอยากรู้อยากเห็นของกลุ่มผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้หญิงฝ่าฟันไปบนเส้นทางการเรียนนั้นได้ บางครั้งความอยากรู้อยากเห็นในประเด็นที่ผู้หญิงประสบอาจทำให้ผู้สอนได้เห็นปัญหาบางอย่างที่ไม่เคยสังเกตมาก่อน แต่เมื่อสอนอย่างเป็นขั้นตอนด้วยความอยากรู้อยากเห็น แลกเปลี่ยนกันด้วยจิตสำนึก มีเหตุผล มีความเข้าใจ เปิดใจให้กับความคิดของกลุ่มผู้เรียนที่คิดไม่

ตรงกับผู้สอน ความไม่สามารถเชื่อมโยงเหตุผล และการคิดอย่างช่างสังเกตของผู้เรียน ครูก็จะเรียนรู้ไปพร้อมๆกับการสอนไปด้วย ประการแรกครูต้องเรียนรู้ว่าจะสอนอย่างไร”

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“แน่นอนในการเรียนการสอน ครูย่อมสำคัญที่สุด จะทำหลักสูตรให้ดีแค่ไหน ถ้าครูไม่ดี ก็ไม่มีผลดีแน่นอน และครูต้องตระหนักเสมอว่าไม่มีสิทธิ์สอนในสิ่งที่ตนไม่รู้ ความรับผิดชอบของผู้สอนทั้งในแง่การเมือง จริยธรรม และจรรยาบรรณ นั้นหมายถึงต้องเตรียมพร้อมก่อนจะสอน และพัฒนาตนเองตลอดเวลา ประสบการณ์การสอนจะทำให้ครูมีความชัดเจนขึ้นเรื่อยๆซึ่งขึ้นอยู่กับภาวะวิเคราะห์การสอนอย่างมีวิจารณญาณ อย่างเช่นการจัดการศึกษาด้วยการยกประเด็นที่ทำทาบและใกล้ตัว หรือการถอดประสบการณ์ของผู้หญิง การจัดการศึกษาสำหรับผู้หญิงนั้นสามารถทำได้หลายวิธี มีการใช้สื่อต่างๆเพื่อกระตุ้น ให้มีการพูด แลกเปลี่ยน แต่ครูต้องไม่ชี้นำ ในขณะที่เดียวกันครูก็สามารถเป็นทั้งผู้เรียนและผู้สอนไปพร้อมๆกัน”

จากความคิดเห็นดังกล่าวในที่ประชุมกลุ่ม ทั้ง 2 กลุ่ม สมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่า ครูหรือผู้สอนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ในการให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชาย รวมทั้งการประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่างกับสมาชิก หรือนักเรียนในสถาบันการศึกษา ครูต้องมีความจริงใจในสิ่งที่ตนคิดและเชื่อ เป็นแบบอย่างที่ดี ที่ถูกต้อง ต้องไม่พูดอย่างหนึ่งทำอีกอย่างหนึ่ง ครูไม่เพียงแต่เป็นผู้สอนเท่านั้น หากเป็นเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของเด็ก ซึ่งเป็นผู้กำหนดสังคมในอนาคต อย่างไรก็ตามก็คิ่้นักเรียนบางคนอาจไม่ได้รับการปลูกฝังอย่างถูกต้องจากครอบครัว โรงเรียนก็จะเป็นที่ปลูกฝังความคิดในเรื่องมิติหญิงชายที่เท่าเทียมให้เด็กได้

1.2 โรงเรียนต้องสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และสร้างบรรยากาศความเสมอภาคหญิงชายให้เกิดขึ้นอย่างธรรมชาติในโรงเรียน

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“โรงเรียนเป็นสถาบันที่จะสอนให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องความเสมอภาคหญิงชายได้ดี เพราะเด็กทุกคนต้องผ่านการศึกษาในโรงเรียน ที่สำคัญครูต้องมีประเด็น gender และต้องฝึกทักษะชีวิตจริงๆให้กับเด็ก การให้เด็กเข้าใจถึงความเป็นหญิง ความเป็นชายที่ไม่มี ความต่าง ไม่มีเพศใดดีกว่าเพศหนึ่ง ความรับผิดชอบร่วมกัน และการแปรสภาพความรุนแรงในเด็กเป็นความสร้างสรรค์ ความอ่อนนุ่มในตัวผู้หญิงก็ต้องแปรสภาพเป็นความอ่อนนุ่มที่แกร่งด้วย ครูต้องทำให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายอยู่ด้วยกันได้ ส่วนใหญ่ที่มีการแยกเพราะเด็กผู้ชายชอบเล่นแรง เพราะถูกสอนมาให้เล่นแบบนั้น แล้วก็แกล้งเด็กผู้หญิงเพราะเห็นว่าอ่อนแอกว่า ต่อไปต้องไปคุยกับกระทรวงศึกษา มีงานต้องทำอีกมาก เด็กในโรงเรียนปัจจุบันนี้มีการใช้

ความรุนแรงเยอะมาก อาจเป็นเพราะครูไม่มีกิจกรรมให้เขา หรือคู่วีมาก เกิดการเลียนแบบ เราเลี้ยงลูกก็ต้องพยายามอธิบาย”

กลุ่มภาคเหนือ

“ต้องมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ มีความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และมีการสร้างสรรค์ใหม่ๆต่อเนื่องไปตลอดเวลา หรืออาจจะเริ่มจากการคิดพิจารณาปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม หรือที่เพื่อนๆในกลุ่มแนะนำ หยิบยกมา จนได้ประสบการณ์ทางปัญญา นอกจากนี้ในมิติของการวิเคราะห์วิจารณ์นี้จะต้องไม่แบ่งแยกความรู้ความรู้แบบสามัญสำนึกของผู้เรียนและความรู้ที่เป็นแบบวิทยาศาสตร์ แต่ต้องให้ความสำคัญในการสังเคราะห์ทั้งสองขั้วนี้เข้าด้วยกัน มีการการใช้สื่อ เช่นรูปภาพที่เชื่อมโยงไปสู่สถานการณ์ในสังคม รวมทั้งสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการพูดคุย แลกเปลี่ยนเพื่อให้คนลุกขึ้นมาต่อสู้ ให้รู้เขาเป็นใคร มองให้เห็นถึงระบบสังคมที่อาศัยอยู่ว่าในกรณีที่เป็นผู้หญิงในสังคมนั้น ผู้หญิงถูกกดขี่อย่างไร”

1.3 การจัดกิจกรรมต่างๆ แก่นักเรียนในประเด็นมิติหญิงชาย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชายในสังคม ปรับทัศนคติของนักเรียน และเพิ่มทักษะการอยู่ร่วมกัน ดังที่สมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑลได้ให้ทัศนะว่า

“ในการสอนเรื่องมิติหญิงชายนั้น อาจจะแยกออกมาเป็นเนื้อหาวิชาเลขก็จะดี หรือไม่ก็ต้องสอดแทรกอยู่ในการเรียนการสอนทั่วไป รูปแบบใช้แบบเชิงปฏิบัติการ เน้นการมีส่วนร่วมเป็นหลัก อาจจะไปเข้าค่ายใช้ชีวิตร่วมกัน แล้วใช้สถานการณ์จริง หรือถ้าไม่มีโอกาสก็ทำในชั้นเรียนก็ได้ โคนการแบ่งกลุ่ม ได้แสดงบทบาท ได้แลกเปลี่ยน แต่ต้องปู เรื่องsexและgender ก่อน วิเคราะห์ case แนวคิดต้องมาก่อน แต่จะไม่บรรยาย มีหมวด sex and gender แล้วก็ gender analysis และปัญหาความไม่เสมอภาค แบ่งเป็น ความรุนแรงในครอบครัว กับการล่วงละเมิดทางเพศ ถ้าผ่านส่วนนี้ไปก็จะเชื่อม สิทธิมนุษยชน สิทธิพลเมือง สิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ กฎหมายที่เลือกปฏิบัติ ถ้าเป็นกลุ่ม ถ้าเป็นพวกการเมือง ก็พูดเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมในการเมือง การล่วงละเมิดก็อาจจะ role play คู่นั้น ก็ให้วิเคราะห์ประเด็น gender อีก และก็อ่านหนังสือ เช่นลมต่างทิศ sex slave หลักการส่งผ่านความรู้เราต้องต้องให้ได้ concept เช่นถ้านึกถึงผู้หญิง ผู้ชายคิดถึงอะไร แล้วแบ่ง sex กับ gender โดยใช้บัตรคำ ถ้าจะให้สื่ออะไร ต้องให้ concept ก่อนจะได้ไม่หลุดประเด็น ครูต้องมีประเด็น gender และต้องฝึกทักษะชีวิตจริงๆให้กับเด็ก การให้เด็กเข้าใจถึงความเป็นหญิง ความเป็นชายที่ไม่มีความต่าง ไม่มีเพศใดดีกว่าเพศหนึ่ง ความรับผิดชอบร่วมกัน”

กลุ่มภาคเหนือ

“รูปแบบการศึกษา ควรมีการฝึกทักษะชีวิต ให้มีการฝึกจริงในสิ่งที่ต้องการให้เขาเรียนรู้ อย่างที่อาจารย์สมภพเรียกว่าการถอดประสบการณ์ ก็คือให้เด็กได้มีโอกาสสำรวจประสบการณ์ตัวเอง ที่เป็นแนวชัดแย้ง

เพื่อมาแลกเปลี่ยน หาทงออกกัน เช่นการจัดค่ายเพศศึกษา ค่ายชานา ค่ายธรรมชาติ ให้เขาได้สัมผัสของจริง แล้วเขาจะเข้าใจ อย่างเราเป็นชาวสวนเรารู้ชีวิตชนสวน เด็กสมัยนี้ชีวิต อยู่ในห้างหมดเลยไม่ได้เรียนรู้อะไรเลย ค่ายนี้แหละจะช่วย เช่นให้เด็กวัยรุ่นได้มีโอกาสไปเลี้ยงดูเด็กในสถานสงเคราะห์หรือเด็กกลุ่มเสี่ยงในเรื่องต่างๆ ซึ่งถ้าไปได้แบบนี้ฐานแน่น เขาก็จะมีทักษะชีวิต จึงต้องไปเล่นที่กลไกของกระทรวงศึกษา และอีกประเด็นหนึ่งที่อยากเสนอคือเวลาสอนครูต้องมีสื่อ รูปภาพ วิดีโอ ภาพประกอบเสียง หรืออะไรก็ได้เพื่อให้นักเรียนจินตนาการ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะได้คุย หรือโยงไปถึงเหตุการณ์ต่างๆ ไม่เช่นนั้นบางครั้งก็ไม่รู้จะคุยอะไร”

จากข้อมูลข้างต้น สมาชิกกลุ่มพยายามที่จะเสนอวิธีการสอน ซึ่งสอดคล้องกับการสอนแบบมโนสำนึกของเปาโล แฟร์ ที่แบ่งขั้นตอนการสอน เป็น 3 ขั้นตอน ขั้นแรกคือการเข้ารหัส (codification) ซึ่งเป็นขั้นที่ครูเสนอสถานการณ์จริงที่เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับนักเรียน ซึ่งต้องเป็นสถานการณ์ที่เป็นลักษณะขัดแย้งเพื่อแลกเปลี่ยนกัน ขั้นต่อมาคือการถอดรหัส (decoding) เป็นการถอดความหมายจากสถานการณ์ หรือถอดประสบการณ์นักเรียนประสบ โดยให้ความหมายในแง่ต่างๆ ขั้นตอนสุดท้ายที่จะทำให้นักเรียนเกิดการคิด วิพากษ์วิจารณ์กันหลากหลายและทั่วถึง หรือในลักษณะแผ่กระจาย (divergent) ด้วยภาษาต่างๆของนักเรียน นักเรียนซึ่งเคยเป็นแต่ผู้ฟังก็จะเริ่มตระหนักและมองเห็นปัญหา เป็นการกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจที่ต้องการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

1.4 การส่งเสริมการอ่านอย่างจริงจัง เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่มีการสนทนากลุ่มให้ความสำคัญ เพราะการอ่านเป็นที่มาที่สำคัญในการหาความรู้เพิ่มเติม โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนผู้หญิงในเรื่องมิติหญิงชายหากนักเรียนสนใจ รวมถึงความรู้ในเรื่องอื่นๆด้วย นอกจากนี้ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มกรงเทพฯและปริมณฑลเห็นว่า

“การจัดการศึกษาให้ความรู้ในเรื่องมิติหญิงชาย ต้องเริ่มตั้งแต่เด็กเลย ยิ่งเด็กแก่ไหนก็ตีเท่านั้น ต้องทำให้เด็กผู้หญิงอ่านหนังสือมากๆ จนติดเป็นนิสัย โดยปกติ ถ้าสังเกตจะเห็นว่าเด็กผู้หญิงสมาธิจะดีกว่าเด็กผู้ชายมาก เพราะหญิงถูกฝึกให้ทำงานที่ต้องนั่งและใช้สมาธิอยู่แล้ว เราต้องใช้ประโยชน์ตรงนี้ให้เด็กเกิดปัญญา ต้องทั้งอ่านและเขียน ต้องเน้นกับเด็กมากๆ ส่วนใหญ่เด็กผู้หญิงทำสิ่งที่ต้องใช้สมาธิแต่ไม่เกิดปัญญา การอ่านเป็นที่มาของความรู้ ปัญญา เริ่มจากตัวเองก่อน ต้องเป็นการเรียนการสอนที่สร้าง consciousness เป็น gender consciousness ให้เด็กผู้ชายเด็กผู้หญิงเกิดมาแล้ว ได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ตามศักยภาพ สามารถเคียงบ่าเคียงไหล่ก้าวไปด้วยกันได้ โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ถูกจำกัดทรัพยากร ไม่ถูก discriminate ไม่ถูกละเมิดสิทธิ มีความเคารพในความแตกต่าง มีสิทธิในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ก็จะออกมาเป็นแบบนี้”

นอกจากนี้การสอนไม่อาจเป็นแค่กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนไปที่ผู้เรียนเท่านั้น เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น สิ่งที่ได้ก็เป็นแค่การท่องจำ เหมือนเครื่องจักร ไม่สามารถเกิดการคิดวิเคราะห์หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้เลย หากแต่การศึกษาอย่างมีวิจรรย์ญาณจึงสัมพันธ์กับการสอนที่ทั้งต้อง

วิเคราะห์วิจารณ์ ซึ่งจำเป็นต้องเข้าใจอย่างพิถีพิถัน และตระหนักทั้งการศึกษาจากตำราและที่สำคัญจากประสบการณ์จริงที่อยู่รอบตัว คือต้องเข้าใจทั้งตัวบทหรือประเด็นนั้นและบริบทในสังคมที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามการสอนเพื่อให้เกิดพลังอำนาจในตนเองสำหรับผู้เรียนนั้น ครูที่สอนจำเป็นต้องมีการสอนที่มีความตั้งใจ เห็นการสอนเป็นงานที่มีความท้าทาย ประเด็นความรู้ที่ควรจะอยู่ในการเรียนการสอนนั้นล้วนแต่เป็นสิ่งที่ท้าทายให้คิด และหาเหตุผลที่เรียนรู้และเปลี่ยนแปลง ต้องมีความอดทนและการสอนก็ไม่ใช่งานที่เร่งรีบ หากต้องประณีต และเอาใจจริงเอาใจ ดังที่สมาชิกในกลุ่มภาคเหนือได้ให้ความเห็นว่า

“ครูต้องทุ่มเทให้กับการสอนอย่างจริงจัง ต้องเจียรไนให้นักเรียนทั้งผู้หญิงและผู้ชายเป็นเพชรที่เจิดจรัสและทรงคุณค่าให้ได้ สมัยนี้พูดถึงผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมันก็ไม่ใช่อะไรใหม่ ที่ผ่านมาในการทำงานทุกอย่างเราก็ทำแบบ client center อยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการให้คำปรึกษา การสอน การจัดฝึกอบรมต่างๆ หลักการมันก็ไม่ต่างกัน แต่ผู้สอนต่างหากที่ต้องตระหนัก งานของครูที่ต้องการสร้างคนนั้น มิได้เป็นแค่เพียงอาชีพหนึ่งนะ แต่มันเป็นงานเหนือวิชาชีพ ไม่ใช่วันๆหนึ่งทำให้ผ่านไป ถ้าเราทำเช่นนั้นเราจะไม่มีวันเห็นสังคมที่ดีขึ้น ไม่มีวันเห็นสังคมที่หญิงและชายมีความเท่าเทียมกันตามที่เราได้ตั้งเป้าหมายไว้ เราต้องสร้าง ต้องลงแรงมากกว่านั้นมากนัก”

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“ในวัฒนธรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนนั้น จำเป็นต้องมีการอ่านการเขียน เพื่อแสวงหาความรู้ หรือเรียนรู้ถึงสถานการณ์และภาวะแวดล้อมในสังคมของผู้หญิงที่เข้าร่วมในการเรียนการสอน การศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจนี้ต้องมีส่วนอย่างแท้จริงในการสร้างตัวตนของผู้หญิงขึ้นมา ต้องสร้างให้เกิดในระดับจิตสำนึก ครูต้องไม่สอนแค่การอ่านเท่านั้น หากแต่ต้องฝึกให้ผู้หญิงได้เขียนถึงความคิดเห็นของตัวเอง อาจเป็นในรูปแบบ การเขียนบันทึก การเขียนรายงาน หรือการเขียนบทความเล็กๆ การเป็นคนเขียนที่ดึ้นนั้น จำเป็นต้องมีประสบการณ์ในการอ่านงานเขียนดีๆ และต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ในการเขียนตั้งแต่ระดับประถม ซึ่งเป็นช่วงที่เด็กกำลังพัฒนาความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ และต้องทำต่อเนื่องไปสม่ำเสมอ”

นอกจากการอ่านการเขียนแล้ว การได้แลกเปลี่ยนโดยมีพื้นฐานจากประสบการณ์ของสมาชิก และการได้มีโอกาสได้ปฏิบัติจริง ทำจริง ก็จะทำให้แต่ละคนได้มีโอกาสเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) นั่นคือนักเรียนหรือผู้เรียนต้องเป็นผู้กำหนด เป็นผู้กระทำ ไม่ใช่เป็นผู้ถูกกำหนดให้ทำตามในสิ่งที่คนอื่นต้องการเท่านั้น ในประเด็นนี้ กลุ่มภาคเหนือส่วนใหญ่เห็นว่า

“ควรมีการจัดการศึกษาให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายรู้ถึงความเสมอภาคตั้งแต่เด็กขี้เล็กขี้โต ให้เขาได้รับประสบการณ์จริง ให้เรียนรู้ในเรื่องการอยู่ร่วมกัน ไม่แยกบทบาทหญิงหรือชาย จะพูดเรื่องการอยู่

ร่วมกัน อยู่อย่างไร ทำอย่างไรที่ไม่เป็นการลิดรอน ทำอย่างไรที่จะช่วยเหลือกัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ต้องสนใจว่าหญิงหรือชาย ใครจะทำอะไรก็ได้ แต่ต้องเคารพกัน บ้านเราเด็กเรียนทฤษฎีแต่ไม่มีการปฏิบัติจริง อาจจัดให้เด็กเข้าค่าย มีกิจกรรม เพราะถ้าเราสอนเพียงผิวเผิน ก็จะผ่านไปเฉยๆ ไม่ค่อยเรียนรู้มาก ละอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญต้องให้ผู้หญิงได้เรียนรู้ของจริง เช่นถ้าเป็นเด็กที่กำลังประสบปัญหาอะไรก็ให้เรียนรู้ ในสิ่งที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตได้ ต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน ต้องพยายามสอดแทรกในเรื่องความมั่นใจ คนเรานะถ้าคิดเป็นเข้าใจในสิ่งที่ตัวเองทำ อธิบายได้ถึงจะมีพลังในตัวเอง ถ้าครูยังเป็นคนสั่งแล้วให้เด็กทำตามอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่มีอะไรดีขึ้น ทำยังไงให้นักเรียน active ไม่ใช่ passive อยู่ตลอดเวลา”

นอกจากนี้สมาชิกในกลุ่มภาคเหนือยังให้ความสนใจเพิ่มเติม โดยเน้นย้ำถึงความสำคัญของประสบการณ์ ซึ่งเป็นที่มาของการเรียนการสอนแบบผู้หญิงเป็นศูนย์กลางว่า

“การจัดการศึกษาต้องเน้นที่ประสบการณ์จริง ต้องเริ่มจากการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นมนุษย์ของแต่ละคนออกมาก่อน เริ่มต้นจากเด็กๆ เริ่มต้นจากข้างในออกมาข้างนอก ว่าในตัวเขามันมีกลไกอะไรบ้าง กลไกกระบวนการคิด เวลาสอนจะสอนเป็น issue แต่ว่าแต่ละคนสามารถหยิบมาใช้เป็นการส่วนตัวได้ เช่นเริ่มต้นว่าความคิดคืออะไรก่อน เพื่อเวลาเขาคิดเขาจะรู้ว่ามันสะท้อนอะไรบางอย่าง กระบวนการมันคิดมันมาอย่างไร ความรู้สึกมันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ทำไมมนุษย์เกิดความรู้สึก ทำไมผู้หญิงเกิดความรู้สึก ผู้ชายมีความรู้สึก องค์ประกอบของความรู้สึกมีอะไรบ้าง ความเห็น ความรู้สึก ความทรงจำ ความเชื่อมั่นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เริ่มมาจากข้างในก่อน จากกระบวนการก่อน เข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร เพราะถูกสอนมาเช่น เชื่อเรื่องผี เพราะถูกสอน ถูกหลอหลอมให้เชื่อ หรือคิดว่าเป็นผู้หญิงต้องรักนวลสงวนตัว เพราะเขาถูกสอน ผู้หญิงมีมดลูกนะ ตั้งครรภ์นะ ก็เกิดเป็นความเชื่อขึ้นมา เป็นกระบวนการสร้างขึ้นเพื่อให้เราเกิดความเชื่อ ต้องพยายามให้เราองให้มากกว่าความเชื่อที่ปรากฏในตัวเองตอนนี้ เป็นอย่างไร และลองมาตั้งคำถามกันว่าสิ่งนี้ใช่ความจริงไหม มันเปลี่ยนได้ มันขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้ ทีนี้ก็มีมาเรียนเรื่องกระบวนการเรียนรู้ มีอะไรบ้างที่เราต้องเชื่อ ต้องฟัง ต้องเรียนรู้ มีกระบวนการอะไรบ้างที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ก็จะเป็นกระบวนการสังเกต การแลกเปลี่ยนกัน การวิเคราะห์ ก็เข้าสู่กระบวนการเรียน คือให้ วิเคราะห์ตัวเองก่อนว่า คุณเชื่ออย่างไรในความเป็นเพศของคุณ คุณเชื่ออย่างไรในร่างกายของคุณ คุณเชื่ออย่างไรในเรื่องที่พ่อแม่สอน บางคนก็สะท้อนอะไรออกมาก็ไม่เป็นไร แต่เราก็จะวิเคราะห์ ให้เขารู้ว่าเพราะเหตุใด ก็ให้เขาหัดวิเคราะห์ตัวเอง พอเขาวิเคราะห์อารมณ์ ความรู้สึกตัวเองได้ ให้เขาเข้าใจ ต้องให้รู้เท่าทันตรงนี้ก่อน พอรู้ตัวเราก็สามารถวิเคราะห์ เข้าใจตัวเองได้มากขึ้น เริ่มไม่หลอกตัวเอง ไม่ตกอยู่ในมายาคติ”

จะเห็นได้ว่าทั้งสองกลุ่มล้วนต้องการให้ผู้หญิงหลุดพ้นจากอยู่ในอำนาจของมายาคติต่างๆ ที่กดขี่ผู้หญิงอยู่ และเห็นว่า การอ่านเป็นที่มาของความรู้ รวมถึงการเรียนการสอนที่ต้องอาศัยสติปัญญา เวลา ความสนใจ สมาธิและอื่นๆอีกหลายอย่าง แต่ก็ให้ผลคุ้มค่าและได้รับความอิมใจ และเป็นที่มาของความรู้อีกมากมาย ไม่มีใครที่ศึกษาอย่างแท้จริงแล้วไม่ใช้วิจารณ์ญาณวิเคราะห์วิจารณ์ ผู้นั้นก็อยากรู้ อยากอ่าน คิดวิเคราะห์ตลอดกระบวนการของการค้นหาสิ่งนั้นๆ ซึ่งเป็นการ

แสวงหา แสวงหาเพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่ต้องการจะรู้ (Paulo Freire, 1993: 57) ดังนั้นในความจำเป็นพื้นฐานทั้งหลายการสอนให้ผู้หญิงอ่านและเขียนอย่างถูกต้องจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง และก็ไม่ใช่เป็นการสอนเพียงแค่การอ่านเท่านั้น หากแต่เป็นการสอนประสบการณ์ การสร้างความเข้าใจอย่างสร้างสรรค์ มีความเข้าใจและสามารถสื่อสารได้ สามารถเชื่อมโยงความคิดที่ได้จากการอ่าน การสอนกับประสบการณ์ที่ได้จากชีวิตประจำวันเข้าด้วยกัน ครูจึงจำเป็นต้องฝึกให้ผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นวัยใดรักการอ่าน และการเขียน ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานชีวิตของผู้หญิงที่สำคัญ ซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้อยู่ตลอดชีวิต และครูต้องตระหนักเสมอว่าการศึกษาคือการทำให้เห็น หรือการค้นพบ หรือการที่เข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้น และที่สำคัญต้องเข้าใจความสัมพันธ์ในสิ่งที่กำลังพูดถึงกับสังคมโดยรอบ

1.5 โรงเรียนควรจัดสัมมนา หรือจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในด้านมิติดูแลสุขภาพ โดยเชิญผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานในด้านนี้ เช่นองค์กรพัฒนาเอกชน หรือหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ผู้ปกครองนักเรียน เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในเรื่องมิติดูแลสุขภาพ รวมถึงการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ออกไป เพื่อสร้างความเข้าใจและแสวงหาแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน กลุ่มภาคเหนือส่วนใหญ่เห็นว่า

ที่จริงภาคเหนือ การจัดการศึกษาเพื่อให้เข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย โรงเรียนควรมีการจัดกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มนักเรียน อาจใช้วิทยากรเป็นเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้ที่มีประสบการณ์ มาช่วยกันทำเรื่องจิตสำนึกขึ้นมา สร้างเรื่องกระแส สร้างวิชาการขึ้นมา เชิญผู้ปกครองนักเรียนมาด้วย มาช่วยกันระดมความคิด สร้าง model ขึ้นมา สร้าง model concept prevention ขึ้นมา

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“โรงเรียนน่าจะต้องสร้างเครือข่ายในการทำงาน ในทุกระดับ ทุกภาคส่วน ตั้งแต่ระดับชุมชน เมือง ระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ ก็เริ่มที่จะเข้าไปสู่ระดับเอเชีย ลุ่มน้ำโขง ป้องกัน พื้นฟูบำบัด สุดท้ายก็มาสู่กระบวนการสร้างผู้นำในกลุ่มเยาวชนผู้หญิง เราเรียนรู้จากกระบวนการช่วยครั้งแรก และพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ทำการเชื่อมโยงข้อมูล เชื่อมกันหมด มี Host ที่คัดเลือกเด็กมา พอเสร็จก็ยังคงติดตาม ดูว่าเขาทำเรื่องต่างๆ ได้มั๊ย เขาก็เป็น young social worker นี้เราก็ทำในระดับราก ถ้ารากแน่น สังคมก็ไปได้”

1.6 ครูในฐานะผู้ผลักดันให้เกิดวัฒนธรรมความเสมอภาคหญิงชายในสถาบันการศึกษาในการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาในโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา ความคิดเห็นกลุ่มภาคเหนือเห็นว่า

“ครูเป็นบุคคลที่สำคัญในการผลักดันให้นักเรียนเกิดพลังอำนาจในตนเอง ครูเป็นบุคลากรที่สำคัญที่สุดในการสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องความเสมอภาคในเกิดขึ้นในโรงเรียน หรือครูที่มีหัวใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความมุ่งมั่นในสิ่งที่เชื่อ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการศึกษาในโรงเรียน ครูต้องตระหนักเสมอว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องจริงจัง ไม่ใช่แค่ทำงานเพื่อเงิน ในฐานะของครูที่ต้องสร้างและจัดการกับสังคมที่ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นผู้หญิงครึ่งหนึ่งที่จะต้องมีความเสมอภาคกับผู้ชายที่เป็นสมาชิกอีกครึ่งหนึ่งในสังคม และนักเรียนหรือผู้เรียนก็เป็นได้ทั้ง ผู้หญิงและผู้ชาย ที่เป็นเด็ก เยาวชน ที่จะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในอนาคต หากครูมีส่วนในพัฒนาการทางความคิดของนักเรียนในความดูแล ครูและนักเรียนจะมีพัฒนาการที่เป็นเนื้อเดียวกัน ถ้าครูขาดความสามารถ ไม่มีการเตรียมตัวที่ดี และไม่มีความรับผิดชอบ นั้นย่อมทำให้นักเรียนล้มเหลวเช่นเดียวกัน และในทางตรงกันข้ามถ้าผู้สอนมีความรับผิดชอบ มีการเตรียมการที่ดี เอาใจจริงเอาใจ และตระหนักอยู่เสมอในสิ่งที่ต้องสร้าง รวมถึงการที่ครูยื่นยันต่อสู้กับความไม่ถูกต้องในสังคมที่เกิดขึ้น ก็จะเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงความ เป็นจริงในสังคม ได้เรียนรู้ถึงความกล้าที่จะต่อสู้ในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการโอนย้ายที่กำลังมีปัญหา หรือปัญหาอื่นๆ มากกว่าครูที่ยอมจำนนต่อความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นด้วยความกลัวหรือความไม่สนใจในความเป็นไปของสังคม ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะเปลี่ยนให้นักเรียนได้เข้าใจ และอยู่ในสังคมได้อย่างเข้มแข็ง”

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“ครูที่จะสอนนักเรียนในเรื่องมิติหญิงชายนี้ต้องทำงานหนักแน่นอน เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ และสวนกระแสหลัก ต้องเตรียมตัว และต้องสร้างความเข้าใจในตัวเองด้วย ต้องชัดเจนในการทำงานของตัวเองพอสมควร งานที่ครูทำสำคัญ และคิดว่างานการศึกษาเป็นการเตรียมตัวสำคัญที่สุด ไม่เช่นนั้นก็จะไร้ทิศทาง นอกจากนี้ครูต้องมีความคิดสร้างสรรค์ แน่ใจต้องสวนกระแส ต้องเป็นตัวของตัวเอง เพราะภาพของผู้หญิงเป็นอย่างไรในสังคมเราก็รู้ดี ต้องต่อสู้ และทำให้นักเรียนเห็นถึงความสำคัญของผู้หญิงและผู้ชายต้องเสมอภาค เท่าเทียมกัน ครูต้องมีวิสัยทัศน์ในการต่อสู้อย่างมีประสิทธิภาพในสิทธิของผู้หญิงในสังคม ต้องทำให้นักเรียนโดยเฉพาะ เด็กผู้หญิงมีความรู้สึกว่ามีอำนาจ ในขณะที่เดียวกัน นักเรียนผู้ชายก็ต้องเข้าใจ แต่ถ้าพูดถึงความยาก เพราะคนไม่เข้าใจเรื่องนี้ ก็อาจจะดีขึ้นนะ เพราะยังในสังคมก็มีการพูดถึงเรื่องมิติหญิงชายมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็มาจากการต่อสู้ของ ngo.ผู้หญิงมา 10-20 ปี และงานที่เราทำมีความสำคัญทั้งทางการเมืองและสังคม เกิดใครที่ติดตามกระแสหลักก็อย่ามาเล่นเรื่องการศึกษานักเรียนเลย ครูต้องมี critical mind”

กลุ่มภาคเหนือ

ครูต้องเป็นคนรับฟังคนอื่นจึงเป็นคนที่มีจิตใจมั่นคงท่ามกลางความไม่มั่นคง ครูหรือผู้สอนนั้นต้องเป็นคนที่มีความแน่ใจ แต่ต้องไม่ปักใจเสียทีเดียว ว่านักเรียนแต่ละคนในกลุ่มนั้นคิดอย่างไร หรือเป็นคนอย่างไร ซึ่งต่างจากท่าทีของครูที่นิยมอำนาจ หรืออำนาจนิยม ซึ่งเป็นคนที่ใจแคบและคิดว่าความจริงของตนเท่านั้นที่ถูกต้อง รวมถึงการบังคับให้ผู้อื่นเชื่อและทำตาม เชื่อว่าความคิดของตนเท่านั้นที่จะช่วยให้

นักเรียนผู้หญิงหลุดพ้นจากการกดขี่ ซึ่งโดยทั่วไปครูมักจะมีอำนาจเหนือนักเรียน และคิดว่าความรู้ของครูที่มีอยู่นั้นอยู่เหนือความไม่รู้และความไม่ชัดเจนของนักเรียนทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย อย่างไรก็ตามการถ่มถนของครูนั้นส่วนหนึ่งก็มาจาก ความรักความเมตตา ทั้งเป็นความรักความเมตตาต่อผู้เรียน และความรักในกระบวนการเรียนการสอน

กลุ่มกรุงเทพและปริมณฑล

“การเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชายนี้ ถ้าพูดถึงบทบาทครู ควรมีบทบาทเป็นแค่คนประสานเท่านั้นนะ เพราะครูและนักเรียนก็ต้องเรียนรู้ร่วมกัน ลูกขึ้นมาต่อสู้ร่วมกัน ในกระบวนการต่อสู้ก็เป็นวิธีการเรียนอย่างหนึ่งนะ หาไม่ได้ในห้องเรียน ครูต้องไม่ใช่อำนาจ ต้องไม่ใช่พวกอำนาจนิยม การเป็นครูมันยากกว่านั้น พวกทำงานแบบอำนาจนิยมมันง่ายไป พูดอยู่คนเดียว เก่งอยู่คนเดียว แต่การศึกษาต้องเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการคิด โดยสร้างโปรแกรมการศึกษา การเรียนรู้ หรือการพัฒนา การเรียนรู้แบบนี้คิดว่าหาไม่ได้ในระบบโรงเรียน เพราะครูคิดอำนาจนิยมกันเหลือเกิน ทำให้ไปลองดูได้เล็กร้อยทั้งร้อย ไม่รู้จะว่าการศึกษาในแง่ของการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในโรงเรียนได้ไหม แต่การศึกษาแบบตามอรรถาธิบาย หรือการศึกษาแบบชาวบ้านจะช่วยให้ ก็จะสามารถเปลี่ยนทัศนคติเขาได้ในระบบโรงเรียนคิดว่าถ้าทำจริงจังก้อาจจะเป็นไปได้ แต่ตอนนี้โรงเรียนอ่อนลงไปในการสร้างจิต แต่สร้างให้คนพร้อมที่จะล้มละลาย เรียนรู้กฎเกณฑ์ ถ้าคาดหวังให้ครูในโรงเรียนเป็นผู้นำความคิดแบบนี้ ครูต้องเป็นเสรีชน ซึ่งก็ยาก เพราะโดยระบบแล้วครูก็ต้องจำนน ถ้าจำนน คุณก็จะได้ ต่อสู้ก็ไม่ได้ ก็เป็นแบบขอมๆไป คนที่เอาหลักการเข้าว่าก็ไปไม่รอด มันเป็นไปหมดทั้งประเทศนั่นแหละ ความแตกต่างกลายเป็นเรื่องน่ากลัวสำหรับสังคม วิถีคิดแบบต่าง ถูกป้ายสี ทุกคนก็พยายามไปในทางเดียวกัน ทิศทางเดียวกันที่จะไป แล้วก็ยังมีรากเหง้าเก่าๆในเรื่องความไม่เท่าเทียม ของฐานอำนาจ ฐานคิดต่างๆ มันถึงทำให้โลกที่ออกมาบิดเบี้ยว”

คุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครู ที่เป็นการเสนอจากกลุ่มทั้ง 2 กลุ่ม คือครูต้องไม่คิดว่าตนเองรู้ทุกอย่าง อยู่เหนือกว่านักเรียน จึงปรารถนาให้ความรู้ของตนเป็นที่รับรู้และยอมรับ ซึ่งถ้าขาดสิ่งนี้แล้วงานสอนก็ไร้ความหมาย สอดคล้องกับแนวคิดของเปาโล แฟร์ที่กล่าวว่า “ครูนั้นต้องมีความรักเป็นอาวุธ หากไม่มีความรักเสียแล้ว ครูก็ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางความอยุติธรรมในสังคม” (Paulo Freire, 1998:27)

นอกจากนี้สมาชิกทั้งสองกลุ่มเห็นว่าครูหรือผู้สอนต้องมีความกล้า ความกล้าเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่ง ความกล้ามีองค์ประกอบของความกล้ารวมอยู่ด้วยเสมอ แต่ต้องทำให้ความกล้าสยบความกลัว ครูและผู้เรียนในการเรียนเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคนี้มีความเกี่ยวข้องกับความกล้าอยู่พอสมควร เนื่องจากต้องเผชิญกับสิ่งที่ทำให้กลัวได้เสมอ ซึ่งกลุ่มภาคเหนือส่วนใหญ่เห็นว่า

“ครูต้องเตรียมตัวอย่างหนัก รวมถึงสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้เสมอกับผู้หญิง โดยการกระทำของผู้ชาย รวมทั้งสถานการณ์ที่ครูประสบด้วยก็เช่นเดียวกัน ซึ่งต้องพยายามทำความเข้าใจว่าความกลัวเป็นเรื่องปกติ นอกจากนี้ครูต้องตระหนักถึงสาระสำคัญอยู่ที่การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอำนาจ หรือการต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายรัฐ และเมื่อมีการนำการศึกษาที่ท้าทายจิตสำนึกของผู้เรียนมาสู่การปฏิบัติจริง ก็นับเป็นการทำงานสำคัญเพื่อปลุกปล้ำวิถีคิดแบบเดิมๆที่สร้างปัญหามากมายให้กับผู้หญิง และเมื่อเผชิญหน้ากับวิถีคิดที่ว่านั้นก็ต้องเผชิญกับอำนาจที่ครอบงำสังคมส่วนใหญ่ เพราะวิถีคิดเหล่านั้นเป็นอำนาจและอุดมการณ์ของอำนาจที่ครอบงำอยู่นั่นเอง”

ในการจัดการศึกษาที่เกี่ยวกับมิติหญิงชาย การส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย หรือการต่อสู้ของผู้หญิงนั้น ครูต้องเผชิญกับความกลัวที่มีอยู่จริง เช่นความกลัวที่เกิดจากการถูกต่อต้านจากผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับความเสมอภาคหญิงชาย ไม่เห็นว่าผู้หญิงมีปัญหาอะไรในสังคม การเรียนการสอนในเรื่องนี้เป็นการสร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นในสังคม รวมถึงความกลัวที่เกิดจากสภาพการทำงาน เช่นความไม่มั่นคงจากการทำงาน ความไม่โปร่งใสของรัฐบาล ครูไม่จำเป็นต้องปิดบังความกลัว เพราะเป็นสิ่งที่อยู่จริง แต่ต้องไม่ยอมให้ความกลัวนั้นรัศตัวจนทำอะไรไม่ได้ ดังความเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มภาคเหนือที่ว่า

“ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก รวมทั้งต้องต่อสู้ในทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นกับผู้บริหารหรือรัฐบาล อย่างคนทำงานในมูลนิธิก็เช่นเดียวกัน เมื่อมาทำงานช่วยเหลือผู้หญิงก็ต้องเจอกับผู้ที่เสียผลประโยชน์ คือถ้าเมื่อไหร่ที่ผู้หญิงสามารถกำหนดชีวิตตัวเองได้ รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น พวกที่หากินอยู่กับผู้หญิงก็จะทำงานลำบากโดยเฉพาะเรื่องค่านิยม คนทำงานด้านนี้หรือแม้แต่ครูก็ตามนอกจากการสอนในตำราแล้ว ต้องทำให้เด็กได้เรียนรู้ถึงปัญหาจริงที่มีอยู่ อย่างตัวอย่างครูที่กำลังมีปัญหาเรื่องการย้ายสังกัดต้องไปขึ้นกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หากครูเห็นว่าจะเกิดผลเสียต่อการจัดการเรียนการสอนหรือจะทำให้การเรียนการสอนด้อยคุณภาพลง ครูก็ต้องกล้าที่จะต่อสู้ รวมถึงให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงการต่อสู้เพื่อความถูกต้องในชีวิตจริงด้วย ก็จะเป็นประโยชน์แต่ครูต้องไม่ใช่เด็กเป็นเครื่องมือนอกจากจะทำให้เด็กเข้าใจในกระบวนการต่อสู้ ที่เด็ก ๆ อาจจะต้องต่อสู้ในอนาคต ถ้าหากเขาไม่ยอมจำนน”

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“แนวทางในการจัดการศึกษาที่สำคัญคือครูต้องใจกว้าง เปิดรับมากๆ วันๆจะเจอแต่สิ่งที่สังคมกระแสหลักปฏิเสธทั้งสิ้น ครูจะเจอนักเรียนทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่มาจากหลายชนชั้น หลายรูปแบบ หลายอาชีพ วิถีคิดต่างๆกันไป เราต้องเข้าใจ ต้องมองในมุมชีวิตของนักเรียนก่อน แล้วจึงหาทางให้นักเรียนได้คิด และเข้าใจในสิ่งที่เป็นอย่างนี้ พยายามร่วมกันตั้งคำถาม หาสาเหตุของปัญหาที่กลายเป็นผู้ที่ถูกกดขี่ ต้องหาทางให้ชีวิตนักเรียนแต่ละคนมีทางเลือก นักเรียนส่วนใหญ่ต่างก็มีประสบการณ์ในมุมที่บางครั้งครูเองก็ไม่เคยเจอ ดังนั้นจึงต้องฟังซึ่งกันและกัน และเรียนรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะครูที่จะสร้างกระแสในเรื่องมิติหญิงชายในโรงเรียน ต้องมีความรู้และมีประเด็นชัดๆในเรื่องนี้ ถ้าเราคิดว่าผู้หญิงไม่มีปัญหา แล้วไม่สามารถมองข้ามผ่านตัวเองไปได้ก็ไม่มีความหมาย เป็นครูที่สอนในเรื่องมิติหญิงชายที่คิดได้ ที่จริงถ้าครูคิดว่าครู

“ไม่มีปัญหา แต่ก็เห็นภาพเด็กผู้หญิงในชุมชนที่มีปัญหา แต่อย่าคิดว่าสิ่งที่เป็นอยู่นั้นดีแล้ว แต่ครูต้องมีมุมมอง ตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้น แล้วก็เข้าใจทฤษฎีสตรีนิยม การที่ครูคิดว่าตัวเองไม่มีปัญหา สามารถผ่านไปได้แล้ว ในขณะที่ผู้หญิงคนอื่นยังมีปัญหา และทะเลาะผ่านปัญหาไปไม่ได้ เราไม่มีก็เข้าใจเขาไม่ได้ หรือ เพราะการเข้าใจหรือมีทางเลือกให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหา ก็ไม่ได้ทำให้ผู้หญิงอื่นที่คิดว่าไม่มีปัญหาจะต้องเสียส่วนใดไป”

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจจากการศึกษาในครั้งนี้ นั่นคือประเด็นการตัดสินใจ ดังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มภาคเหนือที่ว่า

“ครูต้องมีความสามารถในการตัดสินใจ การสอน หรือการทำงานร่วมกับนักเรียนทั้งที่เป็นเด็กผู้หญิงและผู้ชาย ครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในการตัดสินใจ การที่นักเรียนได้เรียนรู้การตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยวอย่างอิสระ นับเป็นการสอนคุณธรรมที่ยากลำบากให้กับนักเรียนอย่างยิ่ง การสอนในเรื่องมิติหญิงชายนั้นเป็นเรื่องที่ยาก เมื่อเทียบกับการสอนในเรื่องอื่นๆที่มีอยู่แล้ว นักเรียนต้องเผชิญกับปัญหาวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำสังคมอยู่ ในขณะที่สิ่งที่ได้เรียนรู้จากโรงเรียนนั้นเป็นอีกแบบหนึ่ง แต่การที่จะให้ผู้หญิงหลุดพ้นจากการถูกกดขี่ นักเรียนทั้งผู้ชายและผู้หญิงต้องเรียนรู้เรื่องการตัดสินใจ”

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“ในสภาวะของการเรียนการสอนไม่ว่าจะเป็นในระดับใด ครูควรจะสอนความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างเป็นรูปธรรมได้ด้วยการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่างๆที่ประสบร่วมกับนักเรียน เช่นปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิง อาจจะเป็นในระดับท้องถิ่นที่ใกล้ตัวเด็ก บทบาทของแม่ในชุมชนและในบ้าน หลังจากที่ได้อภิบาลปัญหานั้นๆร่วมกัน ครูต้องแสดงการตัดสินใจในสิ่งที่ต้องตัดสินใจ ไม่ว่าปัญหาการถกเถียงของเด็กในเรื่องประเด็นปัญหา หรือการอยู่ร่วมกัน การที่ครูไม่ตัดสินใจเลย ปล่อยให้ทุกอย่างตามเลย นั่นเป็นเพราะขาดความมั่นใจ แล้วครูที่ขาดความมั่นใจ ไม่เป็นตัวของตัวเองแบบนี้จะเป็นคนสอนให้นักเรียนของเราเป็นคนที่มีพลังอำนาจในตัวเองได้อย่างไร เป็นไปไม่ได้อยู่แล้ว พวกนี้ต้องฝึก ต้องเรียนรู้ ครูต้องมั่นใจก่อน ครูที่มั่นใจทำงานได้ดี ก็ต้องเป็นครูที่มีอิสระ มีเสรีภาพทางความคิด ความรู้สึกที่เป็นอิสระเช่นนี้ย่อมมาจากองค์การที่มีการบริหารที่ดี ความเป็นประชาธิปไตย มีส่วนร่วม ซึ่งความมั่นคงหรือความมั่นใจนั้นเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความสามารถในการคิดเชิงตรรกะ ต้องมีความชัดเจนในหลักการ และมีจริยธรรม สิ่งเหล่านี้จะค่อยๆเปิดสู่เด็ก ส่วนหนึ่งเขาก็เรียนรู้จากครู”

การตัดสินใจนับเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของครู และเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้ที่มีพลังอำนาจในตนเองในการที่จะเลือกทางเลือกในชีวิต ต้องเปรียบเทียบข้อดีหรือข้อด้อยของทางเลือกนั้น ดังนั้นทางเลือกทุกทางที่เกิดจากการตัดสินใจนั้นต้องมีการประเมินค่าอย่างระมัดระวัง ด้วยการเปรียบเทียบทุกแง่มุมของทางเลือก การตัดสินใจจึงไม่ใช่ประสบการณ์ที่ง่าย บ่อยครั้งที่ทำให้เกิดความยุ่งยากในชีวิตมากขึ้น หรือก่อให้เกิดความแตกแยก แต่ก็ความจริงที่ต้องเรียนรู้ไป บุคคลจะ

หลุดพ้นจากการเป็นผู้ถูกกดขี่ และกลายเป็นผู้ที่มีเสรีภาพ มีพลังอำนาจในตนเองไม่ได้เลยหากขาดความสามารถในการตัดสินใจ ในการทำงานนั้นการที่ครูหรือผู้บริหารที่มีหน้าที่ตัดสินใจแต่กลับไม่แสดงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ โดยปล่อยให้ทุกอย่างเกิดขึ้นตามอำเภอใจนั้น เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายเสียยิ่งกว่าการทำงานที่ใช้อำนาจแบบเผด็จการเสียอีก

ครูจึงไม่ได้เป็นเพียงผู้สอนหากแต่เป็นผู้ที่หล่อหลอมวิถีคิด รวมถึงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการกำหนดวิธีการดำเนินชีวิตของเด็กอย่างไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงได้ ดังที่เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) กล่าวว่าครูคือผู้ขับเคลื่อนวัฒนธรรมในสังคมที่สำคัญ

1.7 ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน กระบวนการเรียนรู้ ขั้นตอนการสอน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน คุณธรรมของครู และความแตกต่างของผู้หญิงที่เป็นผู้เรียนกับครูผู้สอน ในประเด็นนี้กลุ่มภาคเหนือเห็นว่า

“การจัดการเรียนการสอนหัวใจสำคัญก็คือ การให้นักเรียนมีโอกาสคิด มีการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหา โดยผ่านการเสวนา(dialogue) หรือ การพูดคุยแลกเปลี่ยนโดยเน้นให้ทุกคนพูด ในการสนทนานั้นจะต้องไม่มีสมาชิกคนใดเลยที่นั่งเฉยๆแบบไม่พูด สำหรับผู้สอนที่มีจิตใจที่ก้าวหน้าต้องทำตนให้เป็นประจักษ์พยานในสิ่งที่สอนด้วย เป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ถึงความถูกต้อง ที่จะช่วยให้ผู้เรียนพิจารณาได้ว่าควรให้คุณค่ากับสิ่งใดแล้วตัดสินใจสู้กับสิ่งนั้น โดยมีเป้าหมายที่จะเอาชนะปัญหาความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในชีวิตของแต่ละคน รวมถึงความชนะในสิ่งที่จะต้องเรียนรู้เพื่อตัดสินใจให้ได้เป็นต้น การเรียนการสอนหรือการสนทนาแลกเปลี่ยนซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการในการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้นต้องมีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างสิ่งที่ครูสอนและสิ่งที่ครูทำ กล่าวคือถ้าครูต้องการให้ผู้เรียนเป็นเช่นใดครูก็ต้องประพฤติเช่นนั้น ถ้าครูสอนอีกอย่างหนึ่งแต่ทำอีกอย่างหนึ่งจะเป็นอันตรายต่อกระบวนการจัดการศึกษาอย่างมหาศาล อย่างเช่นผู้สอนที่ประจำการบริหารงานที่คับแคบ ไร้เสรีภาพ แต่ตัวครูเองก็จำกัดเสรีภาพของนักเรียนอย่างน่าเบื่อในเวลาเดียวกันเมื่อเป็นเช่นนี้แน่นอนความสัมพันธ์ของผู้เรียนกับครูก็จะไม่ยั่งยืนเพราะขาดความเชื่อและศรัทธา”

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“ครูที่สอนในโรงเรียน ต้องสอน ต้องทำให้นักเรียนทั้งผู้หญิง และผู้ชายเป็นคน que เข้าใจเรื่องบทบาทผู้หญิงผู้ชาย เด็กยุคใหม่ควรวางตัวในเรื่องเพศยังไง เมื่อเห็นปัญหาสามารถเข้าใจ สามารถหาทางออกกับปัญหาของตัวเองได้ ต้องตัดสินใจในทางเลือกของตัวเองได้อย่างอิสระ รวมถึงการรณรงค์ในเรื่องอื่นๆ ครูหรือใครก็ตามที่ทำงานแบบนี้ต้องคิดเสมอว่าการที่เราต้องการให้เด็กนักเรียนเราเข้มแข็งเราเองก็ต้องเข้มแข็งเป็นตัวอย่าง ต้องการให้เขาเป็นตัวของตัวเอง เราก็ต้องเป็นตัวของตัวเอง ครูเป็น model เป็นแบบอย่างที่สำคัญอย่างมากต่อผู้เรียน เด็กจะซึมซับทั้งสิ่งที่ดีและไม่ดี แต่อย่าลืมว่าสิ่งไม่ดีทำงานง่ายกว่าสิ่งที่ดีเสมอ เรื่องนี้ครูต้องระวัง”

จากข้อมูลข้างต้นนอกจากการเรียนการสอนแล้ว ครูต้องให้เกียรตินักเรียน ต้องรู้จักและเข้าใจสภาพ ที่แท้จริงในโลกของนักเรียนที่เป็นอยู่ ไม่ว่านักเรียนจะเป็นเพศใด มาจากชนชั้นและฐานะอย่างไร หรือมีชีวิตอยู่ในสถานการณ์ใด ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่หล่อหลอมชีวิตของพวกเขาให้เป็นเช่นนั้น กลุ่มภาคเหนือเห็นว่า

“ครูต้องทำงานในฐานะงานการศึกษา ที่ต้องพยายามรู้จัก และเข้าใจชีวิตจริงของผู้เรียน ถ้าครูไม่รู้จัก ไม่เข้าใจ ก็หมดหนทางที่จะรู้ว่าพวกเขาคิดอย่างไร การที่จะเข้าใจรู้เห็นว่าผู้เรียนรู้อะไรบ้าง และรู้กันอย่างไรจึงเป็นเรื่องที่ยาก แต่เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ครูสามารถพูดคุยกับนักเรียนได้ทุกเรื่อง และที่สำคัญที่ผู้สอนจะต้องทำความเข้าใจกับการสอนในเนื้อหาที่กำหนดไว้แล้ว ครูต้องแสดงให้เห็นนักเรียนในกลุ่มเห็นด้วยเสมอไม่ทางตรงก็ทางอ้อมว่าสอนด้วยความถูกต้องดีงาม และต้องมีความสามารถ รวมถึงต้องอุทิศตน และต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมในสังคมไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องผู้หญิงในชุมชนและสังคมที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนโดยตรง และประเด็นอื่นๆพร้อมๆกันไปด้วย และที่สำคัญครูต้องมีการกระทำที่ตรงกับคำพูดที่สอนเด็ก สิ่งที่ครูพูดต้องไม่ขัดแย้งกับสิ่งที่ทำ การกระทำจะบอกได้ว่าครูเชื่อสัตย์ต่อคำพูดของตัวเองหรือไม่และควรได้รับความเชื่อถือจากนักเรียนหรือไม่”

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“สิ่งที่สำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู คือการแสดงให้เห็นว่าครูต้องมีความเคารพต่อความยุติธรรม เสรีภาพ และสิทธิส่วนบุคคล เช่นการแสดงให้เห็นถึงการที่ครูปกป้องผู้หญิงที่ถูกรังแก ทั่วๆไปที่ควรได้รับการปกป้อง แต่กลับถูกรังแกหรือแสวงประโยชน์ หรือถูกทำร้ายจากเพศที่ถูกยกย่องว่าแข็งแรงกว่า นอกจากการทำงานกับนักเรียนแล้ว ก็ต้องทำงานประจำวัน งาน routine ซึ่งมีเข้ามาทุกวันอยู่แล้ว ที่จริงถ้าครูมีส่วนร่วมในการทำงานแก้ปัญหาผู้หญิงจริง ก็จะดีนะ มันทำให้ครูได้เห็นของจริงที่จริงเราอาจทำงานกันเป็นเครือข่าย อย่างกรณีต่างๆเรื่องผู้หญิงที่เกิดขึ้นนี้ถ้าครูมีส่วนร่วม เด็กก็ได้เรียนรู้ด้วย”

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่สมาชิกส่วนใหญ่ทั้งสองกลุ่มให้ความสำคัญตรงกันคือครูต้องทำให้นักเรียนเข้าใจและพร้อมที่จะยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ชอบธรรมและต้องเข้าใจเหตุผลทั้งหลายที่ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลง และที่สำคัญการที่นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าครูกำลังทำหน้าที่ของตนอยู่ ดังที่มติของกลุ่มภาคกลางและกลุ่มภาคเหนือที่ให้ความเห็นที่ตรงกันว่า

“ในบทบาทของครู บางครั้งก็ต้องเป็นผู้นำกลุ่มต้องทำให้นักเรียนในกลุ่มของเราเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มให้ได้ แต่บางครั้งนักเรียนก็อาจจะคือ ต่อต้าน ไม่สนใจ หรือบางครั้งก็อยากทดสอบครู ซึ่งก็คิดว่าต้องเจอ โดยเฉพาะกับเด็กวัยรุ่นนะ ถ้าครูใช้วิธีการสอนแบบมีส่วนร่วม ครูกับนักเรียนมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน แต่ความจริงใจและความหนักแน่นของครูก็จะทำให้ผ่านพ้นไปได้ และเด็กก็ได้เรียนรู้อีก

เช่นกัน ตรงกันข้ามถ้าถูกทดสอบแล้วครูมีปฏิกริยาในทางร้ายกับการทำทายนี้อาจจะเกิดความเสียหาย ความคิดอย่างหนึ่งที่ครูควรระวัง คือการภูมิใจในตัวเองมากเกินไปจนขาดการถ่อมตน เมื่อเป็นเช่นนี้ครูก็จะรู้สึกไม่สบายอารมณ์กับความคิดและการกระทำของผู้เรียน เพราะครูยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง”

และ อีกความเห็นหนึ่งที่สอดคล้องกันว่า

“ในความเป็นจริงเวลาพูดถึงการจัดการศึกษาให้นักเรียน เกี่ยวกับเรื่องมิติหญิงชายนี้ ที่คิดว่าจริงๆเริ่มตั้งแต่ยังเล็กๆ ซึ่งคิดว่าน่าจะทำได้ โดยเฉพาะในระบบโรงเรียน จริงอยากพูดนิดหนึ่งว่า จากการที่ได้ทำงานกับครูในโรงเรียนมาบ้าง บางครั้งก็เห็นครูเป็นคนส่งเสริมระบบชายเป็นใหญ่เสียเอง แต่ยังไงก็ยืนยันว่าโรงเรียนสำคัญ เพราะเป็นระบบพื้นฐานที่เด็กๆเจอแบบเต็มๆ แต่เราก็ ไม่นัด รู้แต่ว่าครูที่เกี่ยวข้องกับการสอนในเรื่องนี้ ต้องทำงานกันหลายอย่าง ที่สำคัญครูต้องไม่หมดแรงไปเสียก่อนเพราะแม้แต่สอนเนื้อหาวิชา สอนคิดเลข สอนเรื่องเพศศึกษา สรีระผู้หญิงผู้ชาย แต่ครูต้องคุยกับนักเรียนให้เข้าใจในเรื่องสิทธิ ความเท่าเทียม และเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเลือกปฏิบัติทางเพศ ฐานะ เชื้อชาติก็ตาม แต่ต้องให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิทางสังคมด้วย”

จากความคิดเห็นนั้น สมาชิกกลุ่มทั้งสองกลุ่มต่างก็ให้ความสำคัญกับการที่มนุษย์จะต้องหลุดจากการครอบงำ ต้องเชื่อว่ามนุษย์ถูกสร้างให้มีเสรี ต้องการเป็นตัวของตัวเอง ต้องการแสดงออก แต่มนุษย์กลับถูกอำนาจควบคุมมาก ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สุดที่จะทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นจริง ไม่ว่าจะหลักสูตรหรือองค์ประกอบอื่นจะดีแค่ไหนแต่ถ้าครูซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญไม่สามารถเป็นครูที่ดีได้ ก็ไม่มีประโยชน์อะไร เหมือนเช่นการพยายามปฏิรูปการศึกษาที่ประสบปัญหาตลอด ดังนั้นครูต้องคิดถึงหลักความจริงให้มากที่สุด สิ่งเหล่านี้จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยถ้าครูไม่พูดคุยแลกเปลี่ยน หรือจัดการเรียนการสอนแบบให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เน้นประสบการณ์ของนักเรียนแต่ละคนเป็นศูนย์กลาง และต้องเริ่มต้นที่นักเรียน รวมถึงการจัดกิจกรรมต่างๆในโรงเรียนให้นักเรียนได้เรียนรู้จริง รวมถึงสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนในการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

1.8 ในการสนทนากลุ่มสมาชิกทั้งกลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล และกลุ่มภาคเหนือ ต่างก็ได้เสนอรายละเอียดเนื้อหาสาระการเรียนรู้เรื่องมิติหญิงชายและเหตุผลที่สนับสนุนแนวทางการให้การศึกษาในระบบเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ดังนี้

1.8.1. เป้าหมายการเรียนรู้

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับมิติหญิงชาย โดยเน้นเรื่องความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

เหตุผลสนับสนุน: ในการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ เป็นผลมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มของผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาสตรี ซึ่งพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ต้องการจัดแนวทางในการจัดการศึกษาในเรื่องมิติหญิงชายเพื่อให้ผู้หญิงและผู้ชายรู้จักและเข้าใจมากขึ้น โดยมีเป้าหมายที่ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคม

1.8.2 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้หญิงและผู้ชายควรได้รับการศึกษาเรื่องมิติหญิงชายตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ โดยความคิดเห็นของกลุ่มส่วนใหญ่เห็นว่าถ้าได้เริ่มต้นเรียนรู้ตั้งแต่เด็กก็จะยิ่งปลูกฝังได้ง่าย แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้ความเข้าใจในเรื่องความเสมอภาคระหว่างหญิงชายนี้สามารถเรียนรู้กันได้ตลอดชีวิต ไม่จำกัดวัย หากแต่ผู้ที่จัดการศึกษาต้องหาวิธีการที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มตามวัยของผู้เรียน

เหตุผลสนับสนุน: ผลจากการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลที่ให้สัมภาษณ์และเข้าร่วมประชุม สนทนากลุ่ม ต่างก็มีความเห็นว่าแนวคิดเรื่องมิติหญิงชายในสังคมทั่วไปยังอยู่ไกลตัวมาก โดยเฉพาะในโรงเรียนยังไม่ได้ให้ความสำคัญ และไม่มีการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรแต่อย่างใด ซึ่งในการประชุมกลุ่มความคิดเห็นส่วนใหญ่คิดว่าหากมีการมีการเรียนการสอนเพื่อให้ความรู้ในโรงเรียน จะช่วยให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และนำไปสู่การพัฒนาในเรื่องความเสมอภาคระหว่างหญิงชายอย่างเหมาะสม ในขณะที่ในโรงเรียนยังไม่มีหลักสูตรในเรื่องมิติหญิงชาย และทุกสถาบันรวมถึงโรงเรียน และสถาบันการศึกษาอื่นๆต่างก็ถูกครอบงำด้วยระบบชายเป็นใหญ่ทำให้ครูเองก็ปลูกฝังวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ให้กับผู้เรียนโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นควรมีการเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนโดยเร็ว

1.8.3 สาระสำคัญ

ในสังคมที่ประกอบด้วยมนุษย์ ที่แบ่งเป็นสองเพศ คือผู้หญิงและผู้ชาย ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ต่างก็มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาสังคมเช่นเดียวกัน แม้ว่าผู้หญิงและผู้ชายอาจจะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่ผู้หญิงและผู้ชายก็มีสิทธิ์ มีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ซึ่งในการจัดการศึกษาเรื่องมิติหญิงชายนั้น ความเสมอภาค (equity) จึงเป็นเป้าหมายที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าที่ควรจัดเป็นสาระสำคัญในการเรียนรู้ กล่าวคือการที่ผู้หญิงและผู้ชายมีสถานภาพที่เท่าเทียมกันในสังคม เงื่อนไขทางสังคมต่อผู้หญิงและผู้ชายจะเอื้อต่อการมีและการใช้สิทธิของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันแม้จะมีเพศที่ต่างกัน อย่างไรก็ตามโอกาสสำหรับผู้หญิงและผู้ชายอาจจะเปิดเท่ากันอย่างเสมอภาค หากแต่ผลที่เกิดจากโอกาสที่เสมอภาคนั้น อาจไม่เป็นธรรมก็ได้ หรือในทางปฏิบัติผู้หญิงอาจจะ

เข้าถึงโอกาสที่เปิดไว้ได้ยากกว่าผู้ชาย ซึ่งอาจจะต้องพิจารณาหามาตรการที่จะชดเชยข้อเสียเปรียบต่างๆที่ผู้หญิงประสบ โดยเฉพาะเมื่อมีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้หญิง

เหตุผลสนับสนุน: จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล พบว่าส่วนใหญ่เห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายนั้นย่อมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทุกคนมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และศักยภาพของตน ความแตกต่างทางกายภาพหรือทางเพศที่เป็นโดยธรรมชาติ รวมถึงความแตกต่างที่เกิดจากเงื่อนไขทางสังคมอื่นๆ จะต้องไม่ส่งผลให้คนหนึ่ง โดยเฉพาะผู้หญิงต้องขึ้นต่อผู้ชาย และจะต้องไม่ส่งผลให้ผู้หญิงไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ ความเสมอภาค หรือความเท่าเทียมนี้จึงยอมไม่ใช้การปรับให้ทุกคนเหมือนกัน หรืออยู่ในระดับเดียวกันหมด แต่ไม่ควรให้ความแตกต่างที่มีอยู่ทางกายภาพหรือทางความคิด จิตใจ ที่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางสังคมทำให้ผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกันซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลายและไม่เท่าเทียมกันมาเป็นอุปสรรคมิให้ผู้หญิงได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ แต่ทุกคนได้รับความพึงพอใจอย่างเสมอภาคกัน ในความต้องการที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม อดีบบางครั้งการตีความของความเสมอภาค หรือความเท่าเทียมระหว่างเพศในความเป็นจริงในสังคมนั้นก็อาจจะทำให้เข้าใจความหมายที่คลาดเคลื่อนได้ เนื่องจากในแต่ละสังคมมีความแตกต่างและหลากหลายในบทบาทและฐานะแต่ละเพศ การขจัดความแตกต่างดังกล่าวให้หมดไป หรือต้องการรวบรวมความหลากหลายให้อยู่ในรูปแบบเดียวกันย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก และบางกรณีอาจเป็นไปได้ ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องก็ต้องศึกษาเป็นกรณีไป

1.8.4 แนวทางการจัดการเรียนรู้หรือเนื้อหาสาระในเรื่องมิติหญิงชาย ประกอบด้วย

- 1.8.4.1 ความหมายของมิติหญิงชาย
- 1.8.4.2 ถอดประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้เรียน
- 1.8.4.3 สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในชุมชนและสังคม
- 1.8.4.4 อัตลักษณ์ทางเพศ
- 1.8.4.5 ค่านิยมและการหาตัวตนของผู้หญิง
- 1.8.4.6 ค่านิยมและการหาตัวตนของผู้ชาย
- 1.8.4.7 บทบาทของสถาบันทางสังคมในการถ่ายทอดระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่
- 1.8.4.8 ทางออกของผู้หญิงในสังคมนับว่าเป็นใหญ่
- 1.8.4.9 การสร้างพลังอำนาจให้ผู้หญิง รวมถึงการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชาย
- 1.8.4.10 ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย

เหตุผลสนับสนุน: จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี ส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้หญิงยังมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชาย ผลกระทบต่อผู้หญิงจากระบบสังคมที่ถูกครอบงำด้วยวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของอัตลักษณ์ทางเพศที่ถูกสร้างขึ้นมาสังคม ความเป็นหญิงและความเป็นชายไม่ได้เป็นธรรมชาติ รวมถึงแนวคิดในเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศ ซึ่งเนื้อหาในส่วนนี้ในส่วนนี้มาจากการวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชาย การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม โดยมีรายละเอียดปรากฏอยู่ในงานวิจัยนี้ในบทที่ 4 บทที่ 5 และบทที่ 6 นี้แล้ว

1.8.5 ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในสังคม

เน้นทักษะการอยู่ร่วมกันของผู้หญิงและผู้ชายในสังคม เปลี่ยนจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมและต้องพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง และในที่สุดจะตามมาด้วยความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในทุกรูปแบบ รวมถึงการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง

เหตุผลสนับสนุน: การสนทนากลุ่มทั้งสองกลุ่มให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย โดยเฉพาะกลุ่มภาคเหนือเห็นว่าวัฒนธรรมการเลี้ยงดูแบบคนเมือง หรือคนภาคเหนือยังให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิงอยู่มาก ระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ในภาคเหนือมีความเข้มข้นมากกว่า ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น การกีดกันผู้หญิง การเลือกปฏิบัติ ความรุนแรงต่อผู้หญิง ล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชาย และขาดทักษะในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งในที่ประชุมต่างก็เห็นว่าควรนำเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในสังคมอยู่ในส่วนหนึ่งของการสอนเรื่องมิติหญิงชายที่มีเป้าหมายเพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศ

1.8.6 กรณีตัวอย่างของผู้หญิงที่ประสบผลสำเร็จ

เพื่อนำเสนอผู้หญิงตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จที่อยู่ในระดับชุมชนระดับจังหวัด ระดับประเทศและระดับนานาชาติในลักษณะที่สามารถปรับใช้กับสังคมไทยได้ มาเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียน

เหตุผลสนับสนุน: การนำเสนอแบบอย่างของผู้หญิงที่ประสบผลสำเร็จ เป็นส่วนที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีต่อผู้หญิง โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงที่ไม่ชอบการต่อสู้ ไม่คิดว่าตัวเองจะมีโอกาสทำได้ นอกจากจะต้องเป็นผู้ชาย ในประเด็นนี้สมาชิกกลุ่มทั้ง 2 กลุ่มต่างก็เห็นด้วยว่าการได้เรียนรู้ ได้สัมผัส พูดคุยกับผู้หญิงที่ประสบผลสำเร็จจะทำให้ผู้หญิงเกิดแรงบันดาลใจในการตั้งใจเรียน หรือทำ

ความดี มุ่งมั่นในสิ่งที่ตั้งความหวังไว้ ในขณะที่ผู้ชายก็จะได้เรียนรู้ถึงความสามารถของคนที่เขา
 เทียมกันไม่ว่าจะเป็นเพศชาย หรือเพศหญิงก็ไม่ใช่ว่าจะสนใจในการประสพผลสำเร็จ

1.8.7 แหล่งความรู้เพิ่มเติมในเรื่องมิติหญิงชาย

แหล่งความรู้เพิ่มเติมที่สามารถค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตัวเอง เช่นในสถาบันบริการ
 สารสนเทศ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ และศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายไม่ว่าจะอยู่ในโรงเรียน
 หรือชุมชน และทางอินเทอร์เน็ตที่ให้ความรู้เรื่องมิติหญิงชาย

เหตุผลสนับสนุน: จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีการ
 เรียนการสอนในเรื่องมิติหญิงชายในโรงเรียน หรือสถานศึกษา จะมีอยู่บ้างก็เป็นการจัดการศึกษา
 ตามอัยศาสตร์ที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชน กับ สำนักงานส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายซึ่งเป็น
 หน่วยงานภาครัฐ ส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ใหญ่ที่ประสบปัญหา หรือไม่ก็มีความใกล้ชิดกับ
 ปัญหา และจากการสนทนากลุ่มในครั้งนี้ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มมีความเห็นตรงกันว่า โรงเรียนควรจัด
 การศึกษา และเป็นแหล่งเรียนรู้หลักให้กับเด็กและเยาวชนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ตั้งแต่วัยเด็กและทั่วถึง
 โดยครูอาจจะร่วมกับเครือข่ายขององค์กรพัฒนาสตรีในการจัดการเรียนรู้นอกบทเรียน

1.8.8 แนะนำหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆที่สามารถให้คำปรึกษา ช่วยเหลือผู้หญิง

เช่นมูลนิธิเพื่อนหญิง สถาบันส่งเสริมสถานภาพสตรี รวมถึงสำนักงานส่งเสริมความเสมอ
 ภาคหญิงชาย ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการ ที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้หญิง

เหตุผลสนับสนุน: การให้คำแนะนำ หรือคำปรึกษาในเรื่องมิติหญิงชายในประเด็นต่างๆ
 ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงนั้น จำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญใน
 เรื่องผู้หญิง เพื่อที่จะแนะนำและให้ความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง ตรงกับความต้องการ ซึ่งในส่วน
 นี้ผู้ให้ข้อมูลภาคเหนือเห็นว่า องค์กรพัฒนาสตรีมีบทบาทในการทำงานด้านนี้มานานสามารถเป็นที่
 เลี้ยง หรือประสานความร่วมมือกับครูในโรงเรียนเพื่อจัดการเรียนการสอนในเรื่องมิติหญิงชายให้กับ
 ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี อาจจะไปเป็นวิทยากร หรืออาจจะจัดอบรมให้ความรู้กับครู ดังที่สำนักส่งเสริม
 ความเสมอภาคได้จัดให้กับครูในบางพื้นที่บ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่ค่อยมาก ส่วนใหญ่จะอบรมให้กับอัยการ
 และตำรวจมากกว่าเพราะเห็นว่า จำเป็นมากกว่าในกรณีของผู้หญิงประสบปัญหา

1.8.9 กิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมเรียนรู้เพื่อความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชายสามารถทำได้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ดังนี้

- 1.8.9.1 การบรรยายในชั้นเรียน
- 1.8.9.2 การสร้างกิจกรรมบทบาทสมมติ(role play) หรือการสร้างสถานการณ์จำลอง
- 1.8.9.3 การโต้วาที
- 1.8.9.4 การเชิญผู้หญิงที่ประสบผลสำเร็จมาเป็นวิทยากร หรือวิทยากรที่มีความรู้ในเรื่องมิติหญิงชายจากภายนอกมาให้ความรู้
- 1.8.9.5 การจัดค่ายพักแรมมิติหญิงชาย (gender camp) ให้เด็กเรียนรู้บทบาทหญิงชายในกิจกรรมที่หลากหลาย
- 1.8.9.6 การจัดกลุ่มแลกเปลี่ยน
- 1.8.9.7 การฉายวิดีโอ ภาพยนตร์ หรือภาพนิ่งที่สะท้อนในเรื่องมิติหญิงชาย

เหตุผลสนับสนุน: ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่ากิจกรรมเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ควรเป็นกิจกรรมที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อกันและมีทักษะในการอยู่ร่วมกัน ทำงานด้วยกัน อย่างไรก็ตาม องค์กรที่สอนต้องมีเทคนิคการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเปิดรับความคิดในเรื่องมิติหญิงชาย อาจเริ่มด้วยเรื่องที่ใกล้ตัว ทั้งนี้ผู้สอนอาจถูกต่อต้านเพราะแนวคิดมิติหญิงชายนับเป็นเรื่องที่ทำให้ผู้ชายต้องสูญเสียอำนาจที่เคยมี ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงก็ต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทในบางส่วน เหล่านี้ที่ประชุมเห็นว่าเป็นรายละเอียดที่ในแต่ละพื้นที่ต้องหาทางออกที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามในบางประเด็นที่ต้องการเน้นให้เกิดการเรียนรู้ของผู้หญิง ผู้สอนก็อาจจัดการเรียนรู้เฉพาะผู้หญิง

1.8.10 สื่อการเรียนรู้

ในการจัดการเรียนการสอนนั้นสามารถใช้สื่อการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ดังนี้

- 1.8.10.1 สื่อบุคคล ด้วยการเชิญวิทยากรจากเครือข่ายองค์กรพัฒนาสตรีมาเป็นวิทยากร
- 1.8.10.2 วิดีทัศน์ ภาพยนตร์ หรือภาพนิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย

1.8.10.3 สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับมิติหญิงชาย

เหตุผลสนับสนุน: ในเรื่องการเรียนรู้ที่จะใช้ในการสอนเรื่องมิติหญิงชายนั้น ผู้ให้ข้อมูลที่เข้าร่วมการประชุมกลุ่มเห็นว่าสื่อที่ดีที่จะนำมาใช้ก็คือสื่อบุคคล โดยเฉพาะผู้สอนที่มีความคิดในประเด็นมิติหญิงชายซึมซับอยู่ในวิถีคิด และวิถีการดำรงชีวิต ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็เกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ไม่มีอีกเพศหนึ่งเอาเปรียบอีกเพศหนึ่ง ส่วนสื่ออื่นๆนั้นสามารถนำมาใช้ประกอบกันตามความเหมาะสม ทั้งนี้ผู้สอนต้องมีวิธีที่ให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยน

1.8.11 การประเมินผล

ประเมินด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยการสังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรม การแลกเปลี่ยน การตอบคำถาม และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้เรียน

เหตุผลสนับสนุน: ในส่วนของการประเมินผลจากการสนทนากลุ่มได้เสนอการประเมินผลในหลายรูปแบบจากการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน ตลอดจนสังเกตทัศนคติและพฤติกรรมของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไปหลังจากเกิดการเรียนรู้

นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มทั้ง 2 กลุ่มได้ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมร่วมกันสำหรับแนวทางการจัดการศึกษาในระบบในระดับนโยบาย ดังนี้

- 1) กำหนดให้ประเด็นมิติหญิงชายอยู่ในระบบการศึกษาเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล
- 2) กำหนดให้มิติหญิงชายเป็นหัวเรื่องหัวเรื่องในการศึกษาวิชาสังคมศึกษาในระดับประถมและมัธยมทุกชั้นปี รวมถึงกำหนดเป็นรายวิชาในกลุ่มวิชาพื้นฐานของการศึกษาในระดับปริญญาตรี
- 3) กำหนดให้มีคณะกรรมการที่มีความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชาย มีหน้าที่ดูแลในเรื่องประเด็นมิติหญิงชายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แผนการศึกษา หลักสูตร แบบเรียน และกิจกรรมการศึกษาในรูปแบบต่างๆ รวมถึงบุคลากรทางการศึกษา
- 4) คณะกรรมการทุกชุดในสถานศึกษากำหนดให้มีจำนวนผู้หญิงอย่างน้อยครึ่งหนึ่ง
- 5) ส่งเสริมให้ผู้หญิงได้มีตำแหน่งทางการบริหารในสถานศึกษา

2.แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ

สมาชิกในกลุ่มสนทนาทั้ง 2 กลุ่มให้ความเห็นในการจัดการศึกษานอกระบบ โดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ในรูปแบบของการอบรมให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปในสังคม ไม่ว่าจะเป็นพ่อ แม่ผู้ปกครอง หรือบุคคลในอาชีพต่างๆ ซึ่งล้วนแต่จำเป็นต้องเข้าใจในประเด็นมิติหญิงชาย เพื่อให้สมาชิกในสังคมไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งกลุ่มภาคเหนือ เห็นว่า

“ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนควรมีบทบาทในการจัดการอบรม หรือรูปแบบอื่นที่จะเผยแพร่ความรู้ เรื่องนี้ ให้กว้างขึ้นในสังคม อาจเชิญวิทยากรจากหน่วยงานเอกชนที่มี ประสบการณ์ในเรื่องนี้ ก็ดี จะได้เป็นเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน ส่วนรายละเอียด หลักก็คงเป็นรูปแบบการให้ความรู้ รวมถึงทัศนคติ อาจ จัดเป็นหลักสูตรระยะสั้นในองค์กรไหนก็ได้”

ส่วนในกลุ่มสนทนากรุงเทพฯและปริมณฑลกลับไม่เห็นด้วย

“หากพูดถึงการจัดการศึกษานอกระบบ ไม่เห็นด้วยว่าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจะทำได้ เพราะจากการที่ หลายหน่วยงานมีประสบการณ์จัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ให้กับผู้หญิงที่ทำงานด้วย เป็น กิจกรรมร่วมกันมานานนับ 10 ปี ตอนนี่ยังมีปัญหา กับ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอยู่เลย มีปัญหา มาก ภาษาอังกฤษเป็นงานที่ทำมานาน แล้วก็มีประเด็นเนื้อหาชัดเจน ยังไม่ประสบผลสำเร็จเลย เรื่องมิติหญิง ชายยิ่งยาก แต่เห็นด้วย กับการจัดเป็นการฝึกอบรมระยะสั้น แต่ อาจจะให้ทางองค์การพัฒนาเอกชน จัดร่วมกับสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ซึ่งมีโครงการจะไปจัดฝึกอบรมให้หน่วยงาน ต่างๆอยู่ แล้ว ดูจะเป็นจริงมากกว่า”

ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าสมาชิกกลุ่มภาคเหนือเห็นด้วยที่จะเสนอให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจัดอบรมในเรื่องมิติหญิงชาย โดยที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาในระยะสั้นอยู่แล้ว หากแต่กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑลกลับไม่เห็นด้วย เพราะหลายหน่วยงานเคยร่วมกันทำงาน แต่ประสบปัญหาโดยตลอด จึงเสนอให้องค์การพัฒนาสตรีภาครัฐและเอกชนซึ่งมีประสบการณ์ในเรื่องนี้ร่วมกันจัดการศึกษา

3.แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

ในการประชุมกลุ่ม สมาชิกทั้งหมดเป็นผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาเอกชน ซึ่งมักจะคุ้นเคยกับการทำงานกับครอบครัวและชุมชน ดังนั้นในการประชุมกลุ่มสมาชิกทั้ง 2 กลุ่ม จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้

3.1 แนวทางการจัดการศึกษาในครอบครัว

สมาชิกในกลุ่มสนทนาทั้ง 2 กลุ่ม เห็นว่าครอบครัว หรือพ่อแม่ผู้ปกครอง นับเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับลูกทั้งผู้หญิงและผู้ชายมากที่สุด ไม่ว่าเด็กจะมีพื้นฐานครอบครัวมั่นคงหรือไม่ก็ตาม ครอบครัวยังสามารถเลี้ยงดูเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ให้เกียรติเพศตรงข้ามได้ สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือครอบครัวต้องทำความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชาย เชื่อในความเสมอภาคระหว่างเพศ และพร้อมที่จะอบรมเลี้ยงดูให้เด็กได้ซึมซับในความแตกต่างระหว่างเพศที่ถือกำเนิด (sex) การฝึกเจตจำนงและการพัฒนาด้านอารมณ์ ก็จะเป็นการลดปัญหาการถูกกดขี่ได้ ในการสนทนาดังกล่าวสมาชิกส่วนใหญ่ทั้ง 2 กลุ่ม ให้ความเห็นในแนวทางการจัดการศึกษาในระดับครอบครัวอย่างสอดคล้องกันดังนี้

3.1.1 ในการปลูกฝังความเป็นผู้หญิงหรือเป็นผู้ชายนั้น ต้องไม่กำหนดด้วยเพศที่ถือกำเนิด ไม่สอนให้เด็กทำหรือไม่ทำอะไรเพราะเป็นเพศหญิงหรือชาย แต่ครอบครัวต้องพร้อมให้เด็กสามารถทำในสิ่งที่ชอบหรือสนใจอย่างเต็มศักยภาพไม่ว่าบุตรหลานจะเป็นเพศใดก็ตาม

“แม่จะรักต้องแสดงความรักลูกทั้งผู้หญิงและผู้ชายเท่ากัน ฝึกให้ทำงานเหมือนกัน อย่าแยกเพศ คิดว่าผู้หญิงทำอย่างนั้นไม่ได้ เด็กผู้ชายทำอย่างนี้ไม่ได้ ให้มีโอกาสทำเหมือนกัน แล้วถ้าใครอยากทำ หรือรักจะทำอะไร ก็นั่นคือเขาเลือกแล้ว อย่างตัวเองที่ผ่านมาก็บ้านจะเลี้ยงให้ผู้หญิงทำงานบ้านทุกอย่าง ในขณะที่ผู้ชายไปวิ่งเล่นนอกบ้าน ไม่เคยช่วยงานบ้าน การเลี้ยงดูแบบนี้มันก็ซึมซับนะ ถ้าเป็นผู้หญิงที่หัวอ่อนก็จะเชื่อแบบนั้น ยกของผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิง แต่ของพี่น้องเอิญเราเป็นคนหัวแข็ง สู้ทุกเรื่อง รวมถึงเรื่องนี้ด้วย เราก็เลยต่อสู้ ผู้หญิงแบบพี่ก็คงมีเป็นส่วนใหญ่จะยอม เพราะถูกสอนมาเช่นนั้นทุกวัน สังคมทั่วไปก็ทำแบบนั้น มากเข้าก็เห็นด้วยไปเลย มันซึมลึกนะ แล้วถ้าผู้หญิงคนไหนไม่ทำก็ตำหนิ พอมีลูกก็ทำซ้ำอีก รื้อล้าปาก”

สมาชิกกลุ่มภาคเหนือ ได้เสนอมุมมองเพิ่มเติมว่า

“ในภาคเหนือภาพผู้หญิงทำงานบ้าน ผู้ชายทำงานนอกบ้านในชนบทเห็นชัดมาก ผู้หญิงก็จะรู้สึกว่าจะต้องทำงานช่วยครอบครัว บางครั้งพ่อแม่ก็ไม่ได้บังคับ แต่คิดว่าควรทำอะไรเพื่อครอบครัว ในครอบครัว

ทั่วไปเด็กผู้ชายได้รับการยอมรับมากกว่าลูกผู้หญิงก็เลยต้องพยายามให้ได้รับการยอมรับก็เลยต้องทำงานช่วยครอบครัว แล้วก็เห็นชัดเจนว่าถ้าเขามีเงินให้ครอบครัวเขาก็ได้รับการยอมรับ ไม่ว่าจะทำอะไรอะไรก็ยอมรับได้ ปัญหานี้เกิดขึ้นเพราะครอบครัวให้คุณค่าของเด็กผู้หญิงและผู้ชายไม่เท่ากัน ในชนบทเด็กผู้หญิงยังได้เรียนหนังสือน้อยกว่าเด็กผู้ชายมาก ยังมีความคิดแบบเดิม ต้องทำงานบ้าน โทหน้อยก็แต่งงาน แทบจะไม่เคยได้แสดงถึงความต้องการของตัวเองเลย บางคนก็ไม่เคยรู้ถึงความรู้สึกของตัวเอง เสียด้วยซ้ำ ก็อยู่ไปวันๆ พอมีคนมาขอแต่งงานก็ถือว่าชีวิตดีแล้ว การส่งเสริมของรัฐบาลส่วนใหญ่ก็ทำเรื่องกลุ่มอาชีพ เช่นทำขนม ตัดเสื้อผ้า ซึ่งส่วนใหญ่ก็ย้ายบทบาทเดิม บทบาทการพัฒนาศักยภาพไม่ค่อยมี แต่ก็มีผู้นำที่โตมาจากกลุ่มอาชีพนั้นแหละ พัฒนากันเอง เรียนรู้กันไปเอง แต่นโยบายรัฐไม่ได้เน้น แต่ส่วนใหญ่ ngo. ทำ อย่างที่ทำงานก็พยายามทำงานกับผู้หญิงในการพัฒนาศักยภาพให้เขาหลุดพ้นไปจากปัญหาที่เป็นอยู่ ปัญหามันเป็นแบบนี้ จึงต้องส่งเสริมในเรื่องการศึกษา ซึ่งคิดว่าเป็นทางเดียวเลยในการทำงานที่จะทำให้เกิดความเสมอภาคหญิงชาย ต้องให้เขาเห็นคุณค่าในตนเอง พยายามให้เด็กผู้หญิงได้แสดงออก ต้องใช้เวลานานและต่อเนื่อง”

1.1.2 ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานของประเด็นมิติหญิงชาย เป็นสิ่งสำคัญที่ครอบครัวจะต้องตระหนักว่า เพศหญิงหรือเพศชายนั้นไม่ได้มีความแตกต่างกันในทางสังคม มีความเหมือนกัน หรือมีส่วนร่วมกันมากกว่าแตกต่างกัน เช่นผู้ชายก็มีลักษณะผู้หญิง ผู้หญิงก็มีลักษณะผู้ชาย เป็นต้น การประชุมกลุ่มในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับทัศนะว่า

“ต้องสอนให้เด็กเรียนรู้ว่าผู้หญิงหรือผู้ชายก็คนเหมือนกัน ผู้ชายก็สอนให้ทำงานบ้านได้ การสอนแบบแยกเพศล้าสมัยไปแล้ว ลูกชายก็สอนให้หุงข้าวได้ เด็กที่อยู่กับแม่ ถ้าแม่สอนก็จะไม่นิยมความรุนแรงคิดว่าเด็กควรถูกฝึกให้แสดงออกถึงเจตจำนงและการพัฒนาด้านอารมณ์ แต่ถ้ามาพูดถึงเด็กผู้หญิงบางครั้งก็ถูกสอนให้แสดงออกของอารมณ์มากกว่าเจตจำนงอันนี้ก็ต้องระวัง การเลี้ยงดูเด็กเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน คิดว่าการฝึก การหล่อหลอมจากครอบครัวจึงสำคัญมาก เด็กต้องถูกสอนทั้งสองด้าน จริงๆแล้วแม่และผู้หญิงมีความเข้มแข็งสามารถตัดสินใจเองได้ทุกปัญหา คิดว่าผู้หญิงนั้นถ้าได้ทำอะไร ก็จะจริงจัง ทำได้ดีไม่แพ้ผู้ชายหรอก แต่ในการทำงานนอกบ้านผู้ชาย คู่มือบทบาทมากกว่าส่วนหนึ่งก็เพราะไม่ต้องกังวล มีผู้หญิงเลี้ยงลูกให้ผู้ชาย ลูกที่สืบสายเลือดผู้ชาย ผู้ชายจึงออกไปโลดเล่นอยู่ข้างนอกได้”

ในประเด็นนี้สมาชิกในกลุ่มภาคเหนือส่วนใหญ่มีความเห็นเพิ่มเติมว่า

“ปกติ การเลี้ยงดู และ ทัศนะของครอบครัวในภาคเหนือ ยังเน้นในเรื่องความงาม ความเรียบร้อย กตัญญู รู้คุณ ความอ่อนหวาน ความสวยงาม เป็นความรับผิดชอบในแง่ของผู้หญิง ซึ่งได้บ่งบอกไว้แล้ว ทุกภาคส่วนของสังคมก็ได้สร้างมารองรับสิ่งเหล่านี้ไว้หมดแล้ว ไม่ว่าจะป็นงานในไร่ในนา สถานประกอบการ ในโรงงานเหมือนกันหมด ผู้หญิงที่จะแหวกออกมาแบบแม่ทองดี หรือเป็นผู้หญิงที่เป็นผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับ จะมีซักคนก็ไม่ใช่ง่าย แล้วคนก็ยังคาดหวังให้แกพูดเรื่องครอบครัว และการเลี้ยงดูลูกอยู่ดี เคยให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายวิเคราะห์ครอบครัวตัวเอง วิเคราะห์ตัวเองก่อนว่า คุณเชื่ออย่างไรในความเป็นเพศของคุณ คุณเชื่ออย่างไรในร่างกายของคุณ คุณเชื่ออย่างไรในเรื่องที่พ่อแม่สอน

เด็กจะสะท้อนอะไรออกมาก็ได้ไม่เป็นไร แต่เราก็จะวิเคราะห์ให้เขารู้ว่าเป็นเพราะเหตุใด ก็ให้เขาหัดวิเคราะห์ตัวเอง พอเขาวิเคราะห์อารมณ์ ความรู้สึกตัวเองได้ ให้เขาเข้าใจ บางครั้งเขาก็รู้สึกว่าเขาไม่น่าขอมเขาก็ออม อันนี้เขาพูดมาเอง บางทีเราก็อธิบายให้เขารู้สึกได้ว่า หรือว่าบางทีเราก็อธิบายให้เขารู้สึกได้ว่าไม่ต้องแสดงอาการผู้หญิงมาก ต้องมีแรงจูงใจซึ่งบางทีไม่มีก็ได้ ทำไมต้องมีก็เป็นเรื่องของพฤติกรรม มันเป็นเรื่องกระบวนการที่ทำให้รู้สึกว่าคุณเองผ่อนคลาย บางครั้งก็การป้องกันตัวเองบางอย่าง ผู้หญิงครึ่งของพฤติกรรมแสดงออกมาเพราะเป็นสิ่งที่คิดว่าสังคมคาดหวังมากกว่าตัวเองรู้สึกจริงๆ ในขณะที่เด็กผู้ชายแสดงออกในสิ่งที่ตัวเองต้องการ คุณต้องรู้เท่าทันตรงนี้ก่อน พอรู้ตัวเองเราก็อธิบายวิเคราะห์ เข้าใจตัวเองได้มากขึ้น เริ่มไม่หลอกตัวเอง เริ่มไม่ตกอยู่ในมายาคติ มาดูเรื่องครอบครัววิ ก็ให้ทุกคน criticism ก็เริ่มๆ เปิด ตรงนี้อาจยากนิดหนึ่ง เพราะแต่ละคนพื้นเพต่างกัน บางคนก็ไม่สบายใจที่จะพูดถึงครอบครัว พอพูดถึงครอบครัวก็จะมีภาพต่างๆ ให้พูด เห็นบทบาทของพ่อแม่ เห็นบทบาทของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย คุณจะเห็นบทบาทชัดเจนของการครอบงำ การสั่ง การสอน การใช้คำนิยาม หรืออะไรก็แล้วแต่ ซึ่งบางคนไม่ยอมรับ แต่ก็ต้องทำตาม ทุกคนก็ต้องเป็นอันหนึ่งเดียวกันภายในครอบครัว แต่เมื่อตัวเองไม่ใช่มันก็เกิดความขัดแย้ง ครอบครัวก็แตก บางคนก็สะท้อนว่าเนื่องจากพ่อ บางคนก็เนื่องจากแม่ พ่อก็จะคาดหวังอีกแบบ แม่ก็คาดหวังอีกแบบหนึ่ง ก็เกิดปัญหา ทีนี้ถ้าทั้งพ่อและแม่ต่างก็เปิดใจคุยบนฐานการเรียนรู้ที่ไม่ต่างกันมาก เด็กก็เข้าใจครอบครัวก็ไปรอด”

ดังนั้นครอบครัว ควรเป็นสถาบันพื้นฐานที่ปลูกฝังความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องมิติหญิงชาย โดยให้เป็นความสำคัญที่ครอบครัวควรจะต้องรับรู้และสอนให้สมาชิกเข้าใจเป็นอันดับแรกว่า ลูกที่เป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ไม่มี ความแตกต่างในการที่จะเติบโตเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพในสังคม อาจจะมี ความแตกต่างบ้าง แต่ก็ไม่ใช่การดำรงชีวิตส่วนใหญ่ หญิงและชายเป็นความเสมอภาค ดังที่สมาชิกส่วนใหญ่ในการสนทนากลุ่มในกรุงเทพฯ และปริมณฑลให้ความเห็นว่า

“การที่เด็กผู้ชายอาจจะมึนคลุกภาพที่ค่อนข้างเป็นไปในทางอ่อนโยน สนใจทำงานที่ละเอียดมากกว่าที่ผู้ชายทั่วไปถูกสอนให้เป็น หรือเด็กผู้หญิงชอบทำกิจกรรมที่โลดโผน ทำท่ายมากกว่ามาตรฐานที่เด็กผู้หญิงควรจะเป็น ก็ไม่ใช่เรื่องแปลก และครอบครัวจะเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งในการปลูกฝังวิถีคิดในเรื่องมิติหญิงชายที่เน้นให้ผู้หญิงและผู้ชายมีความเสมอภาค ให้เกียรติซึ่งกันและกัน การเลี้ยงดูเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชาย พ่อแม่ต้องมีความเข้าใจและยอมรับซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและแม่ ต้องเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม การเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน การหลีกเลี่ยงการเลือกปฏิบัติ การกีดกันผู้หญิง หรือการกีดกันผู้ชายจากงานที่ถูกกำหนดว่าเป็นงานของผู้หญิง เพราะเป็นงานที่ต่ำ การเข้าใจผิดในเรื่องบทบาทผู้หญิงผู้ชายทำให้เกิดอคติต่อผู้หญิง”

ส่วนสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มภาคเหนือเห็นว่าพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง ต้องมีความรู้ในเรื่องมิติหญิงชาย รวมถึงแนวทางในการปฏิบัติ สมาชิกในกลุ่มมีมติว่า

“พ่อแม่ต้องตระหนักถึงความสำคัญของความเสมอภาคระหว่างหญิงชายอย่างจริงจัง เด็กผู้ชายกับ

เด็กผู้หญิงไม่ควรถูกสอนให้อยู่คนละข้าว ไม่แบ่งงานให้ลูกทำเพราะเพศ แต่ต้องแบ่งความความชอบหรือความถนัดซึ่งเด็กจะทำได้ดี เกิดความภาคภูมิใจ ความมั่นใจตามมา และเด็กที่มีบุคลิกภาพที่ไม่ชอบงานตามเพศที่เคยถูกแบ่งไว้ ไม่ได้มีความผิดปกติแต่อย่างใด และไม่ควรเปลี่ยน หรือผลักดันให้เด็กกลายเป็นคนที่มีวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ที่เป็นกระแสหลักอยู่ในขณะนี้”

และอีกความคิดเห็นหนึ่ง ที่สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า

“และที่สำคัญในครอบครัวนั้นพ่อแม่ต้องสร้างบรรยากาศแบบพูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะป็นลูกชายกับแม่ หรือลูกสาวกับพ่อ หรือลูกสาวกับแม่ และลูกชายกับพ่อ ไม่สร้างบรรยากาศแบ่งการพูดคุยด้วยเพศ เช่นลูกชายผู้สูงส่งคุยได้กับพ่อเท่านั้น เพราะพ่อก็เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นใหญ่ ส่วนแม่ก็คุยกับลูกสาว ซึ่งไม่ได้มีสาระอะไร นอกจากความสวย ความงามเหมือนกัน แต่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในครอบครัว พูดคุยกันอย่างเปิดเผย พ่อแม่ต่างก็ให้ความใกล้ชิดกับลูกเท่าๆกัน หรืออย่าให้เป็นครอบครัวที่เด็กอยู่กับแม่ พ่อไม่เคยใกล้ชิดเด็ก แต่ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกก็ไม่ดี ทั้งๆที่แม่ทุ่มเทกับลูกมาก เด็กก็โหยหาพ่อ ซึ่งนานจะได้เจอกัน เด็กกลายเป็นคนที่ชื่นชมพ่อ ทั้งๆที่แม่ทำทุกอย่างเพื่อลูก ทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน ก็กลายเป็นเด็กที่ถูกครอบด้วยวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่อีก generation หนึ่ง พี่ว่าอันนี้ส่งผลร้ายต่อประเด็นหญิงชายในสังคมมากนะ จริงๆแล้วพ่อแม่ต้องสนับสนุนลูกหลานของเราให้เขาได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มความสามารถในด้านไหนก็ได้ที่เขาถนัดอย่างสร้างสรรค์”

1.1.3 กรณีที่ลูกเกิดปัญหาในประเด็นมิติหญิงชาย พ่อแม่ต้องให้คำปรึกษาได้ พ่อแม่อาจต้องศึกษาหาความรู้ในเรื่องมิติหญิงชายในสังคม ในการสนทนากลุ่ม ทั้ง 2 กลุ่ม ให้ความเห็นว่า

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“พ่อแม่ก็ต้องให้คำอธิบาย และสามารถหาทางออกที่เหมาะสม ที่ควรจะเป็นได้ เช่นหากเจอกรณีที่มีการทำร้ายผู้หญิง หรือกระทำต่อผู้หญิงแบบไม่มีทางสู้ แต่การที่พ่อแม่เฉยเมยไม่ใส่ใจในประเด็นมิติหญิงชายในระดับครอบครัวก็เท่ากับว่า ครอบครัวนั้นส่งเสริมสังคมในระบบชายเป็นใหญ่ โดยการผลิตซ้ำในวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ เพราะทุกวันนี้สังคมถูกครอบงำด้วยวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ หากเราไม่สร้างกระแสใหม่ในเรื่องหญิงชายให้เกิดขึ้น เด็กก็เรียนรู้วิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่อย่างเต็มรูปแบบจากสังคมรอบตัวเขาตั้งแต่เด็กจนโตอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องจนซึมซับกลายเป็นบุคคลที่มีค่านิยม ความเชื่อ และวิถีคิดแบบเดิม ก็เป็นการสืบทอด”

กลุ่มภาคเหนือ

“ถ้าเรามาพิจารณาดู ครอบครัวส่วนใหญ่ก็ยังไม่ค่อยสนใจเรื่องนี้หรอก อาจจะไม่เคยคิดว่าเป็นปัญหา พ่อแม่ก็ไม่ sensitive ในเรื่องพวกนี้ ไม่เคยคิดว่าเป็นประเด็น ไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับมิติหญิงชายอยู่

ในชีวิตเลย ทุกอย่างดำเนินไปตามที่ส่วนใหญ่เป็น นับเป็นอันตรายนะ เพราะไม่เพียงแต่พ่อแม่จะไม่ได้ถอดสลักเรื่องมิติหญิงชายในลักษณะเดิมๆ กลับไปผลิตซ้ำวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ให้นักแน่นขึ้นในครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเติบโตเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม แต่พ่อแม่ต้องกระตุ้นให้ลูกถาม อาจหยิบยกสถานการณ์ในทีวีที่คู่ด้วยกัน ในหนัง หรือเหตุการณ์ในข่าวหนังสือพิมพ์ ให้ลูกได้แสดงความคิดเห็นและได้เรียนรู้ ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดี”

ความเห็นของสมาชิกกลุ่มภาคเหนือสอดคล้องกับแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ที่เด็กต้องเรียนรู้ในสิ่งที่อยู่รอบตัว และกระตุ้นให้ตั้งคำถาม ซึ่งพ่อแม่อาจยกกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย พยายามให้มีการสนทนา พูดคุย แลกเปลี่ยนบ่อยๆ ในการแสวงหาทางออก หรือสาเหตุของปัญหา จนซึมซับอยู่ในความคิดของลูก ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกในระดับมโนธรรมสำนึก (conscientization) เป็นจิตสำนึกในระดับที่รู้สึกชอบ ชั่วดี เมื่อเจออะไรที่ไม่ถูกต้องก็ต้องต่อต้าน ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของการถูกกดขี่ หรือตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องยอมจำนนอีกต่อไป

1.1.4 การศึกษาในเรื่องเพศสัมพันธ์ เมื่อลูกโตเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มมีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามในทางชู้สาว พ่อแม่ต้องเปิดโอกาสให้ลูกทั้งผู้หญิงและผู้ชายในการพูดคุยอย่างเปิดเผยในเรื่องเพศ การมีเพศสัมพันธ์ในวัยอันควร ซึ่งในที่ประชุมกลุ่มได้เสนอความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า

กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล

“พ่อแม่ต้องสอนให้ลูกมีความรับผิดชอบต่อการมีเพศสัมพันธ์ สุขภาพอนามัยส่วนตัว รวมไปถึงการป้องกันโรคต่างๆที่เสี่ยงจากการมีเพศสัมพันธ์ รวมถึงการปลูกฝังเรื่องการยอมรับในความแตกต่างระหว่างเพศ การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างภาคภูมิใจเสมอกัน การเคารพสิทธิของอีกเพศหนึ่ง ไม่แก้ปัญหาคด้วยความรุนแรงที่คิดว่าผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิงที่มีให้เห็นอยู่ทั่วไป ในกรณีความรุนแรงนั้นนับวันผู้หญิงจะถูกกระทำมากขึ้น ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงและชาย พ่อแม่ต้องมีกระบวนการให้ลูกเรียนรู้ในการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่เหมาะสม เน้นคุณค่าของคนจากการทำความดี รู้จักวางตัวที่เหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆในสังคม”

กลุ่มภาคเหนือ

“ประเด็นสำคัญที่พ่อแม่ต้องสอนลูกผู้ชายก็คือการให้เกียรติผู้หญิง อย่าไปทำร้ายเขาทั้งร่างกายและจิตใจ พ่อแม่เองก็ต้องไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัว ไม่ทะเลาะกันต่อหน้าลูก เพราะเด็กจะซึมซับได้ง่ายมาก พ่อแม่ที่ดีก็เหมือนครูที่ดีที่ต้องประพฤติตัวเป็นตัวอย่างที่สอนเด็ก ไม่ใช่สอนอย่างหนึ่ง แต่ทำอีกอย่างหนึ่ง ผู้ชายที่ทำร้ายผู้หญิง ส่วนใหญ่พื้นฐานมาจากครอบครัวที่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ส่วนใหญ่พ่อทำร้าย

แม่ ทูบตี ต้องสอนให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายเล่นร่วมกันได้ ไม่ให้เด็กผู้ชายแกล้งเด็กผู้หญิง ต้องเคารพซึ่งกันและกัน หากมีปัญหาต้องแก้กันด้วยเหตุผล พุดคุยกัน ไม่ใช่เด็กผู้ชายใช้ความรุนแรง ส่วนเด็กผู้หญิงใช้วิธีการนอน ถ้าเป็นเช่นนี้ในที่สุดก็จะแบ่งผู้หญิงกับผู้ชาย อย่างที่เห็นอยู่ทั่วไป เรื่องแบบนี้ฟังดูเหมือนยากนะแต่ถ้าพ่อแม่จริงใจ ที่จะทำและตระหนักถึงปัญหาจริงๆก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะทำได้”

1.1.5 การปลูกฝังทัศนคติที่ดี ในกลุ่มภาคเหนือเน้นเห็นว่า ครอบครัว หรือพ่อแม่ ต้องปลูกฝังทัศนคติเรื่องความซื่อสัตย์ต่อคู่ของลูก โดยเฉพาะลูกผู้ชาย เห็นคุณค่าของผู้หญิง รักเดียวใจเดียว มีความรับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็่บลูกผู้หญิงหรือผู้ชาย ไม่เอาเปรียบอีกฝ่ายหนึ่งทั้งในการกระทำที่เปิดเผย และในความรู้สึก ซึ่งในประเด็นนี้สมาชิกในกลุ่มภาคเหนือให้ความเห็นว่า

“ส่วนใหญ่สถานภาพของผู้หญิงในครอบครัว ก็ขึ้นกับพื้นฐานทางด้านการผลิต ว่าใครกุมอำนาจในการผลิต คนนั้นก็มือำนาจในการตัดสินใจมาก เมื่อเป็นเช่นนี้เด็กในครอบครัวก็เรียนรู้ความเป็นใหญ่ของพ่อในบ้านจากการหล่อหลอมที่เป็นจริงในครอบครัว แล้วการเลี้ยงดู และ ทัศนยะของครอบครัวนั้น ผู้หญิงจะเน้นในเรื่องความงาม ความเรียบร้อย กตัญญูรู้คุณ ความซื่อสัตย์ ความอ่อนหวาน ความสวยงาม ในรับผิดชอบในแง่ของผู้หญิง ซึ่งได้บ่ลือกไว้แล้ว ทุกภาคส่วนของสังคมก็ได้สร้างมารองรับสิ่งเหล่านี้ไว้หมดแล้ว ไม่ว่าจะเป็่บลงานในไร่นา สถานประกอบการ ในโรงงานเหมือนกันหมด ผู้หญิงภาคเหนือนี้ปกติจะ compromise มากกลัวการขัดแย้งในครอบครัว กลัวการปะทะ ผู้หญิงที่นี้จะไม่ใ้ลูกสอนเรื่อง confrontation ในขณะที่เด็กผู้ชายจะไม่ใ้ลูกสอนเรื่องความรู้สึก หรือการคิดถึงคนอื่น เมื่อเด็กผู้หญิงถูกสอนให้เป็่บลแบบนี้ก็แน่นอนว่าต้องมารองรับผู้ชายอยู่แล้ว เพราะจะเน้นในครอบครัวต้องสอนให้เด็กผู้ชายในเรื่องที่สอนเด็กผู้หญิงด้วย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องสอนให้เด็กผู้หญิงเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น สามารถคิดทำสิ่งที่ตนเองอยากทำได้ ด้วยเหตุและผล ในประเด็นนี้วัฒนธรรมเดิมของทางภาคเหนือก็เป็่บลตัวขัดขวางการพัฒนาผู้หญิงพอสมควร”

ในประเด็นนี้การสนทนากลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑล เห็นว่า

“ประเด็นสำคัญครอบครัวต้องสอนให้ผู้หญิงรู้เท่าทันสังคม เช่นเดียวกับที่เด็กผู้ชายได้เรียนรู้แน่นอนและอย่าเก็บเด็กผู้หญิงไว้แต่ในบ้าน อย่างภาคเหนือก็ยังเห็นชัดเจนว่าเด็กผู้หญิงอยู่บ้าน ดูแลคนอื่น ทำงานบ้าน แต่เรื่องผู้หญิงผู้ชายนี้ ภาคเหนือรุนแรงมากนะ เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน แต่ในขณะที่เดียวกันก็เห็นผู้หญิงภาคเหนือที่เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ เห็นผู้หญิงเป็นผู้นำในชุมชนในสัดส่วนที่มากพอสมควรนะ มันเหมือนกับสุดโต่งไปสองข้างเลยนะ ส่วนหนึ่งเพราะภาคเหนือมีหน่วยงานเอกชน ทำเรื่องผู้หญิงเยอะ ที่จริงเรื่องแบบนี้ก็ทำให้เรามีกำลังใจ ที่แยกว่านั่นที่เจอว่าเด็กผู้หญิงอยากทำอะไรเท่าเทียมกับผู้ชาย กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีดี เพราะทำได้ง่าย เช่น ผู้ชายมีแฟนหลายคนได้ ฉันทก็มีได้ กลายเป็นทำเรื่องแบบนี้ คิดว่าเป็นเพราะไม่มีใครคอยแนะนำ อีกเรื่องหนึ่งครอบครัวต้องสอนให้เด็กผู้หญิงเป็นเจ้าของ มีสิทธิในร่างกายของตัวเอง อย่าขยอมเพราะมีคนอื่นบอกว่าต้องยอม”

กล่าวโดยสรุปแนวทางในการจัดการศึกษาในครอบครัวนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นบุคคลที่สำคัญในการสร้างเด็กรุ่นใหม่ที่มีมุมมองในเรื่องมิติหญิงชาย อย่างไรก็ตามก็ดีพ่อแม่และผู้ปกครองจำเป็นต้องได้รับทั้งความรู้และมีทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องมิติหญิงชาย ซึ่งอาจทำได้โดยการจัดการฝึกอบรมในระยะสั้นในรูปแบบของการศึกษานอกระบบให้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง เพื่อเป็นพื้นฐานแนวคิดในการปลูกฝังบุตรหลานต่อไป

1.2 แนวทางการจัดการศึกษาในชุมชน

การอยู่ร่วมกันในชุมชน และสังคมด้วยความเข้าใจอันดีต่อกัน เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สังคมมีความสุข การสร้างความเข้าใจอันดีในเรื่องความเสมอภาคหญิงชายในสังคมนั้นควรเริ่มมาจากการมีความรู้ที่ถูกต้องและเข้าใจ ตลอดจนยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายระหว่างหญิงชาย สมาชิกทั้งสองกลุ่มเห็นว่าการจัดการศึกษาในระดับชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญมากและจะสามารถทำให้เด็กเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต (lifelong education) ซึ่งในการประชุมกลุ่มทั้ง 2 กลุ่ม ได้เสนอแนวทางในการร่วมมือกันเพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีในชุมชน ดังนี้

1.2.1. การรณรงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่สังคมในเรื่องความเสมอภาคหญิงชาย โอกาสทางสังคมของผู้หญิงและผู้ชาย กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑลส่วนใหญ่เห็นว่า

“ในการรณรงค์สร้างความรู้ในเรื่องมิติหญิงชาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความเสมอภาค กฎหมายที่ผู้หญิงควรจะมี หรือการรณรงค์เรื่องการเลิกเหล้าเพื่อลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เท่าที่ไปสัมผัสส่วนใหญ่ชาวบ้านการศึกษาน้อยไม่ค่อยได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ แล้วข้อมูลที่ได้อีกก็จำกัดมากส่วนใหญ่ก็มีทีวี คู่มือคร โฆษณา นี่มีอิทธิพลมาก แต่คิดว่าแม้ชาวบ้านจะไม่ค่อยมีการศึกษา แต่ก็พอจะแยกได้ว่าข้อมูลไหนเป็นประโยชน์ อันไหนไม่ดี ชาวบ้านเขาก็ชอบเรียนรู้นะ แต่ปัญหาคือไม่มีโอกาส จึงเห็นว่าจะดีมากถ้ามีคนเข้าไปสอน ให้ความรู้ มาแนะนำให้เขาได้เรียนรู้”

กลุ่มภาคเหนือ

“การเรียนรู้ ไม่จำเป็นต้องเป็นที่โรงเรียน แต่เป็นการเรียนรู้กันในชุมชนและสังคม ให้ได้เรียนรู้ระบบคิดต่างๆ นำประเด็นต่างๆที่เกิดใกล้ตัวมาคุยกัน มาวิเคราะห์ถึงปัญหาในชุมชนที่กำลังเป็นอยู่ เขาจะรู้เท่าทัน เกิดกระแสมิติหญิงชายขึ้นในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรุนแรง หรือสิทธิในด้านต่างๆ เขาก็เรียนรู้ได้ คนในสังคมก็จะเข้าใจมากขึ้น ชุมชนเขาพร้อม แต่ต้องเข้าไปทำงานกับเขาจริง ไม่เช่นนั้นถ้าไม่คุ้นเคย เขาอาจจะไม่มา”

1.2.2 ให้การยอมรับและยกย่องบุคคลที่ทำความดี บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม โดยไม่เลือกว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ในประเด็นนี้สมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มภาคเหนือมีความเห็นที่สอดคล้องกับกลุ่มกรุงเทพฯที่ว่า

“งานพัฒนาผู้หญิงที่ผ่านมาก็จะเป็นพวกเย็บ ปัก ถัก ร้อย ทำขนม เราก็รู้สึกว่ามันมีงานที่เปิดเวทีให้ผู้หญิงออกมาบอกความต้องการ แต่ตอนนี้ก็ดีขึ้นมาก ชุมชนต้องให้โอกาสผู้หญิงในการทำงานเป็นผู้นำ หรือเป็นกรรมการชุดต่างๆในชุมชนก่อน แล้วผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในการทำงาน ต้องได้รับการยกย่องที่คิดว่าน่าจะมากกว่าผู้ชายทั่วไปเสียด้วยซ้ำ เพราะผู้ชายคุ้นเคยกับงานนอกบ้านอยู่แล้ว แต่ผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จนอกบ้านต้องทำงานหนักหลายเท่ากว่าผู้ชาย ไหนจะต้องไม่ทิ้งงานบ้าน ไหนจะต้องฝ่าด่านอรหันต์ที่ปิดกั้นผู้หญิงไว้ด้วยวิธีคิดแบบเดิม อย่างผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จแบบแม่ทองดี (ผู้นำสตรีที่มีชื่อเป็นที่ยอมรับในภาคเหนือ-ผู้วิจัย) ได้รับรางวัลอะอะเยะ เราก็ต้องยกย่องให้เป็นตัวอย่างในชุมชน ในสังคม พยายามสร้างความเข้าใจ เปลี่ยนมิติมุมมองให้รู้ว่าผู้หญิงสามารถทำงานประสบความสำเร็จในพื้นที่สังคมข้างนอกได้ดี ไม่ต่างจากผู้ชาย”

1.2.3 ความเสมอภาคของผู้หญิงในทุกระดับ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน สิทธิของผู้หญิงก็คือสิทธิมนุษยชน ในการประชุมกลุ่ม สมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มกรุงเทพฯ เห็นด้วยกับทัศนะที่ว่า

“ในด้านวัฒนธรรม การดำรงชีวิต วิถีชีวิต ทั้งผู้หญิงผู้ชายควรจะปรับวิธีคิดในเรื่องความเสมอภาค การเคารพให้เกียรติกัน การที่เพศใดเพศหนึ่งได้รับผลประโยชน์มากเกินไปจนทำให้อีกเพศหนึ่งถูกหลงลืม ก็น่าจะปรับเปลี่ยนทำความเข้าใจ พยายามเน้นในเรื่องสิทธิที่เท่าเทียม ถ้าทำให้ผู้หญิงเป็นล้านๆคนก็ดีขึ้นหรือไม่รุ่นนี้ ก็เป็น generation ใหม่ แต่ตอนนี้ยังต้องทำอีกมาก อย่างน้อยก็ให้คนตระหนักว่ายังมีเรื่องนี้ที่ต้องช่วยกัน ถ้าไม่มีงานด้านนี้ มันก็คงเป็นความโหดร้ายในสังคมเทคโนโลยี และคิดว่ามันคงโหดกว่าสังคมบุพกาล เพราะสังคมมันซับซ้อนมากขึ้น จริงๆแล้วความไม่เสมอภาคมันมีอยู่ในทุกพื้นที่สังคมแหละ เพียงแต่ว่าเราจะเรียกว่าอะไร เรามีอำนาจเหมือน อำนาจเงิน ที่เขารู้สึกถึงความเป็นตัวตนของเขา ปัญหาผู้หญิงมันเหมือนกันทั้งโลกเพียงแต่จะรุนแรงรีเปล่า ปัญหามันมีอยู่แต่จะเรียกว่าfeminist หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่ผู้หญิงในทุกระดับต้องดีขึ้น ในระดับสูงที่เป็นความหวังของเราในระดับนโยบาย ถ้าเพื่อเขาจะมีมุมมองให้ผู้หญิงดีขึ้นก็น่าดีใจ ก็อยากให้เราขับเคลื่อนไปในระดับนโยบาย ส่วนผู้หญิงในระดับล่าง แต่ถ้าเขามีพลังอำนาจ มีทางเลือก เชื่อมมันในสิ่งที่ทำ ก็ดี ถ้าเป็นผู้หญิงชั้นกลางแล้วก็จะช่วยคนอื่นที่ดีโอกาสก็ดี หรือมีมุมมองร่วมกันในการพัฒนาผู้หญิง พร้อมทั้งจะเป็นแนวร่วมในการแก้ปัญหา อะไรก็ตามที่ทำให้ผู้หญิงดีขึ้น รวมถึงผู้ชายที่จะเป็นแนวร่วม”

นอกจากนี้การประชุมกลุ่มภาคเหนือ ได้มีการเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมในประเด็นนี้ว่า

“ในการสร้างบรรยากาศความเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติเพราะเพศ เราสามารถดึงเอาภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่นคนเฒ่าคนแก่เมื่อก่อนที่เขาให้ความสำคัญกับเมียมากกว่าปัจจุบัน ไม่ได้แบ่งงานในครอบครัวแบบ

ชัดเจน ไม่แบ่งงานเลย ผู้ชายปักผ้า สานตะกร้า ที่จริงถ้าคนในหมู่บ้านที่เป็นผู้ใหญ่ มีการยอมรับ เข้าใจ ประเด็นหญิงชาย มาพูดสอน แลกเปลี่ยนแล้วเขาก็ทำได้จริง ก็น่าจะดีเป็นที่ยอมรับ จะทำให้ชัดมากขึ้น เป็นคนตัวอย่าง เช่น สสส. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ -ผู้วิจัย) ทำเรื่องคน สุขภาพดีในชุมชน ซึ่งคนที่มีสุขภาพดีนั้น จะเป็นคนที่อยู่เป็นคู่ เท่าเทียมกัน เกื้อกูลกัน ก็สุขภาพดี อายุ ยืน มากกว่าคนที่อยู่คนเดียวที่ไม่ค่อยมีพลังในการใช้ชีวิต ที่จริงถ้าเราเน้นการใช้ชีวิตคู่ที่ดี หากคนตัวอย่าง มาพูดชาวบ้านก็สนใจเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว ซึ่งประเด็นการแบ่งบทบาทที่เท่าเทียม การให้เกียรติ ความ ออบอุน การเกื้อกูล ก็เป็นเรื่องใกล้ตัว ชาวบ้านก็จะสนใจ นำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต แต่สิ่ง เหล่านี้ต้องทำต่อเนื่อง ค่อยๆ สอดแทรกเข้าไป การใช้ชีวิตแบบพอเพียง ไม่วิ่งตามทุนนิยมมากคนทำงาน ต้องอดทน ทำจริงถึงจะได้ผล”

1.2.4 สื่อต่างๆในสังคมต้องตระหนักในการเสนอภาพของผู้หญิงและผู้ชาย ที่เสมอภาคกัน ไม่ว่าจะเป็นการเสนอข่าว โฆษณา หรือละคร ซึ่งค่อนข้างมีอิทธิพลต่อความคิดของ คนในสังคม ประเด็นนี้ กลุ่มกรุงเทพฯและปริมณฑลเห็นว่า

“สื่อส่วนหนึ่งก็จะมีบทบาทมากในการชี้นำ อย่างที่วินนี่ยังมีอิทธิพลมากเหลือเกิน เพราะทุกครัวเรือนมี และถ้าสื่อแต่ละเรื่องประเด็นหญิงชายในสังคมก็จะดีมาก ให้คิณะมีแผนในการทำงานกับสื่อ ตอนที่ที่ สำนักฯ ก็มีโครงการเครือข่ายสื่อสตรีที่เป็นอาจารย์ที่นิเทศ จุฬา มีการทำค่าย gender ด้วย เน้นการเสนอ ข่าวสตรีที่สร้างสรรค์ การเสนอข่าวคดีข่มขืนต่างๆ ซึ่งถ้าช่วยกันทั้งภาครัฐและเอกชนก็จะเห็นผลเร็วขึ้น”

1.2.5 ทุกคนล้วนมีโอกาสที่จะเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมอย่างเท่าเทียมไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ในประเด็นนี้ในการประชุมกลุ่มภาคเหนือส่วนใหญ่เห็นว่า

“ต้องพยายามส่งเสริมให้ผู้หญิงกับผู้ชายมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมได้พอๆกัน รวมถึงสร้าง สิ่งแวดล้อมทางสังคม สร้างสังคมที่มี gender consciousness เด็กทั้งผู้ชายผู้หญิงเกิดมาแล้ว สามารถเคียง บ่าเคียงไหล่ก้าวไปด้วยกันได้ โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ถูกจำกัดทรัพยากร ไม่ถูก discriminate ไม่ถูกละเมิด สิทธิ มีความเคารพในความแตกต่าง มีสิทธิในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ต้องให้สมาชิกในสังคมได้ เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางสังคมตั้งแต่เด็กๆเลยก็จะดีมาก เพราะเด็กเล็ก เด็กอนุบาลก็สอนง่ายกว่า เรียนรู้ง่าย แล้วที่สำคัญเด็กเดี๋ยวนี้แค่ประณาก็เป็น patriarchy แล้ว เด็กผู้ชายจะเหนือกว่าเด็กผู้หญิง เล่น แรงกว่า ควบคุมได้มากกว่า”

กล่าวโดยสรุปในการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น การสนทนากลุ่มทั้ง 2 กลุ่มให้ความสำคัญกับการคำนึงถึงความเสมอภาคในทุกรูปแบบ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การ ไม่กีดกัน หรือเลือกปฏิบัติ แม้จะแตกต่างกันด้วยเพศ แต่ทุกคนควรมีสติในฐานะที่เป็นมนุษย์เท่า เทียมกัน

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “มิติหญิงชายกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง
: กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี” โดย มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ว่าทฤษฎีมิติหญิงชายในสังคมไทย ว่าทฤษฎีมิติหญิงแบบชายใหญ่ (patriarchy) ในสังคมไทยนั้นมีกระบวนการสร้าง ค้ำยันอำนาจขึ้นมาได้อย่างไร จนสามารถเบียดขับทฤษฎีอื่น ๆ จนกลายเป็นทฤษฎีหลักที่ครอบงำสังคม โดยการส่งผ่านสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง และแนบเนียนกลายเป็นที่ยอมรับของสังคม
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีโอกาสได้สัมผัสกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาเนื่องจากทฤษฎีชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำวิถีคิดของคนในสังคม และมีเป้าหมายในการทำงานเพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย
3. เพื่อแสวงหาแนวทางในการจัดการศึกษาในเรื่องมิติหญิงชายเพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ในรูปแบบของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเน้นที่กิจกรรมการศึกษา ซึ่งรายละเอียดจากการสนทนากลุ่ม และ ผู้วิจัยได้เสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ตรวจสอบ ให้คำแนะนำ หรือข้อเสนอแนะ เพื่อให้การนำเสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการศึกษา เพื่อความเสมอภาคหญิงชายให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษารื่อง “มิติหญิงชายกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง
: ศึกษากรณีผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี” นี้ สรุปผลการศึกษาเป็น 3 ตอน คือ ทฤษฎีมิติหญิงชายในสังคมไทย ด้วยการคลี่คลายให้เห็นถึงความซับซ้อน แขนงของกระบวนการสร้างแนวคิด ความหมายให้กับมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ โดยการวิเคราะห์ “มิติหญิงชาย” ในฐานะที่เป็นทฤษฎี การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเสมอภาคหญิงชาย ทั้งในรูปแบบของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

1. วาทกรรมมิติหญิงชายในสังคมไทย

การวิเคราะห์มิติหญิงชายในสังคมไทยโดยใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ ได้เผยให้เห็นว่า นับตั้งแต่การให้ความหมายให้กับมิติหญิงชาย แบบชายเป็นใหญ่ ในฐานะของความถูกต้อง ดีงามและความสงบสุขของครอบครัว และสังคมโดยรวม ได้เปิดทางให้แนวคิด หรืออุดมการณ์แบบชายเป็นใหญ่ ให้อยู่ในฐานะตำแหน่งที่ถูกต้อง และเหนือกว่าให้เข้ามามีบทบาท หรือมีพื้นที่ในระบบความคิด หรือวิถีคิด พร้อมกับภาคปฏิบัติที่ ทำให้เห็นจริงถึงความจริง ของระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่มีลักษณะของความเหนือกว่า มีความสามารถมากกว่า จึงสมควรเป็นผู้นำสังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้บริหารในหน่วยงาน เป็นผู้นำรัฐบาล

เนื่องจากความเป็นผู้ชายถูกสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่นอกบ้านที่ควบคุมการผลิตเหนือกว่าพื้นที่ในบ้านของผู้หญิง โดยการส่งวาทกรรมในรูปแบบของอำนาจการควบคุมผ่าน ครอบครัว โรงเรียน รวมถึงสถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา ภาคปฏิบัติการจริงเหล่านี้จึงไม่เพียงแต่มีอำนาจและอิทธิพลต่อการสร้างความหมาย ความสำคัญให้กับมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ในฐานะที่เป็นสิ่งที่มีค่าและเป็นสิ่งที่จำเป็นในการสร้างสังคมที่สงบสุข แต่ยังเบียดขับความรู้ ความคิดที่แตกต่างออกนอกกรอบ และด้วยการกำหนดให้การพึ่งพิงผู้ชายเป็นช่องทางเดียวที่ทำให้ผู้หญิงสามารถอยู่ในสังคมได้ แม้สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลง เกิดการแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง หากแต่ในภาคปฏิบัติการยังไม่ได้มีการตอบรับจากผู้หญิงมากนัก ยังคงมีการปิดกั้นความรู้และช่องทางการเข้าถึงมิติหญิงชายในรูปแบบความเสมอภาค ซึ่งเป็นการลดทอนอำนาจของผู้หญิงที่เป็นสมาชิกอย่างน้อยครั้งหนึ่งในสังคมลง เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับอำนาจของระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ทำการผลิตซ้ำผ่านทางสถาบันต่างๆในสังคม โดยมีอำนาจรัฐเข้ามารองรับในการควบคุม สถาบันเหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการส่งผ่านวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่เข้าสู่สังคมในทุกระดับและภาคส่วน ที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจการควบคุมของระบบชายเป็นใหญ่ ระบบชายเป็นใหญ่จึงสามารถสลาย หรือคุกคาม และปิดกั้นอุดมการณ์ ความรู้เกี่ยวกับความเสมอภาค ระหว่างหญิงชายได้ด้วยภาคปฏิบัติจริงในการดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นอุดมการณ์ความเป็นแม่ อุดมการณ์ครอบครัวผาสุก กฎหมายครอบครัว นโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวกับการพัฒนาสตรี หรือแม้แต่ความเชื่อทางศาสนา

ภายใต้การส่งเสริมระบบทุนนิยมในการพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญในการผลิตในภาคอุตสาหกรรม เทคโนโลยี ที่เน้นการแข่งขันกันทำ ผู้หญิงมีบทบาทในทางเศรษฐกิจมากขึ้น ทำงานนอกบ้านมากขึ้น แต่ผู้หญิงก็ยังคงทำงานในบ้านไม่เปลี่ยนแปลง ตลอดจนการพยายามผลิต

ซ้ำของแนวคิดในเรื่อง “ความเป็นแม่” ในระบบชายเป็นใหญ่ การเน้นย้ำถึงความสำคัญของครอบครัวที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น โดยมีได้เรียกร้องให้ผู้ชายเปลี่ยนแปลงบทบาทในการทำงาน วาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ยังคงมีอำนาจครอบงำผู้หญิงไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ว่าผู้หญิงจะมีบทบาทอะไร ยิ่งใหญ่แค่ไหนในพื้นที่สาธารณะ แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นพ้องต้องกันก็คือผู้หญิงต้องรับบทบาทหนักทั้งในบ้านและนอกบ้าน คอให้ผู้หญิงประสบความสำเร็จในชีวิตมากกว่าผู้ชายทั่วไป

ระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่จึงเข้ามาเป็นกฎเกณฑ์สำคัญในการให้ความหมายของมนุษย์ในสังคม โดยกำหนดคุณค่าของผู้หญิงในการเป็นผู้ตาม เป็นผู้พึ่งพิง ในขณะที่มนุษย์ผู้ชายเป็นผู้กำหนดความเป็นไปของสังคม เป็นผู้ควบคุมทุกภาคส่วนของสังคมให้ดำเนินการภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่อย่างชอบธรรม ด้วยกระบวนการเหล่านี้ อุดมการณ์ ความรู้ และฐานที่มาของความรู้หรือการเข้าถึงความรู้ที่เป็นรูปแบบอื่น คือไม่มีคุณค่า ไม่มี ความหมาย ล้าหลัง ซึ่งสามารถเห็นถึงความต่ำต้อยนี้ได้ อย่างชัดเจนจากการจัดลำดับคุณค่าผลิตที่มาจากผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นงานบ้าน ซึ่งไม่เคยได้รับการตีค่า งานนอกบ้านที่เป็นงานอภิบาล เช่น ครู พี่เลี้ยงเด็ก รวมถึงคุณค่าอื่นๆที่เป็นลักษณะของผู้หญิงให้อยู่ในฐานะรอง เป็นข้าตรงข้ามกับคุณค่าของผู้ชาย เช่นความเข้มแข็ง กับ ความอ่อนแอ เหตุผล และ อารมณ์ ที่ถูกจัดให้เป็นตัวแทนของผู้หญิงและผู้ชายที่ตรงข้ามกัน ความเป็นผู้หญิงจึงอยู่ในสภาพเป็นอื่น คือไม่สามารถสนองต่ออุดมการณ์แบบชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำสังคมอยู่ได้ ผู้หญิงอยู่ในฐานะที่เป็นรอง และไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง ต้องพึ่งพิงผู้ชายที่มีอำนาจเหนือกว่า พร้อมกับความแยบยลในการใช้อำนาจผ่านมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ ที่จัดวางให้วิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่อยู่ในฐานะของข้อยกเว้น หรือเป็นหนทางของการหลุดพ้นจากความเป็นอื่น ด้วยการทำให้วิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่เป็นวิธีการที่สำคัญและจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นการที่ผู้หญิงต้องแต่งงาน การเปลี่ยนนามสกุล การเป็นแม่ที่ดี ต้องสวย ยิ่งทำงานบ้านเก่ง หรือมีวิถีดูแลลูกและสามีเก่งก็จะยิ่งเป็นที่ยอมรับ ผู้หญิงจึงยินยอมทุกวิถีทางไม่ว่าจะต้องอดทน หรือต้องยอมแลกกับความก้าวหน้าในหน้าที่การงานที่เป็นความปรารถนา วิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ในลักษณะนี้จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการอำนาจที่จัดกระทำต่อผู้หญิงอย่างแยบยล

จึงกล่าวได้ว่ามิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่เป็นวาทกรรมสำคัญที่เข้ามาปิดกั้น บดบังภาพของวิถีคิดแบบเสมอภาคระหว่างหญิงชายออกไป และเปิดให้เห็นชายเป็นใหญ่ที่เป็นความถูกต้อง ดีงามพึงปรารถนาของมนุษย์ มิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่จึงถูกมองว่าเป็นวิธีการในการที่จะขจัดความเป็นอื่นให้กับผู้หญิง มากกว่าที่จะรับรู้และเข้าใจในฐานะของกลไกการสร้างความเป็นอื่นให้กับผู้หญิงที่ต้องขจัดออกไป

การวิเคราะห์ว่าทฤษฎีมิติหญิงชาย จึงทำให้เห็นถึงความซับซ้อน แขนงของทฤษฎีมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ที่ทำหน้าที่ปิดกั้นไม่ให้มีการพูดถึง หรือคิดถึงการมีอยู่ของความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ด้วยการมีอยู่ของอำนาจในวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่เช่นนี้ การมองมิติหญิงชายที่เป็นอยู่ด้วยภาพของความเป็นกลางจึงเป็นอคติที่สำคัญ และการเปิดให้เห็นภาพเพียงด้านใดด้านหนึ่งและปิดกั้นด้านตรงข้ามไว้ เป็นการใช้อำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง การศึกษาในประเด็นมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่จึงเผยให้เห็นว่ามิติหญิงชายที่เป็นอยู่มิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นกลาง แต่มีอำนาจแฝงอยู่และอำนาจนี้เป็นอำนาจภายนอก ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการกำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่มีความรู้ ความจริงที่ต้องยึดถือ ปฏิบัติและถ่ายทอด รวมถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับมิติหญิงชาย ไม่ว่าจะเป็นกฎหมาย นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรี การสร้างอุดมการณ์ความเป็นแม่ การเป็นผู้ตามที่ดี การปรับเปลี่ยนมิติหญิงชายในสังคมจึงมิได้หมายถึงการกลับให้ผู้หญิงเป็นใหญ่ หากแต่หัวใจสำคัญอยู่ที่การยอมรับในความหลากหลายของความรู้ ความจริงในการเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับสังคมอย่างเสมอภาคกับความรู้ ความจริงที่มาจากวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ด้วยการยอมรับถึงการมีอยู่ของผู้หญิง อย่างมีคุณค่า และเท่าเทียม ไม่ถูกกดขี่ด้วยการผูกขาดความรู้ ความจริงให้จำกัดเฉพาะวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงก็สามารถมีพื้นที่ในการดำรงอยู่ของสังคมอย่างเสมอภาค และเป็นธรรม

การปรับเปลี่ยนมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิง ซึ่งไม่อาจดำเนินไปได้ด้วยระบบความคิดแบบเดิมที่ครอบงำสังคมอยู่ แต่ด้วยการมองอำนาจในมิติใหม่ที่มีมองว่าอำนาจมีอยู่ทั่วไปไม่ได้กระจุกอยู่ที่อำนาจรัฐที่ถูกครอบงำด้วยผู้ชาย หากแต่เป็นอำนาจที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย อันเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีคิดเพื่อถอดหลักการครอบงำความคิดความเชื่อของทฤษฎีมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่หรือชายเหนือกว่าหญิง ที่ผู้ชายเป็นผู้ควบคุมอำนาจรัฐ ผู้ชายจึงเป็นผู้ควบคุมความเป็นไปของสังคมและผู้หญิง เพื่อเปิดช่องทางให้กับการรื้อถอนอำนาจที่มีอยู่ของระบบชายเป็นใหญ่ออกไป และเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงในการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ โดยไม่แยกเพศ ให้ผู้หญิงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียม เข้มแข็งตัดสินใจและพึ่งตนเองได้ ดังเช่นที่มีผู้หญิงบางคนในสังคม รวมถึงผู้ที่เห็นความสำคัญในการปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นสังคมที่เสมอภาคระหว่างเพศ ซึ่งนอกจากการตระหนักในตัวเองแล้ว ก็ยังปรารถนาให้เกิดกับผู้หญิงอื่นและสังคมทั่วไป ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคมทั่วไป แม้ว่าการเป็นผู้มีพลังอำนาจในตนเองมิได้ถูกรับรองด้วยใบประกาศเกียรติคุณ หรือรางวัลใดๆ ให้กล่าวอ้าง หากแต่ผลที่เกิดขึ้นแก่สังคมและผู้หญิงในระดับรากหญ้า หรือการดำรงอยู่อย่างมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อปรับเปลี่ยนสังคมไปสู่สังคมที่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย กระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ล้วนมีคุณค่าและมีประโยชน์ที่ส่งผลโดยตรงต่อผู้หญิง ซึ่งคุณค่าและประโยชน์นี้อาจเป็นคนละส่วนกับประโยชน์และคุณค่าของผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในภาคส่วน

อื่นๆ ที่ถูกกำหนดให้อยู่ในรูปลักษณะเดียวกันหมดด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ที่เป็นไปเพื่อสนองต่อส่วนอื่นที่ไม่ใช่เพื่อพัฒนาผู้หญิงมากกว่าที่จะสนองต่อความต้องการและความจำเป็นของผู้หญิงในสังคม เช่น ผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในทางการเมือง หรือธุรกิจหากแต่ไม่ได้มีมุมมองในการสร้างความเท่าเทียมระหว่างหญิงชายให้เป็นจริงในสังคมในฐานะที่เป็นผู้หญิงคนหนึ่งไม่ว่าจะถูกกดทับด้วยระบบชายเป็นใหญ่หรือไม่ก็ตาม หรืออาจจะเป็นผู้หญิงที่ถูกครอบงำด้วยระบบชายเป็นใหญ่ที่กำลังกดขี่ผู้หญิงด้วยกันเอง

การปรับเปลี่ยนระบบคิดนี้จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงในการมีบทบาทในสังคม สามารถคิดและตัดสินใจ มีทางเลือกในชีวิต และพึ่งตนเองได้ และการยอมรับถึงการมีอยู่ของกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจให้กับผู้ที่ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตริ ที่มีเป้าหมายเพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคม และแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย โดยการจัดกระทำอย่างเท่าเทียมนี้ จึงเป็นฐานที่สำคัญในการพัฒนาลังคมต่อไป

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจของผู้ที่ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตริ

จากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตริจำนวน 26 คน แบ่งเป็นผู้ที่ทำงานในกรุงเทพฯและปริมณฑล จำนวน 18 คน ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตริภาคเอกชน 14 คน และภาครัฐจำนวน 4 คน เป็นโดยแบ่งเป็นผู้หญิงจำนวน 17 คน และผู้ชายจำนวน 1 คน และ พื้นที่ภาคเหนือจำนวน 8 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 7 คน และผู้ชาย 1 คน เป็นผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตริภาคเอกชนทั้งสิ้น พบว่า สาเหตุที่เข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศตรินี้ มีด้วยกัน สามประการ กล่าวคือ 1) ส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศตริจากสภาพปัญหาในสังคมที่ประสบ 2) จากการเลี้ยงดูในครอบครัวและครอบครัวในวัยเด็ก และ 3) การเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศตริเพราะอยากทำงานพัฒนาลังคม เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุนำไปสู่การเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศตริไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และการเข้ามาทำงานในองค์การพัฒนาศตริก็เป็นการเข้าสู่กระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองด้วยกระบวนการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการทำงาน แบ่งเป็น

2.1 การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล

การทำงานและการแลกเปลี่ยนในระดับบุคคลเป็นกระบวนการเรียนรู้รูปแบบแรกที่จะช่วยในการผ่อนคลายความวิตกกังวล ความไม่แน่ใจ ทำให้ผู้ให้ข้อมูลมีความมั่นใจ กระบวนการนี้ถือได้ว่าเป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจในตนเองกระบวนการแรกที่เชื่อมโยงไปสู่ประเด็นการทำงาน

เกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้หญิง และงานพัฒนาผู้หญิงในด้านต่างๆ กล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามาทำงานด้านผู้หญิงใหม่ๆ แม้จะเข้ามาด้วยความตั้งใจในการทำงานแต่ไหนก็ตาม ส่วนหนึ่งในการศึกษานั้นก็ไม่มีใครที่มาทำงานโดยมีวุฒิการศึกษาทางด้านสตรีศึกษาโดยตรง เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่เปิดในประเทศไทยไม่นาน ไม่เคยมีประสบการณ์ตรง หรือเคยทำงานในลักษณะนี้ที่ไหนมาก่อน เมื่อเข้ามาทำงานกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยมีความมั่นใจ หรือบางรายช่วยเหลืออะไรผู้ประสบปัญหาไม่ได้ก็ทำให้สูญเสียความมั่นใจไปพอสมควร

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่าในช่วงแรกที่ไม่ได้มีความรู้อะไรโดยตรง มีแต่ความเลือนรางในการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุ เมื่อวิเคราะห์ปัญหาไม่ได้ การให้ความช่วยเหลือหรือทางเลือกก็เลือนราง ซึ่งการที่มีประสบการณ์ที่มากขึ้นและการแลกเปลี่ยนอย่างพินิจพิเคราะห์ด้วยความคิดเห็นของตัวเองจริงๆ การแลกเปลี่ยนในการทำงานอย่างเสมอๆ จะช่วยลดความวิตกกังวล และเกิดความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น สร้างการยอมรับในตัวเองกลับคืนมา โดยเน้นการแลกเปลี่ยนแบบเพื่อนที่ไม่มีใครเหนือใคร ไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหัวหน้าและลูกน้องไม่ว่าจะมีอายุต่างกันแค่ไหน ให้ทุกฝ่ายได้พูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อหาทางเลือกในการให้ความช่วยเหลือ เมื่อได้ทางเลือกสำหรับผู้หญิงที่ประสบปัญหาแล้ว ก็ทำให้การทำงานประสบความความสำเร็จสามารถช่วยเหลือให้ผู้หญิงมีชีวิตที่ดีขึ้น เน้นการดึงเอาพลังอำนาจที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ได้ในระดับหนึ่ง เห็นได้ว่าการที่มีประสบการณ์ในการทำงาน และการพูดคุยแลกเปลี่ยน หรือที่เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) เรียกว่าการสร้างมโนสำนึก ซึ่งเป็นการพัฒนาความคิดและการกระทำของมนุษย์ โดยผ่านการเสวนา (dialogue) เพื่อให้มีการรับรู้รวมทั้งเข้าใจโลกในความเป็นจริง แบบไม่บิดเบือน และจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นในพลังของมนุษย์ เพื่อจะมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง แก้ไขโลก หรือตั้งคมมนุษย์ให้มีชีวิตที่ดีกว่าเดิมของมนุษยชาติ โดยการเสวนานั้น ต้องเป็นการเผชิญหน้าทางความคิดระหว่างบุคคล โดยมีโลกแห่งความจริงเป็นสื่อกลาง รวมถึงประเด็นปัญหาที่ผู้หญิงประสบอยู่จริง และที่สำคัญการเสวนาจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้ามีการพูดฝ่ายเดียว หากแต่ต้องเป็นการแลกเปลี่ยน สิ่งที่สำคัญคือการไตร่ตรองด้วยความคิดของตัวเอง (reflection) ซึ่งเห็นได้จากการที่ผู้ให้ข้อมูลมีกระบวนการในการเรียนรู้โดยการนำเอาประสบการณ์จากการปฏิบัติมาวิพากษ์วิจารณ์ แลกเปลี่ยนกัน จนสามารถนำมาเป็นบทเรียนที่จะนำไปสู่การสร้างแนวทางในการทำงานที่แตกต่าง และหลากหลาย โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ความเป็นจริงที่ผู้หญิงประสบอยู่ เพื่อให้มีทางเลือกในการให้ความช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีระบบ โดยมีมุมมองของทฤษฎีสตรีนิยมเน้นผู้หญิงเป็นศูนย์กลางในการมองปัญหา และเมื่อได้ให้ความช่วยเหลือแล้ว ก็ต้องมีการวิเคราะห์ให้ไตร่ตรองเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในการสร้างพลังอำนาจของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี

ส่วนใหญ่ในช่วงแรกๆที่ผู้ให้สัมภาษณ์เข้ามาทำงาน มักมีหน้าที่รับเรื่องร้องทุกข์ทั้งทางโทรศัพท์และรับเรื่องราวร้องทุกข์โดยตรงที่สำนักงาน ในช่วงแรกของการทำงานจะมีความวิตกกังวล ไม่มั่นใจในการที่จะให้คำปรึกษาในทางออกของปัญหาหรือคิดว่าจะให้ความช่วยเหลืออย่างไรได้ ยิ่งอยู่ภายใต้สังคมในระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่พยายามทำให้ปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญเป็นปัญหาส่วนตัว สังคมไม่ยอมรับ ไม่มีทรัพยากร หรือบุคคลที่จะเอื้อต่อการทำงาน เสมือนไม่มีพื้นที่ในการทำงานช่วยเหลือผู้หญิงเลย หากแต่การพูดคุยแลกเปลี่ยนกันทั้งในองค์กรเดียวกันและเครือข่ายโดยการหยิบยกสถานการณ์จริง จึงเป็นการสร้างพื้นที่ในเบื้องต้นสำหรับผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรี ซึ่งนับเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในมุมมองของทฤษฎีสตรีนิยม ที่ผู้ให้ข้อมูลพยายามสร้างในการทำงาน ดังนั้นการทำงานและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคลจึงเป็นการกระตุ้นในการดึงเอาพลังอำนาจในตนเองของคนทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีออกมาใช้ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญมากในกระบวนการเรียนรู้เพื่อปลดปล่อยผู้ที่ถูกกดทับให้เกิดเสรีในการคิด การตัดสินใจเลือกได้ด้วยตัวเอง

กระบวนการในการทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับปัจเจกเป็นการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เป็นธรรมชาติ ซึ่งจากการที่ผู้ให้ข้อมูลมีความคุ้นเคยในการพูดคุยแลกเปลี่ยนได้พยายามจัดให้มีการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม โดยเป็นการแลกเปลี่ยนที่ค่อนข้างเป็นทางการมากกว่า ทำให้มีการพัฒนาการสร้างพลังอำนาจไปสู่ในระดับกลุ่มได้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกันและสามารถพัฒนาการสร้างพลังอำนาจในระดับที่สูงขึ้น

2.2 การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม

นอกจากการแลกเปลี่ยนมุมมองในระดับบุคคลแล้ว การได้รับประสบการณ์มากขึ้นมีโอกาสดำเนินการแลกเปลี่ยนพูดคุยในประเด็นปัญหาของผู้หญิงที่กว้างขึ้น ประเด็นการสร้างพื้นที่ของกลุ่มคนทำงานในองค์กรพัฒนาสตรียังคงมีความสำคัญ การแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มทำให้พื้นที่ของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรีกว้างขึ้น มีคนเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงาน ได้มีการแลกเปลี่ยน รู้ทางเลือกในการแก้ปัญหา มั่นใจในการทำงานมากขึ้น และหากผู้ให้ข้อมูลได้มารวมกลุ่มกันอย่างเป็นทางการ จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และเข้าใจในประเด็นปัญหาของผู้หญิงและทางออกในการให้ความช่วยเหลือ มีการสร้างแบบอย่างในการให้ความช่วยเหลือที่กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งกระบวนการการได้รับประสบการณ์และแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มในองค์กรหรือเครือข่ายได้นำไปสู่การเสริมพลังอำนาจในตนเองอีกระดับหนึ่ง

ในการได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มนี้ ก่อนข้างเป็นทางการมากกว่าในระดับบุคคลที่ใครอยากจะทำแลกเปลี่ยนกับใครก็ได้ แต่ในการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มนี้มีการกำหนดสมาชิกและจำนวนในการแลกเปลี่ยน ในแต่ละครั้งนั้นจะมีสมาชิกร่วมคุยกลุ่มประมาณ 5-12 คน และเป็นกิจกรรมที่ทำอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ก็แล้วแต่ว่าจะเป็นกลุ่มระดับองค์กรหรือเครือข่าย ส่วนใหญ่ในพื้นที่กรุงเทพฯและปริมณฑลจะเป็นกลุ่มในองค์กร ส่วนในพื้นที่จังหวัดในภาคเหนือเป็นกลุ่มในระดับเครือข่าย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในกรุงเทพฯนั้นการเดินทางไม่ค่อยสะดวก เนื่องจากการจราจร และส่วนใหญ่เป็นองค์กรที่มีสมาชิกในองค์กร 7- 25 คน ในขณะที่พื้นที่ภาคเหนือมีขนาดองค์กรเล็กกว่าจำนวนสมาชิกในองค์กรประมาณ 2-6 คน นอกจากนี้การเดินทางก็สะดวก ไม่เสียเวลาการพบปะ เพื่อแลกเปลี่ยนจึงเป็นไปได้ง่ายกว่าในกรุงเทพฯมาก โดยผู้ที่เข้าร่วมกลุ่มนั้นส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับการแลกเปลี่ยนกันในระดับปัจเจกอยู่แล้ว สามารถพูดคุยและตั้งประเด็นปัญหาเพื่อการแลกเปลี่ยนจากประสบการณ์ของตัวเองที่ได้ประสบมาได้เป็นอย่างดี ทำให้มองเห็นมิติของปัญหาและทางออกได้มาก

ประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลที่แลกเปลี่ยนกันนั้น ทำให้ผู้ให้ข้อมูลได้วิเคราะห์ประสบการณ์ได้สร้างบทเรียน และนำไปวางแผนเพื่อเป็นทางออกของปัญหาที่ผู้หญิงประสบ รวมถึงแนวทางในการทำงานเพื่อพัฒนาผู้หญิงร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ช่วยผ่อนคลายความวิตกกังวลและเป็นการสร้างความเข้าใจถึงการทำงานในระดับกลุ่ม โดยสามารถเข้าใจว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงนั้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาในด้านใดแล้วแต่มีลักษณะเป็นพลวัต ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงและมีทางออกของปัญหา ผู้ให้ข้อมูลอาจมองเห็นการหาทางออกในการทำงานช่วยเหลือผู้หญิงให้หลุดพ้นจากปัญหาได้ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ การเสวนา โดยเน้นที่ทั้ง 2 ฝ่าย หรือทุกฝ่ายทุกคนได้มีโอกาสตั้งคำถาม ไตร่ตรอง ในการเสวนานั้นมีการใช้กรณีศึกษาจริงที่สมาชิกกลุ่มประสบจากการทำงานกับผู้หญิงในองค์กร รวมถึงได้เห็นตัวอย่างในการหาทางออกของปัญหา เช่นคดีฟ้องร้องต่างๆ เหล่านี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สถานการณ์สมมุติโดยผ่านวิดิทัศน์ และภาพยนตร์ จนในที่สุดสมาชิกในกลุ่มสามารถแลกเปลี่ยนกันได้อย่างกว้างขวาง นำไปสู่การลงมือปฏิบัติด้วยประสบการณ์ของแต่ละคน การวิเคราะห์ประสบการณ์ การวางแผน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม

นอกจากนี้กระบวนการได้รับประสบการณ์และแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มยังเป็นการสร้างพลังอำนาจในระดับที่กว้างขึ้น มีเครือข่ายในการเรียนรู้มากขึ้น ทุกคนมีการแลกเปลี่ยนอย่างเท่าเทียม ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความรู้สึกเป็นเพื่อน เป็นกลุ่มเพื่อนร่วมวิชาชีพเดียวกัน มั่นใจ มีเป้าหมายในการทำงาน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างพลังอำนาจในตนเองได้เป็นอย่างดี

2.3. การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา

ในการทำงานด้านพัฒนาผู้หญิงนี้โดยทั่วไปนับว่าเป็นเรื่องใหม่ในสังคม ขาดแหล่งข้อมูล และองค์ความรู้ใหม่ ส่วนใหญ่ที่มีการแลกเปลี่ยนกันนั้นก็เน้นในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของคนทำงานโดยตรง และจากการศึกษาในครั้งนี้พบว่าในการทำงานนั้นคนทำงานย่อมต้องการความมั่นใจในการทำงาน ปัญหาในการทำงานที่คนทำงานขาดพลังอำนาจในตนเองนั้นส่วนหนึ่งมาจากปัญหาในการขาดองค์ความรู้ใหม่ในการทำงาน ขาดความมั่นใจในการทำงานเชิงวิชาการ ขาดทางเลือกใหม่ในการทำงาน รู้สึกจำเจและจมอยู่กับปัญหาเดิมๆ การอบรมสัมมนา จึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ยกการพัฒนาสตรีจัดเป็นกิจกรรมเสริม โดยจัดทั้งในระดับเวทีนานาชาติ ระดับเครือข่ายในประเทศ และระดับองค์กร ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนทำงานได้รับความรู้ใหม่ ๆ มีวิถีทำงานเชิงรุกมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้ให้ข้อมูลได้มีการพบปะกัน ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน รวมถึงโลกทัศน์ในการทำงานกว้างขึ้น

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลที่ผ่านการอบรม สัมมนา จะเห็นถึงความซับซ้อนของปัญหาของผู้หญิงที่เกิดขึ้นเพราะวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิง สามารถเป็นตัวแทนในการเข้าร่วมกับภาครัฐในการกำหนดนโยบายด้านผู้หญิงต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้ศึกษาพบว่าการมีทักษะในการทำงานที่เพิ่มพูนขึ้น ทำให้มีความมั่นใจ มีพลังในการทำงาน ดังนั้นการได้รับความรู้มากขึ้นมีทักษะมากขึ้น นับเป็นการดึงเอาพลังอำนาจหรือศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนทำงานออกมาได้เป็นอย่างดี รวมถึงการเสริมทักษะต่างๆซึ่งเป็นการสร้างโอกาสและทางเลือกในการทำงานก็นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

2.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรณรงค์ยุติความรุนแรง

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงนั้น หากมองถึงรากเหง้าของปัญหาตามแนวคิดสตรีนิยมหรือสตรีนิยมนั้น เป็นเพราะความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศที่สำคัญในสังคม ซึ่งเป็นปัญหาในระดับโครงสร้าง และวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกมานาน โดยเฉพาะวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ การที่จะสร้างสังคมใหม่ที่มีความเท่าเทียม หรือความเสมอภาคทางเพศ ก็จำเป็นต้องรื้อโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวข้อง เช่น การปฏิรูปกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ สิ่งเหล่านี้ในสังคมไทยยังสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายอยู่มาก โดยเฉพาะในภาคปฏิบัติ การพยายามทำงานเพื่อมุ่งไปสู่การปรับเปลี่ยนค่านิยมเหล่านี้จึงเป็นอีกกระบวนการหนึ่งในการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งมีเป้าหมายที่สำคัญในการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคม

การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมรณรงค์ยุติความรุนแรง นอกจากจะทำให้เกิดกระบวนการสร้างพลังอำนาจของผู้ให้ข้อมูลแล้ว ยังเป็นการผลักดันในระดับนโยบาย เกิดความตระหนักในปัญหาของผู้หญิงมากขึ้น ปัญหาเหล่านี้มิใช่ปัญหาส่วนตัวอีกต่อไปแต่เป็นปัญหาสาธารณะที่สังคมต้องมีส่วนร่วมรับรู้และแก้ไขปัญหา ที่บุคคลพึงได้รับความคุ้มครองให้มีความปลอดภัยจากรัฐ อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้การรณรงค์เดินขบวนในรูปแบบต่างๆ ยังทำให้เกิดการรวมกลุ่มพลังทางสังคมร่วมกันทำให้เกิดภาพพลังอำนาจของผู้ที่ทำงานในองค์การพัฒนาสตรีร่วมกับผู้หญิงในสังคมในระดับทางกว้างขึ้น เมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันผู้หญิงก็เสียงดังมากขึ้น มีพื้นที่ในสังคมมากขึ้น ตามแนวคิดสตรีนิยมที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อ หรือปัญหาในระดับโครงสร้างได้นั้นจะต้องมีการรวมกลุ่มพลังผู้หญิง เพื่อบอกกล่าวปัญหาของผู้หญิงแก่สังคม ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันจะทำให้สถานภาพของผู้หญิงดีขึ้น ถูกเอาเปรียบน้อยลง โดยเชื่อมโยงเข้ากับมิติอื่นๆทางสังคม เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ รวมถึงความแตกต่างทางด้านเพศ ดังนั้นการรณรงค์ยุติความรุนแรงที่เป็นกิจกรรมที่ผู้ให้สัมภาษณ์เข้าร่วมกิจกรรมทุกปี นับเป็นกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจที่สำคัญซึ่งสามารถส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างสังคมได้

3. แนวทางการจัดการศึกษาส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย

แนวทางการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองสู่ความเสมอภาคหญิงชาย แบ่งเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

- 3.1 แนวทางการจัดการศึกษาในระบบ
- 3.2 แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ
- 3.3 แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

3.1 แนวทางการจัดการศึกษาในระบบ

โรงเรียน หรือสถานศึกษาในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบ มีความสำคัญในการสอน และหล่อหลอมเด็ก ต่อจากสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้แก่สมาชิกในสังคมทั้งผู้หญิงและผู้ชาย บุคลากรในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู อาจารย์ เป็นบุคคลที่สำคัญในการให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชาย รวมทั้งการประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่างกับสมาชิก หรือนักเรียนในสถาบันการศึกษา ครูต้องมีความจริงจังในสิ่งที่ตนคิดและเชื่อ เป็นแบบอย่างที่ดี ที่ถูกต้อง ต้องไม่พูดอย่างหนึ่งทำอีกอย่างหนึ่ง ครูต้องตระหนักในฐานะของตนเองอยู่เสมอว่า ครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิด

วัฒนธรรมความเสมอภาคหญิงชายในสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตามก็คือนักเรียนบางคนอาจไม่ได้รับการปลูกฝังอย่างถูกต้องจากครอบครัว โรงเรียนก็จะเป็นที่ปลูกฝังความคิดในเรื่องมิติหญิงชายที่เท่าเทียมให้เด็กได้ ในที่ประชุมกลุ่มได้ให้ความคิดเห็นเน้นในแนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบดังนี้

3.1.1 โรงเรียนควรมีการเรียนการสอนความรู้ เนื้อหา และการปฏิบัติเกี่ยวกับมิติหญิงชายในสังคม ในเบื้องต้นนั้นควรจัดให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชายในสังคมให้แก่บุคลากรในสถานศึกษา เพื่อสร้างทัศนคติที่ถูกต้อง ในประเด็นความหมายของมิติหญิงชาย สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในชุมชนและสังคม อัตลักษณ์ทางเพศ ค่านิยมและการหาตัวตนของผู้หญิงและผู้ชาย บทบาทของสถาบันทางสังคมในการถ่ายทอดระบบคิดแบบชายเป็น ทางออกของผู้หญิงในสังคมระบบชายเป็นใหญ่ การส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชาย รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย เป็นต้น

3.1.2 โรงเรียนต้องสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมให้กับนักเรียนที่ผู้หญิง และผู้ชาย สร้างบรรยากาศความเสมอภาคหญิงชายให้เกิดขึ้นอย่างธรรมชาติในโรงเรียน

3.1.3 การจัดกิจกรรมต่างๆ แก่นักเรียนในประเด็นมิติหญิงชาย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงชายในสังคม ปรับทัศนคติของนักเรียน และเพิ่มทักษะการอยู่ร่วมกัน เน้นให้นักเรียนเกิดการคิด เช่นการจัดกลุ่มเพื่อรู้จักตัวเอง (self awareness training) การจัดการค่ายพักแรม โดยเน้นให้นักเรียนผู้หญิงและผู้ชายได้ใช้ชีวิตด้วยกัน เรียนรู้การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทำงานร่วมกันมีกิจกรรมที่นักเรียนสามารถวิพากษ์วิจารณ์กันหลากหลายและทั่วถึง หรือในลักษณะแผ่กระจาย (divergent) ด้วยภาษาง่ายของนักเรียน นักเรียนซึ่งเคยเป็นแต่ผู้ฟังก็จะเริ่มตระหนักและมองเห็นปัญหา เป็นการกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจที่ต้องการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

3.1.4 การส่งเสริมการอ่านอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นที่มาที่สำคัญในการหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องมิติหญิงชายหากนักเรียนสนใจ รวมถึงความรู้ในเรื่องอื่นๆด้วย การอ่านนั้นเป็นที่มาของความรู้ ทำให้ผู้หญิงไม่ตกอยู่ในอำนาจของมายาคติต่างๆที่กดขี่ผู้หญิงอยู่ ครูจึงจำเป็นต้องฝึกให้ผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นวัยใดรักการอ่าน และการเขียน ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานชีวิตของผู้หญิงที่สำคัญ ซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้อยู่ตลอดชีวิต และครูต้องตระหนักเสมอว่าการศึกษา คือการทำให้เห็น หรือการค้นพบ หรือการที่เข้าใจสิ่งต่างๆได้ชัดเจนขึ้น และที่สำคัญต้องเข้าใจความสัมพันธ์ในสิ่งที่ศึกษากับสิ่งอื่นๆ โดยรอบ

3.1.5 โรงเรียนควรจัดสัมมนา หรือจัดกิจกรรมเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้ที่มี

ประสบการณ์ในการทำงานในด้านมิถุนาย เช่นองค์การพัฒนาเอกชน หรือหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะสำนักส่งเสริมความเสมอภาคมิถุนาย ผู้ปกครองนักเรียน เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในเรื่องมิถุนาย รวมถึงการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ออกไป เพื่อสร้างความเข้าใจและแสวงหาแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน

3.2 แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ

ข้อเสนอจากการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบนั้น สมาชิกกลุ่มภาคเหนือเห็นด้วยที่จะให้ศูนย์การศึกษานอกจذورมในเรื่องมิถุนาย ในประเด็นของมิถุนายในครอบครัวสำหรับพ่อแม่ การเลี้ยงดูผู้หึงและผู้ชายที่รู้เท่าทันสังคม การแบ่งงานกันทำที่เหมาะสมไม่ยึดติดกับบทบาทเดิมๆ รวมถึงการเชิญผู้หึงที่ประสบความสำเร็จมาเป็นตัวอย่าง เป็นต้น โดยที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาในระยะสั้นอยู่แล้ว หากแต่กลุ่มกรุงเทพฯ และปริมณฑลกลับไม่เห็นด้วย และเสนอให้องค์การพัฒนาศรีภาครฐและเอกชนซึ่งมีประสบการณ์ในเรื่องนี้ร่วมกันจัดการศึกษานอกระบบในประเด็นมิถุนาย ให้สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

3.3 แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย แบ่งเป็น

3.3.1 การจัดการศึกษาในครอบครัว เมื่อพิจารณาครอบครัวในด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มีผู้เสียเปรียบและได้เปรียบในระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ในแง่นี้แก่นแท้ของการถูกกดขี่ของผู้หึง ก็คือครอบครัว เนื่องจากครอบครัวเป็นพื้นที่แรกสุดที่ผู้หึงเข้าสู่ระบบสังคม การถ่ายทอดระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่จึงแทรกอยู่และฝังรากลึกลงในระบบครอบครัว ผู้หึงได้เรียนรู้การแบ่งงานกันทำตามเพศจากในครอบครัว เรียนรู้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจจากครอบครัว อย่างไรก็ตามหากนำวิธีการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณค่าในตัวบุคคลและการสร้างพลังอำนาจในตนเองเข้ามาปรับใช้ ครอบครัวจะกลายเป็นหน่วยพื้นฐานทางสังคมที่จะช่วยลดปัญหาการถูกกดขี่ของผู้หึงได้เช่นกัน ในการศึกษาพบว่าแนวทางการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยในระดับครอบครัว มีดังนี้

3.3.1.1 ครอบครัวต้องปลูกฝังความเป็นผู้หึงหรือเป็นผู้ชายโดยไม่กำหนดด้วยเพศที่ถือกำเนิด กล่าวคือหากลูกๆถนัดในทางไหนก็ส่งเสริมไปในทางที่ถนัด ไม่ยึดติดบทบาทเดิมๆ เช่นลูกผู้หึงต้องช่วยแม่ทำงานบ้าน ต้องเรียบร้อย โดยพ่อแม่ต้องพร้อมให้ลูกสามารถ

ทำในสิ่งที่ชอบหรือสนใจอย่างเต็มศักยภาพไม่ว่าบุตรหลานจะเป็นเพศใดก็ตาม เด็กผู้ชายอาจจะชอบทำอาหาร รวมถึงการสอนให้ลูกเห็นคุณค่าในงานทุกงาน

3.3.1.2 ครอบครัวต้องตระหนักว่า ผู้หญิงหรือผู้ชายนั้นไม่ได้มีความแตกต่างกันในทางสังคม มีความเหมือนกัน หรือมีส่วนร่วมกันมากกว่าแตกต่างกัน

3.3.1.3 กรณีที่ลูกเกิดปัญหา พ่อแม่ต้องให้คำปรึกษาได้ พ่อแม่อาจต้องศึกษาหาความรู้ในเรื่องมิติหญิงชายในสังคม สามารถหาทางออกที่เหมาะสมที่เป็นได้ การที่พ่อแม่เฉยเมยไม่ใส่ใจในประเด็นมิติหญิงชายในระดับครอบครัวก็เท่ากับว่า ครอบครัวนั้นส่งเสริมสังคมในระบบชายเป็นใหญ่ โดยการผลิตซ้ำในวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่

3.3.1.4 เมื่อลูกโตเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มมีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามในทาง ชู้สาว พ่อแม่ต้องเปิดโอกาสให้ลูกทั้งผู้หญิงและผู้ชายในการพูดคุยอย่างเปิดเผยในเรื่องเพศ การมีเพศสัมพันธ์ในวัยอันควร ความรับผิดชอบต่อการมีเพศสัมพันธ์ สุขภาพอนามัยส่วนตัว การเคารพสิทธิของอีกเพศหนึ่ง ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรงที่คิดว่าผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิงที่มีให้เห็นอยู่ทั่วไป

3.3.1.5 พ่อแม่ต้องปลูกฝังทัศนคติเรื่องความซื่อสัตย์ต่อคู่ของคุณ โดยเฉพาะลูกผู้ชาย เห็นคุณค่าของผู้หญิง รักเดียวใจเดียว มีความรับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็นลูกผู้หญิงหรือผู้ชาย ไม่เอาเปรียบอีกฝ่ายหนึ่งทั้งในการกระทำที่เปิดเผย และในความรู้สึกลึกลับ

3.3.2 การจัดการศึกษาในชุมชน การสร้างความเข้าใจอันดีในเรื่องความเสมอภาคหญิงชายในสังคมนั้นควรเริ่มมาจากการมีความรู้ที่ถูกต้องและเข้าใจ ตลอดจนยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายระหว่างหญิงชาย ซึ่งเป็นที่มาของชุมชนและสังคมที่มีความสุข สมานึก ทั้งสองกลุ่มเห็นว่าการจัดการศึกษาในระดับชุมชน เป็นสิ่งสำคัญมากและจะสามารถทำให้เด็กเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต (lifelong education) จากการศึกษาพบว่า มีแนวทางดังนี้

3.3.2.1 การรณรงค์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่สังคมในเรื่องความเสมอภาคหญิงชาย โอกาสทางสังคมของผู้หญิงและผู้ชาย

3.3.2.2 ให้การยอมรับและยกย่องบุคคลที่ทำความดี บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม โดยไม่เลือกว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย

3.3.2.3 ไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงในทุกระดับ ทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกัน สิทธิของผู้หญิงก็คือสิทธิมนุษยชน

3.3.2.4 สื่อต่างๆในสังคมต้องตระหนักในการเสนอภาพของผู้หญิงและผู้ชายที่เสมอภาคกัน ไม่ว่าจะเป็นการเสนอข่าว โฆษณา หรือละคร ซึ่งค่อนข้างมีอิทธิพลต่อความคิดของคนในสังคม

3.3.2.5 ทุกคนไม่ว่าจะเกิดมาเป็นเพศใดล้วนมีโอกาสที่จะเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมอย่างเท่าเทียม

อย่างไรก็ดีชุมชนสามารถร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์และมีความรู้ในประเด็นมิติหญิงชายในชุมชนหรือสังคมเป็นอย่างดี จากแนวทางในการจัดการศึกษาดังกล่าวสามารถจัดเป็นรูปแบบในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองให้กับผู้เรียนทั้งหญิงและชายอย่างเหมาะสมได้ เช่นการให้คำแนะนำปรึกษาเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม การอภิปราย การเสวนา การสัมมนา การฝึกอบรมโดยวิทยากรที่มีประสบการณ์ การผลิตเอกสารสิ่งตีพิมพ์ การจัดรายการวิทยุหรือการจัดห้องสมุดหรือศูนย์เอกสารเป็นรูปแบบกิจกรรมการศึกษาที่ทำน้อย การจัดค่ายพักแรมทั้งในและนอกสถานที่เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ประเด็นมิติหญิงชายในชุมชน เช่นสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว และชุมชน ความปลอดภัยของผู้หญิง ดังนี้

1) การรณรงค์ด้วยสื่อ ใช้วิธีการแจกเอกสารและคู่มือต่าง ๆ แก่ชาวบ้าน การติดแผ่นโปสเตอร์และการโฆษณาประชาสัมพันธ์ หรือการใช้สื่อวิทยุชุมชน อาจเป็นการรณรงค์ให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น การรณรงค์การงดเหล้าเพื่อลดความรุนแรง การช่วยกันทำงานโดยไม่แบ่งแยกเพศ การ ได้รับความจ้างที่เท่าเทียมกัน เป็นต้น

2) การจัดโรงเรียนทางเลือกในชุมชนที่เน้นเรื่องความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย เพื่อให้เด็กในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้ในประเด็นมิติหญิงชายอย่างธรรมชาติด้วยวิถีชีวิต

3) ห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล ที่เก็บรวบรวมผลงานขององค์กรและงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเสมอภาคหญิงชาย

4) การจัดกิจกรรมโดยเชิญครอบครัวที่มีมุมมองในเรื่องความเสมอภาคมาแลกเปลี่ยน พูดคุย เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเห็นและเข้าใจอย่างใกล้ชิด โดยจัดเป็นกิจกรรมร่วมของหมู่บ้าน รวมถึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงที่ถูกกดขี่ หรือถูกเอาเปรียบจากผู้ชายโดยไม่มีทางเลือก

5) การฝึกอบรม อาจจะจัดเป็นการให้ความรู้เฉพาะเรื่อง โดยเชิญวิทยากร หรือ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มาให้ความรู้โดยตรงในชุมชน หรือการส่งตัวแทนชาวบ้านหรือผู้สนใจไปรับการอบรมกับโครงการอื่น ๆ นอกพื้นที่ เช่น การอบรมเรื่องการลดเหล้าเพื่อลดความรุนแรงในชุมชนของมูลนิธิเพื่อนหญิงที่ประสบผลสำเร็จ และกำลังขยายโครงการสู่พื้นที่อื่นๆ โดยการให้แนวความคิดและความรู้เกี่ยวกับความเสมอภาคหญิงชาย การประสานงานกับหน่วยงานและการสร้างเครือข่าย การเชื่อมโยงเครือข่ายของภาคประชาชนให้เข้มแข็งและมีพลังมากขึ้น รวมถึงการจัดกิจกรรมให้ความรู้แก่กลุ่มผู้นำในประเด็นความเสมอภาคหญิงชาย นอกจากการมุ่งพัฒนาผู้นำแล้วยังคาดหวังให้ผู้นำได้นำความรู้ไปถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในชุมชนต่อไปด้วย ซึ่งจะส่งผลไปสู่การสร้างผู้นำที่เข้มแข็ง และองค์กรชาวบ้านที่เข้มแข็งต่อไป

6) การศึกษาดูงานและทัศนศึกษา ได้แก่ การพาสมาชิกในชุมชนไปดูตัวอย่างงานพัฒนาในพื้นที่อื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับมิติหญิงชายที่เสมอภาค เช่น โครงการชุมชนปลอดภัยสำหรับผู้หญิง ที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว เพื่อให้บทเรียนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้กับผู้ที่เคยทำหรือกำลังทำกิจกรรมนั้น ๆ เพื่อให้มีการเห็นตัวอย่างจริง และได้แลกเปลี่ยนกันในระดับบุคคลและกลุ่ม สร้างแรงบันดาลใจและความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ทำให้ได้บทเรียน ข้อคิด และความรู้ต่าง ๆ แก่ผู้มาดูงาน

7) การสัมมนา สามารถจัดได้ทั้งในระดับผู้นำและระดับสมาชิกชุมชนทั่วไปเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันเองระหว่าง ผู้นำในพื้นที่ หรือระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงสมาชิกในชุมชน

8) การพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทัศนะ และประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่จัดทั้งในระดับของผู้นำและสมาชิกชาวบ้าน การค้นหาผู้รู้ที่เป็นปราชญ์ชุมชนให้มาพบเพื่อรู้จักและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันประสานให้เกิดความรู้ใหม่ ทำโดยการจัดกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเองระหว่างชาวบ้านกับผู้นำ หรือระหว่างผู้นำกันเอง และระหว่างผู้นำกับเจ้าหน้าที่โครงการ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ทำงาน และวิเคราะห์ร่วมกัน

9) การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นกลไกในการแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลในวงกว้าง และมีบทบาทอย่างสำคัญในการให้การศึกษาแก่สาธารณชนได้เป็นอย่างดี การนำเสนอข่าวไม่เพียงแต่สะท้อนสภาพความเป็นจริงเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการชี้นำสังคมอีกด้วย นอกจากนี้สื่อมวลชนยังสามารถสร้างแรงกดดันเพื่อให้ปัญหาคลี่คลายลงได้ สื่อมวลชนจึงเป็นอีกสถาบันหนึ่งในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันและกัน และใช้เป็นกลไกในการสนับสนุนการทำงานได้เป็นอย่างดี

10) การจัดเวทีหรืองานมหกรรมเพื่อการรณรงค์ เป็นแนวทางการทำงานซึ่งยกระดับจากการนำเสนอสภาพปัญหาไปสู่การเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาผู้หญิงในระดับนโยบายอย่างจริงจัง งานรณรงค์ในรูปของการจัดเวทีหรืองานมหกรรมอาจจัดขึ้นในระดับชาติ ระดับภาค ระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดการปลุกเร้าให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหา และมีส่วนร่วมในการผลักดันให้รัฐบาลแก้ไข งานรณรงค์นี้สามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชาย ซึ่งอาจต้องใช้เวลาในการรณรงค์อย่างต่อเนื่อง เช่น การรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงเป็นต้น โดยมุ่งรณรงค์ผลักดันทั้งในเชิงนโยบายที่มีผลกระทบต่อผู้หญิงและการเผยแพร่สภาพปัญหาและแนวทาง ตลอดจนทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม งานรณรงค์ยังเป็นกลไกเสริมสร้างพลังอำนาจให้ทุกฝ่ายทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน และระดับสังคมโดยรวม

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยในการวิเคราะห์ว่าทกรมมิติหญิงชายในสังคมไทย การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาสตรี และการหาแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย โดยการสร้างพลังอำนาจให้ผู้หญิง อภิปรายได้ตามหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. วาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่
2. กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง
3. บทบาทของการศึกษาในการสร้างพลังอำนาจให้ผู้หญิง

1. วาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่

1.1 กระบวนการสร้างวาทกรรมมิติหญิงชายและการส่งผ่านวาทกรรมสู่สถาบันทางสังคม

ด้วยการวิเคราะห์ “มิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่” ในฐานะที่เป็นวาทกรรมที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาในประเด็นนี้ ทำให้เห็นว่านับตั้งแต่การให้ความหมาย ความจริงให้กับมิติหญิงชายในสังคมโดยกำหนดให้ระบบชายเป็นใหญ่เข้ามาครอบงำวิถีคิดของคนในสังคม ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่นอุดมการณ์ครอบครัวอบอุ่น อุดมการณ์ความเป็นแม่ ผู้ชายเป็นใหญ่นอกบ้าน ผู้หญิงใหญ่ในบ้าน ให้อยู่ในฐานะตำแหน่งที่ถูกต้องและดีกว่า เหนือกว่าและเข้ามามีบทบาท และมีพื้นที่ในระบบความคิดให้กับผู้หญิงและผู้ชาย พร้อมกับภาคปฏิบัติกรที่ทำให้เห็นจริงถึงความเป็นสากล เป็นความถูกต้อง และเหนือกว่าในความมั่นคงในชีวิต อำนาจการควบคุมที่ส่งผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ ภาคปฏิบัติกรจริงเหล่านี้จึงไม่เพียงมีอิทธิพลต่อการสร้างความหมาย ความจริง ให้กับมิติหญิงชายในฐานะของสิ่งที่ถูกต้องดีงามในรูปแบบชายเป็นใหญ่เท่านั้น หากแต่ยังเบียดขับและคุกคามความรู้ ความจริงที่แตกต่างออกนอกกรอบ อันเป็นการลดทอนอำนาจของผู้หญิงในสังคมแบบเดิม และแนวคิดความเสมอภาคระหว่างเพศลง เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับอำนาจของวาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่

การสร้างความรู้ความถูกต้องชอบธรรมให้กับความแตกต่างของสิ่งต่างๆ ด้วยการสร้างความรู้หรือชุดความรู้ขึ้นมาอธิบายถึงความแตกต่างนั้น อุดมการณ์จึงทำหน้าที่เชื่อมสิ่งๆ ที่ปรากฏเข้ากับระบบความคิด เพื่อรับรู้ถึงสิ่งที่ปรากฏนั้น สิ่งทีปรากฏจึงสามารถที่จะรับรู้ได้ด้วยอุดมการณ์ผ่านระบบความคิดของมนุษย์ อุดมการณ์จึงทำหน้าที่เป็นเลนส์ที่สามารถปรับภาพสิ่งที่ปรากฏให้เข้ากับจอร์รับภาพในระบบความคิดของมนุษย์ และด้วยอุดมการณ์และความรู้นี้ก็จะเป็นตัวกำหนดการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งที่ปรากฏ ด้วยกระบวนการทำงานเช่นนี้ อุดมการณ์และความรู้จึงเป็นพื้นที่สำคัญๆ ของอำนาจ จิตสำนึก ความตระหนักในตนเองของมนุษย์ และด้วยการจัดระเบียบความเป็นตัวตนของมนุษย์นี้ จึงเป็นส่วนสำคัญที่เข้ามากำหนดพฤติกรรมและการแสดงออกในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ และการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำในการจัดระเบียบให้กับสิ่งต่างๆ ตลอดจนการกระทำของมนุษย์ก็สามารถกระทำได้โดยผ่านอุดมการณ์ ความรู้ และความจริง ที่ถูกสร้างขึ้นจึงเป็นพื้นที่สำคัญของการศึกษานี้ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ หรือสนามของการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจในการกำหนดอัตลักษณ์ ความหมายให้กับมิติหญิงชายในสังคม

ตามแนวคิดของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault, 1979: 121) ในเรื่องของความรู้และอำนาจ ที่แยกกันไม่ออก หรือที่กล่าวว่าความรู้คือ อำนาจกล่าวคือ ความรู้และอำนาจเป็นสิ่งที่ถูกรวมเข้า

ด้วยกัน ไม่สามารถบอกได้ว่าความรู้และอำนาจแยกกันตรงไหน เนื่องจากความรู้และอำนาจเป็นสิ่งที่มืออยู่ในกันและกัน แต่ละฝ่ายต่างก็ก่อให้เกิดอีกฝ่ายหนึ่ง กล่าวคืออำนาจต้องการความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ที่ต้องการกำหนดขึ้นมา เพื่อให้สามารถบริหารอำนาจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ความรู้ก็ต้องการอำนาจเพื่อกล่าวอ้างและประกาศถึงความถูกต้องของรู้นั้น ดังนั้นทั้งอำนาจและความรู้ต่างก็มีความสัมพันธ์และพึ่งพาซึ่งกันและกัน กล่าวคืออะไรที่ถูกยอมรับให้มีเหตุผลและเป็นจริง หรือเป็นวาทกรรมหลัก ก็จะถูกสร้างบนพื้นฐานของการมีอยู่ของอำนาจที่สร้างจากความรู้ วาทกรรม หรือความเชื่อ ความจริงที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากความรู้และอำนาจในรูปแบบของการควบคุม บังคับ ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ในแต่ละสังคมจึงมีระบบความเชื่อ ความจริงที่เป็นการเมืองของความเชื่อ ความจริงนั้น ภายใต้รูปแบบของวาทกรรมที่เป็นที่ยอมรับหรือวาทกรรมหลัก ซึ่งวาทกรรมหลักเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีที่มา เช่นจากรัฐ หรือจากทุน ซึ่งควบคุมโดยผู้ชาย อันเป็นที่มาของอำนาจ ในกรณีข้อกำหนดของผู้หญิงผู้ชายในสังคมก็เช่นเดียวกัน แต่เมื่อกระบวนการของมันดำเนินการไปถึงจุดหนึ่ง อำนาจก็กลายเป็นสิ่งนิรนาม ไม่มีใครเป็นเจ้าของมันอย่างแท้จริง หลังจากที่ไหลลงมาเป็นกระแสใหญ่ หรือเป็นกระแสหลักในทิศทางเดียว มันก็ไหลเวียนไปมาทุกทิศทาง จนแผ่ซ่านแทรกซึมเข้าไปทุกระดับทุกพื้นที่ของสังคมอย่างไม่มีหัวไม่มีหาง ในที่สุดก็ไม่มีใครคิดถึงที่มาที่แท้จริง จนเมื่ออำนาจนั้นซึมซับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต และคิดวามันคือธรรมชาติ คือความจริงหรือความถูกต้อง หากมองจากมุมมองของฟูโกต์ที่กล่าวแล้ว แหล่งที่สร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคม ได้แก่อำนาจ (power) นั่นเอง แต่มิใช่อำนาจในรูปแบบที่ดิบและหยาบแบบใช้กำลังเข้าบังคับ แต่เป็นอำนาจที่ซัดเกลตาซกฟอกจนชาวสะอาดในรูปแบบของ ความจริง อุดมการณ์ ความเชื่อ หรือค่านิยม (Michel Foucault, 1972: 15-16) วาทกรรมและอำนาจ โดยที่อำนาจนั้นมีใช้อำนาจแบบกดขี่ หรืออำนาจที่มอมเมา บังคับ แบบทั่วไป แต่เป็นอำนาจที่ผ่านกระบวนการสร้างบรรทัดฐาน โดยมีระเบียบวินัยเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญของอำนาจในอันที่จะกำกับให้ผู้หญิงอยู่ในบรรทัดฐานเดียวกัน โดยการควบคุมนี้จะแทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวัน แผ่ซึมเข้าไปในวัตรปฏิบัติของร่างกายมนุษย์ อันเป็นเทคนิควิธีการที่ลึกซึ้งและ แยกเขตของอำนาจ วาทกรรม และอำนาจนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างลุ่มลึกและแนบแน่น

การวิเคราะห์วาทกรรมมิตีหญิงชายในฐานะวาทกรรม จึงเผยให้เห็นถึงความซับซ้อน แยกเขตของวาทกรรมมิตีหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ที่ทำหน้าที่ปิดกั้นไม่ให้มีการคิดถึงหรือพูดถึงการมีอยู่ของความรู้ ความจริงอื่น และความรู้ ความจริงอื่นที่ถูกกดทับและกลายเป็นอื่น และด้วยการมีอยู่ของอำนาจของมิตีหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ที่เป็นวาทกรรมหลักเช่นนี้ การมองมิตีหญิงชายด้วยภาพของความเป็กลางจึงเป็นอคติที่สำคัญ การเปิดให้เห็นภาพของวาทกรรมหลักชายเป็นใหญ่เพียงด้านใดด้านหนึ่ง และปิดกั้นด้านตรงข้ามไว้ นับเป็นการใช้อำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงทำให้ผู้หญิงกลายเป็นผู้ที่ถูกกดขี่ในสังคม

มิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ นั้นมิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นกลางแต่มีอำนาจแฝงอยู่และแน่นอนว่าอำนาจนี้เป็นอำนาจที่มาจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็อำนาจในการกำหนดว่าอะไรเป็นความจริง หรือเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะความรู้ ความจริงที่ครอบงำสังคมอยู่นั้นจะออกมาในรูปของกฎหมาย นโยบาย หรือข้อกำหนดในรูปแบบอื่นๆ ผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ และแม้ว่ามีผู้หญิงในสังคมบางส่วนอาจไม่เห็นด้วย แต่สังคมโดยรวมก็ไม่เปิดรับถึงความมีอยู่ของความรู้ ความจริงที่นอกกรอบวาทกรรมหลัก ดังนั้นการปรับเปลี่ยนมิติหญิงชายสู่ความเสมอภาคระหว่างเพศ มิได้หมายถึงการสร้างอุดมการณ์ใหม่ให้หญิงเหมือนกับชาย หากแต่หัวใจสำคัญอยู่ที่การยอมรับในความหลากหลายของความรู้ ความจริง และการเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ ความจริงที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมากขึ้น รวมถึงความรู้ ความจริงเกี่ยวกับความเสมอภาคหญิงชายเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปของสังคม ภายใต้อำนาจระเบียบ กฎหมาย และนโยบายรวมถึงข้อบังคับทางสังคมในรูปแบบอื่นๆ ด้วยการยอมรับถึงการมีอยู่ของความรู้ ความจริงเกี่ยวกับความเสมอภาคหญิงชาย รวมถึงการเป็นเจ้าของความรู้ที่มีคุณค่ามีความสำคัญโดยไม่ถูกกดทับด้วยการผูกขาดความรู้ ความจริงให้จำกัดเฉพาะมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่

การส่งเสริมแนวคิดสตรีนิยม หรือความเสมอภาคหญิงชายไม่อาจดำเนินไปด้วยระบบความคิดเดิมแบบชายเป็นใหญ่ โดยการกำหนด จัดสรรให้ผู้ชายมีอำนาจควบคุมพื้นที่สำคัญต่างๆ ในสังคม หรือการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆโดยมิได้คำนึงถึงการมีส่วนร่วม หรือผลประโยชน์ที่ผู้หญิงหรือผู้ชายจะได้รับอย่างชัดเจน เพราะการกำหนดนโยบาย หรือการดำเนินการใดๆในสังคมที่ไม่ได้ระบุถึงเพศ นั่นก็คือการกำหนดในมุมมองของผู้ชาย การเอื้อประโยชน์ต่อผู้ชายเป็นหลัก หลังจากนั้นผู้หญิงจะเป็นอย่างไรก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง หรือไม่ได้กล่าวถึงผู้หญิงเลย แต่ด้วยการมองอำนาจความรู้ และความจริงในมิติใหม่ที่ว่าอำนาจมีอยู่ทั่วไปและทุกคนสามารถเข้าถึงได้ตามแนวคิดของมิเชล ฟูโก (Micheal Foucault) อันเป็นการปฏิรูประบบความคิดเพื่อหลุดพ้นจากการครอบงำความคิด ความเชื่อของวาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ เพื่อเปิดช่องทางให้กับการรื้อถอนอำนาจที่อยู่ของระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ออกไป และเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ ความจริง และอุดมการณ์เกี่ยวกับความเสมอภาคหญิงชาย เพื่อให้ทุกคนในสังคมไม่ว่าจะเกิดมาเป็นเพศใดสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเสมอภาค มีเกียรติ และศักดิ์ศรี สามารถพึ่งตนเองได้เช่นเดียวกัน ไม่มีการทำร้าย ไม่มี ความรุนแรงที่อีกเพศหนึ่งกระทำต่ออีกเพศหนึ่งอย่างไม่มีสิ้นสุดในรูปแบบที่ต่างๆกันไป และนับวันก็จะมี ความซับซ้อนและแยบยลมากขึ้น

การปรับเปลี่ยนวิธีคิดนี้จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับการดำเนินการที่ส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายให้เป็นไปได้ และการยอมรับถึงการมีอยู่ของความเสมอภาคหญิงชายด้วยการเปิดโอกาสไม่ว่าจะเป็นสถาบันใดให้หญิงและชายมีความเสมอภาคไม่มีการเลือกปฏิบัติ ผู้หญิงไม่ใช่ผู้ตาม หรือผู้

ถูกกดขี่อีกต่อไป แต่สามารถกำหนดชีวิตตัวเองได้ไม่ว่าจะเป็นทางด้านครอบครัว การศึกษา การงาน การเมือง และทางศาสนาอย่างเสมอภาคกับผู้ชาย โดยการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้หญิงมีพลังอำนาจในตนเอง ซึ่งเป็นที่มาแห่งความเสมอภาคระหว่างหญิงชายที่สำคัญ

สถาบันทางสังคมต่างๆทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการส่งผ่านวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่เข้าสู่วิถีชีวิตของผู้หญิงและผู้ชายอย่างสอดคล้องตั้งแต่เกิดจนตาย โดยการรวมศูนย์อำนาจการกำหนดวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่เชื่อมโยงไปทุกสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว โรงเรียน วัด สถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือแม้กระทั่งสถาบันทางศาสนา โดยสถาบันเหล่านี้ทำหน้าที่สลายและปิดกั้นอุดมการณ์ ความคิดอื่นที่แตกต่างด้วยภาคปฏิบัติการจริงในการถ่ายทอดผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆซึ่งถูกควบคุมอำนาจรัฐ ในรูปแบบของข้อกำหนด กฎหมาย ระเบียบ ข้อปฏิบัติ แผน และนโยบายของแต่ละสถาบัน ความรู้ในการจัดการทรัพยากรชุมชน หรือการจัดการภายในครอบครัว ส่วนแล้วแต่ถูกดึงไปอยู่ภายใต้อำนาจรัฐซึ่งถูกครอบงำโดยผู้ชายและระบบชายเป็นใหญ่ กระบวนการนี้ผู้หญิงจึงถูกทำให้ตกอยู่ในฐานะของความเป็นอื่นหรือในฐานะเป็นรอง และไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงในสังคมด้วยตัวเอง คือต้องพึ่งพิงผู้ชายไม่ว่าจะเป็นพ่อ หรือสามี ซึ่งมีความสามารถและมีอำนาจมากกว่า พร้อมกับความแยบยลของการใช้อำนาจในการส่งผ่านความรู้ ความจริงของวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ผ่านสถาบันทางสังคมในรูปแบบต่างๆอย่างสอดคล้องและต่อเนื่อง โดยทำให้ผู้หญิงยอมรับในความด้อยกว่าและการพึ่งพาผู้ชายโดยคุณวุฒิ

นอกจากนี้ในสังคมยังกำหนดให้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ผู้หญิงกับมนุษย์ผู้ชายในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในพื้นที่ส่วนตัว หรือพื้นที่สาธารณะเช่นในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน วัด หรือในพื้นที่สาธารณะอื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางหรือมาตรฐานในการปฏิบัติต่อกัน พัฒนาเป็นความสัมพันธ์ และนำไปสู่การกำหนดเป็นความรู้ หรือความจริงที่เข้ามากำกับพฤติกรรมการแสดงออก ตลอดจนกำหนดฐานะตำแหน่งของมนุษย์ในสังคม หรือการได้รับการยกย่องจากสังคม แม้ว่าฐานะตำแหน่งของมนุษย์ในสังคมจะถูกกำหนดตั้งแต่เกิดขึ้นในครอบครัวในฐานะของลูกที่ต้องได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ แต่ฐานะทางสังคมอีกส่วนหนึ่งที่ถูกกำหนด หรือเป็นผลจากอุดมการณ์ที่เข้าไปกำหนดโลกทัศน์พื้นฐานซึ่งเป็นอำนาจสำคัญในการเข้าไปจัดระเบียบให้กับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในฐานะผู้หญิงหรือผู้ชาย ตั้งแต่การสร้างความรู้ ความจริงที่เป็นกฎเกณฑ์ของชีวิตของทั้งสองเพศให้ต่างกัน ในรูปของการแบ่งแยกพื้นที่ และจัดลำดับฐานะตำแหน่งให้กับการดำรงอยู่ของผู้หญิงและผู้ชาย โดยกำหนดให้ผู้ชายเป็นมนุษย์ที่มีคุณสมบัติในด้านบวก เช่น เป็นผู้นำ กล้าหาญ มีเหตุผล กล้าตัดสินใจ เข้มแข็ง ในขณะที่ผู้หญิงถูกจัดให้เป็นผู้ที่เป็นผู้ตาม ไม่กล้าตัดสินใจ ไม่มีเหตุผล ใช้อารมณ์ อ่อนแอ การจัดแบ่งคนออกเป็นผู้หญิงผู้ชายตามลำดับความรู้ ความจริงดังกล่าว สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคมที่ถูกทำให้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดยอาศัย

ความรู้ในเรื่องธรรมชาติของสรีระเข้ามาเป็นคำอธิบาย ดังนั้นความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของหญิงและชาย ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นคำอธิบาย แต่ยังทำหน้าที่เป็นกฎเกณฑ์สำคัญในการที่เข้าไปจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคมให้แบ่งออกเป็นผู้หญิงผู้ชายชัดเจน กล่าวคือผู้หญิงต้องเรียบร้อย และที่สำคัญต้องไม่เก่งกว่าผู้ชาย และจัดระเบียบพฤติกรรมของผู้หญิงและผู้ชายให้อยู่ในกรอบศีลธรรมคำสอนที่ดีที่ผูกโยงเข้ากับเรื่องธรรมชาติของผู้หญิง ผู้ชาย รวมถึงการเป็นครอบครัวที่ดี พร้อมกับเป็นมาตรฐานในการจัดลำดับคุณค่าให้กับพฤติกรรม หรือการกระทำของผู้หญิงและผู้ชายในสังคม

จากนั้นความรู้ที่ถูกสร้างภายใต้ระบบสังคมชายเป็นใหญ่ จะถูกเผยแพร่และถ่ายทอดไปยังสมาชิกในชุมชนผ่านสถาบันครอบครัว โรงเรียน และสถาบันทางสังคมต่างๆ ที่ถูกจัดตั้งขึ้นในฐานะเป็นหน่วยสำคัญในการส่งผ่าน อุดมการณ์ ความรู้ ความจริง ในประเด็นมิติหญิงชายอย่างต่อเนื่อง และสอดรับกันเป็นอย่างดีภายใต้ระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่เป็นวาทกรรมหลัก

อย่างไรก็ดีการวิเคราะห์วาทกรรมมิติหญิงชายในสังคมไทย โดยใช้กรอบการวิเคราะห์วาทกรรม ตามแนวคิดของมิเชล ฟูโก(Michel Foucault) นั้น เป็นเพียงมุมมองหนึ่งที่ต้องการเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิง ในความหลากหลายย่อมมีทางเลือกให้กับผู้หญิงมากขึ้น หากแต่เมื่อพิจารณาถึงผู้หญิงที่อยู่ในกรอบวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นความเชื่อมาแต่ในอดีตตามวาทกรรมหลัก โดยผู้หญิงเองยอมรับและมีความสุขกับกรอบวิธีคิดที่สังคมได้กำหนดไว้โดยได้ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ แม้จะไม่ได้เป็นผู้หญิงที่มีพลังอำนาจในตนเองตามความหมายในงานวิจัยนี้ ก็นับเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ยังคงเป็นกระแสหลักของผู้หญิงส่วนใหญ่ การวิเคราะห์ให้เห็นถึงการสร้างวาทกรรมหลักแบบชายเป็นใหญ่ และการส่งเสริมให้ผู้หญิงมีพลังอำนาจในตนเองเพื่อนำไปสู่ความเสมอภาคหญิงชาย จึงเป็นเพียงการเปิดมุมมองให้คิดและเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงในสังคมที่มีอยู่อย่างหลากหลายและแตกต่าง

1.1 ผลกระทบต่อผู้หญิงจากปฏิบัติการวาทกรรมมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่

ในการกำหนดความหมายในเรื่องมิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่นั้น เป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าผู้ชายดีกว่า เก่งกว่า ยิ่งใหญ่กว่า ส่วนผู้หญิงซึ่งอยู่อีกข้างหนึ่ง เป็นผู้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมที่จะเป็นผู้ตาม การเข้ามาจัดระเบียบวิธีคิดและพฤติกรรมของคนในสังคมผ่านแนวคิดที่ถูกสร้างขึ้นและกำหนดให้เป็นคุณลักษณะ หรือมาตรฐานสากล เช่น ผู้หญิงดี มาตรฐานในการเป็นผู้หญิงดี ซึ่งเป็นอำนาจที่สำคัญที่เข้ามากำกับกับการดำเนินการต่างๆ นับตั้งแต่การเข้ามากำหนดหรือจัดกระทำกับร่างกายของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดให้ผู้หญิงถนัดทำงานในครัว หรืองานบ้าน สนใจในความสวยความงาม นอกจากนี้ผู้หญิงยังถูกจัดให้กระทำการต่างๆโดยมีระเบียบวินัยถูกกำหนดด้วยกฎระเบียบ

กฎหมาย จารีต การจัดประเภท นิยาม หรือคำอธิบายต่างๆที่เข้ามาจัดระเบียบให้กับการกระทำและพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเข้ามาจัดกระทำกับร่างกายของมนุษย์โดยตรง ซึ่งการควบคุมนี้มีลักษณะเบ็ดเสร็จ ตั้งแต่การครอบงำความคิด ความเชื่อ ทัศนะในการมองโลก ตลอดจนสำนึกในความเป็นตัวตนอันเป็นการควบคุมจากภายใน ที่ดำเนินไปพร้อมๆกันกับการควบคุมภายนอก ในรูปของระเบียบ กฎเกณฑ์ทางสังคม กฎหมาย จารีต

ผู้หญิงอาจมีโอกาสดำเนินงานในหน้าที่การงานนอกบ้าน แต่ก็ไมอาจก้าวหน้าเท่ากับผู้ชาย เนื่องจากยังถูกกำหนดโดยอัตลักษณ์เพศหญิง แม้ว่าจะมีภูมิหลังดีเท่ากันหรือดีกว่าผู้ชายก็ตามบ่อยครั้งที่มีโอกาสได้รับตำแหน่งที่สูงขึ้นแต่หากมีผู้ชายเป็นคู่แข่งผู้หญิงก็จะถูกตัดออกไป เพียงเพราะเป็นผู้หญิง เนื่องจากการเป็นผู้หญิงก็คือการมีอัตลักษณ์เพศหญิง ซึ่งทำให้ไม่สามารถทำงานได้ดีเท่าผู้ชาย และที่สำคัญไม่ว่าผู้หญิงจะประสบผลสำเร็จในการทำงานนอกบ้านเพียงใดผู้หญิงเองก็ยังติดขัดกับค่านิยม อุดมการณ์เดิมในการที่จะต้องเป็นผู้ดูแลรักษาครอบครัว มีหน้าที่ทำให้ครอบครัวมีความสุข แนวคิดความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในฐานะวาทกรรมชุดใหม่ที่พยายามจะเบียดขับวาทกรรมหลักชายเป็นใหญ่จึงถูกคลุกคลีด้วยวาทกรรมชายเป็นใหญ่อย่างแนบเนียน แอบยลทำให้ทันสมัย ไม่คร่ำครึ แต่กลับทำให้ผู้หญิงต้องทำงานหนักทั้งในบ้านและนอกบ้านอย่างเต็มใจ ในขณะที่สังคมยังคงรักษาวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ไว้อย่างเหนียวแน่น ผู้ชายมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากเมื่อเทียบกับผู้หญิงที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน อย่งไรก็ดี หากผู้หญิงก้าวสู่ตำแหน่งงานที่สูงขึ้นเป็นที่รู้จักในสังคมที่ถูกคาดหวังจะเป็นงานของผู้ชาย ผู้หญิงก็จะถูกจับตามองในเรื่องของการแต่งตัว ครอบครัว การวางตัว ตามแบบอัตลักษณ์เดิมๆที่สังคมคิดว่าเป็นอัตลักษณ์ของผู้หญิง ในขณะที่ผู้ชายไม่ถูกจับตามองในเรื่องดังกล่าว แต่จะมองที่ความสามารถของผู้ชายคนนั้นเอง

การกำหนดอัตลักษณ์ทางเพศนั้นส่งผลกระทบต่อบุคคลและสังคมเป็นอย่างมากโดยเฉพาะผู้หญิง หากสังคมไม่แยกอัตลักษณ์หญิงชาย โดยที่ทั้งสองเพศไม่ได้เป็นขั้วตรงข้าม หากแต่มีความเสมอภาคกัน ต่างคนต่างก็ประพฤติไปในทางที่ตนเลือกได้ สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้เต็มที่โดยไม่ถูกกีดกันด้วยกรอบทางสังคมที่ถูกกำหนดไว้ สังคมก็จะพัฒนาไปได้อย่างเต็มศักยภาพ

2. กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

ท่ามกลางสังคมที่ถูกครอบงำด้วยวาทกรรมชายเป็นใหญ่ ผู้ที่ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาสตรีที่ทำงานกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาโดยตรง ได้มีกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง เพื่อทำงานช่วยเหลือผู้หญิงในสังคม และสร้างสังคมที่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย การสร้าง

พลังอำนาจเป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาสติรู้สึกถึงความมีพลังอำนาจในตนเอง รวมถึงสร้างให้เกิดการพัฒนาในกลุ่มผู้หญิงในชุมชนและสังคมให้มีพลังความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมและเท่าเทียม ทั้งนี้เป็นการสร้างพื้นที่ให้ผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมในสังคมทุกระดับชั้นมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาความคิดความเชื่อที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานหญิงชายย่อมมีความเสมอภาคกันในโอกาสทางสังคมอย่างเท่าเทียม

2.1 กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจของผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตริ มีดังนี้

- 2.1.1 การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล
- 2.1.2 การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม
- 2.1.3 การมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา
- 2.1.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง

การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล นับเป็นกระบวนการแรกที่ทำให้ข้อมูลส่วนใหญ่เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ซึ่งจากการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เห็นว่า การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคลที่ดีนั้นสามารถทำให้รู้สึกคลายความตึงเครียด และลดความวิตกกังวลได้ แม้ว่าการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเสมอๆอาจไม่ใช่ทางออกของปัญหาในการทำงานทั้งหมด แต่การแลกเปลี่ยนก็สามารถนำไปสู่การสร้างทางเลือกในการให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ให้ข้อมูล เช่นในทัศนะของผู้ให้ข้อมูลที่เห็นว่า การแลกเปลี่ยนในการทำงานอย่างเสมอๆ เพื่อต้องการหาทางเลือกในการให้ความช่วยเหลือ เมื่อได้ทางเลือกสำหรับผู้หญิงที่ประสบปัญหาแล้ว ก็ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ สามารถช่วยเหลือให้ผู้หญิงมีชีวิตที่ดีขึ้น เน้นการดึงเอาพลังอำนาจที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ได้ในระดับหนึ่ง เห็นได้ว่าการที่มีประสบการณ์ในการทำงาน และการพูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างมนโสนานิก ซึ่งเป็นการพัฒนาความคิดและการกระทำของมนุษย์ โดยผ่านการเสวนา (dialogue) เพื่อให้มีการรับรู้รวมทั้งเข้าใจโลกในความเป็นจริง แบบไม่บิดเบือน และจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นในพลังของมนุษย์ เพื่อจะมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง แก่ใจโลก หรือสังคมมนุษย์ให้มีชีวิตที่ดีกว่าเดิมของมนุษยชาติ โดยการเสวนานั้นต้องเป็นการเผชิญหน้าทางความคิดระหว่างบุคคล โดยมีโลกแห่งความจริงเป็นสื่อกลาง และที่สำคัญการเสวนาจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้ามีการพูดฝ่ายเดียว หากแต่ต้องเป็นการแลกเปลี่ยน สิ่งที่สำคัญคือการไตร่ตรองด้วยความคิดของตนเอง(reflection) ซึ่งเห็นได้จากกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลมีกระบวนการในการเรียนรู้โดยการนำเอาประสบการณ์จากการปฏิบัติมาวิพากษ์วิจารณ์ แลกเปลี่ยนกัน จนสามารถนำมาเป็นบทเรียนที่จะนำไปสู่การสร้างแนวทางในการทำงานที่แตกต่าง และหลากหลาย โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ความเป็นจริงที่ผู้หญิงประสบอยู่ เพื่อให้มีทางเลือกในการให้ความช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีระบบ โดยมีมุมมองของทฤษฎีสตรีนิยมซึ่งเป็นการทำงานเพื่อผู้หญิงโดยตรง และเมื่อได้ให้ความช่วยเหลือแล้ว ก็ต้องมีการวิเคราะห์ไตร่ตรองเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญอย่าง

มากในการสร้างพลังอำนาจของผู้ให้ข้อมูล ส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลที่ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีนั้น ในช่วงแรกๆที่เข้ามาทำงาน มักมีหน้าที่รับเรื่องร้องทุกข์ทั้งทางโทรศัพท์และรับเรื่องราวร้องทุกข์ โดยตรงที่สำนักงานไปด้วย ในช่วงการทำงานแรกจะมีความวิตกกังวล ไม่มั่นใจในการที่จะให้คำปรึกษาในทางออกของปัญหาหรือคิดว่าจะให้ความช่วยเหลืออย่างไรได้ ยิ่งอยู่ภายใต้สังคมในระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่พยายามทำให้เรื่องผู้หญิงเผชิญเป็นปัญหาส่วนตัว สังคมไม่ยอมรับ ไม่มีทรัพยากร หรือบุคคลที่จะเอื้อต่อการทำงาน เสมือนไม่มีพื้นที่ในการทำงานช่วยเหลือผู้หญิงเลย หากแต่การพูดคุยแลกเปลี่ยนกันทั้งในองค์กรเดียวกันและเครือข่ายจึงเป็นการสร้างพื้นที่ในเบื้องต้น สำหรับผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรี ซึ่งนับเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในมุมมองของทฤษฎีสตรีนิยม ที่ผู้ให้ข้อมูลในองค์กรพัฒนาสตรีพยายามสร้างในการทำงาน ดังนั้นการได้รับประสบการณ์ และการแลกเปลี่ยนนับเป็นการกระตุ้นในการดึงเอาพลังอำนาจในตนเองของคนทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีออกมาใช้ ซึ่งนับเป็นส่วนที่สำคัญมากในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองตามแนวคิด ของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire)

นอกจากผู้ให้สัมภาษณ์จะเห็นว่าการทำงานและการแลกเปลี่ยนในระดับบุคคล ทำให้มีความมั่นใจแล้ว ยังให้ทัศนะต่อกระบวนการได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับบุคคลว่าเป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจกระบวนการแรกที่เชื่อมไปสู่ประเด็นการทำงานเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้หญิง กล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามาทำงานด้านผู้หญิงใหม่ๆ แม้จะเข้ามาด้วยความตั้งใจในการทำงานแต่ไหนก็ตาม ส่วนหนึ่งในด้านการศึกษานั้นก็ไม่มีใครที่มาทำงานโดยมีวุฒิการศึกษาทางด้านสตรีศึกษาโดยตรง เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่เปิดในประเทศไทยไม่นาน เมื่อเข้ามาทำงานกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยมีความมั่นใจ หรือบางรายช่วยเหลืออะไรผู้ประสบปัญหาไม่ได้ก็ทำให้สูญเสียความมั่นใจไปพอสมควร ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าในช่วงแรกก็ไม่ได้มีความรู้ อะไร มีแต่ความเลือนรางในการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุ เมื่อวิเคราะห์ปัญหาไม่ได้ การให้ความช่วยเหลือ หรือทางเลือกกี้เลือนราง ซึ่งการที่มีประสบการณ์ที่มากขึ้นและการแลกเปลี่ยนจะช่วยลดความวิตกกังวล และช่วยดึงความมั่นใจกลับมา สร้างการยอมรับในตัวเองกลับคืนมา โดยเน้นการแลกเปลี่ยนแบบเพื่อนให้เกิดขึ้นในองค์กร ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์ต่างกันแค่ไหน ให้ทุกฝ่ายได้พูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อประโยชน์ในการทำงานอย่างเต็มที่ เข้าอกเข้าใจกัน ให้ข้อมูลและสร้างทางเลือกในปัญหาที่ต่างก็รับผิดชอบซึ่งกันและกัน โดยเน้นที่ผู้หญิงเป็นศูนย์กลาง

นอกจากนี้การได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่ม ทำให้เกิดความรู้สึก ร่วมกัน รู้สึกมีคนที่จะเข้าใจและพร้อมที่จะรับฟัง รวมถึงได้เทคนิคการทำงานและวิธีคิดใหม่ในการทำงานกับผู้หญิง ในขณะที่ภาครัฐบาลนั้นก็เห็นความสำคัญในการจัดกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยน แม้ในตอนนี้อาจยังไม่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่เป็นการจัดประชุมเพื่อ

รับนโยบายและเตรียมจัดกิจกรรมการฝึกอบรมเสียมากกว่า ประเด็นพื้นที่ (space) ยังคงเป็นประเด็นที่สำคัญในการจัดกลุ่มประสบการณ์และแลกเปลี่ยน ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกว่ามีพื้นที่ที่กว้างขวางในการพูดคุย มีมุมมอง และทางเลือกในการทำงานมากขึ้น รวมถึงการเกิดเครือข่ายในการทำงาน รู้สึกว่ายังมีคนอื่น ๆ อีกมากที่เข้าใจและยินดีเข้ามาร่วมงาน รู้สึกว่าปัญหาความรุนแรงของผู้หญิงไม่ใช่ปัญหาใหญ่ที่ไม่มีทางออกและไม่ใช่ว่าปัญหาส่วนตัวอีกต่อไป ทำให้คนทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน ช่วยแบ่งมุมมอง นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับกลุ่มเป็นการสร้างแบบอย่างในการหาทางออกที่หลากหลายในการแก้ปัญหาให้กับผู้หญิงได้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายกับผู้หญิงทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดการสร้างพลังอำนาจในตนเองในกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ซึ่งทำให้เกิดมิติในเชิงอำนาจมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการต่อรองกับภาครัฐหรืออำนาจในตัวของผู้หญิงเองในการที่จะยืนยันในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้อง

อย่างไรก็ดีการมีส่วนร่วมในการอบรมสัมมนา หรือการมีโอกาสได้ไปดูงาน อบรมสัมมนา เป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้รู้สึกเข้มแข็งขึ้น ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีปัญหาในการแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ การดูงาน อบรม สัมมนาจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็ง เป็นตัวของตัวเอง สามารถหลุดพ้นจากความเบื่อหน่าย ท้อแท้จากการทำงานได้ โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์พยายาม หาทางออกในการทำงานของตนเองด้วยการพยายามเปลี่ยนความเชื่อและทัศนคติว่าปัญหาผู้หญิงสามารถมีทางออกได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นส่วนใหญ่เป็นเพราะระบบชายเป็นใหญ่ที่ถูกสร้างขึ้นและครอบงำสังคมอยู่มาเป็นเวลานาน สามารถอธิบายและแก้ปัญหาได้ ตามทฤษฎีสตรีนิยมที่พยายามรื้อถอนความคิดค่านิยมแบบเดิมๆ เรียกร้องให้ผู้หญิงเข้าใจในสถานการณ์ของผู้หญิงที่ประสบอยู่ การที่มีโอกาสได้รับความรู้ใหม่ๆ และมองเห็นความคืบหน้าในงานที่ทำ นับเป็นการสร้างคุณค่าให้กับงานของผู้ให้สัมภาษณ์ และเห็นถึงความสามารถที่จะยื่นมือให้ความช่วยเหลือผู้หญิงในสังคมให้ได้รับการปลดปล่อยโดยมีเครือข่ายโยงใยกันทั่วโลก ทำให้รู้สึกว่ามีพื้นที่ในการทำงานมากขึ้น

การได้เข้าร่วมอบรม สัมมนา ทั้งในระดับนานาชาติ ระดับเครือข่ายในประเทศ และระดับองค์กร ล้วนแต่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาพลังของคนทำงานในระดับโครงสร้างที่ชัดเจนมากขึ้น เช่นการอบรมเสริมทักษะในเรื่อง กฎหมายว่าด้วยความรุนแรงก็ทำให้ผู้ให้ข้อมูลได้เข้าใจและชัดเจนในช่องทางการทำงานกับผู้หญิงมากขึ้น หรืออนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ ทำให้มีความรู้ในสิทธิของผู้หญิงที่พึงมี การอบรมสัมมนา แลกเปลี่ยนจึงเป็นการทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกถึงการที่สามารถมีทางเลือกในการทำงานได้มากขึ้นอีกทางหนึ่ง

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย สังคมมีความตระหนักในปัญหาของผู้หญิงมากขึ้น ผู้หญิงมีโอกาสนในการได้บอกกล่าวแก่สังคมให้ได้รับรู้ถึงปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้น ปัญหาเหล่านี้มิใช่ปัญหาส่วนตัวอีกต่อไปแต่เป็นปัญหาสาธารณะที่สังคมต้องมีส่วนร่วมรับรู้และแก้ไขปัญหา ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาสังคมเช่นเดียวกับปัญหาอื่นๆ นอกจากนี้ในการรณรงค์ยุติความรุนแรงยังบอกถึงความต้องการของผู้หญิงในด้านความปลอดภัยที่ผู้หญิงควรได้รับในฐานะประชาชนที่เสียภาษีคนหนึ่งที่ได้พึ่งได้รับความคุ้มครองให้มีความปลอดภัยจากรัฐ อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้การรณรงค์เดินขบวนในรูปแบบต่างๆ ยังทำให้เกิดการรวมกลุ่มพลังทางสังคมร่วมกันทำให้เกิดภาพพลังอำนาจของผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรีร่วมกับผู้หญิงในสังคมในระดับทางกว้างขึ้น เมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันผู้หญิงก็มีพื้นที่มากขึ้น ตามแนวคิดสตรีนิยมที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อ หรือปัญหาในระดับโครงสร้างได้นั้นจะต้องมีการรวมกลุ่มพลังผู้หญิง เพื่อบอกกล่าวปัญหาของผู้หญิงแก่สังคม ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันจะทำให้สถานการณ์ของผู้หญิงดีขึ้น ถูกเอาเปรียบน้อยลง โดยเชื่อมโยงเข้ากับมิติอื่นๆ ทางสังคม เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ รวมถึงความแตกต่างทางด้านเพศ ดังนั้นการรณรงค์ยุติความรุนแรงจึงเป็นกิจกรรมที่ผู้ให้สัมภาษณ์เข้าร่วมกิจกรรมทุกปีนับเป็นกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจที่สำคัญซึ่งสามารถส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างสังคมได้

กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรีนั้น ประกอบ ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย และมีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งแต่ละกิจกรรมนั้นล้วนแต่เสริมให้เกิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองในระดับที่แตกต่างกันไป แต่ก็มีมิติที่เชื่อมโยงซ้อนทับกันอยู่ด้วยเช่นเดียวกัน โดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กรภาคเอกชนจะมีกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองที่เห็นได้ชัดเจนกว่าผู้ปฏิบัติงานในองค์กรภาครัฐเนื่องจากมีระยะเวลาในการทำงานที่ยาวนานต่อเนื่อง ที่เครือข่ายการทำงานที่เข้มแข็ง รวมถึงการความอิสระในการคิดสร้างสรรค์และแลกเปลี่ยนกันมากกว่า ในขณะที่ผู้ปฏิบัติงานภาครัฐเวลานั้นเพิ่งจะทำงานในประเด็นมิติหญิงชาย โดยมีนโยบายเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคอย่างจริงจัง เมื่อปี พ.ศ.2545 ซึ่งเป็นปีที่มีการปฏิรูประบบราชการ โดยการจัดตั้งเป็นสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายภายใต้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยที่ก่อนหน้านี้องค์กรภาครัฐโดยคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีทำหน้าที่ในการส่งเสริมกลุ่มแม่บ้านในด้านอาชีพ รวมถึงกิจกรรมในชุมชนในรูปแบบต่างๆ แต่ไม่ได้เน้นการวิเคราะห์มิติหญิงชายในการทำงาน อย่างไรก็ตาม 3 ปีองค์กรภาครัฐก็ได้พยายามผลักดันในเรื่องความเสมอภาคหญิงชายร่วมกับองค์กรพัฒนาสตรีภาคเอกชนได้เป็นอย่างดี เป็นเครือข่ายในการทำงานที่ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับไปพอสมควร

จากการศึกษาสามารถกล่าวได้ว่า การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในระดับปัจเจก ช่วยให้ผู้ใช้ให้สัมภาษณ์มองเห็นทางเลือกในการทำงานได้ในระดับหนึ่ง ส่วนการได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มช่วยให้ผู้ใช้ข้อมูลมีพื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนมากขึ้น ทำให้เห็นคุณค่าในการทำงานมากขึ้น ส่วนกิจกรรมในการอบรม สัมมนา ก็ทำให้ผู้ใช้ให้ข้อมูลรู้สึกๆ ได้ถึงความมั่นใจในการทำงานที่มีมากขึ้น เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างพลังในการทำงานได้มากขึ้น และที่สำคัญกิจกรรมรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ก็เป็นรูปแบบการสร้างพลังอำนาจในระดับกลุ่มอีกมิติหนึ่งที่ใหญ่ขึ้นของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยการตระหนักถึงเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงสังคมในระดับโครงสร้าง ซึ่งเป็นการดึงพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่ในตัวบุคคลตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่ม ไปจนถึงสังคมโดยรวมออกมาใช้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เสริมกันในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ว่ากิจกรรมใดจะเกิดขึ้นก่อนหรือหลัง หรือแม้แต่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ก็ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสร้างพลังอำนาจของผู้ให้ข้อมูล รวมไปถึงการตระหนักในคุณค่าภายในตนเองทั้งสิ้น อันจะนำไปสู่ภาวะที่บุคคลจะมีพลังอำนาจในตนเองต่อไป

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตริ ผู้ศึกษาพบว่าผู้ใช้ให้สัมภาษณ์แต่ละรายต่างก็มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามการศึกษาระบบการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้นแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเรียนรู้และเข้าใจในปัญหาของผู้หญิงที่เกิดจากอคติชายเป็นใหญ่ที่เป็นวาทกรรม ที่ครอบงำสังคมอยู่ ในระยะแรกผู้ใช้ให้สัมภาษณ์อาจจะยังไม่ค่อยเข้าใจ อาจรู้สึกเบื่อหน่าย ท้อแท้ในการทำงาน เมื่อมีปัญหารุมเร้า แต่หลังจากที่ผ่านกระบวนการสร้างพลังอำนาจระยะหนึ่งก็จะรู้สึกผ่อนคลาย หายวิตกกังวล มองและเข้าใจปัญหามากขึ้น ซึ่งผู้ใช้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะได้รับการเสริมพลังอำนาจจาก การทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับบุคคล และการได้รับประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มเป็นกระบวนการแรก ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้ใช้ให้ข้อมูลได้ระบายความวิตกกังวล และยังเป็นการช่วยให้มีการสะท้อนความเป็นตัวตนออกมา การพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหา มุมมองทำให้เกิดการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ที่มองว่าบุคคลต้องเข้าใจประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นให้ได้เสียก่อน มีการคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ ต้องตระหนักและตั้งคำถามในสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นการเกิดจิตสำนึกขึ้น วิพากษ์วิจารณ์ (critical consciousness) ซึ่งก็สอดคล้องกันในมุมมองของสตรีนิยม ที่ผู้หญิงต้องตั้งคำถามและรื้อถอนให้เห็นถึงรากเหง้าของปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงเองให้ได้เสียก่อน โดยผู้ใช้ข้อมูลสามารถวิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุของปัญหาที่ผู้หญิงประสบอยู่นั้นเกิดจากสาเหตุใดบ้าง ซึ่งถ้าหากเข้าใจ

และสามารถวิเคราะห์ปัญหานั้นได้ ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะก้าวไปสู่ขั้นของการสร้างพลังอำนาจในระดับต่อไป คือการตระหนักในคุณค่าของตนเอง

2. การตระหนักในคุณค่าของตนเอง หลังจากที่สามารถวิเคราะห์และเข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะพยายามหาทางออกของปัญหา อย่างน้อยก็ทำให้สถานการณ์ดีขึ้น โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะเริ่มมองเห็นคุณค่าที่มีอยู่ในตนเอง เห็นคุณค่าของงานที่ทำซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้หญิงที่กำลังประสบปัญหา รวมถึงสังคมโดยรวม และเป็นที่พึ่งของคนอื่นที่กำลังมีปัญหา จะเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เกิดความรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่าต่อสังคมอยู่ นอกจากนี้แล้วการแลกเปลี่ยนทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม การอบรมสัมมนา รวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ก็เป็นสิ่งที่สร้างให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกว่าคุณค่า ทั้งนี้เพราะมีพื้นที่ในการพูดคุย แลกเปลี่ยน มีการเรียนรู้ร่วมกัน นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ดึงเอาความรู้สึกถึงความมีคุณค่าในตนเอง ออกมาร่วมแบ่งปันกับผู้อื่น

3. การเข้าใจในระบบโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง เพราะวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ ที่มีรากเหง้าของปัญหามาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงและชาย ผู้ให้สัมภาษณ์เข้าใจในเรื่องระบบโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากได้ผ่านการแลกเปลี่ยนทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการอบรมสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนและเพิ่มเติมความรู้ใหม่ๆ ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในสังคมอย่างต่อเนื่อง จึงมีความเข้าใจดีในเรื่องระบบสังคมการเมืองและวัฒนธรรมที่ถูกครอบงำโดยอำนาจของผู้ชาย ซึ่งต่างก็มีความต้องการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับปฏิบัติ และระดับนโยบาย โดยการรณรงค์และการเคลื่อนไหวในด้านต่างๆ ทำให้เกิดการสร้างเป้าหมายร่วมกันในการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) โดยในที่สุดบุคคลต้องเป็นผู้ที่ตระหนักในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เขาถูกกดขี่อยู่

4. การต่อต้านการกลับไปสู่ภาวะไร้อำนาจ หรือภาวะที่ถูกกดขี่ เมื่อผู้ให้สัมภาษณ์สามารถหลุดพ้น หรือก้าวไปสู่การมีพลังอำนาจในตนเอง ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะสามารถแก้ปัญหาที่เจอได้ดี มีความเป็นตัวของตัวเอง ตัดสินใจได้ มีทางเลือกในปัญหา และมีความมั่นใจ อธิบายได้ในการที่จะเลือกหรือไม่เลือกทางเลือกนั้น ซึ่งการกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองนี้ ก็จะถูกถ่ายทอดไปสู่กลุ่มผู้หญิงในระดับรากหญ้าที่เป็นผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมด้วย ซึ่งในช่วงนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้มากขึ้น มีความมั่นใจในตนเอง จากการศึกษาพบว่าเมื่อผู้ให้

สัมภพณ์สามารถเกิดพลังอำนาจในตนเองแล้ว จะมีช่วงหนึ่งที่จะคิดและย้อนกลับไปสู่สถานะแห่งปัญหานั้นอีก แต่เนื่องจากได้ผ่านการต่อสู้และเผชิญปัญหาต่างๆมาแล้ว ทำให้เริ่มมีการมองปัญหาอย่างเข้าใจว่าปัญหาทุกปัญหาล้วนแล้วแต่มีสาเหตุที่มาและมีทางออก มีการเปลี่ยนแปลง และกลุ่มผู้ให้สัมภพณ์ก็มีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งกระบวนการเหล่านี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาในการปลดปล่อยคนไปสู่เสรี คือเป็นการดึงเอาความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภพณ์เข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้ผ่านกระบวนการสร้างพลังอำนาจนี้แล้วจะมีแนวทางในการต่อสู้ และทำกิจกรรมใดๆที่จะนำไปสู่เปลี่ยนแปลงทางสังคมในมุมมองของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชายได้ดีขึ้น

2.2 ปัญหาและอุปสรรคในการกระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

ปัญหาอุปสรรคในการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ให้ข้อมูล พบว่ามี 2 ส่วน คือปัญหาอุปสรรคภายใน และปัญหาอุปสรรคภายนอก ซึ่งล้วนแต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งสิ้น โดยจากการศึกษาได้พบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ดังนี้

2.2.1 ปัญหาอุปสรรคภายใน หรือปัญหาอุปสรรคจากตัวผู้ให้สัมภพณ์เอง เป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญและเป็นประเด็นที่มีความยากลำบากในการสร้างพลังอำนาจ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้ให้สัมภพณ์ยังยึดติดอยู่กับค่านิยมเดิมที่สังคมปลูกฝังมา รวมทั้งสังคมก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับงานที่ทำ เพราะคิดว่าผู้หญิงไม่ได้มีปัญหาอะไร สิ่งที่เป็นอยู่ก็เหมาะสมดีแล้ว นอกจากนี้ยังมีความวิตกกังวลกับความไม่มั่นคงในการทำงาน แม้อยากให้เห็นความเสมอภาคในสังคมแต่เป้าหมายนั้นก็เป็นามธรรมมาก ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมที่จะเป็นแรงจูงใจในการทำงานได้ รวมถึงความวิตกกังวลในทางเศรษฐกิจ เนื่องจากส่วนใหญ่การทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนนั้นค่าตอบแทนน้อย ซึ่งบางครั้งผู้ให้สัมภพณ์มีความจำเป็นต้องหาเลี้ยงครอบครัวด้วย จึงนับเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจ

2.2.2 ปัญหาอุปสรรคภายนอก แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.2.2.1 อุปสรรคจากการจัดการในองค์กร โดยเฉพาะในด้านจำนวนบุคลากรมีจำกัด มีการเข้าออกของบุคลากรสูง ขาดความต่อเนื่องในการทำงาน เจ้าหน้าที่คนหนึ่งต้องรับผิดชอบงานหลายอย่าง เกิดความตึงเครียด ประกอบกับความไม่มั่นคงในเรื่องของงบประมาณในการดำเนินงาน ทำให้เป็นอุปสรรคหนึ่งในการสร้างพลังอำนาจของผู้ให้สัมภพณ์

2.2.2.2 อุปสรรคจากชุมชน กล่าวคือชุมชนขาดความเข้าใจและ

ยอมรับในปัญหา เพราะส่วนใหญ่ยังมองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง โดยเฉพาะปัญหาครอบครัว และปัญหาความรุนแรงเป็นปัญหาส่วนตัว หรือปัญหาภายในครอบครัว บุคคลภายนอกไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้หญิงที่ประสบปัญหาก็เพราะเป็นผู้หญิงที่ไม่ดี ดังนั้นเมื่อมีการรณรงค์หรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาผู้หญิง ก็มักจะไม่ค่อยได้รับการตอบรับและบางครั้งก็ถูกต่อต้าน เหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคในการสร้างพลังอำนาจทั้งสิ้น

จากปัญหาและอุปสรรคที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าปัญหาอุปสรรคในการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้น มีตั้งแต่ในระดับตัวบุคคลจนถึงระดับกลุ่ม ชุมชน และสังคม เช่นปัญหาอุปสรรคจากตัวผู้ให้สัมภาษณ์เอง ปัญหาทางด้านการจัดการในองค์กร และปัญหาจากความไม่เข้าใจของชุมชนและสังคม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนมีความเชื่อมโยงกัน ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างพลังอำนาจนั้นจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบและปัจจัยจากหลายๆด้าน และหากด้านใดด้านหนึ่งไม่พร้อม หรือเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจ กระบวนการสร้างพลังอำนาจในตัวบุคคลนั้นก็ไม่สามารถเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ซึ่งปัญหาต่างๆเหล่านี้ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ เพราะปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นตัวผลักดันให้ผู้หญิงกลายเป็นผู้ถูกกระทำ เป็นผู้ถูกกดขี่อยู่ไม่รู้จัก ซึ่งการที่จะพัฒนาและแก้ไขปัญหาอุปสรรคเหล่านี้ต้องแก้ไขเป็นองค์รวม ไม่ใช่แก้ปัญหาแบบแยกส่วน เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นล้วนทำให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรีนั้นลดประสิทธิภาพลง อันเป็นการขัดขวางการพัฒนาสังคมทางหนึ่ง จากการนำแนวคิดการสร้างพลังอำนาจมาใช้ในการศึกษาผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรีนั้น ทำให้ได้เห็นถึงความเชื่อทัศนคติ และค่านิยมของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนได้ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์จะแสดงออกมาในรูปของความคิด ความเชื่อ การวิพากษ์วิจารณ์ การกระทำเกี่ยวกับตัวเอง การรู้เท่าทัน การให้คุณค่าในตัวเอง และความสามารถในการแก้ปัญหา อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเกิดพลังอำนาจในตนเองตามแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเอง ของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire, 1970: 89) ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลแต่ละรายมีความสามารถในการสร้างพลังอำนาจในตนเองได้ไม่เท่ากัน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ท้าทายต่อการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนทั่วไป โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงเพื่อให้เกิดพลังอำนาจในตนเอง แม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะมีการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจที่แตกต่างกัน และไม่เท่ากัน โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่างผู้ปฏิบัติงานในภาครัฐและเอกชน เนื่องจากองค์กรในภาคเอกชนนั้นผ่านการทำงานในระยะเวลาที่นานกว่า มีประสบการณ์จากการทำงานและการจัดกิจกรรมที่เข้มข้นกว่า รวมถึงบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการทำงานมีความยืดหยุ่นมากกว่า จึงเอื้อให้เกิดความหลากหลายในการเรียนรู้มากกว่า แต่อย่างไรก็ดีผู้ปฏิบัติงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างก็มีความร่วมมือที่ดีต่อกันและเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งในการทำงานเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคม โดยภาครัฐจะมี

บทบาทในระดับนโยบาย โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ โดยมีองค์กรพัฒนาสตรีภาคเอกชนเป็นผู้ร่วมผลักดันที่สำคัญ จึงมีลักษณะในการทำงานที่แตกต่างกันบ้าง แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์พยายามทำก็คือการสร้างทางเลือกในการทำงานเพื่อพัฒนาสตรีและการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนั้นกระบวนการแลกเปลี่ยนในกลุ่มจึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจสู่ความเสมอภาคต่อไป อย่างไรก็ตามกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้น เป็นกระบวนการที่เสริมซึ่งกันและกัน และมีความซ้อนทับและคาบเกี่ยวกันอยู่ ไม่สามารถแยกออกจากกันเป็นส่วนๆได้ กระบวนการเรียนรู้ในสร้างพลังอำนาจของผู้ให้สัมภาษณ์ในแต่ละรายนั้นอาจใช้เวลาตลอดช่วงชีวิตที่ผ่านมา หรืออาจเป็นช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งในรูปแบบของประสบการณ์ด้านการศึกษาหรือในด้านอื่นๆของชีวิต ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองนี้อาจจะต้องทำหลายวิธีในช่วงระยะเวลาที่ต่อเนื่อง และแตกต่างกันไป

3. บทบาทของการศึกษาในการสร้างพลังอำนาจในตนเองให้ผู้หญิง

การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย นับเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงทั้งในวิธีคิดและพฤติกรรม การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างพลังอำนาจให้กับผู้หญิงซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย การจัดการศึกษาเพื่อปลดปล่อยมนุษย์สู่เสรีภาพ โดยการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้น อาจจะเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยคุ้นเคยในการจัดการศึกษาของสังคมไทย ที่เน้นการเสวนา และการแลกเปลี่ยนเชิงวิพากษ์ ไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งดูเหมือนจะขัดแย้งกับวัฒนธรรมไทยที่เชื่อในระบบอาวุโส อย่างไรก็ตามหากเปิดใจกว้างจะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเองตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) ที่เน้นการคิดวิพากษ์นั้นจะนำมาซึ่งความเป็นเสรี อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยเฉพาะการศึกษาตามอัธยาศัย (lifelong education) ซึ่งเป็นการศึกษาที่จะอยู่กับสมาชิกในสังคมไปตลอดชีวิตจึงควรเน้นการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจในตนเอง อันเป็นฐานที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม การศึกษาต้องสะท้อนความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม โดยบทบาทของการศึกษานั้นแบ่งได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

- 3.1. การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม
- 3.2. การศึกษาที่มาของการพัฒนาคนตามหลักสิทธิมนุษยชนที่เท่าเทียม
- 3.3. การศึกษาเป็นการสร้างสังคมแห่งความเอื้ออาทร

3.1 การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

การศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ต้องเป็นการศึกษาที่สะท้อนความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในปรากฏการณ์นั้นๆ มิติหญิงชายแบบชายเป็นใหญ่ ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น เห็นได้อยู่ในทุกภาคส่วนของสังคม ไม่ว่าจะเป็นในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง ล้วนถูกลบหลุมด้วยระบบชายเป็นใหญ่ทั้งสิ้น ทำให้เห็นว่าสังคมนั้นมีความเหลื่อมล้ำในเชิงอำนาจระหว่างเพศ ปรากฏการณ์เหล่านี้ควรได้รับการยอมรับว่ามีอยู่ในสังคม และควรมีการสะท้อน หรือมีการหยิบยกมาเป็นเนื้อหาในการจัดการศึกษา เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อให้คนในสังคมได้รับรู้ข้อมูลและความรู้ที่ถูกต้องผ่านทางการศึกษา

ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี ซึ่งมีโอกาสได้สัมผัสปัญหาในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศที่ฝังรากลึกในสังคม ต่างก็คาดหวังว่าควรมีการสอนเรื่องมิติหญิงชายในสังคมในโรงเรียน หรือสถานศึกษาในรูปแบบอื่นๆ จากการสัมภาษณ์ และการจัดสนทนากลุ่ม ต่างก็คาดหวังว่าจะได้รับการเรียนรู้เรื่องมิติหญิงชายในโรงเรียน เพราะเห็นว่าโรงเรียนนั้นเป็นสถาบันที่สำคัญในการปลูกฝังแนวคิดให้กับคนในสังคมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เด็กและเยาวชนในสังคมส่วนใหญ่ต้องผ่านระบบโรงเรียนด้วยกันทั้งสิ้น โรงเรียนควรมีการสอนมิติหญิงชายในประเด็นของความเสมอภาคในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นโอกาสทางการศึกษา การทำงาน การส่งเสริมให้บุคคลได้ทำในสิ่งที่ชอบหรือถนัด หรือตามศักยภาพ มากกว่าการถูกจำกัดให้ทำบางสิ่งบางอย่างเพราะเพศ (sex) นอกจากนี้ในส่วนที่เป็นความรู้ในเรื่องผู้หญิงผู้ชายนั้น ควรเป็นการให้ความรู้ที่ถูกต้องว่าการเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายไม่สำคัญเท่ากับการที่คนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ เราควรเห็นภาพในสังคมที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายอยู่ในทุกภาคส่วนของสังคมในสัดส่วนที่เท่าๆกันสอดคล้องกับจำนวนสัดส่วนของผู้หญิงและผู้ชายในสังคม แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการสอนเรื่องมิติหญิงชายนั้นควรสอนในลักษณะที่ให้ข้อเท็จจริงต่อปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายในสังคม เพื่อให้เกิดความตระหนัก และการยอมรับในความแตกต่างระหว่างหญิงชายแต่เสมอภาคกัน ในปัจจุบันนั้นสังคมมีการขยายตัวและมีความซับซ้อนมากขึ้น มิติหญิงชายในสังคมก็มีความซับซ้อนมากขึ้นเช่นเดียวกัน จึงควรมีการทำความเข้าใจและรู้เท่าทันในการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนมากขึ้น โดยบทบาทของการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจต้องทำให้คนในสังคมมีความเข้าใจในความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และส่งเสริมให้แต่ละคนมีการพัฒนาตามศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่ และเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข โดยไม่มีเพศใดมีอำนาจเหนือ หรือกดขี่อีกเพศหนึ่ง อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาสังคมต่อไป

3.2 การศึกษาที่มาของการพัฒนาคนตามหลักสิทธิมนุษยชนที่เท่าเทียม

สังคมนั้นประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีความหลากหลาย แตกต่างกันไป ทั้งในด้านเพศ เชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้อาจทำให้สังคมเกิดความแตกแยก หากคนในสังคมไม่เข้าใจ ไม่ยอมรับ ซึ่งอาจจะเป็นด้วยการใช้มาตรฐานความเชื่อที่แตกต่างกัน การศึกษาจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างสังคมที่มีกลุ่มคนที่หลากหลาย หากแต่มีความเข้าใจ ยอมรับและเคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งนี้มนุษย์ทุกคนในสังคมมีสิทธิในการที่จะได้รับสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ได้รับการศึกษา และมีทางเลือกให้กับชีวิตในลักษณะที่ตนเองต้องการ โดยไม่คำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ หรือศาสนา ซึ่งมนุษย์ทุกคนต่างก็มีสิทธิเท่าเทียมกันตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ และมีความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิมนุษยชน บทบาทของการศึกษานั้นนอกจากจะให้ความรู้แก่คนในสังคมแล้ว การศึกษาควรเป็นการพัฒนาคนในสังคมให้ได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ โดยไม่เลือกว่าบุคคลนั้นมีสถานภาพใด หรือเป็นเพศใด แต่ต้องให้โอกาสกับมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้การศึกษาต้องสร้างให้คนในสังคมตระหนักถึงสิทธิของตนเอง เคารพคนอื่น เคารพในความแตกต่างของความหลากหลายของคนในสังคม ไม่เอาเปรียบหรือกดทับคนอื่นที่ต่างออกไป ต้องคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียม เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3.3 การศึกษาเป็นการสร้างสังคมแห่งความเอื้ออาทร

บทบาทการศึกษาในการสร้างสังคมให้เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทรและมีความสุขนั้น ต้องอาศัยการยอมรับและความเข้าใจอันดีต่อกัน สังคมไทยนั้นเป็นสังคมที่เอื้ออาทรกันมาช้านาน เห็นออกเห็นใจกัน มีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยที่ทำให้สังคมไทยดำรงอยู่ได้ด้วยความสะดวกมาเป็นเวลาช้านาน

ผู้หญิงและผู้ชายแม้จะเป็นเพศที่ต่างกัน มีวิถีชีวิตแตกต่างกันบ้าง ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกสอน ถูกกำหนดในบทบาทที่แตกต่างกัน แต่ผู้หญิงก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่เคารพและดำรงชีวิตภายใต้วัฒนธรรมไทย ต่างก็เติบโตมาในสังคมไทยและเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคมเช่นเดียวกับผู้ชาย ฉะนั้นทั้งผู้หญิงและผู้ชายก็ควรได้รับการยอมรับจากสมาชิกในสังคมที่เป็นอีกเพศหนึ่งในฐานะผู้ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน ซึ่งทั้งสองเพศควรมีการปรับวิถีคิด ปรับตัว ยอมรับและปฏิบัติต่อกันอย่างเคารพในศักดิ์ศรีซึ่งกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากอคติต่อกัน นอกจากนี้ การศึกษาควรมีบทบาทในการสนับสนุนและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยอันดีงาม ซึ่งได้แก่ความรักกัน ห่วงใยกัน มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่ทำร้ายกัน ไม่เลือกปฏิบัติ ยอมรับใน

ความแตกต่าง ช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์ และการให้อภัยต่อกัน เพื่อร่วมกันสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทรที่สมาชิกในสังคมไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชายต่างก็อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและเสมอภาค

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “มิติหญิงชายกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง : กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี” พบว่า ในสังคมที่ถูกกำหนดด้วยระบบชายเป็นใหญ่ นั้น ได้มีผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาสตรี ซึ่งมีเป้าหมายในการทำงานเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบปัญหาในสังคม ด้วยสาเหตุมาจากระบบชายเป็นใหญ่และต้องการรื้อถอนวิธีคิดแบบเดิม เพื่อให้เกิดความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคมนั้น ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรดังกล่าวจะสามารถสร้างพลังอำนาจในตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องอาศัยองค์ประกอบในหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นในด้านของตัวผู้ปฏิบัติงานเอง การจัดการในองค์กรในด้านบุคคลากร และงบประมาณ รวมถึงกลไกทางภาครัฐ และความเข้าใจในปัญหาของผู้หญิงจากชุมชนและสังคม อย่างไรก็ตาม ภารกิจในการแก้ปัญหาผู้หญิงในระยะยาวต่อไปในอนาคต การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจ ให้ผู้หญิงรวมถึงผู้ชายได้เข้าใจและรู้เท่าทันกับมิติหญิงชายที่ดำรงอยู่ เกิดคำถาม สามารถวิพากษ์วิจารณ์และหาทางออกให้กับตัวเองได้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางในการนำผลการศึกษานี้ไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หญิงและสังคมต่อไป

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1.1 ควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับที่ไม่มีความเป็นธรรม เช่น กฎหมายทำแท้ง ที่ไม่ได้ระบุหรือกล่าวถึงผู้ชายเลย ทั้งๆที่ผู้หญิงไม่อาจตั้งครรถ์ได้ด้วยตัวเอง ดังนั้นผู้ชายควรมีส่วนร่วมต่อการรับผิดชอบในปัญหาด้วย โดยอาจจะกำหนดให้มีการให้มีการตรวจ DNA รวมถึงกฎหมายว่าด้วย การรับรองบุตร ในกรณีที่ผู้ชายไม่ยอมรับรับผิดชอบบุตรตามกฎหมาย ก็ควรมีมาตรการลงโทษผู้ชายด้วย เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีการปรับปรุงกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายครอบครัวที่ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชาย ซึ่งขัดกับกฎหมายรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้หญิงชายเสมอภาคกัน เพื่อเป็นกลไกในการพัฒนามิติหญิงชายเพื่อความเสมอภาคอย่างจริงจัง

1.2 ในการกำหนดนโยบายสังคม รัฐควรวิเคราะห์ถึงผลประโยชน์ที่ผู้หญิงจะได้รับ (gender analysis) ด้วย เพราะหากเป็นนโยบายที่กำหนดถึงประชาชนโดยรวม ผู้ชายก็ย่อมเข้าถึงทรัพยากรที่จัดให้และผลประโยชน์นั้นๆได้ง่ายกว่า

1.3 ควรจัดให้มีหน่วยงานในภาครัฐเพื่อพิจารณาถึงผลกระทบจากนโยบายของรัฐในทุกด้านต่อผู้หญิง เพื่อให้ไม่ให้เกิดการกำหนดนโยบายของประเทศเป็นนโยบายที่บอดเพศ (gender blind) คือการไม่คำนึงถึงเพศ และเมื่อการกำหนดนโยบายมาจากภาคการเมืองการปกครองที่ถูกครอบงำอย่างแน่นหนาด้วยระบบชายเป็นใหญ่ นโยบายนั้นก็ย่อมไม่ส่งผลถึงผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชาย หากเป็นเช่นนั้นรัฐอาจกำหนดนโยบายที่กดขี่ผู้หญิงโดยไม่ได้ตั้งใจก็อาจจะเป็นได้

1.4 ในด้านการศึกษาคควรมีการปฏิรูปพื้นฐานในเรื่องมิติหญิงชาย (gender) ให้แก่เด็กนักเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้และการวางรากฐานที่สำคัญในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในครอบครัว และชุมชนทั่วไป อย่างไรก็ตามเนื่องจากยังไม่มีหลักสูตร ไม่มีตำราและการสร้างประสบการณ์ให้เด็กในการเรียนการสอนเรื่องมิติหญิงชายที่ชัดเจน ซึ่งการไม่พูดถึง หรือทำเหมือนกับว่าไม่มีความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชายในความสัมพันธ์ทุกด้าน ก็เท่ากับเป็นการปิดกั้นนั่นเอง ควรมีการสร้างเนื้อหาวิชาการทางด้านมิติหญิงชายลงในหลักสูตรการศึกษา สร้างรูปแบบการเรียนรู้ และกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งในระดับอนุบาล ประถม มัธยม และอุดมศึกษา ที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องมิติหญิงอย่างถูกต้อง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

1.5 การศึกษาเป็นรากฐานในการพัฒนาคนในสังคมที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบนอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต หากในกระบวนการศึกษานั้นๆ ได้นำเนื้อหาสาระเรื่องมิติหญิงชายมานำเสนอ และสื่อความหมายที่มีนัยสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมแล้ว เนื้อหาสาระหนึ่งที่ควรนำเสนอด้วย คือเรื่องสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิอย่างเท่าเทียมที่มนุษย์ทุกคนพึงได้รับในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคม รวมถึงเจตจำนงเสรีในการเลือกดำเนินชีวิตของตนเองโดยไม่มีกรกดขี่จากคนอีกกลุ่มหนึ่ง การศึกษาที่จะทำให้เกิดการพัฒนาจึงไม่ควรเน้นไปที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม และปิดกั้นคนอีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจนำผลการวิจัยในครั้งนี้ มาเป็นแนวทางในการให้ความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในทุกระดับของสังคม เพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อน เรียนรู้และเข้าใจ พัฒนาไปพร้อมกันทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และเป็นการป้องกันปัญหาที่ผู้หญิงประสบ และทวีความรุนแรงมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติการ

2.1 การทำงานในองค์การพัฒนาศตริ ซึ่งเป็นงานที่ต้องให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบปัญหา ไปจนถึงการพัฒนาในหลายรูปแบบนั้นเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาศตริต้องมีความเข้าใจ อุดหนุน เรียนรู้สิ่งใหม่ และพยายามในการคลี่คลายปัญหาอย่างมาก ซึ่งผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องได้รับการอบรม และฝึกฝนเพื่อทำความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา และ

ประเด็นในเรื่องผู้หญิงอื่นๆเสียก่อน โดยองค์กรควรใช้เวลาและความสำคัญในการคัดสรรและฝึกอบรม ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีในการทำงาน

2.2 องค์กรพัฒนาสตรีควรให้ความสำคัญในการสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้ผู้ปฏิบัติงาน เช่นมีการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม หรือสร้างแรงจูงใจด้วยวิธีอื่นๆที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความตื่นตัวอยู่เสมอ

2.3 ในกรณีที่บุคลากรในการทำงานมีจำนวนไม่เพียงพอเนื่องจากมีการลาออกหรือการย้ายไปหน่วยงานอื่นของภาครัฐ หากแต่งงานมีจำนวนมาก อีกทั้งเป็นงานที่ต้องอาศัยความเข้าใจ ทักษะเฉพาะทาง การสร้างอาสาสมัครเป็นทางออกหนึ่ง รวมถึงองค์ความเน้นการสร้างเครือข่ายในทุกระดับ การประสานและการทำงานร่วมกันระหว่างองค์ให้มากขึ้น ส่วนหนึ่งเพื่อป้องกันการงานที่ซ้ำซ้อน

2.4 โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาในรูปแบบอื่นๆ ต้องคำนึงถึงมิติหญิงชายทั้งในระดับบริหารและการเรียนการสอน เช่น โรงเรียนควรกำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการดำเนินงานที่มีผู้หญิงและผู้ชายในจำนวนที่ใกล้เคียงกันรวมถึงจัดการเรียนการสอนที่คำนึงถึงมิติหญิงชายที่เท่าเทียม โดยเฉพาะมุมมองของครูที่จะสะท้อนมาถึงนักเรียน ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานที่สำคัญ โดยเฉพาะในกรณีของเด็กไม่ได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวที่ถูกต้อง

2.4 ขกของส่งเสริมผู้หญิงที่ประสบผลสำเร็จในการทำงานในด้านต่างๆ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้หญิงในสังคมและเป็นกำลังใจให้ผู้หญิงต่อสู้ รวมถึงการทำประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

- 1.ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิงและการขจัดปัญหาและอุปสรรคในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้หญิงในภาคส่วนอื่นๆ
- 2.ควรมีการศึกษาวิจัยในการวางแนวทางในการกำหนดนโยบายโดยใช้การวิเคราะห์มิติหญิงชายเพื่อความเท่าเทียมในการมีส่วนร่วมและการได้รับผลจากการพัฒนาของผู้หญิงและผู้ชาย
- 3.ควรมีการศึกษาวิจัยการสร้างหลักสูตรทั้งในด้านเนื้อหา ตำราการเรียนการสอนในเรื่องมิติหญิงชาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีความตระหนัก รวมถึงการเคารพสิทธิของคนอื่นที่ต่างเพศ

4.ควรมีการศึกษาวิจัย การทดลองการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องมิติหญิงชายให้นักเรียนในโรงเรียนในทุกระดับ รวมถึงการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมในการเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตัวต่อเพศตรงข้ามอย่างเหมาะสม มีการติดตามและประเมินผล เพื่อนำผลการจัดกิจกรรมนั้นมาปรับปรุงเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเรื่องมิติหญิงในโรงเรียนต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กอบกุล อิงคุทานนท์. ผู้หญิงกับอำนาจที่แปรเปลี่ยน. กรุงเทพฯ ฯ : โครงการพิมพ์คบไฟ, 2537.
- กาญจนา แก้วเทพ. อธิติศาสตร์. กรุงเทพฯ ฯ : เจนเดอร์เพรส, 2535.
- กาญจนา แก้วเทพ. “ผู้หญิง / ผู้ชาย : ที่บ้าน / ที่สาธารณะ” ในครอบครัวในสังคมสตรีไทย. กรุงเทพฯ ฯ สตรีศึกษาอิสระ , 2547.
- กัจจกร หลุยยะพงศ์. “ครอบครัวกับความสัมพันธ์ที่ไม่มีวันแปรเปลี่ยน” ใน สตรีศึกษา2: ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2545.
- กิจการสตรีและสถาบันครอบครัว,สำนักงาน. แผนพัฒนาสตรี ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549). กรุงเทพฯ ฯ: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2544.
- กิจการสตรีและสถาบันครอบครัว,สำนักงาน. อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ และพิธีสารเลือกรับของ อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ.กรุงเทพฯ ฯ: แอดซิสเต็ม, 2546.
- กิติพัฒน์ นนทะปัทมะคุลย์. นโยบายสังคมและสวัสดิการสังคม. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- กุหลาบ สายประดิษฐ์. กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ ระเบียบสังคมของมนุษย์. กรุงเทพฯ ฯ : ก่อไฟ, 2524.
- เครี ริกเตอร์ และ นภาพรณี หะวานนท์. การมีส่วนร่วมเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงในครอบครัวไทย : นัยยะที่มีต่อการพัฒนาประเทศและสวัสดิการสังคม. กรุงเทพฯ ฯ : เจนเดอร์เพรส, 2538.
- จารุวรรณ จินตามงคล. ผลการใช้โปรแกรมการเสริมสร้างพลังอำนาจต่อความสามารถในการเผชิญปัญหาของผู้ป่วยจิตเภท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.
- จินตนา ยูนิพันธ์. การเรียนการสอนของพยาบาลศาสตร์. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

- ใจ อึ้งภากร และคณะ. **อะไรนะ ลัทธิมาร์กซ์ เล่ม 2.** กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือประชาธิปไตย
แรงงาน, 2545.
- ฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์. **การเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตสมรสของคู่สมรสที่มีการจับคู่ของ
บทบาททางเพศต่างกัน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยา
พัฒนาการคณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. **พื้นฐานการศึกษา : หลักการและแนวคิดทางสังคม.** กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2534.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. **สังคมวิทยาการศึกษา : สาระต่อแห่งแนวคิดและทฤษฎี.** กรุงเทพมหานคร
: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. **“ไทยศึกษากับอดีตศาสตร์พินิจ” ในจินตนาการสู่ปี 2000: นวัตกรรมเชิง
กระบวนทัศน์ไทยศึกษา.** ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย, 2539.
- ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. **“ผู้หญิงกับความรู้ในจักรวาลของผู้ชาย : ความหมาย การมองเห็น โลกและ
ระบอบอำนาจความจริง” ในผู้หญิงกับความรู้1 (ภาค 2).** กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- จุลชีพ ปิยสุทธิ. **กิจกรรมการสอนของอาจารย์พยาบาลเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจของนักศึกษา
พยาบาลในการฝึกภาคปฏิบัติตามการรับรู้ของนักศึกษาพยาบาล ในวิทยาลัยพยาบาล
สถาบันพระบรมราชชนก.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2539.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร์. **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิ
ภาษา, 2540.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร์. **วาทกรรมการพัฒนา.** กรุงเทพฯ : วิภาษา, 2545.
- ทองกร โภคธรรม. **ร่างกายใต้บังคับการ.** แปลจาก “Les corps dociles” ใน “Surveiller et Punir” โดย
Michel Foucault. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2547.
- ทำเนียบนามองค์กรพัฒนาเอกชน 2546.** กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา,
2546.
- ธิดารัตน์ ธรรมเกษร. **บทบาทเพศ สัมฤทธิผลทางอาชีพ และการอนุমানสาเหตุความสำเร็จใน
อาชีพของผู้หญิงทำงาน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาสังคม คณะ
จิตวิทยาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

- ธีรนาถ กาญจนอักษร. “การต่อสู้ของสตรี : ปัญหาและยุทธศาสตร์” วารสารเศรษฐศาสตร์
การเมือง. 9, 2 (เมษายน – มิถุนายน 2541) 11-25.
- ธีรนาถ กาญจนอักษร. หญิง ชาย กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ ฯ : เอดิชั่น เพรส , 2542.
- ธีระพล อรุณะกสิกร. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. กรุงเทพฯ: วิญญูชน,
2545.
- นันทิกา สุประภาตะนันท์. “ข้อคิดเรื่องความเสมอภาคระหว่างชายและหญิง” ใน
เครื่องหมายแห่งความรู้เรื่องคือสุภาพสตรี. อาริยา สิ้นธุจรวัตร (บรรณาธิการ).
กรุงเทพฯ: สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย, 2535.
- นาดยา ศรีดี. “การพิทักษ์สิทธิทางเพศของสตรีกับปัญหาการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์”
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
,2544.
- นาถฤดี เค่นดวง. เพศและบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย. เอกสารอัดสำเนา คณะสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2547.
- นิตยา เพ็ญศิริรักษา. “ผลของการศึกษาเพื่อการสร้างพลังในโปรแกรมป้องกันการสูบบุหรี่ สำหรับ
นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดสุพรรณบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต คณะ
สาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- นิตยา โพธิ์สุข. “ศักยภาพของนายจ้างในการจัดการคัดเลือกปฏิบัติต่อลูกจ้างตามมาตรฐาน
แรงงานระหว่างประเทศ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. “สถานภาพผู้หญิง : อดีต ปัจจุบัน อนาคต” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องการ
พัฒนาสตรีกับการเมือง. กรุงเทพมหานคร:สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการ
พัฒนา, 2535.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. ว่าด้วยเพศ. กรุงเทพฯ ฯ : พิงแณศ, 2545.
- นิตา ชูโต. การขัดเกลาบทบาททางเพศในโรงเรียน. เอกสารอัดสำเนา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, มปป.
- นิตา ชูโต. พัฒนาการทางการศึกษาของสตรีไทยในรอบ 100 ปี. เอกสารอัดสำเนา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มปป.
- ปฐมาภรณ์ บุญป้ารง. “ก้าวใหม่ของผู้หญิง : สตรีนิยมกับนโยบายสังคม” ผู้หญิงกับความรู้ 1
(ภาค 2). กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- พจิ ญวจิต. สตรี สีผิว สภาวะแวดล้อม : มุมมองกวีอเมริกันร่วมสมัย. กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2541.

- พะนอ เตชะอริก. “ผลของโปรแกรมเสริมสร้างพลังอำนาจอย่างมีแบบแผนต่อความรู้สึกสูญเสียอำนาจในผู้ป่วยอัมพาตครึ่งล่าง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- ภัสสร ลิมานนท์. **บทบาทเพศ สถานภาพสตรี กับการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ภูมิธรรม เวชยชัย. **องค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย สถานภาพ บทบาท และปัญหาในการ** กรุงเทพฯ ฯ : 2527.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง คือสภาพแห่งสตรี” โดย รามจิตติ (นามแฝง) วารสารสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย, 2535.
- มาลี พลุกษ์พงสาวลี. **บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนกับการศึกษา.** กรุงเทพฯ ฯ : สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541.
- ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) ,**กรุงเทพมหานคร: 2545. (เอกสารอัดสำเนา) ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย.** กรุงเทพฯฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. “ผู้หญิงในสังคมหมู่บ้าน” **วารสารสังคมศาสตร์.** 11 ,2 (มกราคม-มิถุนายน 2542) : 23-42.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย” **วารสารสังคมศาสตร์** 12 ,2 (มกราคม-มิถุนายน 2543) 28-32 .
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. **สตรีนิยม ขบวนการอุดมคติแห่งศตวรรษที่ 20.** กรุงเทพฯฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545.
- วิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา,สถาบัน. **แนวทางการสร้างกระแสความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย.** กรุงเทพฯฯ, 2544.
- วิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา,สถาบัน. **ฝ่าทางตัน ผู้หญิง ผู้ชาย และความรุนแรงในครอบครัว.** กรุงเทพฯฯ 2543.
- วิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา,สถาบัน. **การมีส่วนร่วมของผู้หญิงทางการเมืองและการบริหาร: 10 ปีกับสัดส่วนร้อยละ 10.** กรุงเทพฯฯ, 2548.
- สมเกียรติ วันทะนะ กุลดา เกษบุญชู และธงชัย วินิจจะกุล. **การใช้ patron client model ในการศึกษาสังคมไทย.** เอกสารอัดสำเนาหมายเลข 46 ประกอบการสัมมนาเรื่องการใช้ patron client model ในการศึกษาสังคมไทย จัดโดยสถาบันคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 21 ธันวาคม 2524.

สุเทพ สุนทรเกสัช. **ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย**. เชียงใหม่ : โกลบอลวิชั่น, 2540.

วิชัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา,สถาบัน. **มิติหญิงชายในด้านเศรษฐกิจ**, กรุงเทพฯ 2546.

สุธีรา วิจิตรานนท์. **มิติหญิงชายในด้านเศรษฐกิจ**, สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา กรุงเทพฯ: 2546.

ศุภางค์ จันทวานิช. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**.กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ศุภารตี มั่นยืน. “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล คุณลักษณะความเป็นหญิง-ชาย การได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจจากอาจารย์ กับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สุวรรณา สถาอานันท์. **ความแตกต่างระหว่างชายและหญิง**. แปลและเรียบเรียงจาก “The difference between men and women” กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2545 (เอกสารอัดสำเนา ประกอบการสอน)

เสรี พงศ์พิศ. **ทิศทางหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้าน, 2531.

เสนาะ เจริญพร. **ผู้หญิงกับสังคม ในวรรณกรรมไทยยุคทอง**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2548.

อวยพร ตันมูขยกุล. “พลังอำนาจกับการเสริมสร้างพลังอำนาจในวิชาชีพพยาบาล” **พยาบาลสาร** 24, 1 (มกราคม – มีนาคม 2540) : 1 – 9.

อลิศรา ชูชาติ และคณะ. **เทคนิคการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม**. นครปฐม : อัมรินทร์ พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2538.

ภาษาอังกฤษ

Arneil, Barbara. **Politic and Feminism**. London: Blackwell , 1999.

Bardo, Susan. “Feminism Postmodernism and Gender-Scepticism” in **Feminism / Postmodernism** . Linda Nicholson ed. New York : Routledge, 1990.

Beasley, Chris. **What is Feminism ?** London : Sage Publications, 1999.

Becker, J.A. **Nurse Empowerment : Aremedy for Problem in American Hospital**. Doctoral Dissertation, University of Notre Dame, 1994.

Butler, Judith. “Gender Trouble, Feminist and Psychoanalytic Discourse” **Feminism/Postmodernism**. L. Nicholson ed. New York : Routledge, 1990.

Cook E.P. **Psychological androgyny**. New York : pergamon , 1985.

- Code, Lorraine. "Taking Subjectivity in to Account" in **Women, Knowledge and Reality**. Ann Garrey and M.Pearsall eds. New York: Routledge,1996
- Chen, Martha. "A matt of survival: women's right to employment in India and bangladesh" In Martha C.Nussbaum and Jonathan Glover, eds., **Women, Culture and Development: A Study of Human Capacities**. Oxford: Clarendon press, 1995.
- Daly, Mary. **Gyn/Ecology : The Met ethics of Radical Feminism**. Boston : Beacon Press, 1978.
- David Clutterbuck and Susan Kernaghan. **The Power of Empowerment**. London : Clutterbuck Associates, 1994.
- De Beauvoir, Simone. **The Second Sex**. New York : Vintage Books.,1989.
- Delphy, Christian. **Close to home : A Materislist Analysist of Women' s Oppression**. D. Leonard ed. London : Hutchinson, 1984.
- Engles, Frederick. "The Origin of the Family, Private Property and the State" in **History of Ideas on Woman**. R. Agonito ed. New York : Perigee Books, 1997.
- Evans, Judith. **Feminist Theory Today : An Introduction to Second-Wave Feminism**. London : Sage Publications, 1978.
- Firestone, Shulamith. **The Dialectic of Sex**. New York : William Morrow and Company. Inc. 1972.
- Flax, Jane. "Postmodernism and Gender Relations in Feminist Theory"
Feminism/Postmodernism. Linda Nicholson ed. New York : Routledge,1990.
- Foucault, Michel. **Discipline and Punish: The Birth of the Prison**. New York: Vintage Books,1979.
- Foucault, Michel. "The Subject and power" in Dreyfus and Rabinow, ed. **The Foucault Reader**, New York: Pantheon Books,1982
- Foucault, Michel. "Space, knowledge, and power" in Pual Rabinow, ed., **The Foucault Reader**, New York: Pantheon Books, 1984.
- Foucault, Michel. **The Archaeology of Knowledge and The Discourse on Language**. New York: Pantheon Books, 1972.
- Foucault, Michel. **Discipline and Punish the Birth of the Prison**. New York: Vintage Books, 1994.

- Friedan, Betty. "The Feminine Mystique" in **History of Ideas on Woman**. R. Agonito ed. New York : Perigee, 1977.
- Freire, Paulo. **Pedagogy of the Oppressed** . New York : The Continuum Publishing , 1970.
- Freire, Paulo. **Pedagogy of hope**. New York : The continuum Publishing , 1992.
- Freire, Paulo. **Teacher as cultural workers: Letters to those who dare teach**. New York : The continuum Publishing , 1993.
- Gibson C.H.A. "Concept Analysis of Empowerment" **Journal of Advanced Nursing**. 16, (1991) :354 –361.
- Hartmann, Heidi. "Capitalism, Patriarchy and Job Segregation by Sex" in **Capitalism Patriarchy and the Case for Socialist Feminism**. Z. Eisenstien ed. New York : Monthly Review Press, 1979.
- Harding, Sandra "Feminism, Science and Anti – Enlightenment Critiques" **Woman, Knowledge and Reality : Explorations in Feminist Philosophy**. 2nd ed.. A Garreg and M. Pearsall eds. New York : Routledge , 1996.
- Hartmann, Heidi. "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism : Towards a More Progressive Union" in **Social and Political Philosophy : Classical Western Texts in Feminist and Multicultural Perspectives**. P. Sterba ed. Belmont : New York: Wadsworth Publishing , 1995.
- Hawks, J.H. "Empowerment in Nursing Education : Concept Analysis and aApplication to Philosophy, learning and Instruction" , **Journal of Nursing Education**. . 17 (1992) : 609 – 618.
- Jagger, Alison. "Political Philosophies of Woman 's Liberation." **Feminism and Philosophy**. Mary Velterling-Briggn. F. Elliston and J. English eds. New Jersey : Littlefield, Adam & Co, 1978.
- Jagger,Alison. **Feminism Politics and Human Nature**. Helmel Hemstead : Harvester Press, 1983.
- Jagger, Alison. "Love and Knowledge : Emotional in Feminist Epistemology" in Woman, Knowledge and Reality : Explorations, **Feminist Philosophy**. 2nd edition. A. Garrey and M. Pearsall eds. New York : Routledge, 1996.
- Kieffer, C. "Citizen Empowerment : a Developmental Perspective", **Prevention in Human**

Services . 3 (1984) : 9 – 36.

Kinlaw, D.C. **The Practice of Empowerment**. England : Gower Publishing , 1995.

Kreamer, Sebastian. **What are father for?. Gender Power and Relationships**. Eds by Charlotte Burck and Bebe Speed. London: Routledge,1995.

Lorrian M., Gutierrez, Ruth.J' Pasons and Enid Opal Cox. **Empowerment in Social work Practice**. New York : Brook/Cole Publishing , 1998.

Mackinon, C. "Feminist Marxism, Method and the State : An Agenda for Theory" **Femenist Theory : A Critique of Ideology**. N. O. Keohane, M. Rosaldo and B.C. Gelpi eds. Chicago : University of Chicago, 1982.

Mill,John Stuart. "The Subjection of Woman" **History of Ideas on Woman : A Source Book**. R. Agonito ed. New York : Perigee, 1977.

Millett, Kate. **Sexual Politics**. New York : Avon Books, 1971.

Mitchell, Juliet. **Woman ' Estate**. Harmondworth : Penquin Books ., 1977.

Nittaya Pensirinapa. **The Effect of Empowerment Education on Smoking Prevention Program for the Secondary School Students,Suphanburi Province**. A Thesis submitted in partial Fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Public Health in Faculty of graduate studies. Mahidol University, 1995.

Plumwood, Val. **Feminism and the Mastery of Nature**. New York: Routledge,1997.

Plumwood, Val. "Woman, Humanity and Nature" **Socialism, Feminism and Philosophy : A Radical Philosophy Reader**. Sean Sayer and P' Osborne eds. London : Routledge,1990.

Purdey,F.A. et al. "Participatory Health Development in Rural Nepal : Clarifying the Process of Community Empowerment ", **Health Education Quarterly**. .2 ,.3 (Fall 1994) : 329 – 343.

Rich, Adrienne. "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence." **Sign**, .5 (Summer 1980) :631 – 60.

Rich, Adrienne. **Of Woman Born : Motherhood As Experience and Institution**. New York : Norton , 1986.

Ritzer, Geroge. **Sociology Theory**. 3rd ed New York: McGraw-Hill, 1996.

Rodwell, Christine M. "An Analysis of the Concept of Empowerment", **Journal of Advanced Nursing**. 23, (1994) 127-132.

- Rousseau, Jean-Jacques. “Emile” **Social and Political Philosophy : Classical Western Texts in Feminist and Multicultural Perspectives.** P’ Sterba ed. Belmont : Wadsworth Publishing, 1995.
- Taylor, Harriet. “Enfranchisement of Woman” In **Social and Political Philosophy Classical Western Texts in Feminist and Multicultural Perspectives.** P. Sterba ed. Belmont: Wadsworth Publishing , 1995.
- Tong, Rosemarie. **Feminist Thought. A Comprehensive Introduction.** London: Routledge, 1995.
- Wallerstein, N. & Bernstein, E. “Empowerment Education : Freire ’ s Ideas Adapted to Health Education” , **Health Education Quarterly.** . 15 ,4 (Winter 1988) : 379 – 394.
- Whelehan, Imelda. **Modern Feminist Thought.** New York: New York University , 1995.
- Wollstonecraft, Mary. **A Vindication of the Right of Woman.** London :J. M. Dent, 1995.
- Woodhull, Winifred. “Sexuality, Power and the Question of Rape” **Feminism & Foucault : Reflection,** 1995.
- Woodward,Kathryn. Identity and Difference. London: Sage Publication,1997.
- UNDP. **Human Development Report.** New York: United Nations Development Program, 1993.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จันทน์ เจริญศรี. โปสต์โมเดิร์นและสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา , 2545.
- ชาวิต สุขพานิช. 108 เรื่องที่หญิงไทยควรรู้. กรุงเทพฯ : ฟ้าพืชน์ส์ พับบลิก, 2544.
- นาตยา ศรีดี. “การพิทักษ์สิทธิทางเพศของสตรีกับปัญหาการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์”
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
,2544.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์. แนวทางในการส่งเสริมการดำเนินการขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา.
นิตยา โพธิ์สุข. “ศักยภาพของนายจ้างในการบริหารจัดการคัดเลือกปฏิบัติต่อลูกจ้างตามมาตรฐาน
แรงงานระหว่างประเทศ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2538.
- นิวัติ สุวรรณพัฒนา. ความคาดหวังของครอบครัวและบทบาทของลูกสาวใน “ชุมชนคำประเวณี” :
กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. “ความสัมพันธ์และสิทธิทางทรัพย์สินในสังคมชนบทอีสาน” วารสารสังคม
ศาสตร์. 11: 2 (มกราคม-มิถุนายน 2542) 53-69.
- ปราณี วงษ์เทศ. เพศและวัฒนธรรม. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.
- พนิดา รัตนไพโรจน์. “ผลของโปรแกรมเสริมสร้างพลังอำนาจต่อการรับรู้ผลที่ส่งเสริมการทำงาน
เป็นทีมและเจตคติต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกทีมพยาบาล” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- พระไพศาล วิสาโล. “งานพัฒนาเอกชนไทย จาก 14 ตุลาคม ถึง 6 ตุลาคม 2519” พัฒนาสังคม คม
สัน หุตะแพทย บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ: 2527.
- เพ็ญศรี พิชัยสนธิ. การพัฒนาครอบครัว. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.
- วราภา จันทรโชติ. ประสิทธิภาพของการฝึกอบรมการสร้างพลังต่อการพัฒนาเจตคติการเห็นคุณค่า
ในตนเองและความเชื่อในความสามารถของตนเองในนักศึกษาพยาบาล. วิทยานิพนธ์
หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล
- วรัญญา วงศ์ประสิทธิ์. “การเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน ความเครียดในบทบาทกับความยึดมั่น
ผูกพันต่อองค์กรพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาพยาบาลสาธารณสุข คณะสาธารณสุขศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

ศิริพร สะโครบานีต. “การเรียกร้องสิทธิสตรีของหญิงไทย (2398 – 2475) ” **สตรีทัศน์**. 1 ,3 (สิงหาคม – ตุลาคม 2526) 87-91.

ศิริพร สะโครบานีต. “ภาพพจน์ของผู้หญิงในสายตาสื่อมวลชน” **สตรีทัศน์**. 1,2 (พฤษภาคม – กรกฎาคม,2526). 45-51.

ศิริวรรณ ไกรสุรพงศ์. **ความรุนแรงต่อผู้หญิง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหิตล, 2544.

สมสุข หินวิมาน และ วีรวัฒน์ อัมพันธุ์. **ธุรกิจผู้ดีกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศในสังคมไทย**. บทความเสนอในการประชุมนานาชาติไทยศึกษาครั้งที่ 6. เชียงใหม่ , 2539.(อัดสำเนา)

สุพิศ กิตติรัชดา. “การเสริมสร้างพลังอำนาจในงานกับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรพยาบาลโรงพยาบาลนครพิงค์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารจิต คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.

อนุก นาคะบุตร. **จุดเปลี่ยน การพัฒนาชนบทและองค์กรพัฒนาเอกชนไทย**. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา , 2533.

ภาษาอังกฤษ

Amara Pongsapich. “Feminism Theories and Praxis: Woman ’s Social Movement in Thailand” **Woman, Gender Relations and Development in Thai Society**. V. Somswasdi and S. Theobald. Woman ’ s Studies Center, Chiang Mai University} Chiang Mai : ,1997.

Andersen, Margaret L. **Thinking About Woman : Sociological Perspective on Sex and Gender**. New York : Macmilla , 1993.

Bair, Deidre. “Introduction to the Vintage Edition” in **The Second Sex**. Simone De Behavior. New York : Vintage Books, 1989.

Branden, N. **The personality of Self Esteem**. New York : Bartom Book 1981.

Brooks, Ann. **Postfeminism**. London : Routedge. 1997

Bunch, Charlotte. “Lesbian in Revolt” in **Lesbianism and the Woman ’ s Movement**. N. Myron and C. Bunch eds. Baltimore : Diana, 1975.

Carnoy, Martin. **The State and Political Theory**. New Jersey : Princeton University Press, 1984.

Cott, Nancy F. “Feminist Theory and Feminist Movements : The Past Before Us” in **What is Feminist ?** Juliet Michell & Ann Oakley eds. Oxford : Blackwell , 1992.

Curthoys, Ann. **For and Feminism**. Australia : Allen & Unwin . , 1988.

- Delmar, Rosalind. "What Is Feminism" in **What Is Feminism ?** Juliet Mitchell & Ann Oakley eds. Oxford : Blackwell 1992.
- Eisenstein, Hester. **Contemporary Feminist Thought.** London : Irwin, 1984.
- Eisenstein, Zillah R. "Some Notes on the Relations of Capitalist Patriarchy" in **Capitalist Patriarchy and the case for Socialist Feminism.** New York : Monthly Review Press, 1979.
- Eisenstein, Zillah R. **The Radical Future of Liberal Feminism.** Boston : Northeastern University Press, 1981.
- Elshtain, Bethke. **Public Man, Private Woman.** Princeton, N.J: Princeton University Press, 1981.
- Fairclough, Norman. **Discourse and Social Change.** London : Polity Press. 1992.
- Delmar, Rosalind. "What is Feminism" in **What is Feminism ?** Juliet Mitchell & Ann Oakley 1992
- Flax, Jane. "Woman Do Theory" in **Feminist Framework : Alternative Theoretical Accounts of Relations between Woman and Men.** 3rd ed. A. Jagger and P. Rothenberg eds. New York: McGraw-Hill. 1993.
- Fraser, Nancy and Linda Nicholson. "Social Criticism without Philosophy : An Encounter between and Postmodernism" in **Feminism/Postmodernism.** Linda Nicholson ed. New York : Routledge, 1990.
- Frye, Marilyn. "The Possibility of Feminist Theory" in **Feminist Framework : Alternative Theoretical Accounts of Relations between Women and Men.** 3rd ed. A. Jagger and P. Rothenberg eds. New York : McGraw – Hill, 1993.
- Gergen, Mary M. **Feminist Thought and the Structure of Knowledge.** New York : New York University Press, 1988.
- Gibson, Chery H. "A Concept Analysis of Empowerment," **Journal of Advanced Nursing** 16 (1991) : 354 – 361.
- Gropley,A.J. **Lifelong Education : A Stocktaking.** Hamburg : UNESCO Institute for Education, 1979.

- Jackson, Stevi and Jackie Jones. "Thinking for Ourselves : An Introduction to Feminist Theorizing" **Contemporary Feminist Theories**. S. Jackson and J. Jones eds. New York : New York University Press, 1998.
- Maslow, A.H. **Motivation and Personality**. 2nd ed. New York : Harper and Row , 1970.
- Mason, Robert E. **Contemporary Education theory**. New York: David McKay Company, 1972.
- McDonough, R. and R. Harrison. "Patriarchy and Relations of Production", **Feminism and Materialism : Woman and Modes of Production** A. Walpe ed London : Routledge & Kegan Paul, 1978.
- Schur, Edwin M. **Labeling Woman Deviant**. New York : Bibliography,1984.
- Scott, C. D. and Jaffe, D. T. **Empowerment Building a Committed Workforce**. California : Kaganponge, 1991.
- Simon-Morton, G.B. and Crump, D.A. "Empowerment : The Process and the Outcome", **Health Education Quarterly** .23 , 3 (August 1996) 78-85.
- Tart, I.B. "Self-Esteem in Later Life : A Nursing Perspective" **Advances in Nursing Science** 8 (October. 1985) 112-132.
- Taylor, M. C. **The need for Self-Esteem in Human Needs and the Nursing Process**. Walse Norwalk : Appleton Century Crofts, 1982.
- Tebbitt, B.V. "Demystifying Organization Empowerment" , **Journal of Advanced Nursing** . 23 ,1 (Jan. 1993) : 18 – 23.
- Wang, C.and Burris, A.M. "Empowerment through Photo novels : Portraits of Participation", **Health Education Quarterly**. 2 ,2 (Summer 1994), 171 – 186.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
แนวคำถามในการสัมภาษณ์ระดับลึก

1. การสนทนาสร้างความคุ้นเคย

เริ่มการสนทนา

สนทนาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในสังคมและงานในองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำอยู่

ขออนุญาตเริ่มการสัมภาษณ์

อธิบายวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์

ต้องการข้อมูลในการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดมิติหญิงชาย คิดเห็นอย่างไร ใครเป็นคนกำหนดกฎเกณฑ์ ทำไมกฎเกณฑ์นั้นจึงดำรงอยู่ การกำหนดบทบาทนั้นส่งผลกระทบต่อผู้หญิงและสังคมอย่างไร ทำไมถึงทำงานพัฒนาผู้หญิง ผ่านประสบการณ์อะไรมาบ้าง เชื่อมั่นในความสามารถของตัวเองแค่ไหน เห็นคุณค่าในตัวเองอย่างไร

ขอให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระเต็มที่ เพราะการสัมภาษณ์ในครั้งนี้จะเป็นความลับ ไม่มีการอ้างอิง โดยจะนำเสนอเป็นแนวคิดโดยรวม รวมถึงขออนุญาตบันทึกเทป เพราะอาจมีการจดไม่ทัน แต่จะไม่นำไปเปิดเผยในที่ใดเป็นอันขาดนอกจากจะใช้ในการทบทวนเพื่อสรุปความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ให้ถูกต้องโดยผู้ทำวิจัยเท่านั้น

2. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

2.1 ให้เล่าประวัติส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นคนพื้นเพจังหวัดอะไร พ่อแม่ทำอะไร มีพี่น้องกี่คน การเลี้ยงดูในบ้านเป็นอย่างไร มีความแตกต่างในการเลี้ยงดูเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายหรือไม่ บทบาทของพ่อแม่ในบ้าน การศึกษา อายุการทำงาน มุมเหตุจูงใจ ในการมาทำงานในการพัฒนาผู้หญิงในสังคม รวมถึงการมาทำงานในตำแหน่งงานปัจจุบันนี้

2.2 คิดว่าผู้หญิงและผู้ชายในสังคมนี้มีความเท่าเทียมกันหรือไม่ ทั้งในด้านสังคมทั่วไป ครอบครัว การศึกษา อาชีพ เศรษฐกิจ และการเมือง รวมถึงการกำหนดนโยบายด้านสตรี

2.3 เมื่อเริ่มแรกเข้ามาทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนมีความรู้สึกอย่างไรทั้งความรู้สึกต่อตนเอง และสังคมโดยรวม

2.4 งานที่ทำมีมุมมองเกี่ยวกับผู้หญิงอย่างไร มีเป้าหมายในการทำงานอย่างไร

3. แนวคิด อุดมการณ์ ที่เข้ามากำหนดอัตลักษณ์ของหญิงและชาย รวมถึงการให้ความหมายกับมิติหญิงชาย

3.1 ในสังคมนี้มีกฎเกณฑ์ แนวคิดที่เป็นลายลักษณ์อักษรและกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นทางการอะไรบ้างในการกำหนด มิติหญิงชายขึ้นในสังคม ในประเด็น

3.2 บทบาทการแบ่งงานกันทำ ผู้หญิงกับผู้ชายมีการแบ่งงานกันทำอย่างไร ผู้หญิงทำงานอะไรบ้าง ผู้ชายทำงานอะไร ใครเป็นคนกำหนด ในรูปแบบใด ทำไม พึงพอใจหรือไม่ คิดว่าที่มาของแนวคิดการแบ่งงานกันทำนี้มาจากไหน ฯลฯ

3.3 การเมืองการปกครองไทย เช่น ใครเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเมืองการปกครองไทย ผู้หญิงมีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน ทำให้เกิดมุมมองอย่างไรและส่งผลอย่างไรในการกำหนดกฎหมาย นโยบายและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง

3.4 ความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ผู้หญิงกับผู้ชายมีบทบาทแตกต่างกันอย่างไรในทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพราะเหตุใด ผู้หญิงมีบทบาทมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด และรู้สึกอย่างไร

3.5 ด้านอื่นๆ นอกเหนือจาก 3 ด้านที่ได้ถามไป

3.5 ใครเป็นผู้กำหนดแนวคิด อุดมการณ์ ในการกำหนดอัตลักษณ์ของหญิงและชาย ภายใต้แนวคิดอุดมการณ์ใด มีลักษณะในการกำหนดอย่างไร

4.ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่สร้างมิติหญิงชาย

4.1 กระบวนการในการทำให้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านั้นทำหน้าที่ของมันอย่างได้ผลหยั่งรากลึกฝังแน่นอยู่ในรากฐานของสังคมได้อย่างไร ผ่านสถาบันทางสังคมอะไรบ้าง อย่างไร เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด ที่ทำงาน สถาบันทางการเมือง ฯลฯ ในประเด็น

4.1.1 บทบาทการแบ่งงานกันทำ มีการถ่ายทอดผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ในแต่ละสถาบันอย่างไร ใช้รูปแบบไหน มีวิธีการอย่างไร

4.1.2 การเมืองการปกครองไทย ทำไมผู้หญิงจึงมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองไทยน้อย เมื่อเทียบกับผู้ชายมาในทุกยุคทุกสมัย คิดว่าในปัจจุบันผู้หญิงมีส่วนร่วมมากขึ้นหรือไม่ เพราะอะไร การถ่ายทอดโดยผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไร และมีการถ่ายทอดในด้านการเมืองการปกครองในรูปแบบใดบ้าง มีวิธีการอย่างไร

i. ความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ผู้หญิงมีโอกาสเรียนรู้โดยผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ในเรื่องนี้มากน้อยแค่ไหน อย่างไร เพราะเหตุใด ได้มีโอกาสเรียนรู้มากหรือน้อยเมื่อเทียบกับผู้ชาย และผู้ชายได้รับการถ่ายทอดอย่างไร

4.1.4 สถาบันทางสังคมแต่ละสถาบันมีวิธีการในการถ่ายทอด หรือ

ทำให้ผู้หญิง และผู้ชายเกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันในด้านใดอีกบ้าง อย่างไร ในรูปแบบและวิธีการอย่างไร

4.1.5 ถ้าไม่รับเอาวาทกรรมนั้นจะเกิดอะไรขึ้น

5. ผลกระทบต่อผู้หญิง

5.1 สิ่ง que ผู้หญิงได้รับ ความเป็นตัวตนของผู้หญิง ความเป็นชายขอบในสังคม การเกิดมายาคติมากมายหลากหลายอะไรบ้างที่เข้ามากำหนดความเป็นผู้หญิง และ ส่งผลต่อผู้หญิงอย่างไร

5.2 ความคาดหวังต่อผู้หญิง ปัญหาที่ผู้หญิงประสบ รวมถึงผู้หญิงถูกรอปรงำ ถูกกำกับอย่างไร แตกต่างกับผู้ชายอย่างไร ในด้าน

5.2.1 บทบาทการแบ่งงานกันทำ

5.2.2 การเมืองการปกครองไทย

5.2.3 ความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ

6. หน้าที่ความรับผิดชอบในงาน

6.1 ผู้หญิงส่วนใหญ่ประสบปัญหาอะไร มีสาเหตุจากอะไร อย่างไร

6.2 งานที่ทํายู่มีเป้าหมายอะไร มีความหมายกับกลุ่มเป้าหมายอย่างไร มีกิจกรรมในลักษณะใดบ้าง คิดว่าการทํางานที่ผ่านได้ช่วยแก้ปัญหามากน้อยเพียงใด ข้อเสนอแนะต่อการทำงาน

6.3 ถ้าไม่มีการทํางานในลักษณะเช่นนี้ สภาพของผู้หญิงในสังคมไทยจะเป็นอย่างไร

6.4 ปัญหาในการทำงานมีอะไรบ้าง คิดว่ามีทางออกกับปัญหาเหล่านี้อย่างไร

7. กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง

7.1 ทำอย่างไรผู้หญิงจึงจะเกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง รู้สึกว่าตัวเองมีความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดี เข้ากับผู้อื่นได้ เป็นคนมีคุณค่าเท่าเทียมกับคนอื่น ได้ทำประโยชน์ให้สังคมมีอิสระที่จะเลือกวิธีที่ดีที่สุดในการที่จะทํางานให้สำเร็จ กล้าที่จะเสี่ยงในการเลือกวิธีใหม่ ๆ ในการทำงานเมื่อมีปัญหาสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเองเสมอ รวมทั้งสามารถเพิ่มทางเลือกในการจัดการกับตัวเอง กลุ่ม องค์กร และชุมชน

7.2 อะไรเป็นปัจจัยทำให้ผู้หญิงเกิดพลังอำนาจในตัวเอง

7.3 ประสบการณ์ในการทำงานมีส่วนสำคัญต่อการเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองอย่างไร

- 7.4 ให้ช่วยเล่ากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเอง
- 7.5 การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่เกิดขึ้นหลังจากผ่านกระบวนการสร้างพลังอำนาจ
- 7.6 ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างพลังอำนาจ

8. แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสตรี

- 8.1 การศึกษาจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสตรีอย่างไร ในลักษณะแนวทางและรูปแบบใด ใครหรือสถาบันใดในสังคมควรเป็นผู้รับผิดชอบ
- 8.2 ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมอื่นๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
รายละเอียดลักษณะงานและผู้ให้สัมภาษณ์

องค์กรพัฒนาสตรีภาครัฐ

ลำดับ ที่	ชื่อองค์กร	ลักษณะงาน	ผู้ให้สัมภาษณ์
1	สำนักงานส่งเสริมความ เสมอภาคหญิงชาย	<p>1.เสนอแนะแนวทางการส่งเสริม ศักยภาพสตรี ความเสมอภาค และ ความเป็นธรรมหญิงชาย</p> <p>2.พัฒนามาตรการ กลไก กำหนด มาตรฐานการพัฒนาศักยภาพสตรี การส่งเสริมความเสมอภาค ความเป็น ธรรมในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ สตรี และกำกับดูแลให้เป็นไปตาม มาตรฐานที่กำหนด</p> <p>3.ส่งเสริมและประสานงานให้ภาคี การพัฒนาตระหนักถึงโอกาส ผลกระทบและการได้รับประโยชน์ อย่างเป็นธรรมของผู้หญิงในการ กำหนดนโยบาย การบริหารและการ ดำเนินการ</p> <p>4.ส่งเสริม สนับสนุนและผลักดันให้ มีการดำเนินการตามพันธกรณี ข้อตกลง และความร่วมมือระหว่าง ประเทศ</p> <p>5. พัฒน่องค์ความรู้การปรับเปลี่ยน เจตคติ เผยแพร่ความรู้ และแนวคิด ด้านการพัฒนาศักยภาพสตรี และ ส่งเสริมความเป็นธรรมของหญิงและ ชายในสังคม</p> <p>6.พัฒนาบทบาทของสุภาพบุรุษ และ สตรี เสริมสร้างความเข้าใจ และ</p>	<p>- หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมความ เสมอภาคหญิงชาย อายุ 46 ปี ปริญญาโท (รัฐศาสตร์)อายุ การทำงาน 23 ปี</p> <p>- เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมความ เสมอภาคหญิงชาย อายุ 42 ปี ปริญญาโท (พัฒนาสังคม) อายุการทำงาน 18 ปี</p> <p>-เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริม งานวิจัยความเสมอภาคหญิง ชายอายุ 35 ปี ปริญญาตรี (การศึกษา)อายุการทำงาน 11 ปี</p> <p>-เจ้าหน้าที่กลุ่มพัฒนากลไก การมีส่วนร่วมอายุ 35 ปี ปริญญาตรี (จิตวิทยา)อายุ การทำงาน 8 ปี</p>

		<p>ปรับเปลี่ยนทัศนคติ เพื่อสร้างสังคมที่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย</p> <p>7.เป็นศูนย์ประสานข้อมูลด้านการส่งเสริมศักยภาพสตรี ความเสมอภาค และความเป็นธรรมของหญิงและชาย</p> <p>8. ปฏิบัติร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมาย</p>	
--	--	--	--

องค์กรพัฒนาสตรีภาคเอกชน ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ลำดับที่	ชื่อองค์กร	ลักษณะงาน	ผู้ให้สัมภาษณ์
1	มูลนิธิสถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา	ดำเนินการวิจัยนโยบายเชิงปฏิบัติการ รณรงค์ในระดับนโยบายเกี่ยวกับการเสริมสร้างสถานภาพสตรี รวมถึงสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมที่เท่าเทียมกับชายในกระบวนการตัดสินใจทุกระดับ	ผู้อำนวยการ อายุ 55 ปี ปริญญาเอก(วิทยาศาสตร์ชีววิทยา) ทำงาน 15 ปี
2	คณะทำงานส่งเสริมมิติหญิงชาย	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคของหญิงชายในระดับชุมชน รวมถึงยกระดับสถานภาพของผู้หญิงในชุมชน และในความสัมพันธ์ทางเพศ โดยสร้างความตระหนักในสิทธิของผู้หญิง	ผู้ประสานงานอายุ 45 ปี ปริญญาโท(การศึกษา) ทำงาน 14 ปี
3	โครงการเพื่อชีวิตใหม่ ศูนย์ช่วยเหลือแรงงานอพยพหญิง	เสริมสร้างพลังแก่แรงงานหญิงให้เห็นคุณค่าในตนเอง สร้างความเชื่อมั่น และเพื่อให้ค้นพบความสามารถในตัวเอง	ผู้อำนวยการ อายุ 50 ปี ปริญญาตรี(จิตวิทยา) ทำงาน 20 ปี

4	โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการด้านสตรี	เสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายในสังคมไทย	เจ้าหน้าที่โครงการอายุ 45 ปี ปริญญาโท (สังคมวิทยา) ทำงาน 15 ปี
5	แนวร่วมเพื่อ ความก้าวหน้าของ ผู้หญิง	เป็นแนวร่วมในภาคประชาชนในการพัฒนาสตรีและเป็นกลไกติดตามตรวจสอบการพัฒนาสตรีของรัฐ	ผู้ประสานงานโครงการอายุ 50 ปี ปริญญาโท(การศึกษา) ทำงาน 20 ปี
6	มูลนิธิความร่วมมือเพื่อ ด้านการค้าหญิง	ให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อการค้าหญิงรวมถึงทำวิจัยเพื่อหาทางป้องกันการค้าหญิง	เจ้าหน้าที่โครงการ อายุ 42 ปี ปริญญาตรี (รัฐศาสตร์) ทำงาน 13 ปี
7	มูลนิธิผู้หญิง	ช่วยเหลือผู้หญิงที่ทุกข์ยากและด้อยโอกาสในสังคมรวมถึงสนับสนุนสิทธิของผู้หญิงที่ระบุไว้ในปฏิญญาสากลขององค์การสหประชาชาติ	เจ้าหน้าที่โครงการ อายุ 27 ปี ปริญญาโท(รัฐศาสตร์) ทำงาน 5 ปี
8	มูลนิธิเพื่อนหญิง	เสริมสร้างความเข้มแข็งให้เครือข่ายผู้หญิงและชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองรวมถึงผลักดันติดตามกลไกและนโยบายของรัฐให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้หญิง	ผู้ประสานงานอายุ 46 ปี ปริญญาโท ทำงาน 22 ปี (รัฐศาสตร์) ผู้อำนวยการ อายุ 44 ปี ปริญญาตรี(ประวัติศาสตร์) ทำงาน 21 ปี (ผู้ชาย)
9	มูลนิธิเพื่อแรงงานหญิง	ยกระดับจิตสำนึกผู้ใช้แรงงานหญิงในและนอกระบบให้ตระหนักถึงสถานการณ์ ปัญหา และวิเคราะห์ร่วมกัน รวมถึงช่วยสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้แรงงานหญิง	ผู้ประสานงานโครงการ อายุ 48 ปี ปริญญาตรี(สังคมวิทยา) ทำงาน 21 ปี
10	มูลนิธิส่งเสริมโอกาส ผู้หญิง	ให้คำปรึกษา และจัดอบรมให้ความรู้กับผู้หญิงอาชีพบริการในปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและการป้องกันโรคในสถานบริการ รวมถึงจัดกิจกรรมด้านการศึกษา	หัวหน้าสาขา อายุ 50 ปี ปริญญาโท(การศึกษา) ทำงาน 20 ปี

11	เครือข่ายผู้หญิงกับ รัฐธรรมนูญ	ผลักดันกฎหมายและกฎเกณฑ์ทาง สังคม เพื่อความเสมอภาคระหว่าง หญิงและชาย รวมถึงผลักดันการมี ส่วนร่วมของผู้หญิงในการปฏิรูป การเมือง	เจ้าหน้าที่โครงการ อายุ 47 ปี ปริญญาตรี ทำงาน 20 ปี
12	สมาคมส่งเสริม สถานภาพสตรีในพระ อุปถัมภ์พระเจ้า วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า โสมสวลี พระวรราชาทิ นัดคามาตุ	ส่งเสริมช่วยเหลือให้ผู้หญิงได้รับ ความเสมอภาคและความเป็นธรรมใน สังคม รวมถึงความรู้ความสามารถ ของผู้หญิงในการประกอบอาชีพและ มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคม	เจ้าหน้าที่ อายุ 50 ปี ปริญญา โท(การศึกษา) ทำงาน 13 ปี
13	กลุ่มอาจารย์	สนับสนุนให้หญิงรักหญิง/คนรักเพศ เดียวกันมั่นใจในสิทธิและทางเลือกใน การดำเนินชีวิต รวมถึงการปกป้องการ ละเมิดสิทธิของหญิงรักหญิงซึ่งเป็น สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน	เจ้าหน้าที่โครงการ อายุ 32 ปี ปริญญาตรี(บริหาร)ทำงาน 8 ปี

องค์กรพัฒนาสตรีภาคเอกชนในพื้นที่ภาคเหนือ

ลำดับ ที่	องค์กร	ลักษณะงาน	ผู้ให้สัมภาษณ์
1	โครงการเครือข่ายเพื่อ ผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ ไทย ญี่ปุ่น	ส่งเสริมให้ผู้หญิงได้ฟื้นฟูพลังชีวิต ของตนเอง เปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม เกี่ยวกับบทบาทและคุณค่าของผู้หญิง	เจ้าหน้าที่โครงการ อายุ 32 ปี ปริญญาตรี(พัฒนาสังคม) ทำงาน 8 ปี
2	โครงการส่งเสริมศักยภาพ ผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ	ฟื้นฟูพลังชีวิตผู้หญิง ที่เข้าร่วมกลุ่ม Self Help Group และพัฒนาศักยภาพ ผู้หญิงให้มีส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหาชุมชน	เจ้าหน้าที่โครงการ อายุ 35 ปี ปริญญาโท (การศึกษา) ทำงาน 12 ปี
3	มูลนิธิพัฒนาสตรี ภาคเหนือ	ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือผู้หญิงใน ด้านกฎหมาย ปัญหาครอบครัว อารมณ์ สุขภาพจิต	ผู้ประสานงาน อายุ 53 ปี ปริญญาโท(ประวัตินศาสตร์) ทำงาน 20 ปี

4	ศูนย์ลูกหญิง	ส่งเสริมการศึกษาให้กับเด็กผู้หญิงที่ยากจนในชนบท เพื่อป้องกันการเข้าสู่วงจรการค้ามนุษย์	ผู้อำนวยการ อายุ 48 ปี ปริญญาตรี(สังคมวิทยา) ทำงาน 25 ปี (ผู้ชาย)
5	ศูนย์เพื่อน้องหญิง	เสริมสร้างศักยภาพให้กับกลุ่มสตรี พิทักษ์และคุ้มครองสิทธิของผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรง รวมถึงรณรงค์เผยแพร่ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของผู้หญิง	เจ้าหน้าที่โครงการ อายุ 36 ปี ปริญญาตรี(การศึกษา) ทำงาน 10 ปี
6	มูลนิธิ ผู้หญิง กฎหมาย และการพัฒนาชนบท	ส่งเสริมการศึกษาวิจัยในประเด็น ความเสมอภาค และความเท่าเทียมระหว่างหญิงชาย ในทุกด้านรวมถึงด้านการพัฒนาชนบท รวมถึงสนับสนุนให้ผู้หญิงสามารถใช้กฎหมายเป็นเครื่องมืออย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้หญิงมีพลังในการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมและความเท่าเทียม	หัวหน้าฝ่ายกฎหมาย อายุ 36 ปี ปริญญาโท (ประวัติศาสตร์) ทำงาน 7 ปี
7	มูลนิธิส่งเสริมโอกาสสตรี จ.เชียงใหม่	จัดกลุ่มผู้หญิงบริการเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แสวงหาความร่วมมือช่วยเหลือกันในเรื่องชีวิต รายได้ การศึกษา และการอนามัย	เจ้าหน้าที่โครงการ อายุ 36 ปี มัธยมปลาย ทำงาน 12 ปี
8	เครือข่ายแม่หญิงล้านนา	เสริมสร้างพลังและการมีส่วนร่วมของกลุ่มและองค์กรผู้หญิงในระดับต่างๆ รวมถึงส่งเสริมการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของสมาชิก	ผู้ประสานงาน อายุ 47 ปี มัธยมปลาย ทำงาน 23 ปี

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวเพ็ญประภา ภัทรานุกรม จบการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต) และปริญญามหาบัณฑิต (สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติการทำงาน พ.ศ.2528-2540 ทำงานในตำแหน่งที่ปรึกษาครอบครัว ผู้ประสานงานการศึกษา และผู้ประสานงานโครงการ ตามลำดับ ในองค์การ PEARL S. BUCK (ประเทศไทย) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งหัวหน้าสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย